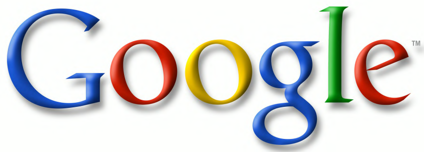
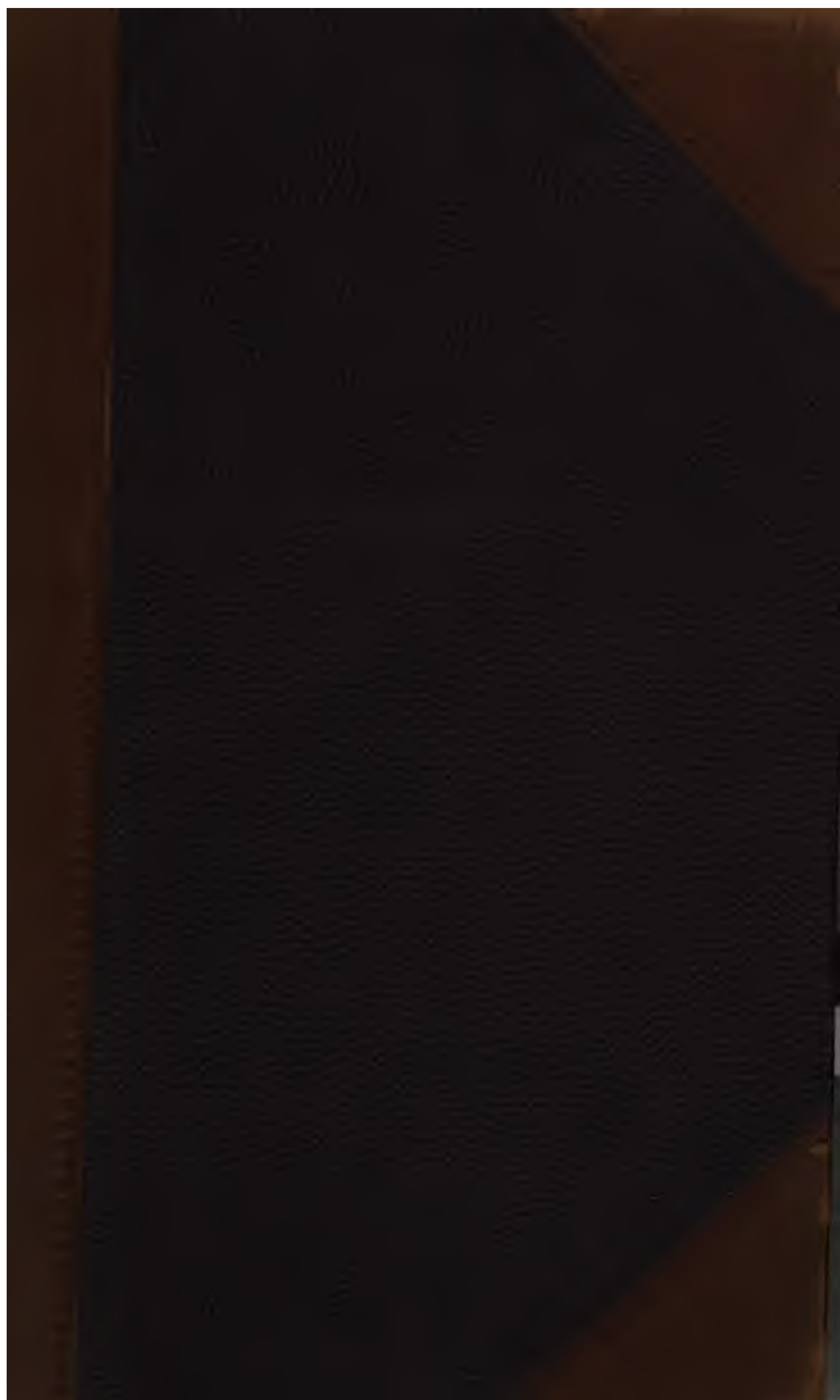

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

BERNHARD ELIS MALMSTRÖMS

SAMLADE SKRIFTER.

FÖRSTA BANDET.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1866.

GRUNDDRAGEN

AF

SVENSKA VITTERHETENS HISTORIA.

AKADEMISKA FÖRELÄSNINGAR

AF

BERNHARD ELIS MALMSTRÖM.

FÖRSTA DELEN.

STJERNHJELM — FRIHETSTIDEN.

ÖREBRO,

N. M. LINDH, 1866.

I.

Inledning — Plan. — Återblick på den tidigare svenska odlingen: Edda-poesien; folkvisan. — Medeltids-urkunder. — Reformationens inflytelse på konst och litteratur: i andra länder; i Sverige. — Vasa-perioden.

Jag har för afsigt att under loppet af några akademiska läseår göra den fosterländska litteraturen till föremål för en del af de offentliga föredrag som mig åligga. Jag gör det derföre, att jag anser fäderneslandets litterära häfder böra bearbetas och tolkas vid ett universitet, för att genom daglig påminnelse hålla ungdomens deltagande vaket för fäderneslandet och dess angelägenheter, icke derföre, att jag tilltror mig kunna åstadkomma något nytt på det fält, der Hammarsköld, Wieselgren, Lénström nedlagt sina lärda mödor, och Atterbom, jemte forskningens mödor, äfven det skapande snillets konstrika rundning och det fosterländska sinnets varma kärlek. Sedan flera år tillbaka bunden vid tjenstemannaåligganden och löpande göromål, har jag, tyvärr, saknat tillräcklig ledighet att med frihet egna mig åt källforskningar på den bana, dit jag nu ämnar leda mina åhörare, hvarföre jag beder dem att icke af mig begära mera än att jag med någorlunda trohet och klarhet måtte redogöra för hvad andra gjort i detta ämne.

Det är klart att det akademiska föredraget såsom sådant följer helt andra grundsatser än författarskapet. Föreläsaren erbjuder sina åhörare att vara vittnen till fortgående studier: författaren uppmanar läsaren att tillgodonjuta resultaterna af redan afslutade studier. Hos

den senare gör man anspråk på en systemstränghet i uppställningen af ämnet och en fulländning i formen, som man ej med billighet kan fordra af den förre. Föreläsningar kunna visserligen läggas till grund för blifvande vetenskapliga skrifter, men de äro sjelfva endast rudimaterier till sådana. En föreläsare, som så att säga har sitt föredrag bokfärdigt och i sådan form kan lemna det åt sina åhörare, gör orätt i att icke offentliggöra det och derigenom befria både dem och sig sjelf från besväret att mötas på lärorummet.

Hvad jag kommer att meddela blir således mindre en i strängt historiskt sammanhang fattad framställning af den svenska vitterhetens häfder, än en följd af historiska fragmenter, hvilka i lyckligaste fall måhända kunna i framtiden jemte andra tjena till materiel för en historisk komposition, medan de å andra sidan genom rikare profstycken ur källorna kunna bidraga att komplettera föregångares verk. Jag har härmed gifvit tillkänna huru jag önskar att dessa föredrag måtte bedömas. Det är enligt min tanke ej föreläsningens ändamål att utlära vetandet sjelft — ty detta kan beqvämligare inhemtas ur böcker — utan sättet att förvärfva vetandet, d. v. s. icke studiets resultater utan studiet sjelft. Den akademiska katheder-mannen, åtminstone inom de filosofiska och historiska vetenskaperna, verkar mindre genom de insigter som han meddelar, något som de samlade bibliothekerna göra både rikligare och beqvämligare, än genom de åsigter som han inom sin kunskapsart hos sina lärjungar lyckas göra gällande. Leda dessa till en sann uppfattning af den gifna vetenskapen, till riktiga synpunkter inom den och till lefvande kärlek för densamma, så har han uppfyllt sin bestämmelse bättre, än genom inlärandet af mer eller mindre döda fakta, som kunde sammanletas i tusentals böcker.

Jag har alltid varit af den tanken, ehuru jag först nu offentligen uttalar den, att vår vittra litteratur såsom

modern ej går längre tillbaka än till Stjernhjelm. Somliga hafva velat lägga vigt äfven på den egentliga reformationsperiodens vittra odling, eller åtminstone icke velat utesluta den ur vår vitterhets häfder. Jag kan icke anse den ega annan betydelse än en arkeologisk, för forn- och språkforskare. Min framställning af den nyare svenska vitterhetens historia omfattar derföre, efter en i största korthet sammanfattad öfversigt af vår litteraturs tidigare öden, endast perioden från Stjernhjelm till och med den nya romantiska skolan. Hvad som ligger bakom Stjernhjelm är ett kaos af innehålls- och formförbistring, som för mig saknar allt djupare intresse, en åsigt hvari jag erkänner att jag ansluter mig till den Gustavianska skolan; den enda art af poesi från denna tid, som har något värde, ansluter sig till den gamla folkvisan. Å andra sidan har jag såsom slutpunkt för min behandling af detta ämne uppställt upphörandet af den långvariga striden emellan den gamla och den nya skolan. Hvad derefter följer ligger vår egen tid för nära för att ännu kunna i strängt sammanhang tagas i skärskådande, och de handlande personerna, äfven de som ej längre vandra på jorden, lefva dock ännu så lifligt i samtidens minne, att deras bedömande från den akademiska kathedern knappast torde finnas lämpligt.

Poesien är folkens äldsta språk. Detta kommer deraf att poesien är fantasiens uttryck, och fantasien hos folken liksom hos individerna är tidigare verksam än förståndet. Det dröjde länge innan prosan erhöll sin rätt på de områden, dit hon egentligen hörer. De äldsta filosofer och lagstiftare framställde sina satser och stadganden i bunden form, mindre, såsom man påstått, för att derigenom bättre fästa dem i folkets minne, än derföre att detta uttryckssätt ännu låg författarne närmast och var för dem det naturligaste. Det är först under en långt senare andlig utvecklingsperiod, som förståndet lärer sig för sina ändamål begagna den poetiska formen.

De skandinaviska folkens äldsta litteratur är poetisk. Till denna litteratur, hednatidens, förhålla vi, nu lefvande, oss såsom till en nästan fullkomligt främmande. De isländska skaldernas språk är så skiljdt från Skandinaviens nu varande tungomål, att det ej utan särskildt studium kan läras, deras föreställningssätt är för oss i sin ålderdomlighet en ny verld, deras versformer äro byggda efter grundsatser, helt olika dem, som det moderna poetiska språket följer. I en öfversigt af fäderneslandets moderna vitterhet kan denna fornpoesi icke ens inledningsvis höra till vårt ämne, så mycket mindre som vår yngre poesi bildat sig fullkomligt oberoende af densamma. Några ord kunna dock tilläggas om uppkomsten af ett sådant svalg mellan samma folks äldre och nyare konstverksamhet.

Det var kristendomen som vållade denna tvära brytning inom nationalpoesien, liksom inom alla öfriga kretsar af andlig verksamhet. Då folkets föreställningssätt i religiöst hänseende från grunden förändrades, måste dess deltagande gå förloradt för en nationaldiktning, som till en väsentlig del utgjordes af en hednisk theogoni, och i alla händelser hvilade på en hednisk grund. Ungefär detsamma var äfven förhållandet med syd-europeiska folkens litteraturer, hvilka äfven pånyttfödde sig i en skepelse, som var helt olik. den antika; men hos dessa folk kan den stora brytningen från det gamla till det nya till stor del tillskrifvas en omständighet, som var främmande för vårt fädernesland, nemligen barbariska folkstammars genom inkräktning åstadkomna bosättning inom de gamla samhällena kort efter sedan dessa emottagit kristendomens ljus, hvarigenom ett alldeles nytt element inträngde sig i fornverldens odling och väsentligen förändrade densamma. Våra förfäder deremot hindrades icke af sådana yttre våldsamma påtryckningar att fritt följa och utveckla den gamla poetiska traditionen. Men denna hade redan uttömt sig sjelf i och med det-

samma som den förlorat sitt väsentliga innehåll, den gamla gudakretsen, och sitt väsentliga vilkor, tron på densamma.

Vår gamla hedniska Eddasång, hvars begynnelser förlora sig i fornverldens natt, utbildade sig efterhand till en heroisk konstpoesi med strängt bestämda former och med namngifna författare. De isländska skalderna utgjorde under blomstringstiden af denna episka diktkonst så att säga ett särskildt skrå, liksom Syd-Frankrikes troubadourer, och hafva med dessa äfven den likheten att, liksom troubadourerna voro riddare, så voro skalderna kämpar, hvilka anslöto sig till konungars och höfdingars krigiska följen för att besjunga bedrifter, i hvilka de sjelfva deltogo. Deras konstutöfning upphörde icke med kristendomen, ehuru den efter hand stelnade till ett andelöst manér af blott teknisk färdighet, hvarigenom den blef ytterligare likgiltig för den stora massan. Länge fortfor likväl en isländsk skald att höra till prydnaderna för de nordiska konungarnes hof. Man finner sådana hofskalder ännu hos de första konungarne af Folkungaslägten.

Rikligen ersattes denna föråldrade fornpoesi af medeltidens folkvisa — den friskaste, saftigaste naturpoesi i motsats till isländarnes fordom kraftiga, nu förtorkade konstpoesi. Mellan dessa så olika diktningsarter finnas likväl spår till en öfvergång. Liksom fornsången, genom sin *Runhenda* och *Rimur*, efter hand närmade sig folkvisans uttryckssätt *), så återfinner man qvarlefvor af hedniska föreställningssätt, ehuru förändrade och stundom förlöjligade, i medeltidens folkvisor, i synnerhet de äldre **). Men dessa enstaka återstoder af den gamla Eddamythen äro helt och hållet främmande för folkvi-

*) Jfr Atterbom. Siare o. Skalder II, sid. 22.

**) Jfr Geijer. Saml. Skrifter, Förra Afd. III, 346 ff., VIII, sid. 71—74.

sans väsen och utgöra endast äfventyrliga utflygter af en barnslig fantasi, som leker med sina dunkla erinringar. Folkvisans karakter, i motsats mot fornsångens episka behandling af yttre tilldragelser, gudarnes strider, kämparnes äfventyr, är en återgång till känslans och hjertats inre djup, hvars hemlighetsfulla rörelser, stundom infattade i en ram af ridderliga bragder, den söker att i enkla, rörande, drömlika toner återgifva. Den är ett mystiskt uttryck af hela folkets innersta andliga lif — det enda, ännu oklara, blott antydande, men djupt betydelsefulla uttryck, det på sin dåvarande bildningsgrad deråt förmådde gifva. Vår svenska medeltid, uppfylld af otaliga, oupphörliga strider mellan de stora, af otaliga, oupphörliga lidanden för de små, har i dessa naturljud framsuckat sitt vemod öfver det närvarande och sin längtan efter ett bättre tillkommande, en lyckligare framtid i lifvet eller ett saligt tillstånd i evigheten. Denna klagan, grundtonen i det hela, är likväl icke veklingens eller den hopplöses, den är tvärtom uppfylld af manlig försakelse, af okufvadt mod och lefvande hopp, liksom den stundom, under inflytelse af nordens kraftfullt sköna natur, öfvergår till nästan lekfulla, med sina drag af vemod högst rörande glädjeyttringar öfver dess återvaknade lif om våren och sommaren, och de ljufva tidsfördrifven eller arbetena i skog och mark, på äng och sjö. De känslor och dygder, som dessa visor uttala och fira, äro det oförderfvade hjertats första och enklaste: kärlek, trohet, mannamod, kyskhet, hemlängtan, fosterlandskärlek, försakelse, gudsfruktan o. s. v.: med ett ord, sådana som ligga närmast för dessa naturens barn, hvilka, efter att hafva användt dagens tunga möda på tillfredsställandet af de enklaste lekamliga behof, egna qvällens hvila åt meddelandet af själens ursprungligaste och naturligaste rörelser.

All äkta folkvisa är diktad af folket i massa och är dess gemensamma tillhörighet. Den känsla, som den för

hvarje gång uttrycker, är slägtets, icke individens. Också saknar den hvarje individuell pregel. De intressen, kring hvilka den rörer sig, äro typiska, allmänt giltiga för alla medlemmar af samma folk inom samma tidehvarf, icke derföre att de icke tillika äro giltiga för den eller den individen, utan derföre att de äro framställda såsom allas gemensamma intressen. Med all sin subjektiva riktning är folkvisan i detta afseende ännu objektiv. Det är icke den enskilde skalden, som fördjupar sig i sitt eget inre för att analysera och framställa detsamma; det är folkanden, som griper enskilda föremål eller tilldragelser, för att i dem inlägga och genom dem gifva luft åt en känslostämning, hvilken återklingar hos alla, som hafva del af denna ande.

Derföre är folkvisan — den egentliga naturpoesien — anonym *), liksom den äfven förändrar gestalt i olika munnar under samma tid och på ett ännu märkbarare sätt under seklernas lopp. Den är en icke afslutad poesi, utan en poesi som lefver, och är, såsom allt lefvande, underkastad oupphörliga vexlingar. Den är all konstpoesis lefvande underlag, och är just derigenom berättigad till ett vigtigt rum i poesiens häfder.

Vi ega våra gamla folkvisor samlade efter en yngre uppteckning än de flesta öfriga af Europas bildade folk. De äro nemligen till största delen ur folkets egen mun upptecknade och utgifna först under detta sekel af Afzelius, Arwidsson och andra, då danskarne t. ex. ega sin första samling redan från sextonde seklet **). Våra samlade folkvisor läsas nu i den form, hvari de för 40 år sedan sjöngos och kanske ännu sjungas i våra aflägsnare provin-

*) Detta är i allmänhet händelsen. Någon gång har likväl traditionen förvarat den ursprunglige författarens namn, såsom fallet är med biskop Nikolaus Hermanni, författaren till visan om «Nunnan Elisif». Hufvudsaken är att författarens personlighet, känd eller okänd, är i folkvisan fullkomligen likgiltig, då han i densamma deraf ingenting inlagt.

**) Utg. af Vedel 1591. Jfr Geijer. Förra Afd. III, 345.

ser *). Att deras språk undergått någon förändring sedan den aflägsna tid, då de ursprungligen diktades, är sannolikt — ehuru folkdialekterna gerna med seghet bibehålla sig oförändrade i de bygder, som äro skiljda från den stora allmänna rörelsen; men grundkänslan och grundtonen i dessa dikter äro efter århundraden otvifvelaktigt desamma, liksom ännu, ehuru kanske sällan, inträffar att på landsbygden nya visor diktas, som i sin naiva täckhet förråda en fläkt af den gamla folkvisans anda.

En konstpoesi, såsom produkt af individens medvetna och afsigtliga verksamhet, eger vår medeltid icke, så vida man icke dertill vill räkna Rimkrönikorna och de religiösa sångerna, bland hvilka sistnämnda de bästa likväl voro författade på latin. Anmärkningsvärdt är att vår medeltids ridderskap, så vidt af litteraturens häfder kan synas, tyckes hafva förblifvit liknöjdt för det öfriga Europas riddarpoesi under det tidehvarf, då denna stod i högsta flor. Med det oväsentliga undantaget af de s. k. drottning Euphemias visor — metriska, i början af 14:de seklet affattade, bearbetningar af de frankiska riddarsagorna, som på sin tid likväl voro populära — sakna vi helt och hållet den ridderliga poesien i vår medeltids sköna litteratur. Riddaräfventyren iklädde sig hos oss folkvisans anspråkslösa skepelse och blefvo derigenom en gemensam tillhörighet för folket, icke, såsom i andra länder, ett poetiskt motiv, som egde uteslutande intresse för ridderskapet.

Öfver denna oskuldsfulla, i sig sjelf försänkta stillastående poetiska verld frambröt reformationens storm med sin förstörande och pånyttfödande makt. Det är af stort intresse att ur konstens synpunkt betrakta denna väldiga kultur-tilldragelse, hvilken på detta liksom på andens alla öfriga områden medförde de vigtigaste förändringar.

*) Detta kan ej gälla de visor, som äro utgifna efter gamla manuskripter. Men äfven dessa uppteckningar kunna vara betydligt yngre än visorna sjelfva.

Vid den tid då reformationens verk, för längesedan påbörjadt och i tysthet fortsatt, ändtligen genom Luther fullbordades, stod de nyare folkens bildande konst i sin högsta blomning. Arkitekturen hade redan tidigare inom den götiska stilen, sedan äfven inom den italienska, hunnit sin fulländning, och målarkonsten uppnådde sin genom de stora italienska mästarne, som voro reformationens samtida. Den tyska och den flamandska konstanden hade samtidigt börjat i storartade bemödanden pröfva sina krafter. Riddardikten i Tyskland och Frankrike hade tystnat, och i det förstnämnda landet blifvit efterträdd af en manierad handtverkar-poesi, som väl icke saknade kraft men gerna förplattades till en ethiserande prosa, i Frankrike deremot af en populär vislitteratur, som snart kände sig påverkad af den antika vitterheten och derigenom småningom förmåddes antaga sin moderna form. Italiens åter, detta tidehvarfs egentliga kulturland, hvilket nästan helt och hållet saknar en medeltidspoesi, framstod plötsligen mot slutet af denna verldshistoriska epok med sin moderna vitterhet på en gång fullväxt genom Dante, Petrarca och Boccaccio.

Huru förhåller sig denna den moderna konstens hastiga utveckling till de reformatoriska rörelserna inom kyrkan? Den hade säkerligen bidragit att framkalla dessa, ehuru dessa sedermera vände sig fiendtligt emot sin befordrarinna. Den ursprungliga kristendomen hade äfven vändt sig förstörande emot den antika konstens alster, icke blott derföre att dessa till största delen utgjorde hyllningar åt den hedniska kulten och bidrogo att underhålla den, utan äfven derföre, att de genom sin skönhet förlänade en värdighet åt det sinliga, hvilken den äldsta kristendomens ifrare sökte undertrycka och tillintetgöra i den föreställningen, att allt sinligt, redan såsom sådant, vore fullt af synd och oförenligt med ett andeligt lif i Gud. Det var denna art af fanatism som redan tidigt förledde en mängd svärmare till frivilliga martyrier, till anachoret-

och klosterlefnad, såsom ofelbara medel att vinna den eviga saligheten. Antikens konst hatades och föraktades, och den unga kristna kyrkan, synnerligen den vesterländska, saknade länge all konstverksamhet, om man undantager de svaga arkitektoniska försöken att bereda andaktshus åt församlingarne.

Men den antika bildningen skulle hämna sig. Redan på Carl den stores tid visar sig gryningen till en ny dag för den europeiska odlingen i de lärda skolor, som nu anlades i hans vidsträckta kejsarrike, och som väl tidtals skulle råka i lägervall i följd af tidsomständigheterna men städse ånyo upprättas. I 11:te och 12:te seklerna studerades romersk litteratur i Frankrike under ledning af utmärkta lärde, och detta bildningselement gick med normanderna öfver till England. Samtidigt började det vestra Europas sköna götiska katedraler resa sig i höjden. Men frukterna af dessa tidigare studier öfver ålderdomens litteratur tillföllo uteslutande det andliga ståndet och tillgodonjötos af detsamma till en början hufvudsakligen, snart uteslutande såsom medel att uppställa och stödja en skolastisk filosofi, hvilken mer och mer stelnade till abstrakta och innehållslösa formler, utan inflytande på bildningen och lifvet, på samma gång som det romerska språket under dessa idkares händer fullkomligt barbariserades. Den egentliga och fullständiga återupprättelsen af den antika litteraturen, och med den af den antika anden, inträffade först i 14:de och 15:de seklerna.

Märkvärdig är den till enthusiasm uppstegrade ifver, hvarmed under dessa århundraden Vesterlandets folk sökte tillegna sig den fornklassiska odlingen, på hvars dyrbara återstoder, så i skrift som konstmonumenter, man nu lärt sig att fästa uppmärksamhet för att samla, förvara och återställa dem. Denna nya enthusiasm delades af samhällenas alla klasser, prester och lekmän, furstar och folk. Kraftigast gjorde den sig gällande i Italiens

små samhällen, der furstarne täflade med hvarandra i frikostighet mot lärdomens och konstens idkare. Derifrån spridde den sig efterhand öfver det öfriga Europa. Studiet af de klassiska författarne — och detta studium inskränkte sig ej längre till de romerska allena — väckte naturligen intresset för antikens konst, och den skärpta betraktelsen af dennas alster kunde ej undgå att förädla och till fulländning leda en redan vaknad konstverksamhet genom de sköna idealer, som de öfverallt framställde till efterliknelse. Sannt är visserligen att det moderna idealet blef ett annat än det antika, och uppenbarade sig inom andra konstarter, målarkonst och musik i stället för arkitektur och plastik; men onekligt är att det förra framkallade och påskyndade utvecklingen af det senare genom de allmänna typer af det sköna, hvilka äro gemensamma för allt idealiskt.

Ännu märkbarare blef den klassiska fornålderns inflytelse på litteraturen. Ej nog att man i framställningssättet sökte efterlikna de gamles enkla, klara och kraftfulla skönhet; man gjorde sig snart äfven förtrolig med deras föreställningssätt i afseende på filosofi, samhällslära och skön konst; de lärde vande sig att hos Plato och Aristoteles tillfredsställa ett forskningsbegär, som medeltidens skolastiker tillbakavisade, att se i de gamles republikanska statsförfattningar idealer af samhällelig frihet, som skarpt afstucko mot det andliga tvång och den politiska osäkerhet, hvarunder deras egen samtid suckade, liksom skalderna girigt tillegnade sig den gamla Olympens gudar, för att med dem smycka sina mer eller mindre moderna uppfinningar. Allt detta kunde icke blifva utan inflytande på det allmänna tänkesättet. Antikens studium väckte medvetandet om menniskans rätt att tänka öfver de ämnen, som för mensklighetén äro de angelägnaste, då det uppenbarade icke allenast att stora andar i en aflägsen forntid utöfvat denna rätt, utan äfven huru de gjort det. Det blef nu genom afslöjandet

af denna ålderdomens vishet uppenbart, att många läror, som man hittills ansett ofelbara och heliga, voro grundlösa, att många andra voro tvifvelaktiga och lika många andra fullkomligt likgiltiga. Man såg sig insnärjd i ett nät af gamla fördomar, som man ej vågade öppet sönderslita. Men ingen kunde hindra det inre tvifvel, som tid efter annan gaf sig luft i mer eller mindre direkta, mer eller mindre förstulna anfall på det bestående. Man förvånas, när man betraktar den allmänna skepticismen, som under tiderna näst före reformationen var utbredd bland alla bildade klasser i Europa, och som ingalunda var främmande för kyrkans egna medlemmar, synnerligen inom de högre graderna. Detta tvifvel antog hos somliga gestalten af fullkomlig indifferentism, hvilket var förhållandet med många af kyrkans furstar, och främst bland dem påfven Leo X; hos andra åter var det uppfyldt af fromma själars ängslan och förenadt med sträfvandet att i en renad religion söka ett nytt och säkrare fotfäste för troslifvet.

Till detta resultat hade äfven den moderna konsten i sin mån bidragit. Den hade mottagit sin uppfostran, eller fulländningen i sin uppfostran, af antiken, och der lärt att rikta sina blickar åt den yttre verkligheten. Denna dess riktning åt det reala, det sinliga i motsats mot medeltidens klosterliga spiritualism, — dess tillbakadragande från verlden och dess dödande af allt köttsligt till förmån för ett eftersträfvadt blott och bart andligt lif i Gud — är ett vigtigt drag till bestämmande af konstens förhållande till de stora andliga rörelserna under denna tid. Man skulle kunna kalla det för konstens protestantism: den första kraftigare protest mot den ensidiga asketik i praktisk och den ensidiga skolastik i theoretiskt hänseende, som utbildade sig genom de andliga ordnarne. Genom denna protest inom den katolska kyrkans eget sköte har denna kyrka i viss mån reformerat sig sjelf, i och med detsamma som den till sitt eget förherrligande

tillegnade sig konstens nya skapelser, och så till vida meddelade en viss helgd äfven åt den sinliga verkligheten. Det är från den tiden, som man kan datera det sinligt tilldragande och till känslan talande, som i många fall utmärker den katolska kyrkan och i ej ringa mån bidragit icke allenast att vid henne qvarhålla hennes gamla bekännare, utan äfven att tidtals tillvinna henne nya. Emedlertid hindrar detta icke att denna nya riktning till en början uppträdde temligen fiendtligt icke allenast emot kyrkan och dess tjenare, utan äfven emot sjelfva religionen i dess hierarkiskt-katolska form. Ty den nya konsten innebar i de skönaste af sina alster en sinlighetens protest mot det missförstådda klosterliga nitet att döda i stället för att tygla de sinliga drifterna, — en protest, som utgick från Italiens konstnärer, då det deremot var förnuftets protest mot all yttre mensklig auctoritet i de frågor, som endast kunna afgöras efter en gudomlig, den som innehålles i de heliga skrifterna, — hvilken sedermera utgick ifrån Tysklands lärde, och som blef så mycket mera vådlig för den gamla kyrkan som den innehöll ett element, hvilket icke kunde med densamma införlifvas på samma sätt som det sinliga i konsten, nemligen tankens och forskningens frihet. Men just derigenom att denna protest gjordes i andans och sanningens namn, ej blott emot köttet utan äfven mot lögnen och våldet, blef den äfven — låt vara att den ej kan frikännas från all ensidighet — likväl alltid ädel i sin riktning, utan att någonsin, äfven i sina våldsammaste yttringar, förlora vördnaden för det heliga och det sedliga. Den var stundom oförsonlig och förstörande, men aldrig frivol. Detta var deremot ej sällan den italienska konsten i sin protest till fördel för den ursprungligen undertryckta sinligheten, innan denna inom den katolska kyrkan fick sina rättigheter erkända. Utan att tala om den sinliga fulländning, under hvilken den nya konsten framställde sina madonnor och helgon till föremål för till-

bedjan, hvarvid den rättroende kanske lika ofta försjönk i beundran af den menskliga skönheten som i andakt inför det öfvermenskliga väsen, som den skulle uttrycka — kastom endast en blick på den tidens novell-litteratur! Dessa noveller, uttryckligen Boccaccios, redan i 14:de seklet — oaktadt sitt utbildade och eleganta språk, sina lifliga tidsmålningar, sitt bittra och välbefogade skämt öfver det andliga ståndets laster, — äro likväl af den beskaffenhet, att de knappast kunna utan obehag läsas af någon, som ej saknar all sedlig finkänsla, all aktning för det heliga. Man skulle kunna säga att frivoliteten, det hemliga föraktet för det heliga, var årsbarn med den nyare konsten, och att den, ehuru den snart hägnades af kyrkan, såsom dess lydiga tjenarinna, likväl mer än en gång varit förrädisk mot sin beskyddarinna. Konsten var den katolska kultens första fiende, hvilken den icke kunde afväpna, utan måste taga i sin sold för att göra dess vapen så oskadliga som möjligt. Och om konsten har denna sin införlifning med kyrkan att tacka för sin förädling, sin riktning till det idealiska efter den öfvervägande realism, som utmärker dess tidigare bemödande, så har åter den katolska kyrkan denna sin tjenarinna i ej ringa mån att tacka för det bestånd den ännu eger. Under sådana förhållanden kan denna kyrka ej annat än vara sönderfallen i sitt inre, då den inom sig upptagit såsom räddningsplanka ett element, som i sjelfva verket är fiendtligt mot dess ursprungliga princip.

I sjelfva verket blef den katolska religionen genom konstens medverkan endast en ny art af afgudadyrkan med sin kristna olymp af gudar, helgon och martyrer, hvilkas gestalter af konsten framställdes för den sinliga åskådningen såsom föremål för andaktsfull tillbedjan. Mot denna nya hedendom uppträdde de första reformatorerna, med största allvar. Deras lösen var att religionsläran och den yttre kulten skulle återföras till den renhet och enkelhet, som de egde på apostlarnes och

de första kyrkofädernas tid. Denna fordran var tvifvelsutan fullt befogad. Ju mera konstskön en religionskult är, desto mera sinlig är den, och ju mera sinlig den är, desto mera hednisk är den äfven. Men om kyrkan erkänner såsom sin hufvudprincip att Gud är en ande, så bör hon äfven yrka hans tillbedjan, företrädesvis i anden och sanningen, icke i köttet och skönheten.

Men säkert är ock å andra sidan, att de protestantiska ifrarne gingo för vida i sitt bildstormande nit, då de till konsten i allmänhet utsträckte hatet emot konsten, såsom religionens tjenarinna. Om det är sannt att all konstframställning af det gudomliga under formen af ett heligt, såsom föremål för tillbedjan, innebär en förnedring af detsamma, så är det lika sannt, att det gudomliga, sådant som det uppenbarar sig i den yttre verlden, i naturen och menniskans lif, i historien, i religionens yttre öden, är och alltid skall förblifva ett berättigadt föremål, ja det egentliga föremålet för konstens behandling. Äfven religionsstiftarens yttre lefnadshändelser tillhöra konstens krets, så vida han i den skådas endast ur skönhetens synpunkt. Också inträffade efter religionssöndringen att, då de italienska konstnärerna fortforo att bearbeta ämnen ur den kristliga mythologien, de protestantiska konstnärerna i Tyskland och Nederländerna med förkärlek upptogo verldsliga föremål till handläggning.

Det protestantiska hatet emot konsten delades icke i hela dess vidd af Luther. Såsom bekant är, var han en stor älskare af musik och egde mycken förtjenst af protestantiska kyrkosången. Äfven mot den bildande konsten visade han sig minst sagdt tålsam och stod i vänskaplig beröring med Tysklands stora målare på den tiden. Men hans anhängare smittades af den konstfiendtliga fanatism, som utgick från Calvin och hans skola, och sedan blef det ett gemensamt drag hos alla protestanter af den äldre generationen, att i den bildande konsten endast se en befordrarinna af den vidskepliga

helgontillbedjan och i poesiens fria lekar endast ett syndigt eller åtminstone onyttigt tidsfördrif, som lockade menniskorna ifrån allvarligare betraktelser och angelägnare sysselsättningar.

Det finnes i konstens och vitterhetens historia intet tidehvarf af ödsligare anblick än det, som närmast följde på reformationen i de länder, som tillegnat sig denna, om man undantager England, der serskilda omständigheter gjorde trosförändringen mera oskadlig för konsten än annorstäds. I Tyskland fortfor den nya andliga revolutionen ännu att gäsa i sinnena: de religiösa tvisterna undanträngde alla andra intressen: de lärde och bildade egnade sin tankes verksamhet med förkärlek åt dogmatiska undersökningar, hvilka i spetsfundighet och barbarisk dialektik föga eftergåfvo medeltidens skolastiska hårklyfverier. Lägger man härtill att de theologiska stridigheterna stodo i nära sammanhang med de politiska, så att den dogmatiska åsigten ofta endast utgjorde en täckmantel för den politiska, då protestantismen än företrädde folkfrihetens än enväldets anspråk efter omständigheterna, — att den protestantiska verlden ända till 30-åriga krigets slut fortfarande befann sig i en religiös och politisk gäsning, som tog alla andliga krafter i anspråk, än för att fullända segren, än för att undvika nederlaget, synnerligen sedan den katolska kyrkan, i början förlamad af anfallets häftighet, efterhand repade mod och steg på steg började återtaga hvad den förlorat; — så finner man lätt, att under påtryckningen af så mäktiga prosaiska intressen, som nu voro satta i våldsam rörelse, föga utrymme kunde finnas för konstens fredliga idrotter. I England deremot, der trosförändringen tillvägabragtes, icke genom folkets fria val, utan genom ett maktspråk från tronen, der diskussionen öfver religiösa ämnen var hämmad och den enskilda öfvertygelsen, efter såväl som före reformationen, måste vika för det yttre tvånget, blef konstens utöfning en tillflykt

för den på andra områden fängslade folkanden. Också uppstod just under detta tidehvarf Englands storartade dramatiska konst och litteratur.

I vårt fäderneslands kunde reformationen icke medföra sådana störande och förstörande verkningar, ty konsten hade här ej mycket att förlora. Tvärtom gaf denna troshvälfning, jemte den samtidigt vunna befrielsen från främmande öfvervälde, den kraftigaste väckelse åt folkets andliga lif. Sveriges nationella tillvaro och dess nationalmedvetande begynte egentligen först under reformationens tidehvarf, och köptes genom ofantliga ansträngningar af en nyväckt fosterlandsanda. Men vårt fäderneslands första protestantiska konungar måste alltför mycket rikta sin uppmärksamhet på det första nödvändiga för samhällets bestånd, dess yttre politiska oberoende och dess inre ekonomiska förkofran, för att kunna något synnerligt uträtta för nationens högre andliga utveckling. Man syntes till och med till en början i detta afseende gå ett steg tillbaka. Den katolska högskolan i Upsala fick förfalla, och den offentliga undervisningen låg i fullkomlig lägervall. Man måste införskrifva bildade utlänningar för maktpåliggande civila embeten. Först med Carl IX visade sig gryningen till den nya protestantiska dagen för Sveriges litterära odling. Han och hans store son blefvo de svenska undervisningsverkens egentliga stiftare. Reformationen och den fosterländska sjelfständigheten voro nu fullkomligt stadgade, och de började från Gustaf Adolfs tid bära nya och för fosterlandets framtid lofvande frukter, äfven inom litteraturen, genom män, som stodo på höjden af sitt tidehvarfs bildning och som, vid fäderneslandets nu segerrikt vunna inträde i det europeiska statsförbundet, kunde med fria blickar öfverskåda hela den bildade verlden och tillegna sig och sitt folk resultaterna af århundradens odlingsbemödanden. Från denna tid härstammar äfven Sveriges nya vitterhet.

De hundrade åren från Gustaf Adolf den stores uppstigande på thronen intill slaget vid Pultava utgöra en tidrymd af oändligt stor betydelse för svenska folkets nationella utveckling. Från ett förnedradt lydfolk hade det kort förut genom kraftfulla regenters klokhet och ihärdighet blifvit upphöjdt till nationell sjelfständighet, från andligt vasallskap under den romerska stolen hade det tillegnat sig frukterna af den tidens fria forskning i religiösa ämnen; och inom kort hade det uppstigit till en makt af första ordningen, hade skickat sina segerrika härar till hjertat af österns och söderns stora kontinenter, hade sett sina inre angelägenheter efter tidernas kraf på bästa sätt ordnade, hade sett sina läroverk genom män af utmärkt lärdom och duglighet försatta i ett blomstrande skick, tidsenligare än sednare tidehvarf alltid haft att uppvisa, hade sett de yppersta embeten beklädas af de yppersta män, de dråpligaste bedrifter utföras af de dråpligaste hjeltar, hade sett sig sjelft vara ett föremål för en hel verldsdels fruktan och beundran. Om någonsin poesiens genius kan vakna hos ett folk, så måste det ske under ett tidehvarf af så plötslig och undransvärd upphöjelse, då hela folket känner sig hänfördt af sjelfutvecklingens enthusiasm, då regenten är ett hjeltesnille och hvarje högädling en mæcenat eller genom bildning och rikedom mäktig att vara det. Under sådana tidsförhållanden uppstod Georg Stjernhjelm.

II.

Stjernhjelm, den svenska konstpoesiens grundläggare: Herkules; Baletter och Upptåg. — Stjernhjelms efterföljare: Columbus; Lagerlöf. — Inflytande af södra Europas vitterhet, märkbart hos Liljenstedt och Lejoncrona. — Vexionius. — Holmström, Bellmans föregångare. — Rosenhane; Rudén. — Dahlstjerna, Carlaskalden. — Filosofen Rydelius. — Kolmodin; O. Broms; Werving; Geisler. — Skaldinnan Sofia Brenner. — Satiristen Triewald. — Wolimhaus och Gyllenborgarne; Frese. — Anonyma Skaldestycken i Palmsköldska Samlingarne.

Stjernhjelm.

Atterbom har utförligt och con amore tecknat Stjernhjelms betydelse för vår vitterhet, och har här så fullständigt uttömt sitt ämne, att föga eller intet torde vara att tillägga. För öfversigtens skull vill jag sammanfatta det väsentligaste. Stjernhjelm, i sin ungdom handledd af den lärde Buræus, sedermera ytterligare bildad under vidsträckta utländska resor och oupphörligt inbegripen i studier, förvärfvade slutligen en oerhörd skatt af lärdom i snart sagdt alla det menskliga vetandets grenar. Det är i sanning oförklarligt huru han med sina mångfaldiga embetsbestyr kunnat vinna ledighet för så ofantliga studier och så olikartade litterära arbeten, som hans efterlemnade manuskriptsamling innehåller. Man finner der linguistiska, filosofiska, juridiska, historiska, statistiska, mathematiska, naturvetenskapliga och poetiska skrifter. Företrädesvis synes han hafva varit språkforskare; dernäst fördjupade han sig med förkärlek i Neoplatoniska spekulationer. «Än», heter det hos A., «skref han ett Angel-Sachsiskt Lexikon (och det — liksom vid sina flesta företag — utan anvisare eller föregångare), än sökte hans quadratura circuli; än commenterade han isländska sagor och Sveriges landskapslagar, än utfann han grunderna för progressio musica; än kastade han sig omedelbart från geometriens, aritmetikens, algebrans

mysterier in i spekulationens, theosophiens, astrologiens, än tvärtom; än undervisade han i en afhandling «om Trulldom och Förgöring» huru «de lagfarne skulle deri ransaka och döma», än i en afhandling om *Poesis nova Suecana*, huru Sånggudinnorna skola lära sig dikta och spela på Svenska» *).

Denna stora lärdom är vigtig att bemärka. Stjernhjelm hade redan lagt grunden till densamma och befann sig, för att begagna ett modernt uttryck, på spetsen af sin tids vetenskapliga bildning, då han vid 40 års ålder först började författa poesi. Detta är, säger jag, vigtigt att bemärka, då man ihågkommer att han var stiftaren af vår konst-poesi, och att all sådan måste till någon del vara frukten af ett studium. Det är antagligt nog, att Stjernhjelm kastade sig på poesien, liksom på sina öfriga studier, mera i följd af sitt alltomfattande snilles vettgiriga oro, än af klart medvetande om sin poetiska kallelse. I sin stora klassiska beläsenhet fann han mönster, värdiga att följa och uppnå; i sitt modersmål fann han ett rått men rikt material, på hvars kufvande hans mäktiga ande kunde öfva sina krafter; i sin vidsträckta filologiska lärdom fann han ämnen att rikta sitt språk, der han tyckte det nog fattigt, och slutligen i sitt snille fann han medlet att vinna det mål han sökte. Och är märkvärdigt med hvilken lydaktighet det styfva och tunga språket böjer sig under hans mästarhand, som behandlar det med en lätthet, hvilken ej sällan liknar leksakens.

Den naturliga följden af skaldens stora klassiska bildning måste blifva den, att han åt sig utsåg klassiska mönster att efterbilda, mera likväl till anda och form än till ämnen och innehåll. Det var genom denna klassiska anda, i förening med den ombildning, som språket erhöll under hans behandling, som han förvärfvat sig förtjensten att hafva grundlagt Sveriges nyare vitterhet.

---

*) Siare o. Skalder, II, 54, 55.

Atterbom anmärker att Stjernhjelms diktkonst nära sammanhänger med den dåvarande franska, holländska och tyska vitterheten, så i väsendet som formen. «Men», tillägger han, «Stjernhjelm egde ock någonting sig egendomligt, någonting hvari han afvek med lika mycket mod som kraft från de ny-europeiska förebilderna: och det var ett vida mera antikt sätt att fatta poesiens anda och den åsyftade inhemska vitterhetens skaplynne. Detta sätt blef hos honom, just i följd af hans större verkliga antikhet, ett ingalunda trälaktigt antikiserande». — — «De andras 'poeteri' hade gemenligen i sigte den romerska vitterhetens rhetoriska manér; hos honom ensam träffas en natur, som med själens bottensvenska enkelhet och helsa förenar en blick, ett tycke, en ton af forngrekiskt slägtbehag. Liksom hans metrik, så har ock hela hans poetiska diktion något af antikens första grekiska renhet; och detta är märkbart öfverallt, der han icke låter än den moraliserande, än den språkexperimenterande böjelsen för långt hänföra sig. Derföre är han ock i sin lärodikt 'Hercules' utan ringaste härmning en svensk Hesiodus» *).

Det är anmärkningsvärdt att den svenska vitterheten, som så länge erkände just lärodikten för den högsta arten af skaldekonst, skall leda sina anor just från en lärodikt. Ty en sådan är Stjernhjelms Herkules, ehuru den till komposition och innehåll är långt mera poetisk än till och med den Gustavianska skolans dialektiska poemer. Atterbom jemför den med Hesiodi «Arbeten och Dagar», och tillerkänner den lika högt värde, men tillägger att Herkules har «ett gladare, ett till och med i komiska målningar sig förlustande lynne, tillika med mera bildlighet, mera personifikation, mera rörlighet». En förtjenst, som bör erkännas hos Stjernhjelms Herkules, och som ensam tillräckligt bevisar

*) Siare o. Skalder, II, 64, 65.

hans goda poetiska takt, är den, att, ehuru han lånat sitt ämne från antika författare och sin hjeltes namn från den antika mythologien, han likväl uraktlåter alla mythologiska anspelningar och utmålningar. Hans hjelte har af den antika mythens halfgud ingenting annat än namnet. På helt annat sätt begagnade den store mästarens svagare efterträdare de antika ämnena. Hos dem har man antika fabler och mythologiska hänsyftningar i öfverflöd, men huru föga af den antika anden!

Icke för att nedsätta Stjernhjelms höga värde såsom grundläggare af vår vitterhet, utan för att gifva sanningen dess rätt, måste jag erkänna att en allegoriserande lärodikt, äfven med den höga förtjenst som Herkules egde, likväl alltid, i följd af sakens egen natur, måste stå prosans gräns för nära för att kunna fullt tillfredsställa det poetiska sinnet. Fru Dygd och Fru Lusta kunna aldrig blifva annat än personifikationer utan lif och individualitet, kunna följaktligen väl hafva intresse för förståndet, icke för fantasien. Mig vill förefalla att poesien långt mera vunnit om Fru Lusta framställts såsom verkligt kött och blod under bilden af en lättfärdig förförerska, utan allegoriska attributer, och Fru Dygd af en kysk älskarinna, som med sin af kärleken inspirerade vishet frälsar ynglingen från förderfvet. Eller om skalden velat bibehålla den stränga sedepredikantens roll, hvarföre icke lemna den åt en ärevördig faders- eller läraregestalt? Att för Stjernhjelm, ehuru skald, skönheten endast stod i andra rummet, finner man af hans teckning af Fru Dygd:

Hon var sedig uti sin gång och vördig af anseend',
Vigtig i later, full med allvar och ärlig af uppsyn,
Brun under ögon' och bränd af solskin, mager af hulle; o. s. v.

Denna teckning af dygden, helst när hon är iklädd qvinnogestalt, är ej synnerligen lockande, minst för en tjuguåring. Man igenkänner protestantismens strängt asketiska moral, som halshögg för ett skämt och hudflängde

för en svaghet. — Hvad jag nu emedlertid vågat invända mot det allegoriserande i Stjernhjelms Herkules gäller på samma gång hela den tid som han tillhörde, hvilken visade en synnerlig förkärlek för allegorier, såsom man ser hos seklets störste skald Milton, för att icke tala om «dii minorum gentium». Hvar och en är i högre eller mindre grad barn af sin tid och beroende af dess fördomar, och äfven en Stjernhjelm förmår ej på en gång inse och afhjelpa alla dess villfarelser.

Liksom Milton jemte sin didaktiska epopé äfven skrifvit Mask-spel, så har Stjernhjelm jemte sin Herkules förstrött sig med att författa s. k. Balletter och dramatiska «Upptåg». Såväl Atterbom som Hammarsköld anse bland de förra «Den fångne Cupido» vara den förnämsta i poetiskt värde. Det är med anledning just af denna ballet som Hammarsköld fällde det enthusiastiska yttrandet, att Stjernhjelm endast behöft på allvar egna sig åt dramat för att hafva kunnat täfla med Shakspeare. — Bland Stjernhjelms öfriga skrifter nämna vi endast hans «Bröllops-besvärs-ihugkommelse», i hvilken han ännu på ålderdomen utsjungit sin muntra humor och sitt manligt glada lynne.

I afseende på den svenska versifikationen har Stjernhjelm lika stora förtjenster som i afseende på språket. Med sin förkärlek för klassiska föredömen begagnade han klassiska versmått, företrädesvis hexametern, med stor skicklighet. Hans verser af detta slag utmärka sig för mycken både ledighet och styrka, och blefvo äfven, ju längre han idkade deras studium, mer och mer korrekta. Äfven rimmade versformer försmådde han icke, ehuru han med dem synes röra sig mindre beqvämt. Han är den som i svenska vitterheten infört alexandrinen, åter en omständighet, som, jemte hans förutnämnda didaktiska riktning, ställer honom i strängt sammanhang med den så kallade klassiska epoken i vår vitterhetshistoria.

Af allt detta finner man att Stjernhjelms storartade gestalt i sjelfva verket öppnar ingången till Sveriges nyare poesi, och att hela serien af dess utveckling intill närvarande tid, utan språng eller afbrott genom naturliga öfvergångar från ett stadium till ett annat, måste ledas tillbaka till honom. Hela hans poetiska verksamhet var en siarlik häntydning på framtiden, liksom hela hans samtids ädla sträfvan gick ut på grundläggningen af en stor framtid för fäderneslandet. Hans samtid var uppfylld af det tillkommande, hvilket den med storartad sjelfuppoffring och oegennytta framför allt annat sökte att i djerfva dimensioner uppbygga och åt efterkommande befästa. Denna sköna ärelystnad lifvade äfven Stjernhjelm. «Min lust är», sade han, «att veta mitt namn ihågkommet med berömmelse, sedan jag ej mera är till», och deri skulle sannolikt mängden af hans samtida hafva instämt. — Hvad han skänkt sin eftertid är ett för poetisk yttring redan till en viss grad af honom utbildadt och i oändlighet bildbart språk, förut okända versformer, samt första handledningen på den väg, som vår vitterhet borde taga för sin utbildning.

Stjernhjelms sång gjorde ett omätligt intryck på hans samtid. Så beskaffade toner hade man ej tillförene hört från svensk tunga, och man hade ej föreställt sig att språket kunde vara mäktigt deraf. Carl Gustaf, den store framtidskonungen, som till Sveriges olycka för tidigt dog ifrån sina jätteplaner, var en beundrare af Herkules, och för drottning Christina under hennes yngre och skuldlösare dagar var Stjernhjelm oumbärlig i den enskilda umgängeskretsen med dess vetenskapliga och vittra sysselsättningar, intill dess han från hennes ynnest utträngdes af utländska lycksökare. Det var naturligt att en man, som så oemotståndligt inverkade på de högst bildade af sin samtid, måste omkring sig bilda en skola. Denna skola var, såsom skolor i allmänhet, mera gripen och tjust af mästarens anda än genomträngd och upp-

buren deraf. Om dess medlemmar gäller i allmänhet att de voro medelmåttor; dock höjde sig, såsom vi framdeles skola se, en och annan ibland dem ej obetydligt öfver den hvardagliga imitationens nivå. Hvad som i synnerhet satte denna vittra skola i missaktning hos efterverlden var den låghet i sinnet, hvarmed hon förnedrade den Stjernhjelmska sånggudinnan till en kammarpiga vid bröllop och andra högtidliga tillfällen, nedsatte poesien till ett tillfällighetsrimmeri för pengar, och tillät Stjernhjelms manliga glädtighet urarta till ett smaklöst och föraktligt buffoneri, hvilket i synnerhet gäller Lucidor och Runius, men sträcker sin surdeg fram till långt sednare tider. Karakteristiskt för dessa härmares förhållande till sin mästare är till exempel deras sätt att uppfatta den af honom i vår vitterhet införda hexametriska versformen. Stjernhjelm, hvars hexametrar i allmänhet söka den antika värdigheten och äro orimmade, hade likväl en och annan gång den nycken att rimma tvenne hexametrar emot hvarandra vid ändan, liksom på några ställen rim förekomma i midten af versen. Hopen af efterbildare trodde att detta var något synnerligen originellt, fattade det kanske såsom en omedveten yttring af mästarens stora snille, eftersom det så sällan hos honom förekom, hvarföre de trodde sig så mycket flitigare böra begagna det. Så uppstod denna osmakliga afart af hexametrar, den rimmade, som fortfor att begagnas ända intill den Dalinska perioden. Till och med så poetiska sinnen som Spegel och Dalin läto af samtidens exempel förleda sig att begagna ett så onaturligt versmått. Sin höjdpunkt nådde dock denna osmaklighet hos Lucidor och Runius, som rimmade sina hexametrar hvarhelst rim kunde fås, så inuti versen som vid ändan, hvaraf uppstod ett det löjligaste kaos af oupphörliga hoppande och struttande rimljud, som Atterbom, träffande nog, liknar vid en på samma punkt outtröttligt fortsvängande slängpolska; också har en sådan slängpolska af Runius till öfverskrift «Rimdans».

Bland Stjernhjelms efterföljare tillhöra Columbus, Lagerlöf och Lucidor genom hela sin verksamhet, och Spegel genom sina bästa arbeten, det 17:de seklet. En särskild art af poesi odlades vid denna tid med stor ifver, nemligen psalmdiktningen, hvars samlade resultater visade sig i 1695 års Psalmbok. Alla fyra de nyssnämnde hafva med framgång idkat denna diktart; dock står Spegel i detta afseende såsom i andra främst. Han är, jemte Arrhenius, periodens förnämste psalmförfattare. Spegel sträckte sin verksamhet in i det sekel, som jag företagit att behandla, — han dog nemligen 1714 såsom erkebiskop, — men hans förnämsta poetiska arbete «Guds verk och hvila», med dess berömda hymn till Gud och märkvärdiga esthetiserande företal utgafs redan 1685.

Samuel Columbus.

Columbus är ett namn som på sin tid var ryktbart i vårt fädernesland och ännu i dag bibehåller en aktad plats i vår litteraturhistoria. Jonas Columbus var född år 1586 i Munktorps socken i Vestmanland, der fadren var komminister. Han tog sitt namn efter ett hemman i Husby socken i Dalarne, Dufåker, hvilket ärfdes af hans moder, sedan hon blifvit enka. I Upsala gjorde Columbus bekantskap med den berömde Johan Rudbeckius, af hvilken han sedan befordrades till lärare vid det så berömda Gymnasiet i Vesterås, der såsom bekant är Rudbeckius innehade biskopsstolen. Columbus dog slutligen såsom Pastor i Husby. Man har af honom poetiska skrifter, som dock fördunklas af sonens. Eget är, att Columbus, ehuru Poëseos professor vid universitetet, lät transportera sig till Vesterås såsom lektor. Sin egentliga ryktbarhet förvärfvade Columbus såsom musiker och lärare i tonkonsten. Han var föreståndare för det på sin tid berömda kapellet i Vesterås.

Af hans tvänne söner blef den äldre *Johan* Poëseos professor i Upsala. Han var en ovanligt lärd man, men

utan synnerliga snillegåfvor. Han var gift med den berömde Scheffers dotter, men dog barnlös.

Den yngre sonen, *Samuel*, var född 1642 i Husby. Han blef student i Upsala 1658 och gjorde der, såsom det heter i Biografiskt Lexikon (III, 276), stora framsteg i fysik och klassisk litteratur. I synnerhet vinnlade han sig om svenska vitterheten, dertill uppmanad af den store Stjernhjelm, som varit vän med hans fader och nu öfverflyttade sin välvilja på sonen. Under 5 års tid gjorde Columbus, såsom guvernör för 2 unga ädlingar vid namn Reenstjerna, resor genom Tyskland, Holland, England, Frankrike och Danmark. Knappast hemkommen dog han i blomman af sin ålder i Juli 1679. Han är begrafven i Upsala domkyrka. Han var en lärd, snillrik, ädel, glad, förståndig man, men utrustad med en svag kroppskonstitution.

Columbus var född till skald, och ehuru han ej upphann sin mästare Stjernhjelm, kan han dock anses såsom den ypperste bland hans lärjungar. Med noggrannhet skall han hafva öfverarbetat alla sina skrifter, och derföre hunnit skrifva endast obetydligt. Under det antagna namnet «Myrtillus af Bergen» uppträdde han först med tillfällighetsverser på hexameter, som äro väl byggda efter Stjernhjelms förebild. Sedan utgaf han sin «Bibliska Verld», en andlig sångkrans, som har en sann, ljuft melankolisk anda. Genom sina «Odæ Sveticæ» fick han namn af «den svenske Flaccus» *). Hans tre Herdevisor till Johan Columbus och två psalmer (N:o 439, 440 nya Psalmboken) äro icke utan poetiska tankar. Hans Epigrammer äro rätt spetsiga. Han har författat poemer äfven på tyska. Dessa synas öfverlägsna de svenska, emedan skalden här rörer sig med större ledighet inom

*) Dessa sånger utgåfvos af skalden sjelf med bifogade melodier af kapellmästaren *Gustaf Düben*, bland hvilka flera blifvit använda som koraler och med större eller mindre förändringar upptagna i den Hæffnerska koralboken.

ett mera utbildadt material. Hans sätt att beha svenska språket förråder nästan öfverallt tysk inflyt Stundom påtvingar han rent tyska ord svensk böj och gifver svenska ord den betydelse, som det bes tade tyska ordet eger, så t. ex. brukar han ordet erh i betydelsen af upprätthålla, o. s. v.

Såsom prof af Columbi skaldskap anföra vi «Den Bibliske Verlden» (utg. 1674) början af pa disets skildring:

När första veckan var från verldens upphof leden,
Blef första menskan satt i lustegården Eden:
Att hon der skulle bli, att hon der skulle bo,
I allrastörsta frid och allrastörsta ro.

Det var ett nätt begrepp af all naturens fägring;
Fullkomligheten sjelf der hade fått sin lägring
Och utslöt vank och fel, att allt endrägtelig
I glädje, frid och fröjd hos menskan hvilde sig.

Uti det morgonland' fyr' hufvudströmmar flöto,
Som all den sköna trakt med frösam fukt begöto:
En ljum och ljuflig vind med säflig svalkand' flägt
Erhöll den blida jord vid stadig sommardrägt.

Den skönhet ej allen den nedre jorden prydde,
Men ock i luftens rymd en liflig sötma spridde:
Fast ljuflig andas nu de friska rosors mun,
Dock så anmodigt ej, som hela Edens lund.

Hvart Adam, ombehvärfd med sådan prakt, sig vände,
Det syntes liksom allt, ock liflöst, honom kände:
Ehvart han om sig såg, berg, dalar, slätt och skog
I bivist af sin Kung af gladligt lynne log.

I gräs- och löfvemark de raska djuren sprungo:
I hög- och lägre chor de gälla fåglar sungo:
Den käcka nektergal, han ömsom höra lät
Sitt slag *) siffläjt och drill på tusen-konstigt sätt.

*) Siffläjt är en hel grann stämma på orgel och positif.
Columbi anm

Af hans «Odæ Sveticæ», utgifna samma år som hans «Bibliska Verld», anföra vi

Äkta ståndets pris.

Hur fåfängt är allt hvad med ifver
J, mensklig' hjertan, efterstå!
Der tid och lycka dock kullrifver
Allt hvad er håg sig fäster på.
En trogen vän och roligt sinn'
Är allrastörsta skatten min.

En kunglig spira kan snart vändas
Uti en ringa herdestaf.
Ärgirighet kan aldrig ändas,
Förr än hon tränges ned i graf.
En trogen vän och roligt sinn'
Blir allrastörsta äran min.

Guldbojor mer än dyrt den köper,
Som sig till träl åt mammon ger;
Vällust som snarast fram-omlöper,
Som blixten flyr och är ej mer.
En trogen vän och roligt sinn'
Är allrastörsta lusten min.

De konstverk, som naturen pocka,
Är en skenfager ögonfröjd:
De måste sig för tiden bocka
Och lemna hjertat ringa nöjd.
En trogen vän och roligt sinn'
Tar tiden aldrig ur mitt minn'.

När jag min' sinnen vidt utsänder
Att hemta till förnuftet fram
Hvad verlden täckligt föreränder
Af allt sitt sminka' gods och kram,
En trogen vän och roligt sinn'
Blir billigt största skatten min.

När jag min håg än längre följer,
Hvar mig min skatt blir uppenbar,
På tviflans haf bland många böljor

Min styrsel himlen på sig tar
Och förer till din blida strand,
Du hedervärde äkta stand.

Då jag orörligt hus mig bygger
På dygd och trohets fasta grund,
För all håg-retnings anfall trygger,
Ej aktar all-mans marga fund,
Ej afunds ondskefulla tand:
Ty prisar jag mitt äkta stand.

Är jag ej rik af gyllne stycker,
Som flo'n *Pactolus* guldsand bär,
Mig himlen med sin nåd besmycker
Och mig min del med ro beskär.
Godt nöje är min gyllne sand:
Ty prisar jag mitt äkta stand.

Naturen all vill det bejaka,
Att ensamt lefva ledsamt är:
Den minsta fågel har sin maka,
Den han för andra håller kär:
Allt hvad som hafver lif och and',
Med mig det prisar äkta stand.

Om sorgemoln mig stundom drifver
(Som luften alltid klar ej står),
En gång det solen sönderrifver;
När Gud så vill, det öfvergår.
Imedlertid hans nådesbrand
Mig lisar i mitt äkta stand.

Solblomman, rörd af kärleks minne,
Sig skickar efter solen sin;
Alltså ock jag med ärsamt sinne
Skall gå tillhanda vännen min.
Godt hjertelag är ju det band,
Som gör det rätta äkta stand.

Hvad lust att se, när kärlek drifver
Den råda bör sig ge till träl!
När i twå makars kroppar blifver
En innerlig förenad själ!

En är den andras högra hand.
O himmelsljufva äkta stand!

Ack, att — men det står ej att önska —
Du, grymma död, skull' borta bli!
Dock skall i evig' tider grönska
Min vän hos mig, ditt välde fri;
Så segrar öfver makten din
En trogen vän och roligt sinn'.

Tillsammans med Stjernhjelm sysselsatte sig Columbus en tid med en dramatisk bearbetning af den förres Herkules. («*Spel om Herculis Vägeval. Den förste Comoedie, som speltes för H. M. Konung Carl XI.*») De deri förekommande sångstycken, bland hvilka den bekanta «Gavott», *som Lustvin dansar med de fem Sinnena,* äro författade af Columbus. Vi vilja höra en af de sånger, dem

Lusta sjunger.

O Herkules, du himlaslägt och jordisk hjelte,
Hvad var det dock, ditt fagra mod,
Ditt unga blod
Till sorglig ängslan fällde?
Vill du allt fort och fort med oupphörlig möda
Din ungdoms fröjdetid all fröjd förutan öda,
Kort' af ditt kära lif med trälelikt besvär,
Det dock allt fåfängt är?

O Herkules, till lust i lycklig timma buren,
Hvad dejligt, solen sjelf kan si,
Skall dig nu bli
Förärt af all naturen.
Din syn och all din kropp af undersköna qvinnor
Skall stundlig friskas opp, all täcklighets gudinnor.
Ja, prydda Flora sjelf skall i sin sommarprakt
Sig underge din makt.

O Herkules, när dig olust och sorger möta,
Skall kornemust och drufvesaft
Med Ceres' kraft
Dem straxt ur vägen stöta.

Hvad vedervärdigt är skall du ej nånsin sköta.
Nektar, ambrosia skall dig din mun försöta;
Då skall du finna dig uppsatt till gudars bord,
Dig sjelf odödlig gjord.

Hvad ljuflighet och spel och sång skall du få höra,
Hvars trängande, sött-tvingande
Välklingande
Skall innerst hjertat röra.
Orpheus, Amphion skall du så saktlig tycka
Ditt sinne från dig sjelf, du vest ej hvart, bortrycka:
En skön Terpsichore då bäst din modighet
Med konst uppväcka vet.

Nu, Herkules, låt fik och släp åt arma trälar;
Det hälsta, bästa, jorden bär,
Det skapadt är
Åt slika ädla själar.
Ditt lif ett himlalif skall du på jorden skåda;
Din makt, en gudamakt, skall öfver andra råda.
Då skall du jemt och samt i ljuflig frid och strid
Le vid din gyllne tid.

I «Herkules Vägeval» förekommer ock följan
stämda

Ode till Konungen.

Kung Carl, du unga hjelt' af kalla Nordeland,
All jordens prydnad,
Den under lydnad
Mång' riken styr med en stormäktig hand,
Din thron ju högst näst himmelen
Vördas af ärli' Svenske män;
De tappre Göters friska blod,
Ståndfaste Finnars mannamod
Ju all endrägtelig
För sitt beskärm och store konung helsa dig.

När sommar-Phoebus går på himlens höga ban,
Med sina strålar
Han präktigt målar
Gladlynta jorden, skogar, berg och plan.

Då blir all fägring uppenbar;
Då synes luften silfverklar;
Det sköna vattnet hvilar still,
Små fåglar spela af och till
Ti liri liri lill,
Så att hvad lif ej har af fägnad lefva vill.

När Carl med mildrikt mod och himmelsljufligt lynn'
Täckligt framträder,
Deråt sig gläder
Hvart Sveriges barn och hvart uppriktigt sinn'.
Hell, säll, du Nordens blida sol!
Hell, säll! utaf din nådestol
En liflig anblick oss tillsänd,
Ett ynstigt hjerta oss tillvänd,
Som så ödmjukelig
Vår trogna tjenst, ja lif och blod uppoffrom dig!

Rättrådighet dig fäster spira, thron och svärd:
Mildhet, dess syster,
Af henne kyster,
Undfås af hvar, som dygden vittnar värd.
Hon ger din thron sin rätta glans,
Ditt hufvud evig ärekrans,
När oförändradt hyllst och tro,
Vexelkärlek, frid och ro
Hvarannan räcka hand;
Är icke det ett vackert hjerteband?

Så skall en grön parnass vid Nordens isar stå;
De höga fjällar
Med deras källor
Sjung' om ditt namn bland himlens skyar blå.
De låga dalars återskall
Skall höras vidt i verlden all;
Ja, Vesterhaf och Östersjön
Skall helsas åt med saktlig dön:
Hell, säll, du Svea land
Af din kung Carl! Hell, säll, kung Carl af Svea land!

Bland Columbi tillfällighetsstycken utvälja vi ett
bröllopsqväde. Dess titel är, med förbigående af de
ygiftas namn:

Amors Herravälde.

O, du ganska herde-skara,
Fort här fram och tag i akt
Lilla gudens stora makt,
Den all jorden måst förfara;
Ja, Neptunus sjelf också,
Folket uti luften blå
Samma herrskap undergå.

När Aurora slagit hade
Sina gyllne dörrar opp,
Ställt ånyo an sitt lopp,
Amaryllis vid sig sade:
Nu välan, jag föra skall
Mina får allen i vall,
Skiljder ifrån herdar all.

Amor denna rösten hörde
Ej förutan stor förtret.
(Sina pusser han väl vet)
Ty sin båga han framförde,
Rände, spände idkelig,
Men dock allt fåfängelig;
Amaryllis värjde sig.

Men ho är, den dig utstänger,
Lejon, drake, tiger, falk,
Cupido, du stygge skalk?
I en björk han sig upphänger,
Gråter, låter ynkelig:
Amaryllis skyndar sig
Till att hjelpa hastelig.

Som hon till den björken gröna
Lände med välvilligt mod,
Pilen midt i hjertat stod.
Ve, ack ve! Kan du så löna
Den till hjelp dig kommen var!
Ack, hur du mig sargat har!
Himlen jag till vittne tar!

Polydor i skogen fiker,
Söker ett borttappadt lam;

Som han kom i marken fram,
Hör han, Amaryllis skriker.
Stor medömkan han då drog,
Dit att springa sig förtog:
Ack, hur hjertligt Amor log!

Polydor, den herden snälla,
Ej omfatta jungfrun kan,
Förrän Amor skjuter an:
Si, så skall jag vedergälla
Den min makt så djerfvelig
Att förakta dristar sig:
Så skall man rätt känna mig.

Går nu stad, J plantor sköna,
Och bedrifver på mig spott;
Jag skall väl allt göra godt.
Hela verlden måste röna,
Att jag herr Cupido är,
Och fru Venus min mor kär,
Hvarför jag stort välde bär.

Af Columbi «Öfverskrifter» utgör följande mottot på den af Reenstjerna utgifna samlingen af hans skrifter:

Hvar odygd åker fram, har hon sitt straff på medan:
Ho lustan hysa vill, han måst' ock hysa svedan.
Som skugga följer kropp, så följer hugnad dygd:
Odygdens följe är nöd, ånger, skam och blygd.

Några af de öfriga må ock här finna rum:

Öfver en Girig och en Fattig.

En girig fattig är, ty honom mycket fattas,
Men fattig man förnöjd, han billigt skattrik skattas.

En illalefvande Prest.

Han lärer andra, som Guds Ande honom lärer,
Och lefver sedan, som hans egna kött begärer.

Svar.

Hans lärdom kommer dig ditt yra kött till späkning;
Hans lefnad kommer sen uppå hans egen räkning.

Allt vändes om.

I morgon borta är den dag, i morgons kom:
Si, huru hastigt allt i verlden vändes om!

Höghet och Pris.

Den ene vill bli hög, den andre söker pris,
Och göra både två sin' egne länder ris.

Graf-Skrift öfver Lars Johansson, som sig nämnde Lucidor den Olycklige.

Den sig i all sin tid olycklig sjelfver spådde,
Han ock uppå sin tid olycklig ända nådde.
Så såg han verlden sin. Gack nu, ehur du heter,
Och säg, att ej är sannt, poeter ä' profeter.

Af Columbus finnes ock en först genom Hanselli i tryck meddelad samling: «Mål-roo eller Roo-mål», motsvarande engelsmännens *Table Talk* eller tyskarnes *Tischreden;* med motto:

Lustigt tal och nyttig gerning
Är vår bästa tids förärning.
Som hvarken kött ell' bröd är smakligt utan sålt,
Så är ock lustigt skämt ett speceri bland allt.

Det är en samling af anekdoter och infall, rätt underhållande och lifligt belysande tidens seder och tänkesätt, äfvensom karakteristiska för åtskilliga historiska personligheter, bland andra Stjernhjelm. De äro skrifna under författarens vistelse i Paris.

Lagerlöf.

Peter Lagerlöf var född i Fryksdalen i Vermland d. 4 Nov. 1648. Fadren hette Måns Schivedius och var komminister. Han började sina studier i Carlstad. Lagerlöf blef kandidat 1675 och utgaf en disputation i matematik och fysik, men ville, säger Wieselgren i Biogr. Lex. (VII, sid. 266), af anspråkslöshet ej taga lagern. Såsom informator för riksrådet Lars Flemings son gjorde han med denne en resa till Tyskland, England och Frank-

rike. Hans rykte såsom författare på latinska språket var vida kändt för utländska lärda. När han efter två års förlopp återkom, blef han antagen såsom bibliotekarie och sekreterare hos rikskansleren grefve M. G. de la Gardie, den tid denne hade en hofstat af unga lärda. På ett vackert förord af kansleren, insinueradt genom kanslirådet Lindsköld, blef Lagerlöf Logices professor i Upsala 1682, Poëseos 1684, efter Columbus, och Eloquentiæ 1687. 1698 kallades Lagerlöf till Stockholm såsom rikshistoriograf. Här dog han den 7 Januari 1699.

Lagerlöf var ej blott skald; han sysselsatte sig äfven med skaldekonstens theori. För det hufvudsakliga innehållet af hans Inledning till de fria Konsterna har Wieselgren i korthet redogjort i Sveriges Sköna Litteratur (III, 414). «Hans 'Introductio brevis in poësin Svecanam' började tryckas i Upsala, men afbrott skedde. Han bestred deri Buræi och Stjernhjelms behandling af metrisk vers i svenska språket efter de klassiska språkens positionslagar och tog derigenom ett tungt ok af sångmöns hals». (Wieselgren i Biogr. Lex.) Lagerlöf var såsom latinsk skald och vältalare vida berömd.

Såsom svensk skald tjuste Lagerlöf sin samtid. Äfven för nutiden är han väl bekant såsom psalmsångare. Det är toner ur hans harpa, som ännu gemenligen öppna och sluta tempelandakten. «Hit, o Jesu, samloms vi», «Såleds är vår kyrkogång» hafva stämt oräkneliga sinnen till högtidlig andakt. «Spegel erkände knappt två à tre skalder, men böjde sig för Lagerlöf som för en lärare och helsade honom efter hans död såsom restaurator bonarum artium». Svenska språket har Lagerlöf att tacka för mycket. Det blef under hans hand mjukare och bildbarare. Ända ned till rättstafningen sträckte sig hans omsorg. Såsom historiograf hann Lagerlöf föga uträtta.

Om hans skaldskap må följande sånger vittna.

Elisandra.

Ifrån den dag jag Elisandra
Den första gång med mina ögon såg,
Har jag utslutit slätt utur min håg
All kärlekslust till alla andra:
Och sedan jag den hjertans hugnad vant,
Att bli om hennes dygder mer bekant,
Har jag min egen icke varit,
Men en stor träldom fått erfarit.
Dock är jag nöjd:
Min lust och fröjd
Står allt i hennes händer,
Ehvart min lycka vänder.

O, J koralle-läppar röda,
O, aldraljufligaste rosend-mund,
O, mer än aldraskönsta ögon rund',
Ack, velen J den träl dock döda,
Hvars lif och välfärd står i edert våld?
Ack, ha Er strålar intet återhåll?
Kunnen J se mitt hjerta blöda?
Skall jag min själ med ängslan föda?
Skall min åtrå
Ej nöje få?
Allbaster-händer snöda,
Ack, lindra dock min möda!

Ack, Elisandra, Damors prydnad,
Afundas ej, att jag dig älska tör:
Din dygd och fromhet det allena gör.
Har du min själ bragt till din lydnad,
Så låt min träldom dig till hjertat gå;
Låt mig ej fåfängt längre plågas så,
Jag har ju dig i händer gifvit
Mitt hela hjerta, själ och lifvet:
Då är allt ditt
Och icke mitt.
Hvem vill sitt hjerta mörda?
Så lindra dock min börda.

Jag älskar dig af ärbart sinne
Och önskar, att du en gång vore min,

Som jag här är och evigt blifver din.
Haf mig förty i gunstigt minne:
Det är din dygd och fromhet allt för när
Att hata den dig stadigt håller kär.
Ack jämmer, ack, att du ej känner,
Hur Astrilds eld mitt hjerta bränner!
Jag beder dig,
Förskjut ej mig,
Som evigt dig kär håller;
Ty du det sjelfver våller.

Och som du mig har kunnat straffa
Med sår utaf din skönhets rikedom,
Så kan du ock mitt hjerta läkedom
Genom din gunst och fromhet skaffa.
Si, då har du från döden frälst en själ,
Som himlen dig, tro fritt, skall löna väl.
Men skattar du mig döden värdig,
Välan, så är jag gerna färdig
Att för din skull
Strax bli till mull.
Har du min död beslutit?
Men hvad har jag då brutit?

Jag är af ängslan matt och trötter;
Min mun är stum och tyst, och blek min hy;
Min lust förgår liksom en flyktig sky.
Jag lägger ned för dina fötter
Min hjertans bön i denna slätta dikt,
Som offras dig utaf min trohets pligt.
Ack, att du ville den upptaga
Med gunstigt sinn och så behaga,
Som du har bragt
Mig med din magt
Ditt namn i hjertat skrifva
Och evigt din förblifva.

Jag vördar dig för en gudinna:
Mitt hjerta är och blir ditt tempel skär,
Der som du dyrkad varder, hvar du är,
Och på dess altar häftigt brinna
Min kärleks lågor både dag och natt,
Hvaraf jag hel försvagad blir och matt.
Ack, allraskönsta Elisandra,

Si, sådant kan jag ej förandra:
Fast du mig qväl,
Jag är din träl;
Så lös dock denne slafven,
Som älskar dig i grafven.

Jag hoppas dock en gång få njuta
För all min oro sist en hjertans ro,
Som är hos dig, min Elisandra, bo.
Ho vet, du lärer ej förskjuta
Den du med dina ögon fångat har,
Och nu till dig en evig kärlek drar.
Imellertid så skall mitt hjerta
Förnöja sig utaf sin smärta:
Adjö, farväl,
Min ädla själ!
Kom dock ihåg den ena,
Som älskar dig allena.

J höga berg och gröna lunder,
J djupa dalar, djur i skogen all,
J snälle fåglar uti luften kall,
J hafsens böljor och dess grunder,
J Tritons boskap, både stor och små,
Som uti de grundlöse djupen gå,
Ack, kunden J så mycket verka,
Att Elisandra måtte märka
Det hjerteqval,
Jag utan tal
För henne stadigt lider,
Och ödet mitt förbider.

O himmel, du, som allt kan laga,
Hör dock min klagan och min hjertans bön:
Låt ej min död blifva min trohets lön;
Låt Elisandra sig behaga
Den trogna kärlek, jag till henne bär,
Att hon bevekes utaf mitt besvär.
Men om du vill min bön mig neka
Och hennes hjerta ej beveka,
Ack skynda dig
Att döda mig
Och göm mig under jorden,
Så är jag friad vorden.

Lycillis.

Min frihet försvunnit; i ängslan jag går,
Mig sjelfver ej rår:
Din skönhet mig fängslat och lifvet gör sår.
Nu nödgas min tunga
Sig lära att sjunga
Om suckan och pust
För glädje och lust.

J lunder, der jag mina suckar och rop
Har samlat ihop,
Nu visen Lycillis, hvad jag er har trott.
Dock fåfängt man klagar,
När himlen ej svarar,
När den är ej när,
Som hör vårt begär.

När minnet det för i mitt ängsliga sinn'
Din purpurmängd kind,
Jag sänks ner i dvala och är ej mer inn',
Mitt allt hvad jag eger,
Mig sjelf dig förärer
Hvar timma och dag
Till ödmjuk behag.

Den tusendfallt fägring, som jorden hon drar
Och någonsin bar,
Jag i dig, Lycillis, fullkomlig sett har.
Allt verldsligit nöje,
Lust, kärlek och löje
Har Venus der gömt
Och ofta berömt.

Jag räknat de strålar, som himmelen skär
Meddelat sin här;
Fast ljufvare kärlek din ögon mig bär:
Hur kan jag utgrunda,
När himmelen undrar,
Hvad du utan mått
Af honom har fått.

J tankar, som nu åter ställt edert lopp
Och lemnat er kropp

Helt sinnlöst och sänkter i tviflande hopp,
All möda förakten
Och ödmjukt uppvakten
Den dygdiga själ,
Mig plågar och qväl.

En Visa, författad öfver Konungens i Danmark fredsbrott, som skedde år 1675.

Ej många tusend väpnad' armar,
Fast Mavors sjelf dem rustat ut,
Ej allt det verk, som Thordön härmar,
Ej sköld och pansar, svärd och spjut
Förmå en orätt sak förfäkta:
En sak som orättfärdig är,
Hon ändtlig' dock måst undersväkta,
Hvad konst och värn hon för sig bär.

Fast lyckan syns sig ofta vrida,
Ja stundom sjelfva baken ter,
Hon sist dock träder på den sida,
Hos den hon rätt och samvet ser:
Fast hafvet sig på ömse stränder
Nu hvälfver upp, nu hvälfver ned,
Det nog på rätta grunden stadnar
Och jämnast vigten hvilar vid.

Då rätt och mod sig sammanställa
Och ge hvarannan trolig hand,
För dem sin krafter måste fälla
Båd' eld och väder, haf och land,
Naturen måst' med under skåda,
Alls intet han så väldigt har,
Som dessa två ej öfverråda,
Fast ofta med en ringa skar'.

J slätter, J, som nylig sågen
De Nordska magter sammangå,
Som sågen midt i rök och låga
Så mången tapper kämpe stå;
Du, Echo, som det hårda dunder
Sjelf ofta måste darra vid
Och såg det Svenska mod med under
Deraf ej kunna dämpas ned;

J Nymfer, J, som fingen hämna
Vår fiends alltid lösa tro,
Då J för honom läten rämna
Den falske vinter marmorbro;
J böljor, J, som lärden flyta
De kroppar, som ej torde stå;
Er jag som vittnen vill åtlyda,
Hvad tapperhet och rätt förmå.

Men billigt vi dig, himmel blida,
Upphäfvom evigt lof och tack,
Som täckts så väldigt för oss strida
Och värja en oskyldig sak.
Vi, himmel, dig af hjertat prisa,
Som yppat fiends falska sken
Och på vår hop har velat visa,
Att rätt och mod får segren hem.

Hvad kärleken är.

Är frågan fri, så torde jag få lof att något fråga:
Säg, hvad är kärlek? En har sagt, han är en hemlig låga,
Ett ljufligt gift, en beska söt, det angenämsta sår,
En önske-sjuka, bästa straff och ljufsta död, man får.

En annan har än längre gått och säger kärlek vara
Det samma, som en styrman är för dem på hafvet fara,
Som öfverheten i ett land, som solen för vår jord;
Den seglar föga tryggt, som ej styrmannen har ombord.

En vördig kyrkofader sagt, att kärlek är det bandet,
Som starkast håller slägt och folk ihop, ja hela landet.
Han är ett fäste för vårt lif, mot döden en stark bom,
De svagas styrka, rikas ro och armas egendom.

Han är den konstige *Vulcan*, som kan de näten smida,
Med hvilka *Venus* oförmärkt förbinds vid *Martis* sida:
Så fast ihop kan han med dem förena själ och kropp,
Att ingen, utan döden, kan de banden lösa opp.

Ty han på så behändigt vis har föra lärt sin slägga,
Att han på både kropp och själ kan gyllne fjättrar lägga.
Så är ock kärlek den magnet, som genom hemligt sting
Förenar i ett ögnablick de längst frånskilda ting;

Den sjö-kompass, som styr vår köl som oftast till den stranden,
Dit vi ha aldrig segla tänkt, vid obekanta landen;
Den segelnål, som leder oss på så förborgadt sätt,
Att vi ock knappt förstå, om vi gå galet eller rätt.

Han är den *Orpheus*, som så väl sitt spel har lärt att föra,
Att för dess ljufva harpoklang sig själ och sinnen röra.
Ett enda slag på lutan hans ock tigerhjertan rör:
Delphinen sjelf *Arion* då på hafsens böljor för.

Han är ock ibland räknemän den konstigste vi känne:
Nu gör han af en hel en half, nu gör han en af tvenne;
Nu en till två, nu två till tre, nu utaf tvenne ett:
En underlig *arithmetik*, ett sällsynt räknesätt.

Säg mig än mer, hvad kärlek är? Jo, all naturens amma
Och hela jordens fosterfar; ja, kärlek är densamma,
Som friar ifrån undergång den vidtbegripna slägt,
Som sig har ifrån Eden ut till verldens ändar sträckt.

Han är den store trädgårdsman, som vida verlden ansar,
Planterar samfund, bygger land, befäster stad och skansar,
Gör folken många, riket stort och håller allt vid magt;
Utrustar härar tusendtals och står för dem på vakt.

Han segrar jordaklotet om, den dråpligaste hjelte:
Ja, *Hercul* sjelf är allt för svag mot honom spänna bälte.
Kort sagdt: han uppå jorden är den mägtigste monark,
Jag trotsar stora *Mogol* sjelf, att han ej är så stark.

Det studium af det södra Europas romantiska vitterhet, som med så rättmätig ifver förordades af den så kallade Nya Skolan i Sverige vid början af detta sekel och som efter hand hos oss började lifvas och bära frukter, var icke något nytt; det var endast något förgätet i vårt fädernesland. Det är kändt att spanska vitterheten under de första Vasakonungarne, d. v. s. på den tid då denna vitterhet stod i sin högsta blomstring, studerades och med förkärlek älskades af den aristokratiska eller, hvilket på den tiden var detsamma, den bildade

klassen i Sverge: man har till och med påträffat en förtrolig brefvexling inom en högadlig ätt från slutet af 1500-talet, förd på spanska språket. Från och med drottning Christina intill Carl XII:s tid var den italienska vitterheten allmänt känd och värderad bland samhällets högre och bildade klasser. Vid Christinas hof talades italienska och spelades italienska operor, af hvilka Stjernhjelms operetter föranleddes. Ännu drottning Ulrika Eleonora d. y. älskade Italiens språk och vitterhet och herdaspelen efter italienskt mönster fortforo vid hennes hof. Erkebiskopen Spegel i sitt företal till «Guds verk och hvila» ådagalägger en efter hans tid ovanlig beläsenhet i det södra Europas vitterhet, och han intygar sjelf på samma ställe att denna vidsträckta beläsenhet tillhörde ej honom ensam eller några få hans jemnlikar i lärdom, utan många på hans tid. Under sådana tidsförhållanden kunde inträffa, att poetiskt begåfvade naturer företrädesvis kunde fästa sin kärlek vid dessa sånggudinnornas hesperidiska frukter och söka öfverflytta dem på svensk jord. En sådan rigtning uppstod verkligen i slutet af 17:de och början af 18:de seklet genom rikt begåfvade män, som funno leda i de osmakliga tillfällighetsrimmerier, hvartill den Stjernhjelmska skolan åt ett visst håll förfallit, och som ansågo sig till bättre fromma för vitterheten kunna fortsätta mästarens verk genom att inympa dessa nya skott på den stam, som han planterat, och som de nu sågo i fara att endast kunna bära oädla frukter. I detta bemödande styrktes de ytterligare genom föredömet af den schlesiska skaldeskolan i Tyskland, hvars inflytelse på dem äfven i sina oarter och öfverdrifter är omisskännelig. Härigenom uppstod, redan för mera än 150 år sedan, i vårt fädernesland ett slags romantisk skola i opposition mot den tidens rimmande formalism och i afsigt att på sin särskilda väg tillförsäkra svenska litteraturen det höga värde, som dess store grundläggare afsett. Hvad Stjernhjelm åsyftade

genom klassiciteten, det sökte nu dessa uppnå genom romantikens mönster. Jag kan ej neka att af de särskilda rigtningarne af vår skaldekonst från Stjernhjelm intill Dalin denna är den som synes mig erbjuda det största intresset, emedan den erbjuder det största poetiska innehållet.

Till denna romantiserande rigtning höra Liljenstedt, Gripenhjelm, Lejoncrona, Rosenhane, Rudén, samt den störste och djerfvaste af dem, Carlarnes sångare Dahlstjerna.

Liljenstedt.

Liljenstedt var, liksom flere af våra idylliskt svärmande skalder, finne, född i Björneborg 1655; fadren var prest och hette Paulus Raumannus; sönerna kallade sig Paulinus. Den tredje i ordningen af dem, *Johan*, gick den civila banan, efter att förut någon tid hafva med framgång egnat sig åt den akademiska. Adlades 1690 med namnet Liljenstedt, blef riksråd 1719, upphöjdes först till friherre- och slutligen äfven till grefvevärdigheten; ordförande i Wismarska tribunalet 1725; dog på sitt gods i Pomern 1732.

Paulinus Liljenstedt var en man af stor humanistisk beläsenhet. Hans grekiska och latinska skaldestycken röja hans förtrolighet med den klassiska fornåldern; men äfven med södra Europas diktkonst var han, såsom jag redan antydt, väl bekant. Redan i sin ungdom hade han försökt imitationer efter Guarini. Emellertid påverkades han, liksom alla hans samtida, af den tyska litteraturen, sådan den utbildades af den schlesiska skolan, äfvensom af den franska, inom hvilken, besynnerligt nog, för de svenska vitterhetsidkarne Ronsard gällde såsom mönster, länge sedan hans anseende upphört i hans eget fädernesland. Följden af detta tvåfaldiga beroende var å ena sidan en känslans uppskrufning till fullkomligt falskt pathos, å den andra en didaktisk torr-

het, som förgäfves söker att låna saft och färg af en i enformigt åskådningssätt städse återkommande protestantiskt-dogmatisk gudaktighet. Dertill kommer en gränslös brist på esthetiskt omdöme. Det var icke utan skäl som Gustavianerna beskyllde dessa sina föregångare för brist på smak, fastän den nya skolan gör sig lustig öfver en sådan anklagelse.

Liljenstedts poetiska arbeten hafva först nyligen blifvit utgifna af en flitig forskare och samlare, herr P. Hanselli, som riktat vår tids litteratur med en hel serie af våra äldre skalders arbeten. Jag återfinner i hans upplaga större delen af mina egna excerpter ur de Palmsköldska samlingarne på universitets-biblioteket, och ännu mera dertill, samladt från andra håll.

Samlingen öppnas med en större dikt kallad «Christus nascens, patiens et triumphans eller Den nyfödde, korsfäste och uppståndne Christus». Detta poem eger hela plattheten, tråkigheten och, att jag må tillägga det, affektationen af den tidens religiösa didaktik och röjer den esthetiska omdömeslöshet, hvarom jag nyss talade, äfven deruti, att författaren helt naift införer mythologiskt hedniska figurer midt i vår frälsares passionshistoria.

Det är deremot i hans smärre vitterhetsstycken som vi spåra inflytelse af det södra Europas poesi, ehuru sannolikt förmedlad genom de tyska och franska imitationerna deraf. Bland dem träffar man t. ex. en s. k. *madrigal* (ett litet poem, som med epigrammatisk korthet söker utveckla en sinnrik tanke af öm beskaffenhet) «öfver den bethlehemitiska krubban», och två sonetter, «öfver Christi korsträ» och «öfver den korsfäste Christus», af hvilka den senare uttryckligen gifver sig tillkänna såsom imitation efter italienskan. Jag anför:

Madrigal
öfver den Bethlehemitiska krubban.

Tig, Salomon! Din stolta brude-sång,
Hvari du dig vid Nilus fröken fäste

Och henne gaf din kärleks första pant,
Var dock allsintet mot en krubbas ringsta näste,
Der mig min brudegum vid sig trolofvat har.
Trots all den purpur, silke, diamant,
Trots perla, guld och hvad derpå mer härligt var,
Mot skarpan botten, halm och strå,
Der lille Jesus hvilar på,
Jag ler åt dina kammarherrars ståt:
Min brudegum och jag vi nöjas åt
Med åsnan värd och oxen kammardräng.

Det hittills mest kända — för sin tid förvåı sköna, men för alla tider vackra — af Liljenstedts mer är hans «Klagan öfver Iris afresa», som redan : marsköld meddelat i sin Svenska Vitterheten, eh ofullständig form. Det är den förenämnde utgifv förtjenst att i en gammal visbok hafva uppspårat början. Jag anför stycket i dess helhet:

Klagan öfver Iris afresa.

O himmel, haf fördrag med all din plåga
Och ända lifvet mitt, som nidrigt är!
Ty ingenting utsläcka kan min låga,
Medan frånvarandes jag mig förtär.
Låt Iris veta, att jag trogen blifver
Och mitt förtviflad' öde tåligt bär:
Hvad båtar mig med sorg uppfylla lifvet?
Ty den jag älskar ej mer hos mig är.

Odrägligt är hvar stund för mig att lida
Den myckna sorg, mig stundlig lägger till,
Mig allan lust förtär och lemnar qvida,
Hvarföre dö jag hjertlig önska vill.
O bittra öde, kan du ej så laga,
Att hårdhet din blir all, som orsak är
Till all min vånda, suck, förtret och klagan!
Änd' lifvet mitt, som jag än tåligt bär!

Min dag är all, min sol är nederrunnen,
Mig fattar om en jemmerfuller natt:
Min lust är hän, min hugnad är försvunnen,
Bort' är min fröjd, sin kos är all min skatt:

Sin kos den ock allen mitt hjerta nöjde,
Den enda täck för mina ögon är,
Den all min själ och sinnen till sig böjde,
Hvars like ej den vida jorden bär.

Du sälla ort, som nu mitt goda njuter,
Som äger allt det mig fråntaget är!
Ack, tala dock om tårarne jag gjuter,
Om all den sorg, som jag i hjertat bär:
Säg Iris, hur min ömma själ sig grämer,
Säg hvad för qval har tagit in min håg;
Säg, hur mitt lif är vändt i idel jemmer,
Allt från den stund, då jag sist henne såg!

J höga trän, J skuggerika lunder,
Som ha'n den lust se Iris dagelig,
J blomster, J, som skåden alla stunder
De ögons par, som ha betagit mig,
Du gröna mark, som lycklig dig kan nämna
Att trampad bli af hennes täcka fot,
Tal' om den ångst, den hon mig i månd' lemna,
Säg om det qval, som ej vet någon bot!

Du klara sol, som allt i sänder skådar,
Som med en blick båd' mig och Iris ser!
Allt sannt du vet, allt sannt du ock bebådar:
Nu mig du ock sannfärdigt vittne ger.
Ack, vittna dock om hvar den suck jag skjutit
För Iris' skull upp ur mitt sorgsna bröst,
Om hvar den stund, jag trött och enslig sutit
I oro och i ängslan, utan tröst!

Men, himmel, när skall dock den dagen lysa,
Att jag en gång får Iris åter se?
När skall hon mig igen de ögon visa,
Dem utan ej de mina nånsin le,
Dem utan jag allsintet täckt kan finna
Af allt hvad skönt på jorden skattas må?
Ack, himmel, låt mig dock den dagen hinna!
Ack, låt mig snart den önskte stunden nå!

Som en magnet i mörka bergens klyfter
Allt längtar uppåt nordens höga pol:

Som ur sin säng solblomman hufvud lyfter
Och natt och dag sig vänder åt sin sol:
Som agn och strå med längtan eftersträfva
Att hinna till en fager berensten:
Så måst' ock jag i stadig oro sväfva,
Till dess jag får min Iris se igen.

Vidare förtjena att bland hans arbeten omn
de två imitationerna efter Pastor Fido, öfversättı
af Bréboeuf's Entretiens, samt ett griftqväde öfver
Hiärne, hvilket såväl i afseende på form som in
fördelaktigt utmärker sig från de öfriga griftqvä
Jag inskränker mig till meddelande af följanda
efterbildningar efter Guarini:

A l'Imitation de Pastor Fido.

Myrtillo, kunde du in i mitt hjerta si
Och visst' af all den sorg och jämmer,
Som innerst mig min själ och hjerta klämmer,
Hur skull' din ord, hur skull' ditt mod då ändradt bli!
Jag, som nu grym och obarmhertig heter,
Den nåd och ynksamhet, du hos mig leter,
Fast mera sjelf än du är värd,
Der jag nu står i oförtänkta bojor snärd.

Vi älska och vi älskas af hvarandra,
En lika eld vår begges själ förtär;
Men ack, hvad hjelper jag Myrtillo håller kär,
När jag dock ej hans plåga kan förändra!
Hvad hjelper jag af honom älskad blir,
När jag hans plåga dock ej nånsin lindrad sir?

O, huru grymt är oss vårt öde blifvet,
Hur miskundslöst månn' sig vår stjerna ter,
När Guden oss så stadigt skiljda ser,
Den dock vår bröst till ömse kärlek drifvit?
Ack, hade vi hvarann ej älska bort,
Hvi har då hvar åt ann' oss himlen kära gjort?

J vilda djur, i ödemarken bygga,
Hur väl är er! Er kärlek vet af ingen lag:

J öfven kärlek efter ert behag,
För domar, straff och nesa trygga.
Men ack, olycklig' äro vi!
Vår kärlek måst' med döden straffad bli.

Dock, den för grymsta döden bäfvar,
Han litet vet hvad trogen kärlek är.
Nej, himmel, gif jag rätt fick ha Myrtillo kär,
Jag glader gick, der döden strängast sväfvar.
Men o, att äran ock med lifvet ej försvann!
Det endast är, som Amarilli skrämma kan.

Är vår natur oss ofvanefter gifven
Och känner himlen sjelf för upphofsman,
Hvi att en grymmer lag då det förbjuda kan,
Hvarpå så högt naturen är begifven?
Skall himlen i sitt verk sig ofullkommen si,
Ell' måst' den stränga lag för orätt ansedd bli?

Men dig jag tusen gånger beder,
Myrtillo, ack förlåt den otacksamma själ,
Som, fast hon dig af hjertat menar väl,
Utvärtes dock måst' te sig grym och vreder.
Ej Amarilli, men en omild lag
Är det, Myrtillo nekar sitt behag.

Och vill du hämnas, att din trohet illa lönes,
Så tänk, den plåga, du utstår,
Mig sjelf med lika grymhet öfvergår;
Allt ditt besvär mig innerst uti hjertat rönes.
Vår själ är ett; din sorg är min, min ock din tröst,
Och hvar din suck tycks uppgå ur mitt eget bröst.
Ja, hvar den tår du ur din ögon fäller,
Mig af min blod så många droppar gäller.

Parthenio klagar öfver sin Phillis' död.

O stränga död, o miskundslösa öde,
O grymma himlars afundsfulla slut,
Han J dock nu min Phillis bragt till döde
Och släckt de sköna ögons gnistor ut?

Ack, har den bön ej rum hos eder funnit,
Som ur mitt kärleksfulla hjerta gick,

Har all min suck ej er medömkan vunnit?
Hvi att jag sjelf dock längre lefva fick!

Mitt andra jag bland bleka skuggor sväfvar:
Min Phillis, ack, läggs i en grufsam graf:
Och jag går qvar, jag röres än och lefver,
Min tråd ej än har Kloto slitit af.

Men om mitt lif, ack, hvad vill jag här tala,
Der jag ej lust ell' lefnad mera har?
Jag drömmer visst, jag ligger i en dvala:
I denna kropp ej anden är mer qvar.

Min ande, mod och lif är mig beröfvadt,
Allt ligger vid min döda Phillis' kropp.
Ett dubbelt lif i sender döden döfvat,
När han har stäckt min Phillis' lefnadslopp.

Är jag då död och sinneslöser vorden,
Hur vill jag här bland qvicka menskor gå?
Nej, vänner, kom och gräf mig ner i jorden,
Låt liflös kropp ej obegrafven stå!

Hammarsköld säger om denne skald, att hans «politiska karakter står i ett tvetydigt ljus». Denna insinuation grundar sig på en berättelse, som var gängse hos hans samtida, och som äfven vunnit gehör i en sednare tid till och med hos sjelfve konung Gustaf III, at han, såsom negociatör vid fredsunderhandlingarne i Nystadt, skulle af Czar Peter hafva mottagit penningar fö att ingå på oförmånligare vilkor än han behöft. Enlig nyare forskningar lärer denna ärekränkande beskyllnin sannolikt sakna all grund.

Lejoncrona.

Christofer Lejoncrona var son till den Johan Holm som började sin bana såsom hofskräddare och kamma tjenare hos drottning Christina samt sedermera blef ho. intendent och adlad under det klingande namn, hva enda ryktbarhet skulle utgå från sonens borgerliga oc

fredliga idrott, vitterheten. Om dennes lefnadsöden har man sig föga bekant. Han synes hafva varit född omkring 1660, egnade sig efter slutade studier åt diplomatien, och dog såsom svenskt sändebud i London 1710, såsom det berättas, af sorg öfver fäderneslandets olycka vid Pultava.

Lejoncrona var en verkligt poetisk natur, och det kanske i högre grad än någon af detta tidehvarfs skalder. Sjelfva berättelsen om anledningen till hans död bär derom vittne. De bättre af hans poemer utmärka sig genom mycken ömhet och finhet i känslan, ömsom af ett svårmod, som närmar sig förtviflan, ömsom af en kärleksglöd, som lekfullt skämtar med sin plåga, och af en omvexling och böjlighet i formen, som för denna tid är öfverraskande. Äfven han hembär sin gärd åt sin tids svaghet, den didaktiskt-religiösa tillgjordheten, hvilken hos honom, såsom hos de flesta andra, bjertast framträder i de odrägliga griftqvädena. Lejoncronas skrifter äro utgifna af Lénström och senast af samme förtjenstfulle forskare om hvilken jag ofvanföre talat.

Samlingen öppnas med en brefvexling mellan Habor och Signill, som väl är något lång, men har ganska vackra partier. Så skrifver älskaren till älskarinnan:

Men Astrild, som från mig det ringsta fjät ej träder,
  Han står ock straxt bredvid och ger mig annat in,
Han klär sjelf af min drägt och på mig qvinnokläder,
  Rätt lär han mig att gå, nu ändrar han mitt sinn',
Jag, som ej annat vet, än mod och blod att tala,
  Ger han fast andra ord och en helt annan röst.
Mitt hjertas kittlighet må han först litet svala;
  Men sen så tänder han en ann' glöd i mitt bröst.
Han minner mig straxt på din' hjerte-tvingand' miner,
  Han mig till sinnes för din själs fullkomlighet,
Den stora dygdeprakt, hvaraf allen' du skiner,
  Der mot i verlden jag ej värdigt likna vet.
Din mjölkehvita hy, de purpurröda blommor,
  På dina kinder stå, de runda ögons prakt,
Som med sin ljuflighet allt mig till älska kommer,

Som mig i dina band och bojor hafva bragt.
Tänk, säger han, uppå det höga hvälfda änne,
Som sig så herrligt bland de sköna lockar ter.
Jag vill dess ögonhvalf med sina miner lemna,
Som dock stort eftertryck i allas sinnen ger,
Dess näsa, lagom stor, dess mun man rättlig kallar
En brunn full ljuflighet, hvars lilla fagra port,
Då han läts blygsam upp och åter igenfaller,
Mång hjelte har till träl, mång kung till fånge gjort.
Och fast han, purpurröd, är med blodsfärgen tecknad,
Befallt' han aldrig än utgjuta något blod;
Ej för dess stränga bud än någon hafver bleknat,
Han visar inom sig bo rätt ett himmelskt mod
Och Gudahögt förstånd. De ord af honom komma,
Är' som af himlen talt', lät mig ej endast bli,
Af honom ej ett ord får höra mig till fromma,
Men måste blekna bort och mig i döden si.
Din hals, din' axlar, der de krusta lockar spela,
De bröst, som inom sig så ädelt hjerta bär,
De månde lust och pust till skiftes åt mig dela:
Lust för jag dem får se, pust för du hårder är.
Att jag må säga kort: din växt, din gång och later,
De mig intagit har, att jag förglömma må
Allt hjeltemod och verk med fordna manna-dater,
Jag hvart mig Astrild ler, i blindhet nu vill gå.

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Jag kommer nu ihåg, när jag, full sorg och qvida,
Den sista gången satt bredvid din faders bord;
Så tycktes mig som du ock något månde lida
Med mig, och fällde med några förvetna ord,
Med ynksam min; ibland din' ögon på mig stogo,
Ibland du tankfull dem på bordet kastad' ned.
När andra drefvo skämt och stundom hjertligt logo
Så satt du allvarsam och rördes ej dervid.
När, utaf sorger tung, min' ögon mötte dina,
Straxt på din' kinder rann en rodnad, den som var
Fast mer än purpur och mer än som solen fina,
Fast mer än rodnan den, som förer dagen klar.
När jag den sista gång fick med dig skönsta tala,
Så tyckte jag ditt mål det sväfde, och din röst
Så darra, hvilket mig fast höglig månd hugsvala,
Och gjorde i mitt qval mig en fast större tröst.

— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

Nu vare hur det vill, så kommer jag min' dagar
Att sluta i din nåd och för din skönhets skull.
Jag reser hit att dö, om du mig se'n beklagar,
Så lärer bli ditt ros, du *Habor* varit huld.
Ty om du mig din gunst och åsyn vill förneka,
Hvartill då lefva mer, mitt lif blir mig ett qval;
Då vill jag nöjder bli, uppsöka döden bleka,
Som ända kan min nöd och allt mitt sorgens tal,
Ty mig omöjligt är förutan *Signill* lefva.
Den stunden är mig mörk, den dag förutan ljus,
Då jag ej henne ser, hvem vill väl gerna blifva
I fängsel utan tröst, och i så grymt fånghus?

— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

Ja, det ock skäligt är, att den som endast lefver
För fagra *Signills* skull, han för dess skull ock dör.
Jag dermed högst förnöjd i denna verlden blifver,
Allenast du din träl en liten gunst först gör,
Då går jag glad att dö, låt dock en perltår rinna
Uppå min graf, de ord ock säg: det var hans fröjd
Att dö för *Signills* skull, den fägnan ock att vinna
Har han ej döden flytt, men sökt dö mer förnöjd.
Jag har thy tänkt att fly och mig vid lifvet hålla,
Har sökt att få dig se, dock det ej hjelper mig;
Jag måste likväl dö, det må din skönhet vålla.
Jag söker döden sjelf, dock att få dö hos dig.

Signill öfverhopar i sitt svar älskaren med förebråelser för sin obetänksamma djerfhet, men tillägger helt naift:

Dock! du mig säger det, du kan ändå ej lefva,
Du måste likväl dö och blekna bort som strå;
Om du ej får hos mig din korta tid förblifva,
Så vill du sjelfver nöjd i mörka mullen gå.
Jag måste säga det, min *Habor*, att din låga
Så stor är att hon mig min vrede dämpar ned,
När jag påtänker det ditt qvalda hjerta plågar,
Så har jag i min själ sjelf en fast ringa frid.
Jag önskar att jag dig kund' liten hjelp bevisa,
Det är dock intet skäl att hata den, som mig

Mer älskar än sig sjelf. Ack, att jag kunde lisa
  Ell' släcka alldels ut den glöd, som tärer dig.
Jag vet du, *Habor*, har utaf ett troget hjerta
  Mig älskat från den dag, du fick mig först åse.
Jag klagar nu din nöd med en fast större smärta,
  Och önskar att jag dig kund' någon hjelp bete.
Sannt är, jag borde ej dig någonsin benåda
  Det du mot oss har gjort, dock vet jag väl att det
Din skuld ej var och att du intet kunde råda,
  Mer'n dę ha nånsin gjort, så älskar du ock med.
Du drar ock än om mig godt hopp och vill förmoda,
  Att jag ej hårder är: du ger dig i min nåd.
Min fromhet rår hos dig, det kommer dig till goda,
  Jag vill ej tänka mer uppå det öfverdåd,
Du ger dig för min skull nu uti döden bleka,
  Kan jag dock dölja mig, ell' kan jag fria fritt.
Jag blyges nämna det, men kan dock intet neka,
  Min *Habor*, att jag dig älskar af hjertat mitt.
Ack! jag mins än när man den första gång mig båda,
  Att *Habor*, konungs son, hit till oss kommen var.
Hvad längtan jag straxt fick, att honom snart få skåda,
  För det jag af dig hört, och för det namn du bar.
När jag dig fick då se, straxt jag hos mig bejaka,
  Det ryktet vara sannt, som om dig här månd' gå.
Men att ju *Habor* väl skull' finna ock sin maka,
  Det kunde jag än ej uti mitt sinne få.
Se'n hvar gång jag dig såg, så fann jag mer och mera
  Hos dig behaglighet; din växt var något lång,
Din kropp du skicklig bar, jag såg hos inga flera
  Så högansenlig och derhos demödig gång,
Ditt ansigt' manligt var, dock nästan mer'n sig borde,
  Till hy och färgen fint, en min det med sig bar,
Att man det knappt anse förutan bäfvan torde,
  Och har dock det derhos, som till din älskan drar.
På hvar ting som du såg, ur dina ögon lyste
  En fri och glader min, lik' hvem du talte vid
Gick det frimodigt nog; men när som jag mig viste,
  Din' ögon sakt'lig du till jorden kasta' ned.
Ditt mål det blef förställdt, din ord med socker blanda',
  Det var med fruktsam min, när som du mig anság;
Du allting falla lät och gick mig straxt tillhanda,
  Och föll din ödmjukhet ej illa i min håg.
Jag vet ej hvad för fröjd mitt sinne då ock rörde,

När man den första gång det ock tillsade mig:
Dig hafver *Habor* kär; när jag de orden hörde,
Så fann jag att i mig min hela själ blef glad.
Se'n var en stadig strid uti mitt bröst och sinne,
Mitt hufvud och förstånd de sade städse mig,
Att jag dig och allt ditt skull' sluta ur mitt minne,
Dermot din skicklighet i hjertat rota' sig.
Ack, jag som du ock sjelf, som af mig kunnat märka,
Hvad ängslan, strid och qval uti mitt hjerta var,
Och hvad din ljuflighet hos mig har kunnat verka,
Thy önskad' jag mång' gång du måtte blifva qvar.
Sen du då rest, bort, så var jag helt bedröfvad,
Jag tyckte att hvart rum, hvar jag kom, öde stod.
Jag gick båd' ut och in, mig något var bortröfvadt,
Jag visste intet hvad, mitt ängslefulla mod
Det göt mång' suckar ut, det jag förr aldrig pläga',
All lust var mig förtret, allt arbete mig svårt.
De undra' alla på, men ingen tordes fråga,
Och ingen visste hvad mitt hjerta gjorde sårt.
Jag visste det ej sjelf, dock fann jag sent omsider,
Att när man nämnde dig, så lindra' det mitt bröst.
När jag i ängslighet än ängslefuller qvider,
Att tänka då på dig, det är min enda tröst.
När jag hvar afton mig i sängen nederlade,
Så var jag utan ro, min' ögon utan blund;
När andra sofvo sött, jag ingen hvila hade.
När jag då somnat in om någon morgonstund,
Stod *Habor* allt för mig med de fullkomligheter,
Jag kunde önska se, och tydde mig sitt qval
Och kärlek; det var ock de aldra störst' förtreter,
När man mig väckte upp ifrån det ljufva tal.
Men ack, jag grufvar mig, du har nu några gånger
Stått för min säng i rep och hårda kedjor snärd,
Med blek och ynklig hy, då jag har full af ånger
Sagt: *Habor,* konungs son, är andra band dock värd.
Ack, ack, jag fruktar mig när jag mig det påminner,
Att din dröm ock med min tillika stämmer in.
Jag vet ock att om dig kung *Sigers* armar hinner,
Så lär du pröfva visst hans forna stolta sinn.
Mång gång jag önskar ock, ack! att det blott betydde
De band och bojor, han af lilla *Signill* bär!
Nu vet jag *Habor* ej. Jag fruktar, om du lydde
Mig, att du reste bort och inte blefve här,

Tror dock, att ingenting dig lärer igenkänna.
Jag vet att du är stark, dock helt så länger än
Hvad kan du rätta ut? Jag må ock det bekänna,
Jag önskar hjertelig att hjelpa dig, min vän.
Jag står emellan hopp och fruktan: Törs du våga?
Mitt lof skall du väl få och säker skall du bli,
Att aldrig *Signills* hand dig lär med döden plåga;
Tror du man eljest dig så visst att vara fri?
Jag vet den vördnad ock du städse mig månd' göra;
Du må då komma i min bur med andra mör.
Jag vet, du låter ej din kärlek dig förföra,
Du något emot mig och mot min ära gör.
Men om du blifver känd, hvad lär man dig ock göra?
Så vill jag då med dig bju' verlden helt farväl;
Då vill jag gerna nöjd mitt lif i grafven föra;
Jag älskar *Habor* mer än som min egen själ.

• Lejoncronas visor äro för sin tid förträffliga. förtrolig han var med söderns poesi, visar den icke lyckade sestine som finnes anförd hos Hammarsk Äfven i sonetten har han försökt sig, likväl endas form som den antagit under fransmäns och tyskar tatoriska behandling.

Sitt djupa svårmod har Lejoncrona utsjungit jande poem, som i min samling är utan titel Hansellis upplaga kallas *Sorgeqväde:*

Den dag förtappad bli, på den jag födder vorden,
Förtappad bli den natt, då man först sa' de orden:
En man nu aflad är. Den dag, den sorgedag
Han blifve evigt mörk och evigt full med klag'.

Förgäte du, o Gud, att efter honom fråga!
Ditt ljus, du klara sol, låt honom aldrig åga.
I mörkret blifve han; moln, rök och dimma stor
Förskräcke på den dag allt hvad på jorden bor.

Begripe mörker dig, o natt, då jag vardt skapad!
Bli du bland dagar all ur månetalet skrapad!
Du blifve ensam städs, och att ej någon ro,
Ej någon lust och fröjd uti dig måtte gro.

---

*) Svenska Vitterheten, 2 uppl. s. 138.

De, som med gräslig rym sjelf satan kunna röra
Och solens klara sken i mörkan tjocka föra,
  Förbanna dig, o natt, och att ej uti dig
  Den ringsta stjernas glans må nånsin visa sig!

Ack, att du ensam städs må efter ljuset töfva,
Den fägnad blifva dig till evig tid beröfvad,
  Att morgonrodnans glans och purpurkinder små,
  Att hennes ögonbryn omsider skåda få:

För det du lyckte ej min första lifstids timma,
För du ej släckte ut min första lefnadsstrimma,
  För det du ock fördolt för mina ögon har
  Olyckan, som mig nu så ifrigt öfverfar.

Hvi har min moder ej mig död till verlden burit?
Hvi blef mig ej mitt lif i födseln straxt afskuret?
  Hvi har jag samma dag ej uti mullen gått
  Och början och mitt slut på samma dag ernått?

Hvi hafver någon mig uti sitt sköte dragit?
Hvi har mig någon upp till sina spenar tagit?
  Så hade jag nu frid, så låge jag i ro,
  Så finge jag nu i det mörka stilla bo.

En liten erotisk sång, som i Hansellis samling nå-
oegentligt kallas «Fantasi», kan äfvenledes för sin
ra täckhet här förtjena en plats.

Fantasi.

I dig, min fröjd,
Jag städs är nöjd;
Jag skiljes från dig sist,
När jag min själ har mist.
Mitt hjerta du så tar,
Att jag det sjelf ej har.
Hos dig beror mitt lif:
Thy mig din trohet gif!
En kärlek ren
Ej lider men;
Ej nöd
Ej död
Tar mig från dig.
En halfpart af min själ

Har du, mitt högsta väl.
Din trefnad
Är min lefnad,
Du har mitt lif,
Din själ mig gif!
Ej dödens tand
Förtär vårt band:
Jag din,
Du min.

Af hans griftqväden må anföras det också i metris afseende ganska intressanta stycket öfver B. G. Tige hjelm, kalladt

Tvenne Herdars Samtal:

Lycidas. Calidon.

Lycidas.

Hvi förer himmelen mörk i dunkel den blänkande solen?
Ej på vår' platser mer grönt; hvi blekna de blomstrande dalar?
Linder och lunder nu allt, allt, allt nu sörjer och lutar;
Strömmar på stränderna ljuft, starkt häfva sin' brusande böljor.
Calidon, vet du, så säg, min vän, säg orsak till detta!
Svanornas sorgfulla klang bedröfligt af skogarna svaras.

Calidon.

Gömme du, himmel, ditt ljus, moln täcke, du sol, dina strimmor!
Grönskens, J dalar, ej mer, ej blommor mer täcke er' högar!
Ljude ej gladelig sång vid er mer, J svallande stränder!
J, som vår' fröjder förr hört, J lunder, nu hörer vår klagan!
När jag om aftonen tyst vid Glauci ljufliga bäckar
Ligger med skugga betäckt, min får hade drifvit tillsamman,
Hör jag ur vattnet här upp de hundra välklingande stämmor
Sorgligen ställa tillhop; Nereides sjelfva beklaga,
Med saktdånande sus, den död, som så hastelig ryckte
Ädlaste herden vår bort, vår Damon, vår trognaste Damon.
Lemnar du oss dock så snart? Hvi går du snart från vår' källor?
Är dig behaglig' ej mer de vågor, som fruktesamt svalka
Ljufvaste blommor och gräs, de prydligen marken betäckte?
Glömmes så snart af dig bort de ljufligen grönskande ställen
Under saktdarrande löf, der du och din får städse hvilte?
Kan ej Sirenernes spel, vår dans, vår klag', våra tårar
Hämta dig åter till oss, vår' strömmande bäckar att hedra?
Är du i öfrare chor, i stjernsatte hvalfven mer nöjder?

Ej! så unne vi dig din fröjd, dock aldrig förgäta
Hedra dig, der du var städse en far för alla de herdar,
Som uti dälder rundt kring fördrefvo sin tid förr i glädje.
Evigt, ja evigt ditt namn skall läsas i hårdaste stenar:
Evigt vid stränderna vår af fräsande våg ej bortsköljas,
Grönskas skall städse ditt lof, din ros, till Thetis förtäres.

Lycidas.

Herdar, hvi glädjoms vi mer, hvi spelen J, piltar, förnöjde?
Kommer tillhopa, ser, ack ser, jorden en del nu betäcker
Utaf vårt forna försvar, vår fröjd, vårt nöje, vår egen.
Jord, du täcker en del; nu gömmes en del i din' skrymslor:
Dock blir ofvan dig städs i lefvande minne förvarad
Ädlaste herdens beröm, hans dygd, hans trefalda godhet,
Till dess dygdenes sken och stjernornas glans tar en ända.

Vexionius.

Ett annat för sin tid högt aktadt skaldenamn är *Vexionius.* Slägten härstammar från Ångermanland. Olaus Petri Angermannus var i början af 1600-talet kyrkoherde i Pjetteryd i Småland; hans söner Michael och Olaus antogo namnet Vexionius. Den förre, född 1609, blef juris professor i Åbo, sedermera assessor i dervarande hofrätt, och adlades under namnet Gyldenstolpe. Den sednare, som äfvenledes studerade i Åbo, blef sedermera Politices & Historiarum Professor i Dorpat, men måste fly derifrån vid ryssarnes inbrott i Lifland 1658 och blef slutligen brodrens efterträdare i Åbo. Dennes son

Olof Vexionius den yngre var född i Dorpat 1656. Han gjorde sina studier i Åbo och disputerade der, under sin kusins presidium, «De summo bono quatenus illud in corrupto hujus vitæ statu humana industria obtineri possit». Han reste derefter öfver till Sverge och blef guvernements-sekreterare i Göteborgs och Bohus län. Han afled i unga år i slutet af seklet.

Vexionius var, såsom jag antydde, en på sin tid mycket värderad skald. Likväl yttrar sig om honom den obeveklige Hammarsköld, sedan han nyss förut med loford omtalat Lejoncrona, på följande, äfven för denne

kritiker sjelf ganska betecknande sätt: «Det är föga glädjande att från en så ädelt stämd och hugfull sångare vända sig till en så tröttsam rimmare som Olof Vexionius, hvilken likväl i ryktbarhet vida öfverträffar Lejoncrona. Han har utgifvit en samling af sina poesier under titel af *Sinneafvel*, af hvilka han dock endast lät afdraga 100 exemplar, så att denna är en ganska rar bok. Ur densamma, hvilken dock icke fullständigt innehåller alla hans arbeten, emedan trenne otryckta stycken förvaras i de Palmsköldska samlingarne, har Sahlstedt i sin samling upptagit fyra. De förråda en synnerlig jagt efter sentenser, lust att anbringa franska ord och total brist på förmåga att koncentrera sig, så att de icke gifva annat än en tung och tröttsam läsning. Det långa stycket *Melancholi* består af de mest triviala betraktelser öfver tidens förderf och alltings fåfänglighet; och om rimmeriet öfver «En sjömans olägenhet», hvarest förekommer målningen af en storm, hvilken denna tids osäkra kritik funnit Virgilisk, yttrar sig Blom ganska qvickt och träffande: «det är också sannt, att Virgilius målat en storm». — Utom dessa och några andra längre poemer innehåller Vexionii «Sinneafvel» äfven en stor mängd epigrammer, eller såkallade Bi- och Öfverskrifter, i hvilka till och med den beskedlige Lidén saknar kraftiga uddar. Att dessa alltså icke kunna vara mycket lyckliga, lärer en hvar finna, då Vexionii vers i allmänhet — öfverallt Alexandriner — är högst usel, ojemn och tung, ehuru han betjenat sig af alla möjliga beqvämligheter, landskapsord, stympade ord m. m. Och det är afgjordt att intet skaldeslag så föga kan umbära förtjensten af en lätt och otvungen versifikation som det efter Martialis bildade infalls-epigrammet» *).

Vi kunna icke jäfva denna skarpa dom, ehuru några nyare författare sökt mildra den. Då Vexionius

*) Svenska Vitterheten, s. 139, 140.

ellertid af våra äldre litteratörer aktades högt, finna skäligt att göra närmare bekantskap med ett par af s mest ansedda skaldestycken. Början af hans största n, kalladt *Melancholi*, är kuriöst nog såsom reperto- på de skaldemönster som han tagit sig före att idra och efterlikna.

Vi ha nu seglat nog kring verldsens villa kuster,
Der upp- och undergång sig kalla bror och syster,
Hvars högsta nöje oss dock aldrig nöja kan:
Nu upp, Melpomene, drag nya strängar an

Och qväd en annan ton! Låt nu ej mindre glimma
Din söta drift, än vid min späda barna-timma,
Då ett, jag vet ej hvad, mig hand och sinnen dref,
Och jag en manlig vers med svaga fingrar skref;

Då Opitz var min lust, och Gryphius min gamman,
Då jag med vördnad såg och framför allesamman
Berömde en, som i sitt svenska modertal
Skref ogement, men höll sin fjäder aldrig fal.

Hur ofta satt jag med en mer än barnslig ifver
Och las hvad Ronsard, Cats och Guarini skrifver,
Samt eljest andra af poeter, drefligt folk!
Och i alltsammans var jag sjelf min egen tolk.

Var det ej, mens jag såg så höga sinnefoster,
Mitt utrop mången gång: o Sverge, ädla moster!
Hvi att din sköna grund dock inga skalder bär,
Som lell på tusend godt en lycklig moder är?

För öfrigt synes af alla Vexionii poemer knappast t hafva varit mera populärt än «En sjömans olä- iet», men då det finnes upptaget i flera nyare sam- ır, kan jag med godt samvete här förbigå det.

Holmström.

En annan tidehvarfvets gunstling, och det med a skäl än Vexionius, var *Israel Holmström*. Han

föddes i Stockholm på 1660-talet och blef student i Upsala 1675, enligt Stockholms nations matrikel; ingick efter slutade studier i konungens kansli, blef sedermera fältsekreterare i Carl XII:s armé, följde denne konung på hans fälttåg, befordrades efterhand till vice generalauditör och slutligen till krigsråd, och dog i Lithauen 1708. Han roade konungen mycket med sina infall, hvilket bevisar att denne stoiskt-stränge hjelte icke hade något emot ett godt och anständigt skämt. Af honom är också den bekanta grafskriften öfver konungens favorithund Pompe.

Ett outtömligt godt lynne genomgår alla denne författares skrifter, och många af hans poetiska gycklerier hafva åtminstone fragmentvis i folkets minne fortlefvat intill våra dagar. Hans skämt är ofta, efter den tidens sed, grofkornigt, stundom plumpt, men aldrig liderligt. Alla af hans hand i Palmsköldska samlingarne befintliga stycken äro skämtsamma, med undantag af ett: «Den olycklige Sylvanders ömkeliga lefverne och önskliga död», som är en predikan öfver alltings fåfänglighet. Af honom är den visa hvari följande strofer förekomma:

Elin älskar jag rätt mycke,
Ty hon är rätt mjuk och fin,
Hviter som ett slessingsstycke,
Mjuker som en docka lin,
Feter som en gödder sugga,
Röder som vår grannes knut,
Nätt och liten som en mygga,
Snabb och qvick som reffelkrut.

Elin är min byxsäcksklocka,
Elin är min russinstrut,
Elin är min sockerdocka,
Elin ist mein höchstes Gut;
Elin är min fröjd och gamman,
Elin är mitt sobelskinn,
Elin är mitt allt tillsamman,
Allt ihop är Elin min.

Förr skall gråsten bli en limpa,
Förr skall oxen vingar få,
Förr skall suggan bli en simpa,
Förr skall Stockholm lära gå,
Brunkeberg bli förr en båter
Och min r.... apotek,
Förr än Elin jag förlåter:
Elin är min grisestek.

Följande supplik till Carl XII kan här så mycket ɪr förtjena att anföras, som den ger oss en föreställ- ɪg om arten af det skämt, hvarmed Holmström för- ɪd att lifva det stränga allvaret i det kamperande ko- ngahofvet.

Den förnämste krigsfiskalen,
Men gemenste generalen
  Utaf dem, som njuta lön,
  Kommer med en ödmjuk bön,
Ber, att han må få berätta
Sina vilkor mycket slätta
  Mot den tjensten, som han gör,
  Och kommando, som han för.
Några hundrade professar,
Som de argas ryggar krossar
  Och ej skämta, när de slå,
  Under mitt kommando stå.
Blockar, spö och handeklofvar
För de styfvesinta bofvar,
  Påle, trähäst, gatulopp
  Göra väl en vacker tropp,
Som mig tillåts kommendera;
Dock det båtar mig ej mera,
  Än det i mitt magra kök
  Syns deraf en tunner rök:
Ty min arma stackars dextra
Hon förtjenar intet extra.
  Sedan året hinner kring,
  Finns af lönen ingenting.
Huru flitigt jag dock skrifver,
Ingen mig någ't derför gifver;
  Ingenting blir mig beskärdt,
  Intet är det heller värdt.

Ty den som blir lagd i kista,
Sen han nödigt först månd' mista
Hufvud sitt i spetsgårdsring,
Ger derföre ingenting.
Tertialen, jag kan samka
Af de böter, som här vanka,
Gör ett litet kapital
För en fattig general;
Ty bland desse arma drängar
Vankar mera hugg än pengar:
Ryggen måste hålla här,
När som pungen tommer är.
Skinnet måst' de låta nöta,
Med sin rygg för brottet böta;
Men deraf begär ej jag
Tertialen efter lag.
Härutaf så lär väl synas,
Huru mina vilkor finnas,
Om jag snåler kallas bör,
Att jag mer begära tör.
Vill Ers Majestät mig gifva
Litet till, så kan jag blifva
Hjelpter i min trångmåls nöd
Till en liten beta bröd:
Ty den på de hvita lappar,
Som man kallar stämpladt papper,
Förr fått sätta namnet sitt,
Har gått lif och lefnad qvitt.
Vill Ers Majestät mig höra
Och mig det tillåta göra,
Att mitt namn, som hans, nu må
Främst på slika papper stå,
Så blir, fast min tjenst är slätter,
Mina vilkor något bätter.
Får jag det till det jag har,
Si, så får jag bättre dar.
Om jag faller ödmjukt neder
Och om affirmatum beder,
Men negatum slår omkull
Allt mitt hopp i ängslans mull;
Tänk, ett ord, gifmilde konung,
Gör mitt bröst till nöjets boning:

Hvad jag ber är man ett Ja;
Får jag det, så blir jag gla'.

Ur en af hans lekande «Visor» vill jag anföra ett :ag:

Men var jag icke viller?
Jo, viller var jag nog,
När jag gick sta å fria,
Ha, ha, fria
Och för en unger piga
Den gamla käringen tog.

Jag tänkte herre blifva
Af käringens pengeskatt;
Men tvi det gamla skrälle,
Ha, ha, skrälle,
Som jag dras med hvar qvälle!
Jag fick den intet fatt.

Tvi dig, du gamla harpa!
Du narra' mig, min tok,
Med dina många pengar,
Ha, ha, pengar;
Jag arma stackars dränger,
Jag var då visst ej klok.

— — — — — — — —

— — — — — — — —

Snart dö är mycket bättre,
Än länge lefva så
Och höra henne kälta,
Ha, ha, kälta:
Jag vill fast heller svälta,
Än så min föda få.

Kund' jag 'na en gång slippa,
Jag tog 'na aldrig mer.
Ungkarlar, friska drängar,
Ha, ha, drängar,
Tan ingen käring för pengar!
Tron mig, det ångrar er!

Holmström anslog någongång toner, i hvilka nästan fiägt af Bellmanisk anda låter förspörja sig; så i följde stycke, som han benämner

En Suputs försvar.

Från Örebro så blef det skrifvet,
Att jag fuller der har blifvit
  Och i Ehrenpreusses hus
  Tagit mig ett kämparus.
Jag bekräftar också detta:
Det är sannt, man månd' berätta;
  Lägger det ännu dertill,
  Att jag ock så laga vill,
Som det inte var det första,
Och fast mindre än det största,
  Som jag haft i mina dar,
  Sen jag börja' blifva karl,
Att det ej skall bli det sista,
Innan som jag läggs i kista;
  Så framt döden ej för snart
  Stäcker dryckens ljufva fart
Och min strupa sönderbryter,
Der som drycken nederflyter,
  Likasom man vattnet ser
  Utför bergen strömma ner.
Ädla stund och ljufva timma,
När min mun i vin får simma,
  Och min' läppar springa få
  Uti vinets halftunn-så.
Då bor glädjen hos mig inne,
Då slås ängslan ur mitt sinne,
  Ja, min glädjefulla kropp
  Hoppar utaf glädjen opp.
Och om nånsin möjligt vore,
Jag väl sjelf i glaset fore,
  Summe der, liksom en fisk
  Uti vattnet qvick och frisk.

— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

Tröst då vin allt detta göra,
Allt det onda så förstöra,
  Hvarför klagas jag då an,
  Att jag dricka vill och kan?
Dricka skall jag, druckit har jag,
Drucken blir jag, drucken var jag:
  Dricka är min bästa skatt,

Dricka skall jag dag och natt.
De må säga hvad de vilja:
Ingen, ingen skall mig skilja
Ifrån vinets söta smak,
Sen far glädjen upp i tak.
Nykter är jag illa mulen,
Nykter är jag rätt modstulen,
Nykter är jag full med pust,
Nykter är jag utan lust.
Fuller är jag full med nöje,
Fuller är jag full med löje,
Fuller är jag väl förnöjd,
Fuller är jag full med fröjd.
Annan glädje må väl fara,
Dricka skall min glädje vara:
Dricka är min enda ro;
Näst vid tunnan vill jag bo.
Hvad jag äger skall jag sälja,
Köpa vin och det uppsvälja;
Uti heta strupen min
Der skall öl och vinet in.
Hvad jag nånsin har fått ärfva,
Det jag fått ell' får förvärfva,
Allt skall ösas i min kropp,
Allt ihop skall drickas opp!

Ingendera af dessa sistnämnda båda skalder tillhör första ordningen, ens för deras egen tid. Dock är Holmström den vigtigare af de två, dels genom den i sanning beundransvärda förmåga han ådagalade såsom verskonstnär, dels genom den egna riktning, hvari han skiljer sig från sina samtida, den komiska. Denna nya sfer äger han gemensam med Runius, Hallman, Wallenberg, Kexel och Bellman, och han kan med allt skäl anses såsom deras lyckade föregångare, hvilken säkert icke varit utan inflytelse på deras egen poetiska verksamhet.

Rosenhane.

Gustaf Rosenhane tillhörde väl också det föregående seklet, men då hans skrifter först nyligen blifvit utgifna

och det i en upplaga, som icke är tillgänglig för den stora allmänheten, och han synes mig förtjena att blifva mera känd och bättre uppskattad än han varit — (Atterbom mildrar likväl Hammarskölds förkastelsedom öfver hans skrifter) — vill jag påkalla en stunds uppmärksamhet för hans räkning.

Friherre G. Rosenhane var född 1619 och dog såsom president i Dorpats hofrätt år 1684. Han är i synnerhet märkvärdig i vår vitterhetshistoria genom det nit och den ihärdighet, hvarmed han tvingade 17:de seklets oböjliga språk att foga sig efter sonett-formen. Det är visserligen icke den italienska sonetten, som Rosenhane närmast väljer till mönster i afseende på versbildningen: det är den variation af denna versform, som i 16:de seklet infördes i den franska vitterheten, och i hvilken alexandrinen intvingas i sonettens strofbyggnad. Rosenhane sjelf i företalet till sina sonetter ställer Ronsard i bredd med Petrarca: «Med ett slags rim», säger han, «bestående af 14 rader, som de kallat sonetter, hafver Petrarca italienskan och Ronsard fransyskan hedrat, båda efter Friggas, den de kalla Venus, drifvande, ingendera efter Thors, den de kalla Mars; nu till att låta se svenskan i rim-skickelighet äro här några ihopsatta af samma slags rim, inga af dem öfversatta eller verterade; om det är ock Friggas drifvande behöfves intet fråga efter». — Dessa «några» sonetter, som författaren talar om, uppgå till ett antal af hundra; i sanning ett företag af stort arbete och tålamod att 100 särskilda gånger sammansätta fyrdubbla rim på en tid, då rimkonsten var långt ifrån uppdrifven till sådan höjd som i våra dagar. I afseende på hvad författaren låter så hemlighetsfullt framskymta om «Friggas drifvande», så tro vi oss med temlig säkerhet kunna frikänna kärleksgudinnan från all delaktighet i Rosenhanes så väl som hans närmaste mästares Ronsards sonetter, liksom vi högligen betvifla hennes lefvande allestädesnärvarelse i sjelfva Petrarcas. Sonett-

ersformen pålägger i allmänhet för många bojor för att unna tjena till passande uttryck för kärlekens ömma och arma känslor, i synnerhet under dess första lidelsefulla löd. Den egnar sig bättre åt en sinnrik fantasi, som elar med den lugna besinning att den ej försmår reflexion. Också, i fall det är verklig kärlek som Petrarca sjunger (hvilket många på goda skäl betvifla), så är t endast en försvunnen, endast det lugna, kära, lende minnet af en redan utbrunnen låga.

Om Rosenhane kan man antaga med vida större särhet än om Stjernhjelm, att han af linguistiskt intresse h nit för modersmålet fördes till poetisk produktion. ans hufvudsakliga uppgift synes hafva varit att experientera med öfvervinnandet af språkets svårigheter. Så ger han i sitt förutnämnda förord till sin sonettsamig: «Såsom ett språk beqvämligast kan komma till sitt llkomliga bruk igenom rim- eller skaldekonsten, så gga sig nu flera deruppå; antingen med löst eller med ndet sätt blifver allt skrifvet; det förra brukas allmänt, t sednare (af) skalderna; de äldsta af dem brukade lrig rim utan en särdeles lag med ordens ordning och tt, hvaraf dessa skrifter skulle bestå. Nu aktas ändelens likhet allenast. Så i italienska, spanska, franska, ka som svenska språken med det bundna sättet att ifva, äro språken mera berömda och beprydda än d det lösa — — —. I första påseendet dömes om nskan: det är ett groft, ofatt, oböjligt språk, särdeles rimmande; dess infinitiva lyktas intet alla på are, , ire, utan äro nästan terminationes infinitæ. Men rmed är äfven svenskan öfverflödigare för rim-diktaa än något annat språk, som utvisas skall».... Dessa l kasta tillräcklig belysning öfver arten af Rosennes skaldskap. Hans poesi är i strängaste mening en lets konst; en uppöfning till virtuositet i behandling språket för den poetiska *formens* ändamål, hvarvid t poetiska *innehållet* förblifver något jemförelsevis un-

derordnadt och tillfälligt. Ur denna synpunkt må
Rosenhanes diktkonst betraktas, men saknar då ing
lunda sina stora förtjenster. Onekligen tuktas språl
till en ofta oväntad lydnad under hans säkra och ob
vekliga hand; åtskilliga af hans sonetter och andra l
riska poemer klinga med ett vackert välljud åtminsto
delvis, och denna formella vinst var för honom hufvu
saken. Att innehållet af hans sonetter är erotiskt, ber
förmodligen af den tillfälligheten att hans mästares P
trarcas och Ronsards sonetter äro erotiska. Rosenhan
sonetter äro öfverhufvud till innehållet kalla, konstlad
men ega ofta den sinnrikhet, den skalkaktiga upplösnin
till något oväntadt, som tillhör denna diktart. De ä
uppfyllda af sin tids största galanteri, men förråda u
der den kyska tillbedjans mask ej sällan en sinnlighe
som icke är ett utbrott af ögonblickets yra utan syn
noga genomtänkt, i en mödosamt utarbetad rimföljd til
räckligt öfverlagd, säker på att den är fullt berättiga
och knotande att den ej tillfredsställes. Under sådan
förhållanden kan jag ej ställa dessa sonetter särdel
högt på den poetiska skalan, men säkert utgöra de e
märkvärdig företeelse för sin tid, och det är förmodlig
ur denna synpunkt som man i våra dagar påkostat de
och deras poetiska syskon den noggranna och elegan
utstyrsel, hvarmed de framträdt, och som kanske e
vittra alstren af några bland Rosenhanes samtida kun
anses bättre hafva förtjenat. Det låter emedlertid säl
samt att höra en hög embetsman af det kraftfulla o
stränga 17:de seklets skola, inom hvilken man är v
att tänka sig idel allvar och värdighet, tala sådana g
lanta saker, som åtskilliga af de profstycken jag
vill meddela. Sonettcykeln heter «Venerid» efter den sk
nas namn och är författad kring medlet af 1600-talet:

Venerid.

22.

Allt är fåfänglighet, som skugga och som väder,
Det kommer allt och går och blifver intet qvart,
Och när det varar bäst, så är det gjordt så snart,
Försvinner allt som rök och flyger bort som fjäder.

Det hjelper icke stort man gråter eller qväder,
Ty tiden har ändå en alltför häftig fart,
Försvinner när han är som bäst, man vet ej hvart,
Då man en fåfäng sorg för fåfäng ting tillstäder.

Fördenskull var tillfreds mitt hjerta, låt dig nöja!
Hvad tiden hafva vill, må dig ej synas dröja;
Skall jag i enslighet min ungdom genomgå,

Är bättre glädje, fröjd än sorg att tänka på.
Den har ock glömska gjort, som hafver gjort vårt minne;
Kanhända Venerid går en gång ur mitt sinne.

37.

Djupt nederst i en dal, der berg på alla sidor
All vädrets makt förtog, dit näpplig' solens sken
Utöfver skatar hög' mig hinde göra men,
Det var allt stilla, lugnt, en svalk' och skugga blider,

Ett vattens sakta flod emellan stenar strider,
Som med smått buller kom ifrån källådran se'n,
Der sprang ej fjerran från, som silfver skär och ren,
Nu blandas hon ihop, nu annorvärts sig vrider;

Det var en liten slätt, så stor, som njuggt behöfves,
Att de små bergfolk der anställa kund' en dans,
Med ekar, lind och lönn, i ordning som sig höfdes,

Var den allt kringom täppt, rätt som en runder krans;
Allena jag der satt, och tänkt' allena på,
Huru jag Venerid min dock en gång kunde få.

38.

Der jag allena satt i dalen och mig förde
Till sinnes sorgen min, såg jag små foglar mång',
På qvistar allt omkring, som höllo ljuflig sång;
Kanske ock dit en sorg för hökars våld dem körde

Och deras fria lust på andra rum förstörde;
Jag tänkte vid mig sjelf: hvem kan dem göra bang,
Som flyga snällt och fritt i luften utan tvång;
Ack! vore jag som J, om Gud min önskan hörde,

Straxt ställde jag min flygt dit som jag icke kan
Med denna kroppen gå; med fröjd jag kunde vara
Hos den jag älskar, och då gåfve jag mig an

Till den jag hade lust med mig som fågel para.
Jag kunde vexla om när luften intet räckte,
Och fåglatrohet min sig vidare ej sträckte.

39.

Ty gudar pläga förr så mångens hamn ombyta
Som dem behagar helst, till allehanda djur
Förvandlade de platt ens skapnad och natur,
Att intet lemnas qvar; dem står fritt lagen bryta,

Som de ha stadgat sjelf, det ingen må förtryta,
Och att en jungfru skön, en hel fullkomlig man
I källor, gröna träd och gräs man ofta fann
Såleds förvand' i sten, i bäckar små som flyta;

Det händer icke mer, de kroppen så förandra,
Men hjertat ofta nog man så förandradt ser,
Som Amor täcktes bäst, ell'r ock de gudar andra,

Det blir i sten och jern förvexladt ännu mer.
Min jungfrus hjerta var uti en sten förvändt;
Nu är det åter kött, af kärlighet upptändt.

42.

Allt gräs nu vissnar bort och gröna löfven falna,
Man ser mer ingen ört och ingen fager ros,
Allt är snart ruttnadt bort, all fägring är sin kos,
Och sommaren är all: man känner luften svalna.

Så drager lusten bort, de vida skogar smalna,
Och den förr sorg har haft blir hon nu dubbelt hos,
Han blir af sådan tid nu tyngre än det tros,
Att starke ock deraf försvagade gå valna.

Och jag som hafver sjelf den hela sommars tid
För kärlek lidit ve, hur ökas nu min plåga!
Ja, är hon dertill vred, som var mig förr så blid,

ımäktar jag än mer af denna här min låga.
Det går mig nog emot, på allt sätt jag försökes,
Mitt hopp försvinner bort, misströstan mig förökes.

43.

aktar ringa allt det andra högt värdera,
Jag tycker ingenting värdt mer att hafvas kär
Än en, för hvars behag jag här på orten är,
Och skulle, vor' hon död, här intet blifva mera.

menniskan är gjord att hon sig skall förmera
Igenom kärlek, den en till den andra bär,
Är ock den största lust naturen gaf oss här,
Att se, det utaf två tillvexa många flera.

hon dertill så skön, har jag så älskat länge,
Och älskar hon ock mig, hvad vill jag akta mer
Än vinna hennes gunst och ett så kärt umgänge?

himmelen ock sjelf till maka den förser,
Så må jag säga fritt: hvad kan mig mera fattas?
Hur litet alla ting i verlden af mig skattas!

75.

snart de svarta moln med dimman tjock försvinna,
Och lemna luften ren och himmelen all klar,
Då fröjdas det igen, som förr bedröfvadt var,
När intet solens ljus dem kunde stänga hinna;

mycket mera täckt och gladt de skenen brinna:
Den tid emellan mig och den jag älskat har,
Det hennes ögons sken förhindrad' något var,
Då var ock allt så mörkt och skumt uti mitt sinne.

ar jag ock med sorg och ängslan så besvärad,
Och för det mörkret så af all min håg förfärad,
Att jag had' intet mer till önsk' än få igen

ıköna ögons sken utaf min bästa vän;
Ty Venerid är min sol som vederqvicker allt,
Lif gifver, värmer, rör det vattnadt är och kallt.

77.

stränga nya lag mig kärlek föreskrifver,
Att länge hålla tyst och tiga mitt besvär,

För all' allenast nu den största orsak är,
Det jag så trögt och sent mig honom undergifver.

Hvarföre må jag ej fritt säga det jag blifver
Åt henne mer och mer och dagligt mera kär,
Och ingen henne lik i dygder finner här?
Jag tänker, förr än hon mig så till tysthet drifver,

Emot hans makt och våld jag hellre strida vill,
Och hända sedan allt hvad lyckan lägger till,
En sådan engels träl och dessförutom ingas.

Men hvad! skall jag af våld, till frihet född, så tvingas?
Nej, nej, min son, om du vill säkert lyda mig,
(Sang mig en hemlig röst) uthärda, bida, tig!

94.

Förr än jag skulle dig min käraste förgäta,
Förr blefve himmel jord och jorden himmel ny,
Förr flöge vattnet kring och summe moln och sky,
Förr vändes alla berg i jemna falor släta,

Och all slätt mark i sten, all krokig' trän i räta,
Och alla gräs i trä, allt guld det vorde bly,
Allt silfver till hvit kalk, hårdt jern till blöta dy,
Förrän jag Venerid skull' utur minnet läta.

Förr fölle uppåt tungt och neder åt allt lätt,
Förr blefve elden kall och isen bränd af heta,
Om sommarn låg hon på, om vintern smältes slätt,

Och brukades för ved; man skulle stycken leta
Ur sjön att göra eld dermed enär man fröse,
Och sankades ihop der som de flöto löse.

100.

Hvad rosenrödt är det de marmorhvita kinder
Så ofta färga om, när du mig hos dig ser,
När du bedröfvad är, så väl som när du ler;
Hvi talar du ej fritt, hvad kan du ha för hinder?

Är dock din brand så stor som min och icke minder,
Så het, men mera dold när min hon lågar mer,
Hvaraf i häll' för röst din rodnad sig beter,
Och tungan, ljuflig förr, nu torr af hettan brinner;

Den lilla gudens makt vill du med all flit dölja,
Och kan det till en del, men icke längre än
De glänsand' ögons sken små ögonlocken hölja;

Men han som deri bor straxt röjer dig igen.
Låt oss, min Venerid, härefter uppenbarlig
Vår kärlek bruka fritt, ty hon är icke farlig.

Om Rosenhanes öfriga lyriska dikter, sammanförda der rubriken «Fyratio små Visor af Skogekiär Bergbo», ler i allmänhet detsamma som om sonetterna, att ıtgöra öfningslekar i formellt vers-konstnärskap. Dock några af dessa lekar rätt behagfulla.

Fyratio små Visor.

1.

Daphne ligger mig i sinnet,
Som jag tänker på hvar stund,
Älskar ock af hjertans grund:
Hon är stadigt uti minnet.
Kan jag hennes kärlek få,
Lycksam jag mig skattar då.

Men jag måste det än dölja
Och förtiga mitt besvär,
Ändock det så långsamt är,
Och jag mitt förnuft skall följa,
Som mig alltid säger: tig,
När som kärlek drager mig.

Förr än elden börjar brinna
Lättelig han släckas kan;
Växer och tilltager han
Är han värre till att vinna;
Kärlek är ock lika så,
Svager förr'n han börjar på.

Sedan är han värre dämpa;
Vatten gör der intet till,
Heller hvad man bruka vill,
Ingen konst och ingen lämpa.
Elden måste brinna ut;
Det blir intet annat slut.

4.

Ehuru stor den sorgen var,
Som fordom jag för kärlek bar,
Led jag dock honom gerna
För dens skull som jag hade kär,
Och höll så för att mitt begär
Var mig af himlen ärna'.

Uti min sorg var glädjen min,
Jag sörjde och i samma sinn'
Var jag glad och bedröfvad,
Olycksam att jag fången blef,
Men lycksam att Carillis dref
Det spelet kärlek öfva.

Midt i min nöd såg jag uppå
Den fröjden, som jag skulle få,
Hvarom mitt hopp var gifvet.
När jag der intet tvifla' om,
Den täckelig mig förekom
Som hade till kärlek drifvit.

Behageligt var allt jag såg
Hos den som mig i hjertat låg,
Och täckt allt hvad hon gjorde;
Af hennes tal blef jag straxt kär;
Att intet ljufligare är
Jag nu väl säga torde.

Det söta löjet fröjdar mig,
Som henne gör så däjelig,
Med hvita marmortänder
Inom den rosenröda mund,
Små kyssars ljufligaste grund,
Som kärlekslågan tänder.

7.

J vackra Nympher mina,
Som, med er uppsyn blid,
Allt hvad mig gjorde pina
Uti min ungdomstid

Nu kunnen ljufligt vända
  Uti en säker fröjd,
Att sorgen har god ända
  Och jag blir bättre nöjd!

Förr fruktad' jag bekänna
  Hvad trånad som jag bar;
En vällust är mig denna,
  Som förr en plåga var.

Ty jag mer intet väjer
  Er alltid vara näst;
Min kärlek fritt utsäjer
  Som jag den känner bäst.

Nog har jag kunnat spana
  Ut edert skrymteri,
Att det är eder vana
  Till vilja lefva fri:

Så fri att kunna våga
  Den samma låta gå,
Som för eder stor plåga
  Af kärlek måst utstå.

Ja, fast af den betagen, —
  O hvad högmodigt sinn'! —
J honom likväl dragen,
  I största tviflan in.

Den som J gören ära
  J älsken litet nog,
Och dem er äro kära
  J låts ej komma håg.

9.

Så går det i verlden till,
  Så är gammal seder:
Den som något hafva vill
  Han ock derom beder.

Händer det ock ofta så,
  Mången det begärer

Som han aldrig mer kan få
  Ehvem han då ärar.

Hågen ofta större är
  Till det som mest nekas,
Och ett trägnare begär
  Till det ej kan bevekas,

Ja, det är så visst och sannt,
  Pröfvar jag och sannar,
Se'n min kärlek öfvervant
  Bättre än en annar.

Hvarföre begärar jag?
  Kan jag låtat blifva?
Står det dock i mitt behag
  Sjelf att mig det gifva?

Kan jag icke säga mig:
  Älska intet mera!
Hon kan intet binda dig;
  Finnas icke flera?

Hon är ung och frisk, ja skön,
  Och så andra finnas;
Hvad behöfves bruka bön?
  De ock eljest vinnas.

Kan jag icke säga så:
  Jag vill om du ville?
Om du icke ville då,
  Hvar och en sitt gille.

Intet vet jag hvad det är
  Som mig hemligt drager;
Är det löjeligt besvär
  Som så stilla gnager?

Sörjer jag och ler deråt
  Och vänder intet åter;
När som intet gagnar gråt,
  Hvi är det jag gråter?

Det är jag, svarade mig
  En liten gosse blinder, —
För ögonen hade bundit sig —
  Jag är den dig binder.

På ryggen bar han koger full
  Med små och hvassa pilar,
Somma af bly och somma af guld,
  Och aldrig han sig hvilar.

17.

När tiden synes blifva mig lång
Mitt lustiga spel och ljufliga sång
  Fördrifver sorger och qvida,
Och såleds gläder jag både de
Mig höra, så väl som de mig se,
  Vill jag uppå strängarne gnida.

Det finnes ingen så ädel rubin,
Som liknar en droppe af detta vin,
  Den jag uppå naglarne sätter,
Så röd och så skön, så söt i min mund:
En sjuk deraf blefve snart frisk och sund,
  Han dricke häraf så blifver han bätter.

Anskådar nu jag denna käraste skatt,
Så önskar jag straxt min jungfru god natt,
  Den jag ock eger allena;
Behagar hon ingen mera än mig,
Skall hon ingen kärare finna åt sig,
  Så länge jag eger den ena.

26.

Hvad andra plägar draga
  Till hafva någon kär,
Kan intet jag behaga,
  Ehvad det då helst är.

Ty mycket gods och gårdar
  Och mycket silfver, guld
Jag allt så litet vårdar,
  Är derför ingen huld.

Jag ser ej efter andra
  Som hållas vara skön';
Ej kunde mig förandra
  Än sjelfva skönhets bön.

Hon är mig allt allena,
  Hög, god, vis, skön och rik;
Jag finner denna ena
  Bland tusen ingen lik.

En fattig är nog riker
  För den, som henne har kär,
Och ingen skönhet liker
  Med den, som älskad är.

Ty kärlek öfverhöljer
  Ehvad der finns för fel,
Eller ock en del så döljer
  Att den ej synes hel.

Dock kan ej kärlek mera
  Förhindra så mitt sinn',
Jag skulle falskt värdera
  För hans skull pigan min.

27.

Om kärlek kunde vägas och mätas med visst mått,
Så vet jag väl den hafver så mycken kärlek fått,
  Att jag har punden flera än andra hafva lod;
Min del jag fick på byte: hon var i sanning god.

Först började jag älska i mina späda år,
Var sedan aldrig ledig för denna syssla svår,
  Jag byter intet ofta, men älskar alltid en,
Och när jag denna mister är Amor intet sen

Att föra mig i sinne en ann' i ställe igen,
Det har han länge brukat och brukar hvar dag än;
  Thy säger jag: till älska så är jag stadig nog,
Men ondt är det att taga ett träd för en hel skog.

Slutligen har Rosenhane utsjungit sin fosterländska enthusiasm för det svenska modersmålet i sannolikt den

af sina poetiska skapelser: «Thet svenska språkets emål att thet som sig borde icke äradt blifver». I ellt hänseende är detta poem utmärkt för sin lediga flytande versbyggnad. Poeten förfäktar med mycken lskan svenska språkets företrädesrätt att af svenskar för andra språk odlas och älskas. Han ifrar emot len att begagna andra språk i skrift och tal, och att anda fremmande ord i modersmålet. Jag anför slutet: är språket sjelft som införes talande.) Bland många ra invändningar mot svenska språkets allmänna bruk ifven den, att i vårt fäderneslaud icke skulle finnas en för sång; — likväl, säger språket,

Likväl de sig förundra,
Likväl berömmas de;
Icke en af många hundra
Beskrifver det de se:
Så många hamnar sköna,
Så mången vacker ö,
Så många lundar gröna,
Så mången lustig sjö.
Om kärlek någon drefve
Till skönhets pris och lof,
Nog orsak dertill blefve,
Ser han vårt kungahof.
Om Laura förtjente
Beröm för dejlighet,
Och att Petrarca vänte
Med sådan stadighet;
Om Daphne, om Corinna
Upptände sådan brunst
Hos dem som måste brinna
Af hopp till deras gunst,
Så väl förtjena många
Beröm af alla de,
Här med sin uppsyn fånga
Dem som uppå dem se.
Som Venus hade drifvit
Poeter uti Rom,
Så hade Frigga gifvit
Ock här att skrifva om,
Så framt det någon vore,

(Upptänd af hennes flamm),
Den ingen fara bore
Att låtat komma fram.
Mig sades att man aktar
Så ringa rimmen här,
Att hvar man sig vill vakta
Dem synas hafva kär,
Att inga som sig borde
Dem kunna läsa rätt,
Om ock de vore gjorde
På allrabästa sätt.
— — — — — — —

Författaren prisar derefter den konung, som tillät att främmande ord infördes i språket och son svarade ett bref från Frankrike på finska, emedan

En Finlands furste höfdes
Den gången svara så,
Och intet der behöfdes
Att bruka franskan då.

Till slut profeterar skalden att den tid skall koı då svenskan skall höras kring hela verlden, då lε skall skjutas i skuggan, ungdomen i Upsala undeı på svenska, och bokhandeln uppnå en dittills o blomstring och liflighet.

Rudén.

Thorsten Rudén var född i Lysviks socken i W land år 1661. Efter att hafva studerat och promov i Upsala, blef han Poeseosprofessor i Åbo 1691. : några år transporterades han på theologiska fakulteter han blef professor och domprost 1706. Två år derefte verflyttades han såsom superintendent till Carlstad, blef slutligen år 1716 biskop i Linköping, der han d 1729. Hans söner adlades under namn af Rudensl sonen Carl, om hvilken mera framdeles, blef grefve riksråd.

Öfver Rudén är Hammarskölds dom obilligt stı liksom öfver Rosenhane. Sedan han först brutit st

öfver Rudéns två fägnesånger på kungliga födelsedagar åren 1696 och 1702 yttrar han: «Hans öfriga stycken innehålla intet annat än moraliska betraktelser, men allleles prosaiskt framställda, till och med nästan utan de hetoriska hjelpmedlen af liknelser, metaforer o. s. v. Den ıda krydda, han till sin kärfva konst använder, är berifningar, i hvilka han dock understundom kommer l korta med grammatiken. Att dock i dem finnes månt sundt tänkespråk vill jag icke neka, men kan icke ɪna det såsom någon särskild förtjenst hos Rudén, sådana sällan saknas hos någon svensk författare».

Sondén anser detta omdöme för hårdt, men finner det klarligt deraf, att det är grundadt endast på de stycn, som finnas intagna i Carlesons och Sahlstedts anılogier, hvarefter han till stöd för ett fördelaktigare döme anför några af Rudéns i Palmsköldska saml. i nuskript förvarade erotiska dikter.

Atterbom har ytterligare återupprättat Rudéns ılderykte, och säger honom vara fullt värdig att vara gerlöfs landsman.

Rudén var en långt mera poetisk och erotisk na- än han såsom prest och slutligen biskop vågade ofıtligen ådagalägga sig vara. Det var detta presterliga :orum, som skadade hans rykte såsom skald, ty hvad n sjelf utgifvit, och hvad anthologerna på 1700-talet sågo tillständigt att upptaga bland salig biskopens poeka qvarlåtenskap, består till ojemförligt största delen rimmad moraliserande prosa. Deri har Hammarsköld ekligen rätt. I Palmsköldska samlingarne förvaras remot saker af hans hand, som gifva ett helt annat grepp om skalden, ehuru de ej gerna kunnat erkännas den fromme biskopen. Några af dessa stycken äro ɔpfyllda af en så sjelfsvåldigt yrande eller en så oförıckt fordrande sinnlighet, att de ej gerna kunna hvaren utgifvas från trycket eller ens uppläsas från en akaemisk katheder. Men i denna lilla samling af erotisk

lyrik finnas äfven sådana poemer, som utan fr försvara sin plats bredvid det bästa i sin art, tiden frambragt. Af dessa verkligen poetiska st Sondén i Hammarskölds verk infört några, och ett, hvilka hos dessa författare kunna läsas. Någ som jag afskrifvit ur Palmsköldiana, vill jag

Vid Hr Joh. Fencks och Jungfru Maria Bratt (1687).

Nyttjen jungfrur, nyttjen svenner,
Nyttjen eder ungdoms vår;
Snart vår ungdom återvänner
Och all moro sofva går.
Älsken medan älska duger;
Sena åldern ur oss suger
Saft och märg och all vår styrka.
Hur kan man se'n kärlek yrka?

Men J jungfrur, som ä' lärda
Oupphörligt hija oss,
När J Er mot kärlek härda;
Är det allvar eller låss?
Ä' vi till En tro ej döpte,
Af en malm i lik' mått stöpte?
Har naturen (må jag veta)
Mer för Er än oss arbeta'?

Har vårt mannamod då mjukna'
Och en blöthet sinnen tjust?
Att vi mer än J bli druckna
Utaf kärleks ädla must?
Det kan jag mig ej inbilla,
Tror J älsken nog, men villa
Med en ljugen hårdhet pröfva
Om vi fast i kärlek töfva.

Men med tiden tör bli glömder
Ell' för fäfot ligga kan
Rosen, som, i törnen gömder,
Sårat mången vänlig hand.

När den färg er mun nu pryder
Upp i edra ögon skrider,
  Börjar jag mig från er maka,
  Flyr och törs ej se tillbaka.

Pröfven derför ej för länge:
  Ryck, när fisken kroken tar.
Tänken ej att mannafänge
  Lika gäft är alla dar.
Men nog sagdt: vi kunna mera
Af vårt vackra brudfolk lära:
  Dem jag till ett sent må önska
  Många år med trefnad grönska.

A ma belle

(Anna Brunell, sedermera Rudéns hustru).

Min vackra vän, begynn att vänja nu Ert öra
Att af en vänlig fjär er trognes tankar höra,
  De tankar, som ha förr all verlden kringom spelt,
  Uppoffra sig nu er samt hjertat ofördelt.

Jag orkar nu ej mer så många herrar tjena,
Min penna, sång och själ är nu för Er allena,
  För Er, som eger mig i ett så ljufligt band,
  Att jag derur ej vill om jag än lossas kan.

O söta band, jag vill dig tusen gånger kyssa,
Du band, som nekt min håg så lös kring verlden kryssa.
  Hur jag då yfdes af en obebunden själ,
  Var jag dock såleds lös, att jag var allas träl.

J arma, som ännu bland hopp och fruktan sväfven,
Som sjelf-er träldoms band i blinda yran väfven,
  Hvad tänken J, då jag, som var en tok som J,
  Und-drar mig nu Ær hop och går min träldom fri?

J lären sälla mig och önska min Anneta
Mång tusen fröjder, som mig i min frihet säta.
  Anneta min, som mig den trygga hamnen gaf,
  När hon min tanke drog ur ett så strandlöst haf.

Far fort, min vackra vän, att intill döden fägna
Mig, som Er all min fröjd och nöje vill tillegna.

Och gif mig det, som jag båd' ge och taga vill,
Ert hjerta, som ock mitt Er redligt hörer till.

Om icke Pactols sand vårt hus och bo förgyller,
Förnöjligheten dock det tomma rummet fyller.
Er kärlek är för mig långt dyrar' än den skatt,
Som gör de rika ha så mången sömnlös natt.

Öfver en liten Tulpan.

Här kommer till Er tjenst af tulipan en unge:
Låt den, min vackra vän, för min skull vara kär;
Ej må han bli försmådd för det han liten är:
Små lärkor bättre än de grofva ufvar sjunga.

En liten diamant kan stora berg betala,
Och dygden i de små med ensamt välde bor.
Hon sjelf, min hjertans vän, är heller ej så stor,
Dock kan hon mig långt mer än tusen fler hugsvala.

Gavotte de l'Amour.

(med ett rimmadt förord, som uteslutes).

Vintern är nu från oss skriden,
Mörkret har nu mist sitt våld,
Årets sorgtid är förliden,
Regnet har ock återhåld.
Solens kraft i skog och dalar
Lockar ut mång tusen blad.
Fjäderfolket något talar
Sins emellan, vet ej hvad.
Det dock ej min själ hugsvalar,
Den min vän allen gör glad.
Vårens barn, de vackra blomster,
Börja te sin hufvud' om,
Foglen har sin återkomster
Från de varma middagsland.
Isar, som min väg nu stänga
Att jag ej min vän får se,
Ska sig snart i vatten mänga
Och mig farten öppen ge.
Kärast' östvind, töf ej länge,
Förr än du det låter ske.

Åbo d. 1 Apr. 1693.

Till den obevekliga.

Min vackra, hvi befaller du mig sjunga,
När dock din hårdhet bundit har min tunga?
Hur kunde sorg och sjunga sämja sig?
När tungan sjunga vill, vill hjertat gråta,
Vill du fördenskull tungan väl skall låta,
Så fägna mig.

Så fägna den, din hårdhet har bedröfvat,
Den hårdhet din bedröfvat har och röfvat
Ej lyckan blott, men ock allt öfrigt hopp.
Allt hopp är intet hopp, när mig ej städjes
Att ega det, hvarvid jag endast glädjes,
Dig vakta opp.

Dig vakta opp och ej ogunstig finna
Är allt hvad jag i verlden önskar vinna,
När jag det har, far hopp och lyckan väl;
När jag det har, har jag ett kungarike,
I min förnöjlighet ej någon like,
Är trefallt säll.

Men arma jag mig slott i vädret bygger
Och märker ej hvad ödet för mig brygger;
Jag, som nyss kung och utan like var,
Är strax en träl, en så förbarmlig fånge,
Att jag uti min uselhet ej månge
Min' likar har.

Dock hör ett ord, du mer än hårda sköna,
Vill du med hat en så stor trohet löna,
Så vet, du snart ditt välde miste går:
Din hårdhet måste mot din vilja vända
Igen, när denna olyckskropp sin ända
I grafven får.

Bröllopsvisa.

Fast svärd och spjut till plogbill smides,
Och spindeln väfver skölden full,
Fast sämja mellan grannar lides
Och allt fiendtligt ligger kull,
Fast all ting eger ljuflig frid,
Dock stillas ej lill' Astrilds strid.

Ett allmännt örlog pilten förer
I sjö, i luft och öfver land,
Allt hvad är qvickt och hvad sig rörer,
Det lyda måst' hans segrand' hand.
All djuren ä' hans väldes tolk,
Ej slippa vattnens tysta folk.

Hans skott ä' blind'; de hjertat dela,
Fast huden visar intet spår;
En måst' gå krank sin lifstid hela,
En annan plåster tidigt får.
De skott, af hvilka såren kom,
Måst' tjena se'n till läkedom.

Er ögon ä' hans hvassa pilar,
J Venus' döttrar, jordens zir,
Er' bröst den borg, der pilten hvilar,
Han oss mång tusen oro gi'r.
J ha fått nyckeln till vårt bröst:
Er egnar ock oss gifva tröst.

Men skulle någon hårdsint flicka
(Som slipsten hvättjar, sjelf ej kär)
I häftig eld ens sinne sticka,
Lell' mot hans tjenster evigt tvär,
Så tro, den is, det hjertat för,
I tårar en gång smälta tör.

Den ros, som för en kärlig finger
Sig gömmer under törnetagg,
En hetsig sol å lykton' tvinger
Att gapa efter himlens dagg.
Dock måst' hon fälla bladen sist
Och torkar bort på egen qvist.

Låt derför hårdhet herberg' leta
Hos otamd' folk och vilda djur;
Vår himmel vill ej sådant veta:
Ty lefven efter hans natur;
Så lefva vi en gyllend' tid,
När kärlek är den end'sta strid.

I Sahlstedts anthologi finnes äfven af R
och annat af verklig poetisk halt, t. ex. följand

Qvinnokönets kärleksvälde.

Hvad den hedna verld har drömt
Om sin Astrilds stora välde,
Som dem gjorde hjertat ömt,
Och med kärlekspilar qvälde;
Jungfrufolk, det är allt slätt
Skedt till eder oförrätt.

Ingen Astrild något har,
Det han ej af eder länar;
Och om han till läns allt tar,
Hvad är det han sjelf förtjenar?
Eder skönhet, dygd och vett
Bygga hans gudomlighet.

Hvartill edert dyra kram,
Läna till en annans prydnad?
Astrild blifva må till skam,
Och J njuta sjelf Er lydnad:
Lydna'n, den Ert köne bör,
Af den lag naturen gör.

När naturen skifta månd'
Bland sin' foster sina håfvor,
Mannen starkhet och förstånd
Vardt förlänt med flera gåfvor;
Men Ert kön den förmån fick,
Som all annan öfvergick.

En ej nog uträknad kraft
Edra ögon hafva vunnit;
Att den styrkan ingen haft,
Den ej deras strålar bunnit;
Eder åsyn — under nog! —
Segrar öfver hjeltars håg.

Öfver Calistes bild.

Konstöfda hand, jag vill dig ej ditt lof afunna;
Du har det mesta gjort, som konst och färger kunna.
Calistes kinder ha dock än en snö, ett rödt,
För dem din pensel sig förgäfves har bemödt.

Dess bild ej nå'nstans så fullkommen står att finna,
Som den till tidens trots är intryckt i mitt sinne;
Och om i själen min en bild än öfrig är,
Se'n hon från kroppen far, så lär det bli denhär.

Giljares sjöfart.

Lycklig' skepp, som satt tillrygga
Dolska skär och klippor stygga,
Tagit in i säker hamn:
Sluppit undan storm och yra,
Fruktar ej hvad mer ohyra
Döljer sig i Thetis' famn.

Men vår farkost måste häfva,
Tackel, ro'r och master bäfva,
Vet ej hvart vår kosa bär:
Brukar hafvets drift och stilla,
Allt som våra jungfrur villa;
Deras gunst vårt stamhåll är.

Deras ögon ä' vår stjerna,
Den dock skyar gömma gerna,
Skänka så vårt sinn' mång' stöt;
Och om en gång hon framtittar,
Straxt oss något ovä'r hittar:
Aldrig seglas för tu sköt.

Scylla skäller vid en sida,
Här vill' våra stammar vrida
Åt Charybdis' falska dörr:
Stundom ä' vi stjernors grannar,
Stundom midt i afgrund stannar,
Som oss hopp ell' vanhopp för.

Jag bör ej lemna denna älskvärda skald hafva fästat åtminstone en flyktig uppmärksam dem af hans skrifter, på hvilka han sjelf trolig största värde, nemligen hans fägnesånger på C födelsedag år 1696 och på Carl XII:s födelsedag I den förra af dessa jemför han på ett ställe C fredliga regering med de furstars, som söka ära vinningar och blodiga bedrifter. Så sjunger ha

Den Tartarn Tamerlan, i verldens vrå upprunnen,
Kom farand' lik en blixt, och med en tordöns hand
Bröt de Sinensers mur, tog in dess sälla land;
Dess eljest stolta kung var barn för honom funnen.

Han for till Ganges strand, nu store Mogols länder,
Han kom, han såg, han vann, de Persers makt var strå,
De Meders ruttet trä, och Babels torn för små:
Måst' känna'n för sin prins, och gifva'n bundna händer.

Eufrat, Jordan och Nil bland hans triumfer visas;
Och du, o Bajazet (din efterverld det minns)
Du kristenhetens skräck och Turkars största prins,
Måst följa'n i en bur, och under bordet spisas.

Men store Tamerlan, hvars svärd all folk förskräckte,
Hvem talar om de slag du vunnit öfverallt?
Af dig är endast qvar det lilla jag nu talt:
Din' dater samma sten som dina ben betäckte.

Som halmen, hastigt tänd, straxt står i ljusan låga,
Men, innan jag ett ord fått talt, har bränt i qvaf:
Krut ger en smäll med rök, men när det puffat af,
Må ingen hvar det är, ell' blef, mer efterfråga —

Så var på is och snö ditt stora rykte grunnadt:
Det brann som krut och halm, är släckt och mer ej hördt.
Hvad orsak? Jo, när du all verlden har förstört,
Har du ock dem förstört, som om dig skrifva kunnat.

Guds hämnd och verldsförderf har du dig sjelfver kallat;
Du har din hämd: ditt namn har sitt förderf ock nått.
På Phoebi konst har du med spotska fötter trådt;
Nu har ock glömskan dig med evig mur omvallat.

Profetiskt låter hvad han längre fram yttrar om Polen:

En stridbar moskovit sig ock i leken sticker:
Hans folk väl visar sig i fält med pels och skägg,
Men visar ock derhos sin sablar hafva egg,
Och gör det folk stor nöd, som Don och Dnipern dricker.

De Pohlers örn kan sig ej rosa af din lycka,
Se! den sin konung mist, dess krona vacklar nog:
Der spela rundt omkring dess grannar med sin håg,
Och skulle gerna hvar en fjär ur vingen rycka.

Då Rudén år 1702 skref sin fägnesång på XII:s födelsedag, hade den unge hjeltekonungen genom sina lysande bedrifter uppfyllt verlden med våning, sitt folk med förtjusning. Han hade redan t trenne konungar och var som bäst inbegripen i er gar på fiendens område. — Man ser i detta skaldes öfverallt huru djupt skalden delade sin samtids beu för den makalösa hjelten, och huru kraftigt han k sig gripen af tidens enthusiastiska segeryra, af dess sinnade öfverdåd, som ej ansåg någonting omöjligt trodde på det otroliga och diktade der verklighet räckte till. Skalden beskrifver, huru fienderna sam svurit sig till ett fruktansvärdt förbund mot den ung nungen — «det lejon ligger still' — de räfvar tro de lar». Underrättelsen derom hinner omsider till Sv

Vid ett så främmand' nytt, som Fama med sig förde,
Hvem var så käck som ej en is i kroppen fann?
En så rättmätig skräck ej någons själ ej rörde,
Förutan konung Carls, som aldrig skrämmas kan,
Men gläds, att ha hvarvid sitt ädla mod förklara,
Och vis' att ingen nöd kan öfver hans dygd vara.

Likväl ej utan harm kan han slik list förnimma;
Han reder sig till hämd, ombord sitt manskap för.
Med stinna segel fram hans smorda pråmar simma,
Och efter dagar få vid Pernou landning gör.
De ryssar mellertid kring Narva vidt sig bredde,
Och till den sista storm sin största makt beredde.

Så vidt den Narvska mark fem fjerndels mil sig sträcker,
Var annat än standar och fanor ej att se.
Af folk en myckenhet, som myror, jorden täcker,
Och tusen tält mer sken till stad än läger ge,
Med starka torn befäst, med dubbel vall och grafver,
Att Narva kring om sig knappt bättre murar hafver.

Men Czaren lemnas i sitt hopp att Narva vinna.
Vi gå kung Carl emot, der han vid Pernou strand
Sitt manskap skeppar ut, och låter trossen vinna
Med hästar och hvad mer, som vinnas vill åt land.
De trogne, som än hinnt de Saxers list undvika,
Ack himmel! med hvad fröjd de mot sin konung fika.

I biens borgerskap, när visen långvägs farit,
En svärm af humlor lätt i stocken infall gör,
Invånren drifver ut och tar hvad deras varit,
Dess honung dricker opp, dess hela verk förstör:
Om oförsedt med hjelp dess prins då ses förhanden,
Då blir det samma fröjd som nu vid Pernou-stranden.

De kämpa hvem som mest sin lydnad kan förklara:
De trängas om, då vill hvar honom vara nämst.
Hvar blottar udd och spets, till strids vill färdig vara
Och fägnas att ha fått den för dem vill gå främst,
Ändock ej vetand' hur det komma vill till måtta,
Att fall' ett läger an med tusen gånger åtta.

Men Gud, (på den du tror, du himlens vän och frände)
Som binder ej sin makt vid mans hjelp, få ell' fler,
Framför dig sådan skräck, en sådan fältskräck sände,
Att ingen håller stånd, som rum att slippa ser.
De fly, du följer på. De till sitt läger rycka,
Och i de fleras bröst den samma skräck intrycka.

Men hvar de flykta fram, de landet öde göra
Med mord, med rof, med brand, och intet lemna qvar
Åt vår soldat: För hvem dess fröjd är allt förstöra,
Ehur man nog besvär af sena hösten har;
I obeqvämast' tid, när han så tåga måste,
Åt hvem det ej försökt, vet ock ej hvad det koste.

Dock ej dess mindre han så hugad var att följa,
Att han om hvarken spis ell' ro bekymrad är.
Och var nu redan der, der man ej sig kan dölja.
Ty, som på skådespel man ofta märka plär,
Först hufvud, sedan bröst, sen syns en man till pricka:
Så börja kungens män sig öfver höjden sticka.

De ögna längst de kund' omkring de släta fälter;
Folk se de trängas som vid marknad, hvar om ann'.

De trodde Ryssland helt had' satt sig här i tälten,
Och att vid hus och hem vor' lemnad ingen man.
De våra se det allt och jemväl sjelf bli sedde,
Men ingen var, den ej mer fröjd än fruktan tedde.

Och kungen sjelf: «se der, der står den falska skara,
«Som med så mycket ondt oss retat har till hämd.
«För all sin trolöshet de denna dag sku svara,
«Och deras stolta czar för verlden all bli skämd.
«Ej låte någon sig den myckenhet förfära!
«Skall genast rönas om de män ell' qvinnor äre».

Så talt' han oförskräckt, se'n hästen sporren gifver,
Och som en blixt utom dess hela läger far.
Och hur han eftersatt af tusen kulor blifver,
Hvad starkt är och hvad svagt han sjelf i sigte tar.
Så blåses an till strid. Sin lösen kungen delar,
Med Guds hjelp, ganska väl: den hjelp *dig* aldrig felar.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Dahlstjerna.

Inom denna romantiserande rigtning af vår vit het står otvifvelaktigt *Dahlstjerna* främst genom sina poetiska gåfvor. Det är sannolikt att han under en nan period af språkets utbildning och under inflyte af andra och bättre mönster än de italienska Marinist och den tyska Schlesiska skolan skulle hafva blifvit af de yppersta prydnaderna för vår litteratur.

Gunno Eurelius föddes år 1658 i Öhrs sock Dalsland, der fadren var kyrkoherde. Han gjorde studier i Upsala och blef der promoverad filosofie m ster, hvarefter han ingick i Landtmäterikontoret och des på förrättningar till Lifland. Efter att hafva t afsked eller tjenstledighet gjorde han en vetenska resa i Tyskland, hvarunder han i Leipzig utgaf och siderade för en dissertation, «De Electro», som gjorde uppseende, att honom erbjöds en profession vid näm

iversitet. Kärleken till fäderneslandet förmådde hom att afsäga sig denna heder för att i hemmet återa sin förra befattning och åtfölja konung Carl XI:s ngfaldiga landtmäteri-kommissioner till provinserna. med höll han troget ut intill sin död. År 1699 blef direktör vid landtmäteriet, 1702 adlad med namnet ılstjerna. Sin lefnad tillbragte han på resor: på Österı, i Lifland, på Rügen, i Pommern, öfver hvilka lskaper han upprättade kartor, som ännu finnas i bei landtmäteri-kontoret. Han dog år 1709, «vi hop», säger Atterbom, «före slaget vid Pultava, eller ıingen derom; och således med ofördunklad visshet det ändock var en del af Sverge, som han i sina ıgåriga mödor uppmätt».

Dahlstjernas studier voro företrädesvis mathematiska hela hans lefnadsrigtning praktisk. Bland annat e han i sin ungdom företagit sig att göra resor på ersjön för att lära sig navigationen. Men dernäst r derjemte var skaldekonsten hans käraste sysselsättg. Under långa år förvisad från fäderneslandet, gaf hans glödande fosterlandskärlek luft i sånger till det ıla Sverges ära, hvilka öfverallt förråda huru djupt den var fattad af fäderneslandets storhet, och huru rligt han var genomträngd af den öfvertygelsen att na storhet skulle blifva varaktig. Han dog i rättan för att ej blifva vittne till dess begynnande återgång.

Dahlstjerna är en skald, som måste läsas med kärns undseende för att icke alldeles misskännas. Ingen ısk författare af verklig förtjenst har så ofta och på så barnsligt naift sätt blottställt sig för gäckeriet, denne skald. Hans poemer skulle hafva varit rikläckerbitar för grinarne af den gustavianska skolan, lka säkert icke skulle hafva underlåtit att sätta hoa på samma linie med Bjugg. Hos honom paras ı högsta sublimitet med den lägsta platthet, den mest ande enfald i känslan med den mest bombastiska öf-

verdrift i uttrycket, den varmaste poetiska glöd med den mest kyliga jagt efter låga och onaturliga bilder, såsom t. ex. då han kallar månen för «himlens silfvervårta», eller låter gråten strömma uti «ögats perle-dike», eller «dagens blanka kusk, med sina hästar raska», «på klar guldkärra åka omkring himlahvalfvet. Man vet ofta icke om man skall skratta eller förtjusas på en och samma sida af hans skrifter. Han kastas oupphörligt mellan Lohensteins svulst och Guarinis behagfulla täckhet. Rimmen i det svåra versslag, som han valt i sitt vigtigaste arbete «Kungaskald» — ottave rime på alexandriner — göra honom ofta stor plåga och narra honom till de befängdaste luftsprång i tanken. Dertill kommer att han ofta begagnar ovanliga eller sjelfgjorda ordformer och förkortningar, påtagligen för rimmets skull, och provincialismer, hvilka måst öfversättas i särskilda noter, förmodligen i den välmenande afsigten att rikta språket på samma gång som det egna rimförrådet. Allt detta gör att hans verser erbjuda den bisarraste anblick och i början göra ett frånstötande eller skrattväckande intryck, hvilket måste öfvervinnas, innan man rätt kan njuta det poetiska guld, som icke sparsamt glimmar fram under all denna kaotiska slagg. Men har man en gång träffat detta guld, så skall man ej undgå att röras vid anblicken af så storartade poetiska afsigter, som förirrat sig på afvägar och kämpa med oöfvervinneliga svårigheter, vid anblicken af det varma hjerta, som ur landsflykten suckar efter ett fädernesland, hvars storhet det ej nog kan upphöja. Dahlstjernas arbeten äro ofullgångna poetiska foster, hos hvilka man likväl redan uppdagar jätte-anlaget.

Dahlstjerna representerar i sin diktkonst en särskild tidsrigtning, om hvilken jag ännu icke talat, nemligen den företrädesvis patriotiska. Denna rigtning grundade sig på medvetandet af fäderneslandets politiska vigt och inflytelse, sedan det grundlagt sitt östervälde. Men man stannade icke vid detta medvetande om dess

närvarande storhet. Man utsträckte denna storhet äfven till det förflutna. Så uppstodo de lärdas drömmerier om Göterne såsom verldens urfolk, och den skandinaviska norden som den egentliga *vagina gentium*, hvarifrån alla slägter skulle hafva utgått. Denna djerfva hypothes verkade såsom en bländande vision med hänförande makt på just de ädlaste af den tidens män, hvilka ansågo hardt när för landsförräderi att icke lyssna till sådana patriotiska sagor, och hvilkas fosterlandskärlek var nog stark att i denna punkt bedraga deras sunda omdöme. Denna rigtning, liksom snart sagdt alla andliga rigtningar på den tiden, ledes tillbaka till Stjernhjelm, som i sina språkforskningar trodde sig finna ett stöd för sitt dristiga hugskott. Den nådde sin höjdpunkt med Olof Rudbeck, Atlanticans fader, och började gå tillbaka med Sverges storhet. Den storartade enthusiastiska villfarelsen skingrades af verklighetens svaghet och nöd, sedan fäderneslandet fallit från sin höjd: den nyss så kära drömmen gjordes snart till föremål för begabberi, och snart lärde sig Svenskarne att skratta åt sin egen ringhet i verkligheten. Det gifver en sällsam anblick att jemföra det högtidliga allvaret hos författarne från Sverges stora tid med det gladlynta skämt och gyckel, som smakade det så väl efter dess förnedring.

Dahlstjernas förnämsta ännu bibehållna poetiska arbete har till titel: «Kungaskald, sjungen vid högstsalig konung Carl XI:s likfärd den 24 November 1697». Uppbinningen till denna 270 stanser långa dikt är följande.

I början af dikten träffar man skalden sittande i skogen «inunder torran gren», gråtande och veklagande öfver konungens död. Der öfverraskas han af sånggudinnan, Thalia, som uppmanar honom att besjunga den aflidne monarken. Men i stället börjar hon sjelf, när hon finner skalden försagd, att uppdraga en poetisk teckning af Sverges framfarna dagar. Så skildrar hon t. ex. Den gyllne Tiden och Samhällets uppkomst:

I fordna gyllne tid, då redligheten lyste
  Ur hvars mans ögne-bryn, då mjölk vår föda var,
Och hvad det snälla bi i söta kamrar hyste,
  Och hvad det gröna fält på breda skuldror bar,
Och hvad för trädgårdsfrukt den vilda skogen viste,
  Och hvad för sötma mer den vida jorden drar:
Då var hvar husvärd kung och herre för sitt slägte,
Ty ingen då för slott och fasta städer fäkte.

Då var ej högfärd till ännu, den man kan kalla
  I allt vårt lifsbedrif de svagas starka fel,
Och ingen girighet fanns bland de barnen alla;
  Men hvar och en var nöjd med lilla lyckans del:
Då såg man gammal varg med getens unge ralla
  I vänligt skämt och lek, och vid ett gladlynt spel
Innnder löffull gren ljuft nöje öfverflödde,
Ty afund, trug och våld ännu ej voro födde.

Men rätt så snart som ut ur jordens djupa klöfta
  Gulddroppan gliste fram, mullhögens röda barn,
Då börja några få utgrafva, sålla, dröfta,
  Uppskura, skrapa rent det gula blanka skarn.
Straxt såg man afunden sig ock i vädret löfta,
  Som låg i samma grop nyfödd i lindans garn;
Och som han börja gå och blöjan hof på sida,
Var spjut och brynja blå, derpå han lärde rida.

Då gåfvo sig först hop ens-sinta kända gårdar,
  Dem sött umgänge lärt att hålla stadig fred,
Och valde sig ut en, som om de andra vårdar,
  Den dem till tryggt beskydd i marken väpnad red,
Ej så mot björn och varg, mot lo, mot räf och mårdar,
  Som mot snålt öfvervåld der sig då vängde ved
Den onda hop, som så tillväxte i de tider,
Att ärligheten blef förtryckt på alla sider.

Nu började man straxt de starka murar bygga
  Med höga runda torn och djupa grafvar kring,
Hvarinom alla de sig mente lefva trygga,
  Som vänskap lödt ihop i starkan trohetsring.
Straxt lärde man ock af den kloka honungsmygga
  Utvälja för dess här en kung, som den till ting
Och förtjent lön, som ondt bedrifvit har, framstämde,
Ell'r ock med slipta svärd de bofvar efterklämde.

Derefter följa de stycken som Atterbom inryckt na Siare och Skalder *), skildringen af det jordiska ts vanskligt, och af konungens bostad på Stockis slott. Sedan berättar sånggudinnan konungens ed från de sina, hans död, hans apotheos, och slut- i Sveas sorg. Den sköna teckningen af Svea har rbom äfven upptagit; jag kan derföre förbigå den här. er Sveas jemmer infinna sig hos henne för att gifva ne tröst fyra män, som representera Sveriges fyra stånd:

Den ypperste var han, som Sveas örlog förer
 Och för dess välfärds mån framsätter lif och blod,
Då när utländske män en okysk lusta rörer
 Till hennes jungfrudom; han då med hjeltemod
Den otillbörlighet från hennes dörrar körer
 Och håller utanför med väpnade förbod;
Thy kom han klädd i stål och guldsmidt elghudsläder
Och hjelm på hufvud sitt, på hjelmen flor och fjäder.

Dernäst en vördig man den samma höga trappa
 Uppsteg, hvars år ha gett vishet och ära rom,
På begge skuldror drog han en svart fotsid kappa,
 På handen bredan hatt helt öfverdragen om.
Han är, som med Guds lag plär uppå hjertat klappa
 Och lära Svea rätt den rätta kristendom;
Ur uppsyn, hand och mund hvar man då läsa kunne
Nitälskan, den han drog, ithy hans ögon runne.

Sen kom den tredje fram, som mest i hafvet speglar
 Sin handels vida lopp till denna frökens mån,
Ty ej fins någon fjord, den han ej öfverseglar,
 Att henne göra rik af all den myckna lån,
Som vida jorden ger, då han sin kosa reglar
 Ock till de silkesland vid varma Zeylon,
Och fast, då han till lands är, bor i fasta städer,
Är dock hans vap'n ett skepp, som går för fulla väder.

Den siste, fast han nyss framgången var ur skogen
 Och klädd i vadmalsrock, med skallot hufvudskål,
Dock med helt ärlig min och hakans prydnad mogen,
 Som bor i rolig bygd på sin enstaka gål,

*) II, 213 ff.

Han ställer sig ock in, af andakt redebogen,
Att till sin vänas tröst ock höja upp sitt mål;
Han är, som Sveas fä på vida marker gäter,
Han är, som skaffar mat, när Sveas hoffolk äter.

Dessa fyra framställa nu hvar i sin tur, i m
mindre vidlyftiga tal, sina tröstegrunder för den sö
jungfrun. Märkvärdigast bland dessa förefaller mi
garens eller köpmannens, som innehåller ingentin
eller mindre än en beskrifning på en verldsomsegling
under han öfverallt i de mest aflägsna länder hört
ges och kung Carls ära upphöjas såsom mensklig
välgörare, och hvars fredsstiftande kall öfverallt
hålles med särdeles betoning. Seglingen börja
Landsort, fortgår öfver Goda Hopps-udden, Ormı
Batavia till Indien. Öfverallt firas och välpläge
resande svensken för hans ärofulla konungs skull.
ligen seglar han från Japan till Nordamerika och
ker de der befintliga svenska kolonierna.

En gammal från Vermland utflyttad nybygga
föres derpå, besjungande i tvenne särdeles rena och
strofer sitt gamla fosterland, hvarvid skalden sje
sluter en hyllning åt sin egen födelsebygd, «Verı
du alla länders pris».

Ur prestens tal vill jag anföra följande tre
stanser, som man sedan ofta finner imiterade af sæ
och yngre poeter:

Ty säg, hvad är vårt lif? En boja af skör koppar,
En handavänning dryg af tvång, af dagar kort,
Ett rågadt dryckekar bräddfullt med bittra droppar,
En rök, den elden födt, den vädret pustar bort,
En mygga vingelös, som kring om ljuset hoppar,
Ett sommarhagel, som att gömma är för svårt,
En blanker is, hvarpå vi gå och alle slinte,
Ett glas, ett gräs, ett damm, ett solegrann, ett inte.

Hvad är då döden för Guds trogne män? Ett nöje,
Förlossning från allt qval, ett nyfödt ärelif,
En glädje utan sorg, en lust uppfylld med löje,

En ljuflig morgonsömn, ett evigt tidsfördrif,
En stege, hvarpå vi till himla oss upphöje,
En ro, en salig frid, en ända på allt kif,
En härlig bröllopsskrud, en skänk af många gåfvor,
Ett ständigt gästabud af Guds hus' rika håfvor.

Är nu vårt lif ett hvalf, uppfyldt af många dödar,
Vår död en hvila, skild från mödor och besvär,
Vårt lif en oro, som sig fåfängt mest bemödar,
Vår död en vinning, som all fåfänga förtär;
Ho är då, som sin håg vid denna jorden lödar?
Ho är, som längtar ej dit, der hans hemvist är?
Ho är, som ej vår kung högstsalig evigt skattar
Hos. Gud, der han nu är, fast ängslan oss utmattar?

Urgamle svenske män ha haft de sköna seder,
Att deras nit sin kung, som nu afliden var,
Till evigt minnesteck'n en jordhög vid uppbreder,
Derpå hvar man stor gråt och klagan gjutit har;
Ty de qvarlefvor af den döde hjeltens leder
Mullhögen midt uti sin mörka gömsla bar.
Se'n sågs om nattetid hos dem, som segrar vunno
Och manligt lefvat ha, hur deras högar brunno.

Bonden gör i sitt tröstetal följande profetia om kung Carl XII:s regering, som tyvärr aldrig slog in:

Kung Carl den Tolfte skall nu, Svea, bli din gamman,
Thy torka trofast af din strida tåreflod,
Bese den myckna nåd, som så på rygg som framman
Hans unga lif kringhvärft, lik den eldljusa stod,
Som värjde Jakobs här. Så ska vi allesamman
Innunder vingen hans nu åter fatta mod,
Ty himlen aldrig än ett botfullt land så risat,
Att han ej efter storm en nådig sol framvisat.

Ty hör, hur mycket godt i honom dig står före,
I hans regering skall den förra gyllne tid
Med blidan vår framgå, det Herren Gud bönhöre!
Och dina ögon skall du efter långan qvid'
Med löje fyllda se. Han är, för den vi böre
På våra bara knän för Herren falla ned,
Ty han skall snart iklädd i sin fars stolta dygder
All verlden skaffa fred och hugna sina bygder.

Sjelfmant skall man då se oplöjda åkrar växa
  Och bära ymnig säd, och härlig trädgårdsfrukt
Skall midt i ödan öck'n, som förr af hundekäxa
  Och tistel hägnad var, dig ge en härlig lukt.
På sjelfkrafdt rotad gren, och der, som förr sågs fäxa,
  Skall söta jordbär stå, och der i djupan bugt,
Der ingen fisk nu fås, skall laxar gå på stranden,
Och lador tryta dig i rika skördes-anden.

Med stinna jufver skall tre gånger spaka getter
  Till mjölkestäfvan gå i kortan vinterdag,
Och ingen orm skall mer och intet giftigt etter
  Om våren höras af och intet dunderslag,
Och ingen veta skall, hur det sig förevetter,
  Att våra vädrar skall emot naturens lag
I silke klädda gå af mångahanda färgor:
Till harfvetinnar skall då smidas våre värjor.

De många sälla år, som denne sälle konung
  Ditt land regera skall, skall allt ditt folk i ro
Vid Jul och goda dar i trygg och trefsam våning
  Och sämjerikan frid hvar i sin hydda bo;
De hårda ekar skall dem svettas sockerhoning,
  Och bondebarn skall dra i kärret tyska sko.
Din örlogsflotta skall för stilla ankar ligga,
Och ingen för din dörr skall höras mera tigga.

Unn's mig en gång ett rum i mina kända skogar,
  (Som jag en husvill lik nu vankat sjutton år)
Dit ingen landsväg går, och inga stora krogar
  Och intet herrehus på breda murar står,
Dit intet präktigt skepp med hårdan dön sig fogar,
  Jag skulle konung Carl den dyre hjeltens bår
Och Carl den Tolftes thron en sådan visa qväda,
Att man i tusen år skall tusen gång' sig gläda.

Slutligen kommer kung Carl sjelf och tröstar sörjande, som nu gifver sig tillfreds, hvarmed poe slutar.

«Det är», säger Atterbom efter sin redogörelse innehållet af denna dikt, «det är, man säge hvad vill, en herrlig sak, en afundsvärd lycka att känna

tillhöra en i politisk betydelse stor nation. Denna *känsla* behöfver ej med ord förkunna sig; hon yttrar in närvaro, äfven såsom stillatigande, i en ädel värdiget, en lugn *grandezza*, en själsdaning, på samma gång ögsinnadt mensklig och högsinnadt fosterländsk. — — · Denna sälla fullkänsla och värdiga sjelfkänsla möter s hos vissa svenska författare, dels från den tid då enskarne voro en stor nation, dels från den, då de så 'ss hade upphört att vara det, att småaktigheten eller ilkborgeriets anda ännu ej hunnit taga öfverhand. — Bland modersmålets poeter har dock den egentliga trolinska tiden blott en att framvisa, hos hvilken, un:r en af mångahanda ofärdigheter besvärad gång och ng, det svenska östersjöväldets medvetande utgör just ılfva grundstämningen. Denne enda är Dahlstjerna. ımma stämning, som ej förmådde skydda honom från : löjligaste smaklösheter, gifver likväl icke otydligt lkänna huru nära detta välde var att ur sitt sköte ımföda en sina hjeltebragder motsvarande hjeltesång. ı, sjelfva den förbistring i hans språk, hvilken han :äfvar att med ett nog godtyckligt och hårdhändt enlde kufva, har någonting sinnebildligt. Ty de tre eleenter, som då inom svenska samhällslifvet voro i jände beredning att sammansmälta sig till ett nydanadt lks-helt, uttrycka sig äfven här i en dylik jäsning af ›nne idiomer: ett, som är det Carolinskt-högsvenska; t, som är det forn-nordiska och dialekt-svenska; ett ıtligen, som är de tyska lydländernas. Detta förhålnde, visserligen märkbart äfven hos flere vitterhetskare från samma tid (och i någon mån hos alla), framlder dock hos Dahlstjerna mest påfallande. Han beındlade svenska språket lika diktatoriskt som Carl XI :h Carl XII behandlade svenska riket» *).

Dahlstjernas sista större arbete har till titel: «Hjeleqvad öfver Carl XII:s margfaldige dråplige segrar emot

*) Siare och Skalder, 2 uppl., II; 218, 219.

sine mäktige fiender», tryckt 1706. Tyvärr har dem skrift försvunnit. Redan Lidén på sin tid sökte förgä ves efter den, och sannolikt skall den numera aldr kunna komma i dagen.

Sin kärlek för Sydeuropas litteratur och sin fö troligher med densamma har Dahlstjerna ådagalagt g nom en öfversättning af Guarinis «Pastor Fido», hva titel, efter tidens omständliga sed, lyder på följande sät «Den trogna herden, från vidt aflägsnan bygd framha och alla vackra svenska Vallbarn, som redlig älskog k hafva, till välment efterdöme öfversänd och föreställd Gunno Eurelius»; tryckt i Stettin utan årtal. Med dem öfversättning företog sig skalden ett arbete, som und språkets dåvarande tillstånd svårligen kunde lyckas. D trogne herden, i sin tunga nordiska vinterdrägt, tager s helt tafatt och besvärad ut i bredd med sitt mjuka, l diga, behagfulla original. Dock finnes det ställen, so icke äro så alldeles misslyckade.

Slutligen vill jag fästa uppmärksamheten vid än en annan dikt af Dahlstjerna, som visar hans poetis skaplynne från en ny sida, då den ådagalägger hu djupt han uppfattat den gamla nordiska kämpavisa sanna anda, och huru troget han förstod att återgif den i dess råa kraft och kärnfulla humor. Atterb beklagar med skäl att Dahlstjerna icke diktat flera vis af detta slag. Titeln på denna fordom mycket populä sång är: «Götha Kämpavisa om konungen och herr P der». För hundrade år sedan var den i hvar mans mu och ännu i min barndom hörde jag i min födelseby den sjungas och citeras af gammalt folk; nu är den, såsc mycket annat af samma slag, måhända förgäten, så vi den ej fortlefver på folkets läppar i någon aflägsen by af fäderneslandet, der de nya slagdängorna ännu ic hunnit ututtränga den. Den finnes aftryckt i Geijers o Afzelii samling af folkvisor med förbättradt stafsätt: d ursprungliga editionen, liksom de sednare aftryck, sc

tringburos till försäljning på landet, äro stafvade efter olkets sätt att uttala orden. Konungen i denna kämpavisa är naturligtvis Carl XII, herr Peder är Czar Peter, och stolts jungfrun, som herr Peder ville tillegna sig med våld, är Narva fästning.

Herr Peder han drömde en dröm om en natt,
Det var allt om så väner ena möja;
Den ville han i sömnen så gerna taga fatt,
Han nappa' henne hårdt i sin slöja.
J hafven det väl hört, att Carl kung bar sorgen för henne.

Han nappa' uti slöja; men kan tro hon streta mot,
Så säng och sparrlakan de brusto;
Hon sparka' herr Peder på hans ömskinta fot,
Att han vakna' dervid och svåra pusta'.

Herr Peder han sej utmed sängestocken vred
Allt uti en oroligan dåfva;
Ej vet jag hvad mig skadt uti nätterna tre,
Att jag allsinte orkade sofva!

Herr Peder han ropte till små svenner två:
«Mej tycks tuppen börja att gala:
«J bedjen mine spåmän inför mej gå,
«Mej lyster allt med dem att tala».

De spåmän, de träda i sängestufvan in
På präktigaste vis som de kunde,
Och alla va' de klädda i räf- och sabelskin,
Herr Peder uppå sängen de funno.

De buga för herr Peder allt neder till jord,
I sängen der han låg och sej sträckte;
Och talte honom till med ödmjukfulla ord:
«Hur' kommer det, du oss så bitti' väckte?

«Och ingen utaf oss vet än af annan lag;
«Och ingen hafver annat än i minne,
«Än att herr Peder sofva plär till ljusande dag.
«Hvi äst du så orolig nu i sinne?

«Och är icke herr Peder så väldug herreman,
«Den yppersta i Gårda-rike?

«Är nånsin någon ting, som honom felas kan;
«Som har i magt och ära ej sin like?

«Ej felas dig land; ej felas dig slott:
«Ej felas dig rysse-stolts fruer;
«Du hafver här i verlden så skräckli mycke godt;
«Hvad är då dej i magen så suger?»

Herr Peder han svara' i vredefullt mod,
Hans uppsyn som ellgloa skåller,
«Och om er signe-konst är viser och god,
«Så sägen J mej straxt hvad mej våller!

«Och rätt så snart det dagas, då vill jag gå till skalls;
«Der sej i går de myrebjörnar gömde,
«Och hören till J alle: det kosta skall er hals,
«Om J ej sägen straxt hvad mej drömde».

Spåmännen gissa rätt till herr Peders kärl och att hans elaka drömmar komma från en fa vid hvilken han fäst sitt sinne: «Den möja h stolts Narva». Herr Peder blir mycket förnöjd ö ras gissighet och utbrister:

«Och när jag den skön jungfru får taga i famn,
«Hvarefter mitt hjerta så längtar;
«Så ska' ni all'ihopa få fursteliga namn:
«Derefter jag vet, hvar en trängtar!»

Der stod en gammal käring, hon lydde deruppå,
Hon runka sitt skrynkjota tryne;
«Förstinna bli jag ock, när J bli sann-spå»;
Sade hon då, ty hon var i syne.

«Ty aldrig har jag sett maken fänta vid ström,
«Hon kan ej lukta rysslädraremma,
«Hon är om allt sitt lif så kättol och så öm;
«Och välduge herr Peder bli hemma!

«Och aldrig har jag sett maken fänta på gräs;
«När manfolka göra henne ära,
«Hon spottar, och hon slår, hon fnyser, och hon fräs!
«Kom aldrig herr Peder henne nära!

«Och aldrig än kom nå'n med den möja inom bås,
«Som bor i så hållfasta burar,
«Och dörra hennes stänga så styfva hängelås,
«Och nastun har jemntjocka murar.

«Den jungfrun hon hafver så underligan sed,
«När utländska belare de komma;
«Hon släpper ingen in, förrän han gjort besked,
«Och fått rus i knis-knas af momma.

«Och allt det der tappas, det skänkes in hett
«Af källardrängar, svensk eller finne;
«Ty alltid pröfvar hon så sin friares vett,
«Om han ock hafver kärliga ölsinne.

«Hon hafver ock ett dryckeshorn af rödaste gull,
«Som dvärgar i Gripsdala smidde;
«Af glödga-vin lukta fast man kan bli full;
«Dock dricka skall hvår en som der bidde:

«Då frasar utur den glödröda dryck,
«Som blandas med etterhet' nättel;
«Ej belare med nöje nå'nsin frångick;
«Han värre är än Wiborga-kättel!»

Herr Peder han stickna' vid spåqvinnans ord,
Som vinnögd och vrångsynt hon sade;
Han slo' henne på mun, så hon tumla' under bord,
Jag ville, sa'n, att varga dej hade!

«Ty aldrig har jag råkat för maken ett troll,
«Som hemma är i hållskogaklyfter:
«Den jungfru som ej vill, den kan jag ta' med våll,
«Och porta 'taf jerna jag lyfter!

«Si hundra tusen ryssar med sablar i hand,
«Som marker och stränder betäcker,
«Vill jag för hennes dörrar snart lägga till land,
«Och nie tjog stolta murebräcker».

Herr Peder är så god som sitt ord: han kommer med sina väldiga skaror utanför stolts jungfruns borg och låter henne veta sin ömma afsigt. Under tiden har

han samma ärende till en annan tärna i gran som heter stolts Ivangrod. Men begge flickoı sig raska och möta den väldige giljaren med fö hans tjenare med dryga slängar:

Straxt stängde han dem begge till vatten och till land,
I tio veckors ångstfulla dagar;
Och plåga' deras boning med eld och med brand:
Dock hörde han ingen som klagar.

Men hocken ryss, som tordes våga sej fram,
Ja, alla de som lust hade nosa,
De tumla' på sne, de fingo alla skam,
Och ingen kunde marknaden rosa.

Si litan Ivangrod, som efter hon var minst,
Skulle derföre ock först bli våldtagen:
Men hocken som tör gå der fram och ta vinst,
Blef svedd bå' i kraga och magen.

Två gånger kommo gäster in under hennes vägg,
Som ville upp i vindsglugga klifva;
Två gånger tin'te hon deras rimfrusna skägg,
Och öste glöggadt brännevin för lifve'.

Hon tappa' i kannor, hon tappa' i krus,
Hennes svenner ur kopparämbar guto;
Fast många voro de, som då fingo rus;
De somna' alla just der de suto.

Ändtligen får kung Carl höra, huru han granne beträngde hans trogna jungfrur och sky deras befrielse:

Den svenska flotta lade vid Päronä till strands.
Carls hjerta af ifver mând' brinna;
Han fråga, sina svenner: hvad gör ni nu till lands?
De ropte alla: dö eller vinna!

Straxt tåga' konung Carl med åtta tusen man
Allt under de Gårda-härars borgar:
Men då ska' tro, herr Peders öga det rann
Af skräck, ångst och tusende sorger!

Ty Sermethof med sex gånger tusen till häst,
Som skulle Silla-Mäki försvara,
Han tyckte Svenskas uppsyn va'n värre än en pest;
Ty tänkte han: långt frå' har minst' fara.

Han rider till herr Peder i borgen igen,
Och säjer: «store czar, denna timma
«Är Carl kung i Sverige, med alla sina man,
«Öfver oss; thy måste jag simma.»

Han gaf sig i strömmen med häst och med karl,
Han ville sig åt hinsidan laga;
Men många, som då törsta, de somna der qvar;
Starkt strömme-rus de kunde ej fördraga.

Herr Peder han ropte med sorgbunden röst:
«O! Sermethof, du vest väl att lefva,
«Kom tag mej med åt Musko i denna här höst;
«De svenske kulor flyga så skefva.

«Men efter jag drar bort, kära Croije! jag er ber,
«Ty svenskt krut J förr kunnat lukta,
«En fältherres namn J tagen uppå er;
«Nu hör jag, de komma der i bukta!»

Och detta var en Tisdag, i vintermånan kall,
Då tjugondagen syntes half mogen,
På samma dag i fjol, som herr Peder uppå pall
Svor vara kung Carl huld och trogen.

Och då drog kung Carl ut sin guldsmidda brann,
Han skiner allt som solen den röda;
«Med Guds hjelp sku' vi i dag ha' öfverhann
«Och alla Gårdamän ligga döda!»

Dervid sköts svensk lösen med fyra skott i rad,
Att stolts Narvas tillstånd förfara:
Hvem kunde mer än hon bli glättug och glad?
Ty månde hon på ögnablicket svara,

Då hvifta' kung Carl med Tirfingen röd,
Som aldrig drogs ut utan bane:
Dermed föll ock af himmelen en tökna och en snö,
Den Ryssa kalla blodrödan hane.

Der under bröt kung Carl i ryssborgen in
Med alla sina fulltrogna drängar.
Men då ska' tro de Gårda-män de börja speta skinn
Och kläda så blodiga slängar.

Och fyra tjog hundra de svuro der uppå,
Med Guds hjelp, och brynjorna blotta,
De skulle åtti tusen vågehalsar slå;
Si nu bardas en emot åtta!

Det Gårda-läger var af en tredubbel borg
Med vallar och störtdjupa grafvar:
Och spanskt rytteri kring allt deras torg,
Som späcktes med spetsiga stafvar.

De murebräckor lågo så högt uppå vall,
De dundra' det mesta de kunde;
Men likväl gick kung Carl emot dunder och mot knall
Öfver allt uti den samma stunden.

Jag tror att ingen af dem, som först lupo an,
Vet sjelf hur' han kom öfver liden;
Men fromme härars Gud, som allt göra kan,
Han halp, och var med dem i striden.

Nu börja' badda hett för rysse-ryggars pels
Medan tve-egga klingor de slagta,
Och den som vore nu längst' nord åt till fjälls,
De hvita björnars ungar att akta!

De svenske samskott gingo som ljungelden snäll,
Och tjugo tusen ryssar de fällte:
Så lekte de med dem intill mörkaste qväll:
Kung Carl var Guds segersamme hjelte.

Men de som ville rymma de redo uppå bro,
Och bron braka' sönder i stycken:
De andra ville simma, och somli' ville ro;
Men mesta delen drunkna' i dricken.

Herr Peder, som ridit bort undan slaget flyende höra dess utgång:

Då red herr Peder af, men svara' ingen rad;
Han månde sig svårliga förfära:
Han stanna' icke förr'n hemma i Moskova stad,
De tidender han sjelf månde bära.

De Gårda-jungfrur dansa' i vide höga loft,
De koxa så tidt under lida:
«Och hvem tro der slänger i fotsidan koft?
«Snällt österut så månde han sig rida».

De ryske-fruger stånda vid store Nogårds le',
De vänta sine herrar hemkomma:
Och hem kommo hästar och blodiga va' de,
Och sadlarne de voro tomma.

Straxt hördes ett skrän långt öster under skog:
«Ve oss! våre män ligga slagna:
«Hvem körer nu vår harf, ho styrer nu vår plog?
«Och alla våra herrar ä' tagna!»

Men der gror en fägnad i Svea rikes land',
De vallbarn de lalla och qväda:
I Götha der fröjdas båd' qvinna och man;
De lofva Gud, som dem velat gläda.

Och ära vare Gud, som hin trolösa slår,
Som sig ej vill råda eller rätta.
Herr Peder dina slagne, som ligga der i skår,
Och du sjelf äst vittne till detta.

Du store och Du starke, i höjdene bor,
Som ögnasten akta Din smorde!
Bevara konung Carl som sig dig förtror:
Hans fiender Din krigsengel morde!
J hafven det väl hört, att Carl kung bar sorgen för henne.

Dahlstjerna efterlemnade två söner. Slägten utslocknade på svärdssidan i slutet af förra seklet.

Jemte denna romantiserande riktning i vår vitterhet fortfor den företrädesvis moraliserande att äfven vilja göra sig hörd. Jag bör ej förbigå den, då den måhända

mera än den andra tillvann sig allmänhetens uppmärksamhet, ehuru de hithörande författarne i allmänhet mer voro flitiga prosatörer, förståndiga sedelärare, än poeter Här möta vi i första rummet Rydelius, den för sin tid berömde filosofen.

Rydelius.

Anders Rydelius var född i Linköping år 1671. Utan att hafva tagit någon lärdomsgrad, men efter att hafva gjort mångåriga studier både i Upsala och Lund ut nämndes han till filosofie professor vid sistnämnda universitet år 1710. Han blef theologie professor år 173(domprost 1732 och slutligen biskop i Lund 1734. Ha dog fyra år derefter. — Såsom filosof slöt sig Rydeliu till den cartesianska skolan. Sin verldsliga vishet ha han sammanfattat i det för sin tid förträffliga arbete «Nödiga förnuftsöfningar att lära känna det sundas vä gar och det osundas felsteg», utgifvet första gången 171£ Om Rydelius såsom filosof läses i Biografiskt Lexikon följande: «Menskligheten religiösa och ethiska intressen voro de högsta för Rydelius äfven såsom filosof, och så snart han trodde sig finna några af dessa för nära trädda, ryggade han tillbaka för hela lärobyggnaden. Det var dessa som han kallade 'odalsanningar, som den eviga sanningssolen, Gud sjelf, strålevis i våra själar inkastat'. Till dem refererade sig för Rydelius allt, de voro honom sanningens högsta och eviga mått. Dem förliknar han vid varaktiga minnesstoder, som beteckna den öppna kungliga väg, all forskning måste taga om den skall föra till målet. 'Och detta mål', säger han, 'är det yttersta, stora, dit all mensklig tanke, dit hela skapelsens dunkla sträfvan och kreaturens oaflåtliga suckan leder'. . . . . Rydelii lära om menniskosjälen och hennes förmögenheter är alldeles originell och innehåller mycket, dels i utvecklad form, dels divinatoriskt, hvarmed en sednare tids psychologi förvånat såsom med nya åsigter. Hutcheson, Ja

cobi, Schleiermacher, Jean Paul, Schubert och sjelfve Frans Baader hafva mycket gemensamt med hvad Rydelius framställt i sina Förnuftsöfningar. Så är t. ex. hans djupsinniga theori om den så kallade sensus intimus ett förespel till läran om det sjette sinnet eller organet för både transcendenta och telluriska företeelser. Det högre sjelfmedvetandet, hvilket upptager Gud och en öfversinnlig verld, den innerliga, stundom till clairvoyance gränsande samkänsla, hvarigenom själen på en gång förnimmer sig sjelf och hela det somatiska lifvet, har Rydelius icke blott anat utan äfven helt naift, som hans plägsed var, utvecklat i 3:dje delen af Förnuftsöfningarne» *).

Den lärde Uppmark-Rosenadler, som då var censor librorum, räknar detta arbete «ibland de lärdaste och grundrikaste skrifter, som på vårt modersmål i slikt argumento någon tid i ljuset komne äro». — Profbitar af författarens förträffliga stil kunna ses hos Wieselgren. Linné och Dalin voro Rydelii omedelbara lärjungar i Lund.

Bland sin samtids skalder intager Rydelius en icke låg plats, att dömma af den enda dikt jag af honom sett, nemligen den som finnes införd i Hammarskölds Svenska Vitterheten. Denna dikt vittnar om ganska betydande poetiska anlag och framför allt om en på den tiden sällsynt insigt i poesiens ändamål att mera tilltala känslan och fantasien än förståndet. Wieselgren förmäler att det i Lund skall finnas en vacker samling af Rydelii vittra skrifter i manuskript. Det af Hammarsköld meddelade poemet är skaldens klagosång vid hans fästmös död, uppställd såsom dialog mellan den sörjande och den aflidnas ande. — «Man söker», säger Hammarsköld, «i Rydelii versificerade stycken väl förgäfves fantasiens fria, af intet annat föremål än det högsta sköna

*) Jfr. Biogr. Lex., XIII, 68, 70.

betingade verksamhet, men man ser der dock utt af det skarpare och djupseende förnuftet i all dess koncisa kraft, förenadt med säkert öra för versens melodi.»

Kolmodin.

Olof Kolmodin var en skald, som på sin tid ej ringa anseende, och som genom sina andliga s utmärkta för kristlig fromhet och mildhet, sträck inflytande långt in i en sednare tid. Hans «An Dufvoröst» träffas eller träffades för ej längesedan andaktsböckerna hos gudfruktiga familjer. Mindre lig är han i den didaktiska genre, till hvilken «Bibliska Qvinnospegel» hörer. Jag vill ur Sahl samling meddela ett och annat profstycke af Koln diktkonst:

Döden skonar ingen.

Nuväl, så märken här, hur litet döden aktar,
Stånd, ålder, skapnad, kön, men utan skilnad slaktar
Ungt, gammalt, högt och lågt, hvad honom kommer för;
Så vackra flickan snart, som skrumpna gumman dör.
Jag gick förbi en äng, som all stod öfverdragen
Med många färgers blad, af alla blomsterslagen;
Bland det gemena gräs, som moget var till hö,
Mång' fager blomma stod, ännu för ung att dö.
Men slåtterkarlen kom, med krokot skära väpnad,
Den han på bryne skärpt; han gjorde blomstren häpnad;
Det röda blef då blekt, det hvita mörkt och grått,
Der fälldes öfverallt spädt, vissnadt, stort och smått.
En trädgård stod dervid i gröna sommarkläder;
Jag gick derin och såg ett våld af stormigt väder,
Der var ett nederlag, som ingen ålder spart,
Der låg bland mogen frukt, rätt mången späder kart.
Jag kom uti en stad, der mången blifvit skinnad;
Der fick jag äfven se, hur döden mest är sinnad;
Af kalfvar, kid och lam der lågo skinn i vrår,
Långt öfver hudars tal af oxar, bockar, får.
Då tänkte jag såhär: Hvad är nu mer att lita

På fager ungdoms prål, på rosenkinders krita,
När döden öder allt och hafver ej försyn
För hvarken liflig blod ell' för den skära hyn?
Han hugger blindt åstad, och ej mer ömko drager
Med den, som färsk och röd, än den, som blek och mager;
Sjelf döden tyckes ock i fägring vara kär,
Och rycker snarast bort hvad ungt och vackert är.

För giftvuxna flickor.

Nu detta minnas skall hvar ärlig mö och fänta,
När hon är vuxen upp och friare kan vänta:
På andra gåfvor hon då göre ingen stat,
Men dygden var bör den rätta lockemat.
Ej lite någon på sin hy och röda kinder,
Ej på sin faders pung, ehuru stor och stinder;
Det är ett flyktigt gods, der detta sättes främst,
Der älskas endast det, och flickan sjelf är sämst.
En jungfru något bör på tiden för sig tänka,
Och ej för hastigt bort sitt ja och hjerta skänka.
Det kan väl blifva surt, hvad nu är sockersött,
När magert blir och blekt hvad nu är fullt och rödt.
Men se hur fläkot är den gift-yr-galna flickan:
Hon bröstar halsen upp och vädrar blotta brickan;
Hon putsar sig rätt grann och gör med munnen vipp,
Hon mäter sina steg med nätta tripp, trapp, tripp.
I fönstret mönstrar hon; i lag är hon så nätter,
Att hon, då manfolk se, sig aldrig äter mätter.
Fast kanske på sin kropp hon all sin ränta bär,
Dock måste tros att hon ej minsta hönset är.
Hvad annat är, som gör en sådan hurtig docka,
Än att hon friare vill gerna till sig locka?
Thy bör hon, hvar hon går, ha sådan utanskrift:
Se denna jungfru vill nu ändtligt blifva gift.
Det arma stackars fjoll, som ej på annat tänker
Än friarns söta ord och granna marknadsskänker!
Hon menar smek och lek allt stadigt vara skall
Och vet ej ordet af förr'n smekemån är all.
När mannen finner der ej mer än tunn förgyllning,
Der han af bara guld förmodat få sin fyllning,
Då torkar kärleks brunn, som flödde förr så full,
Och flickan koppar blir, som förr var bästa gull.
Låt vara, jungfrun ock kan verkligt vara riker,
Låt henne vara skön och Cyperns drottning liker,

I mannaval hon må der dock ej lita på,
Och tro allt smickert tal, som gerna vankas då.
Tro att den karl, som blott din fägring efter friar,
Väl honom efter mer än en din fägring kliar.
En läcker samma mat ej alltid passar på,
En grann vill alltid ej i samma rocken gå.
Den åter efter gull och gröna skogar traktar,
Tro säkert, han ditt gull mer än dig sjelfver aktar;
Om höflighet då sker, då sker hon inte dig
Men pungen din; thy statt för honom upp och nig.
En jungfru, vare rik ell' fattig, fet ell' mager,
Gör mot sig sjelfvan bäst, om hon det rådet tager:
Hon sig beflite om, en vacker man bli värd,
Så blifver henne väl en god af Gud beskärd.
När hon gudsfruktan i sitt hjerta alltid hyser,
När blygsamhet och tukt af hennes ansigt lyser,
När vänlighet i tal, beskedlighet i svar,
Tystlåtighet i ord hon för sin prydnad har;
När hon ock sedighet i all sin åtbörd visar,
När för manerlighet man henne allmänt prisar,
När hon för flitighet och snällhet har beröm,
När hon är renlig och om ärbarheten öm,
När hennes sinne fromt, och kroppen snygg i kläder,
Dem hon ej byter om vid alla nya väder:
Så får den flickan väl en from och vacker man,
Och får hon ingen, hon väl utan vara kan.
Så bör en jungfru då på dygden endast lita;
Hon varar allra längst och håller bäst att slita,
Hon kläder allra bäst och mister intet färg,
Ej heller skada får af mögel, rost ell' ärg.

Sådana didaktiska hvardagligheter ansåg m för poesi. Kolmodins verldsliga poesi är ingen nat än den mest prosaiska husmanskost. Så skrifvit poetiska afhandlingar om oärliga förm om förställd sjukdom, om öfverflöd i mat, om e lig embetsman, om uppkomst till ära, om lycka mål o. s. v., alla i samma evigt enahanda alexa släpuniform. Ett undantag göres af en liten stu skall vara skämtsam, med öfverskrift «Tre ting är Der får 'man veta att tre rätter mat, tre kläd tre uppbud på fastigheter och tre lysningsdagar,

ns äro goda saker. Men oväntadt torde förefalla att också skall vara bra att gifta sig tre gånger; dock, ser verkligen ut som det var dit skalden egentli- ville:

Den der en god och trogen maka
Af blida himlen hafver fått,
Har nog utaf ett enda godt.
Men tager Herren den tillbaka,
Så får man väl en god igen;
Och om han äfven denna mister,
Så kan han sköta der det brister,
Och söka tredje goda vän.

Så kan med döden ofta skiftas
Så länge ämnen finnas qvar.
Dock den tre gånger ömsat har,
Han må väl tröttna vid att giftas,
Ehuru godt det vara må.
Man säger: godt är ej för mycket.
Låt vara, men i detta stycket
Är trenne gånger nog ändå.

Carleson har i sin samling af Kolmodin endast uppgit tre griftqväden, som synas särdeles platta och torfga för vår tids smak. Ett af dessa gäller en professor orientaliska språken, Eneman, som efter att hafva gjort n resa i Österländerna afled vid unga år.

Du fromme Eneman, har nu din resa slut?
Är nu din vandring all, då du tillbaka hunnit?
Och slöts din kosa just, när glaset ut var runnit?
Var vägen med din dag så noga räknad ut?

Men trägne pilegrim, hvart hastar du så brådt?
Berätta för oss först utaf den långa färden,
Hur du har genomrest tre delar utaf verlden:
Hur du hos turk och grek, egypt, arab har mått.

De följande verserna äro ganska vackra:

Du kom i går: i dag du åter hastar bort.
Välkommen och farväl stå de så när' hvarandra?
Ny resa börja på, är det att sluta vandra?
Hvi var din väg så lång, din hvila hvi så kort?

Från jordiskt Canaan, ack, var välkommen hem,
Farväl! du hastar till ett himmelskt dig att samla;
Välkommen hem ifrån Jerusalem det gamla,
Farväl, du skyndar bort till nytt Jerusalem!

Mot slutet faller skalden åter ned i prosan ocl det olyckliga infallet att slå sig på ordlekar i den ti stil. Den aflidne Eneman efterlemnade en fästmč fröken Rudebeck. Om henne utbrister poeten:

Den täcka Rude-bäck, som tänkte skugga få
Utaf en frodig En, nu strömmar mest hon orkar
I ymnig tåreflod tills hon omsider torkar
Deraf att hon nu ser sin En förtorkad stå.

I samma anda säger han i ett annat griftqväd den aflidne, hvars namn var Elvius, att

Han var en flytand' elf, dock ej utaf de floder
Som våldsamt fara fram med storm och hvita skum.
Han var en stilla elf, dock ej de vattnens broder,
Som stå och ruttna bort i ett och samma rum.
Han flöt tystlåtigt fram, dock hastigt som en tiger,
Som vädersnälla språng förutan buller stiger.

Så fort och sakta har vår Elvius alltid runnit, o. s. v.

Kolmodin var född i Nysätra socken i Uplaı 1690 och dog såsom kontraktsprost i Skara stift år

Broms.

I sammanhang med Kolmodin må äfven nämn tillfällighetsrimmare, som fått plats för några af stycken både hos Carleson och Sahlstedt, ehuru ha nes mig öfverträffa alla sina samtida i trivialitet,] med bombast och falskt pathos — nemligen *Olof B* «Det är nästan endast genom ett öfverlastadt brı mythologiska termer och hänsyftningar, som han ı lyfta från jorden sina magra rim», säger Hammars Två fröknar Hjärne, döttrar till den ryktbare arkis hade omkullseglat på Mälaren och drunknat. Maı

svårt att föreställa sig att en så bedröflig händelse skulle kunna gifva anledning till löje, och likväl är Broms' sorgeqväde med anledning deraf nästan i hvarje vers egnadt att framkalla ett sådant.

J Mälars nymfer all' uti ert djupa blå,
J diamantebröst, J kroppar utan hjerta,
Som fyllen edert svalg med andras suck och smärta,
Er utom ocean jag dömmer flyktig gå.

J vrängen Maje-tid uti en faslig höst,
En foglig sommarvind J spännen upp i ilar,
Hvar flygand', gnistrand' våg framskjuter dödsens pilar,
Den är olyckans mål, mot hvem J bryten löst.

Af målning ryser man vid en Charybdis art,
Der mång' sjöfarand' man olyckan sin inlupit,
Och ömkeligt farväl med bleka läppar supit;
Du Mälar' ädlad blir af samma olycksfart.

Hvad hafva dessa gjort? Ett så oskyldigt kön,
Del af vårt fruenfolk, som äga det i norden,
Ju längre ifrån sol, ju skönare på jorden,
Och alltid äro värd' att gå på blomster skön.

Hvad hafva dessa gjort? Två menelösa lam
Minerver, klufna ur den lärde Urbans hjerna:
På äkta himmelen en lysand' dubbelstjerna:
Att en så mordisk blåst anfäktar bord och stam?

Skall systrars kärlighet tillflyta sådan tack?
Skall tvenne hjertan, som af enlig sötma brinna,
Utslockna i ett qvaf och som en bläddra svinna?
Skall uppå tro och tjenst påfölja ve och ack?

Kan en Leanders bön ej vinna något rum?
O vågor, skonen oss, emedan vi framfara,
Men, när vi komma 'gen, må J oss icke spara;
Dränk, döda, svälg, begraf oss inom edert skum.

Men Nereus väpnar sig med vår oskyldighet:
Hans slipprig' armar vill de kroppar hvit' omfamna,

Dem himlen värdig sett ej långt härefter hamna
Till dygdens ärelön i äkta nöjlighet.

Du märker visst, o död, att deras kloka far,
Den svenska Aesculap skull' dig ur sadlen stöta
På landet, och ditt våld med läkedomar möta,
Ty längre ifrån land du nu utseglat har.

J segland', som med oss i farans hvirfvel gå,
Och uppå eder mast en lyckans flagga föra,
Låt vinden ej så hårdt i tamp och tågen köra,
Att ej vår gråt och skri ert segel hålla må.

J herdar, som här gån och drifven eder får,
Och skåden händer hvit ur vattnets gröna räckas,
Kan icke hjertat ert af häpenhet förskräckas,
Ja, drunkna i er kropp, när så herdinnor går?
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

I ett griftqväde öfver assessor Hasselbohm skalden, sedan han gjort en utflygt om rättvis domarekallet:

Jag lägger ut för långt och hamnen snart förglömmer;
Dock följer jag mitt streck, en kär magnete-nål:
Assessor Hasselbohm är här mitt ögnemål;
Jag hoppas att jag ej som blind om färgen dömmer.

En rätt israelit, som utan skrymtan hyste
Uti sitt svenska bröst fullkomlig redlighet,
Han viste utan larf en ren uppriktighet;
Af söt behaglighet hans mun och ögon lyste.

Igenom stadig flit han till sin heder hunnit:
Hans bok, hans ädla vett först honom adlat har,
Se'n honom adlig hjelm till pris ock gifven var;
Så han sitt hedersnamn med dygd och ära vunnit.

Den sirlighet han lärt, som söks i främmand' länder,
En god italiensk, med fransman god fransos,
Med engelsk engelsman, god holländsk, tysk derhos,
Och språken kände han som sina egna händer.

En man, som aldrig lät sig nånsin öfverila,
När smekand' lyckans vind hans segel blåste stinn';
Då olycksstormen kom, han seglen nackat in;
I stadig jemnvigt han sitt sinne kunnat hvila.

För honom jorden var ett gull, som vigt ej äger,
En purpur, som han mist sin glans och förra färg,
Ett styrka, som ej har sin kraft och färska märg,
En dunkel diamant, som emot intet väger.

Till tidens undran jag sannfärdigt kan berätta
Att i hans gamla ben en ungdoms styrka var,
Som tyngand' ålder sin med rosenkinder bar,
Liksom en Merops, den sin ålder kan aftvätta.

För gunst ell' verldens gull i allt hvad hafdes före
Han ej förtegat har hvad borde sägas ut;
Hans högsta vinning var få ett rättfärdigt slut,
Och följa uti dom nätt lagens rättesnöre.

För honom främmat var sin nästa att besvika,
Laomedons parole, en Polymnestors tro,
En Briareisk hand, ell' någon Sphingis klo
Han aldrig brukat har mot fattig eller rika.

In summa: så har han i verlden afdömt andra,
(Hans namn har ingen fläck, hans hjerta ingen böld,
Hans samvet vittne var, hans samvet var hans sköld;)
Att ingen på hans mull kan dömma'n eller klandra.

Jag billigt på dess grift det äreminnet skrifver:
Han var förutan jäf en' klok och redlig man;
Ej död ell' dödens vän hans loford gnaga kan:
Hans Hassel evigt nu bland grönskand' lager blifver.

Broms var Stockholmare och prest; född 1672, 1722.

Werving.

Johan Gabriel Werving var en skald af ganska lofvande anlag och ej obetydlig produktivitet. Han var

son af häfdatecknaren af samma namn, och hade erh en grundlig uppfostran. Han dog helt ung i Paris 1715. Utan att vara utmärkta för glödande känsla rik fantasi äro hans verser likväl täcka och lättflyta vittnande om en smak, som, enligt hvad vi sett, på tid var långt ifrån att vara allmän. Ur Carlesons samling vill jag låna ett par stycken. Följande Vårsång är diktad i Maj månad 1700.

1700 uti Maj.

Nu lägger jorden af de bleka isgrå kläder,
Och i dess ställe får en grön och brokig drägt;
Se! Flora träder fram: det blida vestanväder
Gör luften angenäm med frisk och ljuflig flägt.

De bäckar, som en tid i kallan gömsla legat,
Nu rinna lik kristall med sakta surrand' brus,
De qvicka foglar små, som öfver vintern tegat,
Instämma med sin sång straxt dagen blifver ljus.

Den trefna åkerman han tar igen till plogen,
En herde med sin hjord begynner gå i vall,
Och jägarn med sin hund besöker flitigt skogen,
Att efter björn och varg anställa jagt i skall.

Nu växer gräs och löf, nu grönskas alla bladen,
Naturen synes sjelf bekommit annat lif;
Fördenskull nymfer all', som härtills bott i staden,
De flytta åter ut till förra tidsfördrif.

I följande stycke skämtar den unge skalden ö det poetiska yrkets vansklighet. Besynnerligt nog l lar han det Ode.

Ode.

Parnassen jag nu öfvergifver,
Farväl de nio systrars tropp.
Eho som hågen dertill drifver
I stället mitt må klifva opp.

Hvad har jag bland det folk beställa,
  Der armod är som allra störst?
Af Hippocrenes starka källa
  Har jag omsider släckt min törst.

Se'n jag uppå de magra slätter
  Har fört min lilla hjord i bet,
Månn tro dess trefnad blifver bätter?
  Månn hon deraf är blifven fet?
Nej, under brist och smärtan hårda
  Hon stundelig försmäkta vill,
Och ingen finnes som sig vårda,
  Med gunstigt öga se dertill.

Låt hjeltar vinna slott och städer,
  Med seger göra striden kort;
Jag deras lof förgäfves qväder
  Och ned för lagren tvinar bort.
Jag gillar, muser, eder lära,
  Att äran är ert frukt och frö;
Men den som lefver blott af ära,
  Kan mycket lätt af hunger dö.

Min stämma jag omsonst upphäfver,
  Att sjunga en högt klingand' dikt,
När den som skuld utaf mig kräfver
  Vill höra klang af guld och vigt;
Ehuru ljufligt jag än talar,
  Dock svarar han med snork och stimm:
Min vän, jag måste ha riksdaler,
  Och frågar intet efter rim.

Ja, muser, fåfängt är sig möda
  På edra skarpa åkrar så:
De bästa skalder liten gröda
  Med stort besvär der pläga få.
Hvad kunde då väl jag förvänta
  Till skörd och bergning i min höst?
Det lär ju löpa mindre ränta
  Uppå en svag och sträfver röst.

Hvad båta mig de myckna sånger
  Och annat konstigt lapperi,

Hvarmed jag öfver hundra gånger
Har sjelfver gjort mig hufvudbry,
Och deraf jag till vackra flickor
En årlig tionde har sändt?
Jag menar att med svafvelstickor
Jag säkert hade mer förtjent.

Om Werving skref fru Nordenflycht:

Werving, allt hvad du oss lemnat
Röjer skaldeådern lätt.
Du din lyckas hårdhet hämnat
På ett stort och värdigt sätt.
När dig skalders öde hotar,
Som en verldslig vis du ler:
Med en glader sång du botar
Brist och hvad dig verlden ger.
Val och smak och lätthet flyta
I din vers; ja, när du vill
Franska rim i svenska byta,
Räcka samma gåfvor till.

Geisler.

Johan Tobias Geisler åtnjöt stor aktning hos samtid, icke allenast för sina poetiska gåfvor utan för sin mångsidiga lärdom och embetsmannadugli Han var född i Stockholm 1683 och gjorde sina st i Upsala, der han en tid gick den store Olof Rud tillhanda såsom Amanuens. År 1710 följde han Nils Gyllenstjerna till Bremen såsom guvernement kreterare. Hemkommen året derpå ingick han i B kollegium, der han efter några år befordrades till scheider och förflyttades till Falun. Han dog år af sorg öfver sin hustrus frånfälle.

Geislers dikter måste förefalla vår tid i allm prosaiska och tråkiga, då de nästan utan undanta af ett hvardagsförståndigt och didaktiskt innehåll. mest berömda poem: «Bästa årstiden till giftermål» Hammarsköld med skäl förkastat. De fyra årstid infinna sig hos Tiden på gästabud och tvista de

n af dem bör bäst egna sig för giftermål. Hösten enligt Tidens utslag företrädet på de grunder Hösten sjelf anför:

Hösten.

Se'n kommer raden till den välförsedda hösten,
Som till sin tids försvar begynner skärpa rösten;
Han var med drufvor krönt, och ur hans rika sköte
En ymnighet af frukt och mogna växter flöte.
Jag torf ej, var hans ord, vidlyftigt göra talet;
J, mine syskon tre, han knoppen, blomman, skalet,
Jag sjelfva kärnan fån af hela jordens gröda,
Och enda gagn och frukt af eder flit och möda.
Hvad jag kan in i bod, i vind och lada mäta,
Det är hvaraf J se'n fån hela året äta:
Ho är, som tviflar då, min tid han är den rätta
Att taga sig en fru, att bo och hushåll sätta,
När alla skåp och vrår ä' utaf förråd rika?
Dessutom gör jag ock min dag med natten lika,
Dem jag åt paradt folk med jemnan våg plär väga,
Att de halft dygn till id och halft till sänglag äga.
Hvad vintrens natt angår, så är han allt för långer,
Då tör man ledsen bli vid hvilan många gånger;
Men åter sommaren har nättren alltför korta,
Då blir mång' ljuflig blund för såta vännen borta.
Ja mer, när Herren Gud invigde äkta ståndet,
Och knöt den första knut på detta helga bandet,
Då var jag der tillstäds och fataburen fyllte,
Att lustegårdens träd med frukt stod öfverskylte.
Men *Våg* och *Skorpion* samt *Bågeskytten* snälle
Ha ock på himlens borg fått lika areställe
Som andra kretsens djur; bland dem mest Vågen prålar,
Som skänker nysatt bo allt godt ur fulla skålar.
Min qvicka Skytt ock nog nytt parlag underhjelper;
Ty när han måttar till, det straxt för honom stjelper.

Mera njutbart, kanske egentligen derföre att det kortare, är Geislers poem, «Det segrande fruntimret», ru dess förnämsta förtjenst torde bestå i dess lediga i kraftfulla diktion.

Det segrande fruntimret.

J väna fruefolk, hvars ljufva tycke lockar
Till eder lydnad allt hvad själ och hjerta har;
Min blyga skaldemö för er sig ödmjukt bockar,
Förr'n hon att rimma om er makt sig företar.
Låt då en blider vink från täcka ögon flyta,
Så lär ej kraft och lif uti min fjäder tryta.
Från verldens urgrunds-tid så ha'n J haft den lotten,
Förvisst, att ert behag vår vilja till sig drar:
Det märkte straxt vår far, den store jordadrotten,
Som mer sin Eva än sin välfärd lydig var.
Måntro jag då far vill, om jag det slutet fällde,
Att på vår vida jord är ert det äldsta välde?
Man har med undran sett, ock i de sen're tider,
Att utaf himlen är er en inalstrad makt,
Hvarmot vårt kön, ja snart all verlden fåfängt strider;
Allt högt och ypperst blir er spira underlagdt.
Ert snille vinner snart de största örlogskämpar
Och deras hårda mod till spaka seder dämpar.
Den hjelten, som i kraft har aldrig haft sin like,
Som bojor sönderslet liksom förbrända blår,
Som ensam frälste ett befejdadt land och rike,
Och tusen värda män med egna händer slår,
Som trådde lejon ner, måst' för en qvinna ängslas,
Och af dess späda hand hans stela armar fängslas.
J frida fruefolk, den pris er lemnas gerna,
Att eder drägt hos oss är outsägligt stark:
Tänk att en fattig väl, men dejlig judisk tärna
Kan till sin kärlek dra en väldiger monark,
Kan böjan hvart hon vill, ja, upp på thronen klifva
Och ett oskyldigt folk ur mordska händer rifva.

Låt en Assyrers svärd mång' land och fästen vinna,
Dra folk i slafveri och ödelägga allt;
Han vinns dock sjelf utaf en skön och dygdig qvinna
Den himlen att sitt folk befreda då utvalt;
Hon släckte ljuset ut för den tyranska kusen,
Och dref på flykten se'n etthundratretti tusen.
Er makt är allt för stor, J väna fruentimmer,
Hvarpå ett långt bevis hos bokmän hemtas kan:
Hur en Leander till sin Hero vida simmer;
Hur man Achillem tidt vid Briseis fötter fann:

Den kämpen var ej van att stå med ögon våta,
Men måst' dock bitterlig för hennes skönhet gråta.
Dock törs man icke gå med fordnan tid till råda,
Hvad makt det täcka kön af oss tillegnas bör;
Man kan än nya prof af edert välde skåda,
Man edra segrar än kring vida verlden hör;
Ännu hos Omphale en tapper Herkul spinner,
Och en Demosthenes för vackra Lais brinner.
Man ser ännu i dag hur många millioner
Af mjuka slafvar kring om er triumfvagn gå;
J hören sjelfva bäst de ljufva segertoner,
Som J så hopetals af dem enhälligt få:
Ty mera lockar oss er Venus-söta dufva
Till träldom än vi oss för Martis hästar grufva;
Ty lät' man hans metall af dunderviggar skrälla,
Den minsta del af oss blir derutaf bestört;
Men utaf edra skott de mesta modet fälla;
Hvart stenhårdt hjerta blir af edra strålar rört:
För flamman som slår ut ur edra handgranater,
Måst' Mars stå ofta sjelf med sina bomber flater.
Utaf en våldsam hand så kan ens kropp väl tvingas,
Att invärt's visa en förstälder hörsamhet:
Dock kan ens sinne ej till lydig vördnad bringas
Af sådant band, ty det af tvång allsintet vet,
Men det kan vinnas lätt af edert söta tycke,
Hvaraf J visen än hvar dag nytt mästerstycke.
Förutan det vi ock ert qvicka nämne prise;
Ty ingen öfning än har fallit er för svår,
Om J gå'n ut i fält, straxt då en Harpalice
För tappert hjeltemod odödligt minne får:
Om en af eder sig till bokvett böjd kan finna
Så blir straxt derutaf en Sappho, en Corinna.
Dock är mer undran värdt att J behändigt tvingen
Vanartigt folk till dygd, det man ju dagligt ser:
En vettlös vräkling går och aktar eljest ingen,
Men måste fly sig vett, att han må täckas er:
Mång' trög och dådlös sven gör sig i slöjder färdig,
Allenast till att bli en utaf eder värdig.
Dock som det allmänt sker bland tusend' blommor täcka,
Att nässlor här och der sig tränga dristigt fram:
Så finns ock i er slägt de sig med odygd fläcka,
Och i vårt gille ä' ett ganska skadligt kram.
Det urvrak af ert kön nu i sin vanfräjd lemnas

Och ä' ej värda här engång af mig att nämnas.
Men eder vörde vi, J dygdbeprydda själar;
Er ära evigt skall i våra hjertan bo,
Vi fägna oss att vi få vara edra trälar;
I edra ljufva band vår frihet vi betro.
Vårt krigsrop byten J i kärleks bröllopsvisa,
I allt hvad qväljer oss ä'n J vår ro och lisa.

Carleson har i sin anthologi, jemte några griftqv den af Geisler, upptagit ett ganska långt skaldestycl med anledning af Carl XII:s födelsedag år 1709. H måste skalden naturligtvis besjunga hjeltens dråpliga b drifter, men gör det ännu torrare och mattare än Rudé och der hans stil höjer sig, öfvergår den till en möd sam rhetorik med bilder och jemnförelser ur den klassisl mythologien och historien. Deremellan är föredrag krönikartadt.

Slutligen må nämnas att Geisler äfven gjort en ö versättning af Pastor Fido, som likväl aldrig blef u gifven.

Jag har vid läsningen af Geislers poemer trott mi göra den iakttagelsen, att man i dem mera ofta än i a dra samtida skrifter påträffar ord af gammalmodig k rakter, som nu försvunnit ur språket, men som det skull vara en vinst för detsamma att åter tillegna sig. Blan sådana archaistiska uttryck hos Geisler har jag antecl nat: «skaldasnild» = skaldeförmåga, «kynne» = naturli fallenhet, «oföhr» = vanmäktig, vanför, «ynglig» = ung domlig, «nalkan» = annalkande, «närvist» = närvar «ymbna sig» = blifva ymnig, «skate» = torrt träd, «vrål ling» = odugling.

Om denna författare sjöng fru Nordenflycht:

Geisler, bland vår ädla skara
Tag ditt rum; du artigt qvad,
Skaldedrift och tankar para
Sig på dina lärda blad.
När din ungdoms första lager
Du för Carols segrar bröt,

Tecknas den att blifva fager,
Och ju mer du kransar knöt,
Mera de ock blefvo täcka;
Bland dem prâla fyra mest,
Som du velat tiden räcka
Och på årets hufvud fäst *).

Brenner.

Den moraliserande rigtningen af denna tidens vitrhet uppnådde sin höjdpunkt af prosaisk och sjelfbeglig förståndighet i skaldinnan *Sofia Elisabeth Brenner.* ed anledning af en Adlerfelts klagosång vid hennes d, der denne kallar henne för «Hedersgumma», säger ımmarsköld rent ut, att «alla hennes rimmerier hafva afgjord käringkarakter», ett omdöme, hvars innehåll terbom af samma anledning godkänner, ehuru i be:dligare ordalag. I sjelfva verket äro hennes rimmer till den grad platta, hela hennes vitterhet smakande hvardagslag, att de skulle vara omöjliga att genoma, om man ej stundom finge skratta åt den naiva lfbelåtenhet, hvarmed hon uppdukar sin vishets håf:. Emedlertid förstod hon bättre än de flesta af sina ntida att behandla modersmålet äfven i metriskt af:nde: också egde hon för ett fruntimmer ovanliga :åkstudier, som omfattade jemte latinet de flesta lefnde språk. Hon har skrifvit åtskilliga dikter på tyska len schlesiska skolans manér, och Atterbom anför af nne en sonnet på italienska **), som i sjelfva verket är t beröm värd, och som på ett besynnerligt sätt stic:r af mot hennes torra moralkakor på svenska. Det r ut som om hon begagnade modersmålet endast för vardagsafsigter, såsom ett ringa lerkäril, hvari hon samıde hvad till lifvets uppehälle och nödtorft hörer. Så

---

*) Hans poem öfver årets fyra tider.
**) Siare och Skalder, 2:dra uppl., II, 193.

är t. ex. hennes bästa bröllopsqväde skrifvet på tysk Hon är der till och med yppig, då hon i sina svensk skrifter är välvis och matronlik som en annan erfare gammal fru. Det är verkligen öfverraskande att hos e fruntimmer, äfven af en viss ålder och erfarenhet, träl en så grundprosaisk åsigt af kärleken och äktenskape som öfverallt hos fru Brenner, hvilken deri icke ser n gonting annat än ett medel att bekomma ett välbehåll hus och en talrik familj — det högsta och bästa hon v här i verlden. Ingenting kan bättre än detta bevi huru alldeles i grund hon saknade hvarje gnista af poe ty den qvinna, som ej tänker poetiskt åtminstone n hon tänker på kärlek, är alltigenom prosa. I afseen härpå är hennes moralpredikan för «Lärda, som förkas äktenskap», på kostligaste sätt karakteristisk:

Äktenskap förkastas af lärda.

Upp sånggudinna upp, låt alla hinder fara,
Oss bör i afton än en vigtig punkt besvara;
Oss bör i afton se om en beläsen man,
Ifall han gifter sig så illa är deran,
Så illa som en del förvända sinnen mena,
Som påstå att den man sig skickar bäst allena,
Den för sin lärdom skull kring verlden känder är,
Och af en fullan håg till böcker kärlek bär;
Att en hvars bästa del, hvars själ med skäl och sinne
All visdom tillvigd är och konsten hyser inne,
En den fullkomligt sig åt dygden offrat opp
Bör aldrig ega del i någon qvinnas kropp.
Af orsak att vårt kön, som dessa tyda't illa,
De lärdas flit och id och bästa timmar spilla;
Att hjernans kraft och saft ett märkligt hinder får,
Så snart en verldslig vis sjelf ann' till sängen går.
Ty kom Calliope, här bör oss intet tiga,
Den qvinna står sig slätt, den mer ej kan än niga.
Oss tryta inga skäl, vår sak är öfver klar,
Och länder i gemen allt qvinkön till försvar.
Ifrån den stora dag, då Gud det stora runda
På fasta fötter ställt, beslöt han sammalunda,

Att qvinnnan skulle man till hjelp och bistånd bli,
Den vise Guden såg der intet hinder i.
Han böd dem hos hvarann' sin lust och nöje söka,
Han böd dem hjelpas åt till verlden att föröka,
Och Adam visste knappt, man säge hvad man vill,
Af något paradis, då Eva ej var till.
Hvartill så många ord, hvartill så långt tillbaka?
Den man är usel än, som lefver utan maka;
Så var i fordom tid, så är det än i dag:
En laggift hustru blir naturens äldsta lag.
För hvad skull må då J, som äkta ståndet rata,
Det ljufva sällskap sky, en dygdig hustru hata?
Har en ej större gunst, ej bättre tack förskylt,
Den tidt ett öde hus med täcka barn har fyllt?
En, den der mången gång er hela välfärd våller,
Ert yra kött i späkt och inom tygel håller,
En, den ert bo i ro, ert hus på benen satt,
Förmedelst stora arf och rikan brudeskatt.
En, den af dejlighet och täcka seder lyser,
Och den er fruktsamhet för hela verlden viser;
En, den ert goda spar, er omsorg minska lärt,
Ert namn odödligt gör, ert minne hedervärdt.
Se der den saknad all, se der det stora hinder,
Som männer alltför hårdt i deras frihet binder.
Se der det långa tvång, det ändelösa ok,
Som håller en från sömn, den andra från sin bok.
Dock säg mig hvad en lärd sin hustru har tillvita?
Han kan så mycket mer de stora sysslor syta,
Han kan hvad vigtigt är dess bättre förestå,
När hon beflitar sig att sköta om de små,
Så att en sådan väl en hustru måtte tacka,
När han ej sörja tör för brygga eller baka,
För varma eller mat, men att emellertid,
Allt husbekymmer qvitt, studera få i frid.
Och när han tröttnar vid att läsa eller skrifva,
Hvar kan han tiden se'n med större ro fördrifva,
Hvar får hans trötta kropp en mera ljuflig hamn,
Än hos ett artigt barn, ell' i sin hustrus famn?
Dock som vi purpur ej i alla snäckor finna,
Så fins ej heller fröjd och frid hos hvarje qvinna,
Och då först gäller rätt att visa lärda prof,
Då har en Sokrates sin hela konst behof.
Det är ej gjordt med det, i all sin tid studera,

Man måste hvad man lärt sig ock till nytta göra;
Vårt hus och husbeställ kan oss vid handen ge,
Vår verldsförfarenhet dervid att låta se.
Men öfver alla säll den detta målet hinner,
Den i en silkessäng en dubbel lycka vinner.
De lärdas hufvudbråk hålls föga skatter värdt:
Hvad nu en bokman får är mäkta snart förtärdt.
Kort, sjelfva namnet kan vårt äkta stånd förfäkta,
Det blir för alla stånd det ädla och det äkta:
Äldst, heligt, hedersamt, som är och blifva lär,
Så länge dygd och vett af äkta adel är.

(Jag ber om ursäkt för nakenheterna: vore ej skrifvet af ett fruntimmer skulle jag tveka meddela det.)

Ännu ett annat stycke må meddelas, hv Brenner afhandlar frågan om lämpligheten för fi mer att idka lärda sysselsättningar:

Qvinnokönets läraktighet.

Den tvist lär väl en stund, som jag förmodar, räcka,
Den tvist emellan dem som neka till ell' tro,
Som döma vrångt ell' mildt, som stympa eller sträcka,
Som hålla mot ell' med, som mena nej ell' jo,
Hur vida det kan ske att på förståndets vägnar
Man mer ell' mindre ljus åt qvinnokönet egnar.
Der må de täflas om, jag kopplar aldrig gerna,
Ho vet om icke de, som ta oss i försvar,
En ann' beskaffenhet befinna hos vår hjerna,
Än den som Plato ell' hans lärsven efterfar;
Ty dessa unna oss ett skymt af ljus allena,
En stympad kännedom och infall som gemena.
Låt vara att så är som desse herrar gissa,
Att icke vi som de allt lönligt hitta på;
Att icke vi som de oss högst i luften hissa,
Ell' längst i djupen sökt, naturen eftergå;
Ändock historien offt' fruentimber visar,
Dem hon så högt som dem för samma kunskap prisar.
Låt vara att vår kropp är satt, som de berätta,
Med mycken fuktighet, bland svaga krafter mängd:
Hvad går det själen an, hvad passar hon på detta?

Hon rörs dess mera vigt, är nästan mindre stängd;
Hvad styrkan kommer vid, den må vi ej begära,
Det gäller föga på att orka konsten bära.
Hvad men ell' hinder kan oss fuktigheten göra?
Den är ju, som jag hört, ett ämne hvaruti,
Som i ett lim, en slim, ell' annan seger röra,
De första bilder ell' idéer börja bli;
Skall fuktigheten ljus hos våra ögon vålla,
Men från förståndet sken och klarhet återhålla?
Det må jag aldrig tro. Dock måste ingen dömma,
Som ville jag med flit uppegga allt mitt kön,
Att hoptals fara stad, i stället till att sömma,
Att tvista längs och tvärs om alla sannings rön.
Nej, nej, jag åtrår ej att lemna dem så sluga,
Men blott att låta se, hvartill de kunde duga:
Men skönt dem hvarken lust ell' redskap kunde fela,
Att hinna just så långt som männen hunnit gå,
Dock är ej allt så lätt, de klintar, som för stela,
Bestigas sällan ell' bestigas blott af få;
Man tål ej qvinnfolk stort, som efter månen skytta,
Och bland sitt husgeråd tub, glob och måttstaf flytta.
Den tid är längst förbi, då slika qvinnfolk gällde;
Bäst är för oss att gå en mera sedig ban:
För begge könen se vi vissa gränser ställde,
Från urminns tider är man redan dervid van;
Jag gillar vanan och är nöjd med skiljemuren,
Ty begge ha så när en ålder med naturen.
Allt hvad oss illa klär det kunn' vi snarast mista,
Och unna männen att behålla öfverhand,
I höga skolorna, der må de tas och tvista,
Snart om det tomma, snart om alla solegrand;
Vi nöta tiden bort i tysthet bland de tysta,
Dock icke alltid bäst med spinna eller nysta.

Fru Brenner var född i Stockholm 1659. Hennes familjenamn var Weber. I sitt äktenskap med assessorn i Antiqvitets-collegium, Elias Brenner, hade hon 15 barn, en lycka, hvaraf hon gör både sig och honom en icke ringa berömmelse. Fru Brenner måste i sjelfva verket hafva varit en utmärkt duglig och kraftfull qvinna, som från vården af en så talrik familj och ett så stort hushåll, hvilka hon lärer hafva skött med största samvets-

grannhet, kunnat spara så mycken tid för lärda stud och vittra sysselsättningar. Det är ej underligt om de sednare skulle påminna om köket och barnkamma Hon blef enka 1717, och dog 1730. Genom en af söner blef hon stammoder för de i vår litteratur- konsthistoria berömda familjerna Höijer, Stenhammar Fahlcrantz.

Om Sofia Brenner sjunger fru Nordenflycht:

En Sofia oss besöker;
Hon skall ock sin heder få.
Som skaldinnors hop hon öker,
Bör hon med för könet gå;
Fast hon icke är så fager
Som La Suse och Deshoulières,
Stundom något torr och mager,
Skruden dock broderad är
Med krepiner och galoner
Från Germanien, Rom, Paris;
Bland de nordiska matroner
Var hon granner på sitt vis.

Triewald.

Frankrikes vittra bildning steg mer och mer i flytande under denna period. Icke blott den didakti äfven den satiriska rigtningen började att göra sig lande. Den uppsjö af platt eller svulstig poesi, hv litteraturen öfversvämmade, synnerligen med anledni Carl XII:s bedrifter, öppnade ett vidt fält för sistnän satiriska rigtning. Boileau's *Art poétique* samt hans och satirer öfversattes och utgåfvos af sedermera rådet Joachim v. Düben, och denna genre fann beundrare. Främst i denna rigtning står *Samuel Triewald*, en man af stor lärdom, skarpt förstånd mycken qvickhet, hvilken på konung Carl XII:s tid, vudsakligen genom att förlöjliga denna konungs lof gare, tillvann sig icke allenast nationens bifall, uta ven konungens egen gunst, och blef den egentliga

taren af den satiriska skola i Sverige, som sedan blef så omtyckt och under Gustaf III:s tid slutligen uppnådde en förfining, som täflade med de franska mönstrens. Man kan hos Triewald ännu icke vänta detta fina gustavianska skämt, men hans hugg äro träffande, hans gäckeri är berättigadt, hans uttryck är kraftfullt betecknande, hans omdöme strängt och sundt, ehuru ofta prosaiskt. Hans hat mot det bombastiska oförnuftet hos några af samtidens poeter förleder honom att sätta mer än tillbörligt värde på den klara förståndigheten hos andra. Om han å ena sidan väl uppfattade det löjliga i den ena öfverdriften, så egde han å andra sidan för litet poetiskt sinne att inse det platta och triviala i den andra. Till bevis härpå behöfver jag blott nämna att han beundrade och berömde fru Brenner, som han kallade «Nordens Sappho».

Triewald föddes i Stockholm 1688. Efter slutade studier i Upsala, hvarvid han åtnjutit den lärde Erik Benzelii enskilda handledning, blef han år 1707 anställd i kongl. Riks-archivet. Gjorde under påföljande år utländska resor och blef år 1713 guvernements-sekreterare i Bremen och Verden. Registrator vid utrikes expeditionen 1718 och adlad 1723. Lät år 1725 öfvertala sig att ingå i thronpretendenten hertigens af Holstein tjenst såsom hofråd och ett slags ministerresident hos svenska hofvet. Sedan nämnde furstes aktier fallit i Sverige, blef Triewald antydd att lemna landet. Han bosatte sig nu i Holstein, blef justitie- och slutligen statsråd, men hoppades alltjemt att en gång få återvända till fäderneslandet jemte det furstehus, som han fortfarande trodde en gång skulle bestiga svenska thronen. Hertig Carl Fredriks död och hans sons utnämning till thronföljare i Ryssland gjorde detta hopp om intet. «Från den tiden», säger Dalin i sin teckning af Triewald, «såg man ögonskenligen hans lifskrafter aftaga». Han afled i Kiel år 1743.

Om Triewalds stora boksynthet yttrar Dalin: «Så älskad och förnöjelig som han var i sällskap, så glad var han för sig sjelf af en god bok, med hvilken han aldrig tyckte sig vara allena: böcker ansåg han såsom menniskor, men menniskor som ej kunde bedraga honom, och han hade med dem så mycket umgänge haft, att en viss stor statsminister plägade kalla honom sitt lefvande bibliothek: han hade ock bland 5000 volymer, dem han alla sjelf i 40 år samlat, ganska få, som han ej genomläst med eftertanke och nytta, ja han talade och skref i fullkomlighet nio språk, så att han i bokvett intagit den höjd, hvartill så få af de lärda hinna; ty jemte läsning och kunskap var här förstånd och egna ljus».

Om Triewalds poetiska verksamhet yttrar samma författare: «Han prydde sin lärdom med en stor gåfva af poesi, som han dock blott i sina yngre år öfvade. Sådant som infallet kom på papperet, sådant lemnade han det mestadels orördt, gifvandes sig aldrig tid att utarbeta sina verser; dock voro de så lyckliga, att den store konung Carl ej allenast fann nöje att läsa dem, utan ock med en nådeskänk att belöna: Hans kongl. höghet (hertigen af Holstein) lät dem ock alla i ett band renskrifna hos sig förvaras. — — Hans penna var i all slags stil lika skarp och len, både lekande och allvarsam; men alltid så lefvande att han, efter en viss hög förmans utsago, ofta fattade mer ihop på en timma än en annan på ett dygn» *).

Triewalds friska och frimodiga skämt gör ett helsosamt och lifvande intryck ännu i våra dagar. Många af hans pilar träffa väl endast hans egen tids dårskaper, men några af dem skola äfven i våra dagar icke förgäfves söka ett mål. I en satir, rigtad mot tillfällighets-

*) Dalin: Vitterhetsarbeten, 1767; I: 3: 153 ff.

rimmare, ådagalägger han af huru ringa värde den konsten är att hopsätta en mängd rim:

Den ord med andra ord förstår tillsammans rimma,
Och många rader kan med tvång tillhopa limma,
Den heter ej en skald: hvar tok det göra kan,
Se'n rimregistret först är bläddradt af och an.

Att med ett sammanljud vid ändan orden svara,
Det är ett ringa fnask: förstånd bör kärnan vara:
Ett infall täckt och nätt, det gifver märg och must;
Rim örat, men förstånd kan gifva sinnet lust.

I brist af detta förstånd, menar vår svenska Boileau, blifva våra versmakares skrifter, i trots af sina många ord, likväl tomma på innehåll:

Ty den lär sitt försök förutan verkan finna,
Som vill i denna konst det ringsta framsteg vinna,
Och af naturlig drift ej fullt och rågadt mått
Med lust och hågen har i födslostunden fått;

Den med uppmärksamhet och oförtruten möda
Till mönster sig ej satt de ständigt lefvand' döda,
Och vet de skalder sig till ledesvenner ta,
Som Rom och Grekeland med pennan adlat ha;

Den hvad Italien högt, Hispanien djupsint skrifvit,
Hvad som oss England lärdt, fransosen ljufligt gifvit,
Det han hos Tyskar rikt, i Holland artigt fannt,
Med oaflåtlig flit sig aldrig gjort bekant.

Dock, det bry sig ej om de som ett handtverk drifva
Att vid hvar likprocess mot andras vilja skrifva,
På trycket sända det på krogen skrefs med hast,
Den döde ej till ros, dem lefvandom till last.

Hvem prisar inte då en kruka som en hjelte?
Så den på sotesäng som den som dog på fälte?
Fast döden visat har, hur väl han träffa vet,
Så lofvar dock vår skald en viss odödlighet.

En skön odödlighet, som sig på papper grundar,
Ett papper, som knappt sjelf förvaras några stunder;

Som knappast blifver tryckt, förrän det re'n är glömdt,
Och under Norrebro blir samma timma gömdt.

Ack, papper, hade du fått lumpna klutar blifva,
Och man så dummer vers på dig ej velat skrifva,
Så slapp du säkert nu den skammen undergå
Att gatepojkar dig ett skovax kläda på,

Att pigor dig till prål på kistelocket sätta,
Det såpan läggs i dig när något är att tvätta;
Du lider för en ann' när du så uselt dör,
Och blifver gjord till strut för peppar eller smör.

Blir någon bröllopsdag, ser man sig mången kringa,
Ur tjocka hjernan sin omogen vers att tvinga,
Och ett eländigt ros åt bruden bjuda falt;
Men ofta och med rätt blir trycket ej betaldt.

För mödan kunna de ej vedergällning äska,
Ty för objuden gäst görs alla rätter bäska;
Hvem ba'n att med en skrift onödigt bryda sig,
Och mot förstånd och vett så djerft förklara krig?

Hvem ba'n med hesan hals om Astrilds välde sjunga?
Månn' Hymens bojor görs dermed väl mindre tunga?
Månn' tro en brudesäng dock ej välsignad blir,
Fast önskan uti vers man ej på trycket sir?

Hvem ba'n att sätta fram en led och ofatt gåta,
Som kan dock endast väl i nedrigt öra låta?
De böra straffad' bli, som slika saker te,
Hvaråt en dygdig mö i sällskap ej törs le.

Än mer hvem bad dem se'n som Warnmark*) sammantrycka
Och så sin egen skam på nytt ur glömskan rycka?
Dock mången dummer tok för boken pengar gaf,
Af orsak att en narr sin like håller af.

Är någon uti sta'n som säges vara riker,
Görs af en hungrig skald han straxt Mæcenas liker,

*) Warnmark var sin tids Bager. Han var prest i Stockholm och dog kring medlet af 1700-talet.

Fast han allt sitt förstånd i penningpungen bär,
Ej vet hvad skaldekonst, hvad vett, hvad lärdom är.

: sker ej honom men hans stekefat till ära;
smickran endast de och armod vittne bära;
Ett tecken att vår skald matången älskar mer
Än blomstrens rena lukt oss skaldekullen ter.

ck vill jag hvad han gör ej mer än billigt rata,
r hungern rimma lär, som tala korp och skata;
Men böjs poeten sjelf inunder Astrilds ok
Utaf en enkel narr blir då en dubbel tok.

r han sin Phillis vill uppvakta med en visa,
finnas ord ej nog dess värde rätt att prisa;
Från lilja, ros, rubin han prakt och fägring stjäl,
Hvarmed hon prydas skall, dock lika med hvad skäl.

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

ck aldrig skulle jag derpå det ringsta tala,
n den ej sjunga lärt sig nöja vill att gala;
Om den sig kände sjelf, visst' blifva vid sin drift,
Samt endast visor skref ell' brud- och grafveskrift.

en allt mitt tålamod måst' jag då nästan glömma,
är med oskuren fjä'r en sådan vill berömma
Vår store Carols namn och hvad hans arm har gjort;
Då drifver harmen sjelf min tröga penna fort.

n Alexanders bild bör en Apelles måla,
ugusti ros kan ej en bönhas-penna tåla;
Man till en hjeltes pris så snart ej verser gör,
Som han ur mark och fält sin starka fiend' kör.

en röst, som svagt förmår på nedrig pipa tåta,
an ej med likt behag på hög trompeta låta;
När seger sjungas skall, när stora under ses,
Blir skarpsta pennan slö, den bästa rösten hes.

len hvem kan räkna upp den stora narreskara,
om för de rimma ord sig mena skalder vara?
De uti detta fall mer verser ha' förgjort,
Än, Carol, för ditt namn man Saxar falla sport.

Triewald har skrifvit en följd af epigrammer i tialis manér, hvilka icke sakna sitt grofkorniga sal

Jag vill ej mer ur Hippocrene dricka,
Der Pegasus så ofta stallat i,
Och när jag ständigt måste si
Att vurmar deri näsan sticka,
När hvarje läsetok nu läppjar deruttaf
Och af poet vill namnet föra,
När han med döda rim lärt stanna vid en graf,
Ell' med en brudeskrift förtjent en måltid mat,
Så måste jag af honom höra:
God dag herr kammerat!

Har, Pegasus, du glömt att mera vara tvär?
Du plägat näpsa den dig förr kom alltför när,
Nu måste du fast mer än någon skjutsmärr lida,
När hvarje läsetok vill i din sadel rida.

J, nio skaldemör, hur ha J ändrat er?
När J som jungfrur förr, nu skökor er beter:
Då blott en gudaätt fick lof med eder leka,
Nu låten J er ock af plumpa händer smeka.

Hvad gagnar det mig då med möda och besvär,
Så många pappersark med bundna rader fylla,
En mera kostbar tid så oförsvarligt spilla,
Att Pindi dubbla topp få komma något när,
Att träda samma väg som de tillförne gått,
De sig af samma drift med framgång låtit leda,
De med en skicklig hand sig visst en krans tillreda,
Som lika varelse med evigheten nått?
Hvem kan de kransar väl nu mera skatta sköna,
När man med lagerblad ock plär en skinka kröna?

— — — — — — — — — — — — — — — —

Fast nedrig girighet ej råder i dens bröst,
Som vant sin största hog till det, som högt är, vända,
Så syns det likväl svårt i nöd förutan ända
Rätt bruka sitt förstånd, och det en mager tröst,
För den som fattig är, i evigt minne sväfva:
Hvem vill af hunger dö, att se'n i skrifter lefva?

Thy svär jag nu också, Minerva, vid din drift,
Att framgent aldrig mer halftorra lagrar plocka,
Men heldre mig för den med nedrigt sinne bocka,
Som tror hvar boklig konst för med sig doldt förgift,
Den af all vetenskap intresse-räkning lärt,
Och slugt sin granne först, se'n kronan att bedraga:
Då får hans frustumö jag väl till hustru taga,
Ty sådant brukadt gods för allting hålles värdt,
Då kan på intet sätt min lycka oviss blifva,
Din gunst kan blotta ord, men hennes heder gifva.

Mest beryktad blef likväl Triewalds «Satir mot våra umma poeter». Den är också utmärkt af en ovanlig erve, af en ledighet och raskhet i versens gång, som å den tiden var sällsynt, och som stundom öfvergår till en häftighet, hvilken andas förtrytelse och påminner om det gamla «facit indignatio versus»:

Satir mot våra dumma poeter.

När en skald begynner yra,
Rasar'n mer än andra fyra,
Som stängs in i dårehus;
Ty när han har fått ett rus
Ur den pussen, som de skälla
Aganippe, Pindi källa,
Ser han allt med mikroskop,
Liknar väl ett ölestop
Vid ett styckfat fullt till laggen,
Af den gudadryck och daggen,
Nektar och Ambrosia,
Som de aldrig smakat ha;
Morgonrodnans facklor sköna
Låta döda verlden röna,
Att nu Phœbus innan kort
Nattens täcke röfvar bort,
Se'n i våta Thetis sköte
Han har haft sitt läger blöta,
Der hans hästar hafva gått
Och ha druckit rågadt mått.
Mången tord' sin hjerna bryda,
Hvad de orden ska betyda,

Bond' det säger kort som jag:
Det är morgon, det blir dag.
Men poeten måste gala;
Ty som annat folk att tala,
Jemnt, naturligt, klart och rent,
Tyckes honom för gement.
Som en gud sägs driften gifva,
Måst' han ock som gudar skrifva,
Fast bland tusend' några få
Endast detta språk förstå.
Om man det kan skrifva kalla,
Högt att klifva sedan falla,
Som man ser att gossar små,
På de höga styltor gå:
Bäst de tro sig jättar vara
Af en ojemn sten ell' snara,
Hisnad eller annan skräck
Hastigt stupa ned i träck;
Så plär det ock skalder hända
Falla snöpligt öfver ända,
Se'n de med stort hufvudbry
Mena hunnit upp i sky.
På alnslånga orden klifva,
Väderfulla blåsor drifva,
Liksom piltar plä med strå,
De först skina, se'n förgå.
En kan inga ord fördraga,
Han ej tar ur gammal saga;
Bär städs en vanvyrdnad stor
För det språk han lärt af mor.
En har grekska ålderdomen
Stadigt uti narre-gommen,
Och förnuft och vett till trots
Slänger kring med Atropos,
Zeus, Medusa, Sphinx, Megæra,
Mulciber, Cyclops, Chymæra,
Ord som Jonas, Mats och Jan
Mena ska fördrifva fan.
En hör man i yrsla tala,
Rundt om drilla med Cabala,
Bry sin skalle fast itu
Att kring vrinkla nio sju.
Allt är högt hvad sådan diktar,

Hjeltar kallas alla knektar:
Dör en lusig korporal,
Liknas han vid Hannibal.
Cæsars mod, Pompeji ära
Sägs han med i grafven bära,
Fast han, räddor som en hjort,
Aldrig kom ur Stockholms port,
Fridsam striden alltid fruktat,
Mer tobak än lunta luktat,
Ej med värjan, fingern väl,
Nånsin någon slog ihjäl.
Iris' mun som är så finer,
Plär han likna vid rubiner,
Hennes täcka ögon två
Af demanter namnet få.
Marmor-bröst, albaster-händer:
I en summa: allt han vänder
I en kall och kulen sten,
Henne till den största men.
Käre, säg, vor' han ej värder,
Tills han blefve bättre lärder,
Att hvar natt till harm och skam
Ha en gråsten i sin famn?
Täcka stjernehvalfvet vida,
Solen, verldens öga blida,
Himlens blomster, stjernors strål,
Månans ljus, Dianæ prål:
Allt hvad jorden kostbart hyser,
Allt hvad skönt och präktigt lyser,
Dygdens mönster, könets prakt,
Blir om Amaryllis sagdt,
När poeten i en visa
Henne menar värdigt prisa,
Fast hon kan med skäl så god
Liknas vid en hökarbod.
Hon på tungan senap säljer,
När hon arghet i sig sväljer:
Hennes bägge ögon grå
Liknas vid hornlyktor två,
Som om qvällen boden lysa,
Och två dankar i sig hysa.
Salt-lax-färgen bär dess trut,
Näsan lik en pepparstrut.

Hyn som grått papper är finer,
Och med talg polerad skiner;
    Lukten af dess anda är
    Liksom när man ungefär
Nykter kommer med sin näsa
Der som surkålstunnor jäsa;
    Tändren hon i munnen för,
    Likna gult och gammalt smör.
Uppå hennes kinder båda
Kan man finnugt fläsk få skåda,
    Och dess öfriga person
    Liknas kan vid sjelfva bo'n.
När som rätta infall fela,
Ser man en med orden spela,
    Räcka dem som skommarn plär,
    När en lapp för stackot är;
Pina dem som turken slafvar,
När han dem tvärt bakfram stafvar,
    Och att mening ur dem få,
    Tvinga dem som kräftor gå.
En tror hafva råkat bätter
I det han bokstäfver sätter,
    De som jättar bland de små,
    Som förlorad skiltvakt stå.
Till hvad ända månd' han fjäsa?
Jo, att årtal derur läsa;
    Mån' ej det rätt kalladt bli
    Svårt och tröttsamt tokeri!
Så undre ingen mer om sådan dårskap våller,
Att dumma Mops hvar skald för narr och toker håller,
    Dock, som han sjelf ej rim och verser skrifva vet,
    Står ock den satsen fast: Hvar tok är ej poet.

Man finner af allt detta att språnget från T
till Kellgren och Leopold ej är så synnerlige
Dessa sednare behandla sin diktart med mera god
med större frihet och grace; Triewald är mera sk
rå, men tillika mera kärnfull och allvarlig. Han
ler sig till Gustavianerna ungefär som Regnier till
eller Donne till Pope. Emellertid saknade Triewa
lig humor alltför mycket för att kunna åstadkom
got af högt poetiskt värde i denna genre. För

är han dock onekligen en ganska märkvärdig företeelse, och har haft mycket inflytande på vår sednare vitterhet i synnerhet i och genom Dalin, som för honom hyste mycken beundran, och som firade hans minne i ett tal i vetenskaps-akademien, hvars ledamot Triewald ehuru landsflyktig hade blifvit.

Slägten Gyllenborg.

I Upsala lefde på 1600-talet en apothekare vid namn *Simon Wollimhaus.* Han hade af konung Gustaf Adolf blifvit inkallad från sin hembygd Thüringen till Sverge för att der upphjelpa de pharmaceutiska studierna först i Stockholm sedan i Upsala. Denne Wollimhaus var en lärd men besynnerlig man. Bland annat sysselsatte han sig mycket med mystiska grubblerier i religiösa ämnen och var en bland dem, som på den tiden trodde på det tusenåriga rikets annalkande. Så trodde han sig en gång hafva vunnit visshet om att yttersta domen skulle komma på en bestämd dag och meddelade denna underrättelse åt en granne och god vän, hvilken liksom han gick och väntade på himmelrikets tillkommelse. Grannen hade äfven gjort sina kalkyler, men hade kommit till det resultat, att den stora tilldragelsen skulle tima en månad sednare. Man tvistade, och följden blef att man slutligen slog vad om sina gårdar. När nu yttersta dagen icke ville infinna sig hvarken på den ena eller andra dagen, så qvittade gubbarne för den gången med hvarandra och återgingo till nya beräkningar.

Simon Wollimhaus hade en hustru vid namn Katharina Brant, prestdotter, såsom det uppgifves, från Börstil. Med henne egde han två söner, den äldre *Jacob,* den yngre *Anders.* Den förre, född 1648, ingick i kammarverket under konung Carl XI, var verksam i reduktionsgöromålen, vann sin konungs synnerliga ynnest, blef adlad och slutligen grefve och riksråd. Han blef stam-

fader för slägten *Gyllenborg.* Den sednare, Ander den diplomatiska vägen, gjorde äfven lycka, ble: adlad och slutligen också grefve och riksråd. H tog namnet *Lejonstedt,* och blef stamfader för den s

Det finnes ingen svensk slägt, som öfvat så s flytelse på vår litterära utveckling som den Gyllenb Den siste och störste skalden af denna familj, *Fredrik Gyllenborg,* var af denna slägt den fjerde ningen, som vår litteratur-historia omtalar. Såväl rådet grefve *Jakob Gyllenborg* som hans brode rådet grefve *Anders Lejonstedt* hade öfvat sig i s vitterlek. Grefve Jakob Gyllenborg var gift med Thegner, en dotter af den i reduktionshistorien bara, sedermera landshöfdingen friherre Olof Tl Med denna sin hustru hade Jakob Gyllenborg ej än nitton barn, af hvilka sex söner uppstego till förnämsta värdigheter. Bland dessa blefvo *Olof* o för sin tid värderade skalder, och en tredje brod han blef fader till den *Gustaf Fredrik Gyllenbor* under den svenska vitterhetens klassiska period b största prydnaden för det Gyllenborgska namn morfader till en ännu större skald, Johan Gabriel stjerna *).

Af *Jakob Gyllenborgs* skaldestycke, kalladt sopopoeia mortis» (grafqväde), meddela vi

Dödens tal.

Min stora makt och raskande kraft samt ifver och anlopp,
Mitt obeskrifliga, gräsliga, rusande, harskliga välde,
Som jag med min hjert-genomträngliga, härjande skäkta
Jemte ock min blankslipade, snällig aflifvande lia
Öfvar dagliga dags uti detta vidlyftiga runda,
Rönas allt fort hvar timma och stund, hvart blinkande ög'nbli

*) Johan Gyllenborgs och Anders Lejonstedts, äfvensom Olof Gyllenborgs skrifter hafva blifvit i ett gemensamt band utgifne af Hanselli.

Ty allt hvad som helst har lif, har lefnad och ånga,
Som både makliga smyger, kryper och sväfvar och flyger,
Gifvet är allt i min väldiga makt af den högste regenten,
Allt sedan denna här hvälfda boningen låg uti vagga.
Menniskan ock, som är Guds lifliga afsatte belät,
Måst' ock vid mitt bud framte sig lydig och hörsam;
Det har hon för sin ymniga rots fast faslige odåd,
Som hon begick, af hin onde så snöpliga lockad och eggad.
Si, med dylika väld' är jag än fullkomliga väpnad,
Skjuter och sargar och dämpar i mark allt fort utan uppskof,
Förande mång' stor jemmer i hjertat och ängslan i bröstet,
Allt oaktandes böner och bedslan samt djupesta knäbugt,
Jemte de rinnande, strömmande tårar och puffande puster,
Utan far fort som en brusande fors, som en ilande hvirfvel,
Intet vårdandes om ädel ätt och ypperste härkomst:
Rycker så snart bort den, som är födder af kongliga blode,
Som den födes af solkugan art, af grofva föräldrar;
Rycker så snart bort den, som är af dygdiga snille,
Som den, som är i seder en tölp, en ohyflader holker;
Låter ock gå i ro mång' halsstarrig' olydige själar,
De motsträfviga kynnen, ohörsamhetsalster och afqväm,
Som i laster och missdåd allt fort genvördliga lefva;
Röfvar ock hastelig bort spakfärdiga, sedig' och fromma,
Som en glupande ulf de menlöse däggande lamben.
Ej heller vårdar jag om stora kostbara präktiga håfvor,
Heller utvärtes prakt, stor ståt och prunkande drägter,
Ej heller om välskapader kropp uti blomstrande åren,
Jemte ock mjölkblod-färgader hy med blysande kinder,
Som går öfver i fägring de lysande rosor och liljor.
Rätt så snart vifvar af den frodiga, qvicka och fagra,
Som den, som är med tusende rynkor och skrynkor å änne,
Som trögt, lutande, drager sig fram å stödjande kryckor.
Det är min vanliga sed och allstäds brukliga öfning;
Handlar ock häruti, rätt som det mig faller i sinnet.
Jag, jag krossar i kras allt hvad här älskas och äras;
Allt jag söfver i sömn, som här all qvickast kan finnas,
Allt jag dvalmar i dvalm, som här all kärast månd' hållas,
Allt jag qväfver i qvaf, som här önskligt och ljufligt månd' vara,
Allt jag kastar omkull, som här så präktigt och skönt är,
Allt jag molmar i mull, som här så fagert och käckt är,
Allt jag trampar i träck, som här fast blänker och prålar.

Under namn af «Svea Lycksalighets Tri
har *Anders Lejonstedt* firat Carl XII:s thronbestig
Först talar «Svea-Götiske Apollo», på hexameter; d
«Ridderskapet med hela Krigsstaten», på elegisk
så «Clerkeriet», på alexandriner; vidare «Krigsbefäl
sig sjelf», på dundrande hexametrar; derpå

Borgerskapet:

Berg och dalar, allt ihopa, det man med sin' ögon sir,
Hör' vi fröjdeligen ropa: Carel, alla kungars zir,
Var välkommen på den höga Svea rikes kungastol,
Högt-upplyste klara sol!
Sku då vi väl kunna tiga, när all ting af glädje ler?
Ej välan, låt oss ej bida: uppå tusende manér
Låt oss denna dagen fira utan vank och utan fel
Uti sång, i lek och spel.
Sannerlig en ljuflig timma och en gyllend' ädel tid
Var då visst, då månde skina med gullmängda strålar blid
Solen uppå skära fästet: rök fördrefs och dimma svart,
Allt upplystes med en fart,
När som denna vår allmena och vår enda hjelteblod,
Alla dygders källa rena och all nådes strida flod,
Är upprunnen här i riket, är oss gifven, är oss tedd,
Utaf himlens gunst beredd.
Visserlig, om vi besinna, var hans far af guda-ätt,
Och hans moder en gudinna, det vi skönja på allt sätt;
Utaf hvilka han så kloker, ja, så mäktig, from och vis
Är utgången med stor pris.
Här ha vi den rätten skipar uti städer och på land,
Att han ej ostadigt vippar, den, som med en nådrik hand
Alla våra näringsmedel, handel, vandel och hvad mer,
Med god ordning föreser.
Ty upphörom med vår näring och med köpenskapens id,
Låt oss uti frisk förtäring lefva frisk på denna tid,
Lefva sorgfri, lefva glade, vigt och bissmar båda två
Vräka bort sin kos i vrå.
Uti stället skär' cymbaler, ja, chitarr, trompet-marin,
Klinger upp, fiol, regaler, hvar en efter arten sin;
Luta, dulcian, bandurer och skalmejor öfver all,
Klinger upp med ljufligt skall.
Sättom fram högdjupa bålkar, fulle af skönt Ferner-vin,

Med claret uppfyllda hålkar, Alikant i glaser fin;
Malvesier låt oss ej spara, Hypokras, Canarie säck,
Som kan gör' oss kön och fräck.
Drickom så i lustigt sinne, ropom alla med en mund:
Detta är vår *Konungs* minne, sägom topp af hjertans grund;
Önskom ifrån denna dagen in till allan evighet
Honom all lycksalighet.
Löp nu, Fama, fort dig skynda, gif dig ingen rast ell' ro,
Genom moln och regn och dimma flyg till all' i verlden bo,
Och förkunna, hvad för glädje höres här uti vårt land
Både utaf qvinn' och man.
Höga himmel, triumfera, du, bevingad' englaskar',
Med palmqvistar utstoffera samt med kransar pur' och klar'
Nordens konung och dess krona sira med den ädla ros,
Som ej vissna kan sin kos.
Lätt förr sol och måne hända, att de fall' af himlen ned,
Berg och dalar sig förvända uti slättmark bred och vid,
Förr än som vår konungs rykte och hans lof, hans stora namn
Skall utplånas af nå'n hand.

Och slutligen på bondspråk

Menige Allmogen.

Nu ä' vår önskan hörd, fullkomnadt vårt begär:
Hvar man af svensker blod sig fröjdar fjär och när,
Ty, käre goa grannar,
Lä' oss og vara gla,
Att glädjen icke stannar
Hos oss i denna da.
På skogen många ord vi ej kunn' lägga nid,
Ty den vid plogen går derpå ej öfvar sig;
Oss låta vi benöja
Att se med hjertans fröjd
Vår konung, den upphöja
På kostli' stol i höjd.
Den är, hvars regement vi rättli' kalla må
En ros förutan törn, fast skön att skåda på:
Vår åkrar, äng og hagar
Vi göda, plöja, så,
I frid och ro vi laga
Hvad oss tillkomma må.
Vi sköta våra bi og klippa våra får,
Marghanda kostli' frukt inberga år från år.

Vår visthus og vår lada,
Oppfylld dermed, står fri
Og säker för all skada,
För stöld og röfveri.
En sådan lycka stor näst Gud har ingen ann'
Än som vår konung kär bragt in uti vårt lann.
Vår konung, som nu träder
Till Svea regement,
Ske lycka, ära, heder
Här efter allt framgent!
Hej, varom fro å gla! lä se, ej nån ger svig!
Säckpipor, ljuder opp, långspäll å nyckelgig',
Att vi få glamas vedder
Og kuttra väl ihop,
Den lycka, oss ä' tedder,
Motta med glädjerop.
Nu så läng' Friggerock han syns, og Kåelvågn
Af bönder käns igen, å solen går sin gång,
Så länge oss tillstädje,
O Gud, att Svea sol,
Vår konung, med all glädje
Besitter kongli' stol.

Af gamle grefve Jakob Gyllenborgs söner var den äldste. Hammarsköld säger om hans dikter, at utmärka sig genom en frisk, energisk fantasi, geni makt öfver språket och säkerhet i versifikationen. skildt tryckt i Stockholm 1709 är: «En gudfruktig en ogudaktig menniskas olika tankar om evighe jemte en dedikation till konungen; det utförligas hans poemer. Fyra finnas upptagne i Carlesons ling, bland hvilka de två med anledning af Carl återkomst från Turkiet, som här nedan anföras. «Förtröstan i Gud» är i Hansellis upplaga intagen en på Upsala bibliothek befintlig nyare handskrift Nordinska samlingarna.

Förtröstan i Gud.

Bedrägelig prakt
Af oförskylld makt,

Som rasar så fritt,
Hur braskar ditt välde,
Som allt vore ditt!
Hur spetar din håg,
Som dygd ej mer gällde
Och Gud ej mer såg!

I mörkaste vrår
Ditt oförstånd rår;
I gyttja och dy
Du sjunker sjelf neder,
Fast du gitter bry
Med flärd utan blygd
Det vett, som med heder
Sökt ära och dygd.

Af kärngar och trull
Måst' verlden bli full,
Då manbara bröst
I grafven nedkastas
Med sorgelig röst.
All dårhet beröms,
När visheten lastas,
Och dygden förglöms.

Den täckaste ros
Snart falnar sin kos,
Då nässlan tar till;
All girighet vinner
Hvar dag hvad hon vill,
När fattigdoms bröd
Blir stympadt och svinner
Af orätt och nöd.

Skall dygdernas flit
Och brinnande nit
Förgräfvas så ner?
Skall idoghet tråka
I segaste ler
Så långt öfver knä,
Då lyckan måst' råka
På ynkliga fä?

Månn' tro att en slump,
Så fräck och så plump,
Allt vänder bakfram,
Att ingen åtskilja
Kan heder och skam?
Har allt, hvad man ser,
Så allsmäktig vilja,
Att Gud rår ej mer?

I galenskaps haf
Jag seglar i qvaf;
Nu drunknar mitt vett:
På dårar jag undrar,
Och gör med dem ett.
Jag straffar Guds råd;
Och, när jag mest dundrar,
Jag tigger om nåd.

Mitt rasande tal,
Mitt fåfänga qval
Gif, Herre, mig till!
Mitt ovett mig plågar,
Vet ej, hvad det vill;
Men likväl vill jag
Och oförskräckt vågar
Utforska Din lag.

Dumdristigt jag gick
I allmaktens skick:
Jag vill' allt förstå
Att styra och råda
En dag eller två.
Med allt öfverdåd
Djerft ville jag skåda
Guds hemliga råd.

Som väder och doft,
Så drifves mitt stoft
Af jordiska ting;
Mitt hjerta det brister
Af verldsliga sting.
Men saknar jag Dig,
Min Gud, jag allt mister,
Som trösta kan mig.

Fast flugor få skam,
Som drista sig fram
Till elden för när,
Då lågan dess vingar
I blixten förtär;
Så stiger dock opp
Som rök och sig svingar
Till himlen mitt hopp.

Den brinnande krans
Af solstrålars glans
Gör örnen ej men,
Som innerlig traktar
Att nalkas dess sken:
Så är ock min tröst,
Du, Gud, ej föraktar
Mitt öppnade bröst.

Ty skall ock min tro,
Min Gud, hos Dig bo;
Mitt usla förnuft
Ej villsamt skall klifva
I väder och luft.
Mitt ljus och min dag
Allenast skall blifva
I himlens behag.

Jag ser med förakt
På högmodets prakt;
Dess flärd Du förstör,
Och stoltaste lycka
Till intet Du gör.
All odygd får skam;
Men hvem kan förtrycka
Ditt barn i din famn?

Låt våld ha sin gång;
Låt högfärd i språng
Fördubbla dess fart;
Låt bestar i flättja
Förlusta dess art;
Låt kärlek bli kall;
Låt samvet' bli kättja,
Och trohet bli all;

Vällustigt behof
Må nyttja som rof
De fattigas blod
Och pressa ut tårar
Som stridaste flod:
Gud styrer allt väl;
Hvars hjerta Gud sårar,
Gud fröjdar dess själ.

Ett himmelens barn
Föraktar som skarn
All omsorg och gräl
Och endast beflitar
Sig vårda sin själ.
Allt nyttigt Gud ger;
Den, som derpå litar,
Behöfver ej mer.

När dräpande röst
Och frätande tröst
Åt dygden ej ler,
När samvetet vaknar,
Som helvetet ser,
När verldenes fröjd
Förnöjelsen saknar,
Blir dygden förnöjd.

Har den icke fått
Den sällaste lott
Af verldsligit rof,
Hvars samvet' med fröjder
Har dagligt behof?
Har den ej fått nog,
Som lefde förnöjder
Och gladlynter dog?

Allt verldsligt jag flyr,
För lyckan jag skyr.
Hvad går det mig an,
Att verlden får rasa
Det mesta hon kan?
Låt verlden allt få;
Jag bäfvar och fasar
Att tänka derpå.

Jag har i mitt bröst
En innerlig tröst;
Gud sjelf gör mig nöjd,
Mitt hjerta det hyser
All himmelens fröjd.
Jag vördar Guds bud;
Guds nåd mig upplyser;
Jag rår om min Gud.

Öfver *Carl XII:s ankomst från Turkiet.*

Var välkommen hem igen,
Sverges kung och enda vän!
Enda vän må de i norden
Med all vördnad kalla Er;
Ty J ha gjort mycket mer
Än nå'n trogen vän på jorden.
Sverges kung och enda vän,
Var välkommen hem igen!

När all vänskap vändt igen,
Är J Sverges trogne vän;
När som ingen blygs antasta
Ett utmattadt folk och land,
Tusend' händer mot en hand,
Alla sten på bördan kasta,
När all vänskap vändt igen,
Är J Sverges trogne vän.

När all medgång vändt igen,
Är J Sverges trogne vän.
När som Gud sjelf mot oss strider
Straffar man- och qvinnokön,
J med hopp och trofast bön
Mot Guds vrede daglig strider:
När all medgång vändt igen,
Är J Sverges trogne vän.

Gud har fört Er hem igen,
Sverges kung och enda vän!
Sexton år, men tusend' faror,
Äro, Gudi lof, förbi:
Gud har gjort Er vandel fri
Ifrån verldens arga snaror;

Gud har fört Er hem igen,
Sverges kung och enda vän!

Gud skall hjelpa oss igen;
Ty Gud är Er enda vän.
Gud låt oss Er snart ej sakna,
Gud förlänge Edra dar!
Gud låt Er bli kungars far,
Att i dem Er dygd må vakna!
Gud, som är kung *Carols* vän,
Hjelp vår kung, hjelp oss igen!

Konungens fara, rikets nöd; konungens välgång, rikets l

(Vid Carl XII:s ankomst till Stralsund d. 11 Nov. 1714.)

Skall all fägnad, lust och fröjd
Ej i svenska hjertan vara,
När som ingen glädjes höjd
Kan emot den sällhet svara,
Som till Svealand är vorden
Gifven utaf Herrans hand?
Ty all mildhets sol i norden
Lyser nu sitt folk och land.

Afund må med blygd och skam
Se, hur Sverges sol nu kastar
Vidt och bredt dess strålar fram
Och sitt lopp i höjden hastar
Att ur nordska verlden drifva
All olycklig fejd och strid,
Och till önskligt slut nu gifva
En oändlig glädjetid.

Sverges stora *Carl* och kung,
Som att frälsa oss ur nöden
Ingen möda funnit tung,
Intet fruktat sjelfva döden,
Han nu kommer sjelf att hjelpa
Sitt förtryckta folk och land:
Dem, som alla plågor stjelpa,
Räcker han sin milda hand.

Har väl någon konung än
För sitt folk så mycket vågat?

Ingen för sin bästa vän
Har sig sjelf så mycket plågat.
Sverges kung allena kämpat
Emot största arghets flärd
Som dens lif har efterstämplat,
Hvilken mer än allt är värd.

Gud, som arga råd förstör,
Fast han dem en tid tillstäder,
Han dock sinas suckar hör,
Ändtlig' dygden härligt gläder.
Si, så har Guds allmakts välde
Hulpit Sverges konung fort;
Fast bland otro dygd ej gällde,
Är dess namn i himlen stort.

Gud gör nåd till öfverflöd,
Då hans plågor mest oss trycka.
Kungens fara, rikets nöd:
Kungens välgång, rikets lycka.
Svenska modet har måst falla,
Då det såg sin konungs blod:
Kungens trefnad ger åt alla
Ett nytt lif, nytt hopp och mod.

Var den tiden allt för lång
Och mer faslig än som döden,
Då tillika på en gång
Kung och rike var i nöden;
Si, så kan ock intet svara
Mot den glädjen, Gud oss gett:
Gud har hjelpt vår kung ur fara;
Gud vill med oss göra ett.

Glädjoms då på denna dag:
Gud vår konungs vägar leder
Till dess nöje och behag,
Till vår fröjd och Guds namns heder.
Önskom hvar en värdig blifva
Guds och kungens nåd att få,
Så skall Gud allt öfrigt gifva,
Gifva allt hvad önskas må.

Gud har oss nu satt på prof,
Om vi skulle säkra blifva
Och ej tycka mer behof
Att Gud endast äran gifva.
Ty sku' böner mödan lindra,
Den vår kung ej tröttas vid,
Så att vi ej mera hindra
Kungens lycka, landsens frid.

Denne Gyllenborg försökte sig äfven såsom publicist, då han, sedan Dalins Svenska Argus upphört, utgaf en månadsskrift under namn af «Skuggan af den döda Argus.» Men detta företag öfverensstämde icke med Gyllenborgs afgjordt lyriska stämning, hvarföre han snart dermed upphörde.

Grefve Olof Gyllenborg var född 1676 och gjorde i sin ungdom grundliga studier. Han dog såsom landshöfding i Nyköping år 1737.

Af större betydelse för vår vitterhet, liksom i allmänhet utmärkt genom mera lysande gåfvor, var den yngre brodern, grefve *Carl Gyllenborg*. Den eljest nog stränge Hammarsköld yttrar om honom, att «alla hans skaldestycken förråda en frisk, energisk fantasi, genialisk makt öfver språket och säkerhet i versifikationen.» Carl Gyllenborg var en ibland de förste, som efter främmande mönster sökte att reformera den svenska theatern. I denna syftning utgaf han: «En bättrad Villhjerna och en trogen Vänskap», komedi öfversatt från engelskan; «Andromache eller ett ömt Modershjerta», tragedi öfversatt från engelskan, samt slutligen «Den svenska Sprätthöken», komedi i fem akter, imitation från franskan. Det troddes på den tiden, att sistnämda komedi var skrifven af den nye grefven för att persifflera de gamla adliga familjerna, hvarföre också den grundlärde och högaristokratiske grefve Gustaf Bonde lärer hafva låtit narra sig att skrifva ett slags vederläggning deraf, som likväl till lycka för författaren aldrig blef utgifven. Till Carl Gyllenborgs dramatiska arbeten skola vi framdeles

:omma i en sammanhängande öfversigt af svenska
ats utveckling under detta tidehvarf. Hans stil är
'es vårdad och elegant, förråder studium af Frank-
och Englands bästa mönster, och liksom förebildar
dehvarf, för hvilket hans brorson skulle blifva en
ıd. Bland hans lyriska dikter intager hans «Lyck-
ı till konung Carl XII öfver segren vid Narva»
närkt, om ej det främsta rummet.

Öfver segren vid Narva.

Himlens vän och Herrans smorde,
Oväns skräck och Sverges far,
Samt näst Gud Ert folks försvar,
J, som nyss det under gjorde,
Som knappt tros och sägas kan,
J ha re'n den äran vunnit,
Att all' tiders hjeltar funnit
Uti Er sin öfverman.

Nordska verlden kan ej sakna
Sina store kungar mer,
Då hon med förundran ser
Alla dem uti Er vakna.
Store *Gustaf* tycks ha gått
Ur sin graf och till sitt rike;
Tvenne *Carlar* utan like
Ha i Er sin like fått.

Olikt folk, som oro parat,
Och de tre, som skull' bli ett,
Ha sitt anslag fåfängt sett:
Två mot tre oss väl försvarat
Och sku än försvara lätt.
De, som ed och lofven brutit,
Af sitt straff en början njutit:
Gud och *Carl* ha gjort oss rätt.

Två vidt skiljda folk att vinna
Inom hälften af ett år,
Verldens väntan öfvergår.

Hela jordens krets lär hinna
Mer än knappast till för Er,
Om hvart år så tillbragt blifver;
Ödet Er tre kronor gifver,
Men Ert mod förtjenar fler.

Alla tungor Er berömma,
Edra fiender sjelf tillstå,
Att de Er måst' undra på.
Tiden, som allt plägar glömma,
Mot sin vana minnas lär
Carl den Tolfte och den Store;
Ty, fast allt förgängligt vore,
Hjeltars namn dock evigt är.

Med Guds hjelp så han J straffat
Otro, våld, bedrägeri;
Och den ro, vi sitta i,
Oss med segrand' vapen skaffat.
Store kung, ett felas än,
Innan vi oss sälle tycka:
Gör oss en beständig lycka
Och gif oss Er sjelf igen!

Grefve Carl Gyllenborg var född 1679 och rade i Upsala. Efter att en tid hafva varit militi han diplomat och var länge anställd såsom sven nister i England. Befullmäktigad underhandlare vid verket på Åland. Hof-canceller 1720. Riksråd derefter. Cancelli-president 1739. Upsala unive kansler samma år. Var såsom chef för hattpart stor gynnare af vetenskap och litteratur, men såso litisk partiledare af en ganska tvetydig karakter. dog i Stockholm 1746.

Frese.

Bland alla de skalder, som lefvat och verk Stjernhjelm intill Dalin, synes Atterbom ställa *Frese* Det är Sondéns förtjenst att genom utgifvandet

l af Freses dikter hafva fästat samtidens uppmärk-
.et på denna högtbegåfvade, dittills nästan förgätne
l. Atterbom har åt Jakob Frese egnat en så ut-
; och ämnet så fullkomligt uttömmande behandling,
ıg ej finner något att tillägga, särdeles som om-
:t af Freses poetiska snille icke var synnerligen
, ehuru det inom sin bestämda krets är högligen
ärdt och rörande, och antalet af hans utgifna poe-
skrifter är jemförelsevis temligen obetydligt. Jag
änker mig derföre till att, för sammanhangets och
sigtens skull, till en del med Atterboms egna ord
ifva det väsentligaste af hans omdöme om denna
iga sångarnatur. Frese var en ibland dessa tidigt
dade konstnärssinnen — de äro thy värr icke säll-
, —, som under fortsatta kroppsliga lidanden bråd-
ıa till en viss storhet inom ett trångt begränsadt
ng, för hvilka verlden är ett sjukrum, tålamod och
kelse de högsta dygder och hoppet om ett lif af
efter detta är den enda trösten. Det är naturligt
ıan hos dessa förgäfves söker den storartade objek-
verldsåsigt, den glada och modiga samvarelse med
kligheten och det lefvande intresse för dess ange-
heter i denna verlden, som utmärka det med friska
ɜr fritt verkande snillet; men hvad som hos dessa
.ens martyrer är fängslande och tjusande, är åsynen
n subjektiva tillvarelsens idealiska renhet, fromhet,
rgifvenhet och förtröstan, och af den fantasiens
ıtighet, som, under bördan af de bittraste jordiska
inom sig sjelf skapar sig himlar af outtömlig tröst
örhoppning. «Genom Freses alla andliga och verlds-
dikter», säger Atterbom, «går en gemensam stäm-
af mild klagan, from försakelse, längtan från jor-
och likväl ett sinne, som älskade henne med en
ys oskuldsfulla vemod och elegiska vårkärlek. I
brud- och grafskrifter skattar han visserligen mer
de öfriga till sin tids smak: men det är dock i dem

alla någonting, hvarpå Frese igenkännes, äfven unde hans svagare ögonblick; en större verklighet af känsl och mening, ett hjertligare uttryck af deltagande fröj och smärta. Hans erotiska och landtliga qväden intag genom naturlighet, menlöshet, blomsterfägring; hans sinı dikter på vers och prosa äro — till större delen — v: tänkta och väl sagda; och när han, än i psalmer, än rimmade hexametrar, än i fosterländska glädje- och sorg betygelser, lyfter sig till högtidligare tonföljder, sker d vanligtvis med framgång. Mot språket och versen be går han sällan uraktlåtenheter. I denna vårdsamhet gå han närmast intill och jemnliknar ofta den kort efte hans död uppträdande Dalin» *).

Såsom målningar af skaldens personliga lidander och den undergifvenhet, hvarmed han bar dem, äre hans «vårbetraktelser» de mest rörande af hans dikter. Om vårarne, då han mest längtade efter ett lyckligt samlif med naturen, var alltid hans sjuklighet svårast, och han måste fira sina vårfester på sjuksängen. Atterbom har i «Siare och Skalder» upptagit det skönaste af dessa vårbetraktelser i en sammanställning, som visserligen länder dem till stor fördel, men som betydligt afviker från den form, hvari författaren sjelf utgjutit sina tankar. Kanske borde man, för att kunna göra full rättvisa icke allenast åt Frese utan äfven åt hans samtida, hvilka han i den moderna omställningen måste synas mera öfverlägsen än han verkligen var, återgifva dessa sånger i deras ursprungliga skick. Serien af dessa klagosånger börjar med år 1712, då författaren var omkring 20 år gammal, och slutar med år 1726, omkring 2 år före hans död. Samlingen är af författaren sjelf ordnad i två samma år utgifna delar: «Andeliga och Verldsliga Dikter». De förra förbigår jag helt och hållet; af de sednare meddelar jag endast två, hvilka icke finnas hos Atterbom, båda af erotiskt innehåll:

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., II: sid. 222, 223.

Kärleksdikt.

Gudinna, som din täcka orden,
Likt solen pryder himlens hvälfda blå,
Naturens under man dig nämna må,
Du skönsta öfver allt på jorden,
Hvars ögons eld min blod till aska bränt,
Fast till att dö mig lyckan ej än händt,
Hvad är att du med vrede agar
Den som dig offrat sina dagar?
Den intet mer
Af verlden ber
Än en din kärleksgnista,
Och derför allt vill mista?

Mig tycks, du himlens ordning hatar,
När kärlek dina kyska öron skär,
Der kärlek dock det ljufsta väsen är.
Hvad är, att du dess välde ratar,
Som första sten till verldens grundval lagt,
Som allt i skick ur jordens sköte bragt,
Som gör, att du och jag, vi båda,
Med våra ögons ljus få skåda
Det himlahus
Der solens ljus
Med sina skyar våta
Din hårdhet må begråta?

Den frukten högst på trädens toppar
Som aldra först sin röda mognad bär,
Fast den för lystna handen säker är,
Blir dock, framför de andra knoppar,
Af läckra masken först förtärd och skämd,
Ell' får af solens eld sin höghets hämd.
Ack! varnar dig ej samma öde?
Hvi unnar du din fägrings gröde
Förr maskegnag
Än dens behag,
Som du i döden qväljer?
Betänk nu hvad du väljer!

En annan.

Alla nymfers prinsessinna,
Min herdinna,

Den jag evig vördnad bär,
Hvilkens like, bland er orden,
Hela jorden
Aldrig nånsin skåda lär:

Du naturens mästerstycke,
Som mitt tycke
Fyllest i förundran bragt;
Säg mig: är du blott en qvinna?
Min gudinna,
Öfverjordisk är din makt!

Solen, som på himlen träder,
Alla gläder
Med sitt fagra färgesken;
Dock den sol långt täckre brinner,
Som upprinner
I din qvicka ögnesten.

Blomman, som sin vår bemålar,
Lifligt prålar,
Trotsar Sal'mons herrlighet;
Men du trotsar blommans prydnad;
Tänk! sin lydnad
Ingen dig förvägra vet.

Ja, den fägring som du hyser,
Hvilken blyser *)
På din marmorhvita grund,
Gör att gudar ej förgäta
Till att träta
Om din vänskap och förbund.

Men, fast man så allmän heder
För dig breder,
Glöm dock ej den trofasthet,
Hvilken dig för andra burit
Och dig svurit
Din,
den du sjelf nämna vet.

Jakob Frese var finne. Hans födelseår är ob
Atterbom antager att det varit år 1692. Hans föde

*) Blossar.

var Viborg. Efter tidigt slutade studier, ingick han vid inrikes civil-expeditionen, der han blef kanslist. Redan tidigt blef han ett offer för en sjukdom, som följde honom lifvet igenom och som svårast ansatte honom om vårarne: sjelf kallar han den «skälfvesot». Äfven hans dödsår är ej tillförlitligt kändt, men torde hafva varit 1728. Det sista arbete af hans hand tillhör början af sistnämnde år. När döden än må hafva träffat honom, så var den väntad och efterlängtad. Hans båda företal till 2:dra delen af sina «Andliga och Verldsliga Dikter» äro rörande bevis på den resignation, hvarmed han förutsåg sin snart förestående upplösning. Jag meddelar det förra:

Sedan jag på nedanskrifne dag (d. 5 Oct. 1724) några andliga dikter i ordning ställt hafver, ville jag äfven en förut gjord ansenligare samling af mina fattade verldsliga skrifter straxt derpå följa låta; men fann, vid de senares nogare öfverseende, efter eget omdöme, knappt tredjedelen värdiga att framgifvas, hvilket jag min ungdom och omogenhet tillika tillräknade och derföre de mesta deraf förgängligheten egnade. Dessa, som i följande blad sig förete, kunde jag icke dolda hålla, emedan de merendels tillförne blifvit genom trycket kunniga gjorda. Och ändock jag ej vet hvad omdöme de sig i verlden underkasta, så tviflar jag likväl icke, att de ju i tiden många milda och fromma menniskor möta lära, hvilka äfven deraf torde ledas till enskyllan och behag för dem, att de vid mitt närmaste vandrande från jorden och då mig, så till att tala, lifvets ljus redan fela ville, till ljuset blifvit befordrade. Gunstige läsare! jag lemnar dig hos Gud, och hinner icke nu mera än beställa om mitt hus, det är skilja mig vid verlden: ty jag måste dö.

I ett «vidare föremåle» erfar emellertid läsaren, att dödsengeln den gången uteblef, i anledning hvaraf författaren utbrister: «Si Du, Herre, är en Gud öfver allt kött: skulle något vara dig omöjligt?» — Jag utelemnar det öfriga af detta andra företal, som endast innehåller ytterligare antydningar om lifvets korthet och nödvändigheten af en oaflåtlig dödsberedelse.

Anonyma Skaldestycken.

Åt *Spegel*, likasom åt *Lucidor* och *Runius*, har redan Atterbom egnat en så utförlig behandling som de möjligen kunna förtjena, så att jag anser all min åtgärd med dessa poeter öfverflödig. Deremot har jag i Palmsköldska samlingarne påträffat en mängd anonyma poemer, som väl förtjena vår uppmärksamhet. Flere af dem äro på ett eminent sätt karolinska, då de uttrycka svenska folkets tankar och känslor vid de underbara öden af vexlande lycka och olycka, som det måste upplefva under sin sällsamme hjeltekonung. Många af dem uttala längtan efter fred, äfven under framgångens dagar, nästan alla hoppet om konungens snara hemkomst. Betecknande för dem alla är den lugna förtröstan på försynen, som utmärkte det svenska folket under denna dess stora tid, äfven under de svåraste pröfningar, och den djerfva vidtspanande blicken in i en ärorik framtid, som det ej fäller förr än det med hjeltens död kände sig störtadt i det yttersta djupet af elände.

En annan del af de anonyma dikterna i denna samling äro rent erotiska, några bland dem i högsta grad lättfärdiga och oanständiga. Många äro icke allenast skrifna utan äfven korrigerade af Palmskölds egen hand, hvaraf man lätt kunde draga den slutsats att de äfven äro af honom författade. Då emellertid mig veterligt ingen föregående forskare misstänkt gubben Palmsköld för ett sådant författarskap, vill jag ej heller påyrka detsamma. Kanske har han endast med sina korrektioner, som likväl äro många och genomgripande, velat förbättra sina egenhändigt gjorda afskrifter från okända författare. Kanske tyckte han också, att då författaren var onämnd, kunde man hafva rätt att mera obesväradt umgås med hans snillefoster. Vare dermed huru som helst, säkert är att dessa kärlekssångers författare, en eller flere, haft en betydlig poetisk talang

en makt öfver språket och versifikationen, som ofta let angenämaste sätt öfverraska de läsare, hvilka lagt ifrån sig någon af de samtida lärodikterna deras torra innehåll och knaggliga form.

Jag meddelar, efter mina ur Palmsköldska samlin- afskrifna excerpter, några af dessa dikter, som ïdesvis synas mig anmärkningsvärda.

Aria.

Lefve väl i långa tider
Konung Carl, vår Gideon,
Store hjeltars store son,
Som för sino folke strider!
Unna oss, o himmel blider,
Evigt ett så dyrbart lån.
Lefve väl i långa tider
Konung Carl, vår Gideon!

Han vet rätt för verlden visa
Hvad det är att vara kung.
Under bördan svår och tung
Har han funnit tröst och lisa;
Sig, näst Gud, har han att prisa
För de verk han gjort så ung.
Han vet rätt o. s. v.

Låt hans härars starkhet gälla,
Starke Herre Zebaoth!
Att du ditt rättvisa hot
Må på dem i verket ställa,
Som, då de sökt oss att fälla,
Brutit dig och Carl emot.
Låt hans härars o. s. v.

Hvässa Du hans svärd och skäkta,
Och fördubbla deras slag,
Till de stoltas nederlag.
Lär och hjelp din smorda fäkta,
Att hans ovän må försmäkta
Och sig känna alltför svag.
Hvässa du o. s. v.

Dock, J ha'n nog palmer skurit;
Läggen derför svärdet ned;
Store kung, var ej mer vred!
När J det tillfyllest burit
Dem till straff, som falskt ha svurit,
Gifven dem en nådig fred.
Dock J ha'n o. s. v.

Män och qvinnor, barnen späda
Önska Er ett godt nytt år,
Och att allt Er lyckligt går!
O, att vi snart finge träda
Er till mötes och så qväda:
«Var välkommen konung vår!»
Män och qvinnor, barnen späda
Önska Er ett godt nytt år.

Krigsvisa (1709).

Hvart skall kung Carol fara
Med sin armé och här?
Sin' länder att försvara,
Den tappre kung skall fara,
Med friskt svenskt mod
Och Göta blod
  Med Guds hjelp!

Hvart tar kung Carl då vägen,
Hvart drar han med sin här?
Han sträcker starkt och trägen,
Åt Ryssland tar han vägen, o. s. v.

Hur tör kung Carol våga
Med en så liten här
Bland så mång' tusen tåga?
Det tör kung Carol våga o. s. v.

Hvad är den marschen våller,
Kung Carl fört dit sin här?
Att czaren ord ej håller,
Den starka marschen våller, o. s. v.

Hvad skall kung Carol göra
Med sin armé och här?

Czar Peter för sig köra:
Det skall kung Carol göra o. s. v.

Hvar skall kung Carol strida
Med sin armé och här?
Der Czaren gitter bida,
Der skall kung Carol strida o. s. v.

Hur skall kung Carol vinna?
Han flyr för Carols här.
Hvar kan han ryssen finna?
Dock skall kung Carol vinna o. s. v.

Hur skall kung Carol fäkta
Mot ryssen med sin här?
Med stycken, svärd och skäkta
Han hjeltelikt skall fäkta o. s. v.

Hvad lösen skall jag gifva?
Jo, all hans tappra här
Sin konung lik skall blifva;
Han skall till lösen gifva o. s. v.

Kung Carl, hvem skall ledsaga
Dig med din tappra här?
Dig englar skola taga
Vid hand och fot ledsaga, o. s. v.

Du äst ju Herrans smorda,
Som för så lycklig här.
De saker, som ä' gjorda,
Utvisa Herrans smorda o. s. v.

Skall Carl ej heta den Store
Som för så lycklig här?
Otacksam verlden vore,
Skull' han ej heta den Store o. s. v.

Du segersamme hjelte,
Oförliknelig med din här;
Gack! kör din fiend' ur fälte
Du oöfvervinnelig hjelte o. s. v.

Befall dina tappra soldater
Dig följa i hamn och häl:

Fullfölj dina dråpliga dater,
Se här äro tappra soldater,
Som ha svensk mod
Och Göta blod,
Med Guds hjelp.

— — — — — — —

— — — — — — —

Gudfruktige soldaters och trogne undersåters da muntrings-qväde vid nuvarande krigs- och hemsökelsestider (1715).

Lifvet alla hålla kärt,
Det är af naturen:
Frihet vara mera värd,
Veta dumma djuren;
Ty så länge frihet står,
Ingen lifvet röra får:
Friden frihet föder,
Ofrid allt föröder.

Hvem är då, som icke vill,
Till att fånga friden,
Alla krafter sätta till,
Vara med i striden,
Följa längst och fäkta bäst,
Kunna då försträcka mest?
Frihet allt förtjenar;
Friden väl belönar.

Jag går med för rätt och slätt,
Fast mig ingen tvingar:
Kärlek gör oss vägen lätt,
Trohet skaffar vingar.
Flyga långt med annars fjär
Vackert och berömligt är
Då man söker hinna
Allmän frihet vinna.

Vill du kallas kungens kar,
Som ej hemma sitter,
Bör du gifva hvad du har,
Göra hvad du gitter.

Äst du ledig, dräng, så följ;
Har du plåtar, ingen dölj.
Den som mig munderar,
Honom jag salverar.

Om du dina krafter spar,
Skonar din förmåga,
Då när jag med flera far,
Villig allt att våga,
Ägodelar, lif och blod,
Äst du ej dig sjelfvan god:
Den som detta ratar,
Egen frihet hatar.

Tänk om dina egna barn
Framgent måste bucka
Sig i landsens fiends garn,
Huru de då sucka
Öfver dig, som icke gjort
Hvad du kunnat, när du bort
Hjelpa fylla pungen
Eller följa kungen.

— — — — — — —
— — — — — — —

Satir

(saknar öfverskrift i manuskriptet).

Ryssen vinner land och skansar,
Stockholm dricker, svärmar, dansar,
Ryssen vinner, triumferar,
Stockholm rådligt konsulterar;
Ryssen blodig tänder hvässer,
Stockholm spisas med expresser,
Ryssen ömkar sinas nöd,
Stockholm tuggar lögnebröd.
Ryssen hatar . . . .
Stockholm tror på favoriter,
Ryssen sig alltmer inkräktar,
Stockholm mer och mer försmäktar.
Här ä' goda rådslag dyra:
Allt förgås för fyra yra,
Tre som stämpla, en som ljuger,
En som märg ur benen suger:

Blir så hufvudsumman fem,
Gissa hvem som rider dem.

Visa.

Du lilla fågel min, nu kommer du igen
Utur din mörka natt, men mig är lika än;
Min vinter stilla blir, du har nu fått din vår:
Så med mig som i fjol, så går det än i år.

Säll du, som sofver bort den svarta mulna tid,
Och vaknar då först upp, när himlen ter sig blid.
Dig rörer intet ondt, så länge du är qvick,
Och när det onda kom, du straxt att sofva gick.

För mig det gäller ej; jag har slikt öde fått,
Att aldrig fela kan min jemmers stora mått:
Jag får ej gömma mig, ty det vill ingen död: (?)
Jag finner ingen som mig friar från min nöd.

Visa.

Ack Phillis, ädla vän,
Min ljufva andra själ,
Skall jag nu lemna dig
Och bju' så snart farväl?
Ack, ack, skall jag min fröjd
Om morgon se min qväll?
Skall jag mig sänka ned
När jag tänkt lefva säll?

Mitt hjerta brister mig,
Min glädje har en änd'.
Ack, hvad är större sorg
Än skiljas från sin vän?
Att ingen glädje se,
Det är stor sorg och ve;
Men glädjen mista bort
Fast värre är än dö.

Dock fåfäng är all suck,
När ingen hörer till:
Ej aktar ödet gråt,
Ej klagan sköta vill.

Hvad himlen slutit har,
Det vinna måst' sitt lopp.
När lyckan vänder är,
Måst' glädjen höra opp.

Så lycklig ingen född,
Som ej olycka sport,
Ej någon så stor fröjd,
Den sorgen ej drif' bort.
När solen glänser mest,
Blir hon med moln betäckt;
När glädjen står som bäst,
Är hon med klagan slägt.

Jag vill dock nöja mig,
Fast lyckan synes vrång:
Att mycket jemra sig,
Det gör ock hjertat tvång;
Den drager sorgen bäst,
Som hafver tiga lärt:
Den blifver lyckan blid,
Som tål hvad hon beskärt.

Så far nu, Phillis, väl,
Min ögnelust, farväl,
Glöm ej din trogna träl,
Lef, Phillis, alltid säll!
Fast jag nu reser bort,
Min själ dock hos dig blir,
Ty dig, min ljufva vän,
Jag aldrig öfverger.

Farväl all lust och fröjd,
Ty Phillis jag ej ser:
När hjertat borta är,
Rör kroppen sig ej mer.
J lundar, faren väl,
Samt gudar, som der bo!
Bevaren Phillis väl:
Den jag er vill förtro.

(Utan titel.)

Vredgas ej herde att Freja så halat,
Dig litet nekat det du eftersökt;

Nu har hon ymnigt din låga betalat;
Du har hvad önskan din nån'sin har trådt:
Seger för snar
Hatar enhvar;
Kärare hålles hvad dyrare var.

Visa.

Säll och lycklig den, som hinner
Till det mål han syftar på;
Mer än säll är den, som vinner
Den hans hjerta önskar få.
Mig allena är betaget
Hopp om all förnöjlighet,
Ty mitt hjerta, illa slaget,
Älskar en omöjlighet.

Har dock himlen sjelfver svurit
Att jag ej skall blifva fri
Från de band jag länge burit,
Och det qval jag är uti;
Si, så vill jag tåligt draga
Hvad mig himlen lägger på,
Skall ock aldrig höras klaga,
Lida hvad jag lida må.

Ett par ögon hafva bundit,
En gestalt har fängslat mig,
Du Miletta, du har vunnit
Och mig bragt att älska dig.
Jag med qval mitt hjerta fyller,
Ty jag fåfängt har dig kär.
Dig likväl jag ej beskyller,
Efter du oskyldig är.

Fast jag sätter mig i sinne,
Hinner jag dock aldrig till
Att utplåna ur mitt minne
Den mitt hjerta älska vill.
Huru som jag mig bemöder,
Plågas i min ängslighet,
Hur mitt hjerta för dig blöder,
Himlen det allena vet.

Men för dig jag lider villigt,
Och hemställer i ditt skön,
Om du finner vara billigt
Att jag lider utan lön?
Kan jag ingen hugnad njuta, —
Skall mitt hjerta glädja sig, —
Vill du mig ock platt förskjuta,
Skall jag likväl älska dig.

Visa.

Ej större dåre vidt och bredt
I verlden varder funnen,
Än den af qvinnans kärlighet
Blir lättlig öfvervunnen.
Ty den, som blotta orden tror
Och vet ej hvad i hjertat bor,
Han inom några dagar
Sin galenskap beklagar.

Som östanvädret hastelig
Sig vänder om till vestan,
Så ock när jungfrun älskar dig,
Går det med henne nästan,
Ja, den, som sig med hand och mund
Förpligtat hårdt för en kort stund
Din bästa vän förblifva,
Skall straxt dig från sig drifva.

Rätt som en våris långt ifrå
Syns seg och stadig vara,
Men, vågar du dig deruppå,
För dig i stor lifsfara:
Si, sammalunda lättelig
Kan jungfrugunst besvika dig;
Ej kan den vara trygger,
Som der sitt lit på bygger.

Fast ljuflig vore lute-klang
Och solsken i April,
Och herrlig näktergalens sång,
Om det tillräcka vill;
Men jungfrugunst för alla slätt
Ju dyrbar hölles på allt sätt,

Om ej den skadan vore,
Att den så snart bortfore.

Med hjertans harm jag måste se
Den stora gunst försvunnen,
Som mig betedde Asterie;
Ack! vore jag ej bunnen!
Ack! vore jag dock qvitt och fri
Den snara jag är snärd uti,
Ej skulle jungfrunåde
Mig föra mer i våde.

Till Selinda.

Jag kan icke mer!
Håll upp då att skänka mig plågorna fler!
Ack, skon' mig, Selinda, jag är dock för svag
Till att emotfäkta! — mitt hjerta borttag.
Hvad gäller det gullet mot skönaste ler?
Jag kan icke mer!

O, J facklor små!
J strålande ögon, missunnen ej så!
Förvillad jag går i svartaste ök'n,
Jag famlar i tjockaste dimma och töck'n;
Min jemmer du dock, gudinna, anser:
Jag kan icke mer!

Ljufsaliga mund!
Är detta din sköna förnöjelsestund,
Att du kan befalla att bringa mig om?
Till döden du tigande fäller min dom.
Jag suckar, du åt min bedröfvelse ler:
Jag kan icke mer!

Ack! präktig' gestalt!
Är denna den grymma tyrann'ska gewalt?
Du hafver mig bundit i bojor och band,
Dock trycker mig mera din' omilda hand.
För nåde du grymhet mig arma beter:
Jag kan icke mer!

O, mäktiga hjelt'!
Hvad vill du nu mera? Jag ligger här fäldt!

Du äst ju för gudar gudinnornas kron',
Så straffa de stolta, mig kraftlösa skon',
Och bruka ditt välde på gudamanér:
Jag kan icke mer!

Ljufsaliga själ!
Stenhjerta du hafver mot din trogna träl!
Om du ej bevekes af tårarna min',
Så att du förändrar ditt omilda sinn',
Ej kan jag uthärda då frestelser fler:
Jag kan icke mer!

Välan, jag går bort
Att göra min jemmers mångfaldighet kort;
Farväl då Selinda, du dygdädla själ,
Som lönte med döden din pligttrogna träl!
Jag stiger i grafven till rolighet ner:
Jag kan icke mer!

Vi befinna oss här vid ingången till ett nytt tide-
ırf för den svenska vitterheten. I Frese hade den
ernhjelmska epokens romantiskt-lyriska, i fru Brenner
ıs didaktiska riktning hunnit sin höjd; och Triewald
le med sina satirer anticiperat den kommande perio-
n, liksom en tidsandens pionier, som han sänder fram-
sig för att bereda honom väg för nya eröfringar.
n svenska vitterheten behöfde tillegna sig nya nä-
gsämnen, för att ej förtvina, och söka nya banor, för
ej röra sig i en ständig kretsgång af prosaisk didak-
eller jollrande känslosamhet. Detta skedde närmast
ıom upptagandet af nya smak-mönster, genom hvilkas
ərföljd man till en början hvarken förmådde blifva
tt didaktiken eller idyllen, men genom hvilkas infly-
ıe man tillegnade språkuttrycket en hittills osedd
rekthet och elegans och efterhand vande sig att
a vitterheten i dess väsen och ändamål till ämne för
kens forskningar. Vitterheten, förut till det mesta be-
dlad såsom en lek, ett tidsfördrif på lediga stunder,

blef mer och mer uppmärksam på sig sjelf, mer och mer medveten om sitt värde, lärde sig att högakta sig sjelf och att fordra aktning.

III.

Fru Nordenflycht: familj och lefnadsomständigheter. — «Qvinligt Tankespel». — «Det frälsta Svea». — Bekantskap med Creutz och Gyllenborg. — Tankebyggare-orden, sedermera «Utile Dulci», första upprinnelsen till Svenska Akademien. — «Tåget öfver Bält»; lyrik; skön prosa. — Dalin, grundläggaren af Sverges nyaste vitterhet: ungdom och studier; Argus; äldsta lyrik; ordenssällskapet Avazu och Vallasis. — Satiren; sagan om hästen; Aprilverk. — Svenska Friheten; Sverges rikets historia. — Lärare för grefve Gustaf Tessin; brytningen 1756; sista lefnadsår och död — Dalins litterära karakteristik; sällskapet Vitterlek; Vetenskaps- och Vitterhets-Akademiernas inrättning.

Fru Nordenflycht.

Den länk, som förenar den gamla och den ny vitterheten med hvarandra, och som i sig klarast vis öfvergången från den ena till den andra, är *Hedvi Charlotta Nordenflycht.* I sjelfva verket kan denna för fattarinna anses tillhöra begge åldrarne. Hon var e utmärkt poetisk natur, men i sin utmärkthet en företrä desvis qvinlig. Utan någon stor skapande kraft eg hon receptivitet i så mycket högre mått. Hennes fa tasi var det bildbaraste vax i förhållande till hvar poetiskt intryck, öfver hvilket hennes känsla rufvad med en ömhet och en trohet, som ej gaf sig till fred förr än det framföddes i en ny och skönare bild. Samm naiva, öppenhjertade, ömt känsliga qvinlighet, hvarme hon i sina unga år utsjöng sin längtan och sin sorg Lagerlöfs, Rudéns och Freses tonarter, genomandas hen nes mognare ålders dikter, som hon, under inflytelsen af sina vittra umgängesvänner, grefvarne Creutz och Gyl-

borg, hade inrättat närmare efter de franska smak-
aster, som dessa vänner förordat. Samma rika, kär-
störstande hjerta, samma varma, bittert lidande känsla,
ı förråda sig i de sånger, hvari hon firade sin första
;domskärleks korta dröm, återfinna vi tjugu år derefter,
ıru i mera förfinade uttryckssätt, i hennes klagan öf-
förlusten af det ideal, som den mogna qvinnan egnat
ännu tärande låga.

Fru Nordenflychts poetiska utveckling tecknas bäst
ammanhang med hennes lefnadsöden. Hennes familje-
nn var Nordenflycht. Hon var född i Stockholm den
Nov. 1718. Hennes fader var kamrerare i kommers-
llegium, hette först Nordbom, men blef adlad 1727
ı antog då det namn, som dottren gjort så ryktbart.
nnes moder hette Rosin och var af en gammal prest-
gt. Fröken Nordenflycht ådagalade redan tidigt en
r vettgirighet och mycken böjelse för läsning, i syn-
het af poetiska arbeten. Modren sökte i början qväfva
ına böjelse, såsom enligt hennes tanke hinderlig för
kans framsteg i qvinliga slöjder och hushållsbestyr;
a fadren, i detta afseende mera fördragsam, beredde
ne efterhand tillfälle att utveckla sina själsgåfvor.
anes broders informator blef hennes första lärare. Af
ne erhöll hon undervisning bland annat i latinska
tyska språken. När föräldrarne i hennes fjortonde år
ade från Stockholm på landet, lemnades henne större
et att följa sin medfödda fallenhet, och här upplät sig
första gången hennes skaldeådra. Då började hon
n studera filosofiska skrifter, som lifligt sysselsatte
nes uppmärksamhet och som voro på väg att hos henne
anta betänkliga tvifvel på sanningar, som hon förut
tt heliga, då hon till sin räddning gjorde bekant-
ı med en man, som, efter hennes egna ord, genom
rtes arbete och utvärtes lidande redan blifvit fast i
tankar .... en ny Sokrates, som i utseende, tanke-
or och lefnadssätt temligen liknade den gamle. —

Denne man var en broder till hennes och hennes brors lärare: hans namn var Tideman. Han hade i egenskap af mekanikus kommit till Nordenflychts egendom för att der biträda vid anläggningen af några maschinerier. Denne Tideman synes hafva varit en grundligen bildad man af mycken gudsfruktan och en sund praktisk lefnadsfilosofi. Genom honom vann den unga flickan något ljus i sina filosofiska grubblerier. Den slutliga hufvudsumman af hans filosofi synes hafva varit den satsen, att menniskans egen praktiska förädling är långt bättre än alla theoretiska spekulationer. Denne Tideman vann genom sin öfverlägsna bildning och sina lärorika samtal öfver henne ett välde, som ledde alla hennes steg under hennes nu pågående andliga utveckling.

Då hon var på sitt sextonde år, år 1734, dog hennes fader. På sin sotsäng förlofvade han henne med Tideman. Ehuru mycken tillgifvenhet och vördnad hon hyste för sin «mentor», såsom hon kallade honom, var denna förbindelse långt ifrån att öfverensstämma med den unga flickans böjelse. Med alla sina andliga företräden var den nye fästmannen en af sjukdomar nedtryckt krympling, för hvars fulhet den sextonårigas unga hjerta bäfvade tillbaka. Det tålamod, hvarmed han bar hennes skygghet, den grannlagenhet, hvarmed han undvek att göra sina rättigheter gällande, och det tysta lidande, som förrådde sig i hela hans väsende, väckte slutligen fästmöns djupa medlidande, och derifrån är, såsom bekant är, för qvinnohjertat blott ett steg till en ömmare känsla. Hon började åter närma sig sin gamla handledare och lofvade att uppfylla sin faders löfte. Det måste emedlertid hafva varit en bedröflig förlofningstid för en ung och liflig flicka, som säkerligen ofta fick taga fantasien till hjelp att dikta en sällhet, som hon i sjelfva verket saknade men öfvertalade sig att hon egde. «Alla de små oskyldiga nöjen, som älskande kunna röna», skrifver hon i en sednare tid, «voro oss derunder obe-

kanta. En allvarsam och torr vishet födde vår vänskap». Ändtligen befriades hon från detta onaturliga band, då döden år 1737 bortryckte hennes fästman, sedan de varit förlofvade i 3 år.

Den lättnad, som hon måste hafva erfarit genom sin påtrugade fästmans frånfälle, kunde likväl ej annat än vara blandad med saknad. Den frihet, hvaröfver hjertat fröjdade sig, innebar en förlust för förståndet. Hon hade förlorat en trogen vän, som endast i det afseendet felat i vänskap, att han ville blifva för henne något mera än vän, — en upplyst lärare, en vis rådgifvare, hvars bortgång lemnat ett ödsligt tomrum i hennes lefnad. Året efter hans död var för henne en tidrymd, väl icke af djup sorg, men af ängslig villrådighet och vacklande mellan stridiga böjelser och beslut. — Till hennes lycka behöfde hon ännu handledning i franska språket, som hennes föräldrar och lärare försummat. För detta ändamål rekommenderades hos henne en ung prest, som någon tid tjenstgjort vid franska församlingen i Stockholm. Hans namn var Jakob Fabricius. «Hennes öde», säger Atterbom, «tillförde henne nu den, som skulle blifva en ny orsak till glädje och sorg, men båda af ett slag, hvilket hon aldrig hittills erfarit. Vänskapen och filosofien hade varit hennes första ungdoms allt. I hennes tjugonde år måste de maka åt sig för kärleken och poesien, som nu för alltid i hennes hjerta intogo högsätet» *). Det kan låta besynnerligt, då jag nyss sade, att hon «till sin lycka» gjorde denna bekantskap, som dock för henne blef första roten till så många lidanden; men jag anser för en lycka för hvarje menniska att för sitt lif vinna ett sedligen berättigadt innehåll, som upptager hela hennes intresse och fyller hennes väsen, det må nu leda till glädje eller sorg, liksom jag icke känner en större olycka än den själstomhet, för hvilken allt

*) Siare och Skalder, 2 uppl. II: 280.

skapadt är likgiltigt, och som under högtider af l och löje, eller under lättsinnet af ett låtsadt förakt fö hvad man saknar, blott illa döljer sin inre förtvifla öfver det andliga väsendets undergång.

Jakob Fabricius var en ung man af synnerligen lyckliga naturgåfvor, som han genom en grundlig upp fostran gjort fruktbärande. Han förenade med ett för delaktigt utseende ett intagande sätt att vara, med djupa genom filosofiska studier skärpta tankar poetens liflig och inbillningsrika föredrag, med prestens och lärarens milda allvar den unge mannens uppmärksamma galanter Med ett ord: han var fullkomligt egnad att tjusa e 20-årig flicka af fröken Nordenflychts lynne och böjelse när han till henne ställdes i förhållande af lärare oc lärjunge. Historien om deras kärlek är i korthet denna tillfällen till en förklaring kunde ej fattas dem, den utebl ej heller länge och de beslöto att gifta sig med hvarandra Utförandet af detta beslut mötte likväl oväntade svårig heter inom fröken Nordenflychts egen slägt, som anså den nybakade adelsmannens dotter för god att blifv presthustru, såsom hennes mormor hade varit. När Fa bricius efter fyra års förlopp blifvit amiralitets-pastor Carlskrona, utförde fröken Nordenflycht sitt beslut trots af slägten och gaf honom sin hand 1743, hvarefte hon med honom nedflyttade till Carlskrona. Henne sammanlefnad med honom blef en fortsatt idyll, ett pa radis, såsom hon på flere ställen kallar det, i åtanke hvaraf hon sedermera klagade:

Med dig, utvalda vän, jag paradiset byggde,
Ditt ljufva sällskap mig för alla stormar skygde;
Det lugn, den sälla frid, som i ditt inre låg,
Var mig en tänkeskrift som adlade min håg.

Och på ett annat ställe:

Hos min vän var all min trefnad,
Och hans lefnad
Var min ljufva tankero.

Intet mot min sällhet vägde,
 När jag ägde
Dygd och honom i mitt bo.

Hvad ren kärlek mäktar skänka
 Och man tänka
Kan om vänskap, blygd och dygd,
Allt hvad ljuflig själesämja
 Kan befrämja
Njöto vi i fridens skygd.

Efter sju månaders äktenskap sönderslet döden sköna förbindelse. Fabricius afled efter en kort jukdom och lemnade sin unga enka i en sorg, som jelf på det mest rörande sätt beskrifvit. Den en- förlust hon gjort var utan tvifvel oersättlig, men ›rlust den svenska litteraturen genom detta döds- jorde var sannolikt äfven ganska stor. Fabricii r, en samling poesier, under namn af *Amaranter,* n filosofisk skrift under titel *Vänskapsväg,* utgifna ıs enka, ådagalägga att han egde för sin tid vackra ka anlag, likväl underlägsna hans hustrus, och att filosofisk lyftning och mästerskap i språkets be- ng täflade med de yppersta på sin tid i vårt fä- ıland. Atterbom har egnat Fabricius sin uppmärk- t såväl i Siare och Skalder som utförligare i «Tan- n Kritiker». Kanske jag framdeles, vid en blick n svenska prosans utveckling, får anledning att till ı återkomma.

Efter sin mans död, och sedan hon öfvervunnit den ı häftigheten af sin sorg, som för en längre tid le henne på sjuksängen, återvände fru Nordenflycht n fortfor att bibehålla sitt familjenamn, ovisst af ıkäl — till Stockholm. Hufvudstadens buller kunde sin dåvarande sinnesförfattning icke uthärda. Hon undan verlden och menniskorna och valde sin ! i ett torp på Lidingön, der hon ostörd fick rufva sin bittra sorg. Här uppstod den lilla samlingen

af dikter, som under namn af «Den sörjande Turtur
van» först ådrog henne en allmännare uppmärksan
Denna samling innehåller, utom en epilog med öf
skrift «Lefnadsbeslut», åtta poemer, författade till ki
melodier, alla variationer öfver ett och samma the
hennes tröstlösa sorg, hennes ledsnad vid verlden
längtan att till evig sällhet återförenas med sin m
Så klagar hon i första sången:

Jag kan min fordna lust ej utan skräck betänka:
Jag kan mitt sinne ej uppå min jemmer sänka,
Att jag ej blir försatt uppå en sorgesjö,
Der vågor vräka mig, der jag dock ej får dö.

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

En sådan dyrbar vän är den, som jag begråter:
En sådan utvald ro ej kommer mera åter,
En ro, den jag ej kan tillfyllest tala ut,
Som lika stadig var från början och till slut.

Nu får jag blott mitt lif i bittra tårar draga,
Min tunga lefnadstid och min förlust beklaga;
Ej någon jordisk fröjd kan mer hugsvala mig;
Hvad skall mig lindring ge? Jag har förlorat dig!

Jag har således på min korta tid erfarit,
Hvad allrastörsta ro, och största smärta varit,
Men med den skillnad, att min fröjd var blott en stund,
Och sorgen varar till min lefnads sista blund.

I känslan af de plågor, som tillfogas henne a
minne, som hon dock ej kan lefva förutan, utbrister
i en annan af dessa sånger:

Minneskraft, du grymma plåga,
Som min låga
Ständig sorge-olja ger,
O, att nu din fart försvunne,
Och jag kunne
Aldrig minnas glädje mer.

På ett annat ställe:

Att i tiden glömma dig
Är omöjligt för mitt hjerta:

Och dig jemt påminna sig
Är en obeskriflig smärta:
Minnas, glömma på en gång —
Ett osägligt själatvång.

I en annan sång tillropar hon natten:

Du mörka natt, som mig omgifver,
Du är en afbild af mitt sinn':
Der inne aldrig dager blifver,
Der tränger ingen stråle in.
Så fullfölj nu din tysta gång:
I morgon, när sig solen visar,
Med nya tårar jag mig spisar
Och börjar så min klagosång.

Åter på ett annat ställe utbrister hon:

Se dagen gryr och morgonrodnan blänker,
Förrän mitt öga ännu blundat har;
För ljuflig sömn jag på mitt öde tänker,
Som hårdt förföljer mina ungdomsdar;
Det är det lugn, som jag om natten finner,
Att jag i ro min oro mig påminner.

Det sista af dessa stycken, «Lefnadsbeslut», lyder a följer:

I denna enslighet har jag min boning valt;
I detta tysta lugn jag verldens storm betraktar:
All höghet, prakt och lust, som lyckan bjuder falt,
Jag som en flyktig rök, en väderbubbla aktar.

Här skall jag lära mig att draga tidens ok
I tålamod och hopp, tills frihetsstunden nalkas,
Tills döden löser af mitt mörka ängslans-dok,
Och all min smärtas eld i säker hvila svalkas.

Emedlertid jag här min fordna lust beser,
Det ljufva paradis, som likt en ros förbleknat;
Och trogna tårar till dens dyra minne ger,
Hvars kärlek, vett och dygd jag i min själ har tecknat.

Här skall jag repa upp min herdes hulda namn:
Här skola klippor på min klagans toner svara;
Här skall jag göra mig bekant med denna hamn,
Der rena själar få i evig kärlek vara.

Det i Atterboms Siare och Skalder anförda prof af denna diktsamling och de qvinliga Tankespelen är sammansatt af flera särskilda dikter.

Sjukdomskrämpor, som angripit henne under vistelsen på Lidingön, förmådde henne efter ett års förlopp att återvända till Stockholm för att söka läkarvård. Hon uppslog nu der sina bopålar för beständigt. Misanthropiska grubblerier uppfyllde hennes själ och hon tog sig åter före läsa filosofiska skrifter, för att i dem söka en lösning af lifvets gåta, som i hennes närvarande stämning började synas lika fruktansvärd som den är hemlighetsfull. Den plats af andlig förmyndare, som först Tideman och sedan Fabricius hos henne uppfyllt, intogs nu af hennes slägtinge akademi-sekreteraren Klingenberg i Upsala. Hennes qvinligt veka natur var såsom rankan, hon behöfde för medvetandet om sin trygghet något att stödja sig vid, och hennes hjerta, städse öppet för de ömmaste känslor, fästade sig med innerligaste tillgifvenhet och tacksamhet vid det starkare väsen, som lånade henne sitt stöd. Klingenberg synes i alla afseenden hafva förtjent hennes förtroende: också lyckades han efterhand att återskänka henne själens lugn. Förhållandet mellan dessa båda slägtingar var sådant, att Gyllenborg i sina biografiska anteckningar synes tveka om han skall kalla det kärlek eller vänskap. Det var förmodligen detta slags vänskap, hvaraf endast qvinnan är mäktig, detta slags vänskap, som i hängifvenhet och sjelfuppoffring täflar med kärleken sjelf.

Från år 1744 till år 1750 utgaf fru Nordenflycht en poetisk årsskrift benämnd *Qvinligt Tankespel af en Herdinna i Norden.* Samtidigt utgaf hon äfven sina «Tankar om Skaldekonstens nytta» och en glädjedikt i fem sånger kallad «Det frälsta Svea», och var äfven sysselsatt med andra poetiska försök, bland annat äfven för theatern, som icke blifvit utgifne eller fallit i förgätenhet. Denna tid, intill år 1753, utgör den första perioden

f hennes författareskap, medan hon ännu qvarstod på : gamla svenska förebildernas grund, innan ännu ett ggrannare studium af de franska mönstren inverkat hennes omdöme och förfinat hennes smak.

De vitterhetsstycken, som innehållas i de nyssnnda Qvinliga Tankespelen, kunna i allmänhet anses last såsom lärospån, som förberedde författarinnans :ntligen poetiska period. De erbjuda i allmänhet föga resse och bestå till största delen af «Moraliska Tan-:» och Tillfällighetsrim vid bröllop och begrafningar len gamla stilen, bland hvilka liksom tillfälligt- och dantagsvis insmyger en liten idyllisk stump af täck ivitet. Af litterärhistorisk betydelse är den ängslan, armed författarinnan söker skydd för förföljelse af sitt et kön, och den lilla bitterhet, hvarmed hon apostroar de fruntimmer, som missunna henne hennes emanierade ställning såsom vitter författarinna och klandra nsamma såsom otillbörlig för hennes kön. «Visst hade n haft fru Brenner», säger Atterbom med afseende rpå. «Men hon var en bedagad, förmögen, stadig trona, med ett vidlyftigt hushåll och femton barn, dem n visat sig kunna sköta duktigt: idel skäl att ursäkta nnes verser; helst som de alltid predikade gudaktigt och goda seder, utan ringaste tecken af någon hjers eller temperamentets svaghet. Fru Nordenflycht remot, ung, fattig, barnlös, behaglig, full af eld och lelse i vänskap som i kärlek, oblygt förrådande i en ängd visor, som sjöngos öfver hela landet, att hon rit förälskad och väl kanske än kunde blifva det — ulle en sådan vitter äfventyrerska få passera onäpst?» *) ru Nordenflycht fann sig föranlåten att i första årgånen af sina Qvinliga Tankespel offentligen i en dedikaion anropa vissa inflytelserika och högtuppsatta damer om skydd. Dessa voro hofmästarinnan grefvinnan Hed-

*) Siare och Skalder, 2 uppl. II: 292.

vig Wrangel, jemte sju hoffröknar, bland hvilk
igenfinner ett och annat föremål för Dalins flykti
artiga hyllning. — Sjelfva första versen i det förs
met i dessa Tankespel förråder hvad som för t
närmast sysselsatte författarinnans tankar:

Dumma lag, du blinda sed,
Som af nedrig afund ljuder,
När du Evas kön förbjuder
Att Parnassen komma vid!

Att du först har fått din fart
Ur en svag och manlig hjerna,
Som sitt välde velat värna,
Är väl utan tvifvel klart.

Vidare heter det:

Hvarje man, som eger vett
Och ett rätt begrepp om dygder,
Vet, att dygd på vett är bygder
Och de tvenne äro ett.

Månn' han sig en hustru tar,
Som i dumhet ligger bunden,
Och hvars dygd på vishets-grunden
Inga fasta rötter har?

Nej, hur kan en upplyst själ
Blifva kär i dumhets svärta,
Och hop med ett fjolligt hjerta
Vinna lyckans sanna väl?

Men herr Matvett säger dock:
Kloker kan jag sjelf ju vara,
Och en hustru bör ju svara
För sitt kök, sin nål och rock.

Dermed tjenar hon sin man
Mer än med de kloka funder;
Ty i Pallas' visa lunder
Hon ej hushåll lära kan.

Nej, herr Matvett, tigen still,
Tagen fritt en dummer fjolla,

Hon lär väl åt er hushålla
Som hon har förståndet till, o. s. v.

I «Satiren mot afundsjuka Fruntimmer» går hon förföljerskor direkte på lifvet:

Nog har jag ofta till mitt köns förhöjning skrifvit
Mot karlars högfärdsagg och hvassa tadelfjä'r;
Mig har en ädel pligt för könets heder drifvit,
Men mot min tanke jag nu illa lönad är:
J systrar tacken mig med afunds tadelsvärta,
Det har väl litet rört, men aldrig qvalt mitt hjerta.
— — — — — — — — — — — — — — —

Men se, vårt svenska blod är nästan kändt kring jorden
Att vara smittadt med en farlig afundsot,
Ack, hvad för usel drift! det ädla folk i Norden
Kan näpplig qväfva ned sin största olycksrot.
Men kan nu afundsmakt ett rike lutadt göra,
Hvi vill jag undra, att mig qvinnotungor röra?

Jag ömkas likväl åt de pilar hon mig sänder,
De bita icke på den blanka sanningssköld;
De komma slöa fram ur qvinfolks veka händer:
En tycktes vara hvass, och grep mig an för stöld,
Att jag ur böcker tog, med andras tankar jäste;
Men huru vet hon det, som aldrig nå'nsin läste?
— — — — — — — — — — — — — —

Men, späda tadelröst, som tyckes alltid hitta
Uppå ett bättre ord, än det som står förut,
Hon skulle vackert qvar vid lilla bågen sitta
Och lära sig att slå på silkesändan knut.
Än hinner ej ditt vett en annans gerning tadla,
Men, tvertemot, den kan ditt lilla gry uppadla.

J, som med tusen bry blott sköten mat och maga
Och spotskligt len åt mig, som pennan tar i hand,
Som tron ert eget kön, så ömkliga och svaga,
Ej kunna lära mer än sy och väfva band:
Tänk, tiden räcker till för läsa och för spinna,
Jag har det sjelf försökt, man kan alltsammans hinna.
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

Ty blir min sinnesro för afund oförfärad,
Jag eger sköldar två att sätta emot den;

Den ena är: jag vill af andra ej bli ärad,
Nöjd, om jag gillas af hvarenda vishetsvän:
Den andra är så stark, han allting öfvervinner:
Att menskligt vett är svagt, och verldens pris försvinner.

I ett annat stycke «Andras tycke, en osäker gr uppmuntrar sig författarinnan att inrätta sin lefnad sina egna grundsatser, obekymrad om andras mer mindre bittra, alltid obefogade klander deraf:

Mitt sinne, hvarför röres du
Af andras dom och tycke?
Blif vid dig sjelf och lär dig nu
Att ej för högt och mycke
På fåfängt rykte gifva akt,
Som städse vexlar om sin lag;
Det står dock ej uti din makt
Att lefva alla till behag.

Det är en ganska slipprig grund,
På andras tycke bygga,
Och uppå ryktets lösa mun
Sin lefnadsregel trygga.
Den, som för blott beröm och pris
Vill stränga dygdevägen gå,
Han tör få röna afundsris
Och tröttna, förr'n han börjat på.

Sök fram din rena skyldighet
Ur blindhets mörka gömma,
Och följ du den, när du den vet,
Låt verlden sedan dömma.
När du fullkomlig insigt får
I all den pligt dig ligger på,
Och den med allvar förestår,
Dig ingens domar skada må.

Du vet, en farlig tadelsot
Har alla tungor smittat,
Och ingen har fullkomlig bot
För denna sjuka hittat.
Men att du sjelf ej må bli krank,
Du måste kännetecknet sky,

Din lefnad ställa utan vank
Och aldrig dig om andra bry.

Om då din oskuld blandad blir,
Låt ej ditt uppsåt falla;
Ty afund, som blott laster sir,
Kan dig ej dygdig kalla;
Förakta det, men blif ej rörd,
Och utan högmod trösta dig
Utaf ditt hjertas vittnesbörd,
Som en gång skall förklara sig.

Låt derför både ondt och godt
Dig till förbättring blifva;
När du om dig har tadel fått,
Så vill dig ödet gifva
Ett nytt tillfälle att i dig
En sann ransakning ställa an;
Betänk hur tiden ändrar sig —
Dig allt till nytta lända kan.

Det vackra stycke, som Atterbom aftryckt i Siare Skalder under titel af «Stjernehvalfvet», återfinnes i nligt Tankespel under titel «Vinterro eller Betraktelse Stjernehvalfvet». Äfven de öfriga årstiderna har för-arinnan egnat hvar sin sång. Af dessa vill jag med-ı den till sommaren, hvari skaldinnan mot slutet vän-sig till sin hädangångna make, som i hennes dikter, ıdom, såsom här, förekommer under det poetiska ınet Corilas:

Sommar-ro.

Täcka tid, som muntrar allt,
Och i dig allt ljufligt sluter,
Lif i kulna sinnen gjuter,
Du mig roar tusenfallt.

I min tysta enslighet,
Dit ej storm och oljud hinner,
Jag ett lugn, en stillhet finner,
Som ej mången skatta vet.

Långt från verldens buller skiljd,
I min lilla låga hydda
Bli ej mina sinnen brydda
Af en svekfull lyckas bild.

Om jag saknar prakt och ståt,
Det en fåfäng kallar nödigt,
Har jag nödtorft öfverflödigt
Utan bry och afundslåt.

All naturen offrar sig
Att förlusta mina tankar;
Vilda skogen sammansamkar
Nöjen till att roa mig.

Vid en bäck, som sakta går
Och från höga klippan störtar,
Samlar jag de gräs och örter,
Som förnyas år från år.

Uti dessa blommors krets
Jag naturens skönhet skådar,
Hvarje blad min tanke bådar
Till förundran mångaleds.

Klippans spets ej är så brant,
Att min fot dit upp ju hinner,
Der jag nöjsam utsigt finner
Ända bort till hafvets kant.

När jag dit har ögat sändt
Och får se de flockar tåga,
Som sitt lif för vinsten våga
På det falska element,

Ömkas jag vid allt vårt vett:
Menskan, för att lifvet nära,
Tycks här döden sjelf begära,
Som sig så i fara gett.

Lyckans trälar lika så
Uppå verldens haf sig kasta;
För ett flyktigt väder hasta
De till qvafs i djupet blå.

När jag således i mitt sinn'
Andras yrsel får betrakta,
Bringas jag att troget akta
Uppå egen åtrå min.

Ljufva Corilas, som gått
Från en flyktig sommars dagar
Till de Elyseiska hagar,
Der du evig sommar fått,

Vänta mig, min herde kär!
Snart jag ämnar dig få möta,
Att ett heligt nöje sköta,
Der all dygds belöning är.

id de öfriga i dessa Tankespel innehållna dik-
nföras:

Nöje i enslighet.

Kom, aftonstjerna, snart att båda
De bästa stunder af mitt lif.
När tysthet öfver allt får råda,
Då vakna mina tidsfördrif.

En älskad skugga döljer mig,
En verld försvinner, der jag sträfvat.
Se'n mina sinnen flyktigt sväfvat,
I stillhet tanken roar sig.

Du stund, som lägger allt i dvala,
Du väcker mina tankars fart;
Din köld min oros eld kan svala,
Ditt mörker gör mitt sinne klart.

Vid menskoflärd och dårskap trött,
Vid sällskapstvång och tadelpilar,
Bland sånggudinnors hop jag hvilar
Och somnar hos Thalia sött.

Kärlekens faror.

Climene, fly kärlekens falska svek,
Den efteråt med ånger dig förföljer.

Han är en orm, som sig bland blommor döljer
En dryck, som tär, en svår, bedräglig lek.

En timmas lust, som föder långa qval,
En rosengård, som vattnas jemnt med tårar,
En dyster skog, hvars hala stig sist dårar
Och leder in på ångrens djupa dal.

En smaklig frukt, som hyser dödligt gift,
En labyrint, der sig förnuftet villar,
En nöjsam dröm, som sofvande förvillar,
Ett älskadt ok, en menniskornas grift.

En sällsam eld, som sig af kölden när,
Ett frätesår, som är den sjuke ljufligt,
Ett helvete, så mycket mera grufligt,
Som glömskans flod ej finnes der.

Tankespel af detta slag stodo i öfverens med tidens smak och förekomma ofta hos skalder.

Åminnelse af en liten ros, som vissnat, d. 27

En ros i ljuflig drägt,
Med späda blad och silkesleder,
Rann upp ur jordens vrå:
Hon sågs bland olyckstörnen stå,
Som ville qväfva henne neder:
För henne gick ej solen opp.
I sorgelunden der hon grodde
En enslig turturdufva bodde,
Som nöjdes af dess blomsterknopp.

Men fast här allt var mörkt
Och ingen dag dess färger höjde,
Sågs dock naturens art;
Hon viste här sin styrka klart,
Sin konst i denna blomman röjde.
Här något ädelt innelåg:
En hemlig kraft att hjertan draga,
Och med sin ljuflighet intaga
Hvart upplyst öga henne såg.

Dess lena blomsterknopp
Var täck, men kärnan mera lyste,
Som uti nektar-saft
Inslöt den bästa himlakraft,
Den intet lågt och nedrigt hyste:
I liflig färg och strålar klar
Hvar dag hon mer i glans förhöjdes,
Och af sig sjelf naturligt böjdes
Till allt hvad godt och ädelt var.

Hon föll liksom hon stod,
Och bladen vissnad' straxt i jorden;
Men en osynlig makt
På kärnan hade akt,
Som fördes i den högsta orden,
Der menlös dygd och kärlek bo,
Der himlafrukten mognad vinner
Af solen, som der evigt brinner
Och delar glädje, ljus och ro.

Der blir hon härligt skött:
Sitt låga rum hon nu förgäter;
Men turturdufvan matt,
Som all sin tröst i henne satt,
En dödlig sorg och saknad fräter.
I denna ros hon miste allt:
Dess täcka lif var hennes hugnad,
Dess ljufva skugga all den lugnad,
Som hon i verlden sig utvalt.

Så föll dess glädje ned:
På torra qvistar nu hon hvilar.
Med rop och klagoröst
Och suckar närer hon sitt bröst,
Hon trängtar efter dödsens pilar;
En grumlig bitter tåreflod
Uppfriskar hennes matta anda:
Hon längtar snart få sammanblanda
Med rosens stoft sitt rörda blod.

Råd och tröst till Lysandra.

Skall täcka könet aldrig lära
Mot kärlekssmickrarn väpna sig,

Och misstro till de snaror bära,
Som gillras ut på deras stig?
Har dygden intet mer begär
Emot en falsk, fiendtlig här?

Ett stadigt vett, ett varsamt hjerta
Kan det väl bli för kärlek rof?
Bör det väl dra sin ro och smärta
Af blinda Astrilds yrhets-prof?
En flygtig eld och fladderbrand
Kan den ock tända dygden an?

Ja, dygdens lott är den att strida:
Hon kan ju rörd och frestad bli!
Det är en dubbel konst att lida
Och dock i faran vara fri.
De jemna sinnen kunna bäst
Mottaga prof, och segra mest.

Det är då ej ditt fel, Lysandra,
Att du har trott en annan väl;
Pass på att på en svaghet klandra,
Som haft så många ljufva skäl.
Din stränga dygd är lika ren,
Fastän du rördes af ett sken.

Regnbågen kan ju artigt pråla
Med färgor, som ta' ögat in;
En vacker glans af dygdens stråla
Kan röra ock ett dygdigt sinn';
Men när de falska färgor fly,
Så ser man att det var en sky.

Du lär då sakna lätt ett sinne,
Som aldrig parat sig med ditt,
Och ha den seger i ditt minne,
Att du ett hjerta bojor smidt,
Som redan låg i Daphnes hand,
Men knäföll dock för dina band.

Var du förnöjd; låt Daphne klaga,
Hon har en olycksgåfva fått:
Ett hjerta, som vill alla draga,

Och råkar sjelf i kärlek brådt;
Ehvad för kedjor hon ock har,
Lär hon ha svårt att hålla't qvar.

Så skall försigtigheten vinnas
Af egna och af andras fel;
Lysandra lär ock ändtlig minnas
Så oförmodligt gyckelspel,
Att hon ock ej må fångad bli
Af sinnessmak och sympathi.

Men ädla kön, som nödgas vara
Ett mål för en så farlig hop,
Som drar dig vänligt uti fara
Och dödar med Sirenerop:
Ack, vakta dig dock för en kär:
Han en förklädder ovän är.

)en täcka eklogen «Doris, Timandra och Selinde», rst utgafs i Qvinligt Tankespel, har sedermera bevärdig en plats i den samling af fru Nordenflychts ırbeten, som Fischerström utgifvit.

ru Nordenflycht hade nu blifvit helt och hållet ,rinna: hennes penna förskaffade henne lifvets uppedels genom honorarier dels genom pensioner. En ınkt i hennes poetiska lif och verksamhet inträffade 3, då hon kom i beröring med en krets af samnen yngre litteratörer, för hvilka hon snart blef ımmanhållande medelpunkten. Bland dessa äro ne Creutz och Gyllenborg de enda som fortlefvat 'itterhet, liksom de äfven öfvade det största inflypå fru Nordenflycht ända till hennes död. Om ıållanden, under hvilken denna vackra förbindelse berättar Gyllenborg i sin på Upsala akademiek förvarade handskrifna sjelfbiografi följande:

värdigare skola för unga vitterhetsidkare öppnades hos den svenska fru Nordenflycht. Hon tillbragte under närvarande tid de lyckli-en af sin lefnad. Med en tillräcklig utkomst genom pensioner från illen, egande för sitt hjerta den värdigaste af vänner, älskad och d, yttrade hon en förnöjelse, som ökade behagligheten af hennes

umgänge. Det var detta umgänge, der snillets oupphörliga liflighet ı hölls af vidsträckta kunskaper, som tilldrog henne vidsträckta bekants ur alla stånd, af alla älskare af vitterhet, af allt folk af smak och lärdom. Man var säker att i hennes hus finna det mest upplysta och sällskap, som ofta var tröttande för den, som ville åtnjuta hennes att odelt och fann i hennes solitära sällskap det angenämaste af alla. Hon i sin ungdom gjort sig namnkunnig af sånger, som återskallat frå landsändar, de första på svenska, der känslan af vänskap och kärlek l med en rörande ömhet uttryckt och med en ädel enfald, så dyrba kännare och så sällsynt hos sednare skalder. I medelåldern, den ho det närvarande innehade, hade hon i synnerhet studerat filosofien, hon handleddes af sin slägtinge och förtrognaste vän, sekreteraren vid sala akademi, Klingenberg, en verldslig vis, «som kunde dårars fel köld och styrka bära, och hade klädt i skämt en sund filosofi». Sådı den målning jag af honom i *Verldsföraktaren* författat, och mot hv målning han till alla delar svarade. Baron Axel Reuterholm, tjenstgöı kammarherre hos drottningen, och baron Axel Leyonhufvud, den förre för sin smak i den vackra litteraturen, och den sednare i synnerhet fö vidsträckta språkkunskap, voro tillika bland fru Nordenflychts äldsta vi och bidrogo att göra umgänget i hennes hus det mest upplysande och nöjande, som i Stockholm kunde erhållas.

Det sällskap, der Creutz och jag hade ingått för att vinna någo seende i allmänheten, anhöll hos Svenska Sånggudinnan (fru Nordenfl att vilja åtaga sig dess öfverinseende. Fru Nordenflycht kunde ej föı denna uppmuntran för unga vitterhetsidkare, men önskade att sälls ville samlas hos henne. Den utmärkta ynnest hon betygade för någ dess medlemmar, ibland hvilka Creutz och jag hade den lyckan att rä gjorde att de öfriga retirerade sig efter hand, och fortsatte sina sam komster hos ordensmästaren. Vi öfvergåfvo honom icke heller, men förnämsta stamhåll blef hos fru Nordenflycht, hos hvilken, under revid det af våra arbeten, den förbättrade upplaga bereddes, som efter någr förlopp öfverlemnades åt allmänheten (under namn af «*Vitterhetsarbeten gifna af ett samhälle i Stockholm*»). Jag kan aldrig glömma de roliga der vi tillbragte under detta arbete. Vi ansågo hvarandras foster lik våra egna, logo åt våra misstag, och voro de förste, som dem erk Rättelser meddelades utan högmod och antogos med nöje och utan förö kande. Vi gåfvo ett exempel åt litteratörer, som aldrig lär efter bland hvilka egenkärleken icke tål att underkasta sig andras omdöme, modet såras af rättelser, priset meddelas med hemlig afund och kri med bitterhet. Huru litet förstå icke vitterhetsidkare deras eget int med ett sådant förhållande! Hvad upplysningar, hvad lättnad i deras a förlora de icke derigenom! Fel, som tidigt kunnat undanrödjas, blifva

ıde fläckar. Kritiken skall bittida eller sent framställa dem för allmänıs ögon och näpsa högmodet.

Våra sammankomster slutades med en souper hos Aspasie, der hon visig lika så behaglig som hon varit det vid skrifbordet, alltid intagande rätta ställe, hvarhelst man kunde henne finna. Timmarne försvunno ır ett roligt skämt och infall, som icke voro studerade. Bör jag vid ken på de sälla stunder jag åtnjutit som skald sörja förlusten af den rtes lyckan? Hvilken tjenst, ehuru hög den kunnat anses, hade för- att meddela mig samma oskyldiga och förtjusande nöjen? Kretsen af varelse utvidgades så väl i anseende till känslan som tankarne. Jag åtnjutit som menniska all den sällhet, som menskligheten är mäktig åtnjuta.

Vid en flyktig genomläsning af de poemer af fru rdenflycht, som tillhöra dessa samlingar, igenkänner n genast det nya inflytande, under hvilket hon ställt . De båda grefvarne fullbordade hvad Fabricius beıt, att inviga sin vittra väninna i den franska litteıuren, och de gingo längre än han deruti att de, sjelfva ge delaktiga af den tidens mest utsökta aristokratiska fostran, som de båda haft tillfälle att än ytterligare ina genom flerårig anställning vid ett hof, der Lovisa ika gaf tonen och prins Gustaf, sedermera Gustaf III, framtidshoppet, sökte öfvertyga henne att Frankrikes erhet var sjelfva blomman af all poesi, och att dess nster voro de högsta, som den nya svenska vitterhe- kunde följa. Deras bemödanden gingo för fru Norıflycht icke förlorade. Med den smidiga bildbarhet, n utmärkte hennes riktbegåfvade qvinliga natur, mot- hon och tillegnade sig för lifvet dessa nya intryck. nnes dikter från denna tidpunkt förråda icke allenast vidsträckt bekantskap med Frankrikes då för tiden st populära filosofiska och esthetiska skrifter, utan äfn en sträfvan, och en ganska lyckad sträfvan, att tillna sig dess skalders egendomliga tankegång, bildomng och framställningsart, — en sträfvan, som sträcker g äfven till sjelfva det språkliga uttrycket. Hennes oetiska stil blifver från denna tidpunkt mera klar och orrekt, men får tillika en liten fransk anstrykning af

rhetorisk affektation, som sedan återfinnes i högre lägre grad hos hela den så kallade klassiska skol vår vitterhet. Lika nära befryndad som fru Norden genom sina äldre dikter visar sig vara med de l af den Carolinska skolan, såsom en Rudén, en F lika nära står hon genom dessa sednare de bästa a Gustavianska. Hon är i sjelfva verket, såsom jag yttrat, den lefvande mellanlänken mellan de båda hvarfven.

Det vittra sällskap, i hvilket fru Nordenflych en tid var själen, är af stor betydelse för vår litteratur, på hvars pånyttfödelse det med förenade ter arbetade. Stiftadt, såsom sagdt är, af Ekleff det sökta namnet af *Tankebyggar-orden*, samlade sig sedan med ett urval af personer, namnlöst, krin Nordenflycht, antog efter hennes bortgång namnet *Dulci*, inrättade en filial-afdelning i Upsala under af *Apollini Sacra* samt en i Åbo under namn af *Auror bundet*, upplifvades efter en period af aftyning ån Schröderheim och fortfor i sin verksamhet till år då den nyinrättade Svenska Akademien tillegnad dess förnämsta ledamöter. De mest utmärkta me marne af detta sällskap från dess stiftelse till dess hörande uppräknas hos Hammarsköld. De voro: varne Creutz och Gyllenborg, friherre A. G. Lejo vud, bröderna Joh. Isr. och Carl Torpadius, Fis ström och Klingenberg, i den äldre föreningen; samt s mera: Gagnerus, Köhler, Reftelius, Harlingson, Fant, Strand, Wellander, Liljestråhle, Smedberg, C stjerna, Bjerkén, Dahlström, Bergklint, Adlerbeth, han, Clewberg (Edelcrantz) *), Paykull, Kellgren, ström, Regnér, Ristell, Juslén, Leopold m. fl.

De dikter af fru Nordenflycht, som tillhöra sednare förfinade period, äro egentligen de, som

*) *Hammarsköld*, Svenska Vitterheten, p. 204 f.

hållas i det af Fischerström föranstaltade urval af hennes arbeten. De få af hennes äldre poemer, som der fått en lats, hafva undergått en större eller mindre omstöpning fter den nya modellen. Onekligt är också, att dessa ednare poetiska arbeten, i trots af den något främmande rg, som här och der vidlåder dem, ega företrädet framr de äldre, då de, jemte sina nya förtjenster af större råkrigtighet, bättre versifikation och en mera lockande egans, för det mesta bibehålla samma varmt idylliska insla, stundom äfven samma enkla naivetet, som utgör ; äldre dikternas förnämsta behag. Minst lyckad synes ig fru Nordenflycht på detta stadium i de stycken, der m anslår den heroiska eller den filosoferande tonarten; · dock ej mera misslyckad än hon var i sina äldre ycken af samma slag, till och med mindre, i samma ån som hennes sednare franska mönster äro öfverlägsna innes äldre svenska.

Jag är skyldig att meddela några profbitar af hens sångmös nya verksamhet och väljer dertill i första mmet de stycken, som hos hennes egen samtid rönte irsta bifall, hvarvid jag låter mig ledas af Gyllenborgs ss anförda omdöme.

Fru Nordenflycht har försökt behandla samma episka me, som sedermera med så mycken nitälskan bearbetades af denne hennes vän, nemligen Tåget öfver ilt. Gyllenborg eger onekligen i sitt långt vidlyfgare poem företrädet af detaljteckningens större noganhet och finhet, hvaremot han knappast kan sägas ra fru Nordenflycht öfverlägsen i kompositionens eller pfinningens konst, då denna hos Gyllenborg inskräns till en större historisk utförlighet; ännu mindre i tryckets poetiska kraft, då i sjelfva verket hos fru rdenflycht de stora historiska dragen framstå till och d skarpare och djerfvare än hos Gyllenborg, i samma n som de i det kortare poemet äro mera sammanngda och öfverskådliga. Hvad det så kallade episka

maschineriet angår — hvarom jag vid frågan on borgs epos framdeles får tillfälle att utförlig mig — så är det hos båda skalderna ungefärl samma, d. v. s. hos båda lika opoetiskt: pers naturkrafter och allegoriska figurer, som förestå liska egenskaper. Till jemförelse mellan de b derna i afseende på deras styrka i målning — skap, som då för tiden ansågs till och med för d hos en episk skald — vill jag anföra ett ställe deras poemer, som skildrar samma scen. Car skyddsgudinna, som hos fru Nordenflycht heter heten», hos grefve Gyllenborg «Vapenlyckan», gifvit sig längst upp till den yttersta norden, f Bore eller Kölden utbedja sig dennes biträde konungen. Om Köldens boning sjunger fru No på följande sätt:

Längst öfver Rifla fjäll och ytterst uti Norden [1]),
Vid Gandviks [2]) kalla udd, är grottan danad vorden
Utaf naturens hand i hårda klippans barm,
Hvars istopp aldrig var af solens strålar varm;
En tjock och stelnad snö dess kulna hvalf betäcker,
Dess evigt frusna spets sig upp till molnen sträcker,
En blank kristallisk is är taks och väggars prakt:
Två björnar mumla här, vid kulan hålla vakt.
Här Bore stolt och prydd i sobelfällar sitter,
Hans spira är af stål, besatt med rimfrosts glitter;
Kring honom ilar, storm och köld i harnesk stå,
Beredde på hans vink att ut till härjning gå.
Till detta öderum gudinnan sig begifver;
Af hennes ögons eld allt ljust derinne blifver.
Den kulna Bore sjelf en värma känna får,
När detta gudatal från hennes läppar går:
«Du luftens ilskna gud, du skarpa nordanväder,
Som ödelägga kan båd' djur och land och städer,
Som styrka, drift och lif naturen sjelf betar
Och Köldens stränga kraft uti din lydnad har:
Sänd denna resen ut att min befallning höra,
Han skall för mig en stig på salta vågen göra,

[1]) Fjällryggen. [2]) Ishafvet.

På den jag oförskräckt min hjelte leda må,
Att vapenskifte ge och friden återfå.»
Hon talte: Bore straxt den starka kedjan lossar,
Som Kölden fängslig höll, hvars anda solen trotsar;
Han med en thordönsröst och bister uppsyn far.
Gudinnan så sin väg till hjeltens läger tar.
I djupa rådslag stadd hon der sin Gustaf finner,
Hans hug är ädelt nit, hans blod af ära brinner;
«Gån, tagen, bardamän», sad' han, «den pligt i akt,
Som grund till Svears frejd från hedentima lagt.
Fritt vågom lif och blod, det Atlands trygghet gäller.»
I samma ögonblick hon sig i kretsen ställer,
Hon hade tagit an den store Dahlbergs hamn,
Och så till orda tog i denna Wisurs [1]) namn:
«Nu lyckan, Svea drott! sig i ditt välde gifver,
Dig lägger kölden väg och böljan fängslig blifver;
En brygga för oss hvälfd på vilda Glisjön [2]) är,
Som ända fram till Fyen och Ifvarnäset [3]) bär.»
Nu hviner Bores röst [4]), hans hot är utan like,
En isklädd vinter rår i sjelfva Æges rike [5]),
De hållit envigskamp på hafvets blåa fält;
Sist vann den grymma köld och tog sitt rum på Bält.
Han klädde böljans rygg med starka frostens täcken,
I djupets dolda göl han bundit falska Necken [6]),
Dess tre-udds gaffelgrep, som fälld och bruten låg,
Satt honom utur stånd att reta hafvets våg.

Samma scen tecknas hos Gyllenborg sålunda:

I Polens öde krets sitt läger Kölden stiftat,
Der aldrig någon sol har årets tider skiftat.
Ett isberg är hans slott, der strömmar skurit ut
De präktigaste hvalf och fästa sig till slut.
Det gyllene palats, som dagens fackla hyser,
Vid himlens östra port, af mindre strålar lyser
Än detta Köldens slott. — Den marmor Paros bär
Är mindre hvit och klar än den som alstras här.
Med glinder af kristall och sken af ädla stenar
Den stränga Köldens gud i frusna hvalf förenar
Den prakt, naturens hand kring jorden sparsamt sår;
Och bildas mera rik, än hon det sjelf förmår.

---

1) Wisur, Höfding. 2) Bält. 3) Första udden på Fyen. 4) Nordanet. 5) Neptunus. 6) Ett gammalt svenskt namn på hafsguden.

Hans bädd en evig snö safirens färger bryter.
Hans halfva-åra-natt af nordens låga skryter.
Hvad tjenar all den glans, när hård och ofruktbar
Naturens fiende han sig förklarat har?
I skuggan han, betäckt af branta klippor, hvilar,
Der mot en hatad verld han hvässer spjut och pilar,
Som Nordan, Köldens son, förtros att sprida ut,
När han i härnad far och hastar sommarns slut.
Hit ilar Nordan opp att nya vapen hämta
Och ger åt hafvets drott ett ögonblick att flämta,
Så långt från Polens krets, som nu han manad är,
Han aldrig har försökt att fängsla Äges här.
Ej spjutet fyllest gör, han sig till striden väpnar
Med Köldens egen sköld; för den naturen häpnar.
En sten-förvandlings kraft vid honom häftad är,
Som solens eld betar, när hon sig speglar der.
Här dödens bleka hamn ur nattens kula sträfvar
Och mellan Björnens bloss och Nordens flammor sväfva
Kring kanten vädren stå med ständigt hvin och tjut
Och hagelskurar strö och pusta dimman ut.
Med denna sköld betäckt ej Nordan längre hvilar,
Kring honom skockar sig en vingad här af ilar,
Som utur Köldens hvalf med spända bågar fly;
Och följa Nordan åt i frostens glindersky.
Re'n inom Polens krets hans styrka frestad blifver:
På gränsen Lappen qväfs af köldens ökta ifver.
Han högst i Norrland käns, der *Drifva, Faun* och *Mje*
Hans väna systrar, bo i evigt gröna tjell.
Med snön i deras vård de sist hans härar följa,
Och ödelagda fält med vintrens bäddar hölja.
I sträckan af sin flygt han fängslar haf och land,
På djupet sjöars våg och floden vid sin strand.
Han sig med dödligt våld i skogens rötter tränger,
I jordens djupa sköt han källans ådror stänger,
Naturens stela bröst ger lif och värma opp,
I hjertat anden qväfs och källan i sitt lopp.
Ej solen mäktar mer att blida strålar dela:
Ej vestan mer förmår med lätta vingar spela:
En allmän rysning käns vid Nordans blotta gny:
I nästen luftens här, i kulor djuren fly;
Mot Köldens fina spjut ifrån det fält han härjar,
Den fristad menskan sökt med möda henne bergar.

Säkerligen skall denna jemförelse besanna hvad jag nyss yttrade, att fru Nordenflycht icke är sin medtäflare underlägsen i inbillningens djerfhet eller uttryckets styrka, men väl i teckningens utförlighet, noggrannhet och finhet.

«Den frälsta Svea», ett heroiskt poem i fyra sånger, finnes ej upptaget i Fischerströms upplaga af skaldinnans skrifter. Skälet känner jag ej. Det eger dock vackra partier och andas en varm patriotism, t. ex. början:

Rätt under Nordens pol, der Carlavagnen lyser,
Och der naturen en mångfaldig fägring hyser,
Så skön och präktig på den gröna blomsterbädd,
Som hurtig, frisk och täck, i snö och is beklädd;

Der bor en sköldefru, den fagraste i Norden,
Hvars hedersnamn är kändt kring hela vida jorden.
Vid skog och rika berg hon slagit ned sitt tjäll;
För grannar stor och fri, samt hemma nöjd och säll.

Från tidens början drar hon sina stolta anor,
Dem hon har sedan prydt med dygd och segerfanor;
Kring verldens bästa del hon vidgat ut sin thron;
I krig hon haft sin lust, och Svea heter hon.

Det var en tid, då det än brukades på jorden,
Att tala utan konst, och kännas uppå orden,
I verldens barndom, då enfaldighet och tro
Var tidens största skatt och folkens bästa ro.

Naturlig nödtorft var den rikedom, som söktes,
En lysten åtrå ej med plågsam möda öktes;
Fåfängan hade än ej delat ut sin lag,
Och äran var då en, men ej af många slag.

I denna goda tid var Svea ännu fredlig,
Stark, sparsam, frisk och nöjd, uppriktig, vänfast, redlig;
Med dessa dygder född, hon så uppammad är,
Att än hon några streck, på åldern, af dem bär.

En annan dikt i den heroiska genren efter den tidens manér är fru Nordenflychts «Ode öfver Carl XII:s

seger då han gick öfver Düna-strömmen». J
ker mig till att om denna dikt säga det
nästan alla dikter af samma slag från denna
den har mera rhetorisk än poetisk skönhet.
verserna må sanna mina ord:

När fordom vid Dardanska stranden
De tvenne härar drabba hop;
Då ingen viss fick öfverhanden,
Men ömsom gåfvo segerrop;
Ej Thetis son så snart sig rustar,
Och tränger fram bland hårda dustar
Förrän han segren tydlig gör.
J stolte Saxer! flyn er bana!
Här hjelper ej er tappra vana:
En svensk Achilles svärdet för.

Sitt höga mål han skyndar hinna,
Af segren följd, i ärans spår:
Än skall han flere lagrar vinna,
Hans hjeltearm ej hvila får.
Här vill han blott den runan lemna:
«Ej verlden mer skall Düna nämna
«Och icke minnas denna stig,
«Som *Carl* beredde sig på floden,
«Då han den tredje segerstoden
«På tvenne solhvarf reste sig.»

Du store *Carl!* Du hjeltars under!
Som i ditt lifslopp sammanbragt,
Hvad häfdarön och kloka funder
Om hjeltevärf och mandom sagt.
Ho kan till slut det storverk föra?
Ho kan din målning lik dig göra
Och visa verlden hvad du var?
Din bild kan matta streck ej tåla:
Men vill man tusen hjeltar måla,
Man alla i den ena har.

Samma omdöme gäller om fru Nor
till thronföljaren i Ryssland Paul Petr
ningsoffer i den då så populär-blifna

mingens namn, men oväntadt af den skaldinna som ss förut besjungit Carl XII. Det ställe, der hon omar Peter I, är sannolikt det bästa i detta poem. Det er så:

Jag ville ärans son, den stora *Peter*, måla,
Men häpnar för en höjd, dit ingen vågar gå;
Jag ser en mängd af ljus, som hvar om annan stråla:
Monark och menska här min vördnad ömsom få.
Naturens största kraft, du thronens stöd och under,
Skall, på ditt hjeltefält, min pensel skildra dig,
När till din vida magt du lägger segrens grunder,
Och härdar först ditt folk i faror, nöd och krig,
Ell' när du, lik en Gud, dess sällhets höjd bereder,
Och skapar om dess art, till tankar, vett och seder?

Hvar är du mera stor med spiran uti handen,
Som lyds från Tauri spets till nordens yttra kant,
Ell' när du okänd går, vid låga Amstel-stranden,
Och timrar sjelf den köl, hvarmed du hafvet vant?
Här röjs en ädel eld, som dristigt genombryter
Okunnighetens moln och vanans tyranni.
En yngling, en monark, kan se hvad honom tryter,
Går ned ifrån sin höjd, att ännu högre bli.
Hvem var hans första råd? hvem lifvar upp hans snille?
Han sjelf, hans stora själ, som kunde hvad hon ville.

När efter tusen år bland store mäns bedrifter
Man söker och får se *Petrovnas* tappra far,
Ett undrans mål han blir i tideröн och skrifter,
Och näpplig lär man tro hvad Rysslands *Minos* var.
I örlogs bistra tid, när lagar trampas neder,
Han fridens frukter ger och hennes klagan hör;
Han ammar konster opp, sin flotta väg bereder
Och i en annans land sitt nya Tyrus gör:
När svärds rätt ensam rår, han lag och ordning stiktar,
Och krigets öde-fält med vishetslagren riktar.

Bland hjeltar, som ett folk ur mörkret hunnit lyfta,
En verket påbegynt, en halfgjordt lemnat har;
Till ett så vidsträckt mål ju många snillen syfta,

Förr'n Grekland når sin höjd, förr'n Rom sitt välde tar?
Det fordras tidehvarf att sådan hvälfning göra,
Men Moskwas unge drott på tid och hjertan rår,
Han, ensam om sitt verk, kan ensam det utföra:
Hvad sekler knappt förmå, sker här på tjugu år.
Utaf hans vishets frön hans samtid frukten skördat,
Och Ryssland på en gång blir ryktbart, kändt och vördadt.

Om de båda moraliserande dikterna «Ode öfve ställe i Exodus» och «Ode öfver ett godt hjerta», ge hvilka hon närmar sig Leopold och Kellgren, kan] hos Atterbom *).

I sitt «Fruntimrets försvar» mot J. J. Rous upptager hon åter, ehuru med större eftertryck och b: utrustad, samma stridshandske, som vi sett i hennes l redan i första årgången af Qvinliga Tankespel. Gyl borg kallar detta poem «ett evärdeligt vedermäle af nes vidsträckta kunskaper». Tvifvelsutan visar hon en rätt stor beläsenhet, då hon i detta långa poem s ligen förgätit ett enda mythiskt eller historiskt qvi namn, som kan gifva stöd åt hennes åsigt om qvi könets förmåga af alla menskliga dygder. Den l raden slutar med Lovisa Ulrika, Sverges dåvar drottning. Karakteristiskt för tiden är att hon ej vå texten upptaga Jeanne d'Arc, hvilket hon i en not säktar dermed, att «som detta ämne varit en stöte så har man icke vågat sig att röra dervid». «O, domars makt!» skulle man kunna utropa med skaldi sjelf. Emedlertid är detta långa skaldestycke, som sitt företal och sina många noter ser ut att vara äm till ett *monumentum ære perennius*, i sjelfva verket e de svagaste i samlingen. Det utgör en omsorgsfullt arbetad prosaisk afhandling från början till slut. profbit må meddelas, den förekommer i början af met. Skaldinnan börjar sin dikt med en tecknin qvinnans än alltför höga, än förnedrade ställning u

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., II: 300.

a tidehvarf och hos olika folkslag. Sedan fortsät-hon:

Säg, ädla kön, hvad är, som detta öde våller?
Du är ju sjelf en del, som verlden sammanhåller,
Du föds med vett och drift, med känslor och begär,
Och qvinna, liksom man, fullkomlig menska är.
Skall den dig älskar högst dig menskorätt förmena?
Skall mannen få sin hälft, sitt väsend' sjelf förklena?
Skall menskan, mörk och svag, åt menskligheten le,
Den blinde af en blind med högmod göra spe?
Med qvinnokönets rätt man så enväldigt handlat,
Att man det än till Gud och än till mask förvandlat,
Dock alltid sammanstämt i ett så hårdt beslut,
Att stänga det från ljus och höga sysslor ut.
Jag vet, man härtill skäl vill från naturen draga,
Att blodet flygtigt är, och själens verktyg svaga,
Dess byggnad ej så stark som hos det andra kön:
Men grundom vårt bevis på klara sanningsrön.
Har något dödligt vett med visshet kunnat märka,
Hvar tanken rinner upp, hur själens krafter verka?
Den eld, den fina saft, som uti nerver går,
Ej än begripen är, än mindre hvar han rår.
Kan någon mäta rätt, hur han ock forska ville,
Af hjernans täta hvarf förmågan af ett snille?
Månn' lustar och begär och böjelsernas lopp
Af blodets färg och tyngd och omgång täckes opp?
Så länge det ej skett, är det i dvala drömma,
Att efter kropp och blod förståndets styrka dömma,
Om man ej säga vill, det dock ej mången tror,
Att snillet allrahelst i stora lemmar bor;
Det är den fördels lott det andra könet vunnit.
Dock har man vederspel af denna satsen funnit,
Förfarenhet gör ett med gamla Grekens rop,
Att starkhet med förstånd ej alltid trifs ihop.
Af gamla tiderön och Göthska talesätten
Man ser, en liten dvärg har alltid dårat jätten,
En apa i begrepp för björnen priset får,
Och biet i snillebragd en hvalfisk öfvergår.
Naturen är sig lik; man kan då säkert yrka,
Att snillets fina eld ej följer kroppens styrka,
Men just i kroppens kraft, i näfrätt och i våld,
Tör mannens öfvermakt från början ligga dold.

Den kan ju stifta lag, som myndigheten eger:
Der är ju rätten störst, der våldet öfverväger.
Hvad gäller vett och skäl mot tvång och trug och hot:
När makten säger: lyd! är fåfängt stå emot.
Mig tycks jag verlden ser i vildhets första yra,
När barbari och våld begynte samfund styra,
Hur då en manlig arm, som lag med svärdet skref,
Det kön, som rådde minst, i tvång och träldom dref.
Från denna mörka tid ha alla missbruk stammat.
Ett foster, födt af våld, blef se'n af lättja ammadt;
Ett kön, som all sin vinst af andras sällhet drog,
Har sett, till detta mål, sin skönhet vara nog.
Det blef i mörker qvar och älskar nu sin dvala;
Till myckenhetens lof kan man ej mycket tala;
De flesta qvinnors vett i dårskap födan tar,
Och deras dygd sin grund på blotta vanor har.
Ty qvinnan är förment att någon sanning fatta,
Man vill det nöje ha att åt dess dumhet skratta;
Men när af dumhets frö blir lasters frukt till slut,
Då gjutes ymnigt gift och mycket tadel ut.
Då gäller ej det skäl att hennes vett förqväfves,
Hon är då svaghets kärl och qvinna ej förgäfves;
Naturen får då skuld, och blod och hjerta del
I det, som blott har grund i fostringssättets fel.
Man täpper ådern till uti en springekälla,
Och undrar se'n derpå att ådern ej vill qvälla.
Man snärjer örnens fot, dess vingar sönderslår,
Förviter honom se'n, att han ej solen når.
Så bindes könets drift af fostringssätt och vana,
Att kämpas med hvarann på dumhets trånga bana
Och som en prydnad dra okunnighetens ok,
Ty det är qvinnans skymf att vara lärd och klok.
Ack! grymma tyranni! månn' det vår verld förbättrar,
Att halfva slägtet stängs i dumhets trånga fjettrar,
När brist på hjernor röjs i sysslor och i värf?

Främsta rummet bland fru Nordenflyc
under denna liksom under den föregående pe
taga utan fråga de lyriska. Några af dessa,
i den erotiskt klagande diktarten, äro fullär
slag. Atterbom har i Siare och Skalder med
af dessa i deras helhet, af andra fragment

anföra några bland dem, som antingen alldeles icke
r blott delvis finnas upptagna hos Atterbom:

Sorgeqväde.

Uti en enslig skog, der dagen vägras sprida
Det ljus, naturen lifvar opp;
Der björnen villas i sitt lopp,
Och ingen herde vågat bida:
Der täta grenar om hvarann
Ej skugga blott, men mörker födde,
Der ris och mossa marken ödde,
Och knappt ett gräs ur jorden rann;

Der tycktes ängslan sjelf sin dystra grotta ega,
Och klippan, liksom mera hård,
Ett sorgligt echo ha i vård,
Som idel klagan kom tillväga.
Der spelte ingen näktergal,
Och lärkans sång der aldrig hördes:
Det enda ljud, i stämmor fördes,
Var turturdufvans låt och qval.

En flod, som sin kristall till salta hafvet ledde,
Sig genom nattens boning bröt,
Och inom torra stränder flöt,
Der inga blomster blefvo sedde:
Ej någon nymf, ej någon gud
Befallte här, och nejden prydde.
Från dessa rum, der nöjet flydde,
Ett gensvar gaf Camillas ljud:

Du strida flod, som öks af mina tårar,
Ack, utan brott kan jag ej famna dig:
Mitt usla lif, som evig saknad sårar,
I sorg förgås och får ej släcka sig.
Ack, kunde jag med ögats strömmar följa
Och kindens våg i dina vågor skölja.

Du mörka skog, du enslighetens gömma,
Jag fåfängt döljs i dina tysta vrår:
I glömskans bo kan jag ej herden glömma,
En skugga fly, som följer, hvart jag går.

Din bistra natt hans öde för mig målar,
Ditt villoljus min lyckas fordna strålar.

J vilda djur, som herden häpna sågen,
Hit, hämnen er och rusen i min famn;
Er grymma drift emot min vålnad vågen,
Förfärens ej af dödens bleka hamn.
J skolen här ej märg, ej föda hitta,
Om ej ett blod, som er med sorg kan smitta.

Du blida sol, kan än din strimma spela?
Ack, gå för mig i evigt mörker in.
Hvad tjenar ljus åt dränkta ögon dela
Och måla fröjd, der du ej lifvar min?
Förskräcks och fly, gack in i moln och töcken,
När ängslans natt mig målar dödens öcken.

Dit flyr min själ, der qväfvas skall en gnista,
Som vilse far och ständig oro när.
Min Celadon, jag har dig kunnat mista,
Och jag är till, — en lemning skonad är.
Ditt ädla stoft med jordens aska blandas,
Och jag ännu i qval och plågor andas.

Farväl, min hjord, min fordna lust och fägnad,
Du späda hop, som går i marken trött;
Förvänta mer ej någon vård och hägnad
Af den, som mig och dig så troget skött.
Förgås, och blif ett rof för ulfvars tänder,
Så saknar du ej herdens hulda händer.

Håll, Phylax, upp att fram och åter ila,
Ditt skrik och gnäll mitt hjerta genomskär.
Gå, slut ditt lif, vid herdens fötter hvila,
Rif upp din graf der han förödad är.
En skymt af dig är nu så grym att skåda,
Som kär, när du hans ankomst hördes båda.

Du fagra ek, som sval och ymnig skugga
Åt Celadon och mig lycksaligt länt;
Nu lära väl dig lystna händer hugga,
Fast du till skygd för ljufsta kärlek tjent.

Ja, dö; din prakt, din ålder må ej vördas,
När kärlek sjelf skall i sin blomma skördas.

J ängar, J som hoptals blomster skänkte,
När Celadon dem för min hjessa knöt;
J äpleträn, J som af frukter blänkte,
Som skakats ner och offrats i mitt sköt;
Låt tistel gro, låt maskar er förtära,
Den hand er skött kan ej er skatt begära.

Du täta lund, der sig vår källa gömmer,
Der ljuflig dryck jag åt min herde bar,
Ack, vissna bort! den åder der sig tömmer,
Den silfverflod, som all vår rikdom var,
Täpp evigt till; låt ej dess svalka rinna,
Att i din nejd man ej må hugnad finna.

Försvinne allt, som sett vår ömma låga;
Den mull vi tryckt, fall ned i jordens hvalf!
Du branta klint, dit sig min herde våga',
När lammet flytt och på dess höjder skalf,
Stört' våldsamt ner, hölj fält och hjordars skara:
Försvinne allt, när kärlek ej får vara!

Du herdehop, som fåren stilla drifver,
Der vittne du af menlös kärlek var:
När ryktet dig den sista tidning gifver
Om ett så kärt som osällt herdepar:
Förgät dess namn, låt echo det ej stafva,
Bryt hyddan ner, låt glömskan allt begrafva.

Visa.

Håll upp, min ömma själ,
För andra gjuta ut den sorg, dig sårar!
Hvad lättar det ditt bröst
Att plåga andra med din sorgeröst?
I enslighet dig qväl,
Och fäll i löndom dina tårar!
Den, som i ro mår väl,
Behjertar ej ditt klagoskäl;
Tro fritt, att du dig dårar!
En fri beklagar ej en usel träl.

Håll upp, min ömma själ,
För andra gjuta ut den sorg, dig sårar!

Nog är det sannt, en vän
Kan läka aldrabäst ett såradt sinne;
En suck, en ömksam tår,
Är bästa salfva på ett hjertesår:
Men ack! hvar finnes den,
Som har så ädel pligt i minne?
Som, i bedröfvelsen,
Står fast och håller trohet än?
I lust vi vänner finne;
Men tag dem ock i nöd igen! —
Nog är det sannt, en vän
Kan läka aldrabäst ett såradt sinne!

Välan! så säg din nöd
Då endast för dig sjelf, mitt slagna hjerta!
Gjut ock din suckan ut
För Den, som börjar allt, och ej tar slut;
Han ser din sorgeglöd,
Han dömmer, och han vet din smärta.
Din jemmers öfverflöd
Han slutar, med en salig död:
Då flyr all nattens svärta;
Då glömmer du ditt tårebröd.
Välan! så säg din nöd
Då endast för dig sjelf, mitt slagna hjerta!

Visa.

Nu åter syns tiden förbyta
Sitt kalla och ängsliga lopp,
Naturen på fältenas yta
Har lifvat det gladaste hopp;
För mig blifver tiden dock lika,
Min födelses stjerna är satt,
Der molnen ej hinna bortvika,
Som ombytt dess dag uti natt.

Hvi räknar jag stunder och dagar
I väntan, att ödet en gång,
Med tidernas skiftande lagar,

Mig löser ur plågor och tvång?
Allt hinner båd' vissna och knoppas
Och blomma och vissna igen;
Men glädjen, hvars sommar jag hoppas,
Syns fjermare visa sig än.

Förgäfves af foglarnes qvitter
Jag manas att stämma min röst:
En fläkt i den skugga, jag sitter,
Ej hinner att svalka mitt bröst.
Hvad båtar mitt ljufliga läger,
Som våren med blommor beströr,
När hjertat den stillhet ej eger,
Som nöjena smakliga gör?

Visa.

Så lönar du trohet med svekfulla ränker,
Jag tackar din falskhet och prisar din flärd.
Ack, trolösa hjerta! hur rättvist du tänker,
Som lemnar en kärlek, den du ej är värd.
Så döljs i din aska, du häftiga låga,
Som brinner bland tårar och näres i qval:
Men himmel, hvad smärta, hvad tärande plåga,
Att både förakta och älska sitt val!

Visa.

Flygtig kärlek städs förklarar
Sina nöjen fjär och när:
Men den eld, som evigt varar,
Vördsam, öm och hemlig är.
Lågan, som min själ förnöjer
Och så ljuft beherrskar mig,
Sig hvart ögonblick väl röjer,
Men för ingen ann' än dig.

Uti träd och bark sin smärta
Andre herdar rista må,
Men allena i mitt hjerta
Min herdinnas namn skall stå.
Aldrig törs jag dig till ära
Någon gång på lutan slå;

Echo kunde slagen lära
  Och jag mångas afund få.

J, som kärlek fjolligt dyrken,
  Kännen den på bättre sätt:
För att skryta J den yrken,
  Men vi för att ega'n rätt.
Må man ej i tysthet sluta
  Hvad så aktsamt vårdas bör?
Ömma kärlek, att dig njuta,
  Lär mig tiga tills jag dör.

Klagan.

Så skall jag aldrig se af lyckans sol en strimma,
Förrän den skymmes bort af ängslans mörka dimma
Skall lust och olust jemt få blandas om hvarann?
Månn' intet nöje rätt i verlden vinnas kan?
Hvad båtar mig att fri från stormens ilar vara,
När midt i hamnens lugn bereds en annan fara?

Mitt hjerta, hvad för vinst att ett ditt fängsel bryts
När art af plågan blott, men plågan ej förbyts?
Det fåfängt önskas här fullkomlig ro att vinna;
Vi måste ondt och godt af ständig vexling finna.
Ack, stränga ödes lag, ack, usla menskolott,
Att af det godas brist vi lära känna godt!

Denna jemte den vackra, hos Atterbom visan «Ack, tystna täcka fågelhop» äro öfvers vittra mathematikern professor Kästner i Göt

Fru Nordenflycht försökte sig äfven med i det slags sköna prosa, som på den tiden i genom Gessners idyller blef populär, och son under den Ossianiska perioden hotade att ut versen. Dessa på poetisk prosa författade f en öfversättning af Montesquieus' Fröjas temp ginaldikt, kallad «Fröjas Räfst», en uppsat Svenska Poeter», som dock slutas med en v hvar och en af dem, hvaraf jag i det föregåe några prof, samt «Tankar om Menniskans Intet

Fru N. förlorade år 1757 sin trogne och tillgifne Klingenberg. Vid hans graf utbrast hon i följande

Klagan öfver Kritons död.

Så är det enda från mig taget,
Som jag af jordiskt allt begärt!
Mitt lif jag som en börda dragit
Och tusen plågor hjertat tärt;
En vän var lemnad till mitt stöd,
Min hjelp, min tröst i all slags nöd,
Som mig förmildrat verldens plågor.
Nu är mitt ankar brutet af,
Nu slås mitt skepp af tusen vågor,
Och mäktar dock ej gå i qvaf.

Du känsla, som min plåga våller,
Ack, domna bort, du mer ej tål:
Du kraft, som lifvet sammanhåller,
Ett olyckslif, ett sorgers mål,
Försvinn och stadna i ditt lopp
Och låt en sanning höra opp,
Hvars ömhet ingen kan uttala.
Du känsla och du tankefart,
Skall ej en söt, en evig dvala
Försätta dig i lugnet snart?

Tidigare samma år hade hon skrifvit följande skaldestycke, förmodligen vid förlusten af en annan vän:

Mitt öde.

Uti min första ungdoms vår,
När hjertats eld i låga brinner,
Ett föremål min kärlek finner,
Der all sin kraft han yttra får:
En make, fager, öm och kär,
Hvars hela väsend' kärlek är,
Till nöjets högsta höjd mig leder.
Jag smakar kärleks ljufsta lott,
Och liksom jag den ega fått,
Slår döden all min sällhet neder.

Uti en stadgad tid af år,
När eftertanken mognad vinner,
Ett föremål min vänskap finner,
Der all sin kraft hon yttra får.
En vän, förnuftig, vis och god,
Hvars klara ljus och fasta mod
Till vishets sanna mål mig leder.
Jag smakar vänskaps ljufva lott,
Och liksom jag den ega fått,
Slår döden all min sällhet neder.

Månn' det bör namn af lycka få,
Att dessa skatter jag fått ega,
Dem ömma hjertan högt uppväga,
Men sällan detta målet nå?
Nej, lycklig den, som icke vet
Hvad nöje, hvad lycksalighet
Ett ömt och älskadt hjerta känner.
Han saknar ej det ljufva val,
Han undgår ock det bittra qval,
Att mista och begråta vänner.

I början af 1760-talet utflyttade fru Nord ånyo på landet, hvars friskare luft hennes sjukli sågs kräfva. Hon hade för detta ändamål valt gård eller torp under Skokloster, som hon ficl dera på lifstid och som hon kallade Lugnet. A beskrifver denna hennes sista bostad i lifvet på sätt: «Från en skogshöjd, hvars grannskap förvar rorna af en förmodad vikingaborg, skyndar der å eller större bäck mellan skuggrika alar och att söka sjön och kasta sig i det större vattnet I ådälden inrättade hon sin boning. Samtida ö nen prisa smakfullheten af alla dess inre och y ordningar. När den stod färdig, skref hon de som blifvit införda bland hennes visor»:

Långt från den storm, som verlden skakar,
I Lugnet jag min hydda fäst;
Med glädjen, som mitt hjerta smakar,
Naturen fägnar der sin gäst.

Der skall den strid hos mig försvinna,
Att vara vis och icke nöjd,
När jag med stilla själ kan hinna
Att le åt verldens falska fröjd;
Förakta lyckans falska smycken
Och fly de blinda menskotycken.

På stranden, der mig böljan kastar,
Ett ringa gods sig bergat har;
Jag med dess lätta börda hastar
I Lugnet, der jag andan drar.
Der skall mitt lif af nöjet näras,
Der skall min nötta lefnadstråd
Utaf en vänlig Park afskäras
Och röna hennes sista nåd.
Der skall mig jorden hvila låta,
Och någon vän vid grafven gråta.

Ensligheten.

I denna lugna skog jag nöjet får igen,
Som flydde för mitt bröst när jag bland menskor dväljdes,
Du ömma känsla du, som alla stunder qväljdes,
Njut hvila, smaka frid, min frihet varar än.

Här ser jag ingen konst, naturen ensam rår,
Med blomstrens söta lukt den friska ångan blandas,
Jag drager helsans flägt i hvarje pust jag andas,
Och känner hur dess kraft till märg och ådror går.

Än vid en källas brädd det späda videt gror,
Än i ett skuggrikt hvalf, som evig kyla gömmer,
Jag på en mossig bädd om glömda nöjen drömmer
Och ödet sjelf till trots mig åter lycklig tror.

Bland trädens täta flock jag ofta vilse far
Och stannar i en lund, som ljuset undanskymmer,
En helig fasa känns, min tanka från mig rymmer,
Hon öfver sol och jord sin djerfva kosa tar.

I denna enslighet jag dock ej ensam är;
Jag sällskap om mig ser och väckes ur min dvala,

Då luftens fria barn om sina nöjen tala
Och bryta ut i sång sin känsla och begär.

Hvad prasslar här i gren? Hvad är som örat bryr?
En ekorr' som en en pil i granens topp sig kastar:
Ett rådjur skymtar fram, men straxt tillbaka hastar,
Det rubbar ej min ro, det undrar, räds och flyr.

En ren och stilla fröjd mitt sinne fyller opp,
Naturen fridsam är, hon frid i själen sprider:
Af böjelsernas våld jag intet anfall lider,
Jag ingen fruktan har, jag känner intet hopp.

Jag har min plågosvärm i staden lemnat qvar,
Der oron tränger sig från slott till lägsta murar,
Der arghet icke mer på oskuld hemligt lurar,
Men der hon i triumf för allas ögon far.

Min otacksamma vän jag äfven lemnat der,
Som fordrar ömhet jemt, men aldrig ömhet känner:
Den hala smickervän, som hemlig afund bränner,
När han ett värdigt lof på tvungna läppar bär.

Den enda strid jag ser, är mellan bladens fläkt.
De yfvas om hvarann, men utan fruktan bäfva;
Det enda sorl jag hör, då vestan börjar sväfva
Och han sin envåldsmagt till trädens toppar sträckt.

Ack! sälla enslighet, till dig är vägen lätt.
Jag skall då snart i dig mitt ödes hårdhet glömma
Och mig i skogens skygd, i bergens grottor gömma,
För smicker och förakt, för nåd och oförrätt.

Hvad för en gudahamn var det mitt öga såg?
Hvem är som nalkas mig med harpa och med båga,
Mig sluter i sin famn och med sin kyska låga
Ingjuter kraft och lif uti min kalla håg?

Det skaldeguden är: han till min hydda går.
Hans rika, ljusa hår omkring hans axlar hänger,
Den eld, som ur hans blick och högblå ögon tränger,
I tankan tänder ljus och öfver hjertat rår.

Han talar och min själ blir tjust af denna röst:
Du skall min kärlek bli, men dig för hopen dölja,
Gå, skynda till ditt lugn, min ömhet skall dig följa.
Han flyr, men lemnar qvar sin styrka i mitt bröst.

Så klandra ej min smak, att jag från menskor flyr;
Jag söker sinnets lugn der det kan lättast vinnas.
Det enda, som mig än uti min stillhet bryr,
Är att jag menskor mins och att mig menskor minnas.

Här i denna enslighet drabbades hon af det olycks-.e, som skulle förkorta hennes dagar, och, hvad värre , för den närmaste efterverlden göra den ädla skal-nnans namn till föremål för ett med medömkan blan-ıdt åtlöje. Traditionen om hennes sjelfmord har Atter-ım upplöst till en vanlig käringsaga. Om hennes död :h dess orsak berättar hennes gamle vän, grefve Gyl-nborg, i sin förut citerade sjelfbiografi, följande, hvars nningsenlighet icke kan dragas i tvifvelsmål:

«Under afvaktan af den utsatta tiden till min resa besökte jag min mla vän fru Nordenflycht, i den hydda hon på landet utvalt. Hon var ngliggande och väntade hvart ögonblick döden att sluta ett olyckligt lif. ınnes sista händelser hade gifvit anledning till smädelser, som förföljt äf-n hennes minne. Detta minne anropar en väns försvar, hvarom hon sjelf ıder sin lefnad varit obekymrad. — Fru Nordenflycht hade gjort en för-st, som aldrig kunde ersättas. Klingenberg var död. Hon hade förlorat klok vän, en älskare, af hennes år, som med sin myndighet var i till-ınd att moderera en ofta otidig liflighet. Efter hans frånfälle hade hon lslutit sitt hjerta för kärleken och lefde flera år i en förnöjd enslighet, m med hennes ålder instämde, när den unge Fischerström såsom vitter-tsälskare sökte hennes sällskap. Hans kunskaper och bokliga vett gjorde ınom förtjent af fru Nordenflychts vänskap, men det dröjde ej länge förr han tillika fattade för henne den lifligaste och tillika besynnerligaste rlek. Han var högst 24 år gammal, hon 20 år äldre och var intet min-e än vacker. Han var galen och hon oförsigtig, som tillät sitt hjerta att agas af löften, som aldrig kunde hållas.

Till fyllnad i hennes olycka var det ställe på landet, dit hon hade flyttat, ;rannskapet af Sjöö sätesgård, som under arrende åt Fischerström blifvit pdragen. En behaglig grefvinna roade sig derstädes i hans sällskap och og honom de korta stunder han hade att besöka sin gamla vän. Öfver-ınad i enslighet utan sällskap och tidsfördrif, närde fru Nordenflycht en

jalousie, som, efter några månaders återhåll, slutligen utbrast på Sj all den häftighet som henne var medfödd. Denna våldsamma scen närvaro kostade förmodligen tvenne lif. Grefvinnan höll god cont men dog kort derefter. Att någon hemlig alteration dertill bidrog ligt. Fru Nordenflycht, hvars lifskrafter blifvit medtagna, föll i en sjukdom, som bådade hennes upplösning när jag henne besökte.

Sådant är verkliga förloppet af en händelse, som gifvit anledn så många osanna rykten och alla de försmädelser, som blifvit utsprid den svenska Sappho. Må den fåkunniga hopen sig dermed förlust hade vår vittre Kellgren bort instämma dermed och föreviga dem satiriska löjen? Oskyldigt offer af en ynglings ursinniga kärlek fö fru Nordenflycht ett medlidande, som bör fästas vid hennes minn inga förebråelser, aldraminst af den, som, namnkunnig tillbedjare af damer, hade betagit sig all rättighet att tadla en mera ädel och me kärlek.

Jag vakade en natt i fru Nordenflychts förmak, under hvilken ja sista strofen af «Själens styrka», upplifvad af hennes flyktande ande.] om morgonen reste jag bort utan att taga afsked, hvilket ingendera kunnat uthärda. Kort efter min ankomst till Stockholm erhöll jag t om hennes död. Jag läser ännu med ömhet efter 40 års förlopp de ' jag öfver henne författat. De intyga sanningen af min känsla; inge gjord hade kunnat skrifva dem».

Ett par poemer, som hon under denna tid af tviflan skref till Fischerström, finnas hos Atterbom.

Hedvig Charlotta Nordenflycht dog den 28 , 1763 och är begrafven i Skoklosters kyrka.

Fru Nordenflycht var en af dessa konstens ma rer, som med uppoffringen af sin lefnads lugn al dyrt betala den jemförelsevis kortvariga ihågkomm som man plägar hedra med namnet odödlighet. En k dersjuk nyfikenhet, som stundom antog skepnade verklig förföljelse, hade jägtat henne från hennes u dom till hennes död — ja, hade på andra sidan g ven ännu ej nöjt sig förr än den för efterverlden kat hennes minne. Hundra år hafva gått till ända dan dess. Men menniskorna förblifva sig i alla t lika i sina svagheter och oarter. Det fanns redan den tiden en klass af menniskor, som icke kunna draga att andra heldre inrätta sin lefnad efter e

ndsatser eller tycken än efter deras, att de heldre a sina egna syften än deras, att de söka ett annat gänge än deras. De kunna ej fördraga detta, ehuru rt är att bestämma hvari den oförrätt kan bestå, som tro sig lida. De måste hafva sin hämnd, och sqvallret, ındalen, misstydningen, lögnen äro deras ädla vapen. 'em gaf fru Nordenflycht lof att sörja sin man så ıåttligt, att hon ej ville gråta i armarne på de trogna nner, som till hundradetal visst skulle hafva varit färga med både tröst och råd? Hvem gaf henne lof att ldre isolera sig med sin sorg på ett torp i skogen? 'em gaf henne lof att i sentimentala verser kring land h rike utbasuna huru en qvinna kan älska — något, m hon naturligtvis aldrig bör omtala? Hvem gaf henne ' att omgifva sig med snillrika män, af hvilka några ro både unga och sköna och rika och förnäma, och nom dem låta sitt snille upphöjas till skyarne, fram- andra som väl kunde hafva bättre rätt än den halfmla enkan till de unga kavaljerernas uppmärksamhet? :h, skandal öfver skandal, hvem gaf henne slutligen ' att vid 43 års ålder besvara en ung mans kärlek och lan lägga sig och dö derpå — något, som naturligt- ı icke skulle hända någon annan af hennes kön?

Atterbom har med forskarens möda och skaldens elsinne lyckats att rentvå hennes minne. Det kan serligen i allmänhet för litteraturhistorien anses likltigt att känna den enskilda lefnadens detaljer; men ssa skalders — och det gäller i synnerhet de lyriska aldernas — lefnadsöden sammanhänga så noga med la deras poetiska verksamhet, äro till den grad den ılla, hvarur denna sednare omedelbart utflödar, att rarje ny upptäckt i afseende på de förra kan bidraga tt kasta ett nytt ljus öfver den sednare. En sådan lyisk natur var fru Nordenflychts, och derföre måste ıvarje drag af hennes lefnad ega en betydelse med afse-

ende på hennes skrifter. Det måste under sådana förhållanden vara hugneligt för litteraturhistorikern att med säkerhet erfara, att den djupa, glödande känslighet, som hennes skrifter förråda, i hennes enskilda lif aldrig urartat till den fjolliga svaghet, som det traditionella sqvallret uppdiktat, men hvarom hennes skrifter ingenstädes bära vittne. Att hon under så långa år varit misskänd och begabbad, derför har hon väl i främsta rummet att tacka sitt eget kön; men detta kön egde då såsom nu tjenstvilliga uppvaktare, som voro blott alltför färdiga att på torg och gator utropa hvad som hviskades i förmaken. Att sjelfva Kellgren slöt sig till deras skara och i ett par qvicka verser förevigade jemte skandalen äfven lögnen, sätter på hans skaldeära en fläck, som ingen beundran kan aftvätta. — Emedlertid kan tiden vara inne att upphöra att göra till föremål för ett traditionellt åtlöje ett namn, som i fullt mått förtjenar efterverldens hela högaktning, så vida språkets förbättring, skaldekonstens förädling, hjertats och sinnets ädlaste egenskaper berättiga till en sådan.

Dalin.

Den pånyttfödelse af Sverges vitterhet genom inflytelsen af främmande smakmönster, som röjer sig hos fru Nordenflycht i arbetena från hennes sednare period, och hvartill hon i allmänhet kan anses hafva mäktigt bidragit, var, innan denna inflytelse nådde henne, redan förberedd af en man, som man icke utan skäl ansett för grundläggaren af Sverges nyare vitterhet, nemligen *Olof von Dalin.* Dalins snille egde mera smidighet än styrka, mera imitatorisk smak än sjelfskapande förmåga: han egde snarare vidsträckt beläsenhet än grundlig lärdom och sammanhöll sitt encyklopedistiska vetande med en klar praktisk filosofi, hvars grundläggning han samlat

rid Rydelii fötter. Hans inbildningsgåfva var ej djerf ller kraftfull, men den var städse vaken, städse mottglig äfven för de lindrigaste intryck. Hans qvickhet ir alltid lekande, sällan sårande, liksom i allmänhet ins skrifter utmärkas af en godmodighet, som mer än got annat försonar granskaren med hans svagheter. ssa svagheter bestå hufvudsakligen i en nog ytlig pfattning af diktkonstens väsen och ändamål, en svag;, som han hade gemensam med de mönster, som han st beundrade, och i följd häraf en ringaktning för sin etiska konst, som förledde honom att på mångfaldigt t missbruka densamma för de obetydligaste, barnslite ändamål. Med dessa egenskaper var han emedtid fullt vuxen den mission, hvartill han inom svenska eraturen var kallad, nemligen att åter sätta språkets nst i ynnest hos allmänheten derigenom, att han visade den kunde öfvas utan förra tiders tunga pedanteri er grofva gyckel, och att den det oaktadt i sin nya tare rustning förmådde inskärpa moraliska sanningar s förståndet, och framställa roande och angenäma bilr för fantasien.

Olof von Dalin föddes den 29 Augusti 1708 i Vinrgs socken i Halland, der hans fader var kyrkoherde. ans moder hette Märtha Brigitta Ausén, dotter af en ost i Torp, som, enligt Celsii berättelse i sitt minnesl öfver Dalin, så väl behagat drottning Christina unr ett besök i Rom, att hon skulle hafva sökt förleda nom att öfvergå till katholska kyrkan med en utsigt l kardinalshatten. Den lärde Lidén har i en handrifven anmärkning i brädden af sitt exemplar af Celsii innestal uttalat sitt tvifvel på sanningsenligheten af nna berättelse. Dalin förlorade sin fader i mycket ad ålder, men hans moder skänkte honom i prosten verin Bökman en styffader, som genom trogen ömhet h omvårdnad ersatte denna förlust. Men snart skulle n rikt begåfvade pilten komma i åtnjutande af en

uppfostran, som bättre än det var möjligt i fädern
met skulle utveckla hans naturliga anlag i den rig
som för dem sig bäst egnade. Dalin hade den l
att vara nära slägtinge till den berömde Rydelius. .
utmärkte lärare lät hemta sin unge frände till s
att hafva uppsigt öfver hans sednare uppfostra
kom Dalin redan i tidigare år till Lund, der han
Rydelii ledning började och fulländade sina studi

Dalins studier omfattade företrädesvis human
ämnen, klassiska språk, historia och filosofi — de
nämnda i den form, hvari den af Rydelius före
Lockad af den ryktbare Arkiater Kilian Stobæi
drag egnade han sig en tid åt medicinen, men upp
efter en tid dermed, dels af misstroende till den
tiska användningen af denna vetenskap, — hvartil
lärare sjelf genom ett yttrande om medicinens va
gifvit anledning, — dels till följd af sin vedervilj
öfningarne i anatomien. Stobæus, hvilken äfven
slägtskap med Dalin, mottog med godt lynne und
telsen om detta beslut, förblef ynglingen efterå
förut bevågen och tillät honom att fortfarande be
sitt bibliothek. Rydelius lemnades nu i odelad l
ning af ynglingens förtroende. Sjelf skald både
tinska och svenska språken var han synnerligen väl
att genom råd, granskning och rättelser utveckl
förädla de poetiska anlag, som nu började göra si
märkta hos ynglingen. «Den rent tänkande Ryd
säger Celsius *), «visste ganska väl huru detta
snille borde ledas. Han meddelade sina råd men
åt en vän än som åt en lärjunge. Han förfriskade
lingen med uppmuntrande omdömen om de verser, l
denne då och då för honom uppläste, och gaf si
skaldeådran ett muntert lif, men förgat icke derb
att vara en sträng Aristarchos öfver hans ord och t

*) Celsius, Åminnelsetal i Vetenskaps-akademien, pag. 14.

lan lärde honom skillnaden mellan inbillning och omöme: de tvenne oundgängliga delar, hvilka utgöra en cklig poet. Huru vår inbillning gerna rasar, då den : ensam regera; huru hon fördenskull bör styras af ett dt omdöme, hvilket, likt en oblidkelig far, icke tål got oanständigt hos sitt barn. Huru poeten, derest ı vill blifva lycklig, först måste låta naturen och inningen under dess eld och ifver öfverflöda efter dess ıag, men sedan med kallsinnighet förlänga hvad som es stympadt, afkorta det som är för mycket, dämpa . kufva det som synes svälla, höja det som går för t: men omdömet bör äfven lära att sätta gränsor för sjelft. En mor, hvilken ständigt gnager på sin dotgör henne trög och oangenäm i dess umgänge; likaså omdöme, som icke vet hvar det bör stanna. Med ord: Dalin fick lära att, ehuru naturen i dessa föreˀanden gör det mesta och oumbärligaste, så får den ˀäl icke qvarlemnas i sitt sjelfsvåld. Naturen skapas m snillet, konsten, såsom en lätthändt och vig jordıma, framhjelper fostret, jemkar lederna i deras skick hjelper att barnets medfödda behagligheter bättre as. Men framför allt blef vår unge skald tidigt an- l att finna hvad långt företräde en ren och sann ke eger framför de falska, ehuru lekande de i förıe kunna synas, huru den förra brinner som ett stilla ı, hvilket förlustar ögat och uppfyller hela rummet l en qvarblifvande låga; då deremot de sednare, likaı irrbloss och lekeldar, i ett och samma ögonblick le behaga och försvinna.»

Dalin besökte Stockholm åren 1723 och 1726 i sällp med sin styffader, prosten Bökman, som då var ıdagsman. Han infördes derigenom i en för honom och obekant verld, som likväl inom kort skulle tillga sig hela hans intresse: «Riksmötena», säger Nor- *), «hade denna tid mycken högtidlighet, mycken all-

*) Minne af Dalin i Svenska Akademiens handlingar ifrån 1796, II: 186.

varsamhet och en högdragen tystnad, hvilken utgjorde ett slags politisk andakt. Denna ökade ej litet vigten af utseendet, och ehuru sakerna i stillhet helt enfaldigt afslutades mellan några få, förstod man dock att gifva framställningen något högtidligt, som tyddes till djupsinnighet och hemlighet samt öfvertygade hvar riksdagsman huru nära del han tog i styrelsen. Långt ifrån att gäcka det redliga uppsåt och den kärlek till lugnet, som härvid förde de fleste, måste dock anmärkas att kännedom af menniskor aldrig bättre i stort kan inhemtas än der många tro sig deltaga i höga riksbeslut. I detta afseende samt i kunskap om hofvet och stora verlden drog v. Dalin mycken nytta, mycket ljus af sin riksdagsresa; och hvad Stockholm nu icke meddelade, fick han inhemta, då han efter tre år af samma anledning åter dit ankom.»

«Under riksdagen 1726», fortfar Nordin, «inträdde han i dåvarande kammarrådet, sedermera landshöfdingen baron Claes Rålambs hus, på förord af professor Rydelius, som var anmodad att utse någon skicklig handledare för dess son. Den gåfva v. Dalin hade att lätt vinna godhet och vänskap öppnade snart för honom detta herrskaps hela ynnest, hvilken i märklig mån befordrade hans uppkomst och lättade den väg hans snille till Sverges heder har beträdt.»

Dalin egde ett synnerligen godt sätt att skicka sig i de nya förhållanden, i hvilka han nu inträdde. «Hans stilla uppförande», säger Celsius *), «hans goda hjerta samt behagliga och saltade fastän sparsamma tal gjorde hans umgänge lätt och efterlängtadt. Det tillskyndade honom äfven en vänskap, som bibehöll sig oförryckt på alla ställen der han umgicks, ifrån den första bekantskapen allt intill hans död.» . . . «Genom sådana medel förtjente Dalin sig snart mycken ynnest och förtroende

*) Anfördt ställe, pag. 18.

ke allenast af den herren, i hvars hus han vistades, en fördes äfven af denna anledning uti bekantskap och eke hos alla dess anförvandter. I synnerhet behagade esidenten i Bergs-kollegium, friherre Conrad Ribbing se och hedra honom, oansedt hans ungdom, med en synnerlig och utmärkt godhet. Han öppnade för Da- tillika med sitt hus äfven sitt hjerta och lemnade om ett ynnestfullt tillträde till dem begge alltintill död, då Dalins penna, uppeldad af ett tacksamt nit, erlemnade sin Mæcenas till evigheten uti en skalde- t, som prisar dess upphofsman ej mindre än dess ne.»

Under sin vistelse i friherre Rålambs hus ingick lin i embetsverken. Han blef år 1731 extra ordinarie slist i riks-archivet; och år 1732 i kansli-kolle- m: «ett ställe», säger Celsius, «der qvicka snillen se ets förnämstaareställen såsom ett föremål för deras tt och flit, ehuru det likväl icke händer alla att dem na ernå. Denna resan blir lång och tung för alla n, som måste följa den stora och mest uppnötta vä- . Men besynnerliga och ovanliga själar göra sig na egna genstigar, dem ingen annan än de sjelfva na gå, och finna snart de bästa sätten att undanrödja sådana hinder, som för andra skulle vara oöfver- nlige. Dalin måste, utan ärfdt anseende, utan för- ma anförvandter, utan all annan förmögenhet än den n fann inom sig sjelf, allena skapa sig både befordrare n lycka, om jordisk ära så må kallas. Ehuru flitigt n infann sig vid de göromål, som kansli-betjeningen följa, skaffade han sig likväl derunder tillräcklig tid t rikta sina historiska samlingar, med hvilka han redan Lund hade gjort begynnelse, af det förträffliga biblio- ek, som presidenten baron Rålamb egde och der han en gång fann samladt allt rart och sällsynt af gamla venska handlingar. Ho skulle undra om en vettgirig

häfdatecknare der sig heldre än annorstädes ville up| hålla?»

Det var under denna tid som Dalin väckte samtids stora uppmärksamhet och grundlade sin ry barhet hos efterverlden genom en skrift, som i sitt s var alldeles ny på den tiden i vårt fädernesland, ; som så väl genom sin allmänna rigtning som den st talang, hvarmed den var författad, gjorde ett ofant uppseende, så mycket större som författarens namn och förblef en hemlighet så länge utgifvandet påg hvilken omständighet naturligtvis kittlade den allmä nyfikenheten med oupphörliga gissningar. Denna sl var den berömde *Argus*, ett veckoblad, som företräı vis behandlade allmänna moraliska ämnen, som ku hafva sin tillämpning på samtidens ställningar och hållanden inom samhället, familjelifvet och sammanlei den på den tiden, efter mönstret af Addison's *Specta* Enligt Celsius skulle planen till en sådan tidskrift hı föresväfvat Dalin redan under hans studenttid i Lı «Han tillhöfdade redan då», säger Celsius *), «ett utl af sin Argus och viste det för en och annan af sina (varande vänner, som hisnade vid ynglingens dris föresats och trodde sig böra råda honom derifrån.] lemnade uppsåtet men ej tanken och hågen, tills någon tid derefter hade vistats i den stora verlden funnit henne sådan att hans förmåga väl kunde s emot bördan.» De vänner, af hvilka han var omgil i Stockholm, voro icke så lättskrämda som vännen Lund; när de fått del af Dalins afsigt uppmuntrade den på allt sätt «och ville gerna deltaga med hono ett så ädelt verk: hvilket de äfven i förstone gjorde vännerna gingo tillhopa att uppläsa hvar och en ı föreslagna ark. Men det dröjde icke länge förrän D steg så stora steg framför, att de måste lemna hoı

*) L. c. pag. 21.

allena och till eget öde». — Den af vännerna, som verk*sammast* intresserade sig för företaget, var dåvarande *kanslisten* Carlsson (sedermera stats-sekreterare och *adlad* under namn af Carleson), hvilken, för att bättre *skydda* Dalins anonymitet, lemnade manuskriptet till *boktryckaren*, som sjelf ej kände den verkliga författaren.

«Dalin bodde dessa åren», fortfar Celsius, «på Kungsholmen, den delen af Stockholms förstäder, hvilken med sina behagligheter kunde väcka lif och munterhet uti dess välskurna fjäder. När Pope ville sjunga som bäst, tog han sig till sitt ljufliga Windsor, der de fruktsamma skogsvädren med lika lätthet framlockade snillefostret ur hans hjerna som blomman ur jorden. Sånggudinnorna älska ro och ledigt sinne; ehvad de annars åstadkomma blifver skarpt och smittas med en bismak, som förtär ... dess behag. Under det stilla lugn, hvilket den fagra Kungsholmen gifver, hörde vår skald på lagom håll det brusande stadsbullret, samt kunde således fri och ostörd ... sin ämnesrika föreställning leka efter dess behag. Dalin var då i sina lyckligaste år. Hans själsförmögenheter, inbillning, omdöme och minne stodo i deras ... raste sommar. Både den öfre och undre verlden, den ... dagligen hade tillfälle att beskåda, gåfvo honom ... erflöd af ämnen, och hans egna nästan outödeliga ...keförråd förság honom med ständiga omvexlingar ... drägter, i hvilka han kunde kläda den i sig annars ...ra sedolärande sanningen, så att han alltid syntes ny ... väckte uppmärksamhet.»

«Uti tvenne år, nemligen 1733 och 1734, fortfor Dalin att utgifva sina sinnrika veckoark. Han hade ...akt att med det första året låta dem upphöra; men ...dgad af det allmänna måste han fortfara: och det sy... som skulle detta behagliga tvånget hafva ånyo upp...yllt den tömda hjernan med lika tillgångar. De flesta ...land oss» — det är Celsius som talar — «minnas ännu, ehuru 30 år äro förflutne sedan den tiden, med hvad

längtan vi väntade efter den vanliga dagen, på h\ dessa arken blefvo utlemnade, och huru vi företog deras genomläsande, likasom då man går till bord en hungrig mage. Ingen auktor har intill denna detta riket haft en dylik lycka. Man förlustade mycket af hans dygder och behagligheter, att man blef varse menskligheterna; och det allmännas oinskr bifall kan icke fullkomligare inhemtas än deraf, tomt det liksom blef och huru man snart sörjde hela riket liksom öfver ett besynnerligt dödsfal Argus ändtligen vid slutet af år 1734 kastade sin p

«Svenska Argus», heter det i Nordins minne ning af Dalin i Svenska Akademiens handlingar första af Dalins arbeten, var en lycklig framställni så mycket nytt, att man med skäl deraf förvånades gen moralisk veckoskrift hade tillförene hos oss var gifven, och denna meddelades nu af en penna, s efter de mest upplysta folkslagens smak. Prosan, bevarad från ytterligheter, gick med manlighet medelväg: versen, med den afmätta höjd, som im tanken, och denna hemtad inom, icke utom, å krets; orden valda och satta i naturlig ordning, m gen lätt flytande, uttrycken gjutna efter begreppen skulle meddelas. Vetenskaper och vitterhet gåfv som ämnen, hvilka i tillämpningen uppsökte sede som här förnämligast yrkades. De fel, den borg lagen åtagit sig att utehålla, hörde ej hit; ends öfriga, hvilka uppkomma af sinnenas svaghet och das af själens frihet. Dessa besvära ej litet samm naden, men kunna föga annorlunda häfvas än m frivilligt begifvande. Att härvid upplysa förstånd misstagen och att förstöra deras falska grund, bl v. Dalins hufvudsakliga föremål. Detta ernåddes att stöta egenkärleken hos en allmänhet, som, bl men villig att framskrida till ljus och odling, sky att fatta de sedolärande sanningar, hvilka under

egna, dels fremmande bilder föreställdes. Då man med lek borde föras till dygdens behagliga tvång, kunde stiren ej uteslängas; hvarefter densamma, oftast här smygd i sjelfva föreställningssättet, blef oskyldig, afgsnades från personligheter och verkade således utan t såra. Man läste med förtjusning, ville någon gång ıga känsla på sig sjelf och föga fattades att man såg ; men det skedde vid en gladare sinnesförfattning ı under löjen, hvilka mindre lemnade rum åt en lsam undersökning, än åt en allvarlig föresats att hänefter sorgfälligt vaka öfver sina seder.»

«Sådan utgick Argus, alltid underhållen i en begliighet, som tillförene ej varit känd. Bifall, nöje och ındran emottogo hvart utkommande, och begärlighe-ı stod i förväg för hvart påföljande ark. Hofvet, de re, de lärde, den upplysta allmänheten, utan åtskill-l af ålder och kön, förenade sig i en läsning, som allenast sysselsatte alla bättre sällskap, utan gaf dem en tillfälle att utbreda sig öfver innehållet under ngfaldiga gissningar till upptäckande af författaren, lken var okänd. Sjelfva skriften, i anseende till dess lömande och verkan på sinnena, förlorade icke vid nna hemlighet. Tilläfventyrs behöfde folket ännu sakna a kunskap att författaren var en ung man, som nylia hade inträdt i rikets tjenst och hvars ställning eljest nnat emotsäga ett så högtidligt läroembete som han åtagit.» — — *).

Sådant var det omdöme, som Dalins samtid och rmaste eftertid fällde om den skrift, hvilken grundlade lins ryktbarhet. Att vår samtid ej till alla delar kan stämma i denna obetingade beundran är naturligt, då förtjenster, som hos Dalin prisades såsom nya i vårt derneslaud, nu för tiden till en stor del äro så att säga alitna. I stället för att tjusas af språkets nya renhet

*) Svenska Akademiens handlingar ifrån 1796, II: 175 f.

och elegans, äro vi i våra dagar vid läsningen af *Argus* färdiga att nästan på hvarje sida stöta oss på ett gammalmodigt uttryckssätt eller en låg bild, en förtrolighet, som synes ohyfsad, eller en qvickhet, som synes sökt. Argus fordrar mera än de flesta af Dalins öfriga arbeten att bedömas i förhållande till sin tid. Det var ett ungdomsarbete af författaren, och 30 år förgingo från den tiden till hans död, en tidrymd, hvarunder han oupphörligen fortskred i utvecklingen af stilistisk talang; hvarunder jemte honom och i hans fotspår andra utmärkta författare gjorde sina eröfringar på språkets område, i mån hvarefter också anspråken oupphörligen stegrades. Man måste ihågkomma att Argus var den svenska sköna prosans första lärospån under sjelfva dess lärotid, åtminstone öfverallt der den yttrar sig skämtande och satiriskt. Den karolinska prosan var alltför tungrustad, högtidlig, stel och pedantisk att inlåta sig i något så profant som ett skämt, ett infall, en satir; — den var en kraftig, grof, snart mättande spis, som försmådde alla kryddor och föraktade alla smakens anspråk. Dalins arbete var ett försök att förmå språket att antaga en gladare uppsyn, då det uttalade äfven de skarpaste sanningar, och att äfven då och då med angenämt joller behandla ämnen, som, ehuru oskyldiga, likväl icke anstå predikstolen eller kathederns värdighet. Såsom ett första försök i denna rigtning är Argus af så mycket större märkvärdighet, som derigenom grundlades en ny genre i vår litteratur, den skämtande, lättsaltade prosans, hvilken måhända nådde sin högsta fulländning hos några författare af den gustavianska skolan, men som ned till våra dagar bibehållit en förtjent popularitet. I detta hänseende — och det är ett hufvudsakligt — måste efterverlden erkänna Dalins stora förtjenst genom sin Argus.

I ett afseende möttes han redan af sin samtids eller närmaste eftertids klander. Man påstod nemligen att

an plagierat sin engelska förebild Spectator. I afse-nde härpå må den ursäkt gälla, som anföres af en hans ograf, riksrådet grefve C. F. Scheffer. «De som vilja nska värdet af Dalins arbete», säger han, «derföre att net af denna veckoskrift, dess form och ända till skrif-tet voro en imitation af den namnkunniga engelska iften, kallad «The Spectator», röja allenast deras okun-het samt benägenhet att tadla utan grund. Med mera l gjordes deröfver en annan kritik, den nemligen, att :tor ibland något ovarsamt nyttjat den engelske skri-ıtens tankar utan att tillkännagifva att de varit lånta; n hvem kan alldeles förvissa att så varit? I moraliska nen, särdeles i målningar af menniskans fel och brister, lätt att samma tankar hos olika auktorer upprinna. t händer ock ofta, att man genom andra skrifters fli-a läsande och mediterande så införlifvar hos sig sjelf sa tankar, att man dem sedan med god tro såsom ıa foster framgifver; och på detta slags plagium fin-: man öfverallt exempel hos de störste auktorer.» *)

, Ehuru de behag, som i Argus lockade sin tids lä-e, nu torde synas föråldrade, vore det likväl orätt lemna detta sekulararbete utan att meddela några ıfstycken derur, så mycket mer som jag af egen er-enhet kan intyga att mycket i denna gamla vecko-ift kan läsas icke allenast med språkligt eller kultur-toriskt intresse, utan äfven med det nöje, som skän-ı af det nya och ovanliga. Så förekommer i första ången N:o 46 följande satiriska panegyrik, som väl er äga sin giltighet för alla tider.

Loftal öfver Dumheten.

O du ädla *Dumhet*, vår tids hjerta, märg och kärna. Det är billigt andlige och verldslige kyssa dina fotspår och offra på ditt altare. Hvem

*) *Scheffer* i «Auktors Lefverne» i Dalins Poetiska Arbeten, 1787 års aga, I: pag. IV.

ser icke med förundran din fredlighet, din fägring, din beqvämlighet i vetenskaper, i umgänge, i rikets tjenst? Aldrig vet du af nyheter; du följer troget våra fäders efterdömen utan åtskillnad. Du banar aldrig nya vägar, som alltid äro så farliga. Du kostar ingen möda att få ega, såsom de lärsamma vetenskaperna, för hvilka man måste svettas. Du kommer sjelfbjuden; ja på några af våra kavaljerer kan jag döma att man kan vinna dig på sin säng, eller bland svärmande, kringlöpande och lustigt lefverne. Aldrig blir den ena svartsjuk på den andra för din skull. Du är fredlig ehvar du är; åtminstone kan jag säga för min del, att jag icke skulle missunna sjelfva min motståndare att ega dig. När det misstänkta förnuftet hjebbar emot några af våra allmänna, hemliga eller uppenbara författningar, så är du spak som ett lam. Du berömmer allting: du låter säga dig. Du låter böja dig som ett vax, och man kan alltid få dig i sin trogna vänskap och tjenst. Derigenom upphjelper du mången god själ på lyckans trappor; ty den som dig eger är icke misstänkt för sina förmän eller underhafvande. Ja, på min tro, du är tillförlitlig eller åtminstone mera betrodd än den begripande qvickheten, som snart kan röja eller oroa de myndigas gerningar; den dig hyser, hyser en god del af din lycka. Ack, välbördiga dumhet, huru ärbart kan du icke skimra ur silfverhåren på de gamla hjernor! Huru snällt kan du icke släppa ur händerna de mysande tillfällen, som kunde gifva retelser till att gagna fäderneslandet? Huru pryder du icke en myckenhet af vår ungdom, huru stolt uppfyller du icke en präktig klädning, manlig eller qvinlig! Huru hurtigt uppför du dig icke i en dans; huru krummar du dig icke i en vagn, huru glindrar du icke i en högtid; huru läcker är du icke i bordsmak och klädsmak! Huru tappert vet du icke att pråla med ätteläggars ålder och förfäders beröm, förtjenster, som androm tillhöra! Tvertom, huru modigt kan du ock icke af en ädel afund nedtrycka mången som understår sig att vara upprunnen af en ädel stämma. Ack! vördiga dumhet, huru ofta predikar du icke så höglärdt att ingen dödlig dig förstår! Förnuftet måste deröfver häpna och blygas. Du kan med din vältalighet insöfva de vackraste ögon. Ingen kan motstå din myndighet; du må nu bo i en doktor, prost eller kyrkoherde, så fordrar du alltid med rätta en dubbel högaktning. Om ett kapellanshufvud af dig är svarfvadt, så tviflar jag icke att det af sin kyrkoherde blir mer gynnadt och bifallet än ett qvickare, som är honom obeqvämligare; äfvenså i andra stånd: du förebygger den förderfliga täflingen. Ack! höglärda dumhet! Huru klokt vet du icke att förakta allt det som icke är sagdt förut! Huru många åsn— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ganska betydelsefullt för sin tid och för Dalins uppfattning af hvad den behöfde och framför allt fordrade af sina litteratörer är det nummer, hvari han med starka färger tecknar det förfall, som språket iråkat derigenom

att *det* föraktades och icke ansågs passa för bättre folk, så vida det ej utblandades med fremmande beståndsdelar; artikeln är ännu i dag långt ifrån att sakna all tillämpning.

I andra årgången, N:o 7, förekommer en apotheos Sqvallret, hvars goda humor synes mig kunna passera nu i vår raffinerade tid, liksom den moraliska tillämpningen deraf ännu efter mer än 100 år är ungefärligen densamma. Jag anför derur följande:

I det riket, der solens strålar äro obekanta, der det eviga ljuset är ett mörker, der himmelen endast är kunnig genom sitt åskdunder, der den sanna Guden är ett apespel, och träcken upphäfver sig i gudomlighet, har nyligen en märklig händelse sig tilldragit: jag kan för mitt samvete skull intet annat än berätta den för några mina vänner af fruntimret, som ha del af nöden i sina angelägenheter.

Det behagade den helvetiska öfverheten att sammanblåsa ett möte, der alla dess trogna undersåtare, djeflar, synder, laster och dårskaper skulle samlas. Midt uti var upprest en brinnande thron för den underjordiska hjelten och hjeltinnan, som kringhvärfdes af en stolt församling svartbleka personer, höfvidsmän, besittare etc. Hela hofvet hade ögonen på öfverhetens person, ställde sina uppsyner efter hennes anletes rörelser: om det myste, så myste hela tartaren, fastän de efterstu smådjeflarne ej sjelfva visste, hvaråt de logo. Om det antog en trumpen myndighet, så blefvo de alla markattansigten på en gång trumpna och sura. (Tänk att man har samma seder på hinsidan Phlegeton, som i hofven på jorden!) Så begynte tyrannen sitt tal: »Eder skall veterligt vara mina legioner af andar, vingade och hornade sändebud, gastar, spöken, troll, näckar, elfvor, rån, tomtgubbar, hexor etc., samt mina älskliga barn af menniskoböjelser, sjelfkärlek, egennytta, hat, afvunde, hordom, bedrägeri, lögn, skackrande, öfverflöd etc.: alla med ett ord, som här församlade äro, att såsom min vilja är (tvärt emot vanan på den felaktiga jorden) det mina berömliga tjenare blifva berömligen belönta och de odugliga djeflar straffade; alltså har Svenska Sqvallret hos mig kommit i bevågen åtanka. Tillförene har denna anden, tyvärr, varit ringa aktad: det gamla Sverge har ansett honom som en käring. Till min grämelse har jag alltid trott honom vara en mes, emedan han alltid umgåtts med slöder och utslitit skorna endast i småstäderna och på landet; men nu har han hurtigt begynnt taga betslet med tänderna, och i sjelfva Stockholm begynt uppföra sig så förnämt bland hederligt folk, att jag i denna dag ernar upphöja honom till min riksgrefve, och denna akten är orsaken till er sammankalla.» — Furstarne och de ypperste uppstego och tackade hans Luciferiska majestät med all cocytisk vältalighet för sin omsorg om sina under-

såtare, och straxt framkom sqvalleranden, nykommen från Stockhol kyssa tyrannens fot. Han fick härpå befallning att hålla ett tal och sina nyaste bedrifter. Till den ändan uppsteg han på en dertill u altan, och tog således till orda:

«Hören J mörka afgrunder, gifven akt J svarta makter, lyssn oändliga plågor, lågor och böljor! Hela du mäktiga nattens rike, öronen de förunderliga ting, som jag dig uppenbarar: de stora ti tyst, nu glömde jag hvad jag skulle säga — men stor sak, m att tala, utan att veta hvad jag talar. Det samma har jag lärt n och qvinnor i Sverge. Låt gå som går, Vipplustig: J förnäma pr zebub, Leviathan, Asmodæus och Behemoth, J skolen veta att är intet mindre än er: den enda tungan, den lilla lemmen, är med hvilket jag klyfver kämpen från hjessan till midjan. Du lil udd i ett fruntimmers mun, med dig vill jag uträtta större största nordens politici med sina utcirklade finheter och förd Hvad gjorde jag för några dagar sedan? Två hus lefde i en så vänskap att det var en skam för mig att se derpå; man kysste öfverallt: «min engel», «min docka» gjorde mig ondt i magen: jag vecka; jag såg det två; derpå tog jag tillfället i akt. Den ena v fått en synål af en annan, och tackat derför twärtemot gammal det är oerhördt att tacka för nålar. Straxt högg jag till me smidiga munklingan, och dermed var vänskapsknuten upplöst: m svartsjuka, högfärd, förakt, hot och fejd stodo mig till tjenst vink; jag ropade dem, de kommo, de lydde, de uppfyllde vännern familjerna rusade hvarannan i håret och knappt tålte nu att andas s Den ena spottar der den andra sutit, stått eller gått. Skulle de eller vänners vänner råka att ta hvarannan i hand, så tvätta de De tåla intet att dansa eller krumma sig på en gång. Kriget s till ögonkasten. Ser den ena åt höger, så ser den andra åt ven för en synåls skull.) — Jag triumferar öfver triumferande — uppenbart krig till att sönderbettla en rikskropp bättre än jag. En fli nyligen en näsduk, och en halfgud bugade sig att taga den opp. jag till orsak. Jag tillstår att Jupiter sjelf har ofta haft s terier med flickor: Danais, Io och Leda äro derpå intet flere än Jag kunde gifva hundrade. De andra gudarne äfven så. Sjelfva intet fri; men emellertid kunde ingen neka mig, att ju halfguden sig i det han krökte ryggen. Allt nog för mina vapen; till at välde betjente jag mig af en våptunga. Jag gjorde deraf ett rommel; med en förnedrad halfgud satte jag alla hans likar i ha ville intet lida skymf i hans person; än mer. Halfgudinnan för sin kläder och förklarade krig mot alla våptungor i staden. De drabbningar här och der, allt som partierna råkades, och man s serna öfvertäckta af sargade rykten, döda reputationer, befläcka

söndriga equivoquer, bråkade bons-mots och krossade repliquer. Luften
fves ännu af det späda könets genomträngande röster. — Jag flyger kring
den som en ljungeld, och sjelfva Mars måste skämmas öfver min tapperhet.
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Sagan slutar med sqvallerandens upphöjande till
lvetisk riksgrefve.

Följande kostliga definition på Vederbörande är
ır mer än hundra år lika träffande som någonsin:

Slutligen finns här en person, en särdeles anda, som jag hvarken kan
ı för missfödsel eller lagbördig, ty jag vet icke hvad eller hvem han är.
hörer mångfaldiga rop på honom, men de veta intet mer än jag hvem
är. Jag är rättnu yr i hufvudet af detta namnet: det heter Veder-
ande. Har inte jag en tid lupit galen efter den, och frågat i hvart
så vet jag inte. Mina kära läsare, sägen mig, hvar skall jag få igen
a Vederbörande? Min dag är nu förliden, natten påkommer, och
när är jag att få något af Vederbörande. Det är nu en underlig
lerbörande. Ber jag Satur om rättvisa, så visar han mig till Veder-
ande: jo der fick jag straxt. Ber jag Bilanx om god handel och hus-
ning, så hänskjuter han mig till Vederbörande: der hade vi det. Ber
Dictys om underrättelse i ett och annat, så hemställer han mig till
lerbörande: herrlig förklaring! Ber jag Plejus om slut i min klara
, så skall han först tala vid Vederbörande, skickar målet till honom,
aldrig vet jag hvar han bor eller hvar jag får det igen. Skall då April
a året öfver? En godhjertad man måtte likväl Vederbörande vara,
så lånar sitt namn till alla; jag är säker att mången gör dårska-
och skyller på Vederbörande, och mången stympare, när man af ho-
ı kräfver kunskap och besked i sin angelägenhet, straxt bortvisar folk till
lerbörande, utan att sjelf veta hvar Vederbörande finnes eller hur
ser ut; stackars Vederbörande! Nog får han besök, om han eljest
in står till finnandes. Jag tror ock, fast jag nämnt Vederbörande i
a missfödsel-längden, att han är oskyldig och intet rår sjelf för denna
d-dansen. Välan! då vänder jag bladet om, och tillägger alla dem en
af missfödsel, som ropa på Vederbörande utan till att känna Veder-
rande.

Riksens ständer, om hvilkas ynnest Argus visade
g synnerligen angelägen och hvilkas uppkomst han
cknade i en saga, som ej saknar syskontycke med den
edan så berömda «Sagan om hästen», — riksens ständer
togo sig sjelfva, med den inflytelse de den tiden besuto,

att göra den obekante författarens lycka. De ing December 1734 med en skrifvelse till kongl. maj:t, de uttryckte sitt «nöje och välbehag» öfver den obe författarens «berömliga uppsåt och arbete», — en åt majestätet att, i fall författaren upptäcktes, icke honom obefordrad eller obelönad. Emellertid intr denna upptäckt icke förr än ett par år efter seda gus med år 1734 afslöt sin andra årgång och d upphörde. Dalins namn var ännu icke kändt ut familjkretsar, till hvilkas förtroliga umgänge han tillträde, nemligen den Rålambska och den Ribbi: Såväl inom denna slutna krets, som äfven inom ri samfundet «Avazu och Vallasis», i hvilket Dalin upptagen ända ifrån dess stiftelse år 1732, var ha serligen känd såsom en qvick och lycklig rimmare hans rykte hade icke trängt utom dessa kretsar, ocl dagliga umgängesvänner derinom hade troligen aning om att den unge lärde, som de tyckte o hans snillegåfvor och älskvärda väsen, kunde vara tisk med den store okände, som uppträdde med en v och menniskokännedom, långt öfver en läskarls v: höfva. Först år 1736 röjdes hemligheten. Presid Ribbing hade då aflidit och Dalin lät trycka ett qväde öfver denne sin gynnare med utsatt namn. öppnade allmänhetens ögon för poeten i Argus, ocl nade tillika mot honom kritiken.

Celsius yttrar vid detta tillfälle: «Likasom de Troilus hos Virgilius gick till sin olycka uti ett obe envig emot Achilles, så vågade sig nu, sedan Dal namnet var uppenbarad, någon liten poetisk dvä skrefvorna på parnassen i skaldekrig mot denne jä Han gaf vid detta tillfälle ut sina «Tankar om Krit I denna bok lär Dalin sina landsmän hvad nytt tiker medföra: «huru oumgängliga de äro, om sma vitterhet ibland ett folk skall vinna tillväxt; men jemte med hvad försigtighet och höfligt salt de

eblandade, derest de ej mera skola skada än gagna». denne angripare varit känner man numera icke. svar, hans «Tankar om Kritiker», utgör ett slags tännelse i afseende på vilkoren för den literära ns behörighet. Mig synes denna skrift helt och ethiserande, och snarare böra heta tankar om sättet, man har rätt att bedöma sin nästa. I afseende tehållet och förtjensterna af denna skrift får jag i till Atterbom, hvilken också fästat uppmärksampå den frändskap, som eger rum mellan Dalins och ls åsigter om den literära kritiken.

enlighet med den rekommendation, som riksens : aflåtit till kongl. maj:t för den okände författa-Argus, utnämndes Dalin, numera känd och ökänd, ıgl. bibliothekarie. Af de poetiska arbeten, som författat före denna tid och som nu kommo den llmänheten till godo under författarens eget namn, a några en närmare uppmärksamhet. Vid 21 års ıade Dalin under en sjukdom för en vän dikterat , sin tid beundrade och för vår samtid genom uppe i läro- och läseböcker väl bekanta uppbyggelse-: «Förblindade verld», hvilken i sjelfva verket så :sifikation som tankeinnehåll eger skönheter, som ı äfven vår tids erkännande. — Ur hans griftöfver sin aflidne gynnare och vän, presidenten, Conrad Ribbing — samma sång som för allmänförrådde Argi författare — och som har till öfver-«En ärlig Svensk, afmålad vid Presidentens m. ›bings graf, 1736», må följande verser intagas:

— — — — — — — — — — — —

En ärlig Svensk har Gud i hågen,
I tusen öden lika nöjd,
Af intet deri rörd och böjd,
Han står som klippan fast i vågen;
Han offrar hjerta, hufvud, hand,
Och allt det ädla, som han äger,

Till evig tjenst i dygdens läger,
  För himmel, kung och fosterland.

Han för sin kung vill gerna våga,
  Med nöje, vett och hjeltemod,
  Till sista droppan af sitt blod,
Men ej hans dyra öron plåga
  Med smickran, dikt och giller-ord:
Ja, fast det skull' hans lycka gälla,
Så kan han ej sin ovän fälla
  Med tungans gift i fina ord.

Han vet ej hvad det är att bäfva,
  Han aktar lika hot och smek,
  Och sjelfva döden som en lek:
Han kan i nåd och onåd sväfva,
  Men alltid lika glad och huld;
Mot blixt och dunder från det höga
Han aldrig blinkar med ett öga,
  Som ej förblindas kan af guld.

Hans fosterland kan honom löna
  Med orätt, afund och förtret
  Och tusen slags otacksamhet,
Men derför ej hans vrede röna:
  Som egen vinst ej gör hans flit,
Som lyckan ej hans mod kan föda,
Så kan ej våld hans trohet döda,
  Och intet agg hans rena nit.

Allt hvad han talar, gör och tänker,
  Är alltid utan håg på vinst,
  Sitt eget ser han städse minst:
Och när han i sin syssla blänker,
  Så är han helt förbytt i dygd:
Han ingen själ i verlden känner,
Han har ej slägt, han har ej vänner,
  Han är en främling i sin bygd.

Men dock, han har båd' slägt och vänner:
  Han är den tryckta dygdens far,
  Och näpplig han en ovän har,

Som i sitt samvet ej bekänner,
Att han i honom har en bror;
Ja, den som vill vår hjelte mörda,
Måst honom mot sin vilja vörda
Och i sitt hjerta kalla stor.

— — — — — — — — — — — —

Ännu ett annat poetiskt arbete af helt annat slag, n på sin tid gjorde stort uppseende, och mot hvars ände författare man hade i sinnet att anställa förfölse, tillhör denna tidiga period. Det är det poem, som der namn af «Tidens seder» af Hammarsköld och Sonn tillskrifvits Stjernhjelm, ehuru första afdelningen af emet, under titel: «Nya Tiden i Sverge, satir», finnes örd i den af Dalins egen halfbror ombesörjda edition af Dalins skrifter. Att poemet icke kan tillhöra jernhjelm har Atterbom visat*): att det tillhör Dalin deremot obevisadt, ehuru några omständigheter icke ra det osannolikt. Det är rigtadt mot dåliga prester h väckte stor ovilja hos det högvördiga ståndet. — llins förhållande till ordenssällskapet Avazu och Valis, hvars sekreterare han var ända ifrån sällskapets ftelse, ehuru alla dess öfriga ledamöter voro adliga, de äfven gifvit anledning till en och annan poetisk uttelse. Men största fördelen, som han skördade af sin bindelse med detta sällskap, var bekantskapen med ss ledamot grefve Piper till Engsö, i hvars hus han lan tillbragte så många angenäma dagar, hvilka njutgar han firat med mer än vanlig poetisk värma.

Atterbom anser troligt att Dalins hastiga befordran entligen utverkats af Hattpartiet, som nu började höja till inflytande, och med hvars förnämsta chefer han lan kommit i närmare beröring i det nyssnämnda ada sällskapet Avazu och Vallasis. Grefvarne Gyllen-

*) Siare och Skalder, *1:sta* uppl. II, sid. 100. (I 2:dra uppl. är hvad a rörde detta poem uteslutet.)

borg och Tessin hade redan omfattat honom med vilja och förtroende, och Dalin adresserade till den nare år 1738 ett skaldebref, som synes lofva att vänskap skulle blifva långt varaktigare än den till af tidens politiska slitningar och de nya förhålla hvari begge vännerna inträdde, kunde blifva. Vi komma framdeles till förhållandena mellan Dali Tessin.

«Sedan Dalin på margfaldigt sätt hade inom neslandet vist sin skicklighet» — säger Celsius — han, att än vidare fullkomna smaken och öka ku perna, besöka fremmande länder. Han företog sig dan afsigt sina utländska resor år 1739, i sällska sin dåvarande discipel, sedermera hofmarskalken fr Hans Rålamb. Vägen gick fort genom Tyskland han fann föga som kunde honom uppehålla förrä i Leyden någon tid stannade. Vid det tillfället svensk studerande medicus der skulle med dispu göra sig förtjent af doktorsgraden och vår Dalin med flera svenskar akten bevistade, blef han oförv af den presiderande professorn påkallad att opponer academici tala. Dalin, hvilken aldrig trott att medicinska studier skulle komma honom till gagn då huruledes ingen kunskap är öfverflödig. Ha emot detta lärda enviget med nöje och förde, ä oberedd, drabbningen så väl till slut, att den til dade honom en allmän högaktning inom hela Le parnassen den tid han sig der uppehöll*). Men stolta och läckra Paris voro flera ämnen för hans u thy afpassade han den tillräckligaste delen af utev det för denna orten». — Tessin vistades under tid i Paris, för att hos franska hofvet negociera on sidier för det tilltänkta kriget med Ryssland. Han tog Dalin med den största välvilja och presenterac

*) Lidén anmärker här i brädden: «Har aldrig sig så tilldragit»

om för kardinal Fleury, på hvars befallning Dalin eröll tillträde till alla bibliotheker och lärda samlingar. nder vistelsen i Paris sysselsatte sig Dalin företrädes- s med studier i fäderneslandets historia och dess förmsta slägters genealogier, hvartill bekantskapen med lärd munk af svensk börd *) gaf honom tillfälle. — in återvände till hemmet följande år.

«Ehuru kort Dalins vistande var utom riket, hade ck stora förändringar vid riksdagen hunnit försiggå, ian han hemkom år 1740. Ett ifrån Carl XII:s död derliggande parti hade fått öfvervigten och sökte på gång vedergälla förmenta oförrätter samt försäkra sig i styrelsen för det tillkommande. Ny ministér, ny lskammare, nya förbund, nytt hushållssystem. En såa stor brytning kunde ej ske utan buller, som väckte tionen, hvilken från denna tid började mer allmänt sselsätta sig med politik och delade sig i tänkesättet er de storas splitflockar. Man kallade detta en tvist i väldet mellan de äldre och yngre familjerna; kanske täflan mellan oligarkien och aristokratien» **). De mla Mössornas välde hade nu upphört. Deras politik, ıru nedsvärtad af det parti, som efter dem kom till kten, var säkerligen lika fosterländsk som den var ık. Den åsyftade att genom bibehållandet af vänskaa med Sverges farligaste granne bereda samhället tillle att genom inre förkofran och utveckling söka en sättning för de lidna yttre förlusterna. I spetsen för tta regeringssystem stodo i synnerhet medlemmarne landets gamla adliga familjer med Horn till chef. ot detta system uppträdde efterhand en opposition, sstående förnämligast af de yngre adliga slägterna, som

*) *Krus.* Se Celsius pag. 29 och Atterbom, 2:dra uppl., III: 56. Han ade sig härstamma från Krusarne till Edeby. «Denne munken skall eljest vara en svensk batard» (marg. anm. af Lidén).

**) Nordin, anf. arb., pag. 179.

yrkade möjligheten och nödvändigheten att genom krig med Ryssland och allians med Frankrike återtaga hvad vi genom Carl XII:s olyckliga krig förlorat. Detta nya parti, kändt under namn af Hattar, hade nu lyckats undantränga det gamla. Rådet rensades från de betänksamma Mössorna, och ett nytt system vidtog år 1739 under grefve Carl Gyllenborgs auspicier. — När Dalin hemkom från sin utländska resa var denna förändring redan försiggången: Horn och hans vänner hade dragit sig tillbaka till privatlifvet — Gyllenborg var kanslipresident och krig med Ryssland var dagens lösen. «Nu utgaf Dalin Sagan om Hästen och April-verk om vår herrliga tid, begge af lätt tillämpning på de allmänna sakerna, den de icke heller undgingo» *).

«Sagan om Hästen» väckte ett ofantligt uppseende och bifall och framkallade sedan otaliga imitationer. Författaren framställer med god humor i denna saga under bilden af en häst det svenska folkets öden från Unionstiden ända till Carl XII:s blodiga slut. Jag anför hvad som derpå följer:

— —

Hemsk, utmattad och blodstänkt i så många risp kom nu hästen hem, och det goda hjonelaget, i hvars händer han råkade, lagade om honom det bästa det kunde: han fägnade sig väl först i krubban och gjorde språng, så att dagen syntes under fötterna; men han var temligen sadelbruten, och borde nu intet alldeles brukas på samma vis som förr; kapsonen blef borttagen och man satte honom för en vacker kärra, som kallas karriol. I det ståndet var han nu, då jag sist såg honom. Han har tagit sig mer än man kan tro, och om jag känner grållen rätt, så kan han väl ännu göra sina modiga språng; men — — om jag med min enfaldighet i rid- och körselkonsten får yttra mig öfver grållens bästa och den nytta och heder han kan ge, så menar jag oförgripligen att det är väl, om han styres med förstånd och grannlagenhet under sele och redskap, som han väl intet alldeles känner eller är så van vid ännu, men som han genom en viss god ordning lätteligen kan vänjas vid. Betslet bör vara allvarsamt, men dock så lindrigt att det ej förderfvar munnen, och tömmarne i stadiga händer, att

*) Nordin, anf. st.

'örstår och vördar sin ledare. Inga barnsliga näfvar, som vilja köra
)p och i kapp och intet rätta sig efter backarne. Det skämmer hä-
ch karriolen går intet mer på stora kungsvägen; men i krumslinger
t ena diket till det andra. Ingen skrämsel, intet stojande, intet
e af snärtar och all slags bonad, hvaraf hästen blir yr: kreaturet
å få kollern och skena en gång, att kärran stannade bort ur vägen i
sta moras. Det vore en jemmerlig tillställning och bättre att man
ıade åkit. Nej, tömmen bör handteras af viss trofast arm med upp-
nhet och ordning, och intet nu den ena, nu den andra, som står
eller löper bredvid, rycka deruti, än till en sida, än till en annan,
ıästen intet vet hvad han skall lyda. Bevare oss den heliga enighet
: om tömmarne af många småkitsliga kuskar! Det är värre än allt
ndt: då går åktyget sin gena snedgång på slump och lyckans barm-
:t öfver höjder och dälder, medan de tömlystne ligga hvarandra i
Att bli hemma och sköta god hushållning är väl olika bättre, än
ıntyrligt flackande, som sällan ger fulla lador och visthus; men det
å bära till, att här en gång stode lång och angelägen resa för, resa,
kunde undgås för hela gårdens välstånd: bäst att tänka på den i
och sämja och intet förlora redskapen eller utmatta hästen i de
kringeläckor, som bara gå ut på att den ena må visa den andra
ırl han är. Jag vill väl intet tro att så sker; men jag håller så af
att jag gerna talar om hvad honom likar — —, han bör ha sin
och ordentliga ans, han bör ständigt öfvas och muntras, fastän han
ıkas på resa, så att ingen vårdslöshet gör honom vårdslös, och in-
ıskötsel vantrefven. Alldeles är han för god att gå i skjuts eller
tå tillreds för folk, som mena de ska få handtera honom som de
Sitt goda och bekanta foder bör han ha af egen mark, som han
vid, sitt goda hårdvallshö af Svedjenäs ägor, som bäst kommer
med hans natur och som nog räcker till, när det i rättan tid
och med förstånd utdelas. Då slipper man hemta pundtals det
ı foder, som både tryter, när en svinkande egare behagar, och intet tje-
len: han mår bättre af egen halm, än af det fetaste hö från främmande
ıpfyldt med blommor och lök och all slags örtekraft; af sådant blir
a yr i hufvudet, bortskämd i smaken och ojemn i hull och trefnad,
ir då bara och fnyser mot sitt eget, men vill gerna ur vägen, när
: väder af det andra. Skulle det likväl stundom vara oundgängligt
ı oförmodad brist, så bör det med förstånd blandas och omvexlas,
et kreaturet vänjer sig alltid vid ett och detsamma. — — Här vore
säga om hästen, men jag lemnar hans vårdare mer att tänka än jag
ja. Husbondfolken, som åtminstone hvar tredje dag se efter honom,
il sjelfva finna hvad nödigt är, helst när de äro fria och obundna
irds och eniga sins emellan hemma. Född i en vrå på Svedjenäs kan
et annat, än taga del i allt hvad grållen angår, men ernar med denna

saga intet mer, än roa barnen för en spiseld om vinterqvällen, när de intet roligare eller nyttigare ha att göra.

Af «Aprilverket om vår herrliga tid» meddelar jag här början och slutet:

Aprilverk om vår herrliga tid.

Stor sak i fordna dagar
 Och i den gyllne tid;
Vår ålder mig behagar,
 Han är mig skön och blid:
Om själen ej har styrka,
 Så blir dock kroppen fet,
Och verlden får nu dyrka
 En ädel veklighet.

Låt gamla narrar skryta
 Med mången möglad sak;
Låt misanthroper ryta
 Mot all vår nya smak:
Jag tackar kärlekslagen
 Och far min och hans fru,
Som så ha passat dagen,
 Att jag är födder nu.

Ack, mina dumma fäder,
 Om J dock haden sett
Vår lefnad, mat och kläder,
 Vår höga smak och vett!
Jag tror J skullen blygas,
 Och på ert plumpa vis
I magen öfvertygas
 Om våra paradis.

Jag vet ej hvart de famla,
 Som er för gamla ta:
Nej vi är' rätt de gamla;
 Den äran få vi ha.
Vår verld sig nu beropar
 På ålder, klok och stolt;

J voren unga glopar,
  Då verlden gick i kolt.

J lefden som i dvala,
  Enfaldigt, fromt och fritt;
Knappt visste J omtala
  Det kära mitt och ditt.
Er rang, er plats, ert bästa,
  Allt lät'n J gå förbi,
Och hvar en var er nästa,
  Som skapad var som J.

Men att man så förliktes,
  Förtjenar näpplig tack;
På gods ej mycket sniktes,
  Der mest var fattigt pack;
Der kunde ro ej fela,
  Ty den, om intet rår,
Har ingen ting att dela,
  Och sällan trätor får.

Der blott förtjensten lyste,
  Der var strax adlig hjelm,
Och den blott skrymtan hyste,
  Den var hos er en skälm.
Den blott till dygd var födder,
  Den var af kungligt blod,
Och fast han kom från slödder,
  Så togs han dock för god.

Er vänskap gick som tjuren
  Den dumma stråten fram:
Månn' vår har den naturen?
  Nej, bort med sådan skam!
Vi ändra tro och sinne
  Tolf gånger på ett år;
I dag är man ur minne,
  Der man haft nåd i går.

Att fint och höfligt drilla,
  Att byta färg och hamn,

Det hölls bland er för illa;
  Allt nämndes vid sitt namn:
En klok fick heta kloker,
  Fastän han godsinnt var,
En toker hette toker,
  Fastän han purpur bar.

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

Ack, säll är denna tiden!
  Allt har nytt lif och mod:
Man ser ju kärleksstriden
  I sextiåra blod?
Hur gummans ålder myser
  Åt alla flickors bruk,
Hur gubbens brånad lyser
  Uti en ung peruk.

Så qvick är också kraften
  Af våra lärdas vett;
Den gamla visdoms-saften
  Var grof och dracks med svett.
All mjölken i sin maga
  Det snåla snillet drog;
Nu plä vi gräddan taga
  Och dermed ha vi nog.

Till höjden kan man svinga
  Hos oss med ringa flit,
Man lyser nu med ringa,
  Med namn och blott kredit;
Man är ej det man säger:
  En dräng är herren lik.
Fast man en fyrk ej eger,
  Så syns man likväl rik.

Ett ädelt högmod kittlar
  Båd' mans och qvinnas håg;
Tillför'ne utan titlar
  Man i sin koja låg.
Då skull' man folket truga
  Till tjenst med pock och bön;
Nu drar den minsta fluga
  Till hofs för tjenst och lön.

Ja, allt har annat väsen
  Än i de gamles drägt;
Vårt lif, bland blomstergräsen,
  Som källan skyndar täckt;
Man lefver som man finner
  Bland nöjen tusenfallt,
Man dör så godt man hinner,
  Och dermed är det allt.

Si så, J gamla drakar,
  Ta'n nu ert pris igen;
Här sen J edra makar
  Och edra öfvermän.
Allt det J kunnen skryta,
  Det är af edra barn;
Med er att vilja byta,
  Det vore guld mot skarn.

Förr skall man mig få stoppa
  Ett dygn bland fäders ben,
Förr skall man mig få doppa
  I hamnen vid Athen,
Der dygd och sorgligt snille
  Inpintes gamla hjon,
Än jag bland dem nu ville
  Uppfräjda min person.

Förr blir kung Månses kappa
  Min Iris triumfant,
Förr skall man mig få klappa
  Med drottning Karins vant,
Än jag vill nå'nsin stöka
  De gamles mörka bo,
Att i de tider söka
  Min sällhet och min ro.

Sedan man läst eller hört denna ypperliga satir, man icke annat än med en viss förundran fråga, i den gustavianska periodens vittra qvickhufvuden go sitt stora företräde framför gamle Dalin egentli- kunna bestå. Var deras skämt mera lekande, mera , mera salt? Vi, efterlefvande, tro oss länge förgäf-

ves få leta i den gustavianska vitterhetens stora förråder efter ett enda stycke, som i satirisk kraft öfvergår Dalins Aprilverk. Jag vet att Hammarsköld är af en annan tanke i afseende på denna dikt, men jag får uppriktigt erkänna att jag anser denna litteratör sakna allt vitsord i afseende på detta slag af vitterhet, hvilket han i allmänhet hatade, förmodligen derföre att han ej begrep det. I förbigående må jag anmärka, att Hammarskölds omdömen om Dalin i allmänhet äro i högsta grad ensidiga, hatfulla och följaktligen opålitliga. Det är naturligt att den mest romantiske af den romantiska skolan måste hata satiren, under hvars gissel han sjelf så ofta sved, och förakta grundläggaren af den klassiska skola, som det var hans förnämsta ögonmärke att undergräfva.

När Dalin hemkom till fäderneslandet fann han, såsom vi redan nämnt, sinnesstämningen hos sina gamla vänner särdeles krigisk och han delade deras patriotiska ifver att nu söka återtaga hvad Sverge genom Carl XII förlorat. Denne konung hade af gammalt varit Dalins hjelte. Man har af Dalin poetiska utgjutelser på hjeltens dödsdag, nästan årligen från år 1732 till år 1748, författade dels å egna vägnar, dels för ordenssällskapet Avazu och Vallasis' räkning. Atterbom anmärker att dessa åminnelsesånger «antaga serdeles från år 1738 en dristighet, som till och med djerfves antyda att den berprisade friheten, om den ej snart utvecklade sig annorlunda, vore knappast någon ersättning för Carl XII:s bortgång.» Denna dristighet är likväl uteslutande rigtad mot de inhemska partierna, icke mot den yttre fienden. Så sjunger skalden på Carl XII:s dödsdag 1738:

I dag för tjugu år vår tid sin början tog,
Då med vår gamla dygd den store hjelten dog:
Nu är han som en dröm. Hvem må det ej beveka,
Att på vårt lejons graf en hop med råttor leka?
Ack, Sverige, var dock mer i efterverlden kär!
Ack himmel, hjelp ett folk som sjelft sin ovän är!

Tänk om kung *Carl* stod upp och fick vårt väsend' skåda,
Jag tror vår yra slöts och lagen finge råda.

Och år 1740:

Vår hjelte fick sitt banesår
I dag för två och tjugu år,
Men har likväl en arfving lemnat:
Vår ädla frihet menar jag.
Nu är det tid, som varit ämnadt,
Att hon blir gift med Sveriges lag.

Men kära lag, när det går an,
Så kom ihåg att du är man,
Och håll den skönas eld tillbaka:
Blir husbondrätten hos din fru,
Så delar man med dig din maka,
Och vi begråta *Carl* ännu.

Emedlertid hade den beryktade Sinclairs-visan, för-
ad af direktören Anders Odel och utgifven i Stock-
m 1739, mer än något annat bidragit att sätta massans
nen i krigisk gäsning. Sin egen enthusiasm för kri-
t och svenska vapnens ära finner jag icke Dalin hafva
entligen uttalat förrän efter slaget vid Willmanstrand,
ilket gaf honom anledning till en ganska kraftfull Ode,
n jag dock förgäfves efterletat i den sednare 1782 års
plaga af författarens skrifter. I 1767 års edition fin-
s den (I, II: 27). Den finnes upptagen hos Atterbom
iare och Skalder, III: 119 (2:dra uppl.).

Men det poetiska arbete, i hvilket Dalin företrädes-
uttalade sina åsigter om sin samtids politiska för-
landen och sitt fäderneslands då varande författning,
hans på sin tid såsom ett mästerstycke ansedda epopé
'enska Friheten». Denna sång utkom först år 1742
lsius säger origtigt 1743), d. v. s. sedan det ryska
ets öde redan var afgjordt. «Detta poem», säger
erbom, «tillegnadt Svea rikes ridderskap och adel,
i just i grefvens tid. Hattanförarne befunno sig i
rsta förlägenhet. Deras krigstillställning hade aflupit

jemmerligt — — — Under slika omständigheter fram-blänkte Dalins frihetsqväde plötsligt ur Hattarnes läger såsom ett lysande himmelstecken att uppmuntra natio-nens mod, och styrka dess tro på sin nya regeringsform — — Poemet lyckades väcka allmän hänryckning» *). — «Detta sinnrika arbete», säger en samtida **), «kom lik som till en förfriskning för hans af tvekan och bull upprörde landsmän, och blef efter dess förtjenst af de emottaget. Tankarne äro ädla, orden ega styrka, in bildningen lif och redighet, konsten dess afpassade stäl ning, och versen går med all den myndighet, som ett så högt ämne kräfver».

Ännu långt in i en sednare tid bibehöll detta skalde stycke sitt anseende bland de högst bildade af nationen Gustaf den III ville ännu deri finna «en Tassos eller Ariosto's skönheter», och sjelfva den skarpsinnige Nor din ***) yttrar sig derom så sent som 1798 på följande sätt: «Förändringen i styrelseverket medförde innan ko ett krig, som i denna stund torde i sitt hela vara e gåta för de mest upplysta. Det vanhedrar ingalund sina upphofsmän, ehuru oförsedda omständigheter oc ömsesidiga svek åstadkommo högsta äfventyr för folk och friheten. I detta tillstånd uppmanades Dalin a använda sin styrka till lifvandet af en högre känsla f fäderneslandet, hvars upprätthållande mera än någons tillförene syntes bero af ett medborgerligt hjeltemod oc ett ädelt trotsande af så många sammanhopade faro Härtill borde samfundsandan väckas af det, som vid sträcktast rörde det hela och hvarje dess del, och de var *Svenska Friheten.* Under detta namn gaf han de allmänna ett poem i fyra sånger, hvilket utan jemförelse intog höjden af svensk skaldekonst och såmedelst i ut-förandet svarade mot sitt ämne och dess föremål. Få

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 66.

**) Celsius, l. c. 31.

***) Svenska Akademiens handlingar från 1796, II: 179.

:an för stunden beräknas efter det intryck, som denna
't ännu gifver, så måste den hafva varit ett kraftigt
:l att stärka sinnena mot lyckans vidrigheter; och
ådan beräkning blifver mer än sannolik, då man
er den oinskränkta högaktning, som från denna tid
ırde Dalin». — Nordin säger på detta ställe uttryck-
, att Dalin uppmanades att författa detta poem. Af
eller hvilka? Säkerligen af Hattarnes chefer, till
a, såsom vi sett, han redan länge stått i ett när-
förhållande. Kanske var Tessin den, som egent-
pådref saken.

Denna beundran, som Dalins samtida och närmast
efvande hyste för hans dikt, var den verkligen så
och hållet oberättigad, som sednare tiders kritiker,
bland dem isynnerhet Hammarsköld, velat påstå?
: Nordin så alldeles förlorat hufvudet, när han sade
etta poem «utan jemförelse intog höjden af svensk
ekonst?» I sjelfva verket måste detta skaldestycke
in tid anses ega stora förtjenster. Det är visserli-
ıannt, att det föga motsvarar vår tids rigtigare be-
) om en hjeltedikt; men icke dess mindre tillhör
;enom innehåll och form den art af dikt, som man
ən tiden kallade epopé; och de brister, som vidlåda
ımma i afseende på uppfattning och komposition
gemensamma för hela den tid, som författaren till-
:. Det hela är en lärodikt, inklädd i allegorisk
Atterbom har vidlyftigt redogjort för plananlägg-
ən. Jag vill här sammanfatta den i största korthet.
kaldens åkallan nedsänker sig friheten, i gudomlig
ılt, från höjden till drottning Ulrika, som sörjer öf-
Carl XII:s död.

När hon sin broders död och rikets nöd betänker,
En ljusblå gyllne sky sig ned från höjden sänker:
En himmelsk skönhet här ned till Ulrika kom:
Det var, gudinna, Du, som jag nu talar om.

Hon förtäljer för drottningen sina öden i
från äldsta tider, en berättelse, som upptager de
sta sångerna. Skildringen af Carl XII må såso
bit anföras:

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Hans son, hvars ära städs de tappra hjertan fira,
Fick af sin far till arfs en rik och myndig spira;
Men för den hjeltens håg hvad var väl sådan prakt?
Han syntes mera född för hela verldens makt.
Angripen utan sak af många starka grannar,
Med gamla hjeltars vett sin ungdom han bemannar,
Med lifvet i sitt bröst och döden i sin hand,
Han krossar fiend's makt och muntrar upp sitt land.
Allt motstånd i en blink sig för hans ögon döljer,
Med unga hjeltars arm en lydig seger följer,
Han sätter konung af, han sätter konung till;
Men store menskor helst den Högste pröfva vill.
För Carls ohörda verk sig sjelfva lyckan fasar,
Olyckan mot hans mod med all sin vrede rasar;
Men han, sig alltid lik, gör sjelf sitt öde sällt,
I nöden lika stor som på ett segerfält.
Så plär ett hälleberg, när tusend' stormar hota
Och vräka kull de träd, som i dess sköt sig rota,
Med lika fasthet stå: så står bland olycksfall
En dygd, som grundas ej på lyckans lösa vall.
Personen större var hos honom än monarken:
Hans bord var litet bröd, hans säng var bara marken;
Han var så ärlig man, derhos i allt så stor,
Att efterverlden knappt hans sanna runor tror.
Från höjden såg jag Carl Europas under vara;
Jag såg hans rena håg att lag och rätt försvara:
En myndig envåldskung, som mig dock unde skygd!
Så farlig, som hans makt, så ädel var hans dygd.
Af långt förfärligt krig utblottad, matt och blodig,
Den svenske är med Carl i blinda lydnan modig;
Men strax när hjelten dör, till tröst han mig begär,
Och, drottning, för din thron du finner mig nu här.

I tredje sången öfverlemnar Ulrika, förtju
Frihetens närvarelse, spiran åt sin man kung I
och «lättad från bördan» lägger hon sig att sofv
har under sömnen en allegorisk dröm, som visa

grundsandar, anförda af Oenigheten, störta ett af sin fri-
t lyckligt folk i anarkisk förbistring och den nesliga-
sjelfförstörelse. I 4:de sången vaknar hon ur denna
m «Och ropar Frihet strax, den hon i famnen tar,
sad» hon, jag är nöjd, gudinna, du är qvar.» Hon
r sedan efter Svea, som äfven infinner sig hos henne:

— — — — — — — — — — — — — — — —

Den trogna Svea kom, sin drottnings ord att vörda:
Dess uppsyn modig var, som född af gudars stam,
Hon var som lejon rask och spak som minsta lam.
En redlighetens eld ur hennes ögon lyste:
Vid sidan bar hon svärd, hvaråt hon sakta myste,
På armen bar hon sköld med trenne kronor prydd,
Och manteln var med prakt ur hårda berget sydd.
Till henne vände sig dess drottning och hjeltinna:

— — — — — — — — — — — — — — — —

Drottningen håller nu till Svea ett tal, hvarmed
rekommenderar friheten på bästa sätt. Slutligen ta-
Friheten, på drottningens uppmaning, sjelf till or-
och framställer sålunda sina fordringar:

— — — — — — — — — — — — — — — —

Hvad först jag önska vill, är lagen i sin styrka,
En sund förnuftig lag, som heligt man bör dyrka,
En lag, med hvilken klart en allmän sällhet vinns,
Hvaraf ett folk har skygd, hvaraf en kung förbind's.
En lag, som kung och folk med visdomsanda stifta,
För allas ögon ren, kan aldrig färger skifta;
Han är ej af den art, som tvedrägtsäpplen bär,
Uppretar stånd mot stånd och sist sig sjelf förtär.
En kung har fått af Gud en dyr, förfärlig lycka,
Ett folk att göra sällt, ett folk att lätt förtrycka;
Allt som han dygdig är, blir det på dygder rikt:
Som hufvud, så är kropp: ett folk är kungen likt.
Mot honom bör hans folk i laglig makt uppväga;
Mot folket bör ock han en rättvis fasthet ega.
Är kungen alltför mild och folket alltför hårdt,
Så blir med min förlust snart bägges öde svårt.
Ett folk ger kungen makt sin pligt att myndigt göra;
Ett folk bör gilla lag och kungen den utföra.
Att äska lagens bot hvar undersåt är fri;
Men all verkställighet bör eneväldig bli.

Ej bör ett folk sig in i kungens styrsel blanda,
Om kroppen drifvas skall af enig, myndig anda.
Ej bör ock af en kung försummas laglig makt,
Om dess betjening ej skall mötas med förakt.
Då kan den kunglighet i lagens grund sig rota,
Som svigtar ej när knorr och sjelfsvåldsstormar hota;
Sin höghet har då kung, sin myndighet ett råd;
Än ger han dunderslag, än blänker han i nåd.
Men som ett nordiskt berg den stolta gran upphöjer —
Hon hela bygdens syn på många mil förnöjer, —
Så syns en kung dess mer af folkets höghet stor,
När hvaren i dess skygd med kunglig trygghet bor.
En kung med all sin kraft bör aldrig kunna trycka
Den minsta undersåt till heder, lif och lycka.
En slik bör sofva trygg, när han af lag har vakt,
För kung, för öfverman, för hela rikets makt.
Si, der är nu det fält, der frihets växter grönska;
Men dermed är jag nöjd. Jag bör ock mer ej önska;
Allt hvad en undersåt i välde mer förmår,
Han med sin frihet dyrt till slut betala får.

Ett folk, som vill bli sällt, bör allting undanrödja,
Som afund ger och split, som last kan understödja;
Om tjenster, namn och rang, som kungens vård tillhör,
Liksom om eget gods ett folk ej slitas bör.
Från vaggan bör ett folk de sinnesreglor lära,
Som kärlek ge till dygd och till sannfärdig ära.
Dess ungdom i sin blom bör städs de profven se,
Att nedrighet bör blygd och dygd belöning ge.
Hvar menska bör ske rätt, och rätt bör allt upplifva,
En fåfäng djerfhet är med sanning handel drifva;
Hon krossar jern och stål, hon bryter sig ur berg,
Hon segrar och till slut sig visar i sin färg.
Men, Sverge, glöm ej ett, om du på mig vill tänka:
Låt handel, flit och slöjd dig rikedomar skänka;
Om folket ej mår väl, det tvingas ganska lätt,
Och väljer nådebröd för frihet, dygd och rätt.
Uppmuntra hushållsvett, låt åkerman få röna,
Att jorden flit och svett kan tusenfallt belöna.
Har landet sitt behof, snart får det öfverflöd,
När folkets mängd föröks och hvar förtjenar bröd.
Man ser då vett och fräjd med lyckan hedern dela,
Man kring naturen ser de fria konster spela.

Man ser då nöden fly, som alla trätors mor,
Att enighet med ro i hvars mans hydda bor.
— — — — — — — — — — — — — — — —

Detta är visserligen icke poesi, såsom något hvar
ı höra, utan det är rimmad hattpolitik; men den är
msagd med så mycken ledighet, klarhet och vältalig-
, att man ej får undra på, om den på sin tid slog an
sinnena, isynnerhet deras, hvilkas öfvertygelse redan
ut lutade åt samma håll. — Att Dalin likväl äfven i
ta skaldestycke förmådde höja sig till verklig subli-
tet och uttrycka sig på ett språk, som värdigt mot-
rade det höga af innehållet, bevisar det af Atterbom
örda stället i 3:dje sången, der han tecknar Afgrunds-
stens hof, och der man verkligen tycker sig höra en
t af Miltons anda *).

Emellertid hade Dalin snart börjat fatta misstroende
t denna svenska frihet, hvars talan fördes af rikets
varande ständer. Han kunde ej undgå att med be-
mmer märka de partisplittringar, som hon alstrat, den
ımakt i alla offentliga företag, som deraf blef en följd,
ı allmänna osäkerhet, som åtföljde maktens omvex-
g och den nesliga korruption, hvartill ståndsregerin-
ı snart förföll. Redan samtidigt med Svenska Friheten,
r efter det ömkliga krigets slut, uttalar skalden i flera
sina skrifter sina farhågor för rikets trygghet under
jutandet af en sådan frihet.

Dalins poem öfver svenska friheten gaf riksens stän-
r en anledning att ytterligare utmärka författaren.
venska friheten», säger Nordin **), «så lyckligt föreställd
Dalins snille, var i skaldedikten biträdd af historien,
tskonsten och sedoläran. Det väl afpassade bruk, som
rfattaren hade gjort af dessa kunskaper, förde riksens
änder genast på den tanken, att en rikshistoria af sam-
a hand skulle i alla afseenden fylla måttet af nationens

---

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 64.
**) Nordin l. c. 186.

önskan att se sina häfder bragta i lärorikt samman
Honom uppdrogs derföre detta vigtiga arbete med
belöning af 2000 dukater, enär historien uppnådde
varande tid. Efter 3 år var första delen, rörande
niska åldern, redan af trycket utgifven, så att de
1747 års riksdag kunde öfverlemnas till rikets st
hvilka med bevågenhet dömde om ett verk, som
följande 3 banden sträckte sig till konung Carl
död.» Dalin hade redan tidigt sysselsatt sig med
riska forskningar: på sednare år hade hans förbi
med åtskilliga gamla adliga familjer för honom ö
tillträde till den mängd af historiska urkunder, som
förvarade i bibliotekerna på deras stamgods, bland
må nämnas det Bjelkeska bibliotheket på Salesta
Braheska på Skokloster, det Rålambska i Stock
Från denna tid blef den historiska forskningen fö
lin mer och mer hufvudsaken, hvaremot han beha
sin poetiska konst mera såsom ett tidsfördrif att l
sig och andra ett ögonblicks munterhet.

Emellertid skulle Dalin inom kort se sig nöd
att åsidosätta så väl de historiska som de poetisk
dierna för pligter, som han måste akta ännu mera
lägna. Han blef nemligen år 1751 utsedd till inf
tor åt då varande arfprinsen, sedermera konung
III. Tessin, prinsens då varande guvernör, hade
fat Dalin denna utmärkelse. Dalins ställning vi
vet måste i början icke hafva varit angenäm, inn
hunnit vänja sig vid det jollersystem, som Tessin
i den unge furstens uppfostran, och innan han
öfvervinna den motvilja, som då varande kronprin
Lovisa Ulrika i början hyste för hans person.
lyckades honom likväl både det ena och det andr
tillegnade sig den Tessinska lekmetoden, hvari h
stan öfverträffade sin mästare, vann sin lärjunge
nerliga tillgifvenhet och förvandlade Lovisa Ulrika
vilja till den mest afgjorda bevågenhet.

Dalins förbindelse med hofvet medförde för honom ngfaldiga obehag, oberäknadt det, att han derigenom ktes ifrån de studier och interessen, som förut upp- t hans tid och tankar. Vi hafva sett att han från an med mycken ifver och stora förhoppningar slutit till hattpartiet, i hvars anda och till hvars förmån diktat sin «Svenska Friheten», vi hafva äfven sett ıan efter det olyckliga kriget med Ryssland, förbitt- öfver osammanhanget och förvirringen i alla offent- åtgärder, öfver fegheten och hufvudlösheten hos de hafvare, som nyss så skrytsamt proklamerade sina ande segrar, öfver den partiförblindelse, som upp- de det allmänna för den enskilda afsigten eller åsig- öfver den allmänna hjelplöshet, som med misstro- till egna krafter hos andra makter tiggde råd och rstöd, — att han, säger jag, förbittrad öfver allt ., började misstro en «frihet», som bar sådana frukter. ıf de stycken, der han med skarpaste åtlöje bestraf- en tidens partihjeltar är den såkallade Kämpevisan, ilken han med bitter ironi allegoriskt skildrar det fäderneslandets sednaste öden: krigspartiets skryt- ıa öfvermod, det nesliga kriget och thronföljarva- Den förtjenar att anföras i sin helhet:

Kämpevisa.

Våra kämpar de äro så väldig en trupp,
Som svärd kan bära vid sida,
Och hvar gång solen i öster går upp,
Så få de ny lust att strida.
Men hatten är krönt med lager, seger och ära.

De kämparne lågo en natt i sin säng,
De tänkte ej bardalekar sköta;
Men inkom så saktelig den liten smådräng,
Och väckte dem ur sömnen den söta.
Men hatten etc.

Den liten smådräng han sade så här:
I raske kämpar alle tillhopa!
Stolts Sigrid, som kronan bland jungfruer bär,
Hon månde eder hjelp nu anropa.
Men hatten etc.

Stolts Sigrid, som är den fagraste mö,
Är instängd i tornet det mörka.
För hennes skull, jag vet, J gerna velen dö:
J frälsen henne nu med er styrka.
Men hatten etc.

De kämpar uppsprungo med tappert mod,
De klädde sig i jernet det hårda,
Och om det skall kosta vårt röda blod,
Så ska vi hennes frihet dock vårda.
Men hatten etc.

Der syntes de grefvar af Söderdal,
De jarlar af Upland så raska,
Och den, som bak bergen had' sutit med qval,
Han börja med glädje att braska.
Men hatten etc.

De slogos i dagar, de slogos i två,
De slogos i ellofva månar,
Och ändtelig månde de seger få:
Tro mig de voro inga fånar.
Men hatten etc.

De slogos den sista dagen till slut,
Att vallar och murar sig böjde.
De togo stolts Sigrid ur tornet ut,
Och på sina axlar upphöjde.
Men hatten etc.

Stolts Sigrid blef både blek och röd;
Hon kunde deras hjelp ej försaka:
Tänk! att jag ej visste, att jag var i nöd.
Sade hon, Gud hjelpe mig tillbaka.
Men hatten etc.

Och hören J nu alle, som lyden härpå!
Den sköna var i kämparnes välde;

Men ej kunde hon denna hjelpen förstå;
Sina modiga tårar hon fällde.
Men hatten etc.

De förde henne in i den mörka skog;
Hon bad dem det omaket spara.
De sade: här är ju farlighet nog,
Här ska vi er ära försvara.
Men hatten etc.

Här finnas ju jättar, här finnas ju troll,
Dem ska vi angripa och döda,
Och hvem mot er knyster på jordens boll,
Skall dränkas i bloden den röda.
Men hatten etc.

Och det var herr Härgrim, den riddare blå,
Sin fana till krigs lät han sväfva:
Och hören, unge kämpar, nu ska vi gå på,
Så jordens inelfvor ska bäfva.
Men hatten etc.

Der satt en gammal gumma, hon trampades ned;
De hofmän ej tålte dess tryne.
Herr Härgrim, herr Härgrim, förakter icke fred!
Sade hon, ty hon var i syne.
Men hatten etc.

En urgammal ek stod på högan berg;
En björk hinte knappt till dess bälte.
Se der står en jätte och der står en dverg,
Sade Härgrim, den modige hjelte.
Men hatten etc.

Men rätt i detsamma så hördes en låt
Af björnen, som mumla i skogen.
De unga hjeltar blekna och sade med gråt:
Ack om vi nu sutte på krogen!
Men hatten etc.

En björnunge syntes, han var ej så arg;
Men kämparne brådt sig undstungo.
Se'n blef dem hvar ekorr så stor som en varg:
De tystna, de bäfva, de sprungo.
Men hatten etc.

De sprungo från allt, det de sakna ännu,
Från gull och från skogar så gröna.
På en väg de kommo, de flydde på sju,
Och från sig de vräkte den sköna.
Men hatten etc.

Den sköna låg svimmad i björnarnes våld,
Som nosa på jungfrun så milda.
Förr var du stolts Sigrid en jungfru så båld,
Nu äst du ett rof för de vilda.
Men hatten etc.

Men knappt hade kämparne näsan omvändt,
Förrän de åter började sprätta.
De redo sig till hofva som ingenting händt,
Att åter sig i högsäten sätta.
Men hatten etc.

De kämpar framstego för konungen med pock,
Sina slokande hattar de vifta:
Sin tjenst här tillbjuder vår modiga flock,
Om du vill din dotter bortgifta.
Men hatten etc.

Och konungen han vred sina händer med gråt,
I breda guldtaffel det knaka.
Hur skall jag bortgifta den J så gått åt?
Skaffa först min dotter tillbaka.
Men hatten etc.

Men just kommo friare till konungens gård.
De tänkte till stolts jungfrun att orda.
De sågo henne ligga i björnarnes vård,
Det verket var svårt att fullborda.
Men hatten etc.

De sågo henne ligga i jemmer och qval,
Och odjuren kring henne spöka.
Ja, vildgalten grymta ur djupan dal;
De visste ej hvad råd var att söka.
Men hatten etc.

Den första han axlade kappan hvit,
För vädret hans fjäderbuske fläkta:

Morbleu, att jag ej har min huggande plit,
Och ej är jag klädd till att fäkta.
Men hatten etc.

Den andra han trädde för konungen in,
Förgyllande hjelm han upphöjde,
I röda skarlakan, i räf- och mårdskinn,
Den smidiga ryggen han böjde.
Men hatten etc.

Och hör du, gode konung, hvad jag säger dig,
Min fader han låter dig helsa:
Om du vill aflåta din dotter till mig,
Så lofva vi henne att frälsa.
Men hatten etc.

Och konungen han svara med sorgfullt mod,
I hermelinskåpan han sig sänkte:
Den detta kan göra, den håller jag god;
Men ingen på den tredje nu tänkte.
Men hatten etc.

Den tredje han for in under björnahopens tand:
Som lam blefvo vilddjuren spaka.
Stolts Sigrid, du räckte honom snöhvitan hand,
Han förde dig i slottet tillbaka.
Men hatten etc.

Och konungen sade: du riddare båld!
Du är visst en gudarnes like.
Min dotter jag gerna vill ge i ditt våld,
Du äst värd att ärfva mitt rike.
Men hatten etc.

Men alle J, som lyden på denna här sång,
Låt oss en god önskan nu göra:
Att aldrig våra kämpar må ännu en gång
Få makt att den sköna bortföra!
Men hatten är krönt med lager, seger och ära.

Utan att bryta med sina enskilda vänner af hatt- tiet, synes han redan vid denna tid, efter 1743, hafva igit sig tillbaka från sjelfva partiet. Efter sin anställ- ig vid hofvet, der han snart fängslades af personlig

vördnad och kärlek i samma mån som han af den höga familjen omfattades med en dagligen tilltagande förtrolighet, blef han mer och mer böjd för konungamaktens utvidgning och var icke fremmande för hofvets, i synnerhet Lovisa Ulrikas, outtröttliga stämplingar för vinnandet af detta ändamål. Dalins fordne gynnare, grefve Tessin, en man af stora talanger, hög bildning, mycken flärdfullhet i karakter och mycken ytlighet i grundsatser, kunde ej i längden hålla sig uppe i sin äfventyrliga politiska paradrol. Han hade i sin person försökt förena den fintbildade adertonde seklets hofman af den franska skolan med den romerskt-aristokratiska republikanen — ett försök som till följd af de skarpa motsatsernas oförenlighet måste misslyckas. Han hade föreställt sig, att Sverges nya regenthus skulle låta sig nöja med att smickras, roas och styras, att det i sina omgifvandes underdåniga uppmärksamhet, i dagliga förströelser, i ombyten af nöjen på de särskilda lustslotten, i protektionen öfver konster och vetenskaper, i det förfinade umgänget med samtidens högst bildade personligheter o. s. v. skulle finna en ersättning för afsaknaden af den inflytelse på rikets vigtigare angelägenheter, som ständerna och rådet sig förbehållit. Han ansåg det vara en möjlighet att han fortfarande skulle kunna vara ett slags minister för den inre hofhållningen, på samma gång som han i egenskap af rådsherre höll sig oberoende af detta hof, hvars närmaste förtrogne han ville vara. Afskickad såsom utomordentligt sändebud till hofvet i Berlin för att der afhemta och till Sverge hemföra den utkorade kronprinsessan, hade han genast ifrån början genom sina insigter, sin vältalighet, sina intagande umgängesgåfvor förstått att i hög grad tillvinna sig Lovisa Ulrikas välvilja och förtroende. Den unga prinsessan kunde i början ej föreställa sig annat, än att den man, som uppvaktade henne med skick och seder af en fulländad hofman, också skulle hysa de tänkesätt som anstå hofman-

n, hvilken städse i hvarje förökning af sin herres makt
tser en utvidgning af sitt eget inflytande. Hon hade
lragit sig, och hon inság det omsider. Tessins dubbla
l måste till slut röjas, och följden blef en köld å
'ets sida, hvilken möttes af alltför stor hetta å Tes-
, och derigenom gaf anledning till en fullkomlig bryt-
:. För att låta vederbörande känna sin oumbärlig-
begick Tessin den oförsigtigheten att begära tjenst-
ghet från sina embeten. Hans önskan uppfylldes
l tjenstledigheten angick; oumbärligheten deremot
es man icke märka. I sitt guvernörsskap för prin-
fick han genast en efterträdare i grefve Stromberg,
den återkallelse i rådet, hvarpå han hade väntat, lät
ig höra af sig. Från den tiden sökte Tessin att un-
ett affekteradt filosofiskt lugn dölja sin innerliga
ıelse. I sin ensamhet på Åkerö nedkastade han på
ıeret de anteckningar och strödda filosofiska maximer,
ömsom väcka intresse genom de belysningar, som
gifva åt samtida händelser och karakterer, ömsom
nedlidsamt löje öfver den gamle statsmannens till-
la eller inbillade resignation i hans närvarande obe-
ghet, då smärtan deröfver, i trots af de stoiska fra-
s, öfverallt förråder sig. Det är naturligt att Tessin
ır sådana förhållanden icke kunde med synnerlig
het bedömma dem af sina fordna vänner, som icke
de hans öde eller åtminstone icke framhärdade i
tänkesätt. Så erhåller äfven Dalin sin del af sin
ne beskyddares förtrytelse. Han hade bibehållit ko-
gaparets gunst och sin plats vid hofvet, när Tessin
ırade båda. Han hade genom Tessins förord erhållit
ıa plats, det var följaktligen otacksamt af honom att
hålla den efter Tessins fall. Han hade fordom delat
sins politiska tänkesätt: det var otacksamt af honom
förändra dem. Han hade måhända i Tessins dubbel-
af hofman och republikan funnit ett ämne för åtlöje,
ı han icke förmådde motstå: i sådant fall var hans

otacksamhet ännu större. Ty när en excellens gifvit sitt förord åt en underordnad person, kanske endast af det enkla och rättmätiga skäl, att ingen dugligare fanns att föreslå, så är hvarje framtida yttring af sjelfständighet i karakter och tänkesätt hos denne ett bevis på otacksamhet mot hans excellens. Grefve Tessin skrifver om Dalin i sina anteckningar på följande sätt: «Jag har ej synnerlig orsak att berömma mig af herr Dalins uppförande. Emot mångens varning halp jag honom till præceptor hos hans kongliga höghet. Hennes majestät drottningen hade så stor vedervilja emot honom, att jag måste gifva min parole d'honneur att aldrig lemna honom allena med prinsen. Allt mitt bemödande gick en lång tid ut på att skaffa honom deras majestäters nåd och bättre förtroende, tills han sjelf fann en ginare väg, ledsagad af sitt poetiska geni. Om han lönt mig med samma mått vore långt under mig att efterleta. Tiderna och tänkesättet hafva gynnat honom, att han kanhända skattas värdigare att vara guvernör och jag knappast præceptor. — Vid 1751 år riksdag förklarade jag mot alla ledamöter, att om man skiljde grefve Bjelke och herr Dalin från prinsen, så hvarken ville eller kunde jag qvarblifva vid dess uppfostran. Och 1756 (då Dalin aflägsnades från hofvet med förbud att ej mer visa sig hos prinsen) intygade jag att jag ej visste att han på något sätt vansköött dess dyra vård. Hans otacksamhet har jag rönt. — Markis d'Havrincourt (då fransk minister i Stockholm) har berättat mig de försök han gjort, vare sig af egen drift eller genom andras ingifvelser, att bevisa honom de frukter Frankrike kunde hemta af en mindre inskränkt konungamakt i Sverge. Samma tal har han fört mot grefven af Gisors och herr Dangeuil, som jag af dem sjelfva hört. Jag hade således ej heller att berömma hans hjertelag för vår frihet.» *)

*) Tessin och Tessiniana, 159: not.

Det är lätt att visa lumpenheten af dessa anklagelser. Bedragen af sina förhoppningar på det nya Hattpartiets duglighet att verka för fäderneslandets sjelfständighet och ära, hade Dalin ombytt sina politiska tänkesätt redan innan han vid hofvet anställdes. Då Tessin ekommenderade honom till denna plats gjorde han ingenting annat än sin pligt såsom guvernör, emedan han ikerligen icke kunde anträffa någon annan så passande år densamma. Att excellensen vidare år 1756 gaf Dan décharge i afseende på hans informatorskap, var väl ike bevis på något synnerligt ädelmod, då ständerna amma år redan förut i ampla ordalag gjort detsamma; ch slutligen, att hans excellens ej kunde berömma «hans jertelag för vår svenska frihet», är naturligt, då Dalin å goda grunder kände sig berättigad att hata en frihet, om börjat med att vara aristokrat-sjelfsvåld och slutade ned att vara fraktions-tyranni. I sina meddelanden till len franska ministern och de båda andra franska herarne anticiperade Dalin endast hvad konung Gustaf III ed hela folkets bifall sedan utförde. — Emedlertid afva dessa Tessins beskyllningar, så klena de än äro, mångas ögon satt en fläck på Dalins karakter, hvilken et kan vara tid att man aftvättar.

Dalin fortfor att vara kronprinsens lärare till år 756, då den misslyckade sammansvärjningen till konungamaktens utvidgning röjdes och dess förnämsta delagare inställdes för riksens ständers blodsdomstol. Dan, som nu åtnjöt det kungliga parets oinskränkta förtroende, var medveten om detta revolutionsförsök, ehuru an till sin lycka icke tagit aktiv del deri. Han hade edan förut ådragit sig presterskapets förtrytelse genom le så kallade kalottpredikningarne, i hvilka han, i synnerhet till drottningens stora förlustelse, med ord, åtbörder och röst parodierade vissa samtida presters föredrag. Han hade vidare åsamkat sig så väl ständernas som rådets ovilja genom de diktamina till protokollet,

hvarmed konungen numera ofta nog besvärade sina nistrar, och hvilka man snart kom under fund med Dalin åt honom uppsatt. Dalin instämdes för rikse ständers kommission, anklagad till lifvet. Detta fick ha väl behålla; deremot skiljdes han från sin befattning med kronprinsens uppfostr'an och förbjöds vid strängast ansvar att visa sig på hofvet eller ens nalkas de ställen, der de kungliga personerna vistades. Med detsamma skiljdes äfven grefve Stromberg från sitt guvernörsembete, och ständerna utnämnde till guvernör för kronprinsen riksrådet grefve C. F. Scheffer och till informator i Dalins ställe den ryktbare mathematikern professor Klingenstjerna.

Sin förvisningstid använde Dalin på fortsättningen af sitt stora historiska arbete. Lediga perioder tillbragte han, för att förströ sitt numera stundom mjeltsjuka lynne, hos adliga slägter på landet, såsom familjen Piper på Engsö och familjen Ribbing på Stenhammar, hvarunder hans väsende åter tidtals återtog de yngre dagarnas glädtiga spänstighet. Den politiska storm, hvaraf han träffats, hade emedlertid sin öfvergång. 1756 års Hattparti hade med alltför stort öfvermod och grymhet begagnat sin seger; den afsky, som deras blodsdomar väckt i allmänhetens sinnen i förening med de förargelseväckande förödmjukelser, som de underkastat konungafamiljen, förberedde en reaktion, som snart nog satte en gräns för deras välde och gaf nytt andrum åt hofvet och dess vänner. År 1761 upphäfde sekreta utskottet Dalins förvisningsdom, och han fick åter inträda i sitt förtroliga umgänge med de kungliga personerna, ehuru Klingenstjerna fortfor i sitt informatorskall för kronprinsen. Dalin, redan 1751 adlad och 1753 kansli-råd, blef nu efter sin återförening med hofvet utnämnd till riddare af Nordstjerne-orden och några år sednare till hofkansler. Döden befriade honom från den tvetydiga äran att upphöjas till rikråd, — en utmärkelse, som

hans konung hade ämnat honom. Efter år 1756 hade hans helsa årligen försvagats, till en del en följd af oro och psykiska lidanden. I ett anfall af mjeltsjuk fruktan för politiska förföljelser hade han under sin förvisningstid uppbränt flera paketer manuskript, innehållande hans resejournal och utskrifna anteckningar till samtidens historia. Hans ungdoms friska mod var brutet, och med det hans helsa. Efter en kort sjukdom afled han den 12 Augusti 1763 på Drottningholm.

År 1767 utgåfvos Dalins Vitterhetsarbeten i sex band. Detta företag, ombesörjdt af den aflidnes halfbroder, arkiatern Bökman, var visserligen välment, men i hög grad omdömeslöst, och verkade på det hela ganska menligt för dens minne, som det var ämnadt att förherrliga. Det är företrädesvis i denna edition som man träffar denna snart sagdt oräkneliga mängd af rimmade efemerer, namnsdags-, födelsedags-, bröllops-, begrafnings-, gästabudsöls- och mångfaldiga slags andra lappris-vers, hvilka hos efterverlden fortplantat traditionen om Dalin såsom en i produktivitet ovanlig, men för öfrigt alltför vanlig tillfällighetsrimmare. Hans utgifvare ansåg för en samvetssak att låta hvarje konceptlapp af hans hand, som kunde öfverkommas, utgå bland allmänheten. «Man häpnar», säger Atterbom, «när man — för att ej tala om de öfriga rubrikerna — genombläddrar endast hans så kallade «Strövers och Skämtedikter», särdeles i den äldre upplagan af hans arbeten, der de under den gemensamma titeln «Skämtsamma Skrifter» fylla tre hela oktavband. Man studsar, man hardt nära svindlar, vid att öfverblicka en slik massa af inpromtuer, epigrammer, devisier, gåtor, logogryfer, bout-riméer, kärleksförklaringar, med alfabetets bokstäfver till rim eller ock rimmade med siffror; utom alla andra tänkbara extemporeqväden, i slott och torpstugor, i salonger och på ängar, vid kongstaffelns läckerheter och vid bärmjölken i skogsbrynen. Intet ämne förskjutes eller aktas för ringa: från

de kungligas egenskaper och praktfester, från drc gens infall och jagtbedrifter, från hoffröknarnas och förnäma damers behagligheter, nedstiger skalder bästa mine i verlden att besjunga deras kanarie och papgojor, kameleonter och markattor, hästa hundar, höns och ankor. Allt finner här sin plats och vackert väder, utflyttningar från hufvudstade inflyttningar tillbaka, courdagar kring thronen och lekar i det gröna, maskerader och fingerkrokar, sp och frossanfall, läderlappar och spöken, rober oc maskar, ormarne på marken och ormarne i drottn naturaliesamling. — — Än tillåter man sig hvarje upptåg med hans närsynthet, — — än falla grefvi omkull på hal is och han sjelf bredvid dem, än en fröken med honom utför en trappa, der han e sig till ledare, än förlorar en annan fröken sin skc än taga konungen och drottningen sina alltför sofvande hofdamer på sängen, än öfverraskas de vid en promenad med sin svit af ett genombl slagregn, än stjelpa ett par hofherrar, som resa ti öfverända med sin enspännare: flux har Dalin en ve ofta en lång visa färdig. — — Mellan allt detta sl sig en månglänkad ked af mellan trettio och dylika ögonblicksförlustelser på prosa: såsom Dissertatio gradualis om Kalfdans, dito om Kroga om hela Verlden, Dissertatio philosophico-histori ett par gamla Skor, Parallel mellan ett Örlogsske en vacker Flicka, Plutarkisk jemförelse mellan Cæsar och en ABC-bok, dito mellan Octavius Augustus och en Stekrofva, Apologi för elaka kä Oratio panegyrica öfver en Ljussax, Oratio physic lologica om alla Himmelens Väder, Betraktelse en Gås, dito öfver en Brödsmula, dito öfver en Grundlig Betraktelse öfver en Fläskpankaka, Apok Betraktelser öfver en Svafvelsticka, Philologico-Pl Moraliska Tankar öfver en Knott, Ouvrage à la

en loppa och en sexstyfver. Man kan ej föreställa ett brokigare hvimmel.»

«Hvad skall man nu», fortfar Atterbom, «såsom astdomare, säga om detta tvifvelsutan alltför ymniga gods? Skall man åberopa till svar en sextioårig rättförgätenhet? Sextioårig är förgätenheten, men icke ris. Ur tre synpunkter lönar sig bekantskapens förse, och öfvergår i den tredje till äfven estetisk ning.»

«Ty, för det första: derigenom att vi af Dalins vittra låtenskap erhållit just hvad ordspråket kallar «både och olikt», erhålla vi tillika en så fullständig menkännedom af skalden sjelf, äfvensom af hans umeskretsar och de personer, som voro honom närmast gne, en så klar återspegling af hans (inre och yttre) dsöden i sitt sammanhang med den tidens enskilda llanden, lynne och seder, att vi näppeligen — och ända blott med undantag af Bellman — hos någon are poet träffa dess make. För det andra blir oss nbart, att bakom flertalet af dessa flygtiga verser uppsatser ligger en vida hjertligare bevekelsegrund emenligen blifvit antagen: eller helt enkelt att han dem, som gjorde sitt bästa till befrämjande af hans a, ära och trefnad, ville till nöjes göra allt hvad i s förmåga stod, såsom tacksam gengärd. — — Slutn — och för det tredje — gör man vid dessa «skämtfters» läsning den upptäckt, som för bedömandet af ins värde såsom skald är hufvudsaklig: att man, undet man i allmänhet ej kan vägra sin förundran n så outtömlig påfundsgåfva och en så alltid till s stående facilitet, ofta kan lika litet vägra henne beundran. Det vill säga: man förvånas omsider dre, att det mesta af kramet nu förekommer misslyct, än att likväl så pass mycket deribland kan ännu i förekomma lyckadt. Man träffar der, än såsom in-, än såsom fabel, saga, gycklande afhandling (och

så vidare), småsaker af en art, som man blott vänta sig hos Leopold och Kellgren; sådan är qvicka fyndighet, deras läckra, till och med el yttring, och ej sällan äfven deras innerliga känsla fortsätter bläddringen, och råkar på andra, der de sinta skalkaktighet, hvars uppsyn bibehålles äfv skottkolfvarne ej äro så alldeles menlösa, förlusta rent humoristiska företeelser af Bellmanska och grenska frändskapstycken.» — — — *).

Man skall kanske säga att jag genom denna citat lånat för mycket af min mästare. Men i verket är den åsigt af Dalins skaldskap, som der las, så ny, så träffande, så uttömmande och för mandet af Dalins poetiska betydelse i vår vitter väsendtlig, att jag sett mig nödsakad att återgif utan förändringar och med få förkortningar, för s full åskådlighet framlägga den enda rigtiga u ningen af Dalins förhållande till sin samtid och terverlden. Störst förefaller mig Dalins poetiska i de stycken, der han närmar sig till Bellman och gren, vare sig i naiv uppfattning af naturens enl rörande behag, eller i humoristisk teckning af hv liga genrebilder. Man måste vid dessa stycken er att Dalin, sjelf i det afseendet utan föregångar vitterhet, är korförare för en krets af svenska s som med rätta åtnjutit en hög grad af popularite fäderneslând: Bellman, Kellgren, fru Lenngren, Fı Dahlgren och andra.

Till denna art af poesi höra företrädesvis Visor, äfvensom åtskilliga af hans såkallade Strö hvilka jag vill här meddela några, som icke finns tagna i Atterbomska samlingen af Dalinska skal Man finner af dem, huru väl författaren förmått t sig den ton, som tillhör folkvisan, och den stundo

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 86 ff.

d förenade folkleken. I några, såsom t. ex. den be-
ta «Skatan sitter på kyrketorn», är innehållet rent af
obetydlighet, här och der ett lekande nonsens, som
: har barndomsjollrets täcka och naiva behag.

Engsövisan.

Stolts Ingeborg hon var den fagraste mö,
Som nånsin gifvit riddare plågor;
Hon uppföddes hos en frände på en ö,
På Engsön vid Mälarens vågor.
Till hofva är stolt, men Engsön har tusende nöjen.

Och det var hertig Erik, kung Ladulås son,
Han sade till stolts Ingeborg, sin fränka:
Jag har min furstinna, om henne är jag mån;
Men eder vill Engsö jag skänka.
Till hofva etc.

Stolts Ingeborg uppstiger från taffeln vid,
Hon tackar hertig Erik, sin frände:
Här vill jag ogift tillbringa min tid,
Som ingen i verlden mig kände.
Till hofva etc.

Så velen J här ogift tillbringa edra dar,
Min fränka, J veten ej ert bästa.
J kännen herr Håkan, den riddare så rar,
Med honom vill jag eder fästa.
Till hofva etc.

Och det var herr Ambjörn, den riddare båld;
Hans hjerta det skalf och det riste;
Han hade länge önskat den jungfrun i sitt våld,
Fast icke stolts Ingeborg det visste.
Till hofva etc.

Stolts Ingeborg gick upp uti höga lofts bur,
Hon fällde sina modiga tårar.
Så skall jag mig gifta emot min natur?
Nej, aldrig jag herr Håkan utkorar.
Till hofva etc.

Ack, om min frihet skall undergå lag,
Och jag få en man vid min sida,
Om jag dock fick välja den efter behag!
Herr Håkan jag aldrig kan lida.
Till hofva etc.

Och det var herr Håkan, den riddare rask,
Han tacka hertig Erik så färdig.
Han steg på sin häst och sade med brask:
Jag är denna lyckan väl värdig.
Till hofva etc.

Herr Ambjörn han kunde ej tåla det bång,
Han gjordade sin Tirfing vid sida,
Och upp i förgyllande sadel han språng;
Han börja mot herr Håkan att rida.
Till hofva etc.

Och hör du, herr Håkan, hvad jag säger dig:
Stolts Ingeborg bör du ej vinna.
Och förr än du tager den jungfrun från mig,
Förr skall röda hjertebloden rinna.
Till hofva etc.

Och hören J nu alle, som lyden härpå:
Här började splittrorna flyga,
Och jorden hon skalf under kamparne grå,
Och huggen de voro så dryga.
Till hofva etc.

De slogos i timmar, de slogos i tre,
Och ingen kunde segeren vinna;
Men ändtelig tumla herr Håkan på sne,
Hans röda blod började rinna.
Till hofva etc.

Det fall hertig Erik så illa upptog,
Han tog på sitt svärd uti vrede;
Herr Ambjörn skall dö innan sol går i
J hofmän, J varen nu rede.
Till hofva etc.

Herr Ambjörn han vände sin häst i c
Han ville det löftet ej sanna:

Han flög öfver berg, han samm öfver sund,
På hinsidan Kolmor'n han stanna.
Till hofva etc.

Han red sig till Bjelbo, han steg af sin häst,
Att få fru Ingrid Ylfva rådfråga:
Och hören J, fru Ingrid, J råden mig bäst,
Hvad jag väl härefter skall våga.
Till hofva etc.

Och det var fru Ylfva, den högvisa fru,
Hon var en Sibylla i norden.
Hon sade: herr Ambjörn, så lycklig är du,
Din slägt skall blomstras på jorden.
Till hofva etc.

Och hörer du, herr Ambjörn Sixtenson,
All välgång kan jag dig lofva.
Stolts Ingeborg skall om dig blifva mån,
Och på hennes arm skall du sofva.
Till hofva etc.

Och Engsö tillika med henne du får;
Der skall du ditt slägte plantera,
Så att af din blod i mång hundrade år
Sku herrskap på Engsö florera.
Till hofva etc.

Båd Sparrar och Trollar och Possar och fler,
På guld och på dygder så rika,
Och allt bli förnyadt, då verlden der ser
Gref Carl och grefvinnan Ulrika.
Till hofva etc.

Och hörer du, herr Ambjörn, lägg från dig din glaf,
Herr Håkan blir af dina vänner,
Han är icke död af de sår, som du gaf;
Sitt fel han godvilligt erkänner.
Till hofva etc.

Och det var herr Ambjörn, han gladdes med fog,
Han tackade fru Ingrid med ära.

Han skickade två svenner norr öfver skog,
Hans bud till hertig Erik att bära.
Till hofva etc.

Hell, säll, hertig Erik, J sitten i fred,
Herr Ambjörn sin helsning eder sänder:
Han hoppas att J ären honom ej vred,
Ej heller något örlig upptänder.
Till hofva etc.

Och det var hertig Erik, jag säger för sann,
Han kunde ej herr Ambjörn umbära.
Han var Sverges drots och en ypperlig man,
Som värd var belöning och ära.
Till hofva etc.

J sägen herr Ambjörn min helsning med Gud,
Hans vänskap jag högt månde skatta;
Men sjelf må han skaffa sig den unga brud:
Jag vill mig dermed ej befatta.
Till hofva etc.

Herr Ambjörn han ville ej ha bättre svar,
Till Engsö hans häst månde svinga:
Stolts Ingeborg har hvarken mor eller far;
Dock vill jag henne ej tvinga.
Till hofva etc.

Herr Ambjörn han axlade kappan grön,
Till jungfruburen månde han uppstiga:
J sitten i fred, stolts Ingeborg så skön,
Min kärlek kan jag er ej förtiga.
Till hofva etc.

Jag har mina suckar upptäckt med behag,
För källor och skuggrika lundar;
Jag kan utan eder ej trifvas en dag:
Eder hand är allt hvad jag åstundar.
Till hofva etc.

Stolts Ingeborg hon virkade det röda guld,
Hon rodnade på kinden den sköna:

Herr Ambjörn, J hafven städs varit mig huld;
Men skall jag så dyrt eder löna?
Till hofva etc.

Jag ärnade på Engsö så fri för besvär,
Och utan att min frihet bortspela,
Bland hundrade holmar och fagra skär
Mina dagar i högtider dela.
Till hofva etc.

Men efter J mig från herr Håkan har frälst,
Och efter jag er oro kan lindra,
Och efter jag vill ega er allrahelst;
Så vill jag eder önskan ej hindra.
Till hofva etc.

Och det var herr Ambjörn, hans hjerta fick ro,
Han gick för hertig Erik med gamman:
Och hören J, min herre, jag är eder tro,
Fästen mig med eder fränka tillsamman.
Till hofva etc.

Och hertigen svarade med vänlig tal:
Din önskan vi gerna tillstädje;
Och bröllopet stod i höga lofts sal,
Och Engsö blef uppfyldt af glädje.
Till hofva etc.

Kung Birger var sjelf tillstädes den gång
Och drottning Margreta den rara,
Och Vesteråsbiskop och riddare mång,
Och fruer och jungfruer så klara.
Till hofva etc.

Från Aspön och Fogdön och rundt om den trakt
Förgyllande bartser här blänkte.
Man tror ock att sjelf herr Håkan med prakt
Sin sorg uti dryckeshornet dränkte.
Till hofva etc.

Och solen gick ned öfver Fagerön,
Och Granfjorden stod som en spegel;

Och jorden bar frukter och himlen var skön,
Och stranden var prydder med segel.
Till hofva etc.

Så ha vi nu qvädit på gammal sägn
Om dem, som nu stoftet bepryder.
Vår Herre välsigne och tage i sitt hägn
Det herrskap, som Engsön nu lyder!
Till hofva är stolt, men Engsön har tusende nöjen.

Visa.

Ack kära min Malin, var inte så brå på gröten!
Låt andra ha lyckan och omak att stå för stöten:
När andra bli stora och göra sig namn,
Så kunna vi segla så sakta i hamn,
Och taga och taga hvarannan i famn.

Här slipper du krusa för Pål och för Per och niga;
Här kan du få tala hvad hjertat begär och tiga;
Här kunna vi dristigt slå näfven i bord
Och truga hvarannan med kärliga ord,
Och säga och säga: för mig äst du gjord.

Vi bruka vår frihet förutan att be och väga;
Vi lefva som prinsar, och allt det vi se vi ega;
Jord, himmel och nöje, det tryter oss ej,
Och du eger mej och jag eger dej,
Och vill du, och vill du ha mera, så säj.

Slå tvånget vid örat och högfärden med, dess syster,
Och kläd dig och pläga dig bäst som du vill och lyste
Här är jag din herre och du äst min fru,
Hvem kan så väl sofva från sju och till tu,
Och älska och älska, som jag och som du.

Kom, brukom vår frihet, ty lyckan är dyr att köpa,
Hon kostar vår sällhet, ändock är hon yr att löpa;
Er tjenare, Höghet, er tjenare, Nåd,
Sjelf ska J få koka och supa er såd,
Om Malin, om Malin vill följa mitt råd.

Visa.

Skatan sitter på kyrketorn,
Och gåsen läggs i en gryta;
Och den som har sitt hjertekorn,
Behöfver dermed ej skryta.

Lilla vän, kom tag i ring
Och dansa golfvet i splitter.
Gör inte narr af hjertesting;
Jag känner bäst hvar det sitter.

Hiss upp segel, nu ha vi vind,
Jag vågar alltid på skutan;
Hvar tar sin, så tar jag min;
Och stackar den som blir utan.

Hafvet svallar och skeppet far,
Från Göteborg och till Kina.
Och den sin vän i tankar har,
Kan inte rasa och flina.

Fogeln sjunger i grönan lund,
Och qvisten börjar att bära;
Jag tänker på hvar rolig stund,
Som jag lär få med min kära.

Sätt dig neder i bara snön,
Så fryser du ej om pannan;
Och om min engel ej vore skön,
Så tog jag säkert en annan.

Nattens beröm.

Du tysta natt, du ljufva dvala,
  Då knappt ett enda lif sig rör,
Då kan jag med mig sjelf få tala,
  Och ingen deraf missbruk gör:
Den matta måne då utbreder
  Sin täckhet på det höga blå,
Och genom blomstrad skog mig leder
  De vägar, som till hofs ej gå.

Långt från allt brak af verldens makter
Jag slipper höra tungans mord;
Af källors sorl och foglars takter
Jag får så milda vänskapsord.
Hvad kan i sådant nöje fela?
Dock, jo, jag kommer ett ihåg:
Ack, om jag fick det med mig dela,
Och min herdinna hos mig såg!

Närvarande tiders tänkesätt.

Kom, fria sinnen, hit,
Som dansa hit och dit,
Hvart vädret spelar.
Vår smak är ny hvar dag;
Ny början, nytt behag,
Oss aldrig felar.

Är sommarfogeln glad
Att få för tusen blad
Med kärlek buga;
Så är ock blomman fri
Att fägna snart ett bi
Och snart en fluga.

När jag ej tvingar dig,
Min vän, så lemna mig
Min smak att byta.
Tids nog vi få till slut,
Då frihet spelat ut,
Af bojor skryta.

Visa.

Kära Bacchus, öppna din tunna!
Af dina flaskor låt mig få rus!
Till mitt sista kan du mig unna
Att i ett vinfat bygga mitt hus.
Kära Bacchus, öppna din tunna!
Af dina flaskor låt mig få rus!

Skönsta Venus, gör mig ej smä
Du som all verlden plär göra n

Hvarför tog du plats i mitt hjerta,
När du ej bragte seger och fröjd?
Skönsta Venus, gör mig ej smärta,
Du som all verlden plär göra nöjd!

Hvem i verlden vill mig försvara?
Bacchus och Venus dras om mitt skinn.
Dock, för bägge kan jag ju vara;
När en går ut den andra går in.
Hvem i verlden vill mig försvara?
Bacchus och Venus dras om mitt skinn.

Nattens stilla nöjen.

Täcka måne, hjelp mig glömma
Hvad i dagens buller händt,
Och med stilla tankar döma
Om allt hvad mitt hjerta känt.
På ditt hvalf du för mig målar
Höga sinnens glans och ro.
Jag kan bäst i dina strålar
Mina tysta bloss förtro.

När du dig i böljan speglar,
Ser du lyckans klara bild;
På en sjö vårt öde seglar,
Som är ömsom grym och mild;
Men med dig och hoppets ankar
Tror jag mig i säker hamn,
Då jag samlar mina tankar
I den ljufva hvilans famn.

Kan väl större nöje finnas,
Då all verlden tysthet fått,
Än en trogen vän att minnas,
Och i stillhet önska godt?
Fåfängt jag mig här inbillar,
Att vi två ä' mer än en.
Månen vår förening gillar
Med sitt milda trogna sken.

Hvila nu, hvad aldrig hvilar,
Sinnesqval och dagens gny!

Gudakraft med eld och pilar,
  Bort, du får mitt lugn ej bry!
Dock, om du dig städs vill para
  Med förtjenst och dygd och tro,
Må du liksom vänskap vara
  Med mig i min stilla ro.

Klagan öfver den obeständiga Iris.

Jag hör att Iris pipa
  De skönsta toner ger;
Men ack, skall jag begripa,
  Att det för mig ej sker!
Du nänns en ann' utkora,
  Herdinna, till din ro.
Ack, hur jag lät mig dåra,
  När jag dig gaf min tro!

Du såg mig länge våga
  Mot dina pilar stå;
De sköna ögons låga
  Fick öfver mig ej rå.
Men största hjeltar vika
För tusens löftens här.
  Ack, hur kan den mig svika,
Som hållit mig så kär!

Den vår, som såg upprinna
  Din kärlek alltför snällt,
Han såg den ock försvinna
  Med blomstren på vårt fält;
Men om han den vill gifva
  En lifligt väderfläkt,
Månn' han ej kan upplifva
  Den eld hos dig är släckt?

Hjertat gör tillfyllest i kärlek.

Af solens glans och vårens väder
Vår jord bepryds med nya kläder,
  Men alltid hon densamma är.
Ack, Iris, du skall fritt få skryta
Med mycket prål och färger byta,
  Blott du vill alltid ha mig kär.

Till Iris.

Dina ögon äro sköna,
Iris, men din själ är mer;
Alla dygder får man röna
Just der man all fägring ser.
Skall ej här hvart hjerta brinna,
Som ej är all smak emot?
Ja, fast du vill ingen vinna,
Faller allting till din fot.

Visa.

Venus vill jaga
I dag på denna trakt;
Ty sku vi taga
Vår del i hennes jagt.
Låt oss alla jaga
I dag på denna trakt.

Låt oss nu ställa
Vårt skall med vett och tro;
Allt ska vi fälla,
Men till nytt lif och ro.
Låt oss alla ställa
Vårt skall med vett och tro.

Björnen tycks mumla
Vid Venus ljufva skott;
Men han lär tumla,
Om han rätt pilen fått.
Låt oss alla mumla
Vid Venus ljufva skott.

Hjorten vill rasa
Vid kärlekspilens sår;
Men det lär masa,
Om hjertat rätt det får.
Låt oss alla rasa
Vid kärlekspilens sår.

Haren plär spritta
Vid kärlekskottets glöd;

Ty stilla sitta
  Kan han ej för sin död.
Låt oss alla spritta
  Vid kärleksskottets glöd.

Räfven plär blinka
  Då skottet hjertat rör;
Men fåfängt svinka:
  Ty slughet intet gör.
Låt oss alla blinka,
  Då skottet hjertat rör

Lärkan plär sjunga
  Då kärlek lägger an;
Men med en slunga
  Han henne råka kan.
Låt oss alla sjunga
  Då kärlek lägger an.

Ugglan plär skrika
  Mot kärlekspilens hot;
Men hon får fika
  Till Venus efter bot.
Låt oss alla skrika
  Mot kärlekspilens hot.

Kom, låt oss fånga
  Den lilla gud i nät;
Han plär så många
  Bedra på galna fjät.
Låt oss alla fånga
  Den lilla gud i nät.

Kom, låt oss sigta
  Till måls på Venus son;
Han skall få pligta
  För allt sitt våld och rån.
Låt oss alla sigta
  Till måls på Venus son.

Kom, låt oss locka
  I donor Venus pilt;

Sen får man plocka
  Ett så skalkaktigt vildt.
Låt oss alla locka
  I donor Venus pilt.

Kom, låt oss knipa
  Cupido i en sax;
Får han oss gripa,
  Gör han så med oss strax.
Låt oss alla knipa
  Cupido i en sax.

Kom, låt oss narra
  Cupido i en räfvegrop;
Men, se vi darra,
  Han skrämmer allihop.
Låt oss alla narra
  Cupido i en räfvegrop.

Kom, låt oss klappa
  På skall för Venus pilt;
Att ej borttappa
  I skogen sådant vildt.
Låt oss alla klappa
  På skall för Venus pilt.

Bland Dalins griftqväden vill jag nämna endast , det ena öfver den olyckligt ryktbara fröken Hedvig ibe, grefvarne Hessensteins moder, hvilket andas så ken aktning och välvilja, och tillika eger så mycken anlagenhet i uttrycket, att det väcker deltagande för a beklagansvärda offer för furstlig vällust och anhö- s egennyttiga beräkningar.

Här se vi Gud ett lif bortrycka,
Hvars glans var midt i molnen stor;
Hvars dygd, ett lamm i lejons klor,
Nog suckat under ängslig lycka:
En ädel själ, som verlden höljt
Med all sin mildhet, all sin galla,
Som sett sitt skepp bland klippor svalla,
Tillbedet, smädadt och förföljdt.

Kom, vandringsman, att här besinna
Den falska verldens prakt och flärd;
Hvad all vår glans är mödan värd,
Kan detta stoftet dig påminna.
Förkrossa fritt vår dödas ben,
Om ej dess ljus nog för dig lyser;
Men du, som englarenhet hyser,
Kom du och kasta första sten!

Ett par andra stycken hade Dalin förut egnat fruntimmer medan hon lefde, hvilka likaledes ä märkta af en viss allvarlig ömhet, som hos hon var vanlig i hans adresser till unga damer. — Det griftqvädet är egnadt minnet af generalen grefv Spens och förtjenar meddelas på grund af sin kort kraftfullhet:

Här hvilar med evärdlig ära
Ett hjerta, som så ärligt var,
Så käckt, så rent, att våra dar
De gamlas art der kunnat lära.

Uppriktigt i den högstes tjenst,
Åt verldens bästa det sig länte,
Sin konung det med trohet tjente,
Och tordes alltid vara svenskt.

Rubriken «Strövers» omfattar en stor mäng ojemförligt största delen skämtsamma dikter, för vid de mest olikartade tillfällen. Det var i dess mer — nästan utan undantag tillfällighetsstycken Dalin utgöt sitt goda lynne under umgänget med ner, som vunnit hans tillgifvenhet och som det roade honom att roa. Hit hörde förnämligast de damerna vid hofvet och på landtherrgårdarne, d tidtals plägade vistas. Hans upptåg med dessa varelser synas hafva varit outtömliga, liksom der att behandla honom ganska förtroligt och obesvä samma mån som han med mycken godmodighet allehanda små puts, som de behagade spela hono

till hans närsynthet och distraktion ofta gåfvo förlig anledning.

Bland den mängd verser, som han egnat ett antal ı fruntimmer, tycker sig Atterbom finna drag af en .ktigare ömhet i dem, som äro ställde till hoffröken ıa Margareta Wrangel. Jag för min del har ej kunupptäcka några sådana drag. Det halftjog poemer, äro ställda till henne, synes mig ej vittna om någon ın känsla än den hjertliga välvilja, som en medelırs man kan hysa för en älskvärd ung flicka, hvilken sett uppväxa under sina ögon. Icke en gång de er, som han skref på hennes bröllopsdag, röja någon ɔare ömhet, utan sluta helt obesväradt med hans vanbröllopsskämt om en talrik familj. — Bland andra :iska artigheter till hofdamerna må äfven nämnas de fröken Sperling, som han öfver allt kallar Sparfven : Tättingen, och som under denna gestalt tager sig ıerligen näpet ut. Medan hofvet vistades på Svartsjö, ɜ fröken S. fått veta att en god vän, som hon ville ,, kommit till Stockholm. Då skref Dalin för henräkning följande supplik till drottningen:

Hvar en kavaljer sig grämmer
Vid en frökens bryderi:
När dess hjerta något klämmer
Vill hvaren ta del deri;
Sparfven har så tankfull varit
Med sin hatt i dag på sne',
För en fröken som nu farit
Fyrti mil att henne se.

Sjelf törs hon till sta'n ej flyga,
Ej törs hon bju' hit sin vän;
Ack, bekymmer alltför dryga!
Sparfven känns nu knappt igen.
Hur skall denna sak sig rimma?
Stora drottning, laga så,
Att vår Tätting på en timma
Kan sin vän till Svartsjö få.

När fröken S. en gång reste bort skref Dalin:

Så flyg då din väg, du tättingars prakt,
Till skuggrika dälder och lundar,
Att qvittra der din lilla takt
I friheten som du åstundar:
Men då från qvist du hoppar på qvist,
Så vakta dig från snarornas list
Och höken, om nånsin du blundar.
Tänk om dig något dylikt sker!
Jag re'n förut vår saknad här ser:
Och aldrig jag mitt sinne då mer
På vingade skönheter grundar.

Poeten hade en gång lånat en ring af fröke
Han återlemnade den med följande verser:

Gå nu, lilla ring, tillbaka
Till en skön och älsklig hand,
Som kan fasta hjertan skaka,
Som förtjenar ljufva band.

Men då hos vår herrskarinna
Du din sälla plats intar,
Knip om fingret, att påminna
Hur du dyrbar hos mig var.

Bland Dalins öfriga Strövers må några få ytt
gare anföras:

Hvilken färg som kläder bäst.

(Svar på en viss frökens fråga.)

Olik färg på ros och lilja:
  Fruktens färg är ej som grens.
Allt som menskors tycken skilja,
  Så är färgen hvars och ens:
Hvitt den enas, blått den andras,
  Rödt den tredjes, fjerdes grönt;
Men ej kan på färgen klandras,
  När i skapna'n allt är skönt.

Är dem frommom allting ärligt;
  Är dem renom allting rent,
Är dem kärom allting kärligt,

Är dem snabbom allting gent:
Så får skönhet ock sin ära,
Hur hon nånsin spökas till;
Derför kan ock Iris bära
Hvad slags färg hon nånsin vill.

r ett fruntimmer, som föll af hästen under ridande.

(Impromtu.)

Till häst Clarissa sig förnöjde
Och ville vara kavaljer;
Men hvem hon var hon höfligt röjde;
Ty hon föll af: jag såg ej mer — —
Så menar konsten alltid rå:
Naturen vinner väl ändå.

Clarissa, bättre hade varit
För oss och er, det vet jag visst,
Om J till oss i stället farit
I vagn, med det beskydd som sist:
Fast resan ej så snart fått slut,
Hon dock ej gjort så ondt bakut.

Råd till fröken . . . .

Slå hela verlden fritt ur tankar,
Min fröken, och dess larm förgät:
Så länge smör och böckling vankar,
Så stig ur säng och frukost ät.
Guds lån bör hos de vackra rå';
Men ett jag ber er öfverväga:
Låt ej er mage sig så pläga,
Att hjertat hunger lida må!

Hvad Dalin i grunden tänkte om hofvet har han
t i följande dikt

Öfver hofvet.

Jag ser en skådeplats, som sig hvar stund förbyter;
Hvar öppning nyhet har, hvar nyhet stadga tryter.
I sken af nöjsamhet och stillhets tysta dröm,
Orolighet och qval der brusa som en ström.

På detta gillerfält fördolda konster spela,
Och mörka nidingsverk, som lyckans gåfvor dela:
En arghet prunkar der, som under fromhets skygd
Gör väl betänkt allt ondt och ser så ut som dygd.

I detta trolldomsland gör falskhet mästerstycke,
Man firar med förakt, man prisar utan tycke,
Af högfärd kryper man, af svaghet gör man larm,
Man skadar utan hat och tjenar folk i harm.

Man sväljer ormar ned och minsta ord man väger,
Man skänker bort sig sjelf, tills man sin önskan äger.
Att lofva utan tro, en annan locka fram,
Och sjelf sig undandra, det är här ingen skam.

I denna labyrint all villsamhet sig samlar;
Försigtigheten sjelf på slump i mörkret famlar.
Hvad mest mot hedern är till hederstrappan för,
Hvad säkrast gör förtjenst, i lyckan hinder gör.

Den skönsta medgångsväg till onåd oftast leder,
Man slipper blott förakt med mistning af sin heder,
Man undflyr olycksfall blott för ett annat djup,
Att stupa ned i hat och afunds arga glup.

En verklig ren förtjenst, som tycker sig förmäten,
Om hon sig sjelf ger an, blir derför just förgäten;
Och den sig visa törs, straxt alltför farlig tycks,
Man räds en sådan glans: han vördas och förtrycks.

Man glimmar i en verld, der last af ära skryter,
Der aldrig vänskaps band vår lefnads nöjen knyter,
Der lyckan blott får hat och motgång blott förakt,
Der dygd är snart en skam och svek en väg till makt.

Dalin roade sig stundom med att hopsätta sk samma verser på ett slags tysk-svensk rotvälska, tager sig högst befängdt ut. I förbigående må näm att en del nyare kritiker varit nog omdömeslösa att dessa gyckelrim såsom språkprof, och deraf dragit slutsats att Dalin ej kunde tyska. Språkfelen i de rimmerier äro påtagligen afsigtliga, för att så myc

era väcka löje. Ett af dessa, adresseradt till tre hof-
ßknar, under titel: «Demüthigste Neu-Jahrs Felicita-
n 1751», börjar sålunda:

Ihr dreyen Gratien, Hoffdamen alle drey,
Die nun auf Ulrichsdal floriren allerley:
Vor Ihr mein Herzens pump ausbristet in Cascaden
In Compliments und Wünsch auf Neuen-Jahrs Paraden. o. s. v.

r det ingen annan förtjenst, så har det åtminstone
ı att vara hvad Dalin sjelf kallar «toklustigt».

Dalins skämtsamma uppsatser på prosa äro utmärkta
mycken qvickhet och god humor. Atterbom bekla-
att han i sina Siare och Skalder saknat utrymme
meddela någon enda af dessa uppsatser. Jag finner
heller skäl att i sin helhet upptaga något af dessa
cken, som, huru lustiga som helst, ändå förefalla vår
något förlegade, och åtnöjer mig att i förbigående
ɜmpelvis fästa uppmärksamhet på en brefvexling mel-
ı Ragvald Pik och herr Silfverspasserklinga, hvari
fattaren uppställer en högst komisk kontrast mellan
ionstidens språk och sin samtids. Ragvald Pik är en
mmal riddare, som föreställes hafva sofvit öfver 200
och nu under kung Fredriks regemente helt oförmo-
dt uppvaknat. Han skrifver då ett bref till en af sina
liga grannar herr Silfverspasserklinga, som för till-
let vistades i Stockholm. Särskildt måste jag fästa upp-
ırksamheten på den skicklighet, hvarmed författaren i
ıgvald Piks bref återgifver unionstidens svenska språk
ɜd den danska brytning, som då insmugit sig.

Bland Dalins lärda afhandlingar och Orationes pa-
ıgyricæ, tydligen skrifna till en del i ändamål att för-
jliga vissa akademiska lärdoms- och snilleprof, vill jag
taledes åtnöja mig att omnämna Oratio Panegyrica öf-
er en ljus-sax, Kärliga tankar öfver en vacker mun,
betraktelser öfver en fläskpannkaka m. fl.

Jag har i det föregående antydt det hat Dalin hade
ådragit sig hos sin tids presterskap. I hans samlade

arbeten förekomma några ganska bitande raljerier under form af tvenne särskilda prestmäns bref till en grefvinna angående ett patronelt sacellani. Dessa bref, som tvifvelsutan innehålla en i grunden sann, om ock något karrikerad tidsteckning, ansågos ännu på 1760-talet så vådliga, att utgifvaren af första upplagan af Dalins skrifter ansett sig böra i en not reservera sig mot alla tillämpningar på då varande tidsförhållanden. Riksens ständer voro ännu den tiden allsmäktiga, och presterskapet underlät icke att då och då uttömma sin vredes skålar öfver den tidens «otrogne», det vill säga öfver dem, som ej trodde på det vördiga ståndets helighet, utan tilläto sig att skratta åt dess svagheter och skrymtaktighet. Drottning Lovisa Ulrika fick sjelf år 1756 bittert erfara hvad det högvördiga hatet ville säga.

Ännu en annan sida af Dalins poetiska verksamhet återstår oss att betrakta, nemligen den dramatiska. Denna spara vi till längre fram, då jag i ett sammanhang vill meddela en kort öfversigt af den dramatiska literaturens utveckling i vårt fädernesland intill den Gustavianska perioden.

Dalin ligger begrafven i en särskild åt honom och Klingenstjerna af drottning Lovisa Ulrika uppbygdt mausolé på Lofö kyrkogård. Den vackra inskriften derpå är författad af kanslirådet Berch. Personalierna höllos af lagman Sotberg.

«Det må ej hända», så slutar Nordin *) sitt minne af Dalin, «det må ej hända att i ett land, hvars historia v. Dalin utvecklat, hvars språk han uppbragt, hvars vitterhet, hvars skaldekonst han både begynt och långt framfört till fullkomlighet, man skulle misskänna hans förtjenst eller undanhålla det oväldiga loford, som honom med rätta tillkommer. Se rikets historia före hans handläggning dervid! Förutan hvad någre utländnin-

*) Svenska Akademiens Handlingar ifrån 1796, II: 189.

n Loccenius, Wilde på främmande språk författat, ej någon enda skrift, som kunde gifva sammanınde begrepp om rikets och folkets öden. Saknad rättelse för äldsta tider var ersatt med falska upp-dem skryt och fåfänga diktat, för att genom hög gifva riket en heder, som det alldeles icke behöf-edeltidens händelser voro föga vidrörda, allraminst i den ordning, som spridde en nödig dag; sed-tiden lika illa upplyst, när man undantager vissa or, som mest afhandla kungliga bröllop och be-gar samt fältslag och hungersnöd. Sådan emot-Dalin historien, den han återlemnat oss med en il, en städad berättelseform, och i redigt samman-ragmatiskt utförd. Hvarken han sjelf såsom för-eller någon annan borde förmoda, att den, som kulle med så stor möda samla och sammanbinda serna för en sådan tidslängd, kunde undkomma brister eller misstag i mindre betydande saker. a fordra särskild granskning och sekler att bringa ersta fullkomlighet, men betaga ej en historia det ärde, som läsaren bör finna i lättheten att kunna a fatta och på en gång öfverse händelserna med r och verkningar.»

Svenska språkets förbindelse mot v. Dalin är lika . Den erkändes af samtiden, och hvarje läsare nna sig öfvertygad att ord, talesätt, uttryck, numer, er, allt fick under v. Dalins penna ett nytt för-t skick, hvilket, antaget af allmänheten och ytter-förbättradt, utgör den nu brukliga svenskan i n stil. Hans Argus begynte språkets nyaste tide-och hans öfversättning af Montesquieu om de es välde och fall, hans historia, hans öfriga skrif-yga, att han vida framförde sin reformation från a åren; må han då icke helsas för svenska pro-sterfader?»

«Svenska skaldespråket lärer äfven vara v. Dal[...] — — — Saknar man (i detta afseende) något hos v. Dalin, så har samma saknad visst rum hos alla dem, som i något land gjort det stora steget i vitterheten. Voiture hos fransoserna, sjelfve Corneille och den beundransvärde Milton känna samma öde, utan att det ringaste af deras storhet dem frångår. Om Dalins ströverser nu fallit, så bör sådant tillskrifvas dels förgätenhet af de tillfällen, som alstrade dem och gåfvo dem sitt värde, dels det dagliga tvång, hvari han var, att med dessa snillefoster uppfylla de högaktade personers önskan, med hvilka han lefde. De voro likväl för sin ti[d] nyttiga, förfinade umgänget, muntrade hoflefnaden, gåfv[o] smak för tankans, för snillets nöjen och hade isynnerhe[t] den förtjenst att ofta lätta bekymrets stunder för en vö[r]dad öfverhet. Många af Dalins smärre skrifter — — — behålla sin plats såsom sköna skaldestycken, och bör icke kunna lida vid ombytta tycken eller föreställningssätt.»

«Hofkansleren v. Dalin var lång till växten, blek lagd och mager: pannan tillbakaliggande och upphöjd öfver ögonen, som voro eldiga; näsan stor och krokig: han hade ej samma lätthet att tala som att skrifva: var af naturen tystlåten och böjd för stilla lefnad: sinnet, fromt, sökte och fann vänskap, som aldrig saknade beständighet från hans sida: ädelmodig mot vänner och ovänner, försonlig och älskare af frid. Känd för dessa egenskaper och omgifven af det ärorika, som tillfallit v. Dalin genom sin öfverhets nåd, sina medborgares högaktning, sitt snille, sina kunskaper, fortsänder han sitt namn till odödligheten, förenadt med den hågkomst, att sedan han gifvit vitterheten en ny skapelse, sysselsatte han sig att undervisa den konung, som förde henne till fullkomlighet.»

Dalins vittra författarskap utöfvade ett stort inflytande på hans samtids vitterhetsidkare till förfining af deras smak och förädling af deras språk. De som i vackraste drag röja denna inflytelse i sina skrifter äro fru Nordenflycht och de båda grefvarne Creutz och Gyllenborg, ehuru ingen personlig förbindelse egde rum mellan Dalin och fru Nordenflychts sällskap, mot hvilket Dalin synes hafva hyst någon motvilja, förmodligen derföre att den sentimentala tonen i fru Nordenflychts dikter var stötande för hans manligt glada sinne och stridde emot hans frimodiga verldsåsigt. Emellertid har man hos Dalin sökt oädla motiver för hans uppenbara kallsinnighet mot fru Nordenflychts vittra krets, äfvensom vissa författare äfven i våra dagar, till exempel Wieselgren, funnit irreligiositet i hans Calottpredikningar; liksom man ej skulle kunna vara hederlig karl för det att man undviker ett kotteri, eller god kristen för det att man skrattar åt skenheliga prester och gör sig lustig öfver dogmatiska spetsfundigheter!

En af de närmaste följderna af det nya intresse, som Dalin genom sina skrifter väckt för vitterhetens ytterligare uppodling, var stiftandet af åtskilliga sällskaper i ändamål att genom gemensamma öfningar rikta literaturen med poetiska alster i den af Dalin införda nya smakstilen. Vi hafva redan förut omtalat det sällskap, som under namn af *Utile Dulci* bildades af fru Nordenflychts vittra krets, och som sedan hade utgreningar i Upsala och Åbo under namn af *Apollini sacra* och *Aurora*. Ungefär samtidigt stiftades af Stenius och Bergklint ett annat vittert samfund, Sällskapet *Vitterlek*, hvilket år 1760 utgaf sina arbeten under titeln «Öfningar af Sällskapet Vitterlek». Till detta samfund hörde Erik Michael och Johan Michael Fant. Det upplöstes 1766. Innehållet af dessa Öfningar är omvexlande poesi och prosa, till en del öfversättningar. Den poetiska delen består till det mesta af tillfällighetsverser på höga namnsda-

gar, skämtsånger med epigrammatiska vändningar och annat af det krams, som fransmännen kalla «Poesies fugitives». Den prosaiska afdelningen innehåller bland annat en öfversatt afhandling om Skönhet i flera stycken jemte några stenstilar, hvarpå man den tiden ofta öfvade sin uppfinningsgåfva. Första upphofsmannen till denna monumentala vältalighetsvurm var grefve C. G. Tessin. För dem af mina läsare, som kanske ej säkert veta hvad som i dessa tider menades med stenstil, bör jag nämna, att stenstilarne utgöra förslager till hvarjehanda slags inskrifter på stenmonumenter, uppställda på samma sätt som de tänktes skola inhuggas i stenen, med punkt vid hvarje särskildt ord. Lyckligtvis stannade massan af detta snillegods på papperet till besparing af stenhuggarnes besvär och efterverldens tålamod.

Redan år 1739 den 2 Juni stiftades kongl. Vetenskaps-akademien, hvilken, såsom Wieselgren *) uttrycker sig, «näst v. Linné är ett storverk att för frihetstiden betrakta». Denna akademi omfattade i början äfven vitterhet och skön konst. Af dess första ledamöter vill jag uppräkna de ryktbaraste: *Jonas Alströmer*, våra manufakturiers grundläggare; riksrådet grefve *Gustaf Bonde*, den lärdaste magnaten på sin tid, författare af en förträfflig skrift «Om Sveriges tillstånd under Ulrika Eleonora och Fredrik I»; *Fredrik Chapman*, den namnkunnige skeppsbyggmästaren; *Augustin Ehrensvärd*, Sveaborgs grundläggare; *Anders Johan v. Höpken*, tidehvarfvets störste prosaiske stilist och vältalare; *Carl Linné*; *Christofer Polhem*, mekanikus; *C. F. Scheffer*, berömd såsom prosaisk författare; *Anders Schönberg*, häfdeforskare. — Det är sannerligen icke att undra på att vår vetenskaps-akademi med sådana anor en gång skulle uppstiga till Europeisk ryktbarhet.

Genom drottning Lovisa Ulrikas tillskyndelse utfärdade konung Adolf Fredrik den 20 Mars 1753 stad-

*) Sveriges Sköna Literatur, IV: 151.

gar för en vitterhets-akademi. Dess första ledamöter voro: riksrådet friherre Anders Johan v. Höpken, akademiens direktör; riksrådet grefve Claes Ekeblad; riksrådet friherre C. F. Scheffer; statssekreteraren friherre Carl Rudensköld; kansliråd et Olof v. Dalin, akademiens sekreterare; riksrådet grefve Gustaf Bonde; kansliråd et Carl Reinhold Berch; professorn Johan Ihre; professorn Sven Bring (sedan Lagerbring). Akademien upphörde efter hofvets förödmjukelser år 1756, men upplifvades efter revolutionen år 1772. Efter drottning Lovisa Ulrikas död år 1782 upphörde akademiens verksamhet å nyo tills den år 1786 återlifvades under namn af vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien, hvarefter den från sina handlingar uteslutit alla poetiska artiklar på «svenska» *).

IV.

Metriska reformer genom Palmfelt och Nicander. — Lohman; Josias Cederhjelm. — Carl Gustaf Cederhjelm; Carl och Ulrik Rudenschöld; Hallman; Leenberg. — Visförfattarne Carelius och Odel: Sinclairsvisan. — Bröderna Torpadius. — Joachim Liljestråle: Fideikommiss till min son Ingemund. — Brander (Skjöldebrand). — Creutz och G. F. Gyllenborg: den förres Sommarqväde. Den senares «Satir öfver mina vänner» och Vinterqväde. — Atis och Camilla. Menniskans Nöjen och Elände. Tåget öfver Bält. — Gyllenborgs karakter. Betecknande anekdot.

Palmfelt och Nicander.

Efter denna allmänna öfversigt af den tidens vittra sällskaper vill jag nu egna någon uppmärksamhet åt de särskilda författare, som efter Dalin eller samtidigt med honom egnade sig åt poetiska sysselsättningar och derigenom bidrogo till språkets och smakens uppodling. Bland

*) Hammarsköld, sid. 205.

dem nämner jag först tvenne som, icke utan vigtiga resultater, arbetade på bestämmandet af reglorna för den svenska metriken.

Friherre *Gustaf Palmfelt* var, säger Wieselgren*), hufvudmannen i den svenska hexameter-skolan. Stjernhjelm hade vid bildandet af sina hexametrar uteslutande afsett ordens accent: Palmfelt sökte att derjemte iakttaga de gamla språkens positionslagar. I sjelfva verket hade Palmfelt en aning om den noggranna öfversättningsteori, som sedan blef af Voss och Adlerbeth stadgad, och han tillämpade i sina hexametrar med mycken samvetsgrannhet sin stränga prosodi. Efter denna teori har han öfversatt Virgilii Ekloger med en dedikation till konung Fredrik. Såsom prof på hans sätt att behandla den svenska hexametern må här meddelas några fragmenter af nämnde dedikation:

Till försök uti prof, huru svenska vill artas i dikter,
Om the Latiners reglors sätt skull' följas i hjeltvers;
Som våra skalder uti sina således frestade qväden
Icke så grannliga följt: ty som de voro de förste,
Mödde de sig blott om, att versen hade sitt ordprång
Och en takt, som dundrade starkt och dån'de för örat,
Flöt ock lätt uti ljud, samt rullad' och hoppad' i tripptrapp,
Fast Spondæus ibland blef kort och Dactylus ofatt etc.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Till konungen ropar skalden:

Vittra Maronis dråpliga vett och ljufliga verser
Voro så mycket i ros öfverallt bland romare lärde,
Att Mæcenas tog'en i gunst och bragte'n i lycka
Hos August den store monark och kejsare förste,
Som, sjelf lärd, fann fägnad uti dess träffliga dikter.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

I din fredliga tid, låt slöjder och vetskaper ädla
Hos oss aflas och odlas, att allt må grödas i lärdom.
Skull' ock i dagar din' vid tidens vanskliga skickten
Krigareflocken fräck ditt land försöka med örlog,

*) Sveriges Sköna Literatur, IV: 263.

Att den gyllene frid hos oss skull' vändas i buller;
Ack, så bemanna din arm, den i striden tröttades aldrig;
Flyga låt äggian blå, som så mång seger har utfört:
Drag din pansar uppå, när allvara tidrene kräfja:
För dina kämpar i marken fram: skräck härа'na marga.

Utom öfversättningen af Virgilii Ekloger har Palm-t utgifvit en öfversättning af Molière's «École des Fem-s». Några smärre stycken på rim af Palmfelt läsas i Ålstedts Anthologi (t. ex. II: 61, Om Varsamhet; IV: «Öfver Folks ombytligh'et» m. fl., signerade med ini-lerna G. P.). — Friherre Gustaf Palmfelt var född i ockholm 1680. Blef först landshöfding öfver Skaraborgs n, derefter i Stockholms län, 1733; president i kammar-ollegium 1737; riksråd och kansliråd, 1742; hade redan '31 upphöjts i friherrligt stånd. Död i Stockholm 1744.

Anders Nicander väcktes af Palmfelts öfversättning Eklogerna till uppmärksamhet på den svenska hexa-eterns byggnadssätt. Han utförde än ytterligare Palm-lts teori. Hans håg att bilda den svenska metriken ter den latinska prosodiens reglor växte, säger Ham-arsköld *), till den höjd, att han icke allenast med ångfaldiga arbeten sökte förskaffa hexametern burskap vårt språk, utan äfven ville framställa denna såsom n enda tjenliga svenska versarten; ja, han intogs af t djupt förakt för de rimmade versslagen, emedan

«Ofta orimmelig ord, för rims skull, rimmare bruka».

å baron Palmfelts anmodan uppsatte Nicander sina Oförgriplige Anmärkningar öfver Svenska Skaldekon-en», hvilka blifvit utgifna tillsammans med ett «Skalde-rof af Svenska heroiske verser, efter latinska prosodien rättade». Dessa Anmärkningar framställa helt och hål-et Palmfelts grundsatser, «som fordra i svensk metrisk ers icke blott iakttagandet af accenter, de germaniska pråkens egentliga metriska rättesnöre, utan äfven vår-

*) Pag. 231 ff.

dande af den enligt Latinernas positionslagar intvingade qvantiteten. Naturligtvis måste denna fixa idé göra Nicanders prosodiska åsigter i många afseenden skefva; likväl kan man ej utan orättvisa mot författaren neka, att detta lilla verk, det första försök att grundligt utreda väsendet af vår verskonst och vårt språks accent, har flera omisskänneliga förtjenster.»

«För att så mycket kraftigare bevisa lämpligheten af sina framställda reglor, utgaf han en öfversättning af Virgilii Æneis, första och andra böckerna, äfvensom af Virgilii Herdaqväden. Den läsare, som i dessa tolkningar väntar att igenfinna Virgilii lätta och okonstlade behag, blifver visserligen bedragen: det dubbla tvånget att iakttaga både position och accent, gjorde ock en fullkomligt trogen öfversättning nästan omöjlig. Men deremot har Nicander med synnerlig flit och lycka efterbildat de Virgiliska versernas rythmiska prakt och målande tonvexlingar. Genom välljud och full takt utmärker sig ock i allmänhet Nicanders hexametrar i hans öfriga verk: Jesu Syrachs gyllene A. B. C.; Salomos Ordspråk och Predikare; Lefnadsreglor och Ordqväden utur Konunga- och Höfdingastyrelsen; Gamla Sanningar i Ny Drägt; Korta Minnessanningar eller Betraktelser öfver Sön- och Högtidsdagarnes Evangelier, samt ett Heroiskt Skaldeqväde vid Konung Gustaf III:s inträde till regeringen. I alla dessa arbeten uppenbarar sig ett sundt, men föga djupt erfarenhetsförstånd, hvaremot hvarje gnista af fantasi och poetisk hug, om författaren haft någon sådan, alldeles blifvit förqväfd genom bemödandet att öfvervinna en sjelfskapad mekanisk svårighet, hvilken öfverallt röjer sig i hans skrifter. Detta förhållande hade en verkan, som vanligen följer, då ett prosaiskt sinne sysselsätter sig med poesiens yttre framställningsmedel: Nicander fylldes med en innerlig sjelfbeundran och hjertans förnöjelse öfver sina egna skaldegåfvor, den han

vid flera tillfällen ganska oblygt uttalade, t. ex. i dessa båda latinska verser:

Post aliquot forsan cernens me tempora vatem
Carmina Calliopes nostræ mirabitur orbis —

h i denna öfvertygelse märkte han ej eller aktade han hvad han ansåg för afundens anfall, dem han hoppa-s att efterverldens beundran skulle ersätta; i denna la satte han sig öfver de anmärkningar, som från flera or gjordes, om det pedantiska i dessa metriska för-c, anmärkningar, som sökte sig ny styrka af den egna h ovanliga rättskrifning, hvilken positionslagarne gjorde dvändig. På en tid, då den franska bildningen och n franska smaken i litteraturen allt mer och mer hos s infördes och omplanterades, var det icke gerna möj-t, att ett företag af denna art skulle vinna bifall, då t icke uppehölls och understöddes af någon utmärkt aldegåfva, för hvars styrka alla fördomar måste vika. vårtom skämtade man i tidningarne öfver försöket att rifva «orimlig vers», och mer än ett lustigt hufvud gjorde t Nicanderska manéret till föremål för bitande paro-er eller skarpa vederläggningar.»

Anders Nicander var född 1707, studerade i Lund, varefter han ingick i rättegångsverken. Anställdes se-n vid tullverket. Sökte 1736 Eloqu. & Poëseos pro-ssionen i Upsala, men blef förbigången. Blef kontrol-r vid stora sjötullen i Vestervik år 1739. Packhus-spektor 1760. År 1761 erhöll han professors titel och og 1777.

Lohman.

Bland Dalins samtida är *Lohman* en poet, som Hammarsköld behandlar med hos honom ovanlig mild-et. «Hans poemer utmärka», säger Hammarsköld, «att han tagit Spegel till sitt mönster, och de flesta tyckas

röja, att han ansett det mest enligt med sitt embete att antaga en allvarsam, ja stundom trumpen uppsyn. Han använder sällan något annat versslag än alexandrinen, och hans skaldekonst är nästan intet annat än betraktelser öfver åtskilliga moraliska allmänsatser. Men man kan icke neka att dessa betraktelser ofta äro poetiska och merändels blifva klädda i ganska lyckliga metaforer eller liknelser. Deremot kan man med skäl förebrå hans skaldestycken dels en viss enformighet och dels en understundom förekommande oädelhet i bilder och uttryck.» *)

Några profstycken af Lohmans diktkonst må anföras:

Allstäds godt men hemma bäst.

Allstäds godt men hemma bäst,
Hör man bonden språka,
När han med sin trötta häst
Hem ur skjuts får åka.
Han föraktar köpstads prakt,
Slott och torn och fäste,
När om honom nöjet vakt
Håller i hans näste.
Allstäds godt men hemma bäst,
Hör man knekten jaka,
När han får med härens rest
Komma hem tillbaka.
Andra länders feta rof
Och blodstänkta byte
Ler han åt, när hans behof
Bärs i eget knyte.
Allstäds godt men hemma bäst,
Är sjömannens visa,
När dess skepp för svall och bläst
Kysser hamnens lisa.
Röken, som i födslostad
Sig mot honom sänker,
Gör hans själ långt mera glad,
Än hvad Peru skänker.

*) Hammarsköld, sid. 210.

Allstädes godt men hemma bäst,
Här går syn för saga;
Hemma fägnar maten mest
Nöjda värdens maga:
Hemma vid vår egen disk
Kryddar frihet maten,
Och vår egen stek och fisk
Ler åt oss på faten.

Verldsfåfänglighet.

Hvad är vår verld? Ett fält, der sorgenässlor gro,
Ett välbygdt hospital, der idel sjuke andas,
Ett Cana, der så vin som vatten sammanblandas,
Ett värdshus, hvilket vi som främlingar bebo.
Hvad är vårt lif? Du må det kalla hvad du vill,
En blomma, som, på det hon vissna må, upprinner,
Ett ljus, som slockna skall, ehuru klart det brinner;
Lifsändan är ju förr än lifvets början till.
Hvad är vårt lif? Jag frågar än en gång:
Det är ju bara glas, som spricker när det prålar,
En morgonrodnad, som sin afton sjelf afmålar,
Vår första gråt är bror med dödens svanesång.
Hvad är vår ära? Stoft, som hastigt dammas bort,
En stege, der man tidt för högt med Haman hinner,
En skön raket, som när han stiger högt afbrinner;
En amma, hvilkens bröst blir oförmodligt torrt.
Hvad är vår rikedom? De frias fängslehus;
En jägare, hvars skall oss in i nätet lurar,
Ett jordens afskrap, läst i jordens trånga burar,
En dryck, som ger sin träl vid nykter mage rus.
Hvad är vår vällust? Jo, ett taggigt paradis,
Der mång't förbudet träd med dödens frukter växer;
Der gamle ormen än ger sina piltar lexor,
Der kransar bindas, som i dödens stund bli ris.
Hvad är då menskan sjelf? En fladdrig tidens dröm,
En skugga utaf mer än allt för korta dagar,
En ifrån rot till topp maskstungen sorgelager,
Ett vrak, som kastas af och an på ängslans ström.

Om lifvet.

Hvad är vårt lif? Ett stoft, som minsta vind förströr,
En ström, som efter hand sig i sig sjelf förrinner,

En sömn, som oförmärkt ur våra ögon svinner,
Ett gräs, hvars gröda för en nordankyla dör,
En ros, som halsen sin sjelf under lian sträcker,
En tvärhand, som i längd och bredd ej vida räcker,
En dröm, som sinnet ger ur tomma faten spis,
Ett tal, som när det är som täckast blir afbrutet,
En skugga som oss flyr, ett skott som snart är skjutet,
En rök, som i vår syn slår som med bara ris,
En labyrint, som oss i tusen sorger förer,
En glädje, som sin död städs uppå medan körer,
En åker, hvilkens jord blott vilda törnen bär,
En dal, der tårar som i strömmar sammanflyta,
En is, hvarpå man snart kan hals och benen bryta,
Ett träd, hvars röda frukt af aska uppfylld är,
En bok, hvari man mest om nöd och jemmer läser,
En brunn, som utaf synd i stadig fradga gäser.

Förgängligheten.

Förgängligheten är en kärra,
Som uselheten sjelfver kör;
Fri skjuts gifs här för fru och herre
Allt ända fram till grafvens dör;
Der ädel vapnet kastar af,
Och tiggarn lägger ned sin staf.
Här släpper rikdom pungen neder,
Här mister fetma märg och hull,
Här starklek hand och fot utbreder,
Här trycks vältalig mun i mull;
Här tappar jungfrun allt sitt tycke,
Fast vor' hon skönhets mästerstycke;
Här fäller högmod sina fjädrar,
Här släpper afund tanden sin,
Här lusta fläkta bringan vädrar,
Måst hon dock här i gömslan in;
Förgängligheten vill oss föra
I hvad vi tänka, tala, göra.

Fyra årsens tider.

Det är en lustighet vid gröna sommartiden
Se hur naturens brud i täcka later går,
Och sommarlusten hel i alla lunder står,

Der gräs och blomster sig ikläda guld och siden:
När fåglars hofkapell till himlakungens heder,
Att lyfta själen upp i örat sänke neder.
Det är en lustighet att se om feta hösten
Hur drufvans stinna blod ur krama skalen ler,
Hur jorden lånet sitt med ocker återger,
Hur jordens åkermän till åkerns Herre rösten
Upphäfva: hur vår höst den spisemästar blifver,
Som menniskor och djur en dukad taffel gifver.
Det är en lustighet se isgrå vintren nalkas,
Då sig vår trötta verld en nödig hvila tar,
Då man på isar, som på slipta speglar, far;
Då andra tiders svett i vintrens skuggor svalkas;
Då himlen på vår jord med tusen ögon skådar,
Och julen sommarlek midt mellan drifvor bådar.
Det är en lustighet att se om muntra våren
Hur gamla vintren fot för fot mot grafven går,
Hur lifligheten liksom upp ur dvala står;
Ja, hur Guds allmakt tryckt sin bild i alla spåren,
I dem Guds rundhet sig till årets kröning delar,
Så att så kung som träl sin fägnevisa spelar.

Dödsbetraktelse.

Mitt hjerta kolnar,
Mitt sinne ryser,
Mitt öga molnar,
Ja, blodet fryser,
När jag besinner
Hur som vår vandring
Som strömmen rinner
Till sin förandring:
Samt hur vi alle
Sku blifva kalle,
När hyddan ramlar kull
Och myllas ner i mull.

Stryk, skönhet, segel,
Se, grafven gapar!
Här är en spegel,
Som dig vanskapar.
Din' kinders fägring

Ej döden aktar,
Men till en lägring
För mal förpaktar.
Den bleke gästen
Ger dig ock resten,
När rosen vissnar af
Och grafven blir din graf.

Du, som på tiljan
Så makligt träder,
Och trotsar liljan
I veka kläder:
Tänk, tänk på kransen
Med veka bladen,
Tänk på dödsdansen
Och svettebaden,
Dem döden reder,
Förrn du går neder,
Och kastas i ett hål
Så naken som en nål.

Hit, J som fiken
Att varda rika;
Sist sku J liken
Dock varda lika.
Det guld J vinne
Blir efter eder,
När sist ert linne
Med er sänks neder.
Hvarmed vi braska,
Är man dock aska:
För många tunnor gull
Vi få en skofvel mull.

Detta högstämda poem bevisar mer än något annat, att författaren var en verklig skaldenatur, och påminner ej obetydligt om Wallins Dödens Engel.

Man finner af dessa poemer, att Lohman visserligen icke är en skald af första ordningen, men tillika att han i Lucidors, Spegels och Dahlstjernas fotspår rörer sig med temligen liflig fantasi på sitt magra moraliserande område, och att han, oaktadt sitt presterliga förakt för lif-

vet och verlden, likväl stundom känner sig lifvad af en frisk och frimodig lefnadsfilosofi, som anstod en gammal krigsprest från Carl XII:s tid.

För öfrigt finner man af de anförda andeliga styckena huru djupt Lohman delade den gamla protestantismens tröstlösa åsigt af menniskans jordiska tillvarelse, som uppfattades endast ur synpunkten af individens förgänglighet, utan en tröstande blick på slägtets eviga fortbestånd och utveckling till allt högre fullkomlighet. För denna åsigt var den enskilda menniskan och hennes lif efter döden det väsendtliga; jordlifvet var idel sken, lögn och uselhet. Den rörde sig oupphörligt mellan de två oförmedlade motsatserna: jemmerdalen och fröjdesalen. En sådan åsigt måste slutligen blifva lika tröttsam som den är falsk, lika otillfredsställande som den är opoetisk.

Carl Johan Lohman var född i Stockholm 1694. Studerade i Upsala, der han promoverades år 1716. Blef prest 1717 och utnämnd till extra ordinarie bataljonspredikant vid konungens lifgarde. Predikade för konung Carl XII i lägret vid Fredrikshall första advents-söndagen 1718 — den sista predikan som hjeltekonungen bevistade; ty han blef skjuten samma dag på aftonen. Konungen hörde denna predikan med så mycket bifall, att han genast befallde att hofpredikantsfullmakt skulle för Lohman utfärdas. Efter att sedermera hafva tjenstgjort i Stockholm dels såsom notarie i hof-konsistorium, dels såsom regementsprest vid lifdrabanterna blef han år 1731 utnämnd till pastor i Tierp, der han dog 1759.

Lohman författade äfven psalmer, och en del af de i 1765 års psalmboksutkast intagna sångerna äro af hans hand.

Josias och Carl Cederhjelm.

Slägten Cederhjelm har skänkt vår politiska och literära historia mer än en utmärkt personlighet. Gamle

riksrådet *Josias Cederhjelm*, en karolin, som efter slag vid Pultava tillbragte många sorgsna år i fångenskap Siberien ända till fred slöts och genom detta långvarig lidande erhöll en religiös stämning, som genomgår hel hans sednare lefnad, alla hans handlingar och alla ha skrifter, egde en icke föraktlig vältalighet, när han icl alltför mycket öfverlemnade sig åt sin böjelse för vi lyftighet eller åt sin pietistiska känslosamhet. Bla offentliga handlingar af hans hand må nämnas det i st listiskt afseende förträffliga betänkandet af sekreta u skottets mindre deputation, till svar på konungens såk lade sekreta proposition på 1723 års riksdag, den förs efter freden i Nystad år 1721. Denna märkvärdiga skr tillskrifves äfven Tessin. Om han är den verkliga fö fattaren, så skref han en kraftigare och rimligare sven prosa vid 30 års ålder än under sin senare hof- o ministerperiod. Sannolikt hafva Cederhjelm och Tess gemensamt uppsatt betänkandet, hvartill vi i det fö jande återkomma. En annan statshandling af denne C derhjelm finnes i De la Gardieska arkivets papper ang ende den begärda alliansen med England 1727. Den skrift, ehuru utmärkt för statsmannainsigter, har do den långsläpighet, som ansågs karakteristisk för Ced hjelm. Den slutar i den gudaktigaste ton: «Att nu o röra de fördelaktigheter, som vi i Jesu namn under helsosam och nödig förknippelse med den ryska krons emot våra skenfärdiga vänner, om så påtvingas skul kunna hafva att förvänta och gripa till, lemnar jag den, som å embetets vägnar sådant åligger, och till flera vederbörande, som detta med föregående allt per trera böra. Hvartill himmelens Gud gifve sin nåd o välsignelse. Amen.» Ehuru anonym, tager Wieselgr för gifvet att denna skrift är författad af Cederhjel «Hans asketiska stil i alla föredrag lär varit uttryck något godt, som hans samtid hos honom erkände.» *)

*) De la Gardieska arkivet, XIV: 40 ff.

Carl Gustaf Cederhjelm var en författare af helt an-
st lynne. Då gamle Josias var kanske nog mycket
delig, är denne mer än tillräckligt frivol, talangfull
h lättsinnig, i sina skrifter liksom i sin lefnad. Han
r född 1695 och hade erhållit en vårdad uppfostran.
af kammarherre hos hertigen af Holstein och var en
g anhängare af hertigens parti i Sverge, hvarföre han
så, liksom Triewald, när hertigens hopp om thronfölj-
ı var förloradt, måste lemna fäderneslandet, hvarefter
ı skickades såsom holsteinsk minister till Paris. Der
le han på ett sådant sätt att hans kreditorer bysatte
nom på *Le Châtelet* 1728 *), der han förströdde sig så
dt han kunde med diplomatisk brefvexling och poeti-
 lekar, till dess han efter tolfårig fångenskap afled år
40. — Denne Cederhjelm har gjort en ganska lyckad
ersättning under titel: «Kärleks-Balk, skrifven på fran-
ka af herr V* (Voltaire) och derutur öfversatt.» Tryckt
Paris 1740. Denna öfversättning är «ganska fritt och
allmänhet ledigt behandlad, så att öfversättarens fri-
 och muntra åsigt af lifvet öfverallt genomskimrar» **).
ns dedikation af denna öfversättning «till Sveriges
rda Fruntimmer» är originell och andas samma gläd-
het och frihet som sjelfva poemet. Han tillstyrker
merna att utlysa en allmän riksdag, för att ordna kär-
kens angelägenheter.

All tid ej tjenlig är till sådant ändamål.
Er täcka kraftlöshet ej höstens dagar tål;
Er hy af sommarn bränns: af vintern kärlek fryser;
Men Maj sig skickar bäst, då all naturen myser.
Er härold Astrild blir, hans spel en fogelsång,
Som Frudags fred och fröjd förkunnar på en gång.
Till rikssal ta'n en äng, dess gräs till edra säten,
Och rummen efter dygd och intet annat mäten.
En palm, en myrtenqvist, i ett olösligt band,

*) Hammarsköld. Wieselgren säger att han sedan 1725 «blifvit» insatt
på Bastiljen. De la Gardieska arkivet, XV: 207.

**) Hammarsköld, 212.

Skall tjena der till staf i någon vacker hand;
Dertill en mera qvick jag tror man ej kan finna
Än den bäst af sin man lärt bli landtmarskalkinna.
En klubba här ej nämns, behöfs ej i er sal;
Bland er ovanligt är att falla ann' i tal.
Allt annat buller der man skulle ej få märka,
Än kanske af en ström, ett löfblad eller lärka.

Af denne Cederhjelm har man dessutom på svenska åtskilliga epigrammer, en poetisk brefvexling med Dalin, af föga poetiskt värde, vittnande att Cederhjelm var mindre lycklig i den allvarsamma genren, samt en öfversättning af Comazzi's Regerings- och Sedo-Anmärkningar öfver de romerska kejsarnes bedrifter.

Äfven på franska skref Cederhjelm verser med mycken ledighet. Kort innan han bysattes, berättar Hammarsköld, skref han bitande epigrammer på franska öfver Pariserhofvets samtliga medlemmar, att sjungas på melodien af psalmen «In dulci Jubilo». Det var icke den enda psalm-melodi, som han på detta sätt profanerade. «Då svenska ambassadören (i Paris) baron Gedda år 1735 blifvit rapellerad och kallad till statssekreterare, lade Cederhjelm honom i munnen en afskedsharang till franska kungen «sur l'air Dagen ifrån oss skrider». *)

Sire! le Roi, mon maître,
Avec beaucoup d'éclat,
Me rapelle pour être
Son Sécretaire d'état etc.

Till drottningen skulle ambassadören sjunga på melodien: «Efter Guds skick går det så till»; till Dauphin på melodien: «Puer natus in Bethlehem — Bethlehem»:

Par un long séjour à Paris — à Paris
Français de coeur et d'esprit je suis. Allelujah.

Till damerna i Frankrike sjunger han på melodien: «Gud som allting skop»:

---

*) De la Gardieska arkivet, XV: 207.

Tout prêt à me rendre
Chez mon Roi dans peu
Je viens congé prendre
Et vous dire àdieu.
L'oeil baigné de larmes
De ne pouvoir plus
Voir de près vos charmes
Crôitre et vos vertus —
Quel plaisirs perdus!

Que le ciel conserve
Vos jours précieux,
Et qu'il vous réserve
Pour des Rois heureux.
Pour que vos personnes
Fassent l'ornement
D'autant de couronnes
En Europe étant,
Non en Orient.

ıll att ytterligare stegra löjligheten, säger han om använda psalm-melodierna: «Les airs represenson de voix de Son Excellence M:r Ambassa-Med afseende härpå yttrar Wieselgren: «Man kan säga, att svenska poeternas religionsgrineri räk-ɔr från Bastiljen i Paris.» Som bekant är, tål Vieselgren raljeri i afseende på gudaktighet och ıet.

Carl och Ulrik Rudenschöld.

.and författare i bunden stil under detta tidehvarf , bröderna *Carl* och *Ulrik Rudenschöld* att näm-'arl Rudenschöld var född den 12 Oktober 1698. var den förut omtalade, för sin tid berömde skal-'orsten Rudén, hvilken då var professor i Åbo lan dog såsom biskop i Linköping. Modren hette ıena Wallvik, en afkomling af de berömda prest-a Terserus och Rudbeckius. Carl Rudenschöld ıdent i Upsala 1713. Såsom biskopsson, enligt den

tidens sed, upphöjd i adligt stånd, fick han år 1719 grefve Th. Bjelkes svit till Wien, då denne såsom minister dit afsändes. Sändes derefter till kongr(Braunschweig, der han fick riksrådet Wellingk till f Reste år 1725, såsom guvernör för en ung grefve Sparre, till utländska universiteter och gjorde de bekantskap med grefve Tessin, hvilken omfatta nom med en vänskap, som varade för lifvet. År 1 skickades Rudenschöld till Polen såsom legation terare åt envoyéen, general-löjtnant Zülich. F år rappellerades Zülich, och Rudenschöld utsågs hofven i Warschau och Dresden bevaka svenska l angelägenheter. Efter konung Stanislai flykt h Rudenschöld 1734, och afsändes såsom 'minister : tus' (en grad lägre än verklig minister) till Coı nopel. År 1739 utnämndes han till sändebud vid ı ska hofvet. Lyckades der tillvinna sig den nye gen Fredrik II:s utmärkta förtroende och välvi fick besöka honom i hans läger i Schlesien. Utn: år 1741 till envoyé e. o. och kansliråd. Uppgjord grefve Tessin giftermålet mellan Adolf Fredrik o visa Ulrika. År 1747 hemkallades Rudenschöld blifva statssekreterare i utrikes expeditionen, o samma år upphöjd i friherrligt stånd. Blef 17 kansler och 1758 president i kommers-kollegium 1761 riksråd. År 1766 blef han i följd af par ningar utesluten ur rådet. Två år derefter inbjö af konung Fredrik II att öfverflytta till Preussei löfte om en årlig pension, hvilket han dock a Han inkallades åter i rådet 1769. Blef grefve 17 Upsala universitets kansler 1771. Erhöll af konu: staf III lifstidspension och dog år 1783, nära 85 å mal. Rudenschöld var ledamot af vetenskaps-akad vitterhets-akademien, vetenskaps-societeten i Upsal de båda vittra sällskaperna *Utile dulci* och *Apol cra.* Grefve Rudenschöld var sedan år 1756 g

ådet Th. Bjelkes dotter, Christina Sofia, och hade henne två söner och två döttrar, af hvilka den a var den olyckliga fröken Magdalena Ruden-ld *).

Af Carl Rudenschöld har Sahlstedt i sin samling git ett poem med titel: «Ensligheten». Det lyder la:

Ensligheten.

Ett lugn jag ändtlig finner,
Dit ingen olust hinner;
I frid jag här besinner
Den vida verldens falska fröjd!
Du skog, du gör mig nöjd.
I dina tysta gömmor
Finns ej den oskuld dömmer
Ell' ed och löften glömmer;
Den nöjda hop, som dig bebor
Vet ej af låg ell' stor.
Af dina näktergalar
Ett enda slag betalar
Båd Iris sång och lyckans spel:
Du skog, du blir min del.

framdeles tillfälle att betrakta Rudenschöld såsom isk stilist.

Brodren *Ulrik Rudenschöld* har i sina smådikter lagt en mera afgjord skaldegåfva. Han var född och dog 1765 såsom kommerseråd och ledamot af skaps-akademien. Af honom upptagas här följande r:

Om tiden.

Hvi är du, ädla tid, så snar,
Som blixten utur skyar blänker,
Som pilen genom luften far?
Du är bland himlens stora skänker,

---

*) Jfr De la Gardieska arkivet, XV: 152 ff.

Och allraminst kan hållas qvar.
I ditt förvar är anbefaldt
Hvad kärt, hvad täckt, hvad godt kan sägas;
Men ack! hur länge får det ägas?
Få ögnablick, så är det allt.
Hvem kan åt tiden fägnas stort
När nöjet ock med tiden rymmer?
Håll, kära tid! Nej, far mer fort:
Om nöjet flyr, fly ock bekymmer.

Hoppet.

Hvi sker, att fängslad näktergal
Sin sång dock höra låter?
Det gör hans hopp att åter
Få se sin tysta dal.
Om nöjet från mig rymmer,
Mitt mod jag i bekymmer
Ej dränker,
Men tänker:
Går solen ned, hon går ock opp.
Sannt är att hoppet tidt bedrar;
Dock himlen mest så fogat har:
Nytt qval, nytt hopp.

Om tålamod.

Sorger gifs här tusenfaldt,
Klagan blandar sig i allt.
Aldrig finns så fager ros,
Som tagg ej gömmer.
Olust, liksom vintrens tvång,
Tycks ock öfver tiden lång:
Dermot nöjen fly sin kos
Som strida strömmar.
Om i sådant vexellopp
Du, mitt sinne, gifves opp,
Om ej tanken rätt är fäst,
Hvad är du vinner?

Du blir lik en flyktig fjä'r,
Hvilken drifs af häftigt vä'r
Nu mot skyn, nu ner, och bäst
Hon syns försvinner.

Tiden vill ej rätta sig:
Efter tiden ställ då dig:
Tål och bida, hoppet visst
Ej hamnar illa.
Längsta natt når ock sitt slut;
Nordanblåst ock tröttas ut,
Och när böljan kraften mist,
Står klippan stilla.

Omskiftlighets pris.

Skall jag ej snart få solen se
Åt dystra månen afsked ge,
Är än ej tid
Att hon är blid
Och liflig stråle må mig te?
Min lefnads vår,
Så mörk och svår,
Med suck och tår
Så utspädd varit,
Att jag har redan mer förfarit
Än mången ann', som bär grå hår.
J, som så högt beklagen er,
Att allt här ständigt vexling ser,
I faren vill: omskiftlighet
Är hvad jag helst mig önska vet.
Månn' säden någon trefnad har
Vid ständigt töcken, regn och slagg?
När himlen är beständigt klar
Gror tistel blott och törnetagg.
Men allting trifs
När ömsom gifs,
Blåst, solsken, moln och kulna dar.
Ja, vintrens is,
Som syns ett ris,
På mångfaldt vis
Dock jorden båtar.
Jag ömkar den, som himlen låter
Städs röna framgång, välstånd, pris.
Vår svaghet slikt ej bära kan;
Bäst mot- och medgång om hvarann;
Men är jag född blott till besvär,
Jag endast tålamod begär.

Om lyckan.

Du hala lycka, hvad är åt
Att verlden dig tillbeder?
Du vexlar snart vår fröjd i gråt,
I hån vår heder.
Den fägnad, du oss gifver,
Den är så falsk, som verklig är
Den olust, du oss bär.
Hvad är då, som oss drifver
Att med så trogen ifver
Vi löpa kapp derhän
Att vinna dig till vän?
Är det nå'n vinst först lyftas opp,
Se'n kastas djupar' neder?
Olycklig hvem du leder!
Men dygden oss bereder
Ett oomstötligt hopp;
Väl svårt, dock säkert lopp.
Nu, lycka, stå tillbaka;
Jag lär dig ej omaka
Och guld för stoft försaka.

Olikhet i kärlek.

Kärlek hos ett flyktigt sinne,
Börjar snart, blir snart till inte :|:
Bläddra'n lik, som fort upprinner
Och sig ter behagligt an,
Men så snart ej nämnas kan;
Som hon undan ögat svinner.

Men den kärlek, dygden verkar,
Sig mot tid och skiften stärker :|:
Som ett träd, hvars rot sig gräfver
Djupt i jordens gömmor ner,
Fäster sig allt mer och mer,
Och för intet ovä'r bäfvar.

Till ungdom.

Säll den, uti sin vår
Får skära mogen frukt
Och uti unga år

Sitt hopp fullkomna.
På åldern först bli nöjd,
Det är en ögnafröjd
När man skall somna.

J. G. Hallman.

Bland de skalder, som under förra hälften af 1700-et väckte sin samtids uppmärksamt är *Johan Gustaf* *ıllman* en, som äfven förtjenar efterverldens. «Hans l och hans kall», säger Hammarsköld, «drefvo väl äf-n honom till ett visst spel med moraliska begrepp, :h allegorien och fabeln äro också de drägter, i hvilka ıns sångmö helst uppträder, men hon är deremot stun-)m utmärkt af frisk liflighet och naiva behag, liksom)n ofta gläder läsaren med ett på de tiderna sällsynt,)pet sinne för versifikationens betydelse, med genialisk ·ndighet i liknelser, koncinnitet i uttrycket och natio-ell egentlighet i beskrifningar. — — Af hans annars illsynta poemer finnas i Sahlstedts samling flera, som ısserligen ingen läsare med sundt omdöme skall utan öje genomögna.» *)

Herdar älska sin lefnad.

Då sig naturens växande hvilar,
Solen i senast hösten går hän,
Häftiga stormväders susande ilar
Skaka de brandgula löfven af trän;
Uppå de dukade borden framkommer
Mognaste frukt
Efter de blommor, som löfgröna sommar
Spridde sin lukt.

Sedan de herdar med vallspel och qväden
Drifvit sin' hjordar ur vinterkall skog,
Slagit ihop sina hyddor af bräden,

*) Hammarsköld, sid. 217.

Och vintermånaden mera tilltog:
Tänker jag dock uppå skogars och dalars
Ensliga ro:
Ej finns i lysande loft och i svalar
Sällare bo.

Utvärtes anseende.

Vara född i silkessängar,
Fostras opp i höga hof,
Äga riken, gods och pengar,
Höra ymnigt ros och lof,
Klädder gå i guld och siden,
Göra hvad man nå'nsin vill,
Är ett mål, som denna tiden
Alltför gerna syftar till.

Flättjan så med folket stimmar,
Att det intet märker grannt,
Om det allt är guld som glimmar,
Eller all kristall demant;
Summa: hvad för ögat skimrar,
Det tar verlden allt för godt,
Och på slikan grund upptimrar
Ärans höga lufteslott.

Den, som blott sin anor leder
Ifrån hög och ädel stam,
Ingen nöd, nog får han heder,
Nog skall han i verlden fram;
Fast i purpursängen sofver
Ofta nog en präktig tok,
När ur låga torpar-kåfver
Kommer mången vis och klok.

Se, om inte magra stammar
Växa i en feter häck;
Ofta dämmas klara dammar
I en slem och oren bäck;
Hjelteblodet alltför ofta
Stannar i en nedrig själ;
Ofta ock en sammetskofta
Hölja tör en odygds-träl.

Se, der odygd har sitt näste,
Hur en skamlig rädsla bor,
Hur man inom borg och fäste
Sig med möda säller tror;
Minsta knäpp för thordöns röster
Tar en sådan odygds vän;
Fare dock till vest' eller öster,
Himlen finner'n väl igen.

Den *gamla svenska troheten försvunnen.*

En högburen himlaprinsessa,
Fru *Trohet*, begynte på jorden att bo;
Hon lagrade fädgarnes hjessa,
Hon riste sin runa med lefrader blod:
Stod grundad som berg uppå fjällar,
Ej rördes af verldsgny och blänkande fjäs,
Helst byggde sitt slott på de hällar,
Som blomprydda stå på de skandiska näs.

Der var hon en rådande drottning
Och styrde båd' hjerta och tunga och hand;
Der dvaldes ej galla vid honing
Och slekande tunga vid bitande tand;
Gafs hjertat, var hjertat ock gifvet:
Hvar en vid sitt ord var en fastsmidder träl;
Gafs handslag, var det som vor' skrifvet
Med tusende eder vid lif och vid själ.

Då sof man så trygger i lunden,
Då skulfvo ej hjeltar för höfliga mord;
Den ringe var intet förbunden
Att hålla för fläder de mäktigas ord:
Då fick ej ett glömmande minne
Bli täcke för tröghet och afund och hat;
Då åt ej med räfaktigt sinne
En annan min välmenta beta på fat.

Men flockar af främmande seder
Ha letat sig hamnar i Svitharnas skär;
Ett sällskap är alstradt derneder,
I riket, der Pluto regerande är:

Trollsländor och spöken och gastar,
Båd' falskhet och smickran och illgrep och stre
Det följet sig snarligen hastar
Med svenska fru *Trohet* att börja en lek.

De lekte ta fatt uppå henne;
De blefvo för starka, hon måste till skogs;
Dess hoftyg och gyllene spänne
Af det underjordiska sällskapet togs.
Dermed det sig listigt förkläder,
Sig nämner belefvenhet, vishet och konst;
I skandiska byar och städer
Det följet sig intet bemödat omsonst.

Fru *Trohet* bland bergen, i dalar
Med halftroll och dvärgar har dagelig strid,
Men Falskhet i präktiga salar
Har gyllene stoder att stödja sig vid:
Då lägger hon färdiga snaror,
Och fångar en höger så snart som en låg,
Hon månglar bedrägliga varor;
Sirenerna sjunga i bergbruten våg.

Brudqväde.

Menlösa nöjen sig yttra i lek,
När julen rullar åt norden;
Luften är kulen och jorden är blek,
Fru Fröja dukar dock borden;
Iris sig svingar i högan lofts sval',
Och Herkul dansar på borgen,
Bonden gör halmen båd' söndrig och hal;
I hornet dränker han sorgen.

Se dock en lek af täckaste slag
Emellan fridaste makar,
Ungdom och Kärlek de mötas en dag,
Straxt smiddes hållfasta hakar;
Lekte så vackert: ta fatt uppå den;
Ej hördes ringaste smärta:
Ungdom blef Kärlekens skönaste vän,
Och Kärlek ungdomens hjerta.

Vördnad och undran var Kärleken hos,
Ty Ungdoms skönhet var fager,
Hvit som en lilja och röd som en ros,
Beprydd med Palladis lager,
Qvickhet, som liknar den glänsande här,
Som muntrast spritter i floden,
Allt hvad är mäktigt att göra en kär,
Och hyste ädlaste bloden.

Ungdomen räckte åt Kärleken hand,
Helt täckt i later och löjen;
Kärlekens fängslen och bojor och band,
De voro ljufvaste nöjen.
Ungdomen blef båd' i fara och nö'
Som hjeltar och modiga drängar,
Stridaste strömmar som lugnaste sjö,
Och bratta klinter som ängar.

Såleds när glädjen man skeppundtals vog
Och under himmelens hägnad
Ungdomen dansa och Kärleken log
Och allting lekte med fägnad;
Kommer en fru till de lekande två,
Af himlen bördig var Fordom,
Gällande lärdomar börjar hon på
Af sätt, som följer i ordom:

Vänaste makar, mig himlen har sändt
Att blifva er rådande mamma;
Himlen en fröjd af ert möte har känt,
Ty har han det sjelfver beramat.
Till er jag kommer af himmelens nåd,
Ty jag är nyttig för alla:
Jag är de dödligas trofasta råd;
Fru Vishet plä' de mig kalla.

Kärleken är både mäktig och stark,
Ja, stark som bittraste döden;
Mången en kämpe stått modig i mark,
Som erfarit kärlekens öden;
Men han är blind och bör ledas af den,
Hvars öga ser in i det dolda;
Blifver vår himmel dess ledande sven,
Då finnas frukterna bålda.

Då blir han ledd opp i ärones sal,
Hans glans är dygdenes strålar;
Lyckligt han stannar på vackraste val,
Får must utur gyllene skålar.
Qvickhet i blodet och fager gestalt:
Ho hinnt så lyckliga hamnar?
Må vara nöjd att sitt timliga allt
Insluta i trofasta famnar.

Ungdomen är väl den vackraste ros,
Som växt i blomprydda lunden;
Men när dess vårtid har seglat sin kos,
Då röjes sannaste grunden.
Hyses då dygden i innersta vrå,
Var hon i ungdomens frändskap,
Skall, när dess ljusgula lockar bli grå,
Af kärlek bli troliger vänskap.

Kärlek och Ungdom de lydde härpå
Och kysste henne på handen,
Som straxt begynte att sjunga och spå
Om sällhets bergning i anden;
Otvungen glädje, förutan all svek,
Och tro, som purpur till färgen,
Hamrar och strömmar de höllo musik,
Och vallhornen ljomma i bergen.

Sådana lekar vi höra om jul
Häruppe i nordiska bygden;
Sådan belöning i ärones skjul
Får glädja vittraste dygden;
Men när som tiden tilländа han går,
Vi oss åt himlarne höje:
Då njuter ungdom en eviger vår,
Och kärlek sitt eviga nöje.

Denne Hallman var theologie doktor och herde i Hedvig Eleonora församling i Stockholn 1757. Han var fader till den ännu mera beröm chantiske skalden Carl Israel Hallman, hvilken h selgren erhåller fadrens initialer och i registret s blandas med honom *).

*) Wieselgren, Sveriges Sköna Litteratur, IV: 768.

A. D. Leenberg.

Äfven *Axel Daniel Leenberg* ansågs af sin samtid för en lycklig skald. Både fru Nordenflycht och Sahlstedt hafva efterlemnat berömmande omdömen om honom. Hans mest utmärkta egenskap var den lätthet, hvarmed han behandlade språket och versen. Till bevis derpå vill jag anföra ett enda stycke med öfverskrift:

Ämne till Bröllopsskrifter.

Det vore ingen nöd ändå,
Om man fick hvad man ville skrifva;
Nog ämnen kunde man väl få,
Och nöjsam skulle skriften blifva.
Det allravärsta är likväl,
Att om man pinte sig ihjel,
Så skulle man dock icke råka
På något sådant bröllops-glam,
Som icke någon förr haft fram,
Ehuru man än ville språka.

Går man till biblen, så är der
Hvart språk om giftas vida siktadt.
Sak samma äfvenledes är
Med det, som hedna männer diktat.
Och när som tiden varit knapp,
Har lögn och sanning lupit kapp
I de utkomna bröllopsskrifter.
I synnerhet och framför allt
De fleste skalder hafva talt
Om Venus och dess sons bedrifter.

Kanske jag tror att de gjort rätt;
Jag vill dem ej för orätt skylla.
Det sägs att pennan löper lätt,
När man med lögn får arket fylla.
Än om jag skickar Naso båd,
Som har på slikt ett godt förråd,
Han tör mig några fabler läna.
Här äro de, jag är tillreds
Och öfvermåttan väl tillfreds,
Att jag mig får af dem betjena.

O hvilken lång och vördig rad
Af hedna gudar: en med dunder
Och blixt i hand far der åstad,
Och vill med sina älskogs funder
Bedraga mången vacker mö;
Der far Neptunus ur sin sjö,
Och slår med gaffeln sina hästar,
Att han må komma fram med hast
Och få sin Amphitrite fast:
Grannt ses det att han gör sitt bästa.

Märk huru svafvellågan blå
Slår upp ur Plutos mun och näsa;
Sin Proserpin' han lurar på:
Se, huru många gnistror fräsa
Omkring Vulcani smedjestäd!
Här slår och smider han ett nät,
Hvari han ämnar Mavors knyta.
Der går Apollo af och an,
Och sörjer Daphne, hvilken han
I lagerträd ser sig förbyta.

Se der, utmed en tufvig mo,
Tycks Bacchus med sitt åktyg stadna
Och fägna den af Theseo
Platt öfvergifna Ariadna.
Här far Diana ut på jagt,
Der somnar Gallus på sin vakt,
Och glömmer Mars och Venus väcka.
Här spelar Merkur upp en ton,
Och narrar sig dermed till kon,
Se'n Argus fått sitt förvett fläcka.

Der borta sitter Herkules
Hos Omphala vid rock och spinner;
Här suckar Zephyrus, till dess
Han sent omsider Flora finner;
Der kommer Perseus till häst:
Här är hans spjut i draken fäst,
Som Andromeda ville svälja.
Der står — ja, stå man länge nog!
Jag vill nu på en annan bog,
Och har ej nödigt längre välja.

Det skulle låta alltför torrt
Att tala mer om denna bråten.
Ack, gack derföre, Naso, bort;
Jag ger dig och ditt pack på båten.
En ren enfaldighet är bäst,
Så sade nyss vår sedeprest.

Leenbergs lefnadsöden äro obekanta.

Carelius och Odel.

Två populära visförfattare från denna tid förtjena här så mycket mer att nämnas, som deras visor på folkets läppar öfverlefvat mängden af den konstpoesi, som på deras tid framträdde med större anspråk på odödlighet. *Olof Carelius*, född i Ösmo socken, sedan kyrkoherde i Huddinge och Brännkyrka af Strengnäs stift, död 1758, är författare af den beryktade Hönsgummans Visa, nemligen den första afdelningen deraf. Den lärer hafva blifvit författad vid Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas kröning år 1751. Hvilken som diktat fortsättningen af denna visa är ej kändt. Hammarsköld anser ej osannolikt, att den första fortsättningen kan vara författad af en Lars Hallman, komminister i Blacksta i Södermanland.

Anders Odel, direktör, död i Stockholm 1773, har författat den kanske ännu mer berömda och på sin tid gränslöst populära Sinclairsvisan. «Denna visa», säger Wieselgren *), «har blifvit en Aristeia i svenska Minnessången (!), en rhapsodi i vår folksång.» Uttrycken äro otvifvelaktigt besynnerliga att vara fällda af en litteraturhistoriker ex professo. Först och främst är Sinclairsvisan ingen minnessång, ty den handlar om politik och icke om kärlek; för det andra, hvad vill en rhapsodi i en folksång säga? — Denna visa blef hattpartiets poetiska krigsförklaring mot Ryssland omkring år 1740, och bidrog genom sin inflytelse på opinionen ej obetydligt

*) Sveriges Sköna Litteratur, IV: 352.

dertill att kriget blef beslutadt. «En sådan verkan», säger Hammarsköld, «förutsätter nödvändigt vissa utmärkta egenskaper hos konstverket: detta stycke eger ock ostridigt flera sådana: en artig uppfinning, en hänförande framställning, väl beräknade uttryck. Deremot kan man anmärka att det är för långt, och genom försöket att sammansmälta det gamla romansmanéret med den nyare pastoralstilen är tonen i det hela misslyckad.» *)

Emellertid fattas ej poetiska partier i denna visa: ett sådant är sjelfva inträdet i underjorden, ehuru kanske beskrifningen på dess herrlighet är nog öfverlastad. Ett litet stycke är för mig oförgätligt:

«Emot oss kom en täcker park,
Ett Floras mästerstycke,
Der gudarne af frusen mark
Ha gjort ett sommarsmycke.

Der stodo lagrar i gevär
Och skyldrade för solen,
Derunder växte röda bär,
Som prydde gröna jorden;
Der stod en vattukonst och grät,
Så klara vattnet flödde;
Så var, sad' gubben, hennes sed,
Se'n Carl den tolfte dödde.

Med rätta anmärker Wieselgren, att skildringen af Carl XII «blifver det parti i visan, som sist förgätes»:

Den Tolfte var en sirlig, lång
Och väl uppväxter hjelte,
Som man kund' se ej enda gång
Sitt karlahjerta fällte.
Hans ögon voro oförskräckt',
Liksom på unga örnar,
Hans styfva näfvar knyttes käckt,
Som ramar uppå björnar.

Hans korta hår, som kämdes opp,
Afbildade en krona,

*) Hammarsköld, sid. 227.

Som var åt en så duktig kropp
En sirlig hufvudbona';
Hans armar, ben, vor' full af märg,
Hans skuldror utaf styrka;
Hans länder voro liksom berg
Och marmorn i vår kyrka.

Han satt uti en svensker rock
Af blått passabelt kläde;
Han hade elghudskyller ock,
Som aldrig låg i träde,
Och handskar utaf samma slag,
Som långt på armen räckte;
Tror knappt manschetten satt i lag,
Den styfva kragen täckte.

Ett tjockt gehäng, tre finger bredt,
Var spändt på blåa rocken,
En gruflig pamp, den mången sett
Nedsabla hela flocken,
Satt, dragen till en tredjedel,
I detta gula bälte:
Och ville ut, ge den sin del,
Som trotsat denna hjelte.

Ibland så steg han upp och gick
Med sina stöflar store,
Som suto uti krigsmans skick
Och föga blanke vore;
Han hade sporrar uppå dem,
Så stora, att de passa'
Åt sådan fot och karlalem,
Med sina kringlor hvassa.

Sin ganska stora höga hatt,
Den gyllne knappen prydde,
Han på sin krönta hjessa satt;
Se'n stanna' han och lydde,
Hur kämpevakten skyldrade,
Så att geváren slamra':
Man kuhde se han undrade,
Ho kom till dödens kamrar.

Odel gjorde sig föröfrigt känd såsom författ vittra och politiska ströskrifter af det slag, som i mängd framkallades af Dalins Argus och politis gor. Dessa skrifter finnas uppräknade hos Hamma

J. och C. Torpadius.

Bröderna *Johan Israel* och *Carl Torpadius* vor så bland de vitterlekare, som ställdes högt af sin tid men snart blefvo förgätna af efterverlden. D hörde fru Nordenflychts förtroliga umgängeskrets Carl Torpadius finnes tecknad af Gyllenborg i «S öfver mina Vänner». Den äldre brodren ansågs den i poetiskt afseende bäst begåfvade. Sahlsted sin samling upptagit temligen många poemer af h hvilka nästan alla höra till den torra moraliserand ren och sakna all poetisk fantasi. Ett ur hopen prof meddelas:

Hjeltars ära.

Att hålla löften likt med väder,
Att för ett intet börja kif,
Att akta folks som flugors lif,
Att öda land och krossa städer;
Att tvätta händren uti blod,
Och på en enda dag förstöra
Hvad hundra år ej bättre göra:
Det kallas tappert hjeltemod.

Ho listigt lärt att sanning dölja
Med konstig åtbörd, fina ord,
Att säga vänskap, mena mord,
Sin räf med fårekappan hölja;
Han främst i rang bland statsmän står;
Till höga värf finns ingen större:
Han som en hjelte med den förre
Af verlden ärestoder får.

Den, som med strängt men ödmjukt sinne
Slår egna lustars välde kull,
Som älskar dygd för dygdens skull,
Som har sin pligt i ständigt minne,
Som ej af hopp om vinst och nåd,
Men blott af nit för äran brinner,
Som hjertan fler än fästen vinner
Med redlighet i tjenst och råd:

Den olycksstormen ej förskräcker,
Den våld med saktmod möta vet,
Men faran med försigtighet,
Som jernet glas i stycken bräcker:
Till nödvärn nyttjar kraft och mod,
Till dygdens främjan vett och snille,
Det är en hjelte, som jag ville
Allena ge en ärestod.

Andra poemer af Johan Israel och Carl Torpadius i «Vitterhets-Arbeten» och «Våra försök». — Johan Torpadius var rådman i Stockholm; död 1760. Torpadius var sekreterare i Riksens Ständers Bank og 1764.

Liljestråle.

Joachim Wilhelm Liljestråle var såsom vitterhets-e helt och hållet lärjunge och uteslutande beundrare lin. Han saknade den lifliga känsla och fruktsam-ntasi, som bilda skalden, hvarföre hans poesi också af plagiater. Hans vigtigaste poetiska arbete är hans lade Fideikommiss till Min Son Ingemund. Detta kommiss är ett långt didaktiskt stycke, som i tunga n- och femtonstafviga verser, utan poetisk lyftning, åskådlighet i framställningen och utan behag före-er en mängd empiriska sentenser, råd och reglor, nanhemtade ur äldre och nyare författare, hvilkas äfven samvetsgrannt citeras under texten *). — Wie-

) Hammarsköld, 254.

selgren berättar, att då Leopold vid sin första uppvaktning hos Gustaf III af konungen tillspordes, om det fanns någon vacker vers i Liljeståles Fideikommiss, han, efter att hafva bejakat frågan, upprepade följande verser:

Att störta någon annan ned, för ingen dödlig buga,
Och akta dig inför din kung att hyckla eller ljuga.
Det rum dig heligt vara bör, hvar hans person är när',
Och sanning är den första skatt du honom skyldig är.

Jemte Fideikommisset har Liljestråle författat åtskilliga vittra småstycken, om hvilka Sondén fäller ett fördelaktigare omdöme, samt öfversättningar af Marmontels Belisar, Popes Försök om Menniskan och Eloisas Bref till Abelard af samma författare.

Liljestråle var son af superintendenten i Carlstad Ingemund Bröms, och brorson af den förutnämnde Olof Broms. Han var född i Vermland 1721. Advokatfiskal 1756 och adlad samma år; lagman 1762; ledamot af vitterhets-akademien 1771 och af vetenskaps-akademien 1773; justitie-kansler 1772. Under 1789 års riksdag blef han jemte flera andra af adeln häktad såsom *tillhörande* oppositionen. Han dog vid 86 års ålder på sin egendom Låsta i Södermanland år 1807. Liljestråle var äfven en af ledamöterna i sällskapet Utile Dulci, och stycken af honom finnas införda i de af detta sällskap utgifna «Vitterhets-Nöjen». Gyllenborg, i sin handskrifna autobiografi, gifver följande komiska beskrifning på Liljestråle (under de sista åren af hans lefnad).

«I motsats af den behagligaste bekantskap (Kellgrens), påtrugades mig i vitterhets-akademien den plågsammaste som kan upptänkas, med en derstädes intagen ledamot, en furie på parnassen, som förföljt mig med sina vers under flera års förlopp, vid måltider, på gatorna, i allmänna samlingsrum och privata ställen, hvar han kunnat råka mig. Hvem i Stockholm vistande igenkänner ej på denna beskrifning den gamle Liljestrålen, som ännu vid 80 års ålder trampar gatorna med en otrolig hastighet att upphinna något rof för sin skaldegåfva, och undvikes som pesten af alla bekanta som möta honom? Med några under den förflutna barbariska tiden drägliga vers, införda i Dagligt Allehanda, hade han erhållit ett rykte af skald, som öpp-

nade för honom dörren till vitterhets-akademien, der han med all möjlig stolthet inträdde, anseende sig såsom Dalins lärjunge och efterföljare på urnassen. Till bevis på denna sin förmenta rättighet härmade han i ett fqväde öfver Dalin i särskilda stycken alla de skaldeslag, som af den odödle skalden blifvit försökta och rådbråkade dem alla. Det var denna galimatias, n han kallade sin Ars poetica, och som han ständigt bar i fickan, för att upps på alla de ställen, der han kunde sig intränga. — Denna ledamot, med ständiga gräl i alla förekommande ämnen, gjorde mig ofta ledsen vid lemiens sammankomster, som till lycka icke oftare inträffade än högst gång i månaden under de mörka årstiderna.»

Skjöldebrand.

Erik Brander, sedermera adlad med namnet *Skjölde-nd*, är en vitterhetsidkare, som är mera märkvärdig nom sitt lågande nit för svenska skaldekonsten än gem sin förmåga att upphjelpa den. Han har författat killiga tragedier, Aslög, Cleopatra, Habor och Signe, nigenie i Auliden, hvilka alla, slafviska imitationer af nska mönster och samvetsgrannt inrättade efter franska etikens inskränkande och inskränkta reglor, förskaffade i författare en ganska tvetydig ryktbarhet. En hjelte-xt i 12 sånger, Gustaviaden, hörer till det slags mo-rna episka försök, som ingen förmår genomläsa. Emel-tid förundrar sig Hammarsköld öfver den bitterhet, armed samtidens kritik behandlade just Brander före-ldesvis, då han väl svårligen kan anses vara sämre än ängden af samtida vitterlekare, som vunno anseende, h då han framför allt städse i företalen till sina dik-r predikar en smaklära, som är fullkomligt fransk-or-odox och det på ett språk, som är ganska rent och irdadt. På det hela kan man tryggt säga att Brander r lika god som hans granskare. En särskild förtjenst ar han förvärfvat derigenom, att han först offentligen ökte fästa uppmärksamheten på Ossian och de gamla nordiska skalderna.

Sverges Förmåner.

Vid jordens norra kant har himlamaktens hand
Bland skär och klippor sträckt ett ganska härligt land.
Kom du, som Sverges berg och vilda skogar dömmer
Och om dess frost och snö så grymt och fasligt drömmer,
Kom, kasta dig i stoft för himlens herre ner,
Då du dess nådes fjät i is och gråsten ser.
Om du för något svenskt har orsak till att rysa,
Så rys för den metall de svenska bergen hysa;
Och om du köldens kraft i Norden frukta bör,
Så frukta för de bröst och kroppar, som den gör.
I öfrigt se ett djup af nåd och vishets lagar,
Samt räkna klara ock, så väl som mulna dagar.
I skiften himlen har de största nöjen satt;
Vår sommar är vår fröjd, och vintern är vår skatt.
En tid naturen här på hvita dukar målar
En prakt, som likt kristall och alabaster prålar;
Så mycken glans den har, så mycket gagn den gör:
Då rensas jord och luft, och allt förgiftigt dör;
Då kan man sjö och berg till jemna vägar göra
Och rikets skatter ut kring hela landet föra;
Då hvilar jordens qved och hemtar sig en makt
Att visa fram sin vår i en fördubblad prakt.
Glöm, Maro, litet bort de eliseiska parker
Och sjung om årets glans uti de svenska marker:
Om man en målning här lik med naturen gör,
Oss sjelfva Indian vårt land missunna bör.
Jag lemnar allt det prål, som jorden allmänt hyser,
Hur äng och mark och skog af tusen färger lyser,
Hur åkern tusenfallt sin rika gröda bär:
Jag talar blott om det som Sverges eget är.
Jag ser hur himlens hand emot de skarpa väder
Hvar frukt- och blomsterpark med berg och högar kläder,
Som trappvis sina träd uppskjuta intill skyn
Och ställa vågvis fram en präktig ögonsyn.
En liten sorland' bäck i hvarje skogspark rinner,
En liten fiskrik sjö i hvarje däld man finner,
En skog, som Eden lik i evig grönska står,
Blott nya foglars sång och nya knoppar får.
Den allrärensta luft man här i Norden andas,
Ej källans iskristall här med förgifter blandas;
Af grymma drakars sorl man aldrig nånsin hör,

Och knappt en enda varg herdinnans ro förstör.
Kort sagdt, den sig ej nöjd med Sverges del kan finna,
Lär ej haft vett och tid dess sällhet att besinna.

Brander var född i Köping 1720 eller 22. Efter ; hafva tjenstgjort i banken och kansliet blef han 1753 nsul i Algier. Återkom till fäderneslandet 1765, adles 1767 med namnet Skjöldebrand; erhöll kommersds titel 1769. Död i Stockholm öfver 90 år gammal 14. Han var fader till den i vår vitterhetshistoria nu ryktbare, snillrike generalen, grefve And. Fredr. :jöldebrand.

Creutz och Gyllenborg.

Creutz och Gyllenborg äro tvenne namn i vår vitrhetshistoria, hvilka, lysande för alla tider, (icke allest) äro de mest lysande för sin egen tid och så innergt införlifvade med hvarandra, oaktadt väsentliga olikter i skaplynne, att de för litteraturens häfdatecknare o oskiljaktiga.

Grefve *Gustaf Philip Creutz* var född i Finland år '29. Efter slutade studier i Åbo blef han anställd kongl. kansliet år 1751. Här gjorde han bekantskap ed Gyllenborg.

Grefve *Gustaf Fredrik Gyllenborg*, son af riksrådet efve Johan Gyllenborg, och brorson till de båda vittra öderna Carl och Olof Gyllenborg, var född i Svinstads cken i Östergötland år 1731. Studerade först i Upla och sedan i Lund, vid hvilket sistnämnda universit den unge grefven, enligt den tidens pedantiskt krynde plägsed, blef vald till Rector illustris. «Akademis styrelse», säger Franzén i sitt Minnestal öfver Gylnborg, «förtroddes för ett år i den 19-årige grefvens nd, af hvars lynne och tänkesätt, sådant det visade g i hela hans öfriga lefnad, jag tycker mig med viss-

het kunna sluta, att han i denna hedersbevisning funnit blott en besvärande börda, antingen honom lemnades ett verkligt värf, eller ett namn och ett säte allena. Hvad under att han utropar till sin tids filosofi, jemförd med de gamlas:

När syns du nu din fackla våga
På hjeltars ban att leda söner fram?
Har lyckan trälar mera låga
Än de, som födas i ditt dam?

Sådan är i allmänhet den välförtjenta belöningen för de lärdes fjäsk. Ett både för honom sjelf mera tillfredsställande och akademien mera hedrande minne af sin hos henne tillbragta ungdom lemnade han i kathedern, der han på romerska språket undersökte en regents rättigheter inom vetenskapernas område.»

Gyllenborg kom till Stockholm och blef registrator i justitie-revisionen år 1751. Nu började bekantskapen med Creutz. Derom berättar Gyllenborg följande:

— — En yngling hade anländt från Åbo akademi vid samma tid som jag från Lund, hvilken i kunskaper, böjelser och snille, och äfven i anseende till ålder, stånd och vilkor, egde med mig den sällsyntaste öfverensstämmelse. Från rikets skiljda landsändar sammanstötte vi i Stockholm, för att i anseende till vår likhet göra hvarandras förundran. Första utseendet af grefve G. P. Creutz var i hans yngre år honom icke gynnande. En mörk och distrait uppsyn, ett magert och gulblekt ansigte, gåfvo icke tillkänna en ynglings vanliga liflighet, än mindre något snille. Men när denne yngling ville behaga, ville vinna någons vänskap, utbrast ur hans ögon en förtjusande låga: en behaglig rodnad spriddes i hans ansigte; alla hans åtbörder blefvo talande och instämde att teckna hans hjerta. Det intryck han gjorde kunde aldrig utplånas. Creutz har i äldre år i visst afseende blifvit vackrare. Molnet, som höljde hans uppsyn, hade försvunnit, men gudalågan, som sig derur frambrutit, var förlorad. Hans ansigte var fylligare, hans hy jemnare kolorerad, hans utseende var af en man af verld, men författaren af Atis och Camilla fanns ej mera.

Jag besökte Creutz af nyfikenhet att känna honom. Det fordrades ej mera att af honom blifva intagen. Vi knöto en vänskap, som blifvit oupplöslig och intimare dag från dag. — — Vänskapen mellan Creutz och mig var danad för evigheten, grundad på våra gemensamma behof att meddela

arandra våra ideer, att af hvarandra upplysas och äfven att prisas, hvilket gen annan med mer öfvertygelse kunde göra, icke heller var lika smickade af någon annan. Under tio års förlopp, intill dess att Creutz såsom rordnad minister vid spanska hofvet afreste, voro vi dagligen tillsammans. ina bekantskaper blefvo hans. Vi åtföljdes i alla hus och voro oskiljaktiga i alla promenader. Han följde mig äfven tvenne somrar till Skenäs ill Gyllenborgs moder), der jag i en landsort, kär för mig från min pädaste ålder, under min mors ögon och i sällskap af min vän, egde på tt ställe förenadt allt som fordrades att uppfylla mitt hjerta med de ljufligaste känslor. Saknadens (!) tårar under denna beskrifning tvinga mig att på en stund nedlägga pennan.

Min unge väns lysande exempel hade redan framkallat min skaldemö, som efter en öfvervunnen blygsel fortsatte sina försök i ett vitterhetssällskap, dit vi kallades till medlemmar. Eklef, kongl. sekreterare i utrikesexpeditionen, hade stiftat detta sällskap i form af ett ordensgille, dels för att ådagalägga sin besynnerliga skicklighet i sådana inrättningar, dels för att derstädes få producera sitt magra snille och tvinga sig till åhörare af sina vanskapliga foster. Hans företräde så i anseende till ålder som syssla framför ungdomen i kansliet, gjorde att vi smickrades af kallelsen och ingingo under namn af «Tankebyggare» i sällskapet, med all möjlig nit att befordra dess föremål. Det är detta sällskap, som, efter tre volymers utgifvande af de såkallade *Våra Försök*, till större delen misslyckade, slutligen har, under fru Nordenflychts inseende, skänkt åt fäderneslandet de bästa vitterhetsarbeten, som öppnat för svenska snillet ett upplystare fälthvarf.

Grefve Creutz egde framför mig ett ostridigt företräde i detta sällskap. Kunnan af den vackra litteraturen, den han isynnerhet inhemtat, ett tidigare snille, tillika med naturen af de ämnen han till dess föremål hade valt, icke öfverskridande kretsen af dess förmåga, var orsaken, att hans första skaldestycken redan synas danade af mästarens hand. Sådana äro hans «Sommarqväde» och hans «Elegi», båda införda i Våra Försök, och i senare tider i samlingen af hans arbeten intagna. Mitt snille deremot, af en sednare mognad, hade tillika den olyckan att utvälja ämnen alltför vidsträckta, att med dess då egande upplysning omfattas, ett skaldeslag, som fordrar den mesta förfarenhet af verlden och kunskap om menniskan. Följden deraf har blifvit, att mina satirer, införda i Våra Försök, äro alla, oaktadt några träffande drag, osmakliga och på intet sätt svarande mot ändamålet, hvarföre jag ock ur samlingen af mina arbeten dem uteslutit. *Ungdomens Försvar* är det enda arbete af min hand, som jag funnit förtjent att ur «Våra Försök» utdragas och efter skedda förbättringar bland mina senare arbeten införas. Den målning, som derstädes är införd af två unga skalders, Creutz' och min, förtroliga vänskap, bör göra detta arbete intressant för alla läsare.

Creutz' «Sommarqväde» är en idyll af den författaren egendomliga täckhet, endast något för vidlyftig i sina målningar för att kunna rätt sammanhållas, men utmärkt genom den språkets och versens melodiska klang, hvari Creutz var mästare, och som är förvånande under en så tidig period af det 18:de seklet. Man kan i sanning med rätta tillämpa på Creutz och Gyllenborg gemensamt, hvad Franzén yttrar om den sednare ensam, att de «ännu efter Stjernhjelm och Dalin blefvo skapare af Sverges språk och skaldekonst». Särskilda partier i detta poem äro af stor pittoresk skönhet:

Der syns en helig lund, som skryter
Att han af ingen yxa vet,
Och här ett fält i ljuset bryter,
Der hundra hjordar gå i bet.
En bäck från höjden kullrar neder,
Och kring det friska gräset leder
Sitt obestånd och stolta dön;
Han sig i villoslingring kröker,
Tills han sitt skum med bullret öker
Och störtar sig i salta sjön.

Se, hafvet tusen holmar delar,
Der dagens stjerna svalkar sig,
Och på dess hala yta spelar,
Att desto mer förblinda mig.
Ett mjölkhvitt segel ögat röjer,
Hvar sig en göthisk byggnad höjer
Af tid och luftens våld förstörd;
Men snart den lätta duken sväfvar
Förbi ett fält, som hettan sträfvar
Att kröna med en gyllne skörd.

— — — — — — — — — — — —

Men nya syner ögat gläda:
Förvillad i en löfrik park,
Der mina fötter ljufligt träda
På en med blomster bäddad mark,
Jag ledes i förtjusta dalar,
Der träden öppna sig i salar
Och straxt derefter skockas fram.
Jag ser en spräcklig skugga darra,

Hvartenda träd syns ljuset narra
Att leka nedanför dess stam.

Nu börjar marken slutta neder
Och sjunka i en lönlig gång,
Som mellan tvenne kullar leder;
Ju mera lunden blifver trång,
Ju mer syns ljuset ock försvinna;
Hit kan ej något väder hinna,
Och när man midt i dalen är,
Man af en okänd vördnad ryser,
Ty fastän dagen klarast lyser,
Så segrar likväl natten här.

— — — — — — — — — — —

Men solen himlen öfvergifver,
De tysta skuggor skrida fram,
Med ljuflig vanmakt herden drifver
I svala skjulen sina lam;
Re'n samlas aftonrodnans skänker,
Den friska perledaggen stänker
På örten en förnyad saft;
Re'n sömnen på dess tunga vingar
I lätta drömmar återbringar
De nöjen jag om dagen haft.

Elegien utgör en herdes klagan öfver sin herdinnas het; han är färdig att dö och yttrar sitt sista far- till lifvet i följande verser:

Farväl, J täcka fält, farväl, J gröna lunder!
Du hulda jord, som ofta blödigt såg,
Hur mina knän på dig för Zephis fötter låg,
Tag mot hvad återstår af mina sista stunder,
Göm dessa tårar i ditt sköt;
Törhända de en gång min Zephis fötter väta;
Ack! tänk om en af dem i någon blomma flöt,
Den Zephis kunde se'n i sina lockar fläta!

Du täcka bloss, som med ditt bleka sken
Försilfrar denna park, förtjusar dessa nätter,
Om Zephis trampar mina ben,
När hon vid källans rand sig efter vanan sätter,
Glöm ej att då dess skugga måla af,
På det min sorgsna hamn, som sväfvar här allena,

Med hennes kunde sig förena,
Och jag en himmel finna i min graf.

Du vestanväder, när du andas
Och leker kringom Zephis famn,
Låt mina suckar med dig blandas,
Och sorla stundom fram mitt namn.
Och du, du sista suck, som drifs från bröstet ut,
Om dig en pust så lyckligt kunde föra,
Att du hann fram till Zephis öra,
Så hviska om mitt qval, min kärlek och mitt slut.

Så mjuka, fina och välljudande vers hade ännu icke blifv skrifna på svenska, och en sednare tid har blott sällt uppnått deras skönhet. Man har svårt att förstå, hu dessa sköna profstycken af 18:de seklets poesi nume kunnat nästan falla i glömska.

Gyllenborgs bidrag till denna samling af vitterhet försök, «Ungdomens försvar», i form af skaldebref t grefve Creutz, eger redan den afgjorda didaktiska rig ning, som i allmänhet utmärker hans arbeten, jem det stoiska förakt för sin egen samtid, som äfven är e af författarens karakteristiska drag, hvilket ej minst b drog att förskaffa honom denna samtids aktning, på sam ma gång som det påminner om vissa romerska förebil der, hvilka äfven hade för sed att klandra sin samtid jemförelse med en förfluten verklig eller inbillad gyllen tid af sedernas renhet och enfald. Ifrågavarande sång går ut på att ådagalägga ungdomens rätt att njuta si ålders oskyldiga nöjen, hvarvid författaren apostrofera å ena sidan de gamla, som emot naturens ordning vilja hämma ungdomens glädtighet, och å andra sidan de unga, som, på ett lika onaturligt sätt, i en förtidig ål derdom tillegna sig de gamles trumpenhet, öfverklokh och leda vid lifvets ädlare njutningar:

Vi unga, vi, min vän, om nöjet böra tala:
Vår oskuld vare pris! hon ger oss rätt dertill.
Förgäfves lastens träl vår glädje härma vill.

Med helsans gudakraft, för oss att andan draga
Ett nöje redan är — hvad kan oss det betaga?
Månn' något sinnesqval? vi känna intet brott.
Månn' lyckan? hon af oss har intet offer fått.
Med lätt och lifligt blod och lika drift och styrka
Man ser oss lust och lek och snillets bragder yrka.
I nyttig arbetsro än löper tiden bort,
Och än i skog och mark vi finna den för kort.
Naturen möter oss, som ensam öfverväger
Allt nöje som af konst och kunskap menskan äger.
Det var på gräsets bädd hon oss sin pensel gaf
Och blandade sin färg att måla sommarn af *).
När har hon för vår syn sin fägring ej förklarat,
Af dig ett utrop ryckt, i bergens grottor svaradt?
Och under is och snö ännu ej utan prakt **)
Har hon ej äfven mig i stundens tjusning bragt?
Då först beklagom oss, när, för att nöjet råka,
Vår slöga tanka skall en tröttsam omgång tråka;
När för en mattad syn naturen undanflyr
Och konsten i dess brist skall aktas kär och dyr.
Hvar ålder, säger du, hvar menska har sitt nöje.
Hör dessa gubbars skratt — hvad vittnar detta löje?
Ett nöje som är lånt och andas med besvär:
Det sanna skrattar ej, dess rum i hjertat är.
O du, som nöjet känt af Astrilds första låga,
Säg, har det dig förmått ett enda ord att våga?
Med möda för sig sjelf det sig förklarat har;
En suck i hemlighet dess enda uttryck var.
Dess ljufva värma gör att först man lifvet känner.
Det ej den yrsel är, som äldre menskan bränner;
Det är den ömma eld, som själen gör förtjust,
Som sjuder hjertat opp, gör vattnadt öga ljust.
Min ungdom! huru skall jag prisa nog ditt värde,
Den sällhet, som du först mitt hjerta känna lärde?
Ack! skall jag gammal bli, må gnistan dock af dig
Derinne hysas än, att återlifva mig.

Men Creutz, jag på ditt fält ej längre bör förblifva:
Dig tillhör, ömma skald, att kärleken beskrifva,
Tillika med dess pris vår ålders ära gör.
Hvem nekar oss vår rätt, när man din lyra hör?

---

*) «Sommarqväde» af *Creutz*. **) «Vinterqväde» af *Gyllenborg*.

Men är vår ungdom värd att hennes rätt förfäktas?
Knappt lemnas hon sig sjelf, än hon på fädren slägtas.
Hvad skam! man yngling är och vet ej vara ung:
Man skyndar alla sätt, som göra själen tung;
Man har för tidig kraft att på naturen råda.
Förgäfves myoket godt en ynglings ögon båda;
Jag kallar honom ung, hans uppsyn mig bedrar,
Hans högmod gammalt är och mannastyrka har.
Förgäfves lust och lek hans ungdom honom ernar;
Med brottsligt öfvermod han mot sitt nöje spjernar.
Med afmätt höflighet han oss till mötes går,
Hans hjerta härdadt är, hans list är fyrti år.
Hvad sällskap retar här min lugna skaldeåder,
Församladt kring ett bord, der vinningslystnan råder!
Förgäfves vårens sol naturen återfödt,
Hos dem är vinter än och hjertat lika dödt.
Förgäfves bjudas de att aftonsvalkan andas,
Än under anlets svett de nötta korten blandas.
Allt ljufligt har förgått, allt menlöst är förbi,
Och ingen känsla mer som ej är raseri.
Förgäfves lifvets vår vill muntra rodnan skydda,
I förtid åldras de af falskt bekymmer brydda,
Och deras anlets färg en vanför blandning är
Af ungdoms liflighet och ålderdoms besvär.
Du, gubbe utan skägg, dock afsky mest förtjenar,
Som knarrig, njugg och feg, all ålderns svaghet länar,
Som på din lefnads väg i bakvänd ordning går
Och sist skall yngling bli med grått friseradt hår.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Huru Creutz och Gyllenborg sedan upptogos i Nordenflychts förtroliga umgänge, och hvilken infly[t] de utöfvade på hennes poetiska utveckling, har jag i föregående berättat. Det som Gyllenborg framför värderade i detta umgänge var det tillfälle till inbö[r] granskning, som derunder erbjöds. «Vårt förnämsta st håll», säger han, «var hos fru Nordenflycht, hos hvil under reviderandet af våra arbeten den förbättrade u laga bereddes, som efter några års förlopp öfverlemna åt allmänheten (under namn af Vitterhets-arbeten, gifna af ett samhälle i Stockholm). Jag kan ald

;lömma de roliga stunder vi tillbragte under detta arete.»

Han prisar den anda af sannt brödraskap, som utärkte deras ömsesidiga granskningar, och fortfar:

Det var under denna sälla tid som jag författade mitt första fullkoma (!) arbete *Satiren öfver mina Vänner*. Jag har att tacka det muntra ne, som mitt älskade sällskap mig meddelat, för den liflighet, som andas letta arbete och i ett skaldestycke aldrig fyllest kan värderas. Det är enda af mina arbeten, som förmått att tränga sig till alla landsorter i ett ostördt minne bibehållas. Alla der framställda porträtter äro gna efter naturen. Originalerna igenkände sig utan att såras och delo i skämtet. Creutz, som aldrig förmådde att yttra någon känsla utan d hänryckning, kunde ej misstaga sig om hvilken var åsyftad i teckninι af den vän, «som kiknar bort af fröjd och mig i armen fattar h repar tanken opp och andra gången skrattar»; icke heller Carl rpadius i teckningen af den andra, som «tittar under lugg Men ser smånöjd ut och grinar sjelf i mjugg». Målningen af mina två nrater i justitie-kanslers-kontoret var den enda der någon galla röjdes, med ilken jag hämnade mig på den ledsnad jag alla förmiddagar en stund iste uthärda vid deras sida. Sysslan blef för mig dag ifrån dag odrägligre. Creutz, såsom varande kanslist i hof-kanslers-kontoret, var mindre af sslor besvärad, men önskade, ej mindre än jag det gjorde, att med heder ınna derifrån entledigas. Ödet gynnade vår önskan. Vi flyttades båda på ι gång i en högre krets, der vi hade den lyckan att åtfölja hvarandra, och n oskattbara sällhet att utan afbrott fortsätta den närmaste vänskap.

Ur denna «Satir öfver mina Vänner», det enda poem ıf denna diktart som Gyllenborg ansett värdigt en plats ι den sednare samlingen af sina dikter, vill jag meddela det stycke, hvarpå författaren syftar i nyss anförda excerpt ur hans biografi, och der han tecknar sina vänner Creutz och Torpadius samt sina kamrater i justitie-kanslers-kontoret.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Jag klifver ur min säng, tre gånger kroppen sträcker,
Att armen än till tak och än till väggen räcker;
Tre gånger gäspar jag på ett så kräsligt sätt,
Att timmas tid behöfs att vrida munnen rätt.
Ack, korta, sälla tid! mitt hår man redan kammar,
En tjock virginisk rök från spotska läppen dammar.

Re'n höres skrik och skratt; min dörr på gafvel slås:
Nå! vänner nu igen? ja vänner, det förstås.
Två snillen rusa fram, Apollos värda gossar;
Den ena helsar knappt förr'n han ett infall lossar.
Strart ger den andra till ett skrik i himmels höjd,
Och sig för hjessan slår och kiknar bort af fröjd.
En gång han skrattat har; han mig i armen fattar,
Och repar tanken upp och andra gången skrattar.
Den förre flatna tycks och tittar under lugg,
Men ser så smånöjd ut och grinar sjelf i mjugg.
När han med fägnad ser att första profvet lyckas,
Skall till det minsta ord med nya löjen smyckas.
Hans tanke blir så fin att knappt man henne ser,
Och det ej qvickhet är, som hjernan möda ger.
En ljumhörd kunde tro att här har vankats nöje,
Som sett den enas grin, den andras gap och löje;
Men jag, som för min synd två friska öron har,
Jag kände bäst hvad straff en trugad qvickhet var.

En skald berömmas vill: jag usle det förgäter;
Man på min ringa smak och korta insigt träter.
Med vild, poetisk hämnd i later, ögon, hy,
De gripa käpp och hatt och ur min åsyn fly.
Jag åter andas får och gå i mig tillbaka,
Jag börjar mindre le och mera nöje smaka.
Nu gäller resan ut till syssla och besvär,
Som, hur det plågar mig, af vanan drägligt är.
Jag andra vänner får, som det beslut förstöra;
De göra mig besök, ty de ha intet göra.
Ej för min egen skull mitt sällskap söka de,
Men tiden är dem lång, de måste menskor se.
De allestädes gå, att alla ställen rata,
De söka känna folk, att folk dess närm're hata.
Att väja deras syn och deras tungor fly,
Bör man dem sällan se, att alltid synas ny.
I denna vänne-flock jag hela timmen nöter.
Hur sällan är den klok, som ingen syssla sköter?
Mitt sysslolösa folk af lösa tankar drifs,
Och ämne letas upp, der intet ämne gifs.
Nu mig den ena vän sin gårdagslefnad täljer,
Och åt sitt sällskaps ro sitt förra sällskap säljer;
En ann' till pricka vet hvad vissa herrar sagt,
Och hvart förfluget ord på troget minne lagt.

Hur matt det sällskap är, som endast förråd äger
Af hvad som andra sagt och intet eget säger!
Till lycka hastigt nog ock detta förråd tröt,
Att åter nyttja det man ändtlig' laget bröt.

Med snabba löparsteg jag till min syssla hastar,
På vägen än en vän i vägen hinder kastar.
Han nyss från landet kom: han frågar hvar jag bor,
Och kärligt helsar mig från syster, bror och mor.
Jag fåfängt står på språng, jag höra skall min lexa,
Hur gamla vänner må, hur deras ungar växa.
Min goda landtman tror, att stadsfolk intet gör,
För det man pudrad är och ej i åkern kör.
Att all vår syssla är att goda värdar vara
Och fägna alla dem, som komma och som fara.
Jag flyr i närmsta gränd, men knappt jag sluppit har:
I nästa hörn en vän mig under armen tar.
Allt hvad han sade mig kan ej i verser binnas;
Det minns jag, att hans tal var icke värdt att minnas.
Det gick på kläder ut: han granskar hvarje tråd,
Och till en smaklig drägt vill hemta mogna råd.
Ej Maros vandringsman så många faror hände,
När honom hamn från hamn de ilskna gudar sände,
Som på min korta väg jag måste kännas vid;
Jag ändtlig' hamnen ser och min förlossnings tid.
Nu tro, jag vänner får, ett tjog af embetsbröder;
Oss sysslan tvingar hop och tvungen vänskap föder.
Som syskon lefva vi, vi dela sorg och ro,
Och se för när hvarann att väl hvarannan tro.
Allena storma de och brödra käckt hvarannan;
En förman kommer in; då tro, de rynka pannan:
Man skrifver, springer mer, och den blir hållen bäst,
Som mest beställsam är och som kan svettas mest.
Jag såg en nedrig slok sig ner i stoftet kröka
Och för en oviss gunst sin säkra ringhet öka.
Jag såg ett ringa djur, som grälar år från år,
Och tror sig nog belönt, när han en helsning får.
Låt dem få ha sin ro! Jag vill mitt omak spara,
Så lat, att jag en gång ej låss att flitig vara.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Denna satir är, som vi höra, temligen tam, till och natt i sin tillgjorda vrede, om man undantager ut-

fallet mot herrarne i justitie-kanslers-kontoret. Gyllenborg var af alltför tungt lynne, och kanske alltför stor samvetsgrannhet, att kunna tillegna sig den rätta satiriska styrkan och elden, det genomskärande invektivet, det brännande åtlöjet. Han är här, liksom i sina öfriga skrifter, i grunden den allvarsamma, välmenta, något tungrodda moralisten, som för tillfället slår sig på att drifva spe med sina vänner, något som dessa kanske mera för personens än för sakens skull kunde för tillfället låta sig behaga. Teckningarne af vännerna sägas vara dragna efter naturen. Man har dock svårt att under den gapiga flep, som Gyllenborg tecknar, tänka sig den snillrika och älskvärda grefve Creutz, den beundransvärda skalden, den fulländade diplomaten och hofmannen.

Den förändring i sin ställning, hvarpå Gyllenborg anspelar i sist anförda stycke af autobiografien, timade det betydelsefulla året 1756, då ständerna upphäfde sig till det kongl. husets enskilda förmyndare, afsatte prinsarnes uppvaktning och tillsatte en ny. Till guvernör utnämndes efter Tessin riksrådet grefve C. F. Scheffer, till informator efter Dalin professor Klingenstjerna, till kavaljerer, hos kronprinsen Gyllenborg, och Creutz hos Fredrik Adolf. — Gyllenborg blef vid denna underrättelse så utom sig af glädje, att, såsom han sjelf berättar, «några bref, dem jag från justitie-kanslers-kontoret dagen förut till genomläsande och svarens uppsättande emottagit, blefvo vid första tidningen om min nya tjenst kastade på elden. Obekymrad huru förlusten skulle ersättas, gjorde jag med det lifligaste nöje åt hofkavaljern ett lysande offer af registratorn».

Ehuru påtvingad hofvet under sådana förhållanden, förstod Gyllenborg likväl att snart nog tillvinna sig kronprinsens välvilja, och innan han sex år derefter lemnade sin tjenst, hade han äfven lyckats förvärfva de höga föräldrarnes ynnest genom den ömma vård, som han eg-

ıade prinsen, och den kloka opartiskhet, som han iakt-og i afseende på politiska angelägenheter. I början ågo likväl de nya kavaljererna sig vid hofvet bemötta ned afgjord kallsinnighet, att ej säga förakt. «I hofcir-:eln på kungsgårdarne», säger Gyllenborg, «gjorde vi n ömklig figur, ansågos med sneda ögon, och utan att eltaga i det ringaste nöje lemnades vi vid sådana till-illen i den föraktligaste glömska.» Han fortfar:

Det var under en sådan gemensam belägenhet för grefve Creutz och ig, som vi ännu närmare förenades än vi det någon tid varit, och vi ınde behofvet af hvarandra omistligt för oss båda. Vi fortsatte våra van-ʒa tidsfördrif, meddelade hvarandra våra vers, skiljdes för en stund från ıflefnadens tvång, smakade friheten med fördubbladt nöje och ansågo den ömska, hvarmed man tänkt att oss förödmjuka, för en verklig välgerning.

Vid vår ankomst till Stockholm togo vi vår skada igen. Det var den len i den goda ton att vara illa vid hofvet. De förnämsta rådshusen och inistersocieteten, den brillantaste som någon tid varit i Stockholm, öpp-des för oss likasom för ankomna främlingar, med all den aktning som m bevisas, och tecken af vänskap. I ett sällskap af de mest upplysta och lefvade så väl svenska herrar som utlänningar och fruar af de högsta ıgter och uppammade i stora verlden, lärde jag att känna denna för mig ekanta bana bättre än jag i hofvet dertill kunnat vinna någon anledning. g såg ett högmod mera grundadt på en sann förtjenst eller allmänt an-ʒna fördomar och följaktligen mindre sårande, mindre inskränkta begrepp, era kunskaper, mera vett, mera behagliga seder, och ett bemötande lika iljdt från krus som ett ohöfligt förhållande. Inlåten i detta sällskap nytt-de jag till min fördel så ofta min tjenst eller andra göromål lemnade mig l dertill. Jag deltog i alla supeer och baler i de för mig öppnade hus. ıg rådfrågade den rådande smaken så väl i mitt uppförande som klädnad, rilken efter den tidens tillåtna bruk af sidentyger och sammet efter års-derna äfven af mig antogs, så väl att i hofvet och äfven i allmänheten nna det anseende som min tjenst fordrade, som i synnerhet att behaga in unge prins, hvilken på klädedrägten fäste en grannlaga uppmärksamhet. nder all denna yta af fåfänga var jag ej dess mindre invertes filosof och rfattade under mitt ständigaste umgänge i stora verlden «*Menniskans lände*» och «*Verldsföraktarn*».

Det var hos Aspasie som jag utvecklade de filosofiska idéer, som med itt väsen blifvit införlifvade under mitt studerande vid akademien. De ıro för djupt hos mig intryckta att någonsin kunna utrotas. Under alla nskiften af min lefnad hade jag bibehållit dem både i mitt minne och itt hjerta. Den öfverensstämmelse med dessa idéer, som jag fann hos fru

Nordenflycht, gjorde hennes sällskap för mig ännu dyrbarare. Trött af hofvet och stora verlden sökte och fann jag hos henne den behagligaste hvila. Hon styrkte mig icke allenast i min filosofi utan äfven att framhärda i mina böjelser för skaldekonsten. En gång, när jag reciterade för henne mitt poem om «Menniskans Nöjen», glömmer jag aldrig den extas, hvarmed hon afhörde följande strof, der Nöjena tilltalas:

Er tillhör ju den första ära,
Ty eder lag den första var:
Förrän jag känt förnuftets lära
Jag nöjets lära dyrkat har.
Jag kunde le och vällust njuta
Förrän jag redigt kunde sluta.
Förrän jag namnet Gud förstod
Jag glädjeoffer honom tände,
Och förrän jag hans allmakt kände,
Så kände jag att han var god.

Hon fann i dessa enfaldiga vers ett behag som nu mera icke kännes. «Gref Gyllenborg», ropte hon, «ni är poet, tänk ej att blifva något annat; ni blir det aldrig. Grefve Creutz gör snarare lycka i verlden. Gör sjelf er egen lycka, er egen förnöjelse, och var säker på ett namn, mera varaktigt än någon embetsmans, huru hög han må synas.» Detta råd var för nära öfverensstämmande med min egen böjelse för att icke lemna ett beständigt intryck. Jag har följt detta råd, och vet ej om jag gjort väl deri eller icke. Huru äfventyrligt är det icke att stödja sig på en snillegåfva af den flygtigaste varelse och den man förlorar utan att veta det!

Under våra lediga månader från uppvaktning vid hofvet fortsatte Creutz och jag våra litterära sammankomster hos Aspasie. De öfriga ledamöterna af sällskapet togo föga eller rättare ingen del i vårt förehafvande, till vår stora förnöjelse och ej ringa lättnad i vårt arbete. Vi redigerade i ordning en tillräcklig samling för en volym, den första delen af våra Vitterhets-arbeten, hvilken påföljande året 1759 från trycket utgick. De förnämsta arbeten i denna volym af fru Nordenflycht äro *Tåget öfver Bält*, som framdeles af mig vidsträcktare skulle utföras, hennes Ode öfver *Carl XII:s passage öfver Düna-strömmen* och, hvad som i synnerhet gjort henne förtjent af ett odödligt namn och tecknat hennes djupsinniga snille, hennes *Ode öfver Guds varelse* i anledning af några vers ur Exoden. Creutz och jag sparade våra förnämsta arbeten till nästa volym. I denna infördes allenast af Creutz en filosofisk målning af begärelsernas bedräglighet och en saga kallad *Svalorna*, der han äfven i ett satiriskt skämt tecknat sitt målande snille. Mina förnämsta arbeten i denna första volym äro *Satiren öfver mina Vänner*, den jag redan omtalt, en annan öfver *Folkvisan*, den jag ej funnit jemngod med den förra och derföre uteslutit ur samlingen af mina arbeten. Mitt *Vinterqväde*, författadt större delen i släda under en vinterresa till

ås. Styrkan af målningen i detta poem kontrasterar mot den ljuflighet, i Vårqvädet är rådande, och tecknar min omsorg att vinna ton efter t, hvilket af de flesta skalder till större delen uraktlåtes, der man är att igenkänna samma hand, samma språk, med föga förändringar i slags arbete som framställes.

Gyllenborgs Vinterqväde är ett bland hans mest de poemer i den beskrifvande tonarten. Det är, lifligt, klart som en vacker vinterdag:

Af denna luft och styrka närde
De fordna Göther ammats opp,
Som under denna himmel lärde
Att fylla ärans högsta lopp.
Med frihetsandan ifrån Norden
De kufvat envåld, hämnat jorden,
När Rom dess stolta drottning var,
Men sig i lustans armar söfde,
En myndig styrsel sjelf behöfde,
Och ok af raska händer bar.

Du land, som varit hjeltars moder,
Blif aldrig trälars usla bo.
Den dygd, dig vunnit ärestoder,
Låt evigt i ditt sköte gro.
Än bör du verlden dygder lära:
Låt fosterbrödra-tro och ära
I helgd hos svenska hjertan bli.
Dens namn låt evigt mörker gömma,
Som född i Sverge vågar glömma
Sig vara född att lefva fri.

Jag andas frihet i ett läger
Der om min tid jag ensam rår,
Der jag mig sjelf, min tanke eger
Och mina nöjen idka får.
De köpas ej med andras möda
Och tarfva endast för sin föda
Det öga jag naturen ger.
Jag hennes bild i skuggan följer
Och gudatycket, som hon höljer,
I nya strålar åter ser.

Mitt öga villas i en öcken,
Der hösten jordens yta dränkt
Och mellan storm och djupa töcken
Naturen i sin dvala sänkt.
Än nalkas mera mörka tider:
Den snö, som nordens anda sprider,
Har afskilt verlden från min syn.
Att mig mot vinterns anfall skydda,
Är jag begrafven i min hydda
Inunder fall af frusna skyn.

Men nordan sina vingar sänker:
Min nakna torfva vinterklädd
I dagens ljus försilfrad blänker
Och yfves af sin hvita bädd.
Vid strålars glinder på dess yta,
Jag drifvan ser i tårar flyta
Och nya floder hota mig.
En lycklig frost dem sammantvingar,
Den klara is på fälten bringar
Der jord och himmel spegla sig.

Ej mer de grymma böljor rasa,
Den vilda styrkan fängslad är.
Du haf, de lätta seglens fasa,
De tyngsta bördor tåligt bär.
Förgäfves du mot kölden stretar
Och dina hätska vågor retar,
De stelna midt i deras lopp.
Du tyst och spak i bojan hvilar,
Och sjelfva nordans skarpa ilar
Ej väcka dig ur dvalan opp.

Dig redan djerfva fålen trampar,
Som på din rygg sig skyndar fram;
Han ilsken först mot marken stampar,
Då luften fylls af fruset damm.
Men snart han ner åt isen hastar:
Hur lätt han blanka föttren kastar!
Hur stolt han prydda betslet rör!
En hastig takt af bjellror klingar,
Som bergens frusna genljud tvingar
Och våta Näcken häpen gör.

En skönhet sig i slädan hvilar
Och sig åt älskarns vård betror,
Som lik den stolta örnen ilar
När dufvan fångas i hans klor.
Från vittnen skild, som gjort hans plåga,
Han yttrar fritt sin ömma låga
I trots af alla stränga bud.
Den blyga nymfen låss ej höra,
Men af en hufva, hvilket öra
Kan täppas för ett älskadt ljud?

En ledig töm i älskarns händer
Ej mer af fålen vördad är;
Men frågar man hvarthän det länder,
När den är med som man har kär?
Ett lyckligt par sig blott betraktar,
Ej bråda djup, ej höjder aktar
Der slädan som en ljungeld far.
I drifvan ändtlig' båda hvälfva,
Men förr än nymfen hunnit skälfva,
Ett famntag henne räddat har.

— — — — — — — — — — —

-en det är icke blott den yttre vinterliga naturen yllenborg skildrar; han lemnar oss äfven interiörer, eristiska och natursanna, som vore de tecknade af re-målare:

— — — — — — — — — — —

Vår sol i skogen gått att döljas
Förrän jag dagen ändad tror;
De hvita fälten öfverhöljas
Af aftonskuggans glesa flor.
I spåren, som till hyddan leda,
Sitt täcke natten börjar breda
Der jag om vägen oviss far.
Men nu ett ljus man fjerran skådar,
Och snart en bunden husvakt bådar
Att skenet ej bedrägligt var.

Jag föres i en landtmans hydda,
Som i palats sig aldrig trängt;
Men glädes att en nödställd skydda,

För den sin port han aldrig stängt.
I verldens vrå ännu man möter
Hos er, J barn af tappra Göter!
Den gästfrihet, de gamles dygd,
Som fåfängt lyser hos den rika,
Men går från hjertat ut tillika
I famnen af vår stilla bygd.

En klufven gran här inne sprakar,
Och rummet af dess sken förgylls:
Man sig kring vida spiseln makar,
Med glam och sager tiden fylls.
En sig en älskad granne väljer,
Och när han hårda björken täljer,
Han hennes namn i virket skär.
En hemlig blick hon honom sänder,
När ullen mellan hennes händer
I hundra lyckor virkad är.

Men ljusen tändas, julen firas.
Med sparsam lefnads öfverflöd
En landtmans bord för vänner siras,
Med dem han delar nöjd sitt bröd.
Kom, matta stadsbo, kom att blandas
Med bygdens folk, om du vill andas
En glädje okänd i din verld;
Men lemna der ditt falska löje
Och smitta ej ett menlöst nöje
Med smaken af din tomma flärd.

Den skörd, som varit åkerns heder,
Men under slagan blifvit mjuk,
Man på den hårda tiljan breder
Och dansar på den gula duk.
Än hvarje par sig särskildt svingar,
Än i en ring sig skaran tvingar,
Och än man sväfvar i en rad,
Som sig i hundra hvirflar kröker:
Man spelets ljud med sången öker
Att göra dansen mera glad.

— — — — — — — — — — —

Andra volymen af våra Vitterhets-arbeten — fortfar Gyllenborg — år sednare blifvit utgifven, i början af 1762. Ehuru tiden ej ännu är i

ıra dess innehåll, anser jag likväl nödigt att härstädes göra det, för att : vidare afbryta berättelsen om vår hoflefnad. De förnämsta poemer af fru denflycht, intagna i denna sednare volym, äro: *Fruntimrets Försvar*, ett rdeligt vedermäle af hennes vidsträckta kunskaper; ett poem, adresseradt *Storfursten i Ryssland*, författadt på de skönaste vers och der hon i synıet i målningen af Peter den store tecknat sin vanliga tankestyrka; *'debrefvet till Criton*, der hon visar sig ej mindre filosof än skald i beandet af den fråga, som några år derefter af den ryktbare Rousseau vit framställd: hvilket mera bidrager till menniskans lycksalighet, kun› eller okunnighet? Af Creutz äro flera mindre poemer i denna volym rda, i sednare tider bland hans arbeten intagna, dem jag onämnda för.r för att endast uppehålla mig vid det mästerstycke, som förevigat ı minne: poemet *Atis och Camilla*. Aldrig någon svensk skald, hvarken eller efter hans tid, har i likhet med detta poem förmått att förena lifligaste målning och inbildningsgåfva med naturens ömmaste känslor. leken är derstädes tecknad med en oskuld, som endast förmår att göra afmålning intressant. Alla andra som oss vanligen meddelas, tecknande eller mindre förderfvade seder, huru osmakliga äro de icke i jemnfö3 med Atis' och Camillas enfaldiga och förtjusande kärlek. *Daphne af* atz, likaledes införd i denna volym, tecknar skaldens umgänge i stora lden). En aftagande oskuld röjes i den målning af kärleken, som derles meddelas, hvars saknad efter min tanke icke af de lifligaste färger nat uppfyllas. Mina arbeten införda i denna sednare volym äro: *Menniıs Nöjen och Elände*. Inbildningsgåfvan i det förra poemet kontrasterar ; tankestyrkan i det sednare. Under en olika förtjenst anser jag dem a af lika värde. Företrädet dem emellan ankommer på smaken. *Verldsıktarn*, mitt mästerstycke (!), är en frukt af flera års erhållen förfaren-, så väl af umgänget i stora verlden som mitt bivistande af riksdagarne. mitt första ungdomsförsök i detta ämne äro endast de tvenne första och två sista raderna bibehållna. *Afsked från Ungdomen*, i hvilket poem törhända äfven bort taga afsked af Sånggudinnan, är en målning af mig f sådan jag varit i den förflutna tiden, som i ordning kommer att vie beskrifvas. — — — —

Det var denna volym af vännernas Vitterhets-arten som plötsligen för allmänheten uppdagade hela 5nheten af grefve Creutz' snille, och uppfyllde fäderslandet med en förtjusning, som verkligen varade gra decennier, och som ännu i många poetiskt stämda ·rtan återlifvas vid läsningen af Atis och Camilla. ıtet språk har något vackrare att erbjuda», säger Hamrsköld: ännu sedan Runeberg diktat är Atis och

Camilla, i afseende på fantasiens saftighet, mjukhet oskuld, språkets renhet, smidighet och outsägliga ljud den skönaste idyll, som svenska litteraturen Man får under denna svenska idyll ej föreställa si nordiskt landskap, befolkadt af naturens enkla barn, klädde i fårpelsar, tala landtbygdens konstlösa spr heller ett det 17:de seklets herdestycke, der herdi klädda i siden med blomsterprydda stafvar, valla får, uppvaktade af förklädda prinsar; — Atis och milla skildrar ett arkadiskt landskap med lundar ger och myrten, som befolkas af gudar, med str badade af blåa sommarvågor, som spegla det templets pelarrader, ett landskap, hvars figurer är dar eller gudars likar: — Dianas höga prestinna kärlek sökt af en ung lejonjägare, de älskandes ningar och slutliga förening, äro diktens hufvudän

— — — — — — — — — — — — — — — — —

I de Arkadska fält, långt från de stolta städer,
Der nöjet säljes bort för ärelystnans väder,
Uti en ljuflig trakt, dit oskuld lyckan drar,
Der glädje, frid och lugn ses fästa henne qvar;
Der strömmar kröka sig i blomsterrika dalar,
Der allt af kärlek rörs, och allt om kärlek talar:
I denna sälla bygd Camilla lifvet njöt,
Hon född och uppfödd var i menlöshetens sköt.
Vår sol, som i sitt lopp naturens fägring målar,
Har aldrig förr så skönt fått råka med dess strålar.
Behagligheten sjelf dess hela teckning drog.
Uti sitt gudaverk en vällust himlen tog;
Och dygden ville sjelf Camillas skapnad söka,
Att mera älskad bli och så sin dyrkan öka.

Hon till Dianas tjenst från födseln offrad var;
Och i sin lugna själ hon hennes lagar bar.
Uti gudinnans lund hon lifvets vår förnötte,
Och i en lycklig frid dess rena rökverk skötte.
Den unga Doris der dess vän och sällskap var:
Du ljufva vänskap, du, som själar sammandrar,
Som dessa unga bröst med oskulds band förenar,
De hjertan som du rör, du helgar och du renar!

Re'n våren i sitt sköt en liflig värma bar,
Naturen väcktes upp, hon i sin ungdom var.
Man såg kring alla fält att vinterns välde lyktat,
Att glädjen rest sin thron och jordens sorger flyktat.
De ljumma sommarregn förnya menskans hopp;
Ur jordens mjuka famn de locka örtren opp;
Af värmens spända kraft de tunna knoppar klyfvas,
Och re'n med täta löf de lugna skogar yfvas.
Till skogsgudinnans pris en högtid firas skall.
Nu börjar dagen gry och nattens makt är all;
Än darrar månens sken på böljans hala yta;
Men hastigt ljusets flod från öster börjar flyta;
De mörka skuggor fly och stjernan bleknar af;
Re'n strömmar purpurn ut på himlens mörkblå haf;
De svarta molnens bädd förbyts i röda skyar;
Nu ljungar solen fram och verlden sig förnyar.
Den svala nattens dagg, som sig till blomstren sänkt,
Har på de späda blad en mängd med perlor stänkt;
Det höjda ljusets glans från bergens toppar faller,
Och solens spridda guld sig blandar med kristaller.
Man himlabågens färg kring fälten stråla ser;
Hvar blomma ur sin kalk åt fjäriln nektar ger.
En samlad balsam sprids att sig med luften blanda,
Och förs i hvirflar kring af morgonvädrens anda.
Re'n svärma luftens folk kring deras gröna hus,
Och stämma deras sång ihop med aspars sus.
Naturen tyckes dock sin största fägring sakna;
Camilla syns ej än ur sömnens sköte vakna.
De ögon dölja sig, som dagens glans förta,
Der ömhet, eld och lif och oskuld segrat ha.
Kring hennes blomsterbädd de falska drömmar flyga,
Och i dess rörda själ med villobilder smyga;
Än småler hennes mun och glädjetecken ger,
Än darrar hennes kropp; man tårar flyta ser.
På hennes hvita kind man hastigt skiften finner;
Nu dödlig blekhet syns, nu åter rodnan brinner;
Dess armar sträckas ut och kramas till dess bröst;
Man tunga suckar hör, som qväfva hennes röst.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Det är en stygg dröm, som oroat Camillas sömn. anförtror den åt sin vän, «den ömma Doris», som st till hälften förmår lugna henne. Efter en feber-

full sömn med plågsamma drömmar, går hon att friska sig med ett bad:

Hon dock med mera frid till nästa källa hastar,
I hvilken lagrens löf sin gröna skugga kastar.

Denna praktfulla naturskildring, den klara kä och den badande nymfen, som kommer sjelfva Cu att för ett ögonblick glömma hvem han är och ta sitt koger och sin båge, är upptagen hos Atterbo hvarföre den här kan förbigås.

I andra sången samlas skaror af landtbor och gare för att hembjuda offer i Dianas tempel. B dem uppträder den unge Atis.

Främst för en jägartrupp den unge Atis lyser.
Den frihet och den eld, han i sin uppsyn hyser,
En ljuflig blandning får af ömhet och behag,
Och skönhet tecknas här med djerfva penseldrag.
En fläckig pantherhud hans lena kropp förvarar,
Der ungdoms spädhet sig med manlig styrka parar;
Hans anlets glada färg en brunhet öfverfar,
Der solens strålar lekt och vädret spelat har.
Uppå hans friska kind sitt purpur blodet stänker;
Hans obetäckta hals af liljans hvithet blänker;
En stolt och reslig växt hans skapnad vördad gör.
Än har ej Atis rönt den kraft som hjertat rör,
Som kan en ljuflig eld i unga ådror sprida;
Han ofta ömhet kännt, men blott för dem som lida.
Hans kalla hjeltebröst ett otamt hjerta bär,
Och Atis hela själ uti hans ögon är.
Hans arm, vid segrar van, när han sin båge spänner,
Ej annan öfvermakt, än gudars välde känner.
Han till Dianas lund ett såradt lejon för;
Man skogarnes tyrann kring fälten ryta hör;
Dess vildhet tyglad är, dess raseri försvinner;
En oförmögen hämnd uti dess ögon brinner;
Med fragga, blod och damm det kedjan sölat har,
Och Atis i triumf sitt grymma offer drar.

*) Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 216 f.

De blanka jägarspjut mot solen sig förgylla,
Och tusen segerrop hörs himlahvalfvet fylla.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Inkommen i templet med sin stolta offergåfva, ser för första gången Camilla och tror att det är gu-an sjelf:

Han tystnar, sina knän han för Camilla böjer;
Till sin gudomlighet han sina händer höjer.

Han underrättas om sitt misstag, uppstiger och ıdar sig i hopen, men Camillas bild har stannat i s hjerta.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Ur templet Atis går och der sin sällhet lemnar;
Förundrad, tankfull, stum, han vet ej hvad han ämnar.
Han ryser för den eld som han i skötet bär,
Dess verkan känner han; fördold dess orsak är.
Han efter frid och lugn i mörka kulor letar,
Och tror att dagens ljus hans oro mera retar;
Men mörkret mera skygd åt Atis' plåga ger,
Och han Camillas bild på löf och klippor ser.
Ibland kring skog och fält han flyr och vilse sväfvar;
Men för hans hvassa spjut ej björnen mera bäfvar.
Hans koger uttömdt är och slänger mot han bröst;
Hans hundar sorgsna gå och känna ej hans röst.
När ändtligt hjertats tyngd naturen öfverhopar,
Med en försvagad röst till slut han ömkligt ropar:
«Ack grymma kärleksgud! jag börjar känna dig,
«Så är det då din eld som har förlorat mig?
«Och du, Camilla, du, som först har väckt min låga,
«Du lefver uti frid, du vet ej af min plåga.
«Månn' himlen aldrig vill, att du min sällhet gör?
«Nej, Atis! vet du ej, hon till Diana hör?

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Men Camilla har ej heller blifvit kall vid den sköna ns åsyn. Hon skyr sin Doris, hon skyr sig sjelf na egna tankar.

Hon ständigt ensam går sin ledsnad att förtjusa,
Der vattnen skumma sig och under lindar susa.

Början af tredje sången innehåller en af dessa tä målningar, som uppfyllde våra fäder och mödrar i an eller tredje led med förtjusning, och som rätt väl to kunna anses förtjena något bifall äfven af vår mera språksfulla och mindre lättrörliga tid:

Vid roten af en alm, som slogs af elfvens våg,
Camilla, full af sorg, med matta krafter låg.
Hon kände intet mer den svalka floden delte,
Der han i slingrig bugt mot blanka stenar spelte.
Men snart dess qväfda själ blef ur sin dvala väckt,
Ty af ett häftigt sorl hon hastigt blir förskräckt.
På flodens andra strand, som ut mot bugten skjuter,
Der i ett spetsigt näs en gräsrik äng sig sluter,
Hon ser en värnlös flock af skrämda hindar fly,
Som menskans öfvervåld och hennes grymhet sky.
Men ingen klyfta finns, som minsta tillflykt gifver;
En vildsinnt jägartrupp dem fram på fältet drifver;
Fast i sitt snabba lopp de vädren gå förbi,
De dock ett ömkligt rof för mordepilen bli.
Han hviner i sin fart och hinden genombårar,
Han törstar efter blod och fäller när han sårar.
Det slagna djuret re'n på stranden utsträckt är,
Som på ett offerbord dess lemmar spritta der;
Uppå ett söladt grus syns varma blodet röka,
Och lifvet dunstar ut att hämnd hos himlen söka.
En enda sårad hind, som flyr en mordisk strand,
I floden kastar sig och söker hinna land.
Hon uppå böljans rygg en blodig fåra drager,
Och till Camillas alm hon sist sin tillflykt tager;
Hon ömkligt släpar sig till denna nymfens fot;
Och med ett klagoskri hon liksom ber om bot.
En sådan sorglig syn Camillas tårar väcker;
Till denna hindens hjelp hon sina händer sträcker,
Hon smeker detta djur, hon det i famnen tar,
Och med en bortvänd syn ur såret pilen drar;
Hon slöjan löser upp och den i stycken rifver,
Att hämma blodets fors, som fram ur sidan drifver;
Men fåfängt, all dess hjelp ej djurets räddning gör,
Det slickar nymfens hand, det suckar och det dör.

— — — — — — — — — — — — — — —

Nu öfverraskas Camilla af Atis. Hon föreställer att det är han, som dödat den stackars hinden och rister med förtrytelse:

— — Barbar, som mig förföljer,
Och ej din vildhet mer i ödemarken döljer;
Du föddes blott till mord! Se detta arma djur,
Som måste offras opp för en så vild natur. —
Gå evigt från min syn.

Atis är förtviflad öfver denna hårda dom och irrar i natten omkring i skogen. Emellertid har äfven nymhaft tid att ångra sin grymhet, synnerligen när hon närmare eftertanka funnit, att Atis väl ändå kunde oskyldig. Efter tre dagars kringirrande finner man åter i Dianas lund.

Så snart som verldens bloss vid österns portar brinner,
Uti Dianas lund hvar dag man Atis finner;
Hans plåga föder sig och växer ständigt der.
Camilla märker grannt hur högt hon älskad är:
Hon tröstlös hade dött om ej hans hjerta brunnit;
Hon nu förtviflad är, att hon hans hjerta vunnit.
Hon söker efter köld, den hon ej finna vill;
Och ville glömma bort att Atis varit till.
Dess sinne fylles opp af glädje och af fasa;
Fast Fröjas lågor re'n i hennes sköte rasa,
Hon dock Dianas hämnd för sina ögon har,
Och ifrån Atis' syn hon sig i skuggan drar;
Men straxt hon glömmer sig och efter honom söker,
Och när hon Atis ser, han hennes fruktan öker.
Han är så full af sorg att han ju tröstas bör;
Månn' väl ett vänligt ord Diana vredgad gör?
Hon talar honom till, men i sin själ förskräckes,
Och tror att himlens hämnd af detta ordet väckes.
— — — — — — — — — — — — — — — —

Slutligen låter Dianas prestinna beveka sig att möta älskare i en aflägsen lund, der hon på hans enträgna ner slutligen svarar:

Men ödet skulle fritt min oskuld få förtrycka,
Om blott jag ägde makt att göra Atis' lycka.
Din lycka skulle bli den eld, som mig förtär;

Jag ville vara Gud att fylla ditt begär;
Ej någon önskan mer blef då i min förmåga;
Din sällhet skulle bli så evig som min låga.

Men knappt har hon, glömsk af sitt löfte s[illegible]som [illegible]dinnans prestinna, med dessa ord lofvat hono[illegible]n sin [illegible]rlek, förrän en giftig orm,

Som hemligt hväser fram och klyfver gräsets bädd
Kring hennes hvita hals sig lindar i en snara.

Atis skyndar till hennes hjelp,

— — men alltför sent han hinner,
Ty re'n Camillas sår af giftet närs och brinner.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Hon andan långsamt drar, dess läppar blifva kalla,
Och re'n dess hufvud syns mot hennes sköte falla.
Dess ömma kärlek dock åt henne styrka ger,
Hon glömmer bort sig sjelf och endast Atis ser.
Hans plåga henne mer än dödens ångest mödar:
Du gråter, sade hon, din sorg mig dubbelt dödar!
Ack himmel, skall jag ock min Atis' bane bli?
Det är det sista prof utaf ditt tyranni.
J gudar, som mitt lif så hastigt ta'n tillbaka,
Hvi har jag re'n så ung så mycket ondt fått smaka?
Så litet älska fått, så litet Atis sett?
Är detta då den lön, som J åt oskuld gett?
Re'n ser jag för min syn de mörka skuggor sväfva;
Naturen ryser väl, men hjertat vet ej bäfva,
Det endast vet utaf att det är till för dig;
Jag dör, men denna drift han öfverlefver mig.
Vid dessa sista ord hon några tårar gjuter,
Och ömt på Atis ser och sina ögon sluter.
Så skön som Venus sjelf, hon blek och andlös låg,
Och döden blef bestört när han sitt offer såg.

— — — — — — — — — — — — — — — —

I femte och sista sången störtar sig Atis öfve[illegible] Camillas lik och suger giftet ur hennes sår. Sjelf b[illegible]örjar han redan känna giftets verkan och bestormar [illegible]Diana med böner att hon måtte återväcka den döda till lif.

Det stränga ödet rörs af Atis' klagoröst.
Re'n stjäl sig andan fram uti Camillas bröst;
Till hennes bleka kind en skymt af rodnad hinner,
Och blodets purpurfors dess stängda vägar finner.
Dess bröst, dess sköna bröst, som Atis' läppar tryckt,
Der nu hans sista suck förvirras i sin flykt,
Nu börjar häfva sig och Atis' läppar bränner.
När hjertat älskar rätt, det in i döden känner;
Ty Atis' sorgsna själ, som redan flyktig var,
Straxt stannar i sin fart och andan åter drar.

Men lifvets strålar re'n på begges ögon stöta;
På en gång öppnas de och straxt hvarannan möta.
Det är den största skänk, som himlen oss kan ge,
Att få med dagens ljus det som man älskar se.
Bestörtning, glädjeskri och suckar dem förvilla:
Man endast hör de ord: «min Atis!» «min Camilla!»
De tro ej hvad de se, de frukta skiljas åt,
Och liksom smälta bort i nöjen och i gråt.
Om deras späda lif de sina armar linda,
Att, om de dö på nytt, sig in i döden binda.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Slutligen uppträder Diana sjelf och beseglar deras förbindelse:

— — — — — — — — — — — — — — — —

Camilla, säger hon, jag all din oskuld ser,
Och himlen är tillfreds, han dig åt Atis ger.
Din låga är så ren, att hon naturen hedrar;
Att älska är en drift, som hjertat ej förnedrar;
Jag känner ingen dygd som onaturlig är.
Men som min stränga lag ett evigt tvång begär,
Så lemnar jag dig fri der Astrilds rökverk brinner.
Så snart hon detta sagt, hon uti skyn försvinner.

Straxt denna lund förbyts, ett präktigt fält man ser;
De tjocka granars hvalf i jorden sjunka ner,
Det mörka berget syns uti en rök försvinna,
Och kärleksgudens thron uti dess rum upprinna.
Midt i en myrtenskog han redan upphöjd är,
Och blomstrens anda dit den glada Guden bär.
Han far ur Atis sköt i famnen på Camilla:
Se'n himlen, ropar han, er låga velat gilla,

Båd' kärlek och natur er tar i sitt försvar,
Båd' kärlek och natur ert hjerta dyrkat har.
Jag helgar eder nu att offer åt mig bära;
Er vällust är min tjenst, er sällhet är min ära.

Sådant är innehållet af ett poem, hvilket af våra förfäder för hundra år sedan mottogs med en hänförelse, som är jemförlig med den, hvarmed man i våra dagar helsat Frithiofs Saga och Fänrik Stål, och som på en gång gjorde författaren till nationens afgjorda älskling. Hvilken kan anledningen vara, att denna en gång så ofantliga popularitet inom ett sekel till den grad förlorats, att numera bland hundrade, som hört grefve Creutz' namn, kanske knappast en läst hans Atis och Camilla? Ett af de förnämsta tjusningsmedlen i detta poem är sannolikt af den beskaffenhet, att det ej kan öfva samma hänförande kraft på efterverlden som på samtiden, nemligen språkets utmärkta renhet och skönhet. Denna förtjenst äro vi visserligen i stånd att fullt erkänna, men den är för oss ingenting nytt: våra öron hafva redan genom en hel generation af yngre skalder blifvit vanda vid den svenska versens melodiska välljud. Det är naturligt att den, som redan bildat sitt öra vid Stagnelii och Tegnérs verser, icke kan till den grad gripas af den Creutziska versens harmoni, som den, hvilken ej kände bättre mönster än fru Nordenflycht och Dalin, huru förtjenstfulla än dessa för sin tid må hafva varit. Den sköna, smältande, ljufva tonen i Creutz' verser egde för den svenska allmänheten ännu nyhetens behag, och sannolikt var det just detta behag, detta obeskrifligt smekande metriska välljud i förening med den deri skildrade enkla, sannt menskliga känsla, som för de gamla var företrädesvis fängslande. Sjelfva handlingen är, såsom vi sett, temligen obetydlig, utan att ändock vara sannolik, och måste föras till ett lyckligt slut genom mellankomsten af en Deus ex machina, hvarigenom upplösningen blifver matt, hvilket alltid är hän-

i dylika fall. Dessa brister tillhörde Creutz' tid
ss smak, de enklaste tilldragelser skulle stegras
;het genom användningen af ett onödigt gudom-
schineri — en öfverflödsprydnad, som för vårt mera
konstmedvetande är någonting kallt och tomt.
:ta skäl för en minskad popularitet kommer ännu
ıat, som äfven är beroende af den tidens falska
ı theorier. Man ansåg skaldens förnämsta upp-
ra att måla för fantasien — på samma sätt som
ı gör för ögat. Man insåg ännu icke den grund-
ga skiljaktigheten mellan de båda konstarterna,
hvilken de måste verka efter helt olika lagar.
lessa långa, utförliga detaljbeskrifningar, som man
rt att sammanhålla, just derföre att man saknar
det yttre sinnet, — hvilka likväl äro mycket mindre
ga och tröttande hos Creutz än hos flera af hans
, t. ex. just Gyllenborg, som blott alltför gerna
sig i teckningar af ett «Stilleben», i hvilket hvarje
g saknas, något som är rakt stridande mot poe-
isen och verkningssätt.
yllenborgs ofvan anförda omdöme om Daphne är
en grundadt. I sjelfva verket synes Creutz' sång-
enna dikt hafva förlorat sin första oskuld. Den
ler en teckning af verlden, sådan som författaren
ına den i den tidens temligen förderfvade högre
Så tillropar han den unga flickan:

Ditt intåg skall i verlden göras,
Der under yppighet och prakt
En lycklig oskuld skall förstöras
Och tvingas under vanans makt.
Du som ett siradt offer föres
Midt i en yr och tanklös hop;
Ditt häpna öra ständigt röres
Af afunds och förundrans rop;
Der väntas det man kallar nöje,
Der nyttjas utan ljuflighet,
Och under buller, tvång och löje,

Man glömmer dygd och menskighet;
Man söker och man söks af dårar,
Med vänskap och med vårdslöshet;
Man tanklöst andras rykten sårar,
Med qvickhet och behaglighet,
Och med förnuft och barnslighet
Man väljer och man straxt förkastar;
Man bort med tidens hvirfvel hastar,
Och att man lefver man ej vet.
Man får ej råd af hjertat taga,
Ej styrka af sin ömhet draga;
Förvirrad och i nöjen snärd
Man hinner ej att sig beklaga;
Man blir förströdd, man blir förtärd,
Och endast i den konsten lärd
Att fly sig sjelf och sig bedraga,
Att kunna lysa och behaga,
Att bli förlorad och få verld.

Daphne älskar, är lycklig, glömmer och förakt den öfriga verlden. Skalden uppmanar henne a framhärda:

Ack Daphne! fullfölj dina öden,
Och af så sälla nöjen lär,
Att lifvet liknar endast döden,
När det ej vet hvad kärlek är.

Skaldens förlorade oskuld röjer sig äfven i denn genom den nog vällustiga teckning af den sinnlig leken, som här förekommer.

Från sina vackra poetiska lustgårdar ingicktes snart in i diplomatikens torra sandhvirflar. Hv litiken derpå kanhända vann, förlorade otvifvel poesien. En mera rikt utrustad poetisk natur har ges 18:de sekel icke frambragt, åtminstone ick Bellman. Sedan han diktat den frid- och os fulla idyllen Atis och Camilla, stördes småningo harmoni, som hittills herskat i skaldens själ; de verlden med sina flärdfulla bestyr lockade hono och mer, ehuru han var långt ifrån att vara bli dess vrånghet, dess vanskiighet och dess faror.

Daphne förråder, att han smakat frukten af det kunskapens träd på godt och ondt, som lurade äfven i hans paradis. Ännu starkare uttalar sig en förlorad själsfrid i hans «Ode öfver Ångslan», der till och med ett sjelfmord föresväfvar skaldens upprörda fantasi:

Med häpnad jag mig sjelf beskådar:
Hvad jemmers djup jag finner der?
Hvar känning nya qval mig bådar,
Hvarenda tanka plåga är.
Jag söker, saknar, längtar, frågar,
Jag undrar, tviflar, gissar, vågar
I min förtviflan fälla slut;
Jag suckar, fräter mig och klagar,
Jag leds att fylla mina dagar
Och önskar gå af tiden ut.

Sin erfarenhet om sqvallret, bakdanteriet och charlataneriet i menniskans inbördes förhållanden har han slutligen uppenbarat i sin på prosa författade ironi «Lögnens försvar». — Sin poetiska vädjobana kan Creutz sägas hafva slutat, då han år 1763 såsom minister afgick till Spanien, hvarifrån han tre år sednare i samma egenskap förflyttades till Paris.

Under hans tjuguåriga vistelse i utlandet glömde hans sånggudinna efterhand sitt modersmål. I Frankrike naturaliserades han helt och hållet, förvärfvade den mest noggranna bekantskap med dess litteratur och lefde i det förtroligaste umgänge med dess mest utmärkta litteratörer på den tiden, med hvilka han plägade sammanträffa i aftoncirklarne hos den vittra madame Geoffrin, som då för tiden underhöll en af de mest fashionabla *bureaux d'esprit*. Marmontel talar med förtjusning om sitt umgänge med den snillrika svenska ambassadören. År 1783 hemkallades han af Gustaf III för att blifva riksråd och kanslipresident. Samma år valdes han till Upsala universitetets kansler. Alltför tidigt för den svenska bildningen bortrycktes han af döden den 30 Okto-

ber 1785, 56 år gammal. Gyllenborg och Franzén hafva rest honom oförgängliga poetiska minnesvårdar.

Länge efter sedan Creutz var förlorad för svenska vitterheten fortsatte Gyllenborg sin poetiska verksamhet med ett sällsynt allvar och en nitälskan för sin konst, som tillkännagaf, att han ansåg den såsom en af sitt lifs hufvudsakliga, om ej såsom dess väsentligaste uppgift. Alla hans poemer bära spår af att vara med klart medvetande genomtänkta och med stor sorgfällighet utförda, hvilket äfven hans egna anteckningar vitsorda. Gyllenborg egnade mycket studium åt sin konst och umgicks ofta med stora planer till utvidgning af vår vitterhets gränser, hvilka han länge och noga öfvervägde innan han antingen förkastade dem eller upptog dem till behandling. I allmänhet var Gyllenborg en theoretiserande skald, hvilket ligger till grund för den kylighet, som man velat finna i hans poesi. Denna var ej utsjungen från den omedelbara känslans ursprungsflöde, utan silade sig fram med betänksamhet och lugn besinning genom reflexionens filtrum. Hans poesi är företrädesvis vältalighetens, såsom all reflexionspoesi, ehuru här och der ställen förekomma, som bära vittne om verklig poetisk inspiration, dels i idylliska taflor, dels i sublima kraftscener, hvilka likväl båda ligga nära till hands för den rhetoriska framställningen. Det sanna poetiska snillets rika uppfinningsgåfva och omedelbart skapande kraft egde Gyllenborg icke. Men han egde en smakfull, produktiv, ärligt sträfvande talang, han egde vältalarens öra för språkets korrekta uttryck och kraftfulla klang, han egde ett lågande nit för fäderneslandet och dess litterära utveckling, han egde en vidsträckt bekantskap med alla mönster för hvad som då för tiden ansågs skönt i vitterhet och konst, och med dessa egenskaper har han under sin långa lefnad, som sträckte sin välgörande inflytelse ända in i närvarande sekel, på mångfaldigt sätt verkat för utbildningen af vår sköna litteratur.

Menniskans Nöjen och Elände äro två serskilda aldestycken. «Inbillningsgåfvan i det förra poemet», ger författaren rigtigt, «kontrasterar mot tankestyrkan let sednare. — Under en olika förtjenst», fortfar han, ıser jag dem båda af lika värde? Företrädet dem ellan ankommer på smaken.» En sund poetisk kritik 'er likväl företrädet åt «Menniskans Nöjen», på den nd, som författaren sjelf antydt, att inbillningsgåfvan, siens äkta organ, der är öfvervägande, då «Menniskans nde» mera eger rhetoriska förtjenster, här och der lima drag. Så tillropar skalden i det förra poemet ena:

— — — — — — — — — — — —

Er tillhör ju den första ära,
Ty eder lag den första var.
Förrän jag kännt förnuftets lära
Jag nöjets lära dyrkat har.
Jag kunde le och vällust njuta,
Förrän jag redigt kunde sluta.
Förrän jag namnet Gud förstod,
Jag glädjeoffer honom tände;
Och förrän jag hans allmakt kände,
Så kände jag att han var god.

— — — — — — — — — — — —

Dessa nöjen framträda sedan, ingalunda till fördel dikten, under allegoriska skepnader. I Menniskans ände ropar han till den menniska, som han i det förra emet gör så lycklig genom Nöjena:

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Ej nog att djuren lik du delar deras börda,
Du måste din tyrann uti din like vörda:
Sitt straff en vredgad Gud ej längre sträcka kan.
När af ett mordiskt jern det späda lammet slagtas,
Det mister blott sitt lif, ej ser att det föraktas,
Utaf dess baneman.

Den jord, hvars näringssaft den minsta mask får njuta,
För dig allena syns sitt milda sköte sluta;

Som ett förkastadt barn hon nekar dig sitt bröst.
Man dig ett skamligt bröd med tröga händer räcker;
Af brist och plågor tärd du med din syn förskräcker
Och sårar med din röst.

Men månn' du ej är värd, att plågor dig förtära?
Du svaga, grymma djur! hvad medgång kan du bära?
Hvem utan häpnad ser de odjur lyckan födt?
Liksom en våldsam pest de verlden öfverfarit.
Ehvar förhärjning syns, det jordens gudar varit
Som jorden ha förödt.

Natur och mensklighet i dina ådror täppas,
Du som ett vilddjur grips att ut på fältet släppas,
Då jorden härjas skall af dårars öfvermod.
De vänta i sitt lugn att dina lagrar skörda;
Du känner ingen hämnd, men du är legd att mörda
Och mätta dig med blod.

I mörker och förakt du från din barndom lemnas;
På menskors oförrätt ditt glömda väsen hämnas,
Din hårda fostringsart i vildhet bryter ut.
Du vårdar ej en lag, hvars skydd du aldrig njutit.
I ånger och i brott ha dina dagar flutit,
Och få ett skamligt slut.

Att kunna brottslig bli och fela mot naturen,
Det är det fria val du eger framför djuren:
De känna ingen last och intet falskt begär.
De ledas af sin drift, då lagar dig befalla;
Du ser ej deras vidd, du känner dem ej alla,
Likväl du straffbar är.

I slutet af poemet tecknar han den eländiga mensliga varelsens upplösning:

— — — — — — — — — — — — — — — — —

I smärtans heta famn dig döden ändtlig' kastar:
Fast han dig ständigt följt, du klagar att han hastar,
Och dig mot ödets våld en fåfäng möda ger.
Skall du ditt usla lif med än en svaghet sluta?
På en bedräglig verld, som börjar dig förskjuta,
Du än tillbaka ser.

Men domen afsagd är, den ingen dig vill båda;
u får dess innehåll af gråt och tystnad skåda.
ı tolka vill ditt qval, men finner ingen röst.
i din bistra syn man läser ångst och fasa:
ın ser hur dödens köld och lifvets lågor rasa
I ditt beklämda bröst.

Hvar är din fordna prakt, hvar är ditt gudatycke?
jordens ädla verk, naturens mästerstycke!
n under all din brist dock tecknat något stort.
t i en enslig graf sitt första intet finner:
r skönhet, här förstånd och här en dygd försvinner,
Som evigt vara bort.

Du följer tidens ström, men ser ej hvart han drifver;
vet ej hvad du är, än mindre hvad du blifver;
svart och töcknig sky ditt öde bortgömt har.
lt ovisst varit har förutom dina plågor,
on retat lifvets svall och väcka nya vågor
I hamnen dit du far.

På denna mörka väg om du vill roligt vandra,
gär ej af dig sjelf, och mindre än af andra
n del fullkomlighet, som din natur ej tål.
it dina sorgers natt vid nöjets skymt försvinna,
ch sök med tålig dygd och slutna ögon hinna
Ett okändt ändamål.

yllenborg sammanställer sjelf detta poem med föraktarn, såsom båda uttryckande den åsigt af som hos skalden började göra sig gällande under uppvaktning vid hofvet och hans umgänge med verlden. Verldsföraktarn är ett didaktiskt poem irisk anstrykning. Satiren är här af den allvarıste art, skärande, bannande, hånande, ingenstädes ande. Författarens grundsats här, liksom i alla stycken i denna diktart, uttryckes i den misanthroversen:

Att menskors vördnad få man måste dem förakta.

Ehuru man från poetisk synpunkt icke kan ställa oem af dessa egenskaper särdeles högt, så eger det

likväl stora rhetoriska förtjenster, är utmärkt af ett i och kraftigt språk, och har ett särskildt intresse ge anspelningar på sin tids politiska förhållanden. Fö taren tecknar här under namnet Lisidor sin egen vid sitt inträde i verlden. Efter att hafva inhemtat sin bekantskap med verlden och menniskorna ur bö träder den unge Lisidor ur skolkammaren in i det liga lifvet,

Och af en gyllne tid sig första veckan gläder.
Han sig i vänners famn med öppna armar ger;
Af Platos sälla land han här en afbild ser.
I våra embetsmän han dyrkar Aristider,
Astrea bland oss bor att styra våra tider;
Hos hvem som talar högt han vördar Catos mod,
Och Mälarn är förbytt i Pactols rika flod;
I minsta kämnersrätt han ser Areopagen.
Men stackars Lisidor! hur blef han ej bedragen! — —

Illusionen skingras, han inser sitt misstag, oc brister i de föraktfullaste beskyllningar mot den liga verlden, dess flärd, dess falskhet, dess laste brott.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Förgäfves söker jag hvad folket kallar ära,
Hon fordrar annat vett, än det jag hunnit lära.
Den verld jag bildat mig har så sin art förbytt,
Att, om jag dvaldes qvar, jag lärling blef på nytt.
Jag skulle, för att se min lycka hastigt mogna,
Hos herren gunstling bli och hennes nåds förtrogna,
Att spana efter nytt i husen löpa kring;
Försäkra folk om allt och hålla ingenting;
I skygd af ett parti min lyckas väg bereda,
Dem blott till verktyg ha, då de mig trodde leda;
I skuggan krypa fram, men se'n jag fyllt mitt hopp
En ställning sparka ner, på den jag klifvit opp.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Vidare:

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Om äran något mer än blott ett namn betydde,
Om man Catoner såg som menskligheten prydde,

Kanske jag skulle då, att följa deras spår,
En lättja öfverge, den man mig förebrår.
Det vore mödan värdt på ärans bana löpa,
Sin frihet sälja bort att sig en syssla köpa,
Om, se'n man vågat allt för land och fosterbygd,
Ett enda vittne fanns, som visste skatta dygd.
Men ömkligt! allt begrepp om ära har försvunnit,
Till den förnedrings grad ha våra seder hunnit,
Att man sitt tänkesätt som varor håller falt
Och tingar äran bort åt den, som mest betalt.
Hon går som skiljemynt i dagligt bruk och vandel:
Långt från att någon skäms för en så neslig handel,
Man tycks berömma sig att ha den konsten lärt,
Att vinna på ett gods, som syns så föga värdt.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Han har redan fattat det beslut att öfvergifva den verlden, som så svikit hans förhoppningar, och 1 landtbygdens enkla barn söka det ideal af mensk- :t, som hans hjerta fordrade.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

I denna labyrint jag fruktar äran sakna,
Men i mitt glada tjäll skall hon ånyo vakna.
Blott man från tullen är, man henne träffa får:
I ringa vadmal klädd hon nu vid plogen går.
Här ser jag ingen rang, men gamla verldens heder,
Ett obelefvadt folk, som eger goda seder,
Som med sin grofva smak har all sin renhet qvar,
När ingen nalkas hit, den staden smittat har.
Här jordens trogna son ej jorden öfvergifver,
Det fält han odlar upp hans herradöme blifver,
Naturen vid sitt bröst har honom närmast satt,
Åt honom som sin kung hon ger en årlig skatt.
Här ingen lätting hörs på lönens ringhet klandra,
Man är välgerningsman, man skänker lön åt andra.
Hit allt sin tillflykt har, hit storma stad och land,
Att köpa sina lif af dessa åbors hand.
Med ett så värdigt folk vill jag min lycka para;
Se'n man förlorat allt, får man sin egen vara.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Han är redan färdig att skrifva sitt afsked till den ra verlden, då han får se en gammal vän.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Det var en verldslig vis, som sökte se och lära
Och kunde dårars fel med köld och styrka bära.
I hydda, i palats, han lefde lika fri,
Och hade klädt i skämt en sund filosofi.
Af lifvets flyktighet han kunde nöjet draga,
Och ville med sitt vett ej reta, ej behaga.
Af stora verldens sorl han ej i dvala föll,
Men i en veklig tid sin stränga dygd behöll.
Han sökte med sin köld vår ynglings hetta svala:
Ack vakna, ropar han, utur din tunga dvala,
Låt dina gåfvors ljus i dagen tränga fram
Och icke skymmas bort af skolans mörka damm.
Du har ett öppet fält att dina dygder öfva,
Mot lastens yra svärm bör du din styrka pröfva.
En enda oförsagd kan skrämma hennes här,
Hon eger ej ett mod, som blott i dygden är.
Var säker på ditt vett, du segrar om du vågar,
Du dina pligter vet blott du ditt hjerta frågar.
Låt dåren qvälja sig och klandra på sin lott,
Du har ju lycka nog då du kan göra godt.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Efter denna föreställning ändrar den unga Li sitt beslut och stannar qvar i verlden:

Farväl du kloka bok! du gagnar mig ej mera,
Välkommen galna verld! nu vill jag dig studera.

Gyllenborgs Afsked från Ungdomen är märkvä genom den vackra dager, hvari det ställer författa ädelt sedliga karakter. Det uttalar tillfredsställelse ej behöfva göra sig en förebråelse vid återblicke passionens och nöjenas ålder, och föresatsen att låta d ungdom efterträdas af en mannaålder, egnad åt dyg och vishetens tjenst. Denna vackra bekännelse är tvifvel uppriktigt menad, ty, om man afräknar en l dosis naiv fåfänga, har fläcklösheten af Gyllenborgs offentliga som enskilda vandel aldrig varit satt i frå

Afsked från Ungdomen.

Farväl, min ungdoms ro! jag ändar lifvets vår
Och får med lätta steg ej mer på blomster vandra.
Med möda fyllas bör den väg som återstår:
Jag lefvat har för mig, jag lefva bör för andra.

Emot förnuftets tyngd jag länge stretat har
Och bäfvat för ett ok som hotat har mitt snille.
Min ungdom var så from, så lätt hon agad var,
Att jag med några band ej henne fängsla ville.

Jag henne sörja må: hon har mig ej förfört,
För hennes raseri ej någons hjerta svidit.
Uti sin hettas brand hon ingens ro förstört,
Ty om hon felat har, hon ock allena lidit.

Fastän hon varit yr, hon vänskap har förstått,
Dess skämt ett glädtigt vett, men ingen ondska röjde.
Dess uppsyns flyktighet till hjertat icke gått,
Och om hon smög sig dit, hon der ej länge dröjde.

J väna gudabarn! J lustar och begär!
Jag har min ungdom skänkt åt edra glada lekar.
Er tid är nu förbi; jag icke brottslig är,
Om jag en sällhet flyr, som mig mitt öde nekar.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Och vidare:

— — — — — — — — — — — — — — — —

Långt från att jag ännu hos mig den styrkan har,
Jag kan min nya väg ej utan oro börja.
Jag från min ungdom flyr, men lemnar hjertat qvar,
Ej finner hvad jag får, men väl hvad jag bör sörja.

J rena himlaljus! J dygder! samlen er
Och tagen in det rum, som mina nöjen lemnat.
Jag er uti mitt bröst det främsta ställe ger,
Det J ej alltid haft, men jag er alltid ämnat.

Kom ändtlig', mitt förnuft! att styra de begär,
Som fordom gifvit lag, men bojor nu behöfva.
Fastän jag mindre van vid mina pligter är,
Låt dem ej plåga mig, alltnog att de bedröfva.

Du ömma menskighet! som följt min ungdoms vår,
Blif i ett hjerta qvar, som var ditt fordna läger,
Att jag med ålderns tyngd dess hårdhet icke får,
Men af min svaghets tid en dyrbar lemning eger.

Kom sanning! staka ut den väg jag ernar gå,
Och med din klarhet fyll hvad jag i känsla mister.
Jag med din yta lekt, låt mig din kärna få,
Min själ en föda gif, som för mitt hjerta brister.

Och du, min skaldemö! dig kallar jag härnäst
Att bli mitt tidsfördrif, men ej min arbetsplåga.
Kom stundom på besök, blif icke hvardagsgäst,
Och gif mig aldrig lust, om du ej ger förmåga.

Bland Gyllenborgs Årstider hafva vi redan bekantskap med en: Vinterqvädet. Denna sång bland sina syskon, är, såsom ofvanför (sid. 350) är diktad under en vinterresa från Stockholm till under författarens ungdom, och synes äfven bära en ursprunglig ingifvelse. De öfriga synas mer tillkommit i uttrycklig afsigt att komplettera cyke förefalla genom de vidlyftiga naturbeskrifningarne gen enformiga, ehuru dessa beskrifningar öfver vackra och stilen behagfull. Äfven Vårqvädet säg fattaren sjelf tillhöra sin ungdom. Våren, kärleke tid, återväcker denna känsla i skaldens bröst, c helsar bådas återkomst sålunda:

Hvad är, som i mitt sinne väcker
En känsla, den jag nästan glömt?
Månn' än min ömma ungdom räcker
Och någon sällhet åt mig gömt?
Förgäfves ej mitt lif försvinner,
Jag än hos mig ett hjerta finner
Och lyckligt åter röras får;
Jag yngre blir än sjelfva åren,
Jag med naturen delar våren
Vid slutet af min lefnads vår.

Allt älskar; skulle jag allena
Förneka mig det högsta väl,

När vår och ungdom sig förena
Att föda lågan i min själ?
Jag bör så milda gudar vörda.
Mitt lugn begynte bli en börda,
En åtrå borde väcka mig.
Ej lyckans omsorg kunde röra
Och i sitt ok ett hjerta föra,
Som kärlek förbehållit sig.

Jag gick den ljufva luft att andas,
Som lifvar varelsernas här,
Och kände med mitt väsen blandas
En ömhet, som dess verkan är.
En hemlig låga mig förnöjde:
Jag tårar utan orsak röjde,
I alla ådror vällust flöt.
Jag var förlägen att få njuta,
Ett öfverflöd af hjerta gjuta,
Och redan kär, fast ämne tröt.

Det sälla tillstånd tycktes båda
Att kärlek var mitt hjerta när;
Då nöjen öfver själen råda,
För honom fältet öppet är.
Att sig med oskuldsmanteln hölja
Han dig, min Cloe, ville följa.
Jag trodde sjelfva våren se:
Jag såg dess eld ur ögat stråla,
Dess rosor dina kinder måla
Och på din mun dess glädje le.

Hvi vill du vårens fägring läna,
Om dig din seger icke rör?
Och hvartill skall min ömhet tjena,
Om han din sällhet icke gör?
Sök ej den frusna åldern härma.
Ack! böra dig ej lågor värma,
Då du dem redan tända vet?
Du lyder under vårens rike:
Hvar like suckar för sin like
Och visar dig din skyldighet.

Ännu har ej den makt jag prisar
På fälten tecknat sina spår.

Sommarqvädet, författadt tjugu år sednare poetisk landskapsmålning öfver det vackra, littera riskt ryktbara herregodset Skenäs. Denna eg belägen på ett näs i sjön Kolsnaren, der Westra åkers bördiga slättbygd upphört och det inre Sö lands pittoreska, löfklädda, af vattendrag öfve nomskurna höjdsträckningar vidtaga, hade tillh lenborgs fader och blef efter dennes död hans enkesäte. Skalden hade der tillbragt i poetisk mar sin ungdoms gladaste dagar. Under ensli dringar på Kolsnarens löfbekransade stränder h der diktat många af sin ungdoms skönaste sån uppgjorde han äfven i mognare år planen till T ver Bält, hvars första sånger han der äfven utför ter enkegrefvinnan Gyllenborgs död gick Sker till hennes dotterson, skalden Johan Gabriel Oxe hvilken, liksom förut morbrodren, der, på «det näset», såsom Gyllenborg sjunger, hemtade sina gaste inspirationer.

— — — — — — — — — — — — —

Jag ser den sjö, hvars klara bölja
Två skilda vägar öppnat har,
Att näsets båda sidor skölja
Och lika kär för båda var.

När solen upp ur böljan rinner
Ur morgonrodnans armar skild,
Hon näsets gröna udde finner
Som möter hennes ljufva bild.
När i sin höjd hon ljuset breder,
Hon vårt förtjusta öga leder
Omkring en rik och vidsträckt bygd;
Och när hon skrider ner i vester
Vårt öga på den hydda fäster,
Som bjuder oss i nattens skygd.

På näset öfver fält och hagar
Har berget rest sin stolta topp,
Der än jag ser hvar hunden jagar
Och tröttar haren i sitt lopp;
Än ögat sig i dalen sänker,
Som en förbuden syn mig skänker:
En nymf af sina systrar följd
Har afklädt der sin hvita slöja,
Och går att sig vid stranden löja,
Af ljumma vågor kärligt höljd.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Hvem har väl sminket så förblindat,
Att han ej edra rosor ser,
Och åt ett hår i valkar lindadt
För fjädrars glans ej priset ger?
Må konsten bleka kinder färga;
Men J, som gån att gräset berga,
Som för vår hand har fallit ner,
Och sommarns glada högtid sira,
Naturen tillhör att er fira
Och nöjet blott att måla er.

— — — — — — — — — — — —

Sommarqvädet slutar med en vacker poetisk hyll-
åt den nyss aflidne skalden Creutz' minne. Han
i sin ungdom mer än en gång i sin väns sällskap
:t Skenäs, hvars fägring han med sitt öppna natur-
högt älskade:

Här var det, här! i dessa parker,
Der fordom Creutz har ställt sitt lopp.

Förblifven, vilda ödemarker!
Med granar höljen bergets topp.
Dess grottor mer ej honom svara:
I dyrbart minne de bevara
Den tid af Pan han pipan tog
Och stämman med en konst förhöjde,
Som snillets gud för nymfren röjde
Och deras lystna öron drog.

— — — — — — — — — — — —

Gyllenborgs sånger öfver Årstiderna inledas af Ode till Naturen af helt och hållet didaktisk rigtni liknande Gyllenborgs öfriga didaktiska sånger i språl styrka och renhet, tankarnes sanning och klarhet, st verldsåsigt och andra, rhetoriska snarare än poetiska, tjenster.

Denna didaktiska rigtning framträder i ännu sl pare drag i Gyllenborgs Ode öfver Själens Styrka, l vigtigaste arbete i denna diktart. Språket eger hä ovanlig styrka, tankegången är sublim, och intry stegras genom en mängd djerfva och effektfulla anti ser. Detta skaldestycke gjorde ett mäktigt intryck sin tid, synnerligen som det icke saknar ställen, hv med eller utan afsigt från skaldens sida, voro tillämp på då varande tidsförhållanden. För våra förfäder strofer sådana som följande oförgätliga:

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Hvad öfverdådig flock sig här på fältet vågar?
O Salaminas strand! man dig med undran minns.
Se! hela Asiens makt mot Greklands öar tågar;
Men ingen Cyrus mer i Cyri härar finns.
Förgäfves har du spännt ditt bälte,
Du fega här! du var dock rask och ung;
Men Grekers höfding var en hjelte:
Och Xerxes var allenast kung.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

O frihet! till hvad höjd har du ej själar drifvit!
Ur dvalans mörka famn de skynda vid din röst.
Du snillen åt Athen, åt Sparta hjeltar gifvit:

En oförgänglig kraft de sugit vid ditt bröst.
Hvad väcker ej för ädel låga
Det kära ljud: för frihet, fosterbygd!
Hvad kunna ej de hjertan våga,
Som lifvas af den helga dygd?

— — — — — — — — — — — — — —

Hvad ifver mig förfört att ålderdomen lemna!
Vid tankan af min tid har stämman blifvit svag.
O frihet! fosterbygd! får man er mer ej nämna,
Ha vi ej hjertan mer att känna ert behag?
J första dygder, som vi märka
Ifrån en tid, som vår förundran gjort!
Förutan er kan själen verka,
Men aldrig verka något stort.

Uti de tidehvarf, som lyst af rena seder,
Med dygder ärans ban man endast fylla trott,
Nu skördas på dess fält en lös och flyktig heder,
Och videt ränner upp, der lagrar långsamt grott.
Gån, svage, att ert offer bära
För lyckans fot, och köpen utan blygd
Med feghet en föraktad ära,
Men vågen aldrig nämna dygd.

Hvi sker, att utan kraft sig våra snillen möda?
De känna ej den drift, som stora ämnen ge.
Allt går i glömskans natt, hvad våra sekler föda,
När ålderdomens ljus sin fordna klarhet te.
Likså de stolta pyramider
Man än i dag från Nilens stränder ser.
Hur många slott, se'n deras tider,
Ha icke byggts och fallit ner!

— — — — — — — — — — — — — —

Om den period af sin lefnad, då Gyllenborg genom lana arbeten uppnått höjden af ryktbarhet inom fäneslandet, talar han i sin sjelfbiografi på följande sätt:

Jag kommer till den epok af min lefnad, då jag såsom skald erhållit allmännaste och för mig det mest hedrande rykte. Alla, från den hög- till den lägsta invånaren i Stockholm, kände och läste Verldsföraktaren förundrade sig öfver den dristighet, hvarmed jag under ständernas närro målat deras egna oseder, den allmänna korruptionen. Konungen förunnade

mig det första nådiga ögonkast jag af honom fått åtnjuta. Drottningen betygade mig en särdeles nåd och sade sig vara förundrad att under de flera år, jag hade uppvaktat vid hofvet, hon så sent lärt att känna mig. Min älskade prins betygade för mig en verklig vänskap, som mig isynnerhet förnöjde. Hvem jag såg, hvem jag besökte, omfamnade mig med vänskap och prisade mitt snille. Ehuruväl målningen af närvarande tidehvarf var i synnerhet orsaken till det allmänna pris, som Verldsföraktaren erhöll, har jag dock anledning att förmoda, att sanningar derstädes framställda, tjenliga för alla tidehvarf, med sällsynt styrka och på de klaraste vers, skola bibehålla detta mitt mästerstycke för alla tider i en ostörd högaktning. Jag har sett flera försök att imitera detsamma, alla svaga och otillräckliga att jemföras med originalet.

Hvad som i synnerhet smickrade mig såsom skald var det loford jag af Dalin erhöll. Han gaf mig det med en uppriktighet och en förnöjelse, som lyste i hans ögon. Han hade yttrat ett ständigt förakt för vårt Vitterhetssällskap och dess utgifna arbeten. Han dömde fru Nordenflycht med den största orättvisa. Den préjugé som han fattat mot Herdinnan i Norden i hennes ohyfsade vers kunde ej öfvervinnas af en Sappho. Han mindes den förras ohyfsade vers och gaf ej akt på den sednares städade språk. Hans karakter hade icke heller någon känsla af den ömhet, som i hennes sånger i synnerhet var rådande. Dalin gjorde ej mera rättvisa åt Creutz, hvars inbillningskraft han ej kunde fatta och som var honom osmaklig. Mitt snille deremot instämde till någon del med Dalin. Han igenkände sig sjelf, sin förlorade lyckliga ungdom, i en ung skald, den han omfamnade med vänskap. Creutz saknade likväl icke beundrare, dem han skall bibehålla så länge något snille i Sverige kan framlysa och språket existerar. Hans Daphne hade för den närvarande tid förvärfvat honom vänner, i synnerhet bland det vackra könet, en förmån, hvaraf jag aldrig kunnat smickra mig, förnöjd att hos mitt eget hafva vunnit något anseende. En morgon, då jag besökte landtmarskalken grefve Fersen, såg jag Verldsföraktaren på hans bord. Om eftermiddagen vid mitt besök hos grefvinnan fann jag Daphne på hennes sybord. Vi egde således, Creutz och jag, hvar sitt parti, hvartill vi gratulerade hvarandra, utan att någondera af oss hade lust att intränga sig i den andras.

Det poetiska arbete, på hvilket Gyllenborg sjelf sätter högsta värde och som otvifvelaktigt också kostade honom mesta arbetet, är hans namnkunniga epopé «Tåget öfver Bält». Man ser i hans biografiska anteckningar, att han grämer sig öfver den liknöjdhet, hvarmed hans samtid emottog detta poem; men huru mycket mera skulle han icke hafva grämt sig om han med visshet förutsett, att

s arbete ej heller tillhörde den art af poetiska stor- :, åt hvilka efterverlden gör en sen men så mycket triumferande rättvisa? I sjelfva verket är det sorg- att se så mycket ärligt arbete, och, jag må äfven gga det, så mycken talang nedlagda på ett poetiskt , som uppstått under inflytelsen af falska theorier bristande insigt i väsendet af den art af poesi, hvar- let vill höra.

Innehållet af denna dikt är med mycken trohet tadt ur de historiska källorna. Dikten beskrifver ung Carl Gustafs färd på isen öfver Lilla och Stora , öfver öarne Fyen, Langeland, Laaland, Falster Seeland och Köpenhamn. Diktens hjeltar äro de na som historiens. Men derjemte har skalden olyck- is enligt tidens sed infört ett onödigt, störande, ersamt och betydelselöst maschineri af personificerade rkrafter och moraliska egenskaper, hvilket gör det alldeles osmältbart. Man träffar icke allenast gudom- sterna Dana och Svea, Åge, Nordan och Kölden, äfven Afundsandan och Vapenlyckan, hvilka del- i handlingarne och bestämma deras utgång. Det aturligt, att sådana personlighetslösa personligheter kunna väcka ringaste intresse, att hvad de tala kommer orimligt, äfven om de yttra de klaraste san- ar, och att hvad de göra förefaller onaturligt, så ; de icke framträda under skepnaden af naturkraf- hvarigenom de erhålla en kärna af lif, som öfverens- mer med verkligheten. Så går det ännu an att Vinden och Vågen yttra passioner och företaga llingar, ehuru under formen af medvetna personlig- r, ty fantasien har i afseende på dem att stödja sig m yttre verklighet, efter hvars analogi de äro bil- :. Men hvad skall fantasien taga sig före med ab- cta begrepp, som aldrig kunna tillegna sig en me- unkt af lif, såsom Vapenlyckan, Ärelystnaden, Af- sandan o. s. v.?

Utförandet af denna dikt lider af en viss historisk d. v. s. prosaisk kärfhet i många partier, i trots af de öfvernaturligheter, som författaren har trott tillhöra saken. Det är hvarken dikt eller historia, utan en sammanblandning af båda, der de, utan ömsesidig genomträngning, ligga osmälta bredvid hvarandra, så att det diktade icke ens *kan* vara historiskt, och det historiska är oberoende af dikten. I sjelfva verket synes mig sjelfva ämnet långt ifrån att egna sig för en episk behandling, och det just derföre att det, oaktadt det är fullt af krig och vågstycken, likväl saknar en på menskligt pathos byggd, enkel episk handling. Vi hafva här stora stridande massor, hvilkas anförare visserligen framstå ur hopen, men utan tillräckligt lefvande individualitet, att kunna anses såsom verkliga episka heroer. Handlingen är tillräckligt storartad att väcka både förundran och beundran, men så som den här framställes, d. v. s. i grunden i sin nakna prosaiska sanning, kan den icke ega djupt intresse för andra än dem, som ega tillräckligt militäriska studier, för att icke allenast beundra djerfheten af tåget och striderna, utan äfven att inse de snillrika mått och steg, genom hvilka denna djerfhet kunde lyckas. Att undersöka huruvida sådana moderna krigsföretag i allmänhet egna sig för poetisk behandling, skulle föra oss för långt. I förbigående må jag erkänna att jag tviflar derpå. Det moderna kriget är alltför vetenskapligt för att längre vara poetiskt; individualiteten försvinner i massorna, och det enskilda hjeltemodet i den strategiska kombinationen; — det episka tillståndets enkelhet är försvunnen. Lyriken kan fira den moderna krigarens subjektiva känsla, eller en enstaka bedrift, genom ode, krigssång, visa o. s. v., men det moderna kriget i sina stora rörelser har inom sina mathematiskt uppdragna operationslinier intet rum för den fria och dock fasta episka individualiteten.

Om uppkomsten och första handläggningen af denna dikt berättar Gyllenborg sjelf följande i sin sjelfbiografi:

Jag hade föresatt mig att beskrifva Sveriges ryktbaraste tidehvarf och det tidehvarfvet det mest lysande företag: konung Carl X:s tåg öfver Bält. 'ag hade varit sysselsatt att samla nödiga förråd för ett så vidsträckt arete, och höll mina framsteg hemliga för att fullkomnas och upptäckas uner en lyckligare tid. — — (Sommaren 1768 tillbragtes vid Skenäs, der yllenborgs moder då låg sjuk). Mellan de stunder jag uppvaktade vid henes säng andades jag landtluften under ständiga promenader och fortsatte itt började arbete. Jag erhöll en lycklig hjelpreda dertill af grefve Dalergs journal, som på Skenäs bevarades och innehåller en fullständig bekrifning på *Tåget öfver Bält* af en hjelte, som det bevistat och sjelf gifit dertill den första anledning. Jag författade under varande sommar de vå första sångerna af detta poem. Om det någon gång skulle kunna utifvas med lika typografisk lyx som hos upplysta folkslag, älskare af konterna, dylika poemer utgifvas, till huru många tablåer skulle icke dessa vå sånger kunna gifva anledning: den ena beskrifningen följer den andra; triden mellan kölden och hafvet är så mycket mera märkvärdig, som natu blifvit på det nogaste imiterad. — Tåget öfver Lilla Bält, som börjas d efterföljande rader:

Din uppgång, ljufva sol, som Bältet nu bestrålar,
Ser vintern i en prakt, den ingen sommar målar;

en af de mest lysande scener i poemet. Men hvad tjenar att jag lar *för efterverlden, förmodligen lika så litet uppmärksam poetiska skönheter som min lättsinta samtid?*

Jag fortsatte under sommaren 1770 (också på Skenäs) mitt började poem h slutade den tredje och fjerde sången: de två, som af hela poemet varit e svåraste för mig att författa. Ett fältslag skulle beskrifvas, det enda m förefallit under hela tåget, och fältslaget vid Ifvernäs var ett af de gaste, som af Carl X blifvit utförda. Danska hären bestod icke mera än 3000 man och blef utan möda öfvervunnen vid första anfallet. På det detta fältslag skulle kunna figurera i en episk dikt, var jag föranlåten utvidga det med alla de omständigheter, som i historien blifvit antecknde, och öfverlemna åt inbildningsgåfvan att uppfylla resten. De episoder, m till den ändan i början af tredje sången blifvit införda, äro icke lyckligt imaginerade; under väntan att se det kungjorda fältslaget kunna de icke tan otålighet läsas. Fältslaget, när det ändtligen hinner att framställas, nehåller flera detaljer, som förtjena uppmärksamhet. Jag åtnöjer mig att

anföra ett (en) enda, som i recensioner af poemet ej blifvit omnämndt, nemligen beskrifningen af det gamla svenska krigssättet i följande vers:

I spåren Sveriges här ser krigets lågor svalla,
På fiend' ögat fäst ej räknar dem som falla,
Af fädrens krigssätt lärd han anser med förakt
Ett vapen funnet upp att ge den svaga makt:
Han utan gensvar fram i stridens hetta länder,
Der först han bröst mot bröst vid hjertat elden tänder,
Med svärd, i blinken blott', som följer elden tätt,
Han börjar man mot man ett ädelt täflans sätt.

I fjerde sången har inbildningskraften mig lyckligare betjenat. Två natt- scener, som i Iliaden förekomma och göra den bästa verkan, hafva gifv mig anledning att i två sånger af mitt poem, den fjerde och den åttonde, dem äfven försöka. I fjerde sången föreställes Natten, som vid sken af ständig eld från skjutgevären framställer den fasligaste händelse, när mi under fältslaget på Lilla Bält isen brast och en del af manskapet omkom Aldrig ett större ämne för skalder och målare har kunnat upptäckas e der mera snille fordrats i dess tecknande. Läsaren har i första sång blifvit underrättad om allmänna fördomar om hafstroll, som i Bältet s uppehöllo. Skalden behöfde ej mer än denna anledning att, till riktande sin målning, dem framställa, hvartill intet naturligare tillfälle kun gifvas än ett under föttren öppnadt haf, der nattens skuggor tjente att li fästa den allmänna fördomen och förskräckelsen förlänte dem en synbar relse. Lika naturligt var det för skalden att måla konungens i hafsvågen förlorade vagn såsom upplyft på himmelen, när Carlavagnen derstädes fr ställdes för hans ögon. Mindre anledning än denna hafva fordna skal haft att i några konstellationer fästa minnet af en märkvärdig händelse en ryktbar hjeltes namn; och har Carl X gjort sig förtjent af alla de mi nesmärken, som för honom kunna upptänkas.

För dem, som framdeles gifva sig tid att läsa poemet, är icke nöd att fästa deras uppmärksamhet på flera dertill förtjenta ställen i fjerde sån gen. Ett enda, som torde dem undfalla och i synnerhet förekommit pittoreskt, kan jag ej underlåta att anföra: det innehåller beskrifningen den tropp, i hvilken Löfvenklo till slut söker att sig försvara:

Det spegellika haf, som Danas öar hyser,
Tycks krönas af en ny, der nattens fackla lyser
På spetsar af gevär, och en beväpnad tropp
I djupet sväfva syns och vända föttren opp.
Fördubblad af sin bild på hafvets blanka yta
Hans skugga hotar än att krigets öde byta
Och på dess tummelfält i månens bleka sken
Som spöken reser sig bland döda men'skoben.

Såsom bevis på till hvilka öfverdrifter äfven en man af verklig smak och sannt poetiskt sinne kunde förledas af den tidens anspråk på orimlig pomp och ståt i den episka stilen, länder just det af författaren sjelf med förkärlek framhållna ställe i fjerde sången, der skalden låter konungens i en vak förlorade vagn upphöjas till himlen och der fästas under namn af Carlavagnen, der den med jubel helsas af hans trupper. Sådana grofva orimligheter och öfverträdelser, ej blott af den prosaiska sanningen, utan äfven af tidehvarfvens historiska kostym, som att öfverflytta urverldens kosmogoniska myther till 17:de seklet och låta Carl Gustafs soldater se Carlavagnen för första gången efter tåget öfver Stora Bält, kunde man tillåta sig i sjelfva det tidehvarf, då det prosaiska förståndet så ofta stiftade lagar för dikten.

Min sånggudinna, som varit död för allmänheten under flera års förlopp, lät sig höras vid dessa högtidliga tillfällen (konung Gustaf III:s ankomst till regeringen och återkomst från Frankrike) med en värme, som förvånade mig sjelf. Mina tvenne Oder, den ena vid första underrättelsen om konungens återresa, den sednare vid hans hemkomst till fäderneslandet, äro dock, utan afseende på deras poetiska värde, hvarom vidare skall anföras, värda af samtidens uppmärksamhet, i anseende till den sannaste historiteckning af rikets tillstånd vid konung Adolf Fredriks frånfälle, af partiernas stridiga tänkesätt och af svenska folkets kärlek för den unge konungen. Efter Wasaslägtens utslocknande har, under flera omskiften på thronen, ingen konung åtnjutit denna folkets allmänna kärlek i likhet med Gustaf III. — Jag kan ej fördölja min synnerliga kärlek för dessa två oder, som efter 30 års förlopp snarare förökats än aftagit vid deras jemförelse med andra skaldestycken, som under samma namn i sednare år utkommit. Jag tror mig icke fela, då jag vågar framställa dem båda som mönster i det skaldeslag, på hvilket de blifvit författade. Enthusiasmen, denna väsentliga egenskap af en ode, andas derstädes från början till slutet. Man torde äfven i dem båda igenkänna den af Boileau högt prisade sköna oordning, såsom konstens mästerstycke. Då jag erkänner mig obeskedlig till priset i flera skaldeslag, må det tillåtas mig att tillegna mig det i tvenne, satiren och oden.

Uti det gynnande tidehvarf för svenska vitterheten som efter fullbordade revolution i regeringssättet af Gustaf III uppdagades, kunde jag anses

berättigad till någon uppmärksamhet, såsom då varande den enda
niga svenska skald. Drottning Lovisa var likväl den första, son
ständigt minne af Verldsföraktaren erinrade sig äfven dess författ
af henne återlifvade Vitterhetsakademien kallades jag med de mest
loford till ledamot och blef äfven med en ännu mera smickran
inlåten i hennes privata sällskap. Konungen, under besök hos enk
gen, blef mig derstädes en afton varse under läsningen af ett b
bete, täcktes begära dess repetition, den han med yttrad förnöjels
Samma afton, i det han bortgick, tillsade han mig med den lifli
skapsbetygelse att nästa afton mig hos honom infinna. En gång
i hans litterära soupéer, förblef jag det under flera års förlopp, åt
nom på alla spektakler, på alla kungsgårdar, der han sig ofta fle
uppehöll, och lefde med honom närmast intill dem, som egde ha
förtroende, hvartill jag hvarken var danad eller angelägen at
— Denna tid, då, delad mellan uppvaktning i två vittra hof, hel
relse var intagen af de mest förtjusande tidsfördrif, denna tid ä
lik en flyktig dröm återkallad i minnet, och det beror på framt
döme, huruvida frukten af denna tid kan anses af högre värde. -
värdet af beröm, som uppdrifver skaldelågan, och således ej und
någon gnista af mitt snille efter flera års dvala åter upplifvades,
värde från de högsta ställen sig förenade att dertill bidraga. För
den rådande smaken i dessa hof icke densamma. Skilnaden kan i
i de arbeten jag särskildt i dem båda författat.

Gyllenborg valdes år 1773 till ledamot af
Lovisa Ulrika stiftade Vitterhetsakademien. Det
destal, som han der höll den 9 Februari nyssnäm
kort efter den lyckligt utförda revolutionen, gjo
ofantligt uppseende, och är i sjelfva verket utmä
nom mycken liflighet och skärpa i uttrycket och
fande sanning i framställningen af många tidsför
den. Ypperst och ryktbarast är det stycke, der ha
nar skaldekonstens förfall under tiden närmast eft
lins och fru Nordenflychts död genom påtryckni
den olyckliga politiska ställningen och den off
samvetslösheten under det sednare mösspartiets
mot slutet af frihetstiden.

Bland de nya antagna ledamöters inträdestal (den 9 Febru
var mitt det enda som väckte uppmärksamhet och blef äfven p
mina medbröder. Det lof jag var skyldig drottningen, akademie

.e, hade ej smak af en aftvungen kompliment, det kände härflytande hjertat och var dikteradt af öfvertygelse: också gjorde det hos drottningen synbart intryck, som mera smickrade mig än det högsta beröm. Ryk- af detta tal uppfylde innan aftonen hela slottet och skallade äfven kring en efter några dagars förlopp. Jag är berättigad att anföra de få gån- jag kunnat uppväcka en allmän uppmärksamhet, då jag medger att jag ı gånger varit deraf i afsaknad och äfven ett mål för vidriga omdömen. Den timade förändringen i regeringssättet, såsom gynnande för vitterhe- , kunde vid detta tillfälle icke med stillatigande förbigås. Icke heller ! det förtegadt. Med ruset af revolutionen, hvaraf min hjerna ännu var fylld, prisade jag densamma med all möjlig hetta, och med en ej min- uttömde jag min sista galla mot det krossade partiet. Sedernas förderf, ikets vanrykt, vitterhetens totala förmörkelse under demokratiens för- nde välde, voro tillräckliga ämnen att uppväcka den högsta ifver hos en erhetsälskare och äfven en medborgare. Målningen af detta förflutna le är i korthet innefattad i en bekant strof af de vers, som i mitt tal ɔ inblandade:

Och på vitterhetens graf
Växte Dagligt Allehanda.

.va vers, hundra gånger repeterade.

Grefve Gyllenborg var sedan 1764 gift med Anna argareta Gotzman, dotter af en då för tiden rik bank- sör. Gyllenborgs svärfader blef i följd af den finan- lla osäkerhet, som uppstod af de politiska fluktuatio- rna på den tiden, inom få år ruinerad. Det länder l stor heder för Gyllenborg, att han vid denna kris de några egendomar, som af svärfadren under dennes maktstid blifvit åt honom inköpta och som voro oåt- mliga för kreditorerna, och ställde köpesumman till irfadrens förfogande. Gyllenborg var efter denna tid avisad till sin egen rätt måttliga förmögenhet.

År 1786, vid Svenska Akademiens stiftelse, blef Gyl- ıborg vald till dess ledamot. Han dog i Stockholm n 30 Mars 1808 och efterträddes i akademien af Fran- n, som han länge älskat och med hvilken han fört en etisk korrespondens.

Vi hafva nu tecknat Gyllenborgs poetiska karakter. ans offentliga och enskilda är fullkomligt fläcklös. Man

har, såsom vi förut yttrat, i Gyllenborgs skaldekonst lat finna en viss kylighet, som mera tilltalar förstå än hjertat och känslan. Kanske berodde detta en af de kalla prosaiska smaklagar, som han med blind nad underkastade sig. Att en sådan i grunden var f mande för hans natur, vill Wieselgren bevisa me anekdot, enligt hvilken Gyllenborg vid åhörand Creutz' skildring af sin resa i Spanien, skulle hafva kat tänderna af köld vid beskrifningen öfver snöfäl Pyreneerna och, ehuru det var midt i vintern, må taga sin frack och slutligen öppna fönstren, när C skildrade fortsättningen af sin färd mot söder*).

V.

Den sköna prosan: Politisk vältalighet. Jos. Cederhjelm och C. G. Sekreta Utskottets mindre deputations svar på konungens sekr position vid 1723 års riksdag. — Grefve Gustaf Bonde: Inträ Vetenskaps-akademien. — Carl Gustaf Tessin: Biografi och o verksamhet; Tal till ständerna 1747; Guvernörskap för arfprin staf; «En gammal mans bref till en ung Prins»; Entlediga hofvet och sista dagar. Tessin och Tessiniana. — Höpken: E man för hattpartiet; Diplomatisk anekdot; Tal i Vetenskaps-aka om yppighets nytta; Instiftelsetal i vitterhets-akademien, Minne ver Tessin och Ekeblad.

Oss återstår ännu från frihetstidens litteraturhis en vigtig efterskörd, nemligen dels det prosaiska språ hufvudsakligen det politiska och historiska föredra dels den dramatiska vitterhetens utveckling. Till l ket barbari vårt svenska språk förfallit under se hälften af 17:de seklet, då det dels var ända till bro

*) Sveriges Sköna Litteratur, IV: 330.

het uppblandadt med främmande ord, dels var intvunget i främmande, synnerligen latinskt konstruktionssätt, derom vittna alla offentliga urkunder från den tiden. Frihetstiden, ehuru i politiskt hänseende vanmäktig mot främmande inflytelser, började dock efterhand lösgöra språket från detta utländska förtryck. Att steg för steg följa denna befrielsekamp, som enligt mångas tanke ännu icke är slutad, vore ett företag, som öfverstiger mina krafter. Att lemna fragmentariska profstycken, såsom lösryckta bilder ur denna språkets frihetsstrid, torde vara tillfyllestgörande för ändamålet att visa huru språket på den tiden kunde behandlas af vissa bland landets mera utmärkta statsmän, vetenskaps- och vitterhetsidkare.

Ett af de vackraste monumenter af den tidens politiska vältalighet är tillika ett bland de äldsta, och står så att säga vid ingången till det nya tidehvarfvet. Det är det, redan i det föregående omnämnda, betänkande, som Sekreta utskottets mindre deputation vid 1723 års riksdag aflät till svar på konungens sekreta proposition med anledning af den olyckliga freden i Nystad. Det är uppsatt af riksrådet Jos. Cederhjelm och grefve C. G. Tessin, troligen till sina hufvudpunkter uppdraget af den förre och utarbetadt af den senare. Om de stilistiska förtjensterna i detta märkvärdiga aktstycke hufvudsakligen få tillskrifvas Tessin, så är det visst, att han under sin mera anspråksfulla författareperiod såsom minister och hofman 20 à 30 år senare aldrig öfverträffade, knappast uppnådde den grad af fulländning, som detta ädliga stilprof röjer. Det ser ut som hade den ännu unge och varme Tessin här tillegnat sig mera af medarbetarens, den gamle karolinen Cederhjelms kraftfulla anda, än han under sin mera lysande statsmannaperiod förmådde bibehålla. Denna skrift tecknar i osökta och starka drag bilden af det sönderstyckade fäderneslandet, som man med oförklarlig liknöjdhet lemnat åt ett olyck-

ligare öde än det behöft underkasta sig; den andas öfver allt ett manligt vemod, som drager tysta men djupa suckar mellan hvarje rad, hvilka tränga långt innerligare till fosterlandsvännens hjerta än de mest patetiska deklamationer.

«Genom freden», säga författarne, «har riket mistat en stark förmur och en rik spisekammare, frukten af våra förfäders arbete och blod. Deremot äro våra grannars krafter förökta, och för den mäktigaste af dem vägen öppnad till våra sjökanter. Man vill för öfrigt nu så mycket mindre sig högt och mycket beklaga, som derigenom ej annat skulle vinnas än zarens misstankar. Till förekommande deraf har man icke allenast meddelt ständernas bekräftelse på freden, utan ock funnit rådligt att mot ryska hofvet förklara all vänskap och böjelse till närmare förtrolighet; och anser man säkrast att dermed fortfara, såvida rikets heder och säkerhet det tillstädja, intill dess någon blidare sakernas beskaffenhet sig framter. Att utforska orsaken till våra olyckor skulle blifva så vidlyftigt som onödigt. Tordes man röra vid framfarna regeringar, finge man till äfventyrs skäl till klagan, dels att välsignelsen bortvikit med rättvisan, dels att förvägen egensinnighet fört verket i djupare villervalla och förderf än att det med menniskohand och förnuft kunnat bringas till rätta igen. Efter högsts. hans maj:ts dödliga frånfälle i Norge hade varit önskligt att man icke låtit modet straxt falla, utan att det blifvit af sorg och kärlek skärpt till hämd och mandom. Man bör ej tro att hågen felats, om medlen varit i beredskap. Skulle ock bristen deraf varit en kappa för någon statsraison, så ursäktas ändå denna af omöjligheten att utföra hvad som var påbegyndt. Äfvenså låter det sig undskylla, om, under liknelse till fördel af söndring mellan våra fiender, man kanske syftat på någon större nytta af den enas medhåll än den andras. Eljest skulle tyckas att man kunnat nyttja osämjan dem emellan till någon större fördel. Efter sunda politiken söker man först afvända den närmaste och största faran. Den sågo vi ock handgripligen oss öfverhänga i zaren, som beviste sin öfvermakt med trots, eld och förhärjande. När man jemförde hans tillstånd med vårt, gaf sjelfva sakens beskaffenhet nogsamt den säkraste vägen vid handen. För det som då till honom blifvit afstådt kunde man snarare göra sig något hopp att vid en lycklig ändring vinna ersättning, än för de landstycken, som på tyska botten afträddes. Genom sammansättning eller förlikning med zaren hade visserligen vår förlust kunnat modereras, då han eljest för vår freds skull med England ej eftergaf en fotsbredd land, utan tvärtom vann mera än han eljest tänkt undfå. Men såsom skälen mot och med blifvit i rådet öfvervägade och meningen utfallit för fredens ingående med England förr än med zaren, så bör man mer

åt uppsåtet än utgången. Man måste ock tillstå, att hannoverska hofvet gaf sig ingen ro, innan det förmådde betaga underhandlingarne deras aktivitet, så väl på Åland som i Brunswig, till att dess bättre få betämja sakerna allena. Dess uppsåt kunde röjas af äldre och nyare förfarande. Utaf historien och fordna handlingar kunde klarligen inhemtas, att Hannover alltjemt fiskat efter det som det nu fått, och bryggan dertill måste läggas med Sverges förtryck och afmattande. På sådant dess försåt kunde man sig bereda. Man hade rönt det i början och kunde ej annat förmoda i längden. Dess intressen voro att förvärfva Bremen och Verden och befästa sig i besittningen deraf med minsta möjliga blod och kostnad. Dertill måste brukas mera konst än våld. Också har konungen i England mer erhållit under sken af vänskap än andra med uppenbart krig. Sedan han bekommit hvad honom anstod, lät han väl påskina något allvar att anskaffa tillräckliga hjelpmedel, men förslagen voro merendels ogörliga och hans egen hjelpsändning trögfotad. Snart lofvade han skaffa allt igen med makt, snart lät han erbjuda bemedling, hvilket med det förra löftet var oförenligt; snart gjorde han faran större än den var, hållande sig alltid sjelf långt der bakom. — Sinnelaget röjdes i de ombytliga vägarne. Än föreslogs en koncert mellan kejsaren, Sverge och Polen; än ville man skrämma oss att kejsaren och Polen skulle förena sig med zaren emot oss; änskönt det ena ej hade bättre grund än det andra. Man sökte irra oss med ett konstigt bländverk, en skugga utan väsende. För att störta oss i dess större trångmål, gjorde England sina långsamma steg till undsättning ej annorlunda än med förslager till ny förlust. Så ville den utfästa hjelpen ej nalkas innan Preussen var tillfredstäldt, och Danmarks afsigter sökte man på allt sätt understödja. Deremot lemnades ryssen öppet hugg. Hvad emot honom kunde uträttas, dermed gick lamt till. De ryssar hafva berömt sig, både å och sedan, att de hade intet att frukta af den engelska flottan. När alla de andra fått sina eftersträfvade landstycken, då rådde ock ändtligen konungen i England oss att antaga den tillbudna freden i Nystadt. Så måste man ingå freden med zaren. Denna fred blef hårdare genom den vedervilja här hystes mot hertigen af Holstein, då zaren väl förmärkte att snarare något ansenligt i fredsvilkoren skulle kunna erhållas än någon förmån för hertigen tillstås. Hatet mot holsteinska huset har i så måtto verkat mycket ondt, som genom vänlig sammanstämning kunnat undvikas. Och ehuruväl man vid fredsunderhandlingar plägar bruka neutrala till medlare, så skulle dock synas som Camprédons resa till ryska hofvet varit icke allenast onödig, sedan man fått underrättelse att zaren ville beskicka underhandlingsorten, utan ock betänklig, sedan man förnummit franska hofvet så benäget för zaren, att det honom till behag indragit subsidierna för oss. Camprédons instruktion lydde visserligen fördelaktigt för oss. Huruvida han hemligen annorlunda handlat är omöjligt att bevisa. Men nu

är ej tiden att upprifva gamla sår. Det är nog beklagligt att vi måst stå skadan, utan att vi ock skole blotta skammen.»

Till denna höga grad af värdighet, styrka och ı het hade det svenska språket redan få år efter (XII:s död förmått höja sig.

Gustaf Bonde.

Bland de mest framstående af det Hornska part hvars välde störtades genom ministerförändringen e de stormiga riksdagsuppträdena år 1739, intager gr Gustaf Bonde det högsta rummet i litteraturens häf Riksrådet grefve *Gustaf Bonde* var född i Stockh den 17 April 1682. Hans föräldrar voro presidente Dorpts hofrätt, friherre, sedermera grefve Carl Gu Bonde till Björnö, och Eleonora Margareta Brahe. hörde ännu till seden att de högadliga ätternas barn höllo en grundlig, ja lärd uppfostran, för att göra värdiga som möjligt till de höga statsembeten, hva de ansågo sig ega bördens rätt. En sådan uppfos tillföll äfven den unge grefve Bonde. «Hans läroål säger hans biograf Tilas*), «blef af de vittraste ı handledd, och en så fast grundval till lärdomsbygg lagd, det vi rättnu lära finna honom igen, ej allen på sjelfva parnassen, utan ock på de vittraste lärdo ställen och der med skäl hedras såsom en ganska h lärd herre». — Under den allmänna krigiska stämnin i början af konung Carl XII:s fälttåg var grefve Bo nära att utbyta boken mot svärdet. Kornettfullmakt ett dragonregemente var redan för honom utfärdad, han af sin styfmoders, född grefvinna Gyllenstje tårar och böner lät öfvertala sig att qvarstanna vid fredliga yrkena, såsom, efter fadrens frånfälle, familj enda stöd och hufvud.

*) Åminnelsetal öfver grefve Gustaf Bonde. På kongl. Vetenskaps-a demiens befallning hållet den 7 Juni 1766. Sid. 10.

Redan förut hade han gjort utrikes resor till Hol-
ınd och England med sin fader, som dit afgått i diplo-
ıatiska värf; — nu, vid 19 års ålder, 1701, begaf han
g till Tübingen, för att vid dervarande universitet fort-
ltta och afsluta sina ungdomsstudier. Efter halftannat
's vistelse derstädes utgaf han en mathematisk disputa-
)n, som väckte uppseende genom sin författares lärdom
mförd med hans ungdom. Efter slutade studier i Tü-
ngen reste han genom Tyskland, Frankrike och Neder-
nderna, hvarifrån han efter fyra års utrikes vistelse
erkom till fäderneslandet, der han såsom kammarherre
ıställdes vid enkedrottningens hof. År 1711 blef grefve
onde kommersråd och 1718 landshöfding i Östergöt-
nd, på hvilken plats den lärde grefven likväl vid rys-
.rnes snart påföljande härjning af kusterna höll på att
rlora fattningen, ehuru han icke bar sig fullt så dumt
som hans granne, landshöfdingen i Södermanland.
r 1721 blef grefve Bonde president i Bergs-kollegium,
h slutligen år 1727 upphöjdes han till riksråd. Denna
ats måste han lemna år 1739 och tillbragte sin åter-
lende lefnad för det mesta på sina gods, sysselsatt
ɔd de vidsträcktaste vetenskapliga forskningar. Sina
turalhistoriska rön samlade han och lät utgifva i dis-
.tationsform under titel «Guds underverk i naturen».
ɔ ventilerades i Lund under presidium af en af uni-
rsitetets professorer. Första respondenten hette Esaias
ɔgnér, skaldens fader. Bibelforskningen sysselsatte ho-
ım mycket, och han skref ett «Utkast till en jemförelse
ellan den Bibliska och Verldsliga Historien». Fäder-
ɔslandets historia var föremål för hans lifligaste in-
esse, och han utgaf år 1758 ett arbete om de «Fordna
.onungar, Jarlar och Regenter, som uti gamla efterrät-
ɔlser igenfinnas hafva regerat i Göta riken, innan de
ıed Svea- eller Upsalariket blefvo förenade». I häfda-
)rskningen sluter han sig med mera välmening och lär-
.om än kritiskt skarpsinne till den gamla Rudbeckska

skolan. Hrolf Krakes historia i Björners Kämpadater är öfversatt af Bonde under pseudonymen Giötrik Björnsson. Mot vattenminskningstheorien i Dalins Svenska Historia griper grefve Bonde till pennan och söker med stor lärdom ådagalägga dess opålitlighet, hvarjemte han underkastar Dalins kronologi en skarp granskning. Vidare träffa vi af grefve Bonde ett historiskt «Försök att igenfinna den Finska nationens och språkets härkomst». Han stannar i denna undersökning vid det resultatet, att finska nationen «måste vara en utflyttning från de tio bortförda Israels slägter» *). Genealogiska studier kunde ej annat än ega intresse för den lärde aristokraten. På drottning Ulrika Eleonoras anmodan uppsatte han «Áttartal uppå fordna Svea konungar med deras gemåler, allt ifrån äldsta till våra tider», tryckt i inledningen till Björners Nordiska Kämpadater.

«Jag häpnar», säger grefve Bondes biograf, — och jag vill låta honom för en stund tala, för att tillika meddela en profbit, ehuru icke den bästa som kunde väljas, på Vetenskaps-akademiens vältalighet på 1760-talet —, «jag häpnar och är för mycket mörkrädd att längre följa vår grefve in i den djupa ålderdomen, och stannar här heldre med mina tankar, men märker att han nu sjelf går en annan led att hemta förfriskning. Vi hinna upp honom i sina lust- och trädgårdar, och se huru han i orangeriet, i drifhuset, i trädskolan, frukträdsqvarteren, häckar och alléer, blomsterparterrerna och vid planteringslanden, med en besynnerlig kunskap undervisar sina trädgårds- och örtegårdsmästare uti hvarje arts rätta skötsel och egenskap, huru han väljer unga skickliga ämnen, som han på sin omkostnad låter resa utomlands, att förvärfva sig kunskap i trädgårdsskötseln; men med hvad kunskap de än hemkomma, äro de ändå glade att af vår grefve få lära sig mästerstycket, nemligen huru det ena med det andra bör lämpa sig efter svenska klimatet, och hvaröfver han författat en skriftlig afhandling. — Han ser sina träd rika och sirade med löf, men grundar derpå om det endast skall vara dem till prydnad, eller om icke äfven någon annan nytta må dem deraf tillskyndas: han faller uppå den senare tanken, han undersöker och upplöser frågan. Kongl. Vetenskaps-societeten i Bordeaux frågade vid samma tid den lärda verlden till råds om samma ämne, och det gaf vår grefve anledning att upptäcka sina tankar; men höll det

*) Tilas, anf. st., sid. 28.

värdigast att lemna dem till denna kongl. akademien (Vetenskaps-akademien) allaredan år 1748, som med fägnad förde ett så vackert rön in i sina handlingar; och alltså har han redan i kort begrepp förutsagt det mesta af hvad som sedermera blifvit år 1754 utgifvet i en stor bok af den uppmärksamme Charles Bonnet i Genève. — Han är eljest icke nöjd med att utom sina örtegårdar endast frambringa det som kan fägna ögonen, förnöja lukten, eller med de läckraste frukter behaga smaken; men han sträcker ock sin omtanka hän, huru hushållsgrenen af välsmakande viner och läskedrycker måtte derutur kunna draga någon nytta. Och isynnerhet är han, som i läkarekonsten besitter icke någon medelmåttig insigt, deröfver uppmärksam, huru hvarjehanda läke- och botemedel derifrån måtte hemtas. Sjelfva de vilda träden undgå icke i sådan hänsigt dess uppmärksamhet: och bland dem erhåller Asketrädet af honom ett besynnerligt beröm för ganska många rätt märkliga egenskaper, ej mindre för dess sympathetiska kurer och verkliga läkeböter än för dess nyttiga trädslag, och hvilket vår grefve i en märkelig afhandling för denna kongl. akademien behagat upptäcka. — Men hvart må det nu bära på för vår grefve? Vi se honom skynda in i kabinettet, för att kasta af sig purpurmantelen och draga på sig en sotig jacka: låt oss följa efter. Vi finna honom stadd uti sina laboratorier, tillreda proberugnar, mufflar och deglar, slå scherblar och kapeller samt rosta och tillaga hvarjehanda malmprofver till att utröna deras halt. Allt detta känner jag någorlunda igen, och med en både rörande glädje och smärtande saknad finner, med hvad stora insigter han må hafva beklädt sitt forna bergspresidentsembete; och äfven kan jag någorlunda begripa hvad det inre rummet vill säga, der han sysslar med allehanda andra slags ugnar, retorter och recipienter, till att chemice undersöka ej allenast malmers och mineraliers utan ock andra förekommande naturaliers innerligare delar och egenskaper; men längst in ser jag ett annat mera och till djupare betraktelser helgadt rum, som jag i min okunnighet ej väl dristar mig att beskrifva, och märker nu, fastän försent, min oskicklighet att kunna förklara all vår grefves djupa insigt uti naturens fördolda hemligheter. Dock medan grefven nu sitter nedersänkt i sina djupaste tankar måste jag sakta lista mig fram bakom hans stol och se hvad der äro för papper och skrifter på hans bord, om jag deraf måtte sluta mig något till; jo, der ligger först en liten tryckt afhandling: Clavicula Hermeticæ scientiæ ab Hyperboreo quodam, horis subsecivis calamo consignata (anno 1732). Sedan äro der en ansenlig hop brefvexlingar med de lärdaste och berömligaste chemici i längst bortliggande länder och riken. Jag ser en hel hop astrologiska cirklar och konstellationer, som han dock korsat öfver, och der bredvid med egen hand skrifvit:

Astra regunt orbem, dirigit astra Deus.

Något mera kan jag förstå mig på en annan tryckt afhandling som kallas: «Kort undersökning om vattnets natur och egenskaper med hvad mera som deraf slutas kan, uppå en god väns anmodan i hastighet uppsatt af Gunnar Blå», hvari vår grefve väl bevisar att af alla drycker ingen är helsosammare än vatten, men att ock derjemte det är en stor skillnad mellan vatten och vatten. Han undersöker dem alltså genom kemiska operationer och visar huru de klaraste vatten, som man eljest skulle hålla före vara fria från allt främmande väsende, kunna innehålla en betydlig mängd af både salter och terrestra delar, samt drager deraf, såsom kunnig i den högre filosofien och merkurialiska visheten, besynnerliga reflexioner och slutsatser. — Och nu, af allt detta sluta vi således billigt, att vår grefve måste hafva besutit större insigter uti många naturens förborgade ämnen än andra lärda hinna till, fast han sjelf i sin egenhändiga minnesskrift bekänner att alla vetenskaper äro ej annat än gissning och fåfänga, förutan den enda, som leder till kunskap och vördnad för Skaparens godhet och ära.»

Grefve Bonde har äfven utgifvit anteckningar rörande Carl XI:s regering, efter sin faders samlingar. Ett utdrag deraf är infördt i *Loenboms* Historiska Märkvärdigheter, 4:de del. (Schönberg, Hist. Bref, II: 243).

Grefve Bonde tog sitt inträde i Vetenskaps-akademien den 23 Juli 1748 med ett tal om «Vetenskapernas Fortplantning». Man kan ej annat än förvånas öfver den visserligen högst okritiska, men ofantliga lärdom, som detta inträdestal, jemfördt med författarens öfriga skrifter, förråder. I hufvudsaken kommer talaren till det resultat, att fornverlden varit i besittning af långt större kunskaper om naturens hemligheter än senare slägter. Han stödjer sig på Gamla Testamentet, hvilket han fattar efter bokstafven såsom en urkund af full historisk tillförlitlighet, och hans resonemang är följande *):

«Jag har den tanken, att ehuru första menniskans stora fullkomlighet blandades genom fallet med allt mörker om dess eviga behåll, hos henne likväl lemnades ett medskapadt högt vishets ämne om alla timmeliga ting: så visst som menniskotal och alla tings utgrundning och nämnande, hvart efter sin art, ändå blefvo qvar, och en alldeles förkastad Satan tros ännu vara naturkunnig.

*) Bonde, Inträdes-Tal i Vetenskaps-akademien, sid. 4. Stockh. 1764.

Deraf föreställer jag mig, huru de mångårige förre verldens fäder ge-
om Adams undervisning och egna oräkneliga rön måtte stigit högt i sina
tenskaper, och huru Noach, en välsignad man, mycket deraf i 600 år
unnat inhemta, hvarföre sådant allt icke drunknat i syndafloden utan af
nom är buret in i den nya verlden, de folken till underbart ljus, som
nst utbreddes af hans stam och honom aldranärmast uppväxte.

Alla, som älska vetenskaper, måste det dock beklaga, att i de sednare
er deröfver så mycken förödelse gått, att vi mer ej ega namnen och
le föga skuggan qvar deraf, om icke de stora vetenskaper, som vår
hunnit igenleta, kunde anses såsom guldstycken utur de första tiders
a. — — —

All ting i verlden är under förvandling: «Nihil hic orbis, quod peren-
, possidet», som den snillrike Lipsius måst tillstå. De största vetenska-
hafva ofta dött, då deras upphofsmän voro lagda i grafven. Den förra
ldens vishet är oss väl okänd, men ej otrolig. Skulle Noachs ark kom-
fullastad dermed till den senare verlden, så behöfdes ännu många pan-
ller och salmuther att skrifva de rebus deperditis. Sjelfva Guds kun-
p, som är ostridig, den högsta visheten, har ock hos månget folk haft
ödet. Första verldens herrlighet försvann i sin början, och för sjelfva
n var det ej blidare. Hvarest har beständigheten här mera någon
ng?

De vetenskaper, som tilltogo i många åldrar, och redan fullvuxna föd-
till en ny verld, hade bort bestå emot förgängligheten; men man skulle
hvad än synes öfrigt. Heinsii tänkspråk är väl sannt: O quantum est
l nescimus! Vårt högsta förstånd röjer vår högsta okunnighet.

Man ser väl djupa spår i menniskans samvete efter första fullkomliga
kapen om Gud, att ifrån hans stora verk i naturen öfvertygelse måste
ga dit in om hans osynliga väsende och eviga kraft; dock om hans
egenskaper och äkta dyrkan föga mer än hos en död bild och mål-
finnes om sin mästares hand och konst.

Det nya ljus, som Gud derföre lät uppgå på menniskans himmel, i
s sken, emot förra verldens afton, ett enda Noachs hus sägs hafva
lrat, måtte väl den rättfärdighetens predikant för sin nya verld isynner-
sökt uppklara; och ses redan deri lemningar af sådan hans visdom, att
äldsta hedniska vise prydt sina skrifter med några strålar deraf.

Af den senare verldens (den post-diluvianska) första tider eger man
st så få minnesmärken, att ej en gång med visshet kan sägas, hvarest
ach efter floden haft sitt hemvist, sedan han farit från Araxiska ursprungs-
na; på det man då närmare funne spåren, hvadan och hvart hans veten-
aper i verlden tagit.

Jobs bok, förmodligen den äldsta, som verlden har i behåll, derutur
ycket af de gamles fregd och visdom framlyser, gifver dock några känne-

tecken deraf: der talas om de gamle fäders vishet, isynnerhet Ebels såsom de der i förbistringen icke varit, eller blifvit i verlden förski

Jemföre vi dermed, att Adam sattes österut till sitt paradis och åter dädan tillbaka till den jord, hvaraf han tagen var, om ock Epi[hade någon grund dertill att Adam på Calvaria berg eller i Hebron grafven, och om all den tidens gudstjenst förebildade Christum i allt att äfven Adam och andra trogna fäder före floden haft der sin offe hvarest det rätta slagtoffret dödas skulle: så kan det skönjas hvarest byggde Herranom altaret, dervid Melchisedek, till äfventyrs Sem, oc dan tjente.

Var det i Salem der Gud betedde sig för sitt folk, så måtte älskat det rummet, och icke såsom Kain gått dädan från Guds a Der fästade Gud sin boning på jorden, der måtte Noach också ta hemvist, der allraförst för den senare verlden öppnat vishetens b och derifrån den tiden all frågan efter visdom synes hafva skett, c efter gammal vana gick ännu Rebecka till att fråga Herran.

Der måtte då de första 350 åren, Noachs öfriga lefnad, va ganska rikt nederlag af allehanda vetenskaper, som ju mera växte, j de delte ut till hans tregreniga slägter.

Så liten efterrättelse derom öfverhopar dock redan mina tankar måste styckevis leda fram.

Seneserus Mizraim, Babyloniernas och Persianernas Mithra, had i stamfadrens skola så mycket hunnit samla, att han dermed fast Nilus med vatten, synes öfverflödat Egypten; hvilken ock hade de sedan, så väl i Guds ord som de äldsta skrifter, att heta många ve pers säte.

Samma Mitz-raims eller Misors son var den namnkunnige I Primus, den Alexandrini hos Sanchuniaton kallade Thot och Toor, Ph Taaut, Ægyptii Thoot, eller Thoit, hvars son Hermes secundus, ell kernas Mercurius, varit en lagman, späking, Notarius Sacrorum, råd och substitut hos den siste af Egyptiernas fingerade halfgudar, Osiris namn Ho-Seiri eller Hic Syrus eller Hic advena ex Syria visar kun ditkommen från Seir eller Canaans land). Hermes' namn tyckes oc ett compositum af Hermetz; hvaruti den första stafvelsen Her är Gr *Κύρ* eller *Κύριος*, Italienarnes Sior eller Signior, Fransosernas Sie Sire, Engländarnes Sir, och vårt så väl som Tyskarnes Herr. Så att metz ej annat än en Dominus Mitzraim, sjelfva familjenamnet in d mero, efter Egypten delades i den öfre och nedre.» — —

Så mycken äfventyrlig lärdom slösade den g grefven på det tröstlösa försöket att bevisa menni slägtet hafva gått baklänges i vetande. De sista å

a af antediluviansk vishet, menar han, hafva ytter-
;ått förlorade genom de stora bibliothekernas för-
genom Romare och Saracener. — Om våra egna
öfverlägsna vishet yttrar han:

jag på mitt kära fäderneslаnd, dit ock en gren, icke långt från
mmen, delade sig, så finner jag ett ganska gammalt, men ett
gammalt utplundradt bo, så att jag föga vet tala något visst om
iders stora fregd. Det vet jag att en verldens skräck här bott i
er; tror ock att före den tiden Guds sanna dyrkan här haft sitt
och att runeskriften, mera behändig än Egyptiernas och Kineser-
glyfer, som blifvit af våra stamfäder ristad, må med ära bära
Noachs ålderdomsstaf, på hvilken de äldsta hebreiska bokstäfver
allra enfaldigaste mynder äro ristade, alldeles lika med de äldsta
kstäfver, dem Spon och Montfaucon uppgifvit.»

ira äldsta run-urkunder, belysande vår äldsta hi-
menar grefven, hafva afsigtligen blifvit förstörda
is «munkar och utskickade», vidare tillfälligtvis
branden i Upsala tempel, som äfven skulle hafva
it ett bibliothek, och hvad som ännu kunde åter-
ädrens vishet, fördes ur landet af S:t Brita och
es Magnus, till dess, säger han, drottning Chri-
g med sig «liksom sista stoftet deraf».
ttre än i sina astrologiska och alkemistiska
t och sina Rudbeckianska spekulationer öfver
oslägtets första Eden, förmådde grefve Bonde
, sina vidsträckta kunskaper och sin mångsidiga
;, när han fattade fotfäste på rent historisk grund.
igtigaste arbete «Sverge under Ulrika Eleonora
edrik I» — en af våra förnämsta urkunder till
ens historia — visar sig grefve Bonde såsom en
nig, sakkunnig och — så vidt man under en
kan vara det — opartisk betraktare af sin sam-
ndelser, «quorum ipse pars magna fuit». Han
le denna skrift under den period af sin lefnad,
han efter sin utgång från riksrådsembetet år

1739 såsom enskild man egnade hufvudsakligen
tenskapliga forskningar. Han sjelf inser och er
det vanskliga i företaget att teckna samtidens h

«Att man i denna berättelse», säger han i sitt företal, «ej all
på att gifva sakerna den utanskrift och färg, som nu behaglig är,
gen förundra sig öfver eller till misstycke taga. Utom det som I
föreställer, huru opålitlig en historia är, hvilken skrifven är i dera
som sjelfve varit aktörer på theatern, huru vådeligt det då är föi
naren, sanningen och rätta sammanhanget i dagsljuset att bring
huru misstänksam den beskrifning är, hvaruti fruktan och räddhåg
ran eller hopp om belöning styrt pennan; hafver jag detta ej u
att allmänt kungöras och utspridas, emedan ej allt som häruti för
torde lända till en så berömd nations pris och högaktning hos a
dock sjelfva nationen är ganska oskyldig uti det mesta som händt,
mera med tålamod och undergifvenhet det undergått, i det hopp,
gifvits, att sådant blifvit omstäldt af nit för fädernesländets uppk
bästa, hvilket den sedan på det högsta i sådant afseende förfäktat
svarat, så att om den samma kunde sägas det som i första kyr
sades om då varande kristenhet: Miratus est orbis se factum
nescius cur et quomodo.»

Man finner, att denna stil ännu icke på lån
uppnått den ledighet och elegans, som utmärker
en och annan samtidas: tvärtom har den icke l
lösgöra sig från det gamla latinska konstruktions
bojor. Deremot är den i hög grad kärnfull och
stark, och författaren visar sig på mer än ett st
denna skrift ega verklig historisk blick. I alla h
ser innehåller detta arbete en grundärlig och hö
dad fosterlandsväns bekännelse af sin uppfattn
sin samtids villfarelser och lidanden. Tecknin
konung Fredrik synes mig vara en af de bästa
erna i denna historiska tafla, ehuru den gamle
seljledamoten kanske uppdragit den med nog li
skonsam hand.

«Utom tvenne års krig med Ryssland har konungen sina re
uti fred och rolighet tillbragt; ty som konungen alltifrån sin ung
dess ankomst hit in i riket, mest alla utrikes fälttåg, slag och be

uti Italien som Frankrike, Brabant, Tyskland och sist i Norge med många blodiga skjortor bivistat, och således sjelf erfarit och sett hvad krig är att betyda, och huru förderfliga de äro för länder, riken och undersåtare, thy sökte han, så mycket i dess makt stod, dem att afböja, till dess han — — blef bragt att detta sista sitt bifall gifva. Djupa hugg i hufvudskålen, samt svåra skott och sår midt igenom bröstet, hafva varit obedröfliga, dock ovedersägliga vedermälen och bevis af dess oförlikneliga hjeltemod både bland de in- och utländska, så att det är förundransvärdt och för en besynnerlig nåd af Gud skattas bör, att konungen med en så dödligen sårad kropp, dessemellan så god och stark helsa åtnjuta kunnat, och den till en så hög ålder bragt. Konungen var med ett upplyst förstånd och särdeles vältalighet begåfvad, hvarom dess faderliga utlåtelser i rådsprotokollerna herrliga vittnen bära. Uti de europeiska språken väl begåfvad, så att han sjelf merendels besvarade de främmande sändebuden vid dess audienser; men isynnerhet lärer den öfverhet sent födas, som i mildhet och nådigt umgänge både med främmande och egna undersåtare denne konung öfvergå kan. Jag, som i så många år haft den nåden att tjena honom och fast dagligen dess dyra person att uppvakta, kan bedyra mig aldrig något svårt ord förnummit emot någon, ja icke ens mot dess enskilda betjenter — — —. Isynnerhet har man med förundran sett, huru de, som råkat i den olyckan att vara af andra hos konungen illa anskrifne, när de fått den nåden att hos honom sin oskuld bevisa, det förbigångna af honom alldeles förgätits, och han dem med sitt nådiga förtroende, välgerningar och förmåner framför andra öfverhopat. Uti samtal och umgänge var konungen munter och lustig, och bidrog mest sjelf till munterhetens underhållande. Ehuru hans gifmildhet ofta föll på sådana personer, som dertill minst värdige voro, och han det sjelf efteråt förmärkte, ångrade det honom dock icke, utan beklagade att han ofta ej fann sig i stånd att lemna sina tecken af sin nåd och välvilja. En med så många och stora dygder, och för dess undersåtare fördelaktiga egenskaper beprydd konung, har dock icke kunnat undgå de svagheter som flera stora män och regenter varit underkastade. Dess böjelser för det täcka könet hafva hos honom som oftast öfverhanden tagit, stor influence uti dess uppförande vunnit och dess tankar, sinnen och tid ibland så borttagit och hindrat, att han i de senare åren sällan de allmänna rådslagen i Rådet kommit att bevista. Några hålla ock före, att dess mångfaldiga kringresande i landet, med stor kostnad, till jagt och skjuteri borttagit många till andra angelägenheter nödiga stunder, hvaruti han så stort nöje funnit, att han fast alla uti skjutande med kula både i språng och flygt öfvergått, hafvandes han i sin tid öfver 200 björnar, utom andra skadedjur, med egen hand nedfällt och dödat; men konungen har hållit före: dess helsa och välmåga, som från ungdomen varit i rörelser och fatiger, härigenom skola underhållas och befästas, men genom stillasittande försvagas och aftaga, fördenskull ingen af dess trogne

undersåtare sådant med skäl förtryta kunnat eller honom härifrån afråda velat. Konungens nådiga och lätta tillgång har gifvit åtskilliga tillfälle si i dess gråce så att insinuera, att de förment sig, genom andras utestäng de, deraf allena vara egare; men när konungen det förmärkt, har han ändrat och visat huru de sig i sin räkning bedragit. Sådant har gifv mångom anledning att hålla före, det konungens nåd var nog ombytel obeständig och opålitlig; men som han funnit att åtskillige deröfver si förhäfva, och den till sin egen fördel nyttja velat, har han för godt akt sitt förra förtroende till dem inskränka och för sin egen rolighet sig til andra efter tidernas omständigheter att vända. Häruti hafva dock mång ej kunnat finna sig, då de sett en viss person (presidenten Broman) i mång år och fast intill konungens sista dagar, stå i possession af hans besynn liga gunst och nådiga förtroende, änskönt intet kännbart omskifte emell tid derutinnan förspordes; men de lära snart ernå upplysning deruti, de påminna sig huru denne mannen straxt i förstone konungens sinne o passioner så utstuderade och genom medel och utvägar, dem befordra o alltjemt underhålla vetat, att konungen honom deruti för sin förtrolig räknat, honom nästan från intet genom åtskilliga hederssteg till en näst högsta i riket framdragit och ymniga tillfällen lemnat sig till den förn naste i riket att upphjelpa, i thy han ej allenast dispositionen haft om k nungens enskilda kassa och hofstat, utan ock på förslagen till rikets tj ster bland andra uppförde personer, dem, som till honom ansenligast offr genom den ständiga tillgång han hos konungen egde, hade tillfälle att sina ansökningars ernående befordra. — — — Således måste den bäste res namn och kredit lida, när den låter en annans smickrande för myc medhåll och insteg i sin gunst vinna, då sådane sedan till sin egen fö den missbruka.

«In summa: hos denne konung stridde mot slutet mycket godt o ondt om öfverväldet: Godt förnuft, försigtighet, oförskräckt hjerta, dom, långlig erfarenhet i krigssaker, vältalighet, försonlighet och krist sinnelag, rättrådighet, frikostighet och gifmildhet, barmhertighet och lidande med de fattige och nödlidande, samt ogement nådigt umgänge alla som honom nalkades, och honom nog sakna lära; voro i dessa år så blandade med beqvämligheter och (o)tjenliga nöjens sökande, led vid arbete och hufvudbryderi, föränderlighet och nu mot slutet hasti sinnelag, prodigalité, samt en herrskande begärelse och traktan ända i dess sista dagar till vällust och dess förnöjelser, utan att efterfråga el akta dess vidare påföljder, att det synes svårt med visshet kunna fastst hvilketdera hos honom egt företräde. Jag, som han hela sin tid här i det med så mycken nåd omfattat, lemnar det gerna till det förra, alla äro ej af enahanda mening.» *)

*) G. Bonde, Sverges Tillstånd etc., sid. 263 ff.

Riksrådet grefve G. Bonde valdes till ledamot af tenskaps-akademien år 1748, af Vitterhets-akademien 4, blef år 1761 för andra gången inkallad i rådkamren och dog den 5 December 1764.

C. G. Tessin.

Den största talangen i prosaiskt föredrag under hetstiden, näst von Dalin, torde böra tillerkännas srådet grefve *Carl Gustaf Tessin.* Utrustad med ett rt förstånd och ett varmt hjerta, grundliga studier h vidsträckta kunskaper i många ämnen, led han likl af en tänkesättets ytlighet, som ofta synes fästa sig l skalet i stället för kärnan, formen i stället för innellet, liksom hans offentliga vandel, fläckfri och fosterdsk som den var, likväl stämplas af en fåfänga och vördnad för skenet, som ofta får ersätta djupare och are motiver. Hans stil är angenäm, ledig, korrekt, tsväfvande och ordrik: förtjenster och fel, som han le gemensamma med den klassiska förebild, som han st beundrade och flitigast studerade — Cicero.

Tessinska slägten härstammade från Tyskland. ra medlemmar af slägten sägas, son efter fader, va innehaft rådsherre-värdigheten i staden Stralsund. n äldre Nikodemus Tessin, inkom till Sverge under are hälften af 17:de seklet, och blef här öfver-intent och adelsman. Dennes son, riksrådet, öfver-intenten m. m. grefve Nikodemus Tessin, var den berömde itekt, som uppgjorde ritningen och började byggna af Stockholms slott. I hans äktenskap med grefnan Hedvig Eleonora Stenbock föddes den 5 Sepber 1695 sonen Carl Gustaf Tessin. Den unga gref- erhöll den tidens ädlingars vårdade uppfostran. er slutade skolstudier och sedan han redan blifvit ämnd till hof-intendent, anträdde han, med underl af enkedrottning Hedvig Eleonora och konung

Carl XII en femårig utländsk resa till Tysklan
land, Frankrike och Italien, med uppgifvet ;
att i Paris företrädesvis egna sin uppmärksamhe
gällande polis-författningar. Men äfven andra, i
het konstföremål, påkallade här hans lifliga intr

«Jag har sett honom», säger hans biograf Höpken *), «jag h
nom arta sina seder uti de förnämsta hus; samla tankeförråd ho
och ibland vetenskaper, smak emellan allehanda konstnärer. Så vi
nigt utrustad hade han blifvit utmärkt äfven hos ett uppodlad
och upplyst folk; men dertill fordras längre tid bland ett folk,
ammadt uti bardalekar, icke kände annat än krig, vandt att h
tält, var lika nöjdt uti en enfaldig boning som uti ett palats,
värderade en målning efter duken, konststycket efter metallen.»

Så ansåg man sig ännu för ej fullt 100 å
kunna tala om det svenska folket, hvilket i vår
säkerligen ingen, som med detsamma eger bek
skall våga att sätta nedanom något folk i odl
sann humanitet — minst det franska.

«Hans hof-intendentskap under sin store faders inseende och
fordrade af honom likasom en ny skapelse på allting; ty intet
till hands, ingen som kunde lägga handen vid något med besked.
främmande in att underrätta vår okunnighet, så ville okunnighe
upplysas. Man förstod icke en gång att undra öfver andras färd
förtröt att svenska medel skulle åt främlingar utdelas. Jag ön
herrar, att vår tid så lifligen kunde nu se den tidens mörker i v
så skulle deras mull ännu fuktas med tårar, som infört mera
mera konst hos oss: som delt ut bröd åt så många qvicka ä
hållit qvar i landet dem, som andra länder gerna efterleta och
draga till sig.»

Grefve Carl Gustaf Tessin började vid 28
der på 1723 års riksdag sin lysande och långvar
litiska vädjobana. Det var då som han gemensa
riksrådet Cederhjelm fattade i pennan det märk

*) v. Höpken, Äreminne öfver Carl Gustaf Tessin i Vetensk
mien den 25 Mars 1771, sid. 25.

ecreta deputationens betänkande, om hvilket vi förut
dat. Hans politiska strider, triumfer och nederlag till-
föra den politiska historien. Vi ämna blott kasta en
astig blick på dessa vexlingar, och dröja för en stund
id dem, som gåfvo anledning till utgjutelser af hans
hetoriska talang. Efter nyssnämnda 1723 års riksdag
lef Tessin kansli-råd och ledamot i den Hemliga bered-
ingen för utrikes ärenden. Ej långt derefter sändes
an såsom Envoyé extraordinaire till hofvet i Wien, för
tt söka Österrikes biträde till det då mellan Sverge
ch Ryssland ingångna förbundet i den Holsteinska suc-
essionens intresse. Vid påföljande riksdag 1726 stran-
dade hela planen, Tessins beskickning blef utan påföljd,
han sjelf anklagades att hafva öfverskridit sin fullmakt,
Holsteinska partiet störtades och den Hannoverska alli-
ansen segrade. Denna partihvälfning kräfde sina poli-
tiska offer: riksrådet grefve Wellingk dömdes till evigt
ingelse, riksrådet Cederhjelm entledigades från råds-
mbetet, och samma öde drabbade äfven, ehuru af en
ера enskild anledning, den unge Tessins fader, riks-
ådet. I sitt försvar för sin fader aflade Tessin det
örsta profvet af sin utmärkta vältalighet. Få år derefter,
728, afled gamle riksrådet Tessin, och sonen efterträdde
onom i öfver-intendents-embetet. För att ytterligare
utvidga sina insigter i de ämnen, som egde samman-
ang med hans nya embete, anträdde grefve Tessin åter
en utrikes resa till Frankrike och England. Åter hem-
kommen sändes han för andra gången, 1735, till Wien
såsom Envoyé extraordinaire, denna gång likväl utan
speciellt uppdrag. Efter några års vistelse derstädes
fick han befallning att återvända hem och under vägen
utföra några diplomatiska värf vid hofven i Dresden
och Berlin.

Nu inträffade den märkvärdiga riksdagen 1738,
som följande år medförde den gamla Hornska ministè-
rens nästan våldsamma fall. Tessin var på denna riks-

dag landtmarskalk och var en af motpartiets, hatt ifrigaste chefer. Den under riksdagen afslutade al traktaten med Frankrike och den deraf uppkomna liga ställningen till Ryssland fordrade i det nu rå partiets ögon, att en skicklig person skulle afsänd Frankrike, för att der på nära håll bevaka Sverg tressen. Till denna vigtiga beskickning, som li början skulle dölja sin officiella egenskap, utsågs riksdagens slut den sista landtmarskalken, grefve T

«Tessins fiender», säger Geijer, «påstodo att han var född skåd Vi vilja låta hans handlingar tala — så mycket som af dessa, un af vackra ord, kan urskiljas — ty vi måste erkänna hans mäster gifva både åt sakerna och sin egen personlighet en viss glans. H kommit på den yppersta, mest retande skådeplats. Ett ovanligt bifi parisiska sällskapsverlden belönade den intagande mannen. Af det halfdunkel, hvari han rörde sig, synes han nästan hafva begagnat samma skicklighet som en skönhet af slöjan. Han har varit sl hålla god mine: — god mine mot franska ministèren öfver sakerna liga tillstånd i Sverge; — god mine mot sitt parti i Sverge öfver rikes egentliga afsigter.» *)

Tessin lärer under vistelsen i Paris hafva a om afsked, för att, vid några och fyratio års ålder gå till privatlifvet. Långt ifrån att få denna be uppfylld, kallades han år 1741 till rådsembetet, - embete», säger Höpken, «det förnämsta i riket och dom det sämsta, enär en konung vore benägen a ringa värdigheten eller en menighet snart färdig a byta personer. Utan stöd från någondera sidan, det då antingen upphöra, eller den tiden komm de, som det bekläda, behöfva anlita ingendera» ** Huru hattpartiets stora företag att från Ryssland vinna våra förlorade provinser så snöpligt misslyck huru den krigiska ifvern i hela riket plötsligen sval

*) Geijer, Samlade Skrifter, afdelning II, V, sid. 75 f.

**) von Höpken, anf. st., 39.

huru inhemskt uppror syntes endast påskynda fädernes-landets redan beslutade undergång, — huru slutligen dessa faror oförmodadt afvändes med mera skam än skada, huru freden slöts och thronföljden ändtligen stadfästades, detta är allom bekant. Tessin satt under denna kritiska period i rådet. År 1743 skickades han såsom ambassadör till Danmark, som under ryska kriget och successionstvisterna äfven börjat röra på sig till fördel för den danska thronföljaren. Tessin lyckades att afsluta förlikning med detta hof. Ett lättare och angenämare värf uppdrogs honom följande år, då han såsom ambassadör afgick till Berlin, för att der definitift afsluta den af då varande envoyéen, sedermera riksrådet grefve Rudenschöld förberedda giftermålsförbindelsen emellan kronprinsen Adolf Fredrik och prinsessan Lovisa Ulrika af Preussen. «Denna beskickningen var icke till omat ärnad än till prakt, och äfven deruti hade grefve Tessin föga sin like» *).

Med sitt riksrådsembete förenade Tessin från 1747 till 1752 presidentskapet i kansliet. Förre kansli-presidenten Carl Gyllenborg dog i December 1746. Under hans sista sjukdom, då Tessin företrädde hans plats, uppträdde ryska ministern von Korff å sin kejsarinnas vägnar, eller egentligen såsom ordförande för det svenska oppositionspartiet, inför det unga hofvet och gaf då varande kronprinsen en offentlig varning eller skrapa för den politik, som han hyllat alltsedan sin ankomst till Sverge och som ansågs fientlig mot Rysslands intressen. Han icke allenast fordrade återställandet af ministèren före år 1739, utan anklagade öppet Tessin och hans anhang, «som endast hade för afsigt att förlänga oron i Norden»; — — «genom Tessins intriger hade giftermålsunderhandlingar i Köpenhamn misslyckats; han vore ovärdig prinsens förtroende». Dessa oförsynta beskyll-

*) von Höpken, anf. st. 40.

ningar af en främmande makts sändebud jemte åtskilliga samtida mot Tessin rigtade partiskrifter gåfvo Tessin anledning att hos rikets ständer begära undersökning om sitt förhållande *). Han gjorde detta i ett tal till ständerna den 31 Mars 1747, hvilket med rätta ansåg för ett mästerprof i den tidens rhetoriska konst. Sedan han uppräknat de många förtroendevärf, hvari han vari använd, fortfar han:

«Således har min vandring varit uppenbar, dels inför öfverhetens egen dels under riksens ständers, och dels inför mina medarbetares — — åsy och ögon. Alla deras vittnesbörd åberopar jag mig här offentligen oc med fullkomlig trygghet. Uppå sådana trappor, och ej genom smickran oc lönliga gångar, har jag med obefläckadt samvete, igenom konungens nå grundad uppå rikets ständers underdåniga förslag, till det högsta rikse äre-embete uppstigit. Om sådant skett utan möda, utan arbete, oc under tiden utan yttersta våda, derom vittna de allmännare och hen ligare rikets tänkeböcker och handlingar. Att jag ej annan vinning de vid sökte än min öfverhets nöje, mitt fäderneslands nytta och ett god omdöme, derom vittne åter mina vilkor och min belägenhet! Hvad n jag dervid haft, det intyga de många dryga stunder jag genomgått hvilka i förtid mitt lif och sinne tärt och utnött! Det enda jag så ledes, näst den högstes vittnesbörd, haft att hugna mig af, har varit öfver hetens nåd och mina värda landsmäns förtroende. Begge vill man mig på mångfallt sätt och uppå försåtligt vis beröfva, och efter trettio års nitisk tjenster nödgas jag å detta rum, emot utspridda förklenliga, och, så in som utrikes mer eller mindre intryck görande, rykten anlita Svea riks ständers urminnes rättvisa och allmänt berömda ädelmodighet, som ej an nat kan än med mig instämma: bättre vara att våldsamt dö än med en fäktad heder långsamt lefva. Bevis till hvad jag andrager eger ja uti en skrift, i svenskt mål och med svenska händer nyligast skrifven, en delst hvilken jag till min heder och ära på det högsta angripes och i hvilken jag, genom ogrundad jemförelse, till det nesligaste dödsstraff sky dig förklaras. Ehuru dess äreförgätne författare sökt sina vapen i mörkr smida, och oaktadt han sitt föraktliga namn under egen blygd döljer, n jag dock både ort, rum och folk, som dervid brukats, hvilka jag, af sk för egen hämnd, under dessa dessutom nog bullersamma tider, gerna e evärdelig glömska öfverlemnar. Af sådana mordiska vapen och hemsk hugg lär ju otvifvelaktigt riksens höglofliga ständer urskilja deras uppsåt som med dem umgås. Det svenska namn jag bär och det svenska blod i

*) Geijer, anf. st., sid. 123 f.

mina ådror rinner tillskrifver jag såsom ett af svenska folkets ädla kännetecken det naturliga förakt, jag mot slika skamflata, rädda och dolda ovänner hyser. De stånde mig, i fall de sådant gitta, här, på detta dyra rummet, till tals, om jag någon orätt gjort? Om jag kallt hjerta för mitt fäderneslasnd burit? Om jag gåfvor tagit? Om jag hemliga snaror utlagt? Om jag sökt någon, på olofligt sätt, till mina tankar locka och öfvertala? Om jag inför öfverheten sagt, hvad jag ej för menigheten dristat upprepa? Om jag någon man lönligen svärtat? Om jag, i hopp om mörker, mörka gerningar utöfvat? — Har jag slikt till rikets mehn eller den ringaste dess inbyggares förtryck gjort, så vare mitt stoft förströdt och mitt namn ibland eder, gode herrar och svenske män, utplånadt! Men finnes jag deremot af gammal svensk art, bör jag svensk mannarätt njuta, hvilken jag intill min sista andedrägt försvara tänker.»

Han slutar sitt föredrag i den sententiösa moraliserande stil, som han synnerligen älskade:

«Den högste välsigne riksens höglofliga ständers anläggningar uppå en riksdag, som med skäl kan heta en af de drygaste nu under samfälda 27 års tidalopp hållna äro, emedan uppå dess beslut rikets evärdeliga väl eller ve hänger! Okränkt, villig tro emot öfverheten, och obrottslig, otvungen lydnad mot lagen vare det oupplösliga band, som vårt samhälle fäste! Svensk rot alstre folk af ren svensk böjelse! Dygden vare allmän sak och blifve allmänt hägnad! Odygden vare utan försvar, dess täcke bortryckt, och dess födlingar utan sky utrotade! Afund och förföljelse vare till sina rätta hemvist nedsänkte af enighet och förtroende, som deras åverkade ställen åter intage! Ordning och stillhet öke de allmänna rådslagens anseende! Tro, tysthet och redligt samhälligt utförande gifve de tystare rikets värf, grund, mognad och nytta! Misstroende och förvetenhet kullkaste aldrig hvad rättvisa och grundadt stats-intresse stadgat! Hvar åtnöje sig med sin lott och ingen bygge sin uppkomst och glädje på andras fall! Inbyggarens ro och lugn samt landets fredliga tillstånd och oumgängliga säkerhet vare under vänskap med andra makter ett gemensamt syfte! Och ehuru en hvar eljest sin bana löpa må, så råke dock alla tillsammans, enär fäderneslandet sammanfattad hjelp tarfvar, så att ingen af oss dess, gifve Gud aldrig, förkränkte heder öfverlefva måtte! — Verlden röne således, att ett tygellöst sjelfsvåld ej är en den ädla friheten vidhängande fara! Och de länder och folk, hvilka, såsom vi, dess ljufva frukter nyttja, ege städse uti oss värdt aktade deltagare och ett uppbyggligt efterdöme! Sådana äro de säkraste hjelpredor till vår uppkomst och otvifvelaktiga bestånd, hvilka vid mitt allmänna afskedstagande från riksens ministèr, rikets höglofliga ständer jag samvetsenligt välment föreslår, och mig derjemte uti riksens

högloflliga ständers framhärdande benägenhet och förtroende vördsammast innesluter.» *)

Den begärda undersökningen öfver Tessins offentliga uppförande anförtroddes åt Sekreta-utskottet, som gaf honom fullständig och hedrande décharge. Vid riksdagens slut blef han, såsom sagdt är, kansli-president efter Gyllenborg.

Ett om möjligt ännu svårare och mera grannlaga uppdrag än till och med det politiska styrmanskapet under sådana partistormar som de, hvilka utmärkte den ifrågavarande tidrymden, anförtroddes grefve Tessin, då han mottog guvernörskapet öfver den ännu späde kronprinsen, sedermera konung Gustaf III, — ett barn, hos hvilket redan tidigt utvecklades både de talanger och de oarter, som skulle utmärka honom såsom man. Man har påstått, att det skulle hafva varit Tessin som hos den unge fursten först inpreglat de lösa moraliska grundsatser och det förakt för religionen, hvilka konungen sedan till sin och nationens olycka ådagalade i sitt handlingssätt. Denna anklagelse mot Tessins minne är en af dem, som efterverlden måste göra honom den rättvisa att helt och hållet underkänna. Med all sin fåfänga och sina dermed sammanhängande svagheter var Tessin i sitt enskilda lefverne en dygdig man, och hans gudsfruktan, ehuru något benägen att i tid och otid framträda för verldens ögon, synes hafva varit lika varm och uppriktig som renlärig. Derom vittna alla hans skrifter, och hans handlingar, när de icke uttryckligen intyga detsamma, strida åtminstone icke deremot. Huru är det då tänkbart, att en man af denna kända offentliga och enskilda karakter skulle hafva kunnat begå den nedrigheten att till osedlighet och religionsförakt förleda ett barn, hvars uppfostran var honom anförtrodt,

---

*) Tessin, En gammal Mans Bref till en ung Prins. Stockholm 1785. Inledningen.

och hvars späda ålder ännu icke kunde ega något eget omdöme i dessa vigtiga saker? Denna insinuation måste förkastas såsom fullkomligt grundlös, och såsom utgången från den mest personliga arghet mot den politiska partimannen och den störtade hofgunstlingen. En annan anklagelse har vunnit mera gehör, men synes mig lika ogrundad, nemligen att Tessin oförsvarligen låtit prinsen försumma sina studier, så att hela hans framtida bildning blef i högsta grad ytlig. Man bör dock erinra sig, att Tessin skiljdes från sin befattning med prinsen i dennes nionde år, det vill säga i den ålder, då en allvarligare undervisning först skulle begynna. Försummelsen i detta fall bör med mera skäl tillskrifvas de sednare guvernörerna, Stromberg och Scheffer.

Det var under tiden af sitt guvernörskap, som Tessin tillskref sin höge pupill de berömda bref, af hvilka han sedan samlade och utgaf ett urval under titel «En Gammal Mans Utvalda Bref till en Ung Prins». Dessa bref bekräfta i hög grad hvad jag nyss yttrat i afseende å Tessins förhållande till prinsens moraliska och religiösa uppfostran. De synas visserligen vår tid något enformiga och jollrande — och det myckna jollret med den unge fursten torde vara det som med största skäl kan läggas Tessins uppfostringsmethod till last —; men de uppmana öfverallt, dels direkt dels indirekt genom små berättelser, fabler, sagor och dylikt till dygd, rättsinne och gudsfruktan. De börja med år 1751, då prinsen var fem år, och gå till år 1756, då Tessin definitift afträdde från guvernörskapet, som nu mottogs af riksrådet grefve C. F. Scheffer, sedan grefve Stromberg från år 1754 förestått detsamma. Tessins sista bref till prinsen är dateradt den 8 Mars 1756. Det är ganska vackert, liknar de öfriga till stil och innehåll och må tjena till prof på hela samlingens beskaffenhet. Man skall här bland annat finna, att Tessin, då han talar om en menniskas och en furstes pligter samt andra höga

ämnen, likväl sällan försummar tillfället att äfven orda litet om sig sjelf:

«Riksens församlade ständer hafva efter mångfaldiga mig gifna huldhetsprof, som aldrig utur mitt tacksamma hjerta kunna utplånas, omsider benäget samtyckt till min hos Deras Kongl. Majestäter längst sedan i underdånighet anmälta enträgna begäran att blifva från guvernörskapet hos E. K. H. entledigad. E. K. H., som i allting så upplyst och redeliga dömer, vet nogsamt, det min åstundan att gå utur tjensten ej har sin upprinnelse af någon obekymmersamhet om Dess dyra välfärd. Af allt hvad i verlden är, ligger den mig högst på sinnet. Icke kringföres jag heller af flyktighet: jag fikar nu mera efter intet jordiskt ombyte, utan väntar, tyst och beredd, endast på den förvandling, som mig med alla menniskor gemensam är. — Men, min högstälskade prins, alltsom E. K. H. växer och nalkas sina manliga år, så krymper jag ihop och blifver barn: vördnad och anständighet fordra, att jag ej omsider måtte betunga E. K. H. med ett drygt guvernörskap för en gammal guvernör. — — — Skuggan af ett träd med gulnade och halfvissnade blad kan ej uppfriska en ung, rask och modig prins, af hvars ädelmod jag dock väntar det milda vittnesbörd, att samma gamla träd under sin grönskande tid ej varit alldeles onyttigt. — Jag är väl ej ibland de gråhåriga, om hvilka det heter: «Plerisque senibus senectus sic odiosa est, ut onus se Ætna gravius dicant sustinere». Dåraktigt vore ock att undra, det jag gammal vorden är, sedan jag länge lefvat; och otacksamt är af dem gjordt, som sig öfver sina år besvära, sedan de sina flesta dagar nött under önskan att till en hög ålderdom hinna. Men som en samvets-heder bekänner jag, att min tyngsta ålderdomsbörda har varit den ständiga fruktan jag lefvat uti, att ej uti E. K. H:s tycke värdigt nog kunna med skumma ögon utreda alla nya ämnen, som dagligen E. K. H:s lärjungahåg sysselsätta. — E. K. H:s välsignade hand är nu utur min lagd i en min väns hand, som, med mig lika brinnande i nit, men af yngre år, stadigare krafter och hvassare förståndshåfvor, fast bättre hinner följa E. K. H:s förundransvärda framsteg. — — — — — — Tiden är nu inne, på hvilken E. K. H. sjelf lärer finna sig böra med allvar lära den aldrig tillfyllest lärda regeringskonsten. — E. K. H. ransake nogast historierna, och välje såsom enda gunstlingar, hvilka en konung utan misstycke och påtal hafva kan, de dygder, som menniskor bäst pryda. — E. K. H. utlete bland regenter de gudfruktigaste, de ömmaste, de rättrådigaste, de frimodigaste, skumme bort deras fel och forme sig af deras herrliga egenskaper en bild till efterföljd. — E. K. H. hägne fria konster och vete hvad han hägnar. — E. K. H. vare öm om undersåtarnes ro, och befrämje den, när så omtränger, med väpnad arm. Rikets hjeltar och stridsmän vare Eder och J dem värdig! — Den öfver hjeltar befäl eger, måste sjelf vara en hjelte. — Hvar man uti riket igenkänne uti E. K. H.

sin bästa vän. — Om E. K. H. rätteligen och obunden vill råda, så sköte E. K. H. rikets lagar och frihet. — E. K. H. läre engelska språket och spörje af engelska skrifter, huru öppenhjertadt en stor konungs undersåtare tala. Af fransyska handlingar har E. K. H. redan sport, med hvad ädelmod en envåldskonung tillstäder sina undersåtare att oförskräckt och öppenhjertadt strida för lagarnes bestånd och emot dem, som illistigtvis vilja smyga sig emellan konung och lag. — E. K. H. vare arbetsam; ty rikets välfärd är öfverhetens arbete och heder. — E. K. H. tage allt hvad som händer såsom händt genom den högstes styrande försyn och bote ej ett förment ondt med hälften värre. — E. K. H. misstage sig aldrig på Guds långmodighet och säge ej med de fräcke bespottare: «Herren ser det icke!» En vis hedning har redan för inemot aderton hundrade år sedan funnit, att hvad de ogudaktige genom tidens utdrägt synas vinna, ersättes drygt genom straffets skärpa. — E. K. H. utrote genom eget efterdöme och sträng rätt alla kranka och osunda tänkesätt hos sitt folk, ty dygdiga undersåtare göra en lycklig konung, hvaremot tungt är att lefva bland dem som inga seder ega. — När Eder, min nådige herre! väl går, så misstro lyckan, gifven Gudi äran och bedjen honom att J ej måtten förhäfva Eder i Edert hjerta, på det att en oförsedd olycka ej sedan måtte blifva E. K. H. desto drygare. — När något vidrigt händer, så rope E. K. H. till Gud om frimodighet och nyttje till upprättelse de lofliga medel, hvilka han åt förnuft och eftertanka unnat. Med ett ord, min prins, eder hand ligge städse i Guds hand: så kan E. K. H. trotsa lyckan att förblinda och olyckan att fälla; ty ett brinnande allseende öga röjer eder väg och är ett ljus för edra fötter. — Min aflösningstimma är på slaget: detta blifver således det sista brefvet jag den nåden njuter att E. K. H. såsom dess guvernör tillskrifva, men förbehåller mig i underdånighet att intill dödagar få fylla papper med minningsmärken af min nit och åtanka. I konsters sköte har jag ofta funnit hvila och svalka. De skola hädanefter blifva mina menlösa ämnen. Min förbindelse emot dem äskar, att jag måtte förskaffa dem hedern af E. K. H:s nådiga hägn. — Uti den verldenes vrå, uti hvilken jag mig för min öfriga lifstid inbäddar, blifver ett godt och okränkt samvete mitt ljus, min helsa och min tröst. Det lilla jag hinnt under mången afbruten stund lära, blir min vederqvickande vägkost, medan jag ännu med förgängligheten umgås; och sannar jag, mig ej till ringa hugnad, hvad Cicero sagt: «Nihil est otiosa senectute jucundius, si habeat aliquod tamquam paullulum studii atque doctrinæ». Med hvad begärlighet skulle icke all ungdom fika efter undervisning, om i förtid smakas kunde den frukt lärdom bär, när man till ålderdomen hunnit! — Jag skiljes från vården vid E. K. H:s sida. Min ålders kulna vinter drifver mig småningom in uti jorden. Låt, nådige herre, eder blida och uppfriskande åsyn under tiden vara mig en glad vårdag och i det längsta hålla mig vid lif och froda. — Edra dagar blifva många, ty Herren hafver gifvit eder åt Svea jord i sin nåd. — Hvad

är mitt lif? Ett förfallodagen hardt nära lån: när det återtages, är jag beredd att svara inför Guds dom huru hjertligen jag önskat E. K. H:s förkofring och innerligen E. K. H. älskat. Sjuttio och flera år blifva mig då ett ögonblick, efter hvars blink jag råkar E. K. H. i den högstsälla höjden, der evinnerlig fröjd är, der jag ingen skillnad mer har att frukta och hvarest intet mörker döljer mig undan edra ögon. — Med välsignelse öfver E. K. H. har jag mitt embete tillträdt; under välsignelse för vårt dyra konungahus, träder jag nu derifrån. — O! att min gamla hand kunde förvandla hvarje rad i mina bref i en ny välsignelse, så skulle dessa matta senor, när de ej mera mäkta föra sig sjelfva, under medhjelpares stöd, deras arbete fullborda; likasom Moses' händer och armar upplyftes af Aron och Hur, så länge striden varade mellan Josua och Amaleck. Kom nådigt ihåg, min vördade prins, att jag emottagit E. K. H. vid dess spädaste år, vakat öfver E. K. H:s dagar och nätter, då edra nytända ögon knappast lärt åtskillnaden mellan vako och sömn, och att jag, så länge lif och anda i mig är, med outsläcklig vördnad framhärdar E. K. H:s underdånige tjenare C. G. T.»

Man finner af anförda profstycken, att Tessins vältalighet ej sällan, med sin ciceronianska vidtsväfvighet och ansträngning att vara rörande, lider af ett falskt pathos, som åtminstone i våra dagar skulle förfela all verkan. Till exemplen på detta falska pathos hörer i hög grad den nyss upplästa bref-deklamationen om händernas långvariga utsträckning till välsignelse i likhet med Moses, hvarigenom den gamle rådsherren för en något skalkaktig fantasi framställer sig i nog löjlig position. I allmänhet måste man efter läsningen af dessa bref finna Tessins ställning till sin myndling nog mycket lida af affektation, likasom hela den uppfostringsmethod, som användes, var alltför pjollrig äfven för ett barn och ett kungligt barn. Tessin berättar sjelf i sina anteckningar att undervisning äfven i de hvardagligaste ämnen lättast bibringades den unge prinsen på dramatiskt sätt, hvarigenom hans hog tidigt vändes åt teatraliska framställningar. Så måste den gamle guvernören, för att tillfredsställa prinsens vettgirighet, härma vissa gossen obekanta djurs läten, rörelser och andra egenheter som kunde mimiskt återgifvas,

om handtverkarnes ställningar och handgrepp, samt
ɔn af deras verktyg. Också säger han, att om nå-
främmande plötsligen kommit in under dessa mi-
:a föredrag, så skulle han i den gamle guvernören
are hafva trott sig se «en komediant än en allvar-
rikets embetsman» *).

Om Tessins entledigande från sin befattning med
ıprinsen yttrar Höpken med hemlighetsfullhet:

«Vid denna tiden drogo sig öfver grefve Tessin starka moln tillsam-
(1754), som aldrig väl kunnat skingras, och sonen ärfde fadrens öde
ligen att falla i onåd). Jag kan icke lyfta upp täckelset; ty många
ıxlingar vid hof likna dem vi spörja uti naturen; verkan är uppenbar,
:en fördold.» **)

Jag har redan i det föregående antydt den efter
sannolikhet rätta orsaken till Tessins brytning med
vet. Med oförändrade republikanska tänkesätt och
jord tillgifvenhet för det rådande regeringssystemet,
ler hvilket han uppstigit till makt och anseende, an-
han möjligt att förena det fortfarande förtroendet
ett hof, som styrdes af den skarpsynta och herrsk-
tna Lovisa Ulrika. Han trodde sig allt framgent
ına åtnjuta alla en hofmans skimrande förmåner, utan
behöfva uppoffra sina grundsatser såsom en af che-
na i en aristokratiskt-republikansk styrelse, som oupp-
rligen beredde konungafamiljen nya förödmjukelser.
ına dubbelroll kunde bära sig endast så länge som
vet kunde fortfara att lefva i den icke orimliga illu-
nen, att en man af Tessins skenbara tillgifvenhet för
stehuset och öfriga fulländade hofmannaegenskaper
ingen måste vara, eller snart blifva, en afgjord an-
ıgare af en stark konungamakt och en befordrare af
a medel att vinna ett sådant ändamål. När slutligen

*) Tessin och Tessiniana, sid. 163.
**) Höpken anf. st. 45.

denna illusion måste under händelsernas lopp ski
blef hofvets förbittring mot Tessin så mycket stör
lifligare förhoppningar man gjort sig om den m:
mannens medverkan. I synnerhet fattade Lovisa l
mot honom ett dödligt hat. Hon kunde aldrig f
honom, att hon blifvit dupe på hans egentliga t
sätt, och förgäfves på honom slösat så mycken nå
att vinna honom för sina afsigter. Det var sålede
turligt att man begagnade första bästa tillfälle att
luft åt en länge undertryckt bitterhet, att visa de
fånga aristokraten att han var för hofvet umbärlig.
sin drog sig tillbaka till sina gods, skref i dagl
och andra papper nästan dagligen om den lyck
nu ändtligen åtnjöt, skild från den stora verldens b
men det sätt, hvarpå han oupphörligen återkomm
detta ämne, under lofsjungande af ensligheten och
filosofiska resignationen, bevisar tillräckligt, att T
för länge andats hofluften för att någonsin kunna
smälta grämelsen öfver dess förlust. Lovisa Ulrika
ändtligen rätt bedömt sin man: hon triumferade til
öfver honom genom sin köld och sitt förakt. Gu
anska papperen innehålla en anteckning af Gustaf
egen hand, som vill gifva en annan förklaring åt g
Tessins fall. Det heter nemligen, att anledningen d
skulle hafva varit Tessins oförvägenhet att hafva
drottningen en kärleksförklaring. Den höga auktori
oaktadt måste vi lemna denna anekdot utan afse
Med kännedom af bådas historiska karakterer, tillt
snarare någon intresserad person lågheten att hafva
ett eller annat ändamål hopdiktat en skandalös his
och berättat den för Gustaf III, som kanske tro
derpå, än Tessin den exempellösa dårskapen att
nära 60 års ålder i sådana afsigter nalkas ett ungt f
timmer, som var en annans hustru, dertill hans kon
gemål, och som, till råga på allt, allmänt erkändes l
i den lyckligaste endrägt med sin man. Eller får

.ga, att den hämndlystna drottningen, för att bereda om en raffinerad förödmjukelse, sjelf lockat hans få-ga i snaran? Eller slutligen, hvilket är det sanno-ste, får man ej tilltro drottning Lovisa Ulrika sjelf hämndlystna förflugenhet, som ej är främmande för nnonaturen, att hafva utan all anledning hopdiktat a historien och sökt öfvertyga sin son om dess san-gsenlighet? Samtida anteckningar gifva emellertid et stöd åt denna gustavianska anekdot.

Sina återstående dagar tillbragte Tessin för det sta på sitt gods Åkerö i Södermanland, sysselsatt ls med landtlefnadens bestyr och förströelser, dels d studier i litteratur och konst. Då under hans of-tliga lefnad hans förmögenhet ansenligt ihopsmält, f han nödsakad att afyttra sina vackra och dyrbara st- och naturalie-samlingar, och i allmänhet betyd-t inskränka sina utgifter. Ekonomiska bekymmer nade sig med en framskriden ålder och öfriga veder-digheter, att hos honom framtvinga denna filosofiska religiösa resignation, och detta förakt för verlden dess flärd, hvaraf han på sina sednaste år ej litet mmer sig. Hans ålderdoms fåfänga är hans stora ktighet och hans husliga dygd, hvaraf hans dag-nteckningar äro öfverfulla. De af hans skrifter, jag ännu icke nämnt, finnas uppräknade hos Ham-köld. De äro af underordnadt värde. Såsom kuri-kunna nämnas hans försök i den bibliska stilen och s stenstilar. Båda äro non plus ultra prof på hans ktation på gamla dagar. Af de förra finnes ett spe-n i De la Gardieska Arkivet, XVII: 38.

Grefve Tessin dog på Akerö den 7 Januari 1770. n var gift med grefvinnan Lovisa Ulrika Sparre, som g barnlös ungefär ett år före honom sjelf. Hans enda tter, gift med landshöfding grefve Sparre, blef moder den under förmyndare-regeringen ryktbara rikskans-en Fr. Sparre.

Långt efter Tessins död och närmare våra dagar har man utgifvit skrifterna Tessin och Tessiniana (1819) och Tessins Dagbok för år 1757 (1824). Den förstnämnda af dessa skrifter, utgifven af presidenten Ehrenheim, innehåller allehanda vigtiga upplysningar till tidens historia och eger deri sitt förnämsta värde. Utgifvarens författarskap är medelmåttigt, och nog panegyriskt för Tessin och hans parti för att kunna anses opartiskt. Den senare skriften, Dagboken, är utgifven af Gustaf Montgomery, förmodligen i den välmenta afsigt att genom meddelandet af dessa fullkomligt enskilda anteckningar göra den aflidnes minne en tjenst, liksom anteckningarne sjelfva måhända blifvit skrifna i den tysta afsigten att en gång meddelas efterverlden. Efterverlden är dock en klarsynt domare, derföre att den kan vara opartisk: den låter ej narra sig af det välberäknade ordet, den kombinerar och läser mellan raderna mycket, som författaren aldrig kunde föreställa sig vara läsligt. Den tviflar väl icke på att dagboksförfattarens gudsfruktan och moralitet varit oskrymtade, men den upptäcker på hvarje sida dragen af den gränslösa ärelystnadens fånga, som hvarken ålderdom eller krämpor, eller förödmjukelser och vedervärdigheter af alla slag förmått kufva, och den tror, att den välmente utgifvaren tjenat den länge sedan aflidnes minne bättre, om han låtit dessa anteckningar multna i gömmorna på Åkerö.

Men denna Dagbok innehåller dock ett parti, som förtjenar stor uppmärksamhet; det är utgifvarens företal. Detta företal är icke allenast väl skrifvet i den lofliga lande stilen: det uttalar äfven vältänkta omdömen öfver vigtiga föremål. Synnerligen lyckad synes mig Montgomerys teckning af frihetstiden ur litterärhistorisk synpunkt och hans sammanställning af denna tids två största rhetoriska talanger Tessin och Höpken. Då jag nu nar öfvergå till denna senare, tror jag mig icke på

ättre sätt kunna göra denna öfvergång än genom att eddela Montgomerys nyssnämnda teckning.

«Det är en erkänd, någon gång förut åberopad sanning», säger Montgmery, «att friheten och i synnerhet den fria statsförfattningen, till och med blotta skenet deraf, alltid väckt och väcker en allmännare nsla för det sanna och goda, och derföre är den egentliga driffjädern l all slags själsodling: den uppfordrar till en ädel täflan, och hon framllar män, som föreställa dess högre syften och dess lynne.

«Frihetstiden, oaktadt dess många brister, många fel, medförde dock ssa herrliga verkningar.

«Derunder fick svenska snillet en friare, högre lyftning och sin egenta förädling och utbildning i all slags vetenskap, all slags konst, littera:, poesi, industri, handel, näring.

«Derunder uppstodo dessa stora, namnkunniga, ja, många verldskunniga in, hvilka af ingen föregående tid och kanske icke i något land öfverffats, särdeles om man jemför deras mängd med den korta tidpunkt, m alstrade dem, och de mångartade förtjenster, hvarmed de lyste; man r dock, ehuru orättvist, sökt att öfverflytta dem på en senare tid staf III:s), hvars flärd och förvillelser, för att förblinda de klarsynta, beöde denna lånade glans, då den inom egentliga vetenskapernas och edborglighetens område, med få undantag, saknade en sann och verklig.

«De äro hädangångna dessa män, men deras namn skola aldrig, så ppas man, glömmas af svenskar, hvilkas frejd de vårdat, hvilkas ära de göra. — Finnes väl ett hjerta, som icke höjes, värmes, vidgas, då det rar sig, hos närmare eller fjermare förfäder, dygdens och ärans odödp företräden? Och hvar borde väl dessa minnen sväfva heligare, betydelsefullare, än öfver grifterna af fosterjordens store män? Stora nemligen, le blott genom blodiga vapenbragder, utan, hvad kanske mera är, genom lare, fast mindre dönande, förtjenster: snillets, dygdernas och det fria, edborgerliga sinnets.

«Ibland dessa intaga riksråderne, grefvarne Tessin och Höpken, ett utärkt rum. De äro, hvar på sitt sätt, representanter af sin tids bättre, are ande, icke såsom dess barn utan såsom dess fullväxta män, hvilka, stället för att deraf taga, sjelfva deråt gåfvo sin stämpel, som dock, uti ia gäsande, flytande massan icke nog kunde intryckas, icke få nog fäste ch således icke bli varaktig. Den tidens oro, split, falhet togo öfverhanden och blefvo dem öfvermäktiga.

«Den som yrkar, att stora män skapa sina tider, eller den, som påstår tsatsen, har lika orätt, emedan båda äro ensidiga och således ytterliga i ina fordringar. I detta såsom i de flesta andra fall har den rätt, som håller sig till medelvägen: passionerna och tiderna inverka blott på hvarandra och i så måtto finnes dem emellan ett samband eller ett blandadt tillstånd,

som gör att deras förening är lika naturlig som nödvändig; inge deremot absolut skapande. — Men der deras samverkan upphör, svinner jemnvigten, der deras samfälta stigande förädling.

«Sådan var händelsen med Tessins och Höpkens tidehvarf. gången, lyckad eller misslyckad, bör gälla vid domslutet af sto Sjelfva Napoleon föll för den tid, som han sades hafva skapat: C följdes, undertrycktes; Aristides och Marcellus landsförvistes; Cæs dades; deras opartiska domare, efterverlden, förblandar icke deras c öde med deras sanna ära, deras verkliga storhet. — På denna hafva de att trösta, som ännu strida mot tiderna, som, lika Höp Tessin, velat förädla sig och sina medmenniskor, men misskända, fö undertryckta, måste ge vika för den motsatta strömmen och kansk höljas af den.

«Det finnes vissa förhållanden i lifvet, oemotståndliga, om ej c liga inverkningar, hvarigenom eller hvaraf mannen tager sin stäm bildning, sin mer eller mindre orubbliga karakter. Icke blott up och omgifning, men äfven särskilda anlag och enskilda intryck, ve till att hos den ena grundsatserna och lynnet rigtas på det allva bestämda, kraftiga, vågsamma, hvarmed ej sällan förenar sig det tande, nyckfulla, godtyckliga, då hos den andra med samma upp samma omgifning, ofta samma händelser, ehuru med olika intryc utbildar sig det angenäma, eftergifvande, lekande, intagande, för ringar beredvilliga, dock för oförrätter mera ömtåliga.

«Hos den ena röjes en viss stolthet i det yttre, hos den and inre: den ena visar öppet sitt ridderliga svärd, den andra döljer lysande mantel; den enas allvar bjuder vördnad, den andras behag och vinner kärlek. — Båda hafva dock samma ädla, ej sällan sa ståndande grundsatser i fråga om det sköna, sanna och rätta, ehu i sättet att visa, i förmågan att utföra dem, eller i konsten att gö gällande.

«Så var det med riksråderne, grefvarne Höpken och C. G. Tes enas allvar hade samma ädla syfte, som den andras förekommande s man kan säga att den ena representerade sin tids romerska, den an grekiska lynne: båda älskade högst af allt jordiskt sitt republikansk neland, dess ära och dess lagbundna frihet: båda hade derföre sina likasom sina segrar, tillika med mångartade förföljelser och oöfve liga motgångar; likväl bar den ena både det goda och onda med me het, och yttrade, sitt lynne likmätigt, mera öppet sina missnöjen misströstan än den andra, som endast tyst och enskildt beklagade - man skulle kunna tillägga, då stundom för mycket jemrade sig. De dock icke den svages, den otåliges klagan: det var blott den föror reflexioner, som ovilkorligen inställa sig under sjelfpröfningen att kunna bemärkas af en annan, emedan de icke oroa, och allraminst för

-a grefve Tessin (?), hvilken aldrig syntes, aldrig var lyckligare, lugnare, -dare än under den såkallade motgången: ännu finnas, utom hans eget -dgifvande, några vördnadsvärda åldriga ögonvittnen, som hafva öfverty-t utgifvaren och kunna öfvertyga hvar och en annan derom *).

«För öfrigt äro äfven Tessins och Höpkens statsmannaegenskaper med -randra jemförliga, ehuru grundade på olika lynnen. Man har förut an-kt, att deras politiska liksom moraliska åsigter alltid voro enstämmiga -föremål, ehuru skiljaktiga i medel att dem ådagalägga. Den förre, i -isteriella värf mera underhandlande, den senare mera afgörande; -ena imponerande genom sin öfvertalande, den andra genom sin öf-rtygande kraft; den ena med oemotståndliga behag att förbinda och -na, den andra att med sitt snilles öfvermakt så till sägandes tvinga; -ena genom sin hänförande vältalighet, den andra genom sitt skrif-t. Den förre egde större rikedom, den senare högre skarpsinnighet i -af medel att verka, i förmåga att gagna; den ena mera slug, nedlå-de, älskvärd, den andra mera klok, hög, allvarlig; den ena begagnade, -man så må uttrycka sig, statskonstens inre, dolda, den andra dess yttre, -a gångar; — båda hade dock samma redliga, oförfalskade syftemål: -erneslandets bästa till sitt heligaste, oaflåtligaste ögonmärke. — -aden är blott, att den ena, mindre än den andra, för att vinna detta -syfte, öfvervägde de egna, enskilda uppoffringarnes mängd och storhet: -fve Tessin gick rik i statens tjenst och lemnade den fattig. Såsom em-män och medborgare täflade båda blott om högsta kärlek mot sitt fä-esland, eller hvad de kallade: republiken.

«Att kunna gagna den ringaste medborgare, utgjorde bådas yppersta -je och ifrigaste åtrå: båda, lika outtröttliga i detta bemödande, äfven-för allt, hvarigenom en ordentlig lagskipning, nyttig industri, utvidgad -del, näring, slöjd kunde befordras; fria konsterna förbättras, fullkom-; vetenskaperna förökas, kringspridas; vitterhet älskas, uppmuntras, ut-, samt en allmännare, mer och mer förädlad upplysning vinnas och -hållas. — Den ena såg i dessa ämnen med mera detalj-noggrannhet — -andra med mera omfång och i stort: den ena verksam öfver allt, den -a i vissa hufvudsakliga delar och ej sällan under egen handläggning. — -förre såsom ansvarig rådgifvare mera varsam, den senare mera bestämd -öfverläggningarne, — båda betänksamma i besluten, orubbliga i sina -dsatser, oförfärade tolkar, äfven inför thronen, af frihetens, sanningens -sin öfvertygelses språk» **).

*) I denna fråga har jag redan sagt min tanke: åsynavittnena hade möj-n kunnat öfvertyga mig, om ej den olyckliga dagboken äfven kommit -a med anspråk på att öfvertyga.

**) Montgomery, Inl. till Tessins Dagbok, sid. 19 ff.

Anders Johan von Höpken.

Riksrådet, grefve *And. Joh. von Höpken* va den 11 April 1712. Han var son af presidenten mers-kollegium, friherre Daniel Niklas Höpken, h född i Bremen, i sin ungdom inflyttade till Sverg ter att hafva erhållit en sorgfällig uppfostran ing Höpken år 1729 i kongl. kansliet, hvarefter h trädde en fyraårig utrikes resa till England, E Frankrike, Italien och Tyskland. I England u han sig icke mindre än två och ett halft år, und ken tid dåvarande svenska envoyéen, sedermera det, friherre Carl Sparre begagnade hans penna v sättandet af åtskilliga angelägna mål. — Efter å sten till fäderneslandet 1734 fann han det politiska sättet i brytningstillstånd och den gamle Horn vid detta års riksdag utsatt för en häftig storm. sin fader kom han i nära förhållande till gref Gyllenborg, som han sedan plägade kalla sin fader. Hans politiska bana begynte vid 1738 års r då han inkom i Sekreta utskottet, hvilket förtroe åtnjöt äfven under de tre följande riksdagarne befordrades 1739 till kanslijunkare, 1741 till an peditionssekreterare vid utrikes ärendena, 1746 marskalk och blef kort derefter kallad till riksrå sade om honom att han steg upp en vacker dag sekreterare, åt middag såsom hofmarskalk och g sängs såsom riksråd. Till detta höga embete han, efter Gyllenborgs död, oumbärlig, så väl i nande af kontinuitet i de utrikes angelägenheter i följd af mångas önskan att se guvernörsembe den unge arfprinsen tillfalla honom. År 1752 b kanslipresident efter Tessin, 1760 kansler för universitet samt 1761 grefve.

«Sedan Tessin lemnat skådeplatsen, kunde Höpken i sjelfva va traktas såsom hufvudman för hattpartiet, så väl i följd af sin plat

kanslipresident som i följd af sina personliga egenskaper. Fäderneslandet erkände med enhällig röst hans diplomatiska skicklighet, hans erfarenhet i ärendenas handläggning. Man berättar om honom en anekdot, som i detta afseende är betecknande. Ryska ambassadören Bestucheff hade före 1741 års krig begärt ett kategoriskt svar, huruvida Sverige ville bestämma sig för krig eller fred. Då frågan ännu var oafgjord i rådet och ett svar ändock måste afgifvas, uppsatte Höpken såsom statssekreterare ett sådant, som, sedan det blifvit gilladt af senaten, öfverlemnades till ambassadören. Denne genomläste det flera gånger, men kunde ändock icke förstå meningen, utan skickade efter sekreteraren för att begära närmare upplysning. Höpken svarade med största artighet, att han beklagade att han icke hade befallning, att gifva någon ytterligare upplysning än den som redan fanns i det skriftliga yttrandet. «Men jag har studerat er skrift hela två timmar», invände ambassadören, «och ändock icke kunnat blifva invigd i rådets hemlighetsfulla mening». — «Och kan väl eders excellens begära», återtog sekreteraren, «att på två timmars tid kunna utveckla hvad som kostat mig många dagars möda att inveckla». — Mot krigets slut uppsatte Höpken ett betänkande mot svenska och danska kronornas förening, som väckte mycken uppmärksamhet.

«Det var isynnerhet tankens styrka, uttryckets kraft, språkets renhet, som man hos denne statsman beundrade. Men fastän den svenska Tacitus såsom författare tillegnat sig Roms kärnspråk och storartade uttryckssätt, så var dock hans personlighet för ingen del genomträngd af detta den fria romarens sinnelag. — — Likaså fattades honom mod och beslutsamhet för att i dessa inre stormar segra eller på ett lysande sätt falla. Han saknade äfven åtskilliga andra egenskaper, som äro oumbärliga för partihöfdingen. Kall, stel, sluten, fåordig, var Höpken mera frånstötande än vinnande: huru i alla hänseenden mera grundlig än både Gyllenborg och Tessin, saknade han den förres djerfhet och ränkspinnande smidighet, den senares fina belefvenhet och lysande sätt att vara och imponerande, med artighet blandade förmåga att uppträda. Höpken åter stod nära nog ensam och kunde aldrig göra sig till medelpunkt för ett större parti. Emellertid betraktades han den tiden, innan ännu hans svaghet var ställd på prof, såsom hofvets farligaste motståndare» *).

Höpkens politiska vankelmod visade sig isynnerhet vid frågan om kriget mot Preussen. Höpken var emot kriget, men gaf slutligen vika för pluraliteten i rådet. Krigets olyckliga utgång ådrog kansli-presidenten allmän ovilja och kostade honom hans embeten, dem han

*) Biografiskt Lexikon, VI: 318 ff.

på 1760—61 års riksdag nödgades nedlägga. Äfven kansleriatet för Upsala universitet nedlade han år 1764 i kronprinsens händer.

Oaktadt sin praktiska obeslutsamhet och sin oförmåga att i stormiga tider leda ett parti, är grefve von Höpken säkerligen en af sin tids mest storartade gestalter, bland de lärde en af de lärdaste, bland theoretiserande statsmän en af de djupsinnigaste, bland prosaiska skriftställare utan fråga den största. Geijer har med snillets blick uppfattat hans karakter, och tecknar honom med några få ord på sitt vanliga träffande sätt:

«I spetsen för ministèren står en man af mindre uteslutande praktisk skicklighet än riksrådet Löwenhjelm, men utrustad med högre egenskaper på ädlare grund — friherre A. J. v. Höpken — af ständerna under riksmötet med sällsynt enighet kallad till presidentstolen i kansliet, — djupare än Tessin, men lysande då han ville (ty hans lynne hade sina förmörkelser), lärd, i skrift och tal beundransvärd, försigtig, vidtseende, till hufvud och karakter en tviflare, för stolt att kunna vara gunstling, men i hjertat uppriktigt tillgifven Holsteinska huset, med hvilket en ärftlig trohet förband honom; för öfrigt mera personligen intressant än kallad att utföra stora saker» *).

Von Höpken hade varit behjelplig vid stiftelsen af så väl Vetenskaps-akademien år 1739, som af Vitterhets-akademien år 1753. Han var sekreterare i den förra ända till dess han inträdde i rådskammaren: i den senare var han först direktör, då den inrättades, och blef dess första president, då den förnyades. I sammanhang härmed må nämnas, att han vid Svenska Akademiens stiftelse af konung Gustaf III kallades att intaga första platsen i densamma. Då han få år derefter afled, efterträddes han i akademien af grefve Nils Gyldenstolpe, hvars inträdestal, som vanligt ett äreminne öfver företrädaren, rätteligen är författadt af Nordin.

---

*) Geijer, Samlade Skrifter, senare afdeln., V: 149.

Den första offentliga skrift af von Höpken, som jag påträffat, är hans tal vid presidiets nedläggande i Vetenskaps-akademien år 1740: Om Yppighets Nytta. Innehållet af detta tal, som vill bevisa att yppigheten är välgörande för ett samhälle, ansågs af många bland hans samtida för en ofantlig paradox, af andra för en nog allvarsamt hållen ironi, men bevisar emellertid endast att von Höpken stod långt öfver hopen i statsmannaåsigter. Låtom oss höra huru han resonerar och erinra oss att resonementet gjordes i vårt fädernesland för mer än hundra år sedan:

«Girigheten å ena sidan, öfverflöd å den andra, äro begge föräldrar till makt och rikedom, till slöjder, till vetenskaper och konster; begärelser, mina herrar, som för sig sjelfva äro vederstyggliga, men hvilka, då de lämpas till allmän nytta, förlora deras elaka anseende genom den goda verkan de åstadkomma kunna. — Hvad gör ett land lycksaligt? Myckenheten af folk och inbyggare. Hvad åstadkommer en myckenhet af inbyggare? Myckenhet af näringsmedel. Hvad myckenhet af näringsmedel? Girigheten att förtjena på alla de ombytliga påfund, som ett öfverflödsälskande sinne kan upptänka. · Croesus är en rik och vällustig man, som af sina giriga förfäder ärft tillräckliga egodelar att kunna förnöja sina lustar. Hans första åtrå är till att bo väl och prydesamt. Hvad myckenhet af arbetare förtjena icke sitt bröd dermedelst? Murare, timmermän, smeder, glasmästare, bildhuggare, målare, spegelslagare, med flera; ja, sjelfva konsterna och vetenskaperna användas till att befordra hans nöje. — Hans nästa omsorg är innanredet och pryden. Dertill fordras snickare, svarfvare, silkesväfvare, med en otalig myckenhet flera. Dernäst vill han bland menigheten synas med en kostelig ekipage, kläder för sig och sina betjenter, och lemnar sina penningar till vagn- och sadelmakare samt klädesväfvare. Han vill äga vänner, som skola berömma om hans sälla tillstånd och hans läckra smak; ett dagligt gästabud tillredes. Hvaraf landtmannen, slagtaren, fiskmånglaren, vinkyparen, bagaren, trädgårdsmästaren, med flera, undfå det fetaste, uppmuntras till idoghet genom en tillräcklig förtjenst. Hans håg lystrar ändtligen efter ett gifte, och till att vinna sin Chloris tycke uppletas utur alla fyra verldsens delar hvad sällsynt och kosteligt vara kan. Köpmän förtjena, skeppsvarf upprättas, båtsmän uppfödas, astronomien och navigationen uppodlas. Det vore för svårt och för vidlyftigt att uppräkna den rörelse och den förtjenst, som Croesi ostadiga, fåfänga sinne uppväcker. Olägenheten är att Croesus blifver ändtligen fattig, och hundrade andra flitigare och nyttigare lemmar förmögnare.

«Qväfva vi denna öfverflöden, mina herrar, så qväfva och undanrödja vi en otalig myckenhet af handaslöjder, af vetenskaper, af näringsmedel, som på yppighet endast ega sin grund, och deraf få sin upprinnelse, lif och varelse. — Landthushållningen med dess delar är en vetenskap, som endast tilltager och uppodlas då, när det allmänna behofvet öfverskrider landets vanliga afvel och inkomster, eller när en säker förtjenst uppmuntrar landtmannen till att fördubbla sin flit och sitt arbete. — Men i annor händelse skulle det drifvas efter en gammal vana samt idogheten snart försvinna; ty hvar och en, nöjd med sitt behof, skulle ej möda sig att anskaffa mera, emedan på öfverskottet ingen säker och hastig afgång och förtjenst står att förvänta. — Fysiken, mathematiken, mekaniken, astronomien, navigationen skulle jemväl äga ett lika öde, åtminstone vore de inom trängre gränser inneslutna, så framt de ej till så mångfaldiga yppighetsbehof kunnat göras tjenliga och lämpliga. — Till att alldeles vilja hämma yppighet uti ett land är ett svårt, omöjligt, ja, som sagdt är, ett farligt företagande. — Dess grenar sträcka sig så vidt ut, och äro med den allmänna rörelsen så nära förenade, att alltid genstöten drabbar uppå och dödar någon del deraf; men om ock någon trodde sig ett sådant Herkules-arbete kunna åtaga, hos honom bör förnämligast den frågan uppkomma, huru långt tillbaka han vill gå? Hvilken tids öfverflöd han vill tillåta, hvilken icke? Hvad skäl han tror sig äga att tillåta någon tids yppighet? Emedan en yppighet är skadlig, bör den alldeles utrotas; hvarom icke, blifver det ett falskt arbete, och likt en uppmålad gammal träbyggning, hvars oförtjenta prydnad gifver ej någon ny styrka åt huset, utan tjenar endast att öfverskyla för en tid den inre förruttnelsen. (Här följer en lång citat ur Tacitus.)

«Den vanliga spådomen om rikenas timade undergång genom öfverflöd har aldrig ägt i mitt tycke någon grund. Enär sådana stora omvexlingar händt, hafva alltid flera än en omständighet och en orsak stött tillhops och varit så nära förenade, att ingen urskiljning har kunnat få rum att tillåtas. Stora riken kallas icke de, som äga vidt utspridda länder, utan de, som hysa många och idoga invånare, hvilka både till försvar som (och) riktande tjena. Så länge grundpelarne till deras välgång och uppkomst vid makt hållas, så länge är väl ingen fara, men enär de rubbas och förfalla af vanskötsel, då måste naturligen deras undergång förorsaka att hela byggningen ramlar öfverända. — Tacitus anför ett grundligare skäl i anledning af romerska republikens öfvergångna ombyte: «invalido legum», säger han, «auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur». Det är rätta sjukan, som häftigt angriper och förtärer lifsandarne, samt dödar ett samfunds trefnad och välstånd. — Att äga rikedomar och samla dem utan afsigt på nyttjandet, är löjligt, ja, skadligt för rörelsen. Den rikares bättre lefvernessätt anses för öfverflöd af den fattigare, så att omöjligt är att ej, hvar välmåga är med fattigdom ihopblandad (hvilken blandning alltid finnes), klagan öfver yppighets tilltagande sig der framte måste. — Men; mins

herrar, låtom oss närmare förklara detta brukliga skälet mot öfverflöd. Vi hafva sett af föregående, så väl som egen förfarenhet, att idoghet och flit underhåller öfverflöd och får af densamma sitt lif tillbaka igen. Vore nu öfverflödet orsak till ett lands undergång, så vore flit och idoghet jemväl orsak dertill, och då undrar jag mycket, att de vid kusten af Guinea boende mohrer, hvilka i sanning ej äro idoga och veta af vårt öfverflöd, ej länge sedan mödat sig att underkufva de länder och folk, hvilka årligen handla med dem som med annan fänad. — Vare det långt ifrån mig att säga, det någon regering borde för dessa omtalta fördelar föra in yppighet. Det är ej min tanka, och vore dessutom en onödig omsorg, emedan det sker opåmint och af sig sjelf. Men hvad jag tror mig kunna säga är, att yppighet, när hushållningen i ett land väl är ansad, ej är en sådan farlig olägenhet som det allmänna talet lyder, att den nödvändigt måste insmyga sig uti ett välartadt samfund, der lagstiftaren är omhugsad att lämpa och leda obotliga och medfödda laster och begärelser till allmän nytta och fördel. — Den fördelen åstadkommes då, enär öfverflödighetsvaror kunna tillverkas och ej af utländningens idoghet framskaffas. I denna sednare händelsen är öfverflöd en tärande sjuka, dock icke just derföre att det kallas öfverflöd, utan att egen idoghet dermedelst alldeles borttrånar och vi råka uti handels förlust: ty införsel af spannemål, hvilken aldrig kan räknas bland öfverflödighetsvaror, är icke mindre ogagnelig för ett rike än andra varors införsel. — Men om jag härvid stannar, mina herrar, så sker det i ömigt (afseende) på tiden och edert tålamod, icke utaf brist af flera nyttiga betraktelser, hvaraf detta ämnet är så mycket mera rikt som det innefattar alla grundorsaker till rörelse, handel och vandel.»

De profstycken, som vi ega af von Höpkens vältalighet, äro ej många. De finnas i de lärda akademiernas handlingar. När han nästa gång uppträdde i Vetenskaps-akademien var det för att år 1745 teckna den nyss aflidne lärde mathematikern And. Celsii äreminne. Detta tal utmärker sig icke med författarens vanliga originalitet, men stilen är kraftfull, innehållsrik, efter ämnet afpassad.

«Att berätta i korthet», säger han, «huru rikligt naturen utrustat salig professor Celsius, vore att med få ord sammandraga hela hans lefnadslopp. J lären sjelfve deri finna hans qvickhet att fatta: hans skarpsynthet att utreda de benigaste saker: hans djupsinnighet att utgrunda de mest invecklade naturens hemligheter: hans oförtrutenhet uti arbete: hans nit att låta allt tjena till vetenskapens uppkomst och till sitt fäderneslands nytta. J lären finna det som märkligare och sällsyntare är, att så stora gåfvor

icke ritat ut i några oordentligheter: att han lefvat sedligt, att han trott alla vara skickligare än sig sjelf, fast mest alla ansågo honom för den skickligaste: att han varit en uppriktig vän och hatade ingen utan den, som i samfundet ville lefva onyttig. De, som känt honom närmare, kunna vittna om huru hans umgänge varit. Under ständigt tänkande och arbete var han icke förtretlig och tvär, men förnöjd och glad. Han talte om vetenskaper, äfven de svåraste och mest invecklade, med redighet: sjelfva okunnigheten fann nöje uti att höra honom, och trodde sig hafva hört det behagligaste äfventyr och den lustigaste saga.»

Här följer under försigtiga ord en skarp kritik öfver den tidens lärda uppfostringsmethod:

«Sådana ogemena snillegåfvor kunna förkorta den långa tid gemenligen vid skolor uppå språk plägar förnötas. De äro väl inledningar till vetenskaper, men utgöra icke sjelfva vetenskaperna. De pryda ock, när de uttrycka förnuftiga tankar; men vackra och utsökta ord kunna vara utan tanke. Jag lemnar derhän, om läromästare brista uti kunskapen om gemaste sättet eller uti omtankan att förbättra de fel deras egen uppfostran vidlådat; om ungdomen sednare skall lockas och ledas att tänka sjelf än våldsamligen påbördas att minnas hvad andra tillförene tänkt hafva; om ett sådant uppfostringssätt kan alstra af sig den vanart, att menniskan blifver oböjlig åt (för) bättre skäl, än (att?) rå vid mognare åren; fruktsam att pröfva det nytt är; envis och tilltagsen att fullfölja det gamla, ehvad ondt det ock af sig föda månde. Sådant allt lemnar jag derhän. Celsii uppfostran under en förnuftig faders inseende bevisar, att en annan art af uppfostran kan lyckas» *).

Såsom jag redan berättat, hade von Höpken varit med om stiftandet af frihetstidens båda akademier. Till Vitterhets-akademien uppgjorde han planen år 1753 och blef dess första direktör. Han öppnade akademiens sammanträden den 24 Juli nyssnämnda år med ett kort tal, ställdt till drottning Lovisa Ulrika, akademiens beskyddarinna:

«Ju mera vi derom äro öfvertygade, att de mäktiga på jorden förmå skapa tider, tänkesätt, seder, menniskors och rikens öden, ju större ämne äga vi till att glädjas öfver den lycka oss beredes; men den lyckan är icke allena vår, utan ock deras, som den stiftat: uppväcker en upplyst öfverhet

---

*) von Höpken, Åminnelsetal öfver And. Celsius, Stockholm 1752, sid. 4.

genom uppmuntran och frihet ett förnuftigt folk, så gör ock ett förnuftigt folk en sådan öfverhets regemente stort och dess namn odödligt; hägnas vetenskaper, vitterhet och konster, så äro de icke otacksamma, och deras tacksamhet står längre emot tiden än de fastaste stoder. Vi hafva sett dem uppväxa och förkofras i Rom under friheten, och ännu kunna trifvas under Augusti milda regering, men borttvina under dess efterföljares, då tankarne och skrifsättet blefvo tvungna genom ett hårdt regemente, genom faran att ala mörka och invecklade, och genom det ena och det andra orediga och hyfsade.

«Genom barbarernas härjande och österländarnas grälaktighet och vid:epelser blefvo vetenskaperna sedermera uti klostren instängda och der nskapade: de som varit ämnade att uppstäda förnuftet, tjente der att pväcka oredigheten: de, som skulle verka ljus och förbättring, blefvo der i mörker och onyttigheter invecklade; de, som voro gjorda att utspridas l menniskoslägtets gagn, blefvo hemligheter, åt få anförtrodda och liksom förndlade i hieroglyfer, hvilka egyptiska presterna allena tillhörde att utreda.

«Såsom utur sumpiga, instängda dälder en osund dimma uppstiger och rderfvar de närgränsande orter med sin giftiga ånga, så hade detta tvånt qväft snillegåfvor, vetenskaper, vitterhet och konster: det var hög l att de genom reformationen skulle få friare luft, och genom flera renters berömliga omsorg mera hägn, mera utrymme, mera uppmuntran. ån den tiden upprinner en klarare sol och en renare himmel visar sig, t då och då med strömoln förmörkade. Men förbättring fordrar mera l att åvägabringas än förderf; nyheter misstänkas och sunda tankar hafva årt för att tränga sig igenom villfarelser, med uppfostran ispädda. Än årare blefve en sådan förbättring der icke efter naturens ordning det ena igtet måste flytta undan för det andra och lemna rum åt nya menniskor, a meningar och nya seder.

«Bland de författningar, som tyckas mest hafva bidragit att införa nhet i språk, ljus uti vetenskaper, smak uti vitterhet och konster, äro samfund eller akademier, som tid efter annan och på åtskilliga ställen ifvit instiftade. Att skrifva böcker är merendels en mans göromål, men ke uti hvar mans förmåga: att dömma om eget arbete är bedrägligt: man a vara mera skicklig att oväldigt dömma om en annans, fast afund kan inblinda i detta senare fallet, äfvenså mycket som egenkärlek i det förra. len inom akademier förloras ingenting, som förtjenar att samlas och förvaras: ingen nyttig tanke, intet nyttigt rön förgås: allt plockas ihop och gömmes såsom uti ett förråd, till dess något snille sig framter, som vet sammanbinda det förströdda och smälta uti ett verk så många särskilda och styckade delar. Vi se på marken allahanda arter af gräs och örter, utan ordning kringströdda, hvaraf naturen åt hvart kräk utdelar dess tillbörliga föda: samma sak är med sådana samfund och akademier: de samla, utan att binda sig vid en viss ordning; men hvart snille finner der sin föda och sitt

ämne: tankar sås ut, på det skörden måtte blifva ymnig af nya, frodigare och förbättrade tankar» *).

Man må hysa olika tankar med von Höpken i detta ämne: det vore synd att motsäga honom, då akademierna just synas hafva varit det stål, som framtvingade hans eget snilles gnistor.

Både samtiden och efterverlden har dock ansett Äreminnet öfver C. G. Tessin, hållet inför Vetenskaps-akademien, såsom Höpkens yppersta mästerstycke i vältalighet. Ingen talare på svenskt tungomål har efter mitt omdöme öfverträffat von Höpken i den kärnfullhet, kraft, tankedjup och manliga pathos, som utmärker denna makalösa minnes-skrift; dock — Höpkens egen minnesteckning af riksrådet, grefve Ekeblad är likväl dermed jemförlig. — Ett år efter Tessins död, den 25 Mars 1771, skildrade von Höpken den hädangångnes minne i Vetenskaps-akademien.

«Akademien», så börjar han sitt föredrag, «har ofta på detta stället, uti denna sorgdrägt och utaf nu varande anledning varit församlad: ofta sörjt öfver den förlust vetenskaperna hafva måst vidkännas; ofta öfver saknaden af något stort ljus och sällsynt efterdöme, när de mest behöfdes; ofta öfver deras frånfälle, som varit hennes beskyddare och välgerningsmän; och under dessa hennes bedröfvelser, har hon alltid egt den hugsvalelse att se det allmänna dela desamma med henne, blanda sina tårar med hennes och göra till sina egna de händelser akademien angå och trycka kunnat.

«Vid detta tillfälle samla sig alla dessa betraktelser för våra tankar på en gång och på ett kännbart sätt. Är frågan: Om snille? Ho har egt det mera lysande, mera prydt, än den herren, hvilkens åminnelse i dag af oss firas? Om vetenskaper och deras afföda, konsten? Ho är den som ifrigare uppmuntrat dem? Om riket? Ho har haft mera tillfälle att tjena det, och mera nyttjat dessa tillfällen? Är hans minne inom akademien allena inneslutet, eller uti rikets handlingar nu mera likasom bordlagdt? Och har den korta tiden, sedan han upphört att lefva bland menniskor, redan hunnit försvaga lifligheten af hans åtanka? Otacksamhet måste väl en gång upphöra, afund tystna, om icke förr, åtminstone då, när himmelen mörknar och oväder uppstiga. Menigheter tro sig kunna vara stora män förutan, medan de

*) Vitterhets-akademiens handlingar, I: 41.

yfvas uti en inbillad lycka. Tiderna förvandlas, nöden påtränger, råd behöfvas; då först kännes saknaden, då behofvet. Men Aristider återfås icke så lätt som de förloras. Naturen har dem väl alltid uti förråd; menniskor deremot nyttja dem icke alltid. Och som jordmånens oart qväfver den bästa plantan; likaså tiderna det bästa snillet. Ty vore ett land till på jordklotet, mine herrar, der split och oenighet skulle sätta allting uti gäsning, der man hade förlorat all känsel af kärlek för fosterbygden, all ömhet om dess heder och värdighet: der agg, hämnd och egennytta vore de enda grunder till alla gerningar: friheten ett namn för sjelfsvåldet, sjelfsvåldet en väg till förödelse; månne icke uti det landet de skattas sälla, som dö undan, eller kunna söka renare seder under en lugnare himmel? — — — O mitt fädernesland!»

Sedan talaren följt den aflidnes, oss till dess väsentliga drag bekanta lefnadsöden och med mästarhand tecknat hans samtids inre och yttre förhållanden samt omsider skildrat hans sista lefnadsår i ensligheten på landet, slutar han med följande adress till sina åhörare:

«J som ännu trampen trötta och hala fjät för att uppfylla edra lystnader, J som tron att utom stora verlden är ingen förnöjlighet, ingen trefnad: som inbillen eder, att enslighet är en börda och med en art af förakt eller medömkan skådar neder ifrån lyckans höjd på dem, som icke mera ha derefter, träden närmare och betrakten en stor och förnuftig mans lefnadssätt! Menen J att han velat byta med eder? Att han icke kunnat lefvas med sig sjelf? Att han varit färdig att återvända till alla skiften och händelser, till en slipprig höghet, till fåfängligheten af prakt och lustigheter, och till allt det som oroar eller gläder denna verlden? Att han saknat trängseln af uppvaktningar och de sminkade betygelser af tillgifvenhet och af vördnad, som aldrig åt personen men åt lyckan offras, och med henne försvinna? I sanning, mine herrar, det är en stor uppbyggelse att se slika efterdömen bland menniskor. En herre, som vandrat genom den bästa delen af verlden, blifvit allestädes firad, pröfvat detta lifvets behagligheter, pröfvat ett allmänt förtroende uti sitt fädernesland, och försökt allt det, som kallas heder, myndighet och anseende: att se den herren försaka allt sådant, lemna alltsammans och tro sig aldrig hafva varit lyckligare än sedan han hunnit vara lyckan förutan. Man skulle förmoda sådana efterdömen böra göra starkt intryck, men fåfängt. Menniskan går utur verlden äfven så tanklös, så oförfaren, så ny som då hon trädde in. Lemnom henne fördenskull till sitt öde. Det tyckes att på detta jordklotet blott galenskaper, villomeningar och laster kunna trifvas, ty sanning har svårt för

att tränga sig fram, dygd att taga fäste. Men med en luttrad själ kan man, lik grefve Tessin, sätta sig öfver alla händelser i verlden, emottaga goda med saktmodighet, svåra med ståndaktighet. Saknar han sin gref- vinna, ser han sin kärlek, sin fägnad, sin hugsvalelse, ligga med henne på bår: spörjen J hans blödighet och hans tårar följa henne till grafven; så märken J dock icke, att han segnar neder under bördan. Han föreställ sig att hon för en kort stund gått förut; ty han väntar med sinneslugn snar förvandling för sig, och när den nalkas, anser han med än skar ögon denna verldens herrlighet för en dunst, en rök, ett glitter utan vä och bestånd: döden åter, med förtröstan och förhoppning beledsagad för väg en öppning till den rätta lycksaligheten man bör eftersträfva, detta lifvet svagt känner, och ett annat lif först får smaka. Med få mina herrar, hans sista lefnadsår och hans död kunna liknas vid det vatt- net, som, med sakta framfart, fuktar landet, friskar upp dess fägring, glä- der dess inbyggare, nalkas ändtligen sitt utlopp, flyter i hafvet och för- svinner.»

Minnesteckningen öfver riksrådet, grefve Ekebl den sista af von Höpkens hand, uppläst inför Vitterhet akademien 1777, täflar med Tessins äreminne i vältalig- het. De skärskådande blickar, som den gamle statsma nen här kastar tillbaka på den föregående frihetstid äro fulla af eld och djup. Han sjelf betraktade sig som ett politiskt offer för partihvälfningarne, och h var det väl ock i sjelfva verket, då han år 1760 må — för att undgå afsättning — taga afsked från riksrå och kanslipresidents-embetena. Anledningen var förbit ringen öfver det olyckliga pomerska kriget, som Höpk i sjelfva verket i början afstyrkt, men hvartill han slut ligen af sina kolleger lät beveka sig att gifva sitt bif Hans bittraste motståndare på denna stormiga riksd var den gamle intrigören Pechlin. Hans efterträdare kanslipresidentstolen blef likväl just grefve Ekeblad, en man af hans eget parti, och den man, åt hvilke han genom ifrågavarande minnesteckning upprest en var- aktig minnesstod.

Sedan von Höpken tecknat Ekeblads tidigare upp- fostran, fortfar han:

«Grefve Ekeblad lemnade akademien till att bivista Soissonska kongres- och arbeta under riksrådet, baron Carl Sparre och presidenten, baron lda, begge Sveriges ambassadörer. Man väntade stora saker för Europa en sådan allmän samling; men dermed tillgick efter vanligheten: man ilar sig med underhandlingar om fred, och nyttjar den hvilan ll nytt utbrott. — Med baron Carl Sparre, som återvände till engelska ikickningen, reste grefve Ekeblad till England. Intet rike väcker mera tanke än detta, ingen historia gifver mera kunskap om samhällens öden. ighet, handel, välmåga, frihet, lag — allt har upprunnit utur folkets a drift och tilltagsenhet. Genom strömmar af blod och täta omvexlin- r har det trängt sig fram till en någorlunda jemkad blandning af herra- de och frihet och hulpit sig upp äfven under det yttersta elände. Så ge en nation behåller mod, är den ännu långt ifrån sin undergång. — — - Än vidare under sina resor anmärkte grefve Ekeblad samhällen, som gripligen voro sammanbundna, men behöfva den sammansättningen till ns (sitt) och Europas bestånd. — Andra tyckas likna ålderdomen, kunna le röra sig utan stöd, måste hjelpa sig fram med konster, som alltid ut- ka och ofta skyla svagheter, äro derföre uti vänskap ledsamma och uti g obetydliga.

«Med mycket förråd af kunskaper och betraktelser i dessa ämnen åter- a grefve Ekeblad till Sverige. Hans håg ledde honom uti kansliet. Der s ännu af honom ett vidlyftigt sammandrag af riksens ständers till den a gjorda anmärkningar och författningar. Jag tviflar på att denna sam- fått någon fortsättning till våra senare tider och att vid saknaden myc- är förloradt. Olika och vidriga tänkesätt uti en söndrad nation kunna rig tjena till uppbyggelse; men när partianda, egna afsigter och enskild nd vilja skyla sig under redlighet och samvete, så uppväckes deraf njelse hos dem, som tro, att dessa vigtiga ord hafva behållit sin rätta förstå mening. — Detta i sig sjelf obetydliga arbete, som dock fordrat an möda och mycken urskillning, skulle jag vid detta tillfälle ej om- nna, så framt icke efterverlden behöfde känna den tidens sed. Att kunna nting var då vanhederligt: att göra ingenting intygade oduglighet, att nöta dagen med besök och små lustbarheter, uppväckte förakt. Man kte så: hvad skall blifva af en yngling, som vårdslösar sina bästa år? r åldern påkommer, när eld och glädtighet aftaga, gunst och lycka för- a, då blir han lemnad ensam, utan aktning och utan den hugneliga in- stas tröstan att hafva varit nyttig uti verlden.»

Vi böra erinra oss, att det är en af frihetstidens gtbildade aristokrater, som talar sju år efter Gustaf II:s uppstigande på thronen. Den adliga ungdomen de redan erfarit inflytelsen af den nya regeringsandan.

«Sedermera», fortfar von Höpken, «trädde grefve Ekeblad fr större skådeplats. Vi hade i Sverge ingen större än riksdagar, so något godt och i längden än mera ondt. Instiktarne, som hade kar fästade på de nyss förflutna besvärligheter, uppreste en annan lika grund, utan motvigt, och besinnade icke, att blott med pe ändring förra olägenheter ej kunde botas och förekommas, som nogsamt sedermera bestyrkt. Emellertid var vid sådana riksdaga att lära: anledning att känna rikets angelägenheter, känna mennisk samlingars art och lynne, huru stora hopen styres af få, och all egna afsigter. 1734 års riksdag var för polska väsendet i förtid kallad. Man glömde hufvudmålet och sysselsatte sig med småsak skilldes åt med förtret och olust, och beredde sig till de följan buller och oredor. — Vid den näst påföljande och uti historien mest märkvärdiga riksdagar (1738—9) var grefve Ekeblad uti Se skottet, alltid uti arbetet, aldrig uti anläggningar, som han bar a Då omstöptes till en stor del rådkammaren: de äldre förafskeda tillkommo. Det hörer till historien mera än till detta ämne och anteckna egenskaper af det förra, egenskaper af det senare rådet. hade för sig deras (sin) ålder, långvariga tjenster under en konu ännu var uti vördsamt minne: de hade för sig folket, vant att se stora embeten, vant att lyda; men deras regeringssatser voro ins ingen utsigt på framtiden, ingen tanke utom det närvarande, intet bekymmer än att bibehålla jemnvigten uti Europa, som betydde je mellan Frankrike och England: ett ord, (som) man uti förra tid trodde sig förstå och mycket yrkade, men som nu förlorat den r eller åtminstone blifvit grundadt på större uträkningar än vidsträ sittningar allena innebära. För öfrigt yppades under den förvaltni ingen håg och uppmuntran för att öka undersåtarnes välmåga, så at inbyggarne icke voro med ovanliga utlagor betungade, gjorde dock rörelse äfven de vanliga för dryga; ty uti samma mån som krona ver skatten, bör för undersåtare öppnas nya medel att kunna gifva åter, som intogo dessas ställen, hade större utsigter, större anläg voro dristigare uti deras (sitt) företagande, ifrigare att uträtta sto Nationen antog småningom lika tänkesätt, mera liflighet yppade si drift, och Sverge tycktes snart kunna få ett ypperligare anseende. hade det segrande partiet mycken förtjenst; men som det måste ar upp emot höga och mäktiga gensägelser, hade nöden tvungit at nyttja olyckliga medel, vinna nemligen röster med penningar och med fjäs och smicker, hvaraf hände att snålhet smittade sinnen och att sedighet och redlighet försvunno, att ära, dygd och fäderneslan ord utan mening: och att, då alla inbillade sig kunna regera, inge ville lyda. Dessutom hade hvälfningar uti rådkammaren och uti tä väckt olust och missnöje. Man såg icke mera riket utan partier i

tretandet mellan dem sysselsatte enskildda och allmänna sammankom-
Det öfriga lemnas, som sagdt är, till historien, som icke är bunden
ågon försyn för sanningens skull och icke alltid torde träffa anledning
reminnen.

»Än mindre vill jag omröra en omvexling i grannskapet (Ryssland), der
en ofta är vacklande, likväl riket orörligt; densamma var utsedd till
ytta, men stannade uti förlust. Lyckan kan anbjuda herrliga tillfällen;
iskor kunna spilla dem. Emellertid hade under salig riksrådet grefve
Gyllenborgs ministèr denna anläggning blifvit till stor del tillredd, och
hemlighetens bevarande brukades få, och ibland dem grefve Ekeblad.
som ransaka den tidens handlingar, lära bäst inse och pröfva olägenhe-
, som brist på tysthet hade åstadkomma kunnat.

»Emellan den vakthållning, som kammarherretjensten kräfde, gick
e Ekeblad gerna tillbaka till kansli-junkarsysslorna. Han fann mera
uti arbete än uti lättja, uti rikets angelägenheter än uti fåfänga sam-
som ledsnaden uti förstugor ofta framtvingar. Ty hofuppvaktningar,
föreställa de? En mängd af folk med smilande ansigten och ofta
na hjertan, som dels egna afsigter, dels lättjan sammandrifver, utan
ap, då de omfamna hvarandra, utan mening, då de inbördes anbjuda
tjenster, utan tillgifvenhet för sin konung, då de slösa de stunder, som
agn användas borde. Också saknar ofta riket skickliga ämnen, då de
vas; okunnighet uppfyller de ställen, som fordra kunskap, orklöshet
som fordra flit: det allmänna lider derigenom, och en konungs namn
fterverlden än mera.»

Författaren af Höpkens äreminne i Svenska Akade-
n yttrar om honom bland annat följande:

»De som njöto hans umgänge, sågo i detsamma sättet huru en tänkande
förenar lärdom och kännedom af verlden, den stränga bokstafven med
i sammanlefnaden nödvändiga efterlåtenhet. Med obekanta och dem,
ej vunnit hans förtroende, var han fåtalig och mycket aktsam på sina
ibland vänner ledig, helst i sitt hus, der han ville se förnöjligheten
bragt, och der skämtet gerna fick tränga sig emellan allvarsamma äm-
. Han hade sjelf för mycken fullkomlighet att berömma något svagt,
för mycket snille att ej känna ett slags lidande dervid. Okunnigheten,
den tillmätte sig någon betydelse, fördrog han endast af höflighet, på
ken den öppna dårskapen ej alltid fick göra sig räkning. Hans värdig-
tycktes mindre lägga tvång på andra än på honom sjelf; hade dock
att vinna vördnad, både genom sitt umgänge och sitt utseende. Var
görande med urskiljning, ej benägen till prakt eller öfverflöd, men väg-
aldraminst hvad man kallar vällefnad. Hade mycken flit och, intill
stunden, afdelad tid för sina göromål. I sakerna rådde köld, i ut-

trycken vigt, i dess skrifter en eld, som eftertanka och erfarenhe till det djupsinniga. Han skattade högt de romares böcker, läste d beständigt; framför alla Tacitus. Hans penna gaf sällan något åt heten, men gaf då mästerstycken.»

«Sina kanslister», tillägger författaren af hans lefverne i Bi Lexikon, «uppmanade han träget till allvarliga studier: stundom j han sjelf deras skicklighet derigenom, att han låtsade begära dera men om svåra ställen i Tacitus eller andra författare.»

Riksrådet grefve A. J. v. Höpken dog i fö ett hastigt slaganfall den 9 Maj 1789, 77 år ga Han efterlemnade två barn, en son, som dog b 1826 och en dotter, som blef gift med baron C Geer till Leufsta och moder till framlidne excell grefve Carl de Geer.

VI.

Den sköna prosan (fortsättning): Mörk, Sverges första romanförfatta grafi; Adalrik och Göthilda; den romantiska skolans förkärlek fö Thecla; Åminnelsetal i Vetenskaps-akademien; öfriga skrifter. — skapsmän och deras språkbehandling: Linné: Tal i Vetenskap mien om märkvärdighet i insekterna. Ehrensvärd: Tal i Vet akademien om ungdomens uppfostran till krigsmän. Alströmer Vetenskaps-akademien öfver Sverges välstånd om det vill. Hår Om utländska resor. Krüger: Om folkbristens orsaker, verkan oc

Mörk.

Bland detta tidskiftes prosaiska författare ha gen vunnit så stort anseende hos en senare tids gran som *Jakob Henrik Mörk.* Man har icke allenast i ställt honom såsom skaparen af en ny art af vitt inom vårt fädernesland, utan äfven såsom en af kon martyrer. Att man i detta afseende gjort sig sk

till någon öfverdrift, torde inlysa vid en lugnare betraktelse af hans lefnadsvandel och hans litterära arbeten.

Jakob Henrik Mörk föddes i Stockholm den 12 anuari 1714, yngsta sonen bland sju syskon, af spannmålshandlanden Henrik Mörk och hans hustru Brita arsdotter Bark. Vid sex års ålder förlorade den unga örk sin fader: och «märkligt är att denna svåra först träffade honom på samma dag, då han första gångn skulle gå i skola». Modren gifte om sig, och styfdren, Westin, behandlade barnen med godhet. Men nan gossen var elfva år gammal, hade han förlorat både oder och styffader, och upptogs nu i sin svågers, assor Everlings hus. Denna hade i början bestämt ssen för handelsyrket, men öfvergaf snart denna plan, han märkte hans stora håg för studier. Han skickade nom derföre till Vesterås, att der genomgå skola och mnasium. År 1734 sändes han till akademien med närkta vitsord, som bland annat berömma hans lycle försök både i latinsk och svensk skaldekonst. Vid iversitetet egnade han sig åt de studier, som bereda räde i prestembetet, och försörjde sig medelst kondinerande. Från 1739 till 1742 vistades han såsom inmator i Bohus län hos en baron Köhler. Der utartade han sin Adalrik och Göthilda. Sistnämnde år, 12, reste han upp till Stockholm och blef der följande prestvigd på huspredikants-kallelse af öfverste Stiern-. Hans Adalrik och Göthilda hade emellertid blifvit gifven från trycket i Stockholm — första delen har ckningsåren 1742-3 — och gjort stort uppseende, i nnerhet naturligtvis bland det qvinliga könet. Belöngen uteblef ej heller. Sedan Mörk i Upsala genomtt pastoralexamen, erhöll han dom-kapitlets fullmakt Bro och Lossa pastorat i Upland, hvartill han ifvit kallad af pastoratets patronessa enkefriherrinnan nck. Han var nu 30 år gammal, och tidigare plägar

man icke få pastorat här i landet. Hans församlingar voro visserligen icke stora, men de anses åtminstone nu för tiden temligen tillräckliga för en anständig bergning, och skola säkert med uppräckta händer mottagas af hvilken 30-årig ograduerad prestman som helst — åtminstone såsom en god exspectans-plats. Mörk hade i sjelfva verket den bland svenska litteratörer temligen sällsynta lyckan att redan i unga år vinna en säker, ehuru tarflig utkomst, som tillät honom att omkring sig samla och försörja en familj, — hvilket väl ändock till slut är mannens största lycka här i verlden.

Sina lediga stunder vid sitt landt-pastorat använde Mörk på vittra sysselsättningar. Åren 1748, 52 och 56 utgaf han sin roman «Thecla eller den bepröfvade trones dygd» i tre delar, år 1754 sina «Målningar på menskliga sinnen», år 1757 «Eugenia eller den förvillade Välmeningen», ett slags skådespel; samma år poemet «Enigheten». Han anses dessutom vara författare af sista delen af Zieglers Asiatiska Banise. På grund af sina redan utgifna vittra skrifter kallades Mörk till ledamot af Vetenskaps-akademien år 1748. Inom denna akademi höll han Åminnestal öfver Cunninghame, Hesselius, Pihlgren, Ribe, Brelin och Eliander. År 1755 vann Mörk priset i Vitterhets-akademien för en uppsats kallad «En hjeltes beskrifning». — Då familjen växte, fann Mörk inkomsterna af sitt lilla pastorat nog knappa. Han sökte derföre några gånger, men förgäfves, bättre lägenheter.

«Oaktadt hans allmänt bekanta förtjenster», säger hans biograf Wilde, «och oansedt han vid ett prestmöte i Upsala inför sina andliga förmän hade visat utmärkta prof af en grundlig lärdom uti theologien och en mer än vanlig färdighet att försvara trons grundsatser; ja fast han ock erhöll kongliga majestäts nådiga föreskrift och befallning till konsistorium: att låta Mörk i anseende till åtskilliga prof af särdeles skicklighet och lärdom, hvarmed han gjort sig förtjent till befordran, njuta sådant efter sin förtjenst till godo»: ville det dock för honom ej lyckas. Andra må döma om

makarna till sådan vidrighet. Sjelf underkastade han sig med nöjdt sinne len gudomliga försynens skickelse.» *)

Mörk dog plötsligen af slag i sitt 49:de år den 26 uni 1763, efterlemnande enka med sex oförsörjda barn.

Detta lefnadslopp, ehuru fullt af de bekymmer, som ; flesta menniskor få vidkännas, liknar väl ändock icke t martyrium. Väl påstås, att dom-kapitlet i Upsala på und af ett särskildt bigotteri varit obenäget att med-rka till romanförfattarens befordran, oaktadt all den oraliska och religiösa salvelse, hvaraf hans skrifter äro pfyllda, och oaktadt kapitlet sjelf vid flera tillfällen rsett hans arbeten med sitt gynnande vitsord. Men ven om så varit, skulle det väl hafva stått i dåvarande yrelses makt att förr eller senare i trots af kapitlet fva honom förtjent befordran. Sannolikt skulle denna heller länge hafva uteblifvit, om ej Mörk haft det issödet att midt i sin raskaste mannaålder genom dö-m bortryckas från sin oförsörjda familj. Det är ej rdt att räkna den vid 30 år bofaste Mörk bland poe-ens martyrer i ett land, der förtjenstfulla litteratörer fvat och lefva, hvilka i långt mera framskriden ålder ot ena året ej med säkerhet veta, hvarmed de skola ipa sitt bröd det andra.

Den utförlighet och den tydliga förkärlek, hvarmed tterbom behandlat Mörks minne och den ovanliga blid-et, hvarmed den stränga Hammarsköld bedömt hans rbeten, har gifvit Mörk ett utseende af vigtighet i vår tteratur, som han kanske icke i verkligheten äger. Han tå visserligen med skäl kallas Sverges förste romanför-ittare; men den art roman, som han här införde, var ke allenast lånad från utlänningen, utan äfven af det nderordnade esthetiska värde, att den upphörde att be-aga när den upphörde att vara ny. Jag har svårt att

*) Wilcke, Åminnelsetal öfver J. H. Mörk i kongliga Vetenskaps-aka-demien, pag. 27 f.

förstå, huru man kan tillerkänna större förtjenst åt den, som hos oss införde den sedolärande romanen, än åt den, som hos oss först började efterbilda utlänningarnes didaktiska poesi. Man har liksom till ursäkt för Mörks svagheter anfört, att han icke hade bättre mönster at efterbilda är Fénelon's Télémaque och Barclay's Argenis. Men har han då verkligen uppnått ens dessa mönster? Säkerligen är kompositionen i Télémaque långt öfver lägsen, händelsernas sammanhang långt fastare, de handlande personernas karakterer bättre individualiserade, och då stilen hos Fénelon är klassiskt ren, ehuru vidt sväfvande, är Mörks stil långt mindre ren och långt mera — ända till den odrägligaste långtrådighet — vidt sväfvande. Denna sistnämnda svaghet gör, kanske mer än något annat, att Adalrik och Göthilda icke mera läses. Den som genomläst detta arbete i våra dagar, slutar det med en känsla af välbehag, som om han mot förmodan slutligen lyckats rädda sig från att sväfva i detta bottenlösa haf af bombastisk ordsvall.

Men dessutom kan frågas: skulle Mörk icke möjligen hafva kunnat välja bättre förebilder än Fénelon och Barclay? Skulle han icke, i brist på egen uppfinning, hafva kunnat ådagalägga åtminstone sin goda smak i valet af bättre mönster att efterbilda? Frågan kan ej med noggrannhet besvaras, ty tillämpningen af smaken måste härvidlag bero på vidden af beläsenhet. Onekligt är emellertid att han var samtidig med Richardson, Fielding, Smollet och att åtskilliga af dessas bättre skrifter utkommit innan Mörks litterära verksamhet upphörde.

Hvad är det då som beredt Mörk en så rymlig plats i vår sköna litteraturs häfder, att till och med en Creutz och en Gyllenborg ofta få sitta trångt bredvid honom? Att han icke var ett originellt skapande snille, det medgifva äfven hans varmaste loftalare. Att han icke heller var stiftaren af ett nytt tidehvarf för sin art af konst, såsom t. ex. Dalin, det intygar litteraturens

istoria. Att han icke heller var en af dessa ensliga iillen, som samtiden misskänner och efterverlden beıdrar, bevisas deraf att endast senare litteratörers kärk kunnat rädda hans namn från fullkomlig glömska, h att ännu i våra dagar hans namn är mera kändt än ıns skrifter. Äger Mörk samma betydelse i vitterheten, m — för att ej tala om tidehvarfvets vetenskapliga roer — en Bergman inom naturforskningen, en Klinnstjerna inom de mathematiska, en Botin inom de hiıriska vetenskaperna — dessa män, som stodo på höjn af sin samtids bildning, hvar och en på sitt område, h som, der de ej sjelfva röjde väg, åtminstone följde gbrytarne tätt i spåren? Stod han i sin art af vittert högre än Creutz och Gyllenborg i sin? — Efterverln må svara. Creutz och Gyllenborg läsas ännu, väl af mängden, men af många med nöje, med bifall, ındom med liflig rörelse: Mörk läses endast af litteturens häfdatecknare. Men den skald, som varaktiıst verkar på sitt folk, verkar också mäktigast. Och t är endast på denna grund som skalden har rätt, r han vädjar till efterverlden.

Grunden till den stora välvilja, som Mörk rönt hos senare tids granskare, torde få sökas annorstädes än ıans författarevärde, i och för sig betraktadt. Nämnda ınskare tillhörde den vittra skola i vårt fäderneslan,d, n med ytterlig bitterhet vände sig emot den rigtning, n vår litteratur tagit i sin utveckling ända från Das tider. I sin barndom och tidiga ungdom vittnen till n franska revolutionens öfverdrifter och styggelser, ıfattade de i mognare år reaktionens sak med en if-:, hvilken gjorde dem blinda äfven för det goda som ; i den tidsrigtning, hvars ytterligheter de med allt ll afskydde. Det blef för dem en trosartikel, att den t tillryggalagda kultur-epoken i vårt fädernesland enst utgjorde en kedja af de gröfsta villfarelser i relin, samhällslära, vetenskap och konst. Hvad särskildt

dess vitterhet angick, sågo de med högst få undantag deri ingenting annat än platthet, frivolitet och fritänkeri.

På denna mörka tafla varsnade de dock några få ljusgestalter, egentligen isolerade bilder, hvilka höllo sig på afstånd från tidens allmänna rörelser, vare sig af andlig svaghet eller af andlig styrka. Bland dessa enstaka skepnader stod äfven Mörk. Han intog sina betraktare genom sin religiösa fromhet, sin barnsligt naiva fantasi, sin böjelse för fäderneslandets sagohäfder, och slutligen kanske ej minst genom sin vördnad för medeltidens heliga legender. Han var icke alls lik sin förhatliga vittra omgifning: han saknade Gyllenborgs halft-hedniska stoicism, liksom Creutz' förtäckta, skalkaktiga sinnlighet. I förbigående må här anmärkas, att denna skola visserligen icke hatade sinnligheten, men den fick icke vara skämtsam: den borde vara sentimental och allvarlig.

Denna Mörks exceptionella ställning till sin samtids andliga rörelser har säkerligen mer än något annat beredt honom det hedersrum, som han fått intaga i svenska litteraturens häfder. Men var denna ställning en följd af andlig öfverlägsenhet, såsom hos Thorild, eller af originellt skaldesnille, såsom hos Bellman? Derpå måste man efter läsningen af hans skrifter högligen tvifla. Den var snarare följden af en naiv obekantskap med det, som föregick i den andliga verlden omkring honom, eller kanske af den kristligt-presterliga fromhet, som ansåg för den kristnes och prestens pligt att hålla sig fullkomligt främmande för de nya tänkesättens besmittelse. Härtill kommer att den vetenskapliga kritik, som nu pågick i andra länder, ännu icke i vårt fädernesland uttalat sina afskräckande resultater i afseende på religion och politik, att den här ännu mest rörde sig på vitterhetens oskyldiga område, och att Mörk följaktligen icke kunde känna sig uppmanad att hvarken bifalla eller vederlägga några nya läror. Hans verksamhet kunde förblifva en helt och hållet positiv, och för denna valde

ian ett fält, der han i älskvärd dager kunde framställa itt blyga, svaga, fredliga fromhetslif.

Onekligen eger Mörk mycket af det kristligt-roiantiska doft, som gjorde honom dyrbar för den romanska skolans konstdomare. Hans Adalrik och Göthilda, idan genom sitt fosterländska sceneri anslående en väl erättigad sympathetisk sträng hos besagda skola, hoar äfventyr på äfventyr utan synnerligt sammanhang, erigenom påminnande om medeltidens romaner. Hans hecla står på helt och hållet kristligt-romantisk grund, öder sig på en medeltidslegend, och är full af uppenarelser och underverk. Händelsernas sammanhang är är likväl strängare, plananläggningen bättre, karakterna mera åskådliga, ehuru stilen ännu är vidtsväfvande ch det didaktiska syftet det öfvervägande. Denna roian är dock utan tvifvel Mörks bästa arbete, likasom en bär den skarpaste färgen af romantik så väl genom in allmänna, något katholska tendens, som genom det idehvarf den behandlar, och de källor den begagnar.

En stor förtjenst eger Mörk, väl icke framför men jemnbredd med sina utmärktare samtida, nemligen den rosaiska stilens och språkets. Enstaka skildringar och pisoder i hans romaner läser man på grund af framställingens renhet och skönhet ännu i dag med välbehag, i rots af målningens långsläpighet. Jag vill meddela något profstycken så väl ur Adalrik och Göthilda, som ur Thecla. Se här en teckning af Sverge ur första delen af Adalrik och Göthilda:

»Man har missberyktat Norden såsom det uslaste land under solen och som en medelpunkt, dit de villaste hjertan i verlden sig samlat hade. Det är visst: bratta klippor och spetsiga klyftor, hvilka betäckas af skogar, som gömma sina skatar bland skyarne, göra utsigten af somliga orter hafaktig. Tjocka skogar, hvarest träden äro lika gamla med verlden och stå med sina lummiga qvistar snärjda kring hvarandra, gömma i sina snåren de vildaste djur. Der mumlar en björn. Der gnisslar ett vildsvin. Der springer en lo. Men drakar och gripar, som äro en skräck i främmandes mun; finnas der inga, utan de stolta kämpar, som tukta sina trolösa grannar, och

gå hem med herrliga byten. Nordanvädret födes der bland klyftorna och rasar på slätterna med fulla krafter, dem ännu ingen lång resa uttröttat. Den stränga kölden gör att der ej trifvas de frukter, som växa i Särkarnes (Saracenernas) varma länder. Vintern bäddar der de låga herdekojor i djupa snö-fanor, och insveper sjöarne i tjocka istäcken. Der springa hjordarne på isen. Herdarne vada uti snön och blåsa uti näfven. En som blifvit uppammad vid Wälsklands kräsligheter lär ej vilja bygga sin kåfva på Riffels fjällar och sitta på Kolmårdens höjder.

«Atias barn äro likväl nöjda med sitt hem. De leka i sina skogar och fägna sig åt de förmåner, som de ega. I deras sjöar lysa tusende segel. Det vatten, som sköljer till deras åkrar, bär en ymnighet af fisk på deras bord. Vintern befordrar deras körslor öfver isarne. Om sommaren äro dag och natt hos dem så ljufliga, som på någon ort uti verlden. De oroas af inga jordbäfningar. Nordanvädret, som renar luften, friar dem från många smittosamma sjukdomar. I de obyggeliga fjällen födas de dyraste metaller. Der plöjas bergsryggarne. Jern, koppar och silfver vindas utur djupen. Man har ock funnit guld i bergskrefvorna. Hyttorna lysa och bergen dåna af de täta hammarslagen. Hela verlden är deras skattkammare, hvarest de taga rikedom till nödtorft och öfverflöd. Ibland klipporna ligga fruktbärande fält. Der är ett välsignadt åkerbruk, som betalar den trefne landtmannen sin möda med en ymnig skörd. Der föras rika hjordar i bet, som föda sina herdar med sin mjölk och kläda dem med sin ull. I marker och skogar höras antingen herdahorn, som lulla vid sina hjordar, eller ock jägarskri, der man drifver odjuren. Af dem få de en stor del af de kläder, som förvara dem för vinterkölden. De åtnjuta naturens rika förråd i luft, i berg, i skog och i sjöar. De frukter, som växa under deras kalla luft, äro väl hårda, men tjena dock Atias barn bättre än alla främmande läckerheter. Frukternas art svarar emot kropparne, som växa under samma himmelstreck och under ett lika mått af köld och värma. Skogarne gifva dem tak öfver hufvudet och väggar omkring sig till försvar emot köld och oväder. Der hafva de ett tillräckligt skeppsvirke: deras flaggor gå genom Norfva sund och sväfva, snart sagdt, kring hela jordklotet. Der är rikedom, fast man ej spökar med glitter eller vördar de små klot, som fiskas ur hafsböljan.

«Folket lefver ärligt utan fjäs. Deras dygd är utan prål, och hos dem regerar en berömvärd enfaldighet. Deras kläder äro utan prakt, deras föda utan läckerhet och deras lust utan all vällust. Renlighet är all deras granulåt. De arbeta ullen af sina får och göra sig sjelf sina kläder. Måttligheten är deras läkedom, och öfverflödet är dem obekant. Hvad som pressas utur drufvan, bruka de allenast vid sina offer att utgjutas för de odödliga och i sjukdomen att stärka de svaga. Rikedom användes till nödtorft, och yppigheten anses med straff och onåd. Lagarne stadgas med försigtighet och efterlefvas med noga aktsamhet. De tala uppriktigt och lefva

rligt. Smicker och lögn äro tvenne fridlösa odygder, och sanningen är kommen hos alla. Odygd är odygd, säga de, och last är last, fast man e bemantla dem med de största loford i verlden. De äro dårar, som och älska sin villfarelse. Ovärde att hafva ögon de, som sluta dem sanningen och ej tåla att denna himmelska stråle lyser på jorden. En nfläck för alla lefvande den, som smickrar en odygd, som sårar sitt vete och talar mot sanningen.

«Det är ett folk, tappert och oöfvervinneligt genom sin myckenhet; om sin mandom; genom sin tillhärdighet i besvär och arbeten; genom styrka i hårdaste slag och genom ett mod, det sjelfva olyckan ej kan ninska. Så hata de veklighet, att de icke räkna någon tapperhet för re än den, som obetänkt kastar sig i faran och beledsagas af förmätenn. I krigslågan rasa de som lejon mot sina fiender, men bo i frid tilla som menlösa hjordar. Enigheten är det band, som förenar deras ter, och en regerande rättvisa är enighetens amma. Oskyldigheten är dem säker och den gångbara vägen till äran är förtjenst. Falskhet ler sjelf mest i leken, och afunden blyges att visa sin nedrighet bland folk, der alla vilja vara stora i sina dygder. Det synes som de förista dygder, biltoge från alla andra riken, stannat vid yttersta kanten af den och tagit sitt hemvist i norden.»

I femte boken af sin roman beskrifver Mörk ett :t folk på följande sätt:

«Invånarne på denna ö hafva alltid varit öfvermodiga af sina stora domar och förmätna i sin frihet, men tillika trälar under sina orolustar. Friheten är den ädlaste gåfva, den man i dödligheten åta kan, men ingen är fri utan den allena, som friat sig från lanas öfvervälde och står i lydno för samvetet och dygden. Ett folk, bär sådana sinnen, kan då göra hvad det vill, men vill intet annat det, som rimmar sig med äran och dygden. Deras dygder äro fria, och is ljus lyser så mycket högre, emedan de födas utan allt tvång. De a sig sjelfva lagar, men efterlefva dem sjelfva. De äro rädda om dem om de ömmaste ögnastenar, och hålla dem heliga såsom de rätta förmufför sin sällhet och frihet. De råda, men lagarne råda öfver dem. garne äro deras försvar, och en oförkränkt rättvisa är lagarnes lif. De ta friheten, men förderfva den icke genom något sjelfsvåld, som gemenm storknar i oket af den svåraste träldom. De äro sin egen konung, a den de gjort till sitt hufvud älska de och vörda såsom en fader. De kta ingenting annat än att bryta sina lagar, det är att förråda sin frit. Deras konung kan allt hvad han bör, och deras lydnad för hans högt, deras kärlek för hans person, deras egen ömhet om lagarne och omg för det allmänna är det, som hugnar och understödjer honom i alla sorger. Lycksaligt det folk, som äger en så ädel frihet. Den gör deras

hjertan stora, och plantar der det ymnigaste frö till alla dygder. en borg kring deras sällhet, till hvars försvar ingen bör skona l sin kropp eller blodet i sina ådror. För detta dyra klenod och det af deras lycka, vare egendom och lif uppoffradt. Om en fader v sitt hus, hvarföre må icke ett folk sjelft skrifva sig lagar, och deras välfärd vårdas? hvilken är alltför stor att ligga i två händer och dess förlust är obotlig, när tvenne ögon densamma förlorat o slumrat.

«Olyckligt det folk, som med mistning af sin frihet har tagit nungar och att förnöja dessas äregirighet hafver räckt sin hals u tungt envåldsok. De hafva alltför dyrt betalt det beskydd, som (af thronen, när de såsom sålda trälar lefva på en annans nåd allen sjelfva döden vore dem ofta drägligare än denna träldom, då deras välfärd råkat att falla i orena och grymma händer. Men ännu oly det folk, som missbrukar sin egen frihet att försvaga de grundv hvilka deras allmänna säkerhet hvilar. Under en enväldig herre, s kar sitt välde att göra sig älskad och sitt folk lycksaligt, som med ömhet sammanhåller alla delar af riket, smakar man ofta de nöje göra frihetens förlust lindrig och dräglig. Men när friheten bytes våld och stiger öfver sina bräddar: när en konung råder i hvar ingen på thronen: när lagarne måste tiga och egennyttan allena f när lustan i sitt öfvermod trampar allt hvad heligt är och helgar si afsigter; när hvar och en gör hvad han lyster, och lyster hvad dygd bjuder, då är det gjordt med den allmänna lycksaligheten. Ingen ä och sjelfva lagarne lida våld. De som borde qväfva öfvervåld o tvingas till deras försvar. Orden uti dem, hvilka borde stå orörlig Riffels fjällar och ej flytta sig mer än sjelva nordstjernan, fläkta så utmed stranden och vridas af förmätna händer, såsom löst vax, att den skepnad, som dem lyster. Thronen mister sin vördnad, och vid konungens sida måste vara en blind tjenarinna för deras lusta får ej dragas oftare än de det tåla, och måste rostas i sin skida frukta att blöda. Då hvar och en ser på sin fördel och att öka skilda lott, skingrar och förråder det allmänna: då sammangaddnin antingen uppenbart på torg, på gator och rådhus, eller ock hemligen gar och vråar till de oskyldigas förtryck och skadliga afsigters forthj då allas välfärd blifver ett rof och ett spel för några oroliga hufvud oskyldighet fläckas och tryckes: lasterna understödjas och stärkas: d är fängslig och händerna bundna på rättvisan; då är ock förderf dörren.

«Det är med friheten som ett regn. När det faller sakta oc fuktar det jorden. Åkrarne le och ängarne yfvas öfver sin prakt. B grönska och skogarne fröjda sig med löf och blommor. Jordens kraft nyas, och hela naturen fägnar sig, när himmelen med sin fruktbarhet

r uti Fröjas sköte. Men när regnet faller uti skurar och blandas med l, luta blomstren sina sorgsna knoppar till jorden och tappa både blad fägring. Träden förlora sina löf och visa afbrutna grenar. De omogna ter ligga vid rötterna af sina stammar, utan hopp att någonsin komma mognad. Åkrarne stå öde. Stubben är bruten och axen ligga kringdda. Bäckarne växa till floder och floder till sjöar, som i sitt strömnde lopp kasta träd öfverända och bortskölja grödan af åker och äng: gen står sörjande och marken eländig. Herdarne jemra sig, och landtmen flyter i tårar att frukten af så många trötta fjät, som han gått, af trägna svettbad, som han haft, i så många arbetsfulla dagar, dem han t vid sin plog, på en dag försvunnit.

«Så är det med friheten: så länge hon styres af lagen, är hon den sta delen af ett folks sällhet. Hon gör deras hjertan stora och är en a för dygd och snille. Hon jagar allt nedrigt ur deras sinnen och er dem att bära ädla tankar i friborna bröst. Hon blifver för dem en re och äggelse till äran. Ett lejon, säger hon till dem, som går i skooch lefver i frihet, går stoltare och bär ett större hjerta än ett annat, nöter sin hals uti band, och tager födan af sin herres hand. Det går oförskräckt i all fara, men det senare bäfvar och kryper för dess d, på hvars nåd det endast lefver. Så bör ett fritt folk vara större i dygder och ädlare i sina tankar än andra, som äro trälar. Den konung ycklig, som råder öfver så stora själar, hvilka alla äro fria och så ädla konungar. Landet är säkert under så stolta hjeltars beskydd och rivälfärd trygg i så rena händer. Då är friheten äkta: en sky för alla r, en uppmuntran till dygden, och en oöfvervinnelig mur kring den änna välfärden.

«Men när en menighet rasar drucken af sin frihet; när hat och afund, falskhet och egennytta, när högmod och skrymtan spöka i frihetens a och missbruka henne att förnöja sina lustar, då skonas intet. Hopen res ofta af ett blindt nit och vet inte hvart. Den ropar och vet inte l. Den kastas som ett stormande haf och ett brusande svall. Ingen anka, ingen föreställning och intet förnuft kan stilla de böljor, som gå ss blod. Der en så farlig flod flyter fram öfver landet, der ses intet at än thronens fall, de oskyldigas förderf, lasternas seger, dygdernas dom och på sistone ett ömkligt vrak af hela den allmänna välfärden. signelse och lycksalighet sköljas bort af landet; förderf och elände följa påren. Och ett sådant sjelfsvåld stannar ej i sitt obetänkta språng, förr det till ett straff för sitt öfvermod fastnar i ett tungt och ofta blodigt der det försmäkta måste och storkna.

«Bland alla är ingen så olycklig som en konung, hvilken skall sitta styret, när en stormande frihet drifver seglet. Han bär svärdet med ånke. Han måste ofta se oskyldigheten trampas och öfvervåld yfvas,

utan att kunna hägna den förra och med eftertryck späka den senare. regerar med ängslan och påkläder sig sin konungaskrud med suckan. arbetar att uppehålla den dyra tyngd, som ligger på hans skuldror, blifver dock till slutet tryckt till jorden. Han måste se landsens väl falla, och är sjelf den förste, som förkrossas af dess fall. Och de rätta borgare, som varit villige att framräcka sina skuldror till att underst den lutande bördan, gå sjelfva derifrån med blodiga nackar» *).

Det är möjligt, att det var åsynen af fädernesla dets egen frihet och en ängslig aning om den utvec ling, hvilken denna frihet en gång måste tillegna si som gaf den fromma Mörk anledning till sådana betra telser. De innehålla, som man sett, ganska sunda ta kar, klädda i ett poetiskt, bildrikt, men vidtsväfvan språk. Mörk älskar den Homeriska utförligheten i b der och liknelser, men begagnar dem nog ofta och ven der en raskare teckning af handlingens fortgång v rit önsklig.

Såsom jag redan antydt, förtjenar Mörks sen roman Thecla större uppmärksamhet både i afseende anläggning och utförande. Planen har strängare sa manhang, och stilen är mera sammanträngd och min svassande. Den afsigtliga tendensen qvarstår likväl ven här, och är till och med kanske ännu starkareuttal

«Jag lofvar dig ej här,» säger författaren i sitt företal, «någon målning, som fängslar kitsliga ögon, eller en saga som smickrar kött sinnen. Nej. Min afsigt är fastmera, att slå ned de orena lustar, och t upp en glöd, genom hvilken hjertat må lyftas från jorden till himm och från fåfängligheten till det som varaktigt är. Till ett sådant ämne jag velat offra mina lediga stunder, som dock icke äro så många, och mina trötta sinnen sökt en hvila uti pennan, mitt nöjdaste tidsfördrif, jag bort skära den till något, som kunde tjena dig och mig till upp gelse. För de själar, som äro vunna eller ock stå till att vinnas af tör här finnas någon fägnad, men för de öfriga intet annat än ånger blygd. Och om du, min läsare, ej åstundar annat än att roa ditt kött sinne med några nyheter, må du hellre, till undvikande af alla förtr heter, vara långt härifrån; ty du finner här intet sällskap, som dig kan anstå»

*) Adalrik och Göthildas Äfventyr, I: 259 ff. Stockholm 1742, 43.
**) Thecla, I: 6.

Romanen Thecla grundar sig på en gammal krist-
egend.

Hela Theclas lefverneslopp», säger Mörk i nyss åberopade företal, «så-
det hos de gamle finnes, sammanfattar i korta ord många ting och
äller stora under på en liten tafla. Hennes födelseort var Lykaonien:
ınd uti Asien, som länge sutit i mörkret till dess det himmelska lju-
ef der genom Paulum upptändt. Af hans mun har Thecla först fattat
, och genom hans hand blef hon förd från vidskepelsens bedrägliga sti-
ı uppå lifsens väg. Hvilket inföll under den blodiga förföljelsen, som
uppväckte emot den tillväxande församlingen, hvilken bär sitt namn
risto. Denna storm har nog skakat dess tålamod; men långt ifrån att
cka dess tro, har den ännu djupare fäst dess rötter uti hjertat. Ry-
vilddjur, för hvilka hon blifvit kastad, hafva slekt hennes fötter, gif-
ırmar, bland hvilka hon sutit, hafva glömt sin art att såra och döda,
ande lågor, som för henne blifvit upptända, hafva vördat hennes kropp,
hvilken Skaparen sjelf med sin nåd bodde. Verlden har uppå henne
med himmelen: den förra att utgjuta sin grymhet och den senare att
bara sin herrliga kraft, till dess hon, efter all förföljelse, stilla af-
.de uti Seleucia» *).

Hammarsköld klandrar i denna roman den stän-
, jemmern, äfvensom underverken. I afseende på de
re anmärker dock Atterbom icke utan skäl, att
sa dels icke äro så många, dels nödvändigt samman-
ga med den till grund liggande legenden **). Om
a underverk yttrar den fromme Mörk sjelf helt
t:

»Jag vet att många tvifla på vissheten af de underverk, som om denna
la berättas, och åtager mig alldeles icke den mödan att försvara san-
n deraf. Den tyngd skulle trycka mina svaga skuldror och kanhända
ı trötta dem, hvars spår jag följt, om de nu skulle stiga ur sitt mult-
stoft och emot alla inkast försvara hvad de skrifvit. Denna tvisten
ter jag med nöje till de lärda, som längre hunnit och dem jag långt
ı (på afstånd) vördar. Jag pockar i mitt stoft, der jag tråkar, endast
sanningen af de sedoläror, som här inblandas och dem jag passat efter
rättesnöret, som aldrig kan fela» ***).

---

*) Thecla, I: 4 ff.

**) Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 178.

***) Thecla, I: 7.

Denna roman, ehuru numera föga lockande underhållande, i följd af sin enformiga moraliseranı dogmatiserande tendens, eger likväl partier af m täckhet i den beskrifvande stilen. I tredje delen, gör hjeltinnan en sjöresa mellan Medelhafvets ry skòna öar, hvilka ur författarens fantasi lifligen te

«Ett stilla och ljufligt väder förde deras segel utåt hafvet ocl deras resa förnöjlig genom det fält, hvilket så många genomfara m sta förskräckelse, och hvarest de kastas bland alla dödsens-farlighei gingo förbi en del af Cypern. som förtjente namn af skönhet och ä de förmåner och behagligheter, hvarmed naturen någonsin kan beg lycksaligt land. Der syntes på flera ställen präktiga lundar, som de vidskepliga hedningar helgade till Veneris dyrkan, och de, sc styrdes af vantro, undrade hvad förmätna händer vågat sig att g på en del af dessa lundar, hvars förnämsta prydnader tycktes vı huggna. Det höga berget Olympen, som gömde sig med sin spet skyarne, fägnade deras ögon med all sin fägring. Der stodo gröna med utslagna löf och blommor i största prakt. Der syntes blor betesmarker, hvarest de rikaste hjordar gingo de svala aftonstund om dagarne sökte mellan träden en skugga och ett försvar mot sol lar. Herdarne gingo der nöjda och deras mesta sånger voro om d dinnas välde». — — Från Cypern seglade de resande till Rhodus, gaf Cypern något efter uti fruktbarhet och ljuflighet och derföre hafva sitt namn af de välluktande rosor, af hvilka den egde så stoı flöd. Denna ö ägde de kostbaraste frukter, hvilka åtskilliga riken hemtade och på det dyraste betalte. Deraf hade de gamle i sin tagit sig anledning att säga att fordom guld och silfver regnat på (Der voro åtskilliga till sin utsigt behagliga berg och dalar, uti hv djuren sprungo och hade sina gömslor.»

Om ön Melite heter det längre fram:

«Denna lilla ö eger i sin omkrets hela sommarens fägring och fruktbarhet. Der finnes allt det, som tjenar att duka ett bord, ej till nödtorft utan ock till förnöjelse och öfverflöd. Alla fälten äro täckta med sötaste blomster, hvaraf de konstiga bi samla sin honung ket ock skall gifvit denna ö sitt namn. Is och snö äro der aldrig och de kulnaste dagar gifva dem allenast något regn, hvarigenom de ras hjordar ej stängas från sina rikaste betesmarker» *).

---

*) Thecla, III: 148, 155, 158.

Mörks minnestal i Vetenskaps-akademien voro på in tid särdeles omtyckta.

«När utmärkta förtjenster skulle hedras», säger hans egen minnestalare samma akademi *), «när ämnet tarfvade mera konst än alla vågade värdigt rvid nedlägga, var icke då vår Mörk alltid påtänkt, alltid villig, alltid ekligP De ärestoder han på edra vägnar upprest öfver en Cunninghame, . Hesselius m. fl. äro äfven så säkra hedersmärken för hans skicklighet, m för dem, till hvilkas åminnelse de invigdes. De runor han ristade voro npa och tydliga: de kransar han knöt flätades af täckaste blommor; dem ridde han med behaglighet öfver sin bild, utan att dermed betäcka det m borde synas. Hans lyckliga öga upptäckte snart de finaste strecken, m karakteriserade ett ansigte, och penseldragen, hvarmed han tecknade taren, röjde hans konst. Dygd, vetenskap och ärlighet voro de färger, m han i sina originaler mest älskade och dem var han angelägnast om t i sin målning bibehålla vid deras fägring. Att sådant för honom lycka- •, var ej underligt, ty han var känd för mästare i den konsten och blef ven derföre erkänd.»

I sjelfva verket synes Mörks vältalighet i nämnde innestal vara mera koncentrerad och stadgad än i roanerna, liksom nödvändigheten att framhålla de historiska och biografiska fakta inom ett begränsadt utrymme rulle hafva sammanpressat hans nog utsväfvande fantasi ch bortklippt alla öfverflödiga excurser och episoder. Dygden» är, såsom nyss anmärktes af hans biograf, en f de färgor som han mest älskade: den förekommer ästan på hvarje sida med vederbörliga rekommendatioer, och börjar slutligen förefalla temligen tråkig och nfaldig, ehuru intressant talaren vill göra henne. Dock r att märka, att detta missbrukande af «Dygdens» namn illhörde hela tidehvarfvet, hvilket ständigt bar det på lpparne, äfven när det som mest saknade sjelfva egenkapen i hjertat. Längre fram, i synnerhet hos fransmännen, blef denna dygdemani vämjelig. Så berömmer ig till exempel J. J. Rousseau af sin dygd i samma ndedrag som han om sig bekänner svagheter, som nu ör tiden skulle kallas lastfulla.

*) Wilcke l. c., pag. 24.

Det första af Mörks åminnelsetal i Vetenskapsakademien hölls år 1750 öfver en gammal karolin, major Pihlgren, som började sin militäriska bana vid Dünafloden och slutade den vid Pultava, hvarefter han fick tillbringa tretton långa år såsom krigsfånge i Siberien. Efter hemkomsten till fäderneslandet blef han slutligen pensionerad och invaldes till ledamot af Vetenskapsakademien.

«Han var ej», säger Mörk, «bland lyckones egna barn, som af drägliga arbeten få samla rikaste frukter, utan för honom hade denna hårda modren utmätit mindre bröd och mera arbete. Att begynna och föröka sina förtjenster på de blodigaste fält och bland flera dödars hot: att tjena sitt folk med ett dagligt äfventyrande af blod, lif och frihet: att stupa med segrande vapen och i fallet skiljas från sin konung, sitt fädernesland och sin frihet: att tråna i ett långsamt fängelse på den ort, der nog stora öfverlefvor af hårdhet och råa seder blefvo funna: att ändtligen finna sitt fädernesland, men ej sådant som man önskat, och på slutet räkna det för en frukt af så många arbeten att på en liten torfva i riket och i en afstängd vrå fullborda och sluta sina lefnadsdagar: och under allt detta ej förändra sitt mod och sitt hjerta: lika stor i sin dygd, lika orörlig i sin redlighet, lika brinnande i sitt nit för det allmänna: det äro de pröfvostenar, på hvilka de ädlaste hjertan kännas, och de steg dem hjeltar allena gå till äran. — — Flygtiga sinnen dåras under tiden af en guldsandskust, som leker i deras ögon; fast de ej äga de ljus, som böra vid alla tillfällen leda en soldat, intet mod att i trängseln mellan blixtrande skott äfventyra lemmar och lif: ingen helsa och krafter att utstå de arbeten och de besvär, som kriget med sig förer: intet nit för landets välfärd, som gör att man för denna afsigt blöder med nöje och dör oförskräckt. Sådana som endast öka antalet af väpnade skuggor, göra ett val det de ångra i nöden och hvilket i faran skadar det allmänna. — Det tillstånd, i hvilket våra saker voro den tid, då Pihlgren tog till vapen, var mäktigare att skrämma än locka nyfikna sinnen. Att taga värjan var att straxt draga henne, och att ikläda (sig) en blå krigsrock var att tillika löpa in i de hetaste lågor. Att vara soldat var att långt från sitt fädernesland fäkta för dess heder, dess frihet och lycksalighet; långt från vällustens läckerheter nöja sig åt torftighet: efter svåraste arbeten svepa sig i sin kappa och sofva på bara jorden: hålla dagen till godo, sådan som han var i ett främmande och ofta fiendtligt land, än vid ett rikare, än vid ett magrare förråd, hvart ögonblick färdig att möta döden och dess förskräckelser.» *)

---

*) Mörk, Åminnelsetal öfver Elias Pihlgren, sid. 4, 10 f. Stockh. 1750.

Mörks sista likartade föredrag inom vetenskaps-kademien gällde en annan karolin, dock yngre, hvil-en följde hjeltekonungen under hans sista bedrifter, rtilleri-öfversten Thomas Cunninghame.

»Vi skulle önska», säger den fromma fridsamma landtpresten i sitt tal fver kanon-hjelten, »vi skulle önska, det aldrig något dån af vapen hördes verlden och således intet svärd behöfde smidas till vårt försvar, utan att rlek och förtroende finge förena alla hyddor på jorden i de oryggligaste band; då vore vår lefnad sällare, fri från många sorger och bördor, vi nu likväl måste vidkännas. Men vi önska sådant förgäfves uti en ld, hvarest på stillaste fridslugn följer ofta den häftigaste storm, och rest de farligaste krigslågor ofta tändas mot all förmodan och spridas en gång öfver flera delar af verlden: hvarest de fredligaste böjelser icke tillräckliga att bibehålla freden, och hvarest de dyraste löften och för-kringar af de kröntes munnar, såsom de starkaste föreningsband och fri-s heligaste förmurar, icke allenast förgätas utan ock ofta förvandlas till aror för en säker godtrohet, som förgäter att i tid vara på sin vakt. Vi afva oss billigt för de mordiska lekar och blodiga fält, hvarest under gra timmars eld och raseri menniskoslägtet hjelper att utrota sig sjelft, och r den ena genom den andras blod skall tränga sig fram till segren. De rstar, som i en blind ärelystnad genom många tusende oskyldigas blod ka en inbillad ära och dervid räkna flera folks tårar och elände för en r, kunna efter alla sina segrar ej vänta annat loford än att de varit men-iskoslägtets fiender och förödare, sina tiders olycksstjernor och verldens goris. Plato, såsom menniskovän, straffade de gamla Spartaner och Cre-ser för det att de aldrig tålde friden, och således med sina vapen alltid ode och plågade sina grannar. De gamla Romare, ehuru präktiga och lyftiga deras segrar voro, kunde likväl ej anses för annat än hela verl-s fiender; emedan de alltid tänkte på nya eröfringar, öfverföllo alla dem, ilka de trodde sig kunna öfvervinna, och dem, hvilka de togo i sitt be-ydd, gjorde de på slutet till sina trälar. — — — Men — — samma nöd-indighet, som knutit de första banden till borgerliga samhällen, har i alla der nödgat dem vara omtänkta om sin trygghet mot invärtes oro och ut-irtes våldsamheter. Ondskan, som i verldens första ålder snart kom till aliga krafter, var den, som genom sina våldsamma tillbud nödgade de äld-a husfäder att lemna sin uråldriga frihet och under vissa lagar träda till-ammans. Från samma tid har en af de förnämsta omsorger i sådana sam-illen alltid varit att vaka öfver sin trygghet, att skydda sina hyddor och ina hjordar och hägna sina murar: att med förenade krafter hindra ond-kans hemliga rån och uppenbara anfall, och att således i tid afböja de ändelser, som kunnat föra dem uti elände eller träldom.»

Tre år derefter framsades i Vetenskaps-akad
Mörks egen minnesteckning af Wilcke.

Mörks öfriga skrifter äro af underordnad vi
finnas uppräknade och till en del bedömda hos Ha
sköld och Atterbom. Efter mönstren af Theophrasi
La Bruyère har Mörk författat en samling af sål
«Målningar på menskliga sinnen». Han hade s
till mål att i denna samling «utarbeta karakteren
dana menniskor, hvilka dels, såsom skadedjur,
farligare så länge deras hushållning icke till all
blifvit upptäckt: dels (sådana som) genom sin dy
tjenat att såsom mönster blifva med lifligaste får
bildade på allas hjertan. Till den ändan bortla
det, som var främmande. Alla diktade infall v
af ringa eller ingen nytta. Naturen skulle teck
dan som hon är, och då var det ej vidare vill
hvad derom borde sägas. Förfarenheten allena
de rön vid handen, som upplysa hjertats fördold
och sinnets art lyser klarast uti gerningarne, s
dess omedelbarliga verkan. Mörks sinnemålning
ställa en kedja af sanningsrön, dem ett skarpt ög
täckt och en vitter penna med behaglighet beskri
Mörks arbete förblef ofulländadt: deraf utkom
första delen, innehållande teckningar af lastfulla
Hammarsköld erkänner, att författaren deri vis
både i anseende till säker observation och framstäl
förmåga, såsom en icke olycklig täflare med L
yère. — Det såkallade tankspelet «Eugenia ell
förvillade Välmeningen» är, enligt Atterbom, d
gaste af Mörks alla diktverk. Det är på en gå
man och drama, eller kanske rättare ingendera, u
osmält sammanblandning af båda. Troligen är
blott utkast. — Slutligen må nämnas, att Mörk å
vann priset i drottning Lovisa Ulrikas Vitterhets-

*) Wilcke anf. st., pag. 22 ff.

mi för en prosaisk uppsats kallad «En hjeltes Beskrifning». Några poemer, inflätade i Mörks romaner, kunna läsas hos Atterbom. De tillhöra hvarken de bästa eller le sämsta på sin tid.

Carl von Linné.

Wieselgren har i sin Sveriges Sköna Litteratur gnat en välförtjent uppmärksamhet åt de vetenskapsıän i strängare mening, som genom sina skrifter bidrait till språkets förkofran i rikedom, styrka och skönet. Till dessa hörer i första rummet *Carl von Linné*. Vieselgren meddelar på flera ställen genialiska fragıenter ur hans arbeten. Linné var förste president i Vetenskaps-akademien. Då han den 3 Oktober 1739 edlade sitt presidium derstädes, höll han ett tal om Märkvärdigheter uti Insekterna». Sedan han talat om len mångfaldiga nytta, som hvarje skapad varelse hemar af den andra, och huru hvar och en särskildt såunda i sin mån bidrager att underhålla det hela, utrister han:

«Här afse vi, uti denna verldsens af Skaparen sjelf gjorda hushållning, ıur allting skapadt är ej för sig sjelft, utan ock äfven för andra. En vis nan slutar häraf den skuld sjelfva naturen gör oss skyldig till i allt vårt räsende. Bör alltså en stark använda sin styrka till andras hjelp, en vis ill andras underrättelse, en lärd till att andra undervisa. Slutet blifver då letta, att de krafter Skaparen en viss förlänat, bör han använda ej allenast att tjena sig sjelf utan mer och mest andra; tjena alltså och älska sin nästa som sig sjelf, annars är han ovärdig den förmån han fått, och ej en bonus vir, som den använder emot sin Skapares vilja och inrättning. Sedan denna verlden en så undersam ekonomi fått, att hvar och en blef skyldig tjena andra, följde härpå, att ock flera kommo tillsammans att tjena i ett och samma ändamål; många krafter hoplagda uträtta det, som flera krafter särskildt ej kunna åstadkomma. — En och en särskildt skulle svårligen åstadkomma en kopparplåt, om han berget bryta skulle, vattnet afleda, malmen vinna, uppfordra, kallrosta, sulbruka, vändrosta, smälta, gåra, hamra, falsa, utklippa och prägla skulle. — En och en för sig skulle näppeligen uppbygga ett stort slott eller stenhus, om han grunden lägga, källare upp-

gräfva, leret samla, teglen slå, dem bränna, kalken tillreda, väggarne uppmura, huset täcka, inredet snickra, fönstren förfärdiga och allt förse skulle. — En skulle näppeligen allena styra ett örlogsskepp öfver det brusande och stormande hafvet till Ostindien. — En soldat i sender skulle svårligen öfvervinna land och rike. — En allena ej styra land och rike, om han sjelf allt regera skulle; men allt detta göra flera med samlad hand och kraft lätteligen. — Ett bi skulle ej göra menniskan så stor nytta med vax och honung, som när flera arbeta tillsammans. — En silkesmask skulle ej gifva någon klädning, men flera lätt. — Så är det ock med allt i hela naturen, i alla konster och vetenskaper, att då något dråpligt och stort skall åstadkommas, måste det ske med mångas tillhjelp. Huru många tusende måste ej arbeta att göra en konung mäktig, ett land lyckligt och en nation stor? Alla vetenskaper hafva upparbetats med fleras svett, som ock hastigast kommit upp, då fleras krafter tillika vältat stenen. Häraf Mechanici hafva för en lag: Vires unitæ fortius agunt» *).

Linnés stil är det naturliga snillets: inga spår af konst, af öfverläggning eller arbete. Man finner deri snarare den otvungna konversationens än det skrifna ordets vältalighet. Den är i förundransvärd grad ledig, saftfull och fantasirik. Dess naivitet är stundom så stor, att man måste skratta deråt såsom åt ett barns. Så heter det på ett annat ställe i samma tal, der han ordar om försynens underbara ekonomi i insekternas fortplantning:

«Ser på träden, huru ock de hafva sina egna löss: på alträdet se vi hela grenarne täckta med ett hvitt fjun eller ull; men då vi nogare betrakta är det idel insekter, med ludna lurfviga stora hvita svansar, medelst hvilka de sig betäcka att fåglarne ej må äta upp dem. I England fick jag en hop rara träd från Amerika: då jag seglade derifrån till Holland fann jag på det ena trädet en sällsam lus, hvars make jag aldrig tillförene sett; jag bevarade henne från kölden och vädret: hon fördes med träden i Clifforts orangeri, der (hon) förvarades af mig såsom en raritet; men efter några veckor, och förr än jag visste ett ord af, hade hon förökt sig öfver hela vinterhuset; besmittade sedan genom träns öfverstyrsel Amsterdams och Leydens botaniska trädgårdar, med många andra» **).

---

*) C. Linnæi Tal om Märkvärdigheter uti Insekterna. Stockholm 1739. Sid. 3 ff.

**) Anf. st., pag. 10.

I allmänhet utmärka sig den tidens praktiska veenskapsidkare genom stor klarhet, enkelhet och kraft i ramställningssätt. Att här meddela en karakteristik af ıvar och en bland dem särskildt, kan ej komma i fråga, lå de ämnen de afhandla, ehuru populärt framställda, ikväl icke höra till vårt fält, och mindre egna sig åt tt vältaligt än ett redigt och lättfattligt framställningsätt. Emellertid böra de ej med glömska förbigås: deas namn förtjena ihågkommas af efterverlden, och ett ch annat litet fragment af deras akademiska stilprof orde kunna höras med nöje.

Augustin Ehrensvärd.

År 1743 nedlade *Augustin Ehrensvärd*, Sveaborgs rundläggare, sitt presidium i Vetenskaps-akademien, och öll vid detta tillfälle ett tal om «Ungdomens uppfotran till krigsmän». Sedan han redogjort för de fyra lika vapnens, infanteriets, kavalleriets, artilleriets och ortifikationens olika väsen och verkningssätt, och visat tt hvar och en soldat bör företrädesvis lära känna sitt get vapen, men, då hvarje företags framgång beror på n samverkan af dem alla, befälet måste känna dem lla för att rätt kunna använda dem, fortfar han:

«Olyckan är förhatlig ända till de äldsta tider tillbaka, derföre låtom ss glömma henne, och ju förr ju hellre bli öfvertygade, att okunnigheten r en olycka, som störtar folk och länder i yttersta förderf. — Således blir et oryggligt, att en soldat bör ha vett att skilja de rätta krigsrörelser rån de falska; vetenskap att kunna känna sin styrka och sin svaghet; erarenhet att kunna nyttja sin styrka, hindra fienden och dölja sitt ömaste ställe, samt tapperhet att våga allt för sitt kära fädernesland: en apper medborgare har ingenting ospardt, icke lifvet en gång för sin fosterbygd; han undandrager sig hvarken vid rådpläguingar eller vid deras verkställande; han kastar icke sin börda på en annan eller lemnar den oskyldiga i sticket; han sätter icke sitt fädernesland på vippen för egen båtnads skull; han flyr icke faran för att lefva ett långt och nesligt lif. — Utaf dessa egenskaper flyta de öfriga, som höra till tappra krigsmän: af tapperheten kommer resolution till att gripa fienden an; af vetenskap och erfarenhet

kommer försigtighet; af ett moget vett kommer en kallsinnig blod, som icke gäser öfver i lycka eller olycka. — Vid betraktande af alla de egenskaper, som höra till en krigsman, måste man stanna dervid, att en anförare måste födas till soldat och sedan urskiljas från de andra. — Med födelsen måste vi vara nöjda, sådan som naturen tillämnat honom: vi kunna icke alstra hvad slags ämne vi behaga; men vi kunna urskilja dem, sedan de äro frambragta i dagsljuset. Ett folk, som förbehållit sig den makten att göra sin egen lag, har ock myndighet nog att tillämna sina egna anförare, sådana som genom obefläckade samveten äro värda att anföra ett tappert folk, och hvilka genom förvärfvad vetenskap och erfarenhet kunna ge detta folk tillfälle att visa det deras blod rinner från tappra förfäder. — Vi som hafva den äran att kalla oss fria svenskar, låtom oss ransaka våra historier: vi lära finna att våra gränser, vår makt och myndighet icke haft sin tillväxt genom andra medel än genom en svensk tapperhet, förstärkt med vetenskap och erfarenhet: värjan är den som satt oss i jemnvigt med de mäktigaste folkslag, och det är ännu den som skall bibehålla vår gamla myndighet: allt ombyte är farligt. Vi uppodla icke våra länders råämnen för att låta vår gamla heder rostas, utan för att ge värjan makt och eftertryck när hon behöfves. Låtom oss ock betrakta vår tid och straxt begynna uppfostra våra efterkommande till förnuftiga soldater, på det vi med tiden icke må blifva tvungna att ge främmande den makt och myndighet, som alltid grönskat i svenska händer. — Sålunda hafva vi betraktat de egenskaper, som höra till en soldat: nu vilja vi ögna på sättet att förvärfva dem. Äro vare våra fäder, som skaffat oss namn af tappert folk: de ha med värjan i hand tillryckt oss denna egendom; hvar och en tid har ökat honom; vår skyldighet blir då att bibehålla'n. Frågan blir: på hvad sätt? — Jag tillstår det är en djerf fråga, huru ett krigkärt folk skall lära slåss? Men frågan är icke så orimlig; vi veta att de stridbaraste folk med tiden blifvit spakfärdiga som lindebarn. Må (månne) Grekland icke kan visas oss för exempel? Skola icke fotspåren förskräcka oss? — Må någon har orsak att tro, det vetenskap och erfarenhet vinnes så snart, som handgreppen vinnas med musköten eller kanonen? Må icke snarare våra förfäder hafva genom uppfostran tillämnat soldaten? Låtom oss så göra med, men låtom oss icke begynna härfvan på galen ända. — Fåfängt dröjer man till 15 och 20 år, innan föräldrarne se sina barns böjelser till soldat eller annat stillare lefverne; det synes snarare: en frisk, stark och modig pilt, som älskar soldaten, som tycker om paraden, som exercerar hvar fritimma, med mera: må icke han är född till soldat? Må man ock icke i tid bör begynna uppfostra honom härtill? En sådan måste under sjelfva barnaåren vänjas vid arbete, så att han tycker sig ledas när han ingenting har att göra: att springa ledig utan ändamål kring alla backar gör begynnelsen till en lathund. Tälja, bygga små hus, qvarnar, broar etc. roar barnhågen och sysselsätter sinnets om barn då vänjas att först tota efter det simplaste och sedan efter det

som är mera krusigt, så vet man icke af, förr'n han af egen drift får lust att uträtta allt det andra gjort före honom. Härigenom får han först tillfälle att fatta små slutsatser, hvarvid han sedan beständigt bör vänjas. — Läsa måste han begynna såsom ett tidsfördrif; icke för det att tuppen skall ge honom russin — det vore barnsligt och begynnelse till egennytta — utan derföre att det vore skam för honom att icke kunna tjena sitt fädernesland så väl som andra. — Pilten bör i tid lära vörda det högsta väsendet och bli öfvertygad att dygd och förtjenst äro de enda egenskaper, som sätta värde på menniskorna och som skilja dem från talande fä.»

Sedan följer den vetenskapliga uppfostran: geometri, språk, fäderneslandets historia, — «för att lära honom sätta värde på våra förfäders bedrifter och uppmuntra honom till åtrå att följa deras efterdöme,» — samt arithmetik, mekanik och teckning. I full öfverensstämmelse med denna praktiska uppfostringsplan heter det vidare:

«Jag håller före, att pilten icke må hindras att vara med vid jagande, fiskande, seglande m. m. Härigenom vänjes ögat från barndomen att döma om situationer och landtmån, kroppen blir icke vek och sinnet blir djerft.»

Jonas Alströmer.

År 1745 höll *Jonas Alströmer*, grundläggaren af våra manufakturier, ett tal i Vetenskaps-akademien om «Sveriges välstånd om det vill». Sedan han redogjort för sin erfarenhet om industriens blomstrande tillstånd i andra länder, förnämligast England, fortfar han:

«Under betraktan af dessa omständigheter, förekom hos mig ofta den frågan «hvarföre Sverige, mitt kära fädernesland, också icke var uti ett så välmående tillstånd, som de förenämnda så nära belägna länder, eller om deremot var någon naturlig omöjlighet». — Anledningen till denna frågan var ej någon okunnighet om mitt eget fäderneslands rätta tillstånd; ty fastän jag, vid min första resa öfver till England uti min ungdom år 1707, hade äfven som mången annan yngling, som utreser af långt större förmögenhet, föga mer kunskap om Sverige än att jag kunde säga mig der vara född, så blef likväl min åtrå, efter de första 8 års vistande utom riket, så mycket större, att göra mig underrättad om mitt fädernesland; så att jag företog den resan vid 1715 års början och då likasom en främling använde öfver två års tid endast till att beresa det samma, då jag besökte alla Sveriges stapelstäder från och med Uddevalla till och med Gefle, samt både koppar-

och jernbergslagerna och de flesta af rikets uppstäder; derefter tyckte jag mig hafva fått en temligen god kunskap om mitt fäderneland, som var min längtan, och reste derpå ut igen år 1717, då jag befann mig fast mer skicklig till att bese och jemföra andra rikens hushållning med Sveriges. När jag då fick se någon manufaktur-inrättning, visste jag om en sådan var ännu uti Sverige anlagd eller ej: jag kunde döma om det var riket nyttigt eller ej, jag var underrättad om den utrikes handeln och skeppsrederierna i Sverige, till att kunna jemföra den med handeln uti andra riken. Således befann jag mig då i tillstånd att med nytta kunna resa och bese andra länder; men, mina herrar, jag ber om förlåtelse att jag eder med denna berättelse om mig sjelf så länge uppehåller: det sker icke uti någon annan afsigt än en anledning till hvad jag tänker vid slutet af detta mitt tal föreställa, nemligen om hvad som hörer till den svenska ungdomens skicklighet, som vill besöka andra riken att inhemta kunskaper och göra sig skicklig till sitt fäderneslands tjenst och (dess) välfärds befrämjande vid dess återkomst, att det må kunna bli andra välmående riken likt. Den här förutgående frågan, hvarföre icke Sverige är uti ett så godt tillstånd, som dess närgränsande grannar, eller om någon omöjlighet derutinnan ligger i vägen, hoppas jag nu vid detta tillfälle få tillbörligen utreda, under det jag efter min föresats kommer att handla om dessa fyra grundpelare, hvaruppå de rikens hushållsstyrka i synnerhet grundar sig, som gränsa intill hafvet, nemligen: Konster och handaslöjder, som allt skola förädla och likasom ett lod eller vigt på ett ur gifva lif och rörelse åt allt öfrigt; — Landtbruket, som skall skaffa föda och åtskilliga materialier till handaslöjderna; — Sjöfarten, som kan kallas formannen till att utföra landets produkter och tillverkningar, hvad i landet finns till öfverflöd, och inbringa nödiga rudimaterialier för fabrikerna, samt andra oundgängligheter för landet; — Handeln, den der är liksom syssloman för de andra trenne delarne: han handlar och förvandlar både in- och utrikes, köper och utskickar landets produkter, likaledes af manufakturisten färdiga varor och säljer honom rudimaterier eller också byter med honom; köper af landtmannen dess frukt och afvel och säljer honom hvad han utom frukten af sitt landtbruk behöfver; skeppen befraktar han och nyttjar i sina handelsärender o. s. v. Dessa äro de grundvalar, hvaruppå våra grannar hafva förnämligast fotat deras välgångsbyggnad; jag för min ringa del ser icke någon omöjlighet i vägen ligga, att icke Sverge ej allenast kan å lika grund bygga sin uppkomst, utan ock, hvad mer är och till bättre grundfäste, så eger Sverige sina ansenliga bergverk, som en hjerte- eller hufvudpelare, som gör välfärdsbyggnaden desto okullstötligare, om allting, såsom sig bör, iakttages.»

Hårleman.

År 1746 talade den ryktbare arkitekten, öfver-intendenten *Hårleman* i Vetenskaps-akademien «Om utländska resor».

«Af alla folkslag är oemotsägligen intet något mera begifvet på resor och utfärd än de svenske, hvaruti som uti mycket annat de röja deras härkomst från de genom deras flyttning och härfärd så bekanta och namnkunniga gamla Göter. Men eder, mina herrar, lemnar jag att eftersinna, huruvida det i gemen sker med den föregående ransakning, den urskiljning af ämnen, den föresats och den nytta för den resande samt båtnad för landet och det allmänna, som vederborde, om icke uppsåtet att roa sig bättre efter det fattade begreppet om det sedda och det obekanta, och att med frihet kunna slå sig lös, oftare retar hugen till vandring än något rätt gagnande anslag. — — — Jag vill förbigå de få, som kunna vara föranlåtna att hos utländningen söka hjelp och undervisning uti någon viss konst eller vetenskap, den der så alldeles intager deras tid, att de ej äga rådrum att se sig om efter annat, än hvad som endast kan bidraga till deras ändamåls ernående. Sådanas berömliga uppsåt är nog rättfärdigadt i anseende till samhället. Jag stannar vid de resande i gemen, de der, såsom tillernade lemmar af rikskroppen ej böra ursäktas, då de utur ögnasigte lemna något, som må kunna öka deras kunskap, främja eftertankan och vid återkomsten tjena till fäderneslandets nytta, eftersyn och förbättring. — Dessa och således sinnade, menar jag, lära med långt mera oro och missnöje än fägnad genomvandra fäderneslandet, då de i allmänhet finna ett stort och vidsträckt rike så tomt och öde på folk och inbyggare: huru landtbruket mest öfverallt ej äger dess tillbörliga skötsel och häfd: att skogarne, rikets klenod, så illa och vårdslöst handhafvas och dag ifrån dag så märkeligen aftaga: huru å andra ställen åter ingen tillgång derå gifves, samt att genom såning och plantering, gärdesgårdars görande och husens byggnader af sten, ler och dylikt, den brist, som förutgången, obekymmersam och skadlig hushållning derpå åstadkommit, ej bjudes till på något vis att ersättas: huru näringsmedlen mestadels uti en förvänd ordning äro begynta och fortsatta: att på de orter, der ringa eller ingen skog är till finnandes, man dock som oftast anträffar mas- och smältugnar, hammarsmedjor och andra kol- och vedödande inrättningar: att der boskap och fjäderfä aldrabäst skulle trifvas och lyckas, de minst äro påtänkta: att i Halland, Skåne, en del af Kronobergs län och flerstädes, derest (hvarest) torra och sandiga hedar och tjenliga ljungmoar intaga så mycket land, ses få eller inga fårhjordar, och man tvertom uppe i de mera torra landskaper, der den långa vintern, myckna snön, tall- och granskogen, och det å andra ställen föga tjenande betet, synes böra förbjuda tanken till större antal af dessa kreatur än hus-

hållningen till förtäring nödvändigt behöfver, man deraf finner myckenhet utaf de bästa och dyrbaraste slagen, som med harm, kostnad och ringa fördel framtvingas: huru fiskerierna i våra sjöar och strömmar på så fiendtligt sätt handteras, och att på deras förödande, så i anseende till tid som redskap, beständigt arbetas: att våra ändock så få städer mestadels äro ofullkomligen inrättade och illa styrda samt för landsbygden i deras nuvarande stånd mera skadliga än gagnande: huru näringsfången, städer och landet emellan, till rikets största förlust och afsaknad blandade äro: huru handel och köpenskap härtilldags på de flesta ställen skadligen blifvit förda: att så många städer, oaktadt deras sunda och fördelaktiga lägen samt alla andra till uppkomst och förkofring bidragande beqvämligheter och förmåner, dock liksom vantrifvas och så mycket af- som tilltaga: att rikets utgifter och tarfver i allmänhet så otillräckligen svara mot dess inkomster: huru vår handel med de främmande så långt är underliggande, äfven uti de mest nödvändiga och till uppehället hörande varor; — kort sagdt, då dessa välsinnade och fosterlandet älskande vandringsmän, emot så mycket förvändt och hjelptarfvande, allenast blifva varse några få här och der, såsom lysmaskar på en oändlig rymd, framtindrande nyttiga och om det allmännas ändtliga räddning hopp gifvande anställningar och slöjder.»

Joh. Fr. Krüger.

I ett ledigare och vackrare språk talade kommissarien i rikets höglofliga ständers manufaktur-kontor *Johan Fredrik Krüger* år 1758 «Om folkbristens orsaker, verkan och hjelp».

«Att Skaparen», säger han, «gjort vår hembygd så fullkomlig, som till vår nödtorft och välmåga fordras, det torde väl nu vidare ej dragas i tvifvelsmål. Det är sannt: oss fattas något, det andra äga; men så hafva vi ock deremot mycket, hvarmed vi kunna uppfylla deras nödtorft. Jordmånen är herrlig och lönar rikligen arbetarens möda: våra berg äro drägtiga af mineralier och metaller: stenriket lemnar mångfaldiga ämnen, tjenliga till byggnad och andra behof: skogarne äro tillräckliga till egen förbrukning och till afsalu, allenast de en gång få begripas under pardonplakatet: vilda djur och foglar finnas till öfverflöd, och tama kunna fås ynnigare samt till deras slag förbättras genom bättre ans och rikare bergning af jordens gröda: många främmande växter trifvas uti vårt klimat, och lära göra det ännu bättre, när landet hinner mera uppodlas: hafvet och insjöarne äro fiskrika: landets belägenhet är bland de fördelaktigaste i verlden till att idka en vidsträckt sjöfart: folket är böjdt till vetenskaper och snillebragder, äfven så mycket som det alltid varit tappert och oförskräckt

ot sina fiender. Kort sagdt: ämnen äro här tillräckliga och långt flera nna efterhand genom konst och möda upptäckas och göras nyttiga; men aparens ädlaste verk, menniskorna, äro de som mest hos oss saknas. Detta nes i alla näringar, och knappt lärer någon sjukdom i vår allmänna husållning kunna nämnas, som icke, då man följer efter med tankarne, slutten stannar vid folkbristen. Deraf kommer städernas näringslöshet: landtakets lägervall: begge dessa hufvudnäringars skadliga blandning: brist på tjenstehjon: folkets utflyttning till främmande orter: arbetslönernas dyrhet: tillverkningarnes ofullkomlighet och höga pris: utländska slöjdernas lönliga införsel: undervigtens kännbara svårigheter: vexelkursens oskäliga stegring; med ett ord: all oreda, som trycker våra näringar och hindrar vår välfärd, hvilket vid hvart och ett mål tydligen kunde visas, om jag ej fruktade blifva för vidlyftig. Många vackra och berömliga förslager hafva af redliga män blifvit uppgifna; men som de ej kommit ihåg folkbristen, så äro deras välmenta uppgifter obrukbara» *). — — «Det är», heter det längre fram, «de folklösa länders art dels att hysa flera lättingar i jemförelse mot andra riken, dels att lika antal gerningsmän ej hinner arbeta så mycket som annorstädes. Om hela Sveriges och Finlands menighet bodde i en så liten omkrets som Småland och Skåne, så skulle otvifvelaktigt födan vara tillräckligare och välmågan större. Men när landets stora vidd flyttar dess invånare långt ifrån hvarandra, så hindras handel och rörelse dem emellan. Städer och landsbygd råka då småningom i det tillstånd. att de endast skiljas till namnet och vissa rättigheter, men ej till näringarne. I städerna sker föga förtäring af landtmannavaror, och deras oförmögna borgare mäkta icke heller deraf göra några upphandlingar: landtmannen har då ingen uppmuntran till jordens uppodlande; ty hans varor missbjudas, hvarförutan dessa få och större städers aflägsenhet gör förseln för honom så kostsam och tidsspillande, att hans möda ej blifver till hälften betald. Derföre kan han ej sträcka sin omsorg längre än att skaffa ett nödtorftigt lifsuppehälle åt sig och sitt lilla hushåll: fattigdomen och afsättningens svårighet qväfver hans tanka till jordens vidare uppodling, och sätter honom ur stånd att köpa något i städerna än det, som är för honom alldeles omistligt; han slöjdar och väfver till egen förbrukning och jemväl till afsalu, om han förmår och tiden det tillåter. Stadsboarne nödgas bruka samma lefnadssätt och samma näringsfång: de idka åkerbruk, slöjda till eget behof och drifva hemväfnad. Deraf kommer, att hvarje hushåll i städer och på landet liknar ett särskildt och enstaka samhälle, hvilket sörjer för sig sjelft, det bästa det gitter och förmår: man undviker det mesta man kan att nyttja hvarandras handräckning; ja, man anser den för den bästa hushållare, hvilken är sibi

*) Krüger, Tal om folkbristens orsaker etc. i Vetenskaps-akademien, pag. 11 ff.

sufficiens (att jag så må tala) och gör inom sitt lilla samhälle allti
hvad till föda, kläder och husgeråd fordras. — En sådan näringarne
ning åstadkommer flera hinder i den allmänna hushållningen, än ja
uppräkna: för flit och idoghet är då ingen annan uppmuntran än
en tarflig föda; ganska få hinna till någon välmåga; deraf sker at
mål blifva sparsamma och senfärdiga: fattigdomen hindrar barne
skötsel, så att större delen dör bort innan de rätt få veta att de l
den tvingar mången till utflyttning, när födan tryter i hembygden.
ma grund följer ock ostridigt, att arbetshjelpen blifver långt otillrä
huru många nyttiga ämnen trampas icke under fötterna af okunnig
i brist på tillfälle att nyttja dem till egen och allmän båtnad? Hur
lediga stunder löpa icke fåfängt förbi, som kunde bättre använ
idogheten blefve uppmuntrad genom skälig vinning? Huru mycl
spillan sker icke på ofullkomliga slöjder och husväfnader? Huru m
belt kunde icke deremot den utgiften ersättas, hvilken landtmanne
på färdiga tillverkningars köpande från städerna, om dessa behö
varor och betalte honom den mödan, hvilken han kunde vända på
förbättring? Huru många dagsverken förloras icke genom hållsk
föga lönande resor till städerna? Huru många tusen menniskor
sysslolösa, och huru många arbetsföra tiggare stryka icke gatorna o
sig sjelfvom och androm till last, änskönt allestädes klagas öfver
nödvändiga gerningsmän i alla näringar?» *).

Härmed har jag meddelat mina åhörare ett
färligt begrepp om det stilistiska föredraget inc
praktiska vetenskaperna under denna period. Andr
kanske äfven bättre exempel hafva kunnat väljas
jag har ej gifvit mig tid till en noggrannare und
ning på ett område, som egentligen är mig främn
Emedlertid bör man ej fatta den föreställningen
vetenskapsmän, som jag nu citerat, äro de, som eg
högsta stilistiska förtjensten: jemnhögt med de
otvifvelaktigt en Wargentin, en Wilcke, en Ber
kanske äfven ännu andra, hvilkas namn jag för
blicket ej erinrar mig. En stor förtjenst är geme
för den tidens alla strängare vetenskapsidkare, nem
bemödandet att på ett klart och korrekt språk popu
sera sina vetenskapers resultater och tillämpa dem

*) Krüger, anf. st., pag 26 ff.

ıderneslandets välfärd och förkofran. I detta afseende afva de icke öfverträffats af sina yngre efterföljare in- ll våra dagar. De voro alla högsinnade patrioter.

VII.

storieskrifvare: Stiernman: Riksdagars och mötens beslut; Samling af Kongl. Förordningar; Bibliotheca Sviogothica m. m.; Rudbeckianism. — Slägten Celsius: Olof Celsius d. y.: Biografi öfver Erik G:son Tegel; Gustaf Wasas och Erik XIV:s historia; Svensk Kyrkohistoria; «Tidningar om de Lärdes Arbeten»; Minnestal. — Anders af Botin: Svenske Mäns Lefverne; Svenska Folkets historia; «Märkvärdigheter om konung Gustaf I». — Lagerbring: Svea Rikes historia. Upphof till Aristokratfördömandet. — Schönberg: Historiska Bref m. m.; Tal i Vitterhetsakademien «Om grunderna till särskilda folkslags Tänkesätt och Seder.» — Språkforskare: Ihre: studier; resor; konflikt med orthodoxien och Kansli-rätten; Diss. öfver Codex Argenteus; Svenskt Dialekt-lexikon, Glossarium Sviogothicum; Afhandling om binamnet «Menved». — Berch. — Sotberg: historiska skrifter; språkforskning, skaldestycken.

And. Ant. v. Stiernman.

På den historiska och humanistiska sidan af frihetsdens litteratur möter i första rummet den gamla häfdetaren *Anders Anton von Stiernman*, en af dessa fornldriga jern-naturer, för hvilka intet arbete var för trängt, hvilka, utan att sjelfva ega snille, på sitt område ryta väg för snillet. — Stiernman föddes i Stockholm len 27 September 1695. Hans fader var vinskänk och hette Anton From. Han blef i sin tidiga barndom faderlös, då modren ingick nytt gifte med komministern i St. Clara församling Olof Stiernman. Styffadren upptog gossen såsom eget barn, bekostade hans uppfostran och gaf honom sitt eget namn. Efter att hafva gjort ina skolstudier först i Stockholm, sedan i Strengnäs,

blef han af rikets ständer utnämnd att fortsätta De
Svecia antiqua et hodierna, — ett arbete, som doc
blef verkställdt. Deremot utgaf han, på ständern
drag, sin samling af «Riksdagars och Møtens
etc. i tre band med bihang. Likaledes utgaf har
samma uppdrag, «Kollektion på alla Kungliga
ningar, som angå Kommersen, Politien och Eko
från 1523 till närvarande tid», i flera band. Vid
fattade han ett slags svensk lärdomshistoria un
Bibliotheca Suio-Gothica, hvaraf det andra band
prof», utkom år 1731. Verket var ämnadt att ut
delar, men i brist af förläggare utkom aldrig
den andra. De öfriga sex förvaras i handskrift
sala universitets bibliothek. År 1732 blef han a
i riksarkivet och samma år konglig bibliothekar
assessor i antiqvitets-kollegium, 1740 sekreterare
sli-kollegium och erhöll 1747 kansli-råds namn
och värdighet. År 1743 upphöjdes han i adlig
Hans förnämsta, tid efter annan utgifna skrif
följande: år 1744: Biskopen Petri Andreæ Nig
Svarts historia om de forne Vesterås Stifts B
samma år: Samling af tid efter annan utkomna
liga Stadgar, Bref och Förordningar angående

id dessa arbeten stannar icke dervid, att han dem ur glöm-
tans mörker räddat och framdragit; utan han har ock,
enom omständliga företal, hvarjehanda upplysningar och
ldiga bilagor gifvit dem en ny glans och delat hedern
ed deras författare». År 1754 utgaf han sin Matrikel
ver Svea Rikes ridderskap och adel, med historiska
h genealogiska anmärkningar. År 1758 höll han i Ve-
nskaps-akademien ett tal «om de lärda vetenskapers
lstånd i Svea Rike under Hedendoms- och Påfve-
)mstiden»; vidare skref han Landtmarskalkarnes hi-
oria. Slutligen har han samlat materialier till ett
ort arbete i nio tomer under namn af Suecia illustris
ler det ädla Sverge, deri han ämnade skildra alla
enska grefliga, friherrliga och adliga familjers skölde-
ärken, och anteckna stamfädernas äfvensom de namn-
unnigaste descendenternas gerningar och förtjenster.
essutom finnes af honom en mängd manuskripter af
storiskt och arkeologiskt innehåll, bland hvilka man äf-
n påträffar en öfversättning af Hesiodus på svensk vers*).

En sådan jätteflit väcker förvåning. Också säger
ns biograf, E. B. Mennander**): «Att salig herr kan-
i-rådet hunnit med till att samla, i ordning ställa
h utarbeta så mycket, kunde synas underligt. I ge-
en händer det icke sällan, ty det är naturligt, att ny-
tenheten, som är menniskan medfödd, inblåser henne
ngtan att lära, dess behof visa nödvändigheten och
yttan deraf, dess sysslor älägga henne dertill förbin-
else; dess framsteg låta henne smaka ett deraf flytande
öje. Dess första upptäckelser öka straxt lärgirigheten.
u längre man hinner fram, ju större fält ser man för
ig återstå. Men ju större kunskap man förvärfvat, ju
ittare blifver det ock att öka densamma. Man måste
ndå bekänna, att här är något sällsynt och ovanligt, i
synnerhet som von Stiernman aldrig förmärktes hindrad

*) Mennander, Åminnelsetal öfver A. A. v. Stiernman, åtsk. st.

**) Anf. st., pag. 34.

eller sysselsatt, utan alltjemt befanns vid ett munter ledigt sinne». — Von Stiernman dog den 2 Mars

Det ofvannämnda talet «Om de lärda vetensk tillstånd i Svea rike under Hedendoms- och Påfve(tiden» är fullt af lärdom, men derjemte okritisk visar någon benägenhet för Rudbeckianism. Hurı våra hedniska förfäder idkade skaldekonst och his beskrifves på följande sätt:

«Framför andra vitterheter yrkade de, deras konungar och fö män, skaldekonsten, som äfven Oden dem lärt hade, ej annorledes Apollo eller Balder är stamfader för de grekiska och latinska poeter. verslag är alldeles skiljdt från andra folkslags rimkonst och int poetiska reglor medelst deras talesätt inrättadt. Om denna snillebr nes ett offgammalt bevis, kalladt Hattarlykil; hvilket åtskilliga lärd i synnerhet isländare, hafva budit till att uttyda, hos hvilka änn deraf skola finnas de aldraäldsta minningsmärken. Hurudant dera varit, intyga åtskilliga qvarlefvor af deras rim, af hvilka ännu mån behåll, och kunna af en vettgirig läsas uti rimmen om Svea k Carl och Grym, samt Norna Gesters sagudater, Heims kringla, H Götriks och Rolfs och många andra sagor. — Uti Eddas sen igenfås åtskilliga ordalag, formulär, ord, tillsättelser, tals omsvep, velser och afmålningar, hvilka dessa skalder hafva brukat såsom si och egentligen sig tillhörande: de utvisa så mycket snille, skarpsi och behaglighet, att man skäligt kan undra, huru dessa nordiska, intet då voro uti allt så upparbetade som de österländska, hafva blott med naturens i sitt vetts tillhjelp gå så långt som de gjort. lärda, kortvilliga och behagliga tillämpningar till så många fabler den tiden äro författade, gifva nästan de grekers och romares int Uti deras sannsagor och häfdateckningar finnes väl något, som i allt likna de sednare tider. Men om dessa svear jemföras med de äld folkslag, hvilka hafva förtäljt sina förfäders gerningar och hjelteb så skall man just ej finna rätt mycket, hvilket bör lastas. Det var hos alla en vedertagen sed, att med behagliga dikter och fabler i sitt och sina grannars ursprung. Sjelfva de romare äro ej från denn fria, i fall den bör kallas last. När man läser och genomögnar d Dionysius Halicarnasseus i början af sin bok om de romares urspru förer, så böra dessa lärda och belefvade romare antingen med de vår eller ock de med de romare från dessa fel och beskyllningar befrias; som de äldres dämesagor haft det ödet, att deras upphofsmän varit sl hvilkas konst bestod derutinnan att inveckla sanningen i sinnrika fabl föreställningar, och att derigenom vara så mycket behagligare: på

sätt har ju Homerus sjungit om de gamla grekers mannadater och Virgilius om de romares ursprung och begynnelse. — De svenske hade uti äldsta tider inga andra häfdatecknare än skalder, hvilka intet varit några lekare eller lyddare, utan de förnämste i konungens hof och råd, som deras och andra raska kämpars idrotter samt de gamle förfäders bedrifter fattade i konstiga rim och visor, hvilka oftast blefvo sjungna för krigshären, när han stod tillreds att slåss, på det folket derigenom skulle uppväckas till mod och mandom. Eljest qväddes sådana visor och dikter alltid för ungdomen i deras gillen och uttyddes sedan af de äldste, hvilkas tydning kallades de Vises forsägn; och var likasom en historia, af hvilken de kunde lära sina förfäders tappra gerningar, sig föreställa och efterfölja. Att dessa skalder fingo i belöning för sina rim åtskilliga dyrbara saker, ringar, gyllene vapen, präktiga kläder, är ej så underligt; men att de ibland ihågkommos och hedrades med långt större förmåner och hederstecken, det förtjenar mera vår ihågkommelse. — — De yngre tideskrifvare, hvilka sedermera skrifvit om de äldre tiders märkvärdiga händelser med en ren och tydlig berättelse utan fabler, hafva dock inga andra vägledare haft i sina skrifter än dessa skalder. Sturleson är häruti ett trovärdigt vittne: han berömmer ju konung Harald Hårfagers skald Thiodolfr och dess verser kallade Ynglingatal: Eivind Skaldaspield (Skaldaspiller) och dess aleiga (Haleygia) tal, sammansatt till konung Håkan den rikes beröm: han tillstår ock att han följt dessa skalder i sin svenska och norska konungalängd och af dem beskrifvit deras lefverne och öden. Våra förfäder hafva således icke underlåtit att uppskrifva i sina mannsagor hvad märkvärdigt och berömligt af dem sjelfva eller i deras tid var händt och förelupit, och det aldrahelst på rim, som mera behagligt och lättare att minnas och qvädas af efterkommanderna. Skref icke Starkotter sjelf rimvis sitt lefverne, hvilket af de äldre är nog berömdt? På våra runstenar läses ock något ibland, som utmärker de äldres karlavulna idrotter. Uti Sturlesons skaldetal uppräknas 230 nordiska skalder» *).

Celsius.

Namnet Celsius är ett bland de utmärktare i vår lärdoms-historia. I början af förra seklet funnos i Upsala två på sin tid berömda professorer af detta namn, nemligen Nils Celsius, professor i astronomi, och Olof Celsius, professor i österländska språk. Båda öfverglänstes i ryktbarhet af sina söner: Nils Celsius blef fader till den namnkunnige astronomen Anders Celsius, Olof Cel-

*) Stiernman, Tal öfver de lärda vetenskapernas tillstånd etc., p. 19 ff.

sius den äldre blef fader till den namnkunnige historieskrifvaren *Olof Celsius* den yngre. Den senare föddes i Upsala den 15 (enligt Hammarsköld den 1) December 1716. Han blef fil. magister 1740. Vice bibliothekarie 1744. Professor i historien 1747. Gjorde en vetenskaplig resa till Köpenhamn 1749. Blef prestvigd 1751, theologie doktor 1752. Adlad 1756. Kyrkoherde i Kungsholms församling i Stockholm 1753, i Jakob 1760, i Storkyrkan 1774. Biskop i Lund 1777. Han valdes till ledamot af Vetenskaps-akademien 1745 och af Svenska akademien vid dess stiftelse 1786. Han dog den 15 Februari 1794.

Olof Celsius började redan tidigt sin litterära bana. År 1738 utgaf han i förening med Anders Hesselius ett satiriskt-moraliskt veckoblad på vers med titel «Svenska Nitet», i hvilket Celsii artiklar fördelaktigt utmärka sig framför medarbetarens. År 1737 skref Celsius en tragedi, *Ingeborg,* om hvilken mera framdeles. Man har äfven af honom andra vittra försök, alla af medelmåttigt värde, såsom: hjeltedikten Gustaf Wasa, en efterbildning af de franska epopéerna, öfversättningar och fragmenter ur Homerus och Virgilius, också efter den franska modesmaken, samt några psalmer. Sin välförtjenta ryktbarhet har Celsius vunnit såsom häfdatecknare. Redan såsom ung akademiker började han utgifva lefnadsteckningar öfver «Lärde Svenske», hvilket arbete likväl redan i början afbröts. Endast Erik Göransson Tegels biografi är der fullständig. Derefter utgaf han ett Utkast till Föreläsningar i Europeiska Statshistorien, och vidare Konung Gustaf den I:s historia, 1746—1753, samt Konung Erik XIV:s historia, 1774. Det är egentligen dessa två sistnämnda arbeten, som förskaffat honom en vigtig plats i våra litterära häfder.

«Dessa båda verk», säger Hammarsköld, «öfversattes snart både på franska och tyska och äro visserligen ännu bland de yppersta historiska arbeten på svenska. Hvad som i synnerhet på ett fördelaktigt sätt utmärker

m, är den olika tonen i föredraget efter ämnenas särskilda beskaffenhet. Gustaf I:s historia, förnämligast i förra delen, är den ungdomligt rask h liflig, och genom hela verket andas författarens innerliga enthusiasm · fäderneslandets hjelte, utan att den på något sätt störer opartiskheten i gterna och den lugna objektiviteten i framställningen, eller ger sig luft i ga resonnemanger, som söka förekomma läsarens eftertanka; utan i fullaligt antik anda vet författaren att åskådligt karakterisera sina personer gea deras tal. — I Erik XIV:s historia åter träffa vi en svårmodigare kot och en mera apologetisk ton, men för öfrigt samma klara utveckling händelserna och samma kraftiga renhet i diktionen, som utmärker det :a arbetet» *).

I afseende på dessa Celsii historiska arbeten gör väl Wieselgren följande vigtiga anmärkning:

«Konung Eriks historia har en förtjenst eller ett fel, som konung Gufs historia ej eger, att författaren dermed förändrade sin samtids omdöme denne konung. Gustaf I:s historia var blott ett uttryck af allmänna aingen om konung Gustaf under tvenne sekler. Om nu en strängare dom jar här och der höras, så har det sin grund i tidehvarfvets framskridna lringar och kan således bevisa, att vi hunnit till klarare uppfattning af rättas kraf, men fast står dock att denne konung ej blott för sin egen utan för tre sekler varit snart sagdt en halfgud, hvilket aldrig kan veläggas, om ock vi nu kunna styrka, att han för vårt sekel ej ens vit en fullt rättfärdig man. Jag vederlägger ej hedningen Odins ära gea att bevisa att han såsom kristen förtjent att genomgå åtskilliga vargagrader. Jag bevisar derigenom blott att kristendomen var ljusare än endomen. Väl oss, om vi hunnit en så mycket högre moralisk opinion, befallande öfver konungar och folk, att konung Gustaf I redan kan bektas såsom man i Gustaf I:s tid säkert betraktade de egenskaper hos den re Birger Jarl, hvilka föranläto hans samtida att utrusta honom med en atpiska i handen, då man aftecknade de kära dragen. Då vi vilja bedöt konung Gustaf I bör han ej vägas på samma våg, som konstitutions-utsättet i medlet af 19:de seklet väger ett statsråd, förrän riksrättsfråga nedgas. Han måste vägas såsom reformator mot Henrik VIII, som Sveriges frare, som Dalarnes och Smålands besegrare mot Christian II, mot Phip II o. s. v. Detta är historisk rättfärdighet. Eller skola vi föreå Job att i hans poem ej finnes en grekisk meter, Homerus att i hans hapsodier ej finnas vesterländska rim?»

«Celsius har», fortfar Wieselgren, «förtjensten eller felet att ha ändrat samtidens omdöme om konung Erik. Celsius har här tydligen varit mera post än när han fixerade en af hjeltarnes karakterer i sina sorgespel och se-

*) Hammarsköld, Svenska Vitterhetens Historia, sid. 246.

dan sökte att ordna styckets intrig i öfverensstämmelse med sin up ning. Den vigt, vi gifva två seklers uppfattning af konung Gustaf, fi försvara Celsius för sin Gustaf I:s historia, måste ock här gälla när är om konung Erik, och således kunna vi ej berömma denna Celsii kelse från en beskådande samtids och närmaste eftertids dom, hvilka så många handlingar att lägga till grund för det oförändrade omdöm vida han ej kunnat lägga nya grunder för den förskönade bildstoden. storien är ej en barmhertighetsanstalt. Beskow och Börjesson må låta gudinnan utöfva dylik kärlekens försköning af verkligheten. Vår s har ranskat i häfdagömmorna och dervid har nytt ljus framstrålat, hv ehuru både lyran och harpan fallit ur konung Eriks händer, mord likväl ses hållas qvar, och en skarp urkundsman talar nu om hans vettiga banditregering». Det gör oss ondt! Vi ha så gerna dröjt vi sii bild och velat så gerna förlåta det excentriska geniet och kasta sl för hans oemotsägliga brott på hans bröder och många andra. Vi ve Celsius med sitt försök gladde sin konung, som hade en äldre konun sympatier med konung Erik mot yngre bröder, utan att vi vilja misstän detta inverkat på Celsius. Celsius deremot inverkade säkrare på Gust som, under de nya åsigternas inbrytande bland allmänheten, ryckte ur Johans stenbildshand på grafven i Upsala och förde den till k Eriks graf i Westerås. Vi frukta att både Gustaf och Celsius uppf de två kungliga bröderna mera såsom skådespelsförfattare än doma häfdernas forum» *).

Hammarsköld tror, att Celsius skulle hafva kronan på sina historiska bemödanden, om han hu fullborda sin påbörjade svenska kyrkohistoria. Han lar det «ett snillrikt verk, frukten af flera års grun forskning och utfördt i en stil, som är stor och i gande med sin ädla episka enkelhet.» Detta arbete, utkom i tre särskilda redaktioner, sträcker sig blott ti 1022. I motsats mot Hammarsköld bedömer Wiesel detta arbete med mycken stränghet, ej allenast de att det i flera fall strider emot Wieselgrens egna hi riska hugskott, utan äfven derföre att det ej kunnat godogöra senare tiders historiska forskningar. Wie gren kunde dock i afseende på Celsius hafva erinrat detsamma, hvarom han sjelf påminner i afseende

*) Wieselgren, Sveriges Sköna Litteratur, IV: 587 ff.

lsii historiska hjeltar, att hvar och en är barn af sin . Bland andra besynnerliga förebråelser träffar man Wieselgren äfven den, att Celsius tillerkänner de ndska sagorna större historisk trovärdighet än medel-ms munklegender, — en förebråelse, som säkerligen bbar alla våra häfdatecknare med lika mycket skäl. annan ej mindre besynnerlig är den, att Celsius för-t nog okritiskt då han kunnat antaga att det gamla ka skulle hafva varit beläget i eller vid Mälaren. n hade nemligen icke hört talas om den nära hun-år sednare af Wieselgren gjorda upptäckten att ka var beläget i Calmar län. Betänkligast af allt lä-likväl vara, att Celsius kallar Ansgarius «enfaldig och ıtisk», åberopande såsom bevis den uppenbarelse, som ıgarius påstod sig hafva haft «under det att han hvälfde sionstankarne i hogen». Man bör dock erinra sig, Celsius tillhörde ett tidehvarf, då ingen menniska l anspråk på sundt förnuft och allmän bildning — en annan ordens-svärmare undantagen — trodde på så-a uppenbarelser, eller tilltrodde sig ens approxima-kunna förklara deras möjlighet för att kunna an-ı deras verklighet. Det hade ännu icke blifvit mo-ıt att visa sitt kristliga sinne genom en verklig eller gifven aktning för katholska klosterlögner. Men att ıniskor stundom kunna hafva eller tro sig hafva vi-ıer, visste man lika väl då som nu, ehuru man då tiden tillskref dem en onaturlig fantasiens öfverret-ʒ, vare sig genom kroppslig sjukdom eller andlig ›rspänning. Och äfven ännu i dag finnas säker-n menniskor, som anse denna förklaring af så kal-ɜ visioner långt enklare och begripligare än den, ken kallar dem, såsom Wieselgren gör, produkter af onblick, der det poetiska elementet blifver så starkt ;radt, att reflexionen sjelf deraf öfverväldigas och ;t blifver åskådare af de poetiska krafternas verksam-, här (i Ansgarii fall) tydligen lifvad af de högsta

själsidéer, de religiösa, som äro outgrundliga i hänseende till deras högre samband». Det är med sådana högtrafvande och innehållsfattiga fraser som Wieselgren vill gendrifva Celsii påstående att Ansgarius varit «enfaldig och fanatisk». — I all häfdateckning, vare sig litterär eller politisk eller kyrklig, är dock den prosaiska förståndigheten vida att föredraga framför «enfalden och fanatismen», synnerligen som dessa i ännu högre grad framträda med ofelbarhetens anspråk *).

Celsius bör äfven ihågkommas, såsom grundläggaren af vår litterära publicitet. Han var den förste som i Sverge utgaf en tidning för litterär kritik, de så kallade «Tidningar om de Lärdas Arbeten för år 1742». Dessa Tidningar fortsattes sedan af Salvius och Gjörwell.

Celsius har författat många Åminnelsetal, dem han hållit dels i Vetenskaps-akademien, dels vid Upsala universitet. Med ett af hans Tal i Vetenskaps-akademien — öfver Dalin — hafva vi redan gjort bekantskap. Inför Upsala universitet parenterade han år 1747 öfver akademiens nyss aflidne kansler riksrådet grefve Carl Gyllenborg, och år 1749 öfver den ryktbare mekanikern Pehr Elvius. Såsom prof på hans akademiska vältalighet må anföras ett fragment ur talet öfver Elvius:

«Vi se naturen följa en så ständig lag och ordning med vår dödstimma att vi knappt skulle tro hvad om Elvius oss förtäljes, derest det icke vore oss befaldt. En lag, hvilken är stiftad för allt hvad skapadt blifvit, ty ett gräs förvissnar, ett träd förtorkas, och hvad som en lefvande anda inom sig hyser förmultnar på en bestämd tid. Men då menniskor jemföra sina öden med de ting, som omkring dem äro, tycka de sig (med den bekanta Theophrastus Eresius) vid verldens inrättning mycket blifvit förfördelade, i det att menniskan, ehuru hon skall nämnas en herre på jorden, samt det herrligaste af allt hvad naturen sammansatt, dock måste räkna det för en sällsynt lycka, om hon i sin lifstid får likna ett af de djur, dem hon eljest ej utan förakt nämner. — Så famlar vår själ, missnöjd med sig sjelf, i ständigt mörker både om sin beskaffenhet och sina öden. Hvarföre, säger hon, har naturens mästare sammansatt en så konstig byggnad allenast för

*) Wieselgren, anf. st., IV: 238, 610 ff.

ett ögonblick? Och om menniskans öde i lifslängden blifver under de andra ljuren, hvi är hon upphöjd öfver dem medelst en ädlare själ, hvilken dock så kort tid får nyttja sitt herravälde? Ja, emedan lefnadshvarfvet är så askränkt, hvi har naturen gifvit vår själ så mångfaldiga ting inom så kort id att utreda? Hvi har hon icke öppnat sig bättre sjelf för våra ögon, ien snarare likasom med flit dolt sig undan, att åstadkomma oss ett stänigt bekymmer? — Man finner huru naturen att hjelpa denna brist underbandom låter födas och uppkomma sådana snillen, hvilka gå så långt öfver llmänheten uti förstånds ljus, som denna de oädlare djuren öfverträffar. ådana snillen, hvilka, emedan det menskliga lefnadsomloppet är kort, iogna tidigare än de flesta andra och med sina förståndskrafter under en amtioåra lefnad arbeta för flera hundrade års ålder. — Ju sällsyntare såana snillen äro, desto angelägnare är deras lifstid och desto beklagligare eras afsaknad. Det händer icke desto mindre, att de, som således födas till enniskoslägtets prydnad, allrasnarast blifva hädanryckte. Ja, det synes om fölle deras framalstrande naturen så kostbart, att hon ej kunde lemna ss dem på så lång tid, som allmänneligen för en menniskas lif plägar ara bestämd. Men låtom oss hemskjuta detta till den försynen, hvars lagar, ehuru obegripliga, likväl grunda sig i en evig vishet. Låtom oss tro tt denna inrättning är för Skaparen den klokaste och för verlden den yttigaste.»

Han slutar sitt tal helt pathetiskt med en adress till ungdomen:

«Sådant är nu förloppet, mine herrar, af hans korta lifstid. Man finner här inga giftermål, inga fullmakter, inga tillvunna rikedomar, inga glänsande namn, men i det stället nyttiga rön, nya påfund, och, det som är fast oskattbarare, ett anseende och en heder, hvilken grundar sig på hans egen invärtes halt: en förtjenst, som är rotfast och som vår svenska verld, nu först i våra tider, har lärt sig med tillbörlig högaktning att inse. — Förlåt, värda stoft, om jag nyttjar ditt efterdöme till en spegel för den ungdom, som nu uppfostras. Förlåt om jag använder den sista delen af denna stunden, hvilken annars borde hel och hållen till ditt berömm uppoffras, att tilltala riksens ungdom, som här är tillstädes, häpen öfver din afsaknad, och uppfylld af dina förtjenster. — O landsens blomster, din uppfostran har blifvit bespard till en tid, då uppmuntran icke felar, till en tid, då vetenskaper högt aktas och deras idkare äfven i sjelfva konungahuset omtalas. Lär fördenskull af detta exempel, huru din tid vid detta lärdomssäte bör användas. Sträfva att vinna ett så allmänt bifall och blifva så oumbärlig i ditt fäderneslaud. Lär att förakta all annan heder än den, som tages af egen dygd, egen vitterlek, egna förtjenster. — Ja, uppmuntrens, o värde ynglingar, uppmuntrens häraf, och förtjenen eder den

äran, att detta rum, uti hvilket på denna tiden eder lärospån afläggas, må en annan tid ljuda af edra förtjenster och edert beröm» *).

And. af Botin.

Kanske större, om icke i detaljbeskrifning, åtminstone i historisk skarpblick och historisk komposition är *Anders af Botin*. Han föddes i Södra Möre af Kalmar län år 1724. Efter slutade studier i Upsala blef han auskultant i Svea hof-rätt år 1751, samma år e. o. kanslist i Riks-arkivet, assessor i Antiqvitets-kollegium 1758, kammarråd 1762, adlad 1767, ledamot af Vetenskaps-akademien 1770, af Vitterhets-akademien 1773, af Svenska akademien 1786, död i Stockholm 1790. — Botins förnämsta arbeten äro följande: Stora och namnkunniga svenske måns lefverne (1750, 54), Utkast till Svenska Folkets Historia (1757—1764) (andra omarbetade upplagan 1789—92) och Märkvärdigheter om konung Gustaf I, dess person och regering. Den förstnämnda af dessa skrifter innehåller endast två biografier, nemligen Styrbjörns och Birger Jarls. Den «förråder ett ganska lyckligt och med sjelfständig kraft utfördt sträfvande att tillegna sig Plutarchi manér» **). Hans Svenska Folkets historia «lästes med största förnöjelse af hans samtida och kan ännu läsas med nöje och högaktning för författarens både kunskaper och framställningsgåfva. Vid slutet af hvarje tidehvarf kastar han återblickar på tidehvarfvets karakter, som förråda en andens öfverlägsenhet, utom hvilken häfdatecknaren lätt förfaller till den hänfördes smicker eller den förtrycktes knot. Hufvudpersonerna tecknas biografiskt — en anordning, på hvars upptagande både Fryxell och allmänheten i senare tider vunnit» ***). Orden äro

*) Celsius, Åminnelsetal öfver Peter Elvius, hållet i den karolinska akademien i Upsala, sid. 4 ff., 35 ff.

**) Hammarsköld, 259.

***) Wieselgren, IV: 215.

Wieselgrens och få stå för hans räkning. Den största stilistiska förtjensten torde bland Botins skrifter böra tillerkännas hans «Märkvärdigheter om konung Gustaf I», införda i Vitterhets-akademiens Handlingar, andra delen. «Författarens antagna framställningssätt kommer här helt och hållet öfverens med beskaffenheten af ämnet, såsom han här uppfattat det» *). Denna uppsats kom Vitterhets-akademien tillhanda under formen af ett tal, hållet i besagda akademi den 24 Augusti 1773:

«Gustaf I», säger talaren, «har varit en af de största personer, som naturen någonsin utrustat: en af de yppersta regenter, som Försynen unnat ett folk. Han var försedd med alla de förmåner till förstånd och hjerta, som uppväcka förundran, vördnad och kärlek: egenskaper, som så sällan finnas förenade, och, då de äro förenade, så sällan uppodlas, så sällan brukas till sitt rätta ändamål. Mindre mån om förundran än om kärlek: mer angelägen om att få tjena än att få beröm, ville han hellre vara nyttig för sitt folk än synas stor för verlden. — Oaktadt en mellan vidskepelse och okunnighet delad eller försummad uppfostran, viste han i alla sina författningar ett stort förstånd, i sina rådslag mycken klokhet, i sina tal vett och skarpsinnighet. Det var ej godt att komma för honom med förhastade råd och omogna förslag. — Gustaf hade en ädel och från nedriga misstankar fried själ. Det visar nogsamt hans uppförande mot riksföreståndarens, Sten Stures enka och barn. Han umgicks icke allenast i fullkomligaste vänskap med fru Christina Gyllenstjerna, utan hade ock mycken ömhet för hennes son, Svante Sture i dess ungdom, största förtroende till honom i dess manliga år. Han omfattade äfven med största nåd och förtroende sin största och nedrigaste fiendes, Gustaf Trolles, svågrar: Nils Ryning och Gabriel Oxenstjerna: han gjorde Brita Trolles man, Lars Siggeson Sparre, till riksmarskalk och sin käraste rådsherre, oaktadt hans bror, Göran Siggesson, var en af Christierns ifrigaste medhållare: han bevärdigade äfven erkebiskopens farbror, Thure Trolle, med sin nåd och sitt fullkomliga förtroende. — Jemte insigter såsom general hade Gustaf mod såsom den bästa soldat: deraf är hans historia full af märkvärdiga exempel. I sina tåg höll han sträng ordning och delade sin ömhet lika mellan bonden och soldaten: han skyddade den förre från allt öfvervåld, och ville ej att något skulle fattas den senare. — Så eftertänksam, så försigtig som han var att fatta sina rådslag, så vaksam, så oförtruten var han i deras utförande. Han var aldrig stilla, aldrig fåfäng, städse stadd på resor från den ena orten till den andra. Han delade sin tid emellan allt och förgat hvarken det nyttiga eller prydliga. —

*) Hammarsköld, 259.

Han var mycket rättrådig, frikostig att belöna förtjensten, allvarsam att straffa brott. Utan flathet var han nådig; utan tyranni var han sträng; fjerran ifrån begge lika skadliga, lika ödeläggande, tordes ingen begå brott i uträkning på regentens nåd, och ingen behöfde af fruktan fly idoghet och dölja förtjenst. I vestgöta-upproret, der så många voro brottsliga, sade han sig vilja laga så, att räddhågan skulle komma till många, men straffet till få. Derföre var han både älskad och fruktad. — Han hade mycket godt vid att tala. Han höll alltid sjelf sina tal, så ifrån thronen till ständerna och på sammankomster till menigheten som vid andra tillfällen. Hans tal lyste icke mindre af behaglighet än af sammanhang och mannavett: somliga af dem kunna anses för mästerstycken. — Han måste uträtta allting sjelf, så i kabinettsmål som i krigssaker: nu talade han till ständerna på riksdagarna och utlade rikets angelägenheter, med ordning och styrka; nu måste han sjelf sätta upp förordningar och bref. Ifrån att gifva sina generaler instruktioner, huru hela krigståget skulle inrättas och utföras, måste han sjelf sätta upp reglor för sina evangeliska predikanter i deras läroembete. — Han var mycket öm om sin höghet och svenska thronens heder. Deremot tillät han icke något försök. När Kristian III i Danmark tillböd sig att mäkla fred emellan Gustaf och de upproriska smålänningarne, afslog han sådant alldeles, såsom stridande mot sin kungliga höghet: hvarken ville Gustaf göra sig till part mot Dacken, eller erkänna Kristian för sin och hans domare. — I yngre åren var han glad, lustig och skämtsam: då sökte han sällskap och älskade ett förtroligt umgänge; men emot slutet af sin lefnad blef han otålig och misstänksam: då var han sällan nöjd, klagade städse och spådde om tillkommande onda tider. Utgången visade att hans klagan var skälig och hans spådom grundad. — I sin vilja var han envis och häftig: skäl och ödmjukhet kunde ej alltid öfvertyga eller beveka honom. Då han ville gifta sig med sin aflidna drottnings systerdotter, Catharina Stenbock, kunde biskoparne med de bästa skäl och lämpligaste ord icke hindra honom från hetsighet och hårda utlåtelser. Sanningen äskar att stora mäns fel och laster böra icke mera förtigas än deras förtjenster och dygder. — Så länge Gustaf hade intet vågade han allt; men sedan han blef en mäktig konung, var han mer försigtig än tilltagsen. Hans grundsats var att icke våga det vissa för det ovissa, icke en stadgad thron emot obetydliga fördelar» *).

Karakteren af Gustafs kyrkoreformation uppfattar Botin med skarp och sannt historisk blick:

«Omvändelseverket är fullt af märkvärdiga bevis på Gustafs väl öfverlagda rådslag och med ett försigtigt mod utförda anstalter: han begynte ej

*) Vitterhets-akademiens Handlingar, II: 136 ff.

et verket med våld och kunglig myndighet, utan med saktmod, skäl och fvertygelse: han angrep ej alla villfarelser på en gång, utan han sökte afaffa de större småningom och tålte de mindre till en tid: han syntes ej ta påfven, icke berömma Luther, när han så oförmärkt rättade den förvillfarelser genom den senares lärdomar: och när han drog den Heliga rift fram ur sitt mörker för hela menighetens ögon, lemnade han dock ett försigtigt sätt tills vidare förnuftet i sin förra vanfrejd. — Genom t sådant uppförande söfde han de andliga utan att väcka menigheten. Då förre, nedsänkta i mörker och okunnighet, ej hörde nämnas Luther, trodde ej heller frågan vara om hans lära, och gjorde inom säkerhet och välst ett svagt motstånd: de senare, eller gemene man, så länge de sågo sig besittning af sina fåfänga ceremonier, sin latinska messa, sina kristnade ockor, sina undergörande Mariebilder, sina heliga offerkällor, stannade de anseende till högre lärdomar inom en tvungen lydnad och ett vanmäktigt orr. — Att sätta dem ur sina fördelar, som hade mesta orsak och störa makt att arbeta emot religionsändringen, nemligen Roms betjenter, vide Gustaf icke mindre klokhet och försigtighet. Han angrep ej de så llade andliga, utan att förut vara förvissad om medhåll af de verldsliga: det han ville stäcka väldet på Roms betjenter, ledde han adeln i sina afgter genom oväntade förmåner: i romerska religionens fall visade han dem lätt åtkomst till många och stora gods, som varit deras och deras förder tillhöriga: då han ville minska de förres öfverflödiga inkomster, förgade han menighetens andliga nit genom den lindring i besvär och pågor, som allmogen deraf skulle tillflyta. — I alla enskilda omständigheter lyste samma grundsatser, samma klokhet i rådslagen, samma styrka i rkställigheten: när en biskop gjorde sig onyttig, smickrade konungen hans pitel och straffade honom sedan med mindre motstånd: då dominikanerna, hade nordiska inqvisitionen, tycktes vakna, var konungen färdig att ma deras lärde prior, Mårten Skytte, och bröderna somnade på nytt i troende till sin väktare. — Gustaf var tillika (på samma gång) sitt folks mg och lärare. I fullkomligaste förtröstan på Guds försyn, brukade dock all mensklig försigtighet. Medan predikanterne lärde menigheten, r Gustaf deras lärare, och hans lärdomar vittna om hans goda uppsåt h upplysta vett. Det kom honom ej straxt an på några fåfänga och vidpliga plägseder, en mer eller mindre; men han gick på hufvudsaken, nighetens upplysning och goda lärare. Han ville att öfvertygelsen om ngan skulle föregå missbrukens afskaffande, och han befallte att afgudet skulle först försvagas i menighetens sinnen och sedan afskaffas i kyrrna. — I synnerhet ville han ej falla ifrån en ytterlighet till en annan, annars i reformationer är så vanligt: han medgaf att helgonens åkallan re onödig och afgudisk, men derföre borde man ej lasta och smäda dem; n goda verk och gerningar ej voro nödvändiga såsom medel till salighe-

ten, vore dock dåraktigt att neka deras nytta, gudlöst att påstå deras skadlighet: lärarne borde efter Gustafs mening icke så mycket smäda emot påfven, icke så högt lasta den gamla lärans fåfänga upptåg, som icke hellre predika Guds ord rent och uppmuntra åhörarne till kristliga dygder. Ett så förnuftigt omvändelseverk kunde icke sakna framgång. Ett talrikt folk, brinnande af nit för sina förfäders tro, blef oförmärkt öfvertygadt och omvändt utan förlust af ett enda menniskolif: exempel utan like i hela kyrkohistorien. Ett andligt välde, grundadt på en femhundraårig häfd, och som kommit så många föregående Sveriges konungar och regenter att bäfva vid minsta försök af inskränkning, blef här undergrafvet till sin grundval och krossadt till hela sin byggnad, nästan utan motstånd: menigheten var oförmärkt blefven Luthersk, medan man ännu talade om Luther såsom ett afgrundens verktyg: påfvens dyrkan och förmenta helighet försvunno såsom irrbloss, så snart källan till hans välde och inkomster var stoppad» *).

Sven Lagerbring.

I vetenskaplig forskning står *Lagerbring* högre än både Celsius och Botin, ehuru han i stilens egenskaper är dem långt underlägsen. Sven Bring var född den 24 Februari 1707, blef student i Lund 1720, juris adjunkt 1731, akademi-sekreterare 1741; histor. professor 1743; juris doktor 1751. Ledamot af Vitterhets-akademien 1755. Han adlades med namnet Lagerbring år 1769; erhöll kansli-råds titel år 1770, och dog den 5 December 1787.

«Lagerbrings Svea rikes historia, hvaraf första delen utkom år 1769» — säger Wieselgren — «hade ej före sig något bättre i svensk historiografi. Ihre förklarade helt afundsfritt, att den var ett värdigt ämne för nationalstolthet. Hallenbergs kritik har ej mäktat ändra omdömet, ehuru mycket i denna kritik erkännes rättmätigt. Ingen hade så som Lagerbring studerat arkivernas urkunder. — — — Man har dock ej utan skäl från honom härledt det så kallade aristokratfördömandet i vår häfdaforskning nu ett sekel. Detta har dock först en ren svensk grund, i så måtto att folket i Sverige, säkert till landets nytta, är liksom födt med tron att kungen, den fixerade personligheten, gör det goda, och herrarna, det obestämda föremål för revolutionärers anfall, det onda som sker. Dernäst har det

*) Anf. st., sid. 151 ff.

mätto en sann grund, att hittills i Sverige en kung väl sällan kunnat lar velat mycket af vigt uträtta, som var tvertemot både regeringsadelns — ngifningens i rådet — och hofadelns — den dagliga omgifningens — vilja. Ran kunde de ofrälse genomtränga begge dessa murar, åtminstone utan jelp från andra af de ofta söndrade adelsmakterna, men hvilka tillsamman-gda utgjorde den svenska aristokratien. Då Axel Oxenstjerna var råds-aktens hufvud, var M. G. de la Gardie hofadelns. Då hattarnes adliga ufvudmän vunnit riksdagsvoteringarne, såg man merendels mössornas ad-ga hufvudmän främst i hofsalarna. Således kunde man säga, att aristo-ratien gjorde både det onda och det goda som skedde, men en rojalist, svensk, en som tror på det godas högre makt, gaf väl alltid heldre den st framstående och åtkomliga personligheten, konungen, äran af det goda, den för framtidens lugn farliga skammen af det onda, som behöfver n kan förlora konung, fastän ej förlora herrar, de må vara adliga eller

Likväl nekas ej att Lagerbring har en gifven lutning åt aristokratför-mandet. Men han hade upplefvat under frihetstiden så många herre-rsök att förstöra svenska folkets «konungskhet», att han väl fann större hof att, för jemnvigtens återvinnande, väl belysa aristokraternas än ko-ngarnes synder, och dervid kunde han lätt inkomma i en vana i detta l, som af ren patriotism kunde göra honom till en partisk häfdatecknare. — Ur den synpunkt, vi här måste främst vidhålla, brinner Lagerbrings s mattast. Stilens förtjenst är underordnad. Den är lika litet Livii hög-ligt vältaliga utförlighet som Taciti djupsinniga korthet. Man kan kalla s språk en stundom jollrande, stundom knarrig konversationsstil. — — — stil står Celsins framför Lagerbring. — — Men Lagerbrings framställnings-tt var utmärkt för den tiden; ungdomen hänfördes och de akademiska rarne, ja Celsius sjelf (då biskop i Lund), syntes gerna på lärjungarnes akar i hans lärosal. Hans Rikshistoria förtjenar beröm för den goda nen att efter hvarje hufvudsaklig framställning meddela källorna. Der-nom uppstå hvilopunkter, minnet underhjelpes och lättheten att pröfva attarens uppgifter och uppfattning blifver större — — —» *).

Anders Schönberg.

Ännu en annan vigtig historieskrifvare tillhör ge-om sin vetenskapliga uppfostran, sin anda och sina rsta skrifter frihetstiden, nemligen *Anders Schönberg.* an är mindre känd och omtalad än de föregående, nske hufvudsakligen af det skäl, att hans vigtigaste

*) Sveriges Sköna Litteratur, IV, 217 ff.

arbete, «Historiska Bref om det Svenska Regering i äldre och nyare tider», hvilket började utgifvas åre och 1778, undertrycktes af konung Gustaf III, s tyckte om författarens frisinnade åsigter. Förfa manuskript, som förvaras i kungliga biblioth Stockholm, har först i våra dagar (1850) blifvit fu digt utgifvet af A. J. Arwidsson. Hammarsköld jemte de utgifna fragmenterna sannolikt läst hela skriptet, yttrar, att dessa bref «utmärka sig af en g djup häfdeforskning, en fri och ädel dristighet i å och af en lättflytande, manlig, stundom dock skeptiskt resonnerande skrifart». Säkerligen är S berg i historisk djupblick och kritisk skarpsynt ingen bland sina samtida öfverträffad.

Anders Schönberg föddes på Aspenäs i Ö. socken i Vestmanland den 6 Oktober 1737, son nung Fredriks väldiga jägmästare af samma namn. slutade studier i Upsala blef han auskultant i Sve rätt år 1754, hvarefter han ingick i kansli-koll År 1760 utnämndes han till riks-historiograf, blef mot af Vetenskaps-akademien 1767, af Vitterhets-a mien 1773. År 1776 blef han kansli-råd, och do 6 April 1811 i Fernebo socken af Gestrikland, der l ålderdomen bosatt sig. Bland hans utgifna skrifter n följande: «Hjeltars sammanliknade Historier, på Holbergs sätt» år 1756; «Inledning till den nat lagen och sedoläran», det första försöket att åt sv allmänheten meddela den Lockeska filosofiens resu 1759; «Bref af Menalcas» öfver åtskilliga esthetisk sofiska och politiska ämnen, 1759; de nyssnämnd storiska Brefven», hvaraf endast två flockar utk under författarens lifstid; samt slutligen åtskilliga de lärda akademierna.

Schönberg höll sitt inträdestal i Vitterhets-a mien den 24 November 1773. Det hufvudsakliga hållet deraf är, enligt författarens egna ord, en gr

ning enligt tideböckerna af «grunderna till särskilda menniskors och folkslags tänkesätt och seder». Detta tal, ehuru i ändamål att föredragas inför en drottning af Lovisa Ulrikas kända tänkesätt, affattadt i vägda och smyckrade ordalag, innehåller dock åtskilliga allvarsamma och tänkvärda kulturhistoriska sanningar.

«Huru mycket», heter det på ett ställe, «vitterhetens lyckliga tillstånd beror af ett folks näringsrörelse och välmåga, är en allmän förfarenhet, grundad i sakens natur. Ett folk, hvars egen flit icke gifver tillgång för de oundgängliga behof och således än mindre för beqvämlighet och nöjen, upplyfter icke sin tankeförmåga till vetenskapernas krets. Ett sådant näringarnes tillstånd, som, då det ökar behofven, tillika gifver nya medel för dessa behof genom en lika förökad idoghet och flit, måste ofelbart skärpa tankekraften och göra vetenskaper nödvändiga. Det följer dock icke genast att vitterheten alltid skulle vara mest odlad hos de rikare folkslag, om folkets lynne icke gynnar den och om den saknar uppmuntran. — Emellertid, om all vitterlek, om den uppmuntras, trifves bäst hos ett hyfsadt folk, finner den uti allmän välmåga sådan jord, hvari den helst växer. Den har ock derföre fått uppbära så många ohemula förebråelser, likasom vitterhet och dess följeslagare, de fria konster, skulle förderfva sederna samt göra ett folk svagt och vekligt. Grekernas förderfvade seder, vitterhetens fall hos de romare just vid den tiden, då Livius säger att de hvarken kunde fördraga sina fel eller deras botemedel, och snart alla de lyten, som följa penningbegär eller veklighet, har man oändligen ofta upprepat, för att hvälfva skulden till allt detta på de vackra vetenskaperna. Man kan tillräkna göternes okunnighet i Italien vid början af det sjette århundradet, att de hindrade den store Theoderiks dotter, den värdiga Amala-Sunta, att uppföda sin son till bokvett, under förebärande att det icke kunde förenas med dygden. Herr J. J. Rousseau's sällsynta snille har vändt uppmärksamheten ifrån felen i hans slutsatser, då han yrkat vitterhetens skadlighet med en tankrik prydlighet i skrifarten, som bäst vederlägger hans mening; men man har svårt att ursäkta flera andra, som med mindre snille velat göra sig kända med upprepande af Rousseau's slutsatser, och således, kanske, under bemödande att förringa vitterhetens värde, ändock försökt att pryda sig med vitterhet, bestridt uppriktigheten af sin yrkade tanke. — Om särskilda olägenheter åtfölja alla förmåner, om hyfsade tidehvarf också hafva sina fel, om vetenskaper och vitterhet icke alltid rätteligen användas, och, rätt nyttjade, icke heller förmå omskapa hela menniskoslägtets svagheter, om ändtligen styrelsens och sedernas fel i vissa tider förminskat nyttan af den bästa upplysning, så bevisar allt detta icke annat än att ingen sällhet här i förgängligheten är fullkomlig. Då alla tiders förfarenhet är

ostridigt bevis, att mörka och barbariska tidehvarf varit ohyggliga hjertats hårdhet och sedernas grymhet, må man högst skatta allt hvad vårt slägte införer ett menskligt och drägligt lefnadssätt. Den förde då må vänta af vitterheten, beror af det sätt, hvarmed de i mera satta menniskobegären ledas till allmän välfärd. Hvarest det sker, sederna verkligen af vitterhetens upplysning, och den befrias sjelf ifrå fall, orsakadt antingen af brist på arbetsamhet eller af öfverdrifven l het, de hyfsade tidehvarfvens svagheter, hvilka ofta plägat åter led baka antingen till barbari eller till den konstlade och obehagliga sı — Regeringsarten i särskilda samhällen är det, hvarpå i synnerhet a mer, antingen att menniskobegären råka i strid sins emellan och med hällets välfärd, eller att de måga ledas till att befrämja ett så stort mål. Detta är således bland de mest vigtiga omständigheter för vit tens lyckliga tillstånd. Utan allmän säkerhet och utan tankefrihet tänkesätten antingen nedslagna och slafviska eller ledda af svaga gru ser: de hinna aldrig den styrka och värdighet, som vitterheten äskar. ligt ofta har man i anledning deraf skrifvit, att frihetens tidehvarf är vitterhetens, och man har deri sagt en ostridig sanning; men man ha ofta misstagit sig om tillämpningen deraf. Grekers och romares s hafva utbredt den tanken, att det endast skulle vara frihet, då en rege art, antingen alldeles eller i det mesta, är demokratisk, åt hvilke äfven tillegnat hedern för de romares ädelmodiga ande, ehuru den o blef förstörd just af regeringsartens fel och i Roms goda tider dam flera grunder, samt länge underhölls af de många väl afpassade mot mot menighetsväldets yrsla. Allestädes, hvarest de ändamål vinnas, h borgerliga samhällen stiftade blifvit, hvarest medborgaren med sk anse för den största heder och förmån att vara medlem af sitt fä land, der är en verklig frihet, der kunna ädla böjelser väckas samt hållas, och der fördrifvas icke vetenskaperna af allmän förvirring. publikanska regeringar i sin början egt dessa förmåner, så har också nerhet vältaligheten der utan tvifvel funnit ett stort utrymme. Så de faktioner, som till slut alltid omstörta dessa samhällsbyggnader, i början kunna motväga hvarandra, behöfver hvardera delen genom s och behagligheten af sina tal gifva vigt åt sina tankar, men deras snart faktionyrslan omstörtat alla lagarnes råmärken, så snart den e len af medborgare förmått förtrycka den andra, göres all vältalighet lös. Man samlar då styrka för sitt politiska tänkesätt, ofta genom drigaste medel, och bibehåller sitt välde icke genom skäl och öfvertj utan genom illgrepp och våld. Hjertat kallnar då för fäderneslandet föraktas, dygden göres onödig, och det blifver ofta farligt att ledas triotiska känslor. Sådana förderfvade seder kunna icke annat än la visa hos de flesta alla höga och ädla tankar och således förqväfva all v het. Barbariet inbryter allestädes, hvarest en förtryckande styrelse få

sta sig, äfven så väl i menighets-välden, som i Rom, under en del af ugusti efterträdare» *).

Jag bör icke lemna denna vigtiga författare utan att äfven hafva lemnat ett prof på hans historiska stil. Han beskrifver konung Carl XI:s ungdomslynne och uppfostran på följande sätt:

«Konung Carl XI egde ett snille, som visade sig vara mera vidsträckt i dess mognare år än det lofvade vid dess första ålder. En brådskyndad qvickhet tycktes åtminstone icke vara hans lott; men Försynen hade icke förvägrat honom snillegåfvor, och deribland den vigtigaste af alla, förmåga till ett moget och stadgadt mannavett. Utom hos några få ovanliga snillen, utveckla sig alltid förståndets förmögenheter i den mån som de odlas i uppfostringen. När den har varit vanvårdad, är svårt att veta huru dessa snillegåfvor vid en bättre undervisning skulle blifvit. — Att denna konungs uppfostran varit vårdslösad är så mycket mera ostridigt, som han sjelf, enligt en anteckning i Palmsköldska handskrifterna, skall under sin regering hafva deröfver beklagat sig, med yttrande, att han gerna ville umbära halfva sitt rike, om han fått lära något mera i sin ungdom. Konung Carl Gustaf hade sjelf utsett till sin sons handledare i vetenskaper tillförne professorn, då varande sekreteraren i konungens kansli Edmund Fegrelius, sedan friherre och riksråd (under namn af Gripenhjelm), en efter tidens sätt lärd man, men, som troligast synes, mera försedd med akademisk lärdom, den man med visshet till dess heder känner, än med tillräcklig skicklighet att uppfostra en kunglig prins. Till den unga konungens guvernör förordnades riksrådet friherre Christiern Horn, en herre, som berömmes för godt sinne, men om hvilken för öfrigt alla underrättelser från den tiden instämma, att han till detta vigtiga värf varit minst tjenlig. Han blef dertill utnämnd af enkedrottningen, åt hvilken rådet hade uppdragit detta angelägna val; men vid ett så riksvårdande ärende, hade senaten försummat förut med henne öfverlägga, hvilken dertill vore den tjenligaste. — Billigtvis borde enkedrottningen, som nu hade fått del i regeringen, icke heller uteslutas från vårdnaden om sin sons uppfostring, som det skedde vid drottning Christinas. Men denna enkedrottning synes föga bättre än drottning Christinas fru moder hafva förstått att uppfostra en regent. Pufendorf har skrifvit att hon brydde sig hafva uppfyllt sina pligter i detta afseende, då hon sörjde för hans förtäring och beklädnad. Vid den förra iakttogs icke heller tillbörlig ordning, så att prinsen tidigt om förmiddagarne skall blifvit förtyngd till kropp och sinne, och försatt utur tillstånd att med aktsamhet sköta sina

*) Vitterhets-akademiens Handlingar, II: 204 ff.

undervisning, borde hafva hunnit läsa omkring det tionde året. E
ningen lyckönskades likväl till konungens synnerliga progresser.
Björnklou skall dock efteråt i tysthet hafva sagt åt sekreterare
Hoghusen, att det vore ömkeligt huru litet konungen hade lärt, oc
icke kunde förstå huru Gripenhjelm skulle försvara det. Det var
ligt att alla klagade deröfver, alla sköto skulden på hvarandra, o
blef det ohulpet, utan att någon hade nog ädel dristighet att föres
eftertryck hvad så mycket betydde för fosterlandet och för konu
med tiden. Konungens handledare var väl icke dervid utan all
det som bestyrkes af sjelfva händelserna blifver i historien alltid
Han anförde till sin ursäkt, att den unga prinsen icke haft lust fö
Författaren till *Anecdotes de Suède* (Pufendorf) beskyller honom
saknat skicklighet till att göra sin undervisning behaglig för prin
tilläggning att han varit mera sysselsatt att bygga sitt hus och
trädgård, än att stadga en ung herres eldiga sinne. Konungen
hafva sagt, att dess läromästare aldrig kunde få större glädje ä
fick tillåtelse att fara på landet, eller resa att tillse huru långt m
med dess byggnader. För detta nöje skall han icke hafva bek
mycket hvad konungen lärde. Pufendorf går än vidare och tillägg
den lastbara afsigt att heldst hafva önskat det konungen skulle
vid all möjlig okunnighet, för att i framtiden göra sig så mycke
tydande hos honom; men att utaf ett vårdslöshets fel, ehuru lite
må kunna ursäktas, sluta till de nedrigaste hjertats lyten, när ar
dertill saknas, vore obilligt, och derföre kan jag icke heller ant
alldeles obestyrkta gissning.

«Lika så litet kan man nu med visshet urskilja, huruvida nå
ringslystnad ibland rådsherrarne, efter mångas föreställning i den ti

Knut Kurck uppsatte en skrift att konungens undervisning borde bättre skötas, skulle de hafva blifvit bortsända ur staden till andra förrättningar förr än deras skrift hunnit i rådet föredragas. I en lindrigare uttydning kan detta anses såsom en verkan af förmyndarnes nitälskan för sin myndighet emot de öfriga rådsherrarne. Det blifver dock lika oförsvarligt att hafva vårdslösat fäderneslandets välfärd, så nära förbunden med den unga konungens undervisning till att framdeles för rikets förmån och sin ära kunna med värdighet föra sin spira. Den allmänna sorglöshet, som denna tiden visade sig i andra mål, torde väl utan vidare afsigter hafva härutinnan medverkat hos en del af rikets då varande styresmän. Skulle åter några hafva sträckt sina uträkningar än längre och föreställt sig en konungs mindre upplysning såsom en lycklig utsigt för rådsväldet, så hade deras egen fåkunnighet mesta skulden för en så enfaldig tanke. Det skulle icke hafva fordrat mycken uppmärksamhet på alla tiders förfarenhet för att finna, huru många olyckor och fel härflyta endast af brist på insigter och att den aldrig kunde vara mera förderflig än hos en regent. Då skulle det hafva varit af de slags straff, som man kallar naturliga, en nödvändig verkan af den tillställning, som man sjelf hade beredt, hvilken ock blef de herrars löa, som kunnat hysa dylika afsigter, när sådan stränghet sedan träffade dem, som till någon del förmodligen uteblifvit, om de mera bemödat sig att inplanta de rätta grundsatser för borgerlig styrelse hos en konung, hvars beredande till en lycklig regering fäderneslandet hade lemnat i deras vård. — Icke heller hade konungens förmyndare bemödat sig att lära känna karakteren hos denna unga prins för att stadga dess goda egenskaper och förbättra dem, som rättelse behöfva i uppfostringen. En utmärkt böjelse för rättvisa och redlighet hade visat sig hos honom från hans första ålder. Man behöfde icke någon bättre grundval att derpå bygga en förträfflig uppfostran. Man stärkte väl detta lyckliga sinnelag med åhåga för religionen, och på den sidan har hans handledare förtjent välgrundade loford. Han skulle förvärfva sig dem än mera, om man hade ledt dessa ädla driffjädrar ända till att fullkomligen stadga ett ömt hjerta hos den unga konungen, om man lärt honom känna den rätta föreningen mellan godhet och rättvisa hos en regent, och om man från de första åren gjort det kännbart för hans hjerta, att religionens rätta kraft än mera visar sig i kärlek för menniskor än i dess yttre öfningar. Hans gudsfruktan i hela hans öfriga ålder gör honom större heder än allmänt kanhända kännes i vårt tidehvarf, der man åtminstone torde stundom vara mindre nöjd med de i all enfald uttryckta kristliga tankar, som öfverallt finnas i hans egenhändiga dagbok, likväl alltid lika hedrande för hans minne. Dock tillhörer det historiens oväldighet att vidgå, att mera ömhet under hans påföljande regering stundom bort öga rum, der hon mången gång trodde sig icke finna annat än ämne för stränghet, under anseende af rättvisa. Deremot får honom icke förnekas den heder att ofta hafva bevisat både nåd och ädelmod, så att man sålunda

icke heller får i allmänhet tillägga konung Carl XI ett hårdt, mindre ett elakt hjerta. — En hetsighet i högsta grad hörde till h turliga böjelser. Förnuftigt vägledd i de första åren, hade den blifvit än mera förmildrad utan att förlora sin styrka till storlek. gens egen omtanka och stadgade vett uti hans mognare ålder förl den mera än hans uppfostran förut hade gjort. Den åtföljde hon beständigt, dock hedrar det hans hjerta att han aldrig ville förolän gon, och merendels alltid upprättade med mildhet den undersåte, s derigenom fann lidande» *).

Johan Ihre.

Till frihetstidens utmärktaste humanister, h och språkforskare hörer den namnkunnige *Johan* Han var född i Lund den 14 Mars 1707. Föräld voro då varande theolog. professorn i Lund, seder domprosten i Linköping Thomas Ihre, bördig från land, samt Brita Steuch, dotter af då varande bisl i Lund, sedermera erkebiskopen Matthias Steu Sina skolstudier gjorde den unga Ihre under en handledning i Linköping, hvarifrån han år 1720, fadrens död, sändes till Upsala, för att der ställa der tillsyn af sin morfader, erkebiskop Steuchius.] hans informatorer nämnes äfven den berömde M Beronius, då varande magister docens, sedermera biskop. Redan år 1728 hade hans studier så vida skridit, att han kunde utgifva och försvara sin akademiska dissertation: «De usu LXX Interpret Novo Testamento». Året derpå aflade han filos kandidat-examen; hvarefter han disputerade pro «de vi Materiæ». Ihre gick nu att med ytterligar var fortsätta sina lärda studier, då han vid 23 års anträdde en resa, som snart skulle sträcka sig ti landet, sedan han först någon tid uppehållit si sina lärda slägtingar, sin morbroder, superintend Steuch i Carlstad, och sin svåger, domprosten, s

*) Schönberg, Historiska Bref, II: 288 ff.

mera biskopen Rhyzelius i Linköping, och slutligen vid universitetet i Lund hos bröderna Benzelius, Rydelius m. fl. Från Lund begaf sig Ihre öfver till Greifswald samt vidare till Göttingen, Halle och Jena. Bland de lärda, hvilkas undervisning och umgänge han under vistelsen vid Tysklands universiteter åtnjöt, nämnas Fabricius, Stolle, Neumann, Wolff, Walck, Christ. Benedict Michaelis.

«Och», tillägger hans biograf Sotberg, «hvad universiteterna och de förnämsta städer i den delen af Tyskland förvarade i sina bibliotheker, i samlingar, särdeles af manuskripter, mynt och antiqviteter, lemnade han icke obesedt, ehuru mindre betydande än det han väntade sig annorstädes i rikare bokförråd och kabinetter.»

Från Tyskland gick Ihre utför Rhen till det egentliga hemvistet för den tidens lärdom, Holland, der han tillbragte någon tid i Utrecht och Leyden hos Gronovius den yngre, Millius, Duker, Havercamp, Burman m. fl.

«Han hade här», säger biografen, «tillfälle och anledning att eftersinna, hvad lärdom båtar, hvad religionsfrihet under en vis regering gagnar ett land: och då han besåg Amsterdam med flera synvärda orter i provinsen, fick han öfverflödiga ämnen till ännu högre tankar om ett folk, som, i land och läge af naturen vanlottadt, har varit fattigt och förtryckt, men genom sin rådighet, genom samdrägt, hushållning och mandom, bragt sig upp till ett högt anseende, hvarifrån det icke lätteligen, utan genom missämja, slöseri och feghet, kan åter falla.»

Derifrån ställde han sin kosa till England och slog sig för en tid ner i Oxford. De lärda och bibliothekerna voro väl här såsom annorstädes hans egentliga ögonmärke.

«Men», fortfar biografen, «Ihre uppehöll sig icke vid lärda saker allenast, utan gjorde tillika en resa i närmaste landsorten, der han såg de förnämare sköta sina nöjen, de ringare sina näringar, med munterhet, trefnad och flera tecken till allmän välmåga, som näppeligen i något rike svarar så väl, till alla delar, som i England, mot sin hufvudstad. — London tycktes honom vara en målning af Stora Britannien med sina märkvärdigheter, och gaf honom anledning till många betraktelser, då han såg lagar stiftas och ski-

pas vid öppna dörrar, store män, beskyddare eller idkare af vetenskaper och fria konster, hedras äfven efter döden med minnesmärken bredvid deras konungars grifter: staden äfven så fredad och säker utan beväpnad makt som S. James palats med sitt garde: lif och rörelse med ordning i allt — —. Med få ord: den större och sundare delen af denna nation förekom honom i tänkesätt högsinnad, i seder allvarsam, i flera afseenden egenkär, som ett fritt och mäktigt folk, med öfvertygelse om sin rätt och styrka, naturligen bör vara.»

Från England, gick Ihre öfver till Frankrike. De lärda, med hvilka han här företrädesvis sökte umgänge, voro Montfaucon, Sallier, Soucier, Martin, Ramsay. Då varande svenske ministern i Paris, baron Gedda, sökte fästa honom vid legationen, men förgäfves. På hemvägen besökte han Berlin och Köpenhamn. På sistnämnda ställe togo i synnerhet de forn-nordiska manuskripterna hans uppmärksamhet i anspråk. Der gjorde han äfven bekantskap med Langebek.

Efter treårig vistelse utrikes återkom Ihre till Upsala år 1733. Han var nu 26 år gammal. Ej långt efter sin hemkomst blef han utnämnd till sekreterare i Vetenskaps-societeten, erhöll 1734 venia docendi och förordnades följande år af universitetets då varande kansler, grefve Cronhjelm, till vice bibliothekarie. År 1737 befordrades han till Poëseos professor efter sin fordna lärare Beronius, som nu öfvergick till theologiska fakulteten. Huru han uppfattade denna sin nya befattning, kan man döma af hans egna ord i ett af hans programmer. Han framställde der den latinska vitterhetens utöfning om icke så urmodig i norden som annorstädes, likväl i märkligt aftagande: «hon hade», sade han, «en Voltaires smak och stickande penna emot sig m. m. Men också är det egentligen icke för att lära sin discipel göra vers, som en upplyst lärare sätter honom Virgilius och Horatius i handen, ej heller för språket allena, utan för den konsten, som alltid behåller sitt värde bland vittert folk, att imitera deras precision i tankar och uttryck». Kort derefter blef den Skytteanska professionen

ledig efter Hermansson. Det säges att man vid detta tillfälle erbjudit denna befattning åt den lärde Schöpflin i Strassburg, hvilken skall hafva vägrat emottaga anbudet. År 1738, på kallelse af enkeriksrådinnan Eva Juliana Brahe, hvilken, i egenskap af förmynderska för sin son, sedermera riksrådet Göran Gyllenstjerna, innehade patronatet, transporterades Ihre på denna profession, som han sedan i 42 år innehade.

Ihres många på latin författade orationer, programmer och dissertationer höra egentligen icke till vårt ämne. Några bland de sistnämnda upplefde likväl i följd af tidsomständigheterna så märkvärdiga öden, att de i en historia öfver den tidens kultur icke böra med tystnad förbigås. År 1742 utgaf Ihre en disputation under titel «De principiis et nexu religionis naturalis et revelatæ». Redan titeln skrämde theologerna, så att fakulteten hos rektor sökte förbud mot disputationens ventilerande. Då ett sådant icke kunde utverkas, utsände theologiska fakulteten valda kämpar för att opponera. Disputationsakten varade från kl. 8 f. m. till kl. 3 e. m., ehuru opponenterna endast voro tre, af hvilka en, då varande theologie adjunkten, sedermera biskopen i Skara, Halenius, uttryckligen gaf tillkänna att han opponerade på sin fakultets vägnar. Præses öppnade akten med en formlig trosbekännelse: «Credo in Deum Patrem, Filium et Spiritum sanctum» etc., försvarade sig sedan manligen, biträdd af sin respondent, sedermera domprosten i Skara, doktor Knös, och lyckades, såsom det hette, «vederlägga och förnöja sina opponenter, så att det till hans heder spordes både inom och utom riket» — en triumf, som under denna disputationslystna tid ännu var möjlig. Så långt hade Ihre med seger kommit ur leken. Men nu hände sig, att en erke-orthodox prost i Strengnäs stift, vid namn Moselius, utgaf en synodal-disputation «de Evangelio», gillad af biskopen och domkapitlet i Strengnäs, i hvilken Ihres akademiska afhandling klandras så-

som «för mycket gynnande förnuftets bruk i trones hemligheter». Universitetet kände sig häraf utmanadt: akademiens rektor upptog saken i ett program år 1745 på ett sätt, som föranlät prosten Moselius att försvara sin gjorda anmärkning. Hans biskop doktor Lundius kände sig äfven uppfordrad att deltaga i striden. Han icke allenast skref en särskild afhandling «Vindiciæ gratiæ Evangelicæ, patronis naturæ oppositæ», utan, ej nöjd att hålla sig inom den lärda skriftvexlingens fält, fann han också, såsom en äkta prelat, för godt att gå till kongl. maj:t med besvär öfver rektors skrift, «hvilken angafs såsom censurerande stiftets göromål och innehållande, efter hans mening, sådana satser, som, i fall de finge vid akademierna läras och utspridas, skola införa oredor både i församlingen och regeringen». Nu infordrades från alla håll förklaringar. Theol. fakulteten i Upsala, som hittills hållit sig stilla i afseende på rektors program, slöt nu theologiskt förbund med de högvördiga i Strengnäs och aflät ett ogillande betänkande, hvilket Ihre i sin försvarsskrift sökte vederlägga. Denna Ihres skrift har sina ganska uddiga ställen. «Fakulteten», säger han, «skulle svårligen kunna bevisa honom någon villfarelse, om den ock toge den besynnerliga skriften till hjelp, som under namn af *Vindiciæ Evangelicæ* etc. nyligen utkommit och, sin auktor till last, kringdelas»; — och till akademiens kansler skrifver han:

«Nådige herre, jag läser eloquentien, politiken och staterna (statistiken) med hvad dertill hörer: till att blifva kättare, hafver jag hvarken nog geni eller nog dumhet, än mindre nog ond vilja: som jag ock gerna vill förskrifva mig, att aldrig någon tid blanda mig i theologien, allenast mig deraf så mycket afstås, som till min enskilda andakt och förkofran i kristendomen tjena kan. Vidare har jag aldrig ämnat att gå. Hvad jag slutligen önskar och hvartill jag med djupaste vördnad och tillförsigt utbeder mig eders excellenses bemedling, är att jag måtte, ledig från slikt ohyggligt bekymmer, få använda mig uppå publico nyttigare och mig behagligare göromål, än dem en slik vidlyftighet af sig föda kan. Jag beder det så mycket enträgnare, som jag hafver att göra med mina embetsbröder, hvilka

jag unnar allt godt, hvilkas lärdom jag estimerar, af hvilkas umgänge jag dagligen uppbygges, och hvilkas ifver jag tycker om, jemväl då han går något för vida och änskönt den drabbar mig.»

Sakens utgång blef följande: i stället för att undersökas och afdömas vid ordinarie domstol, sköts frågan, efter tiden sed, under presteståndet på 1747 års riksdag, och följden blef den man under sådana förhållanden kunde vänta, att kongl. maj:t, på ståndets hemställan, lät afgå ett varningsbref till akademierna, deruti Philosophi blefvo förbudne att blanda sig uti theologiska ämnen, på något vis, «som för nära rörer gränsen mellan förnuftet och uppenbarelsen» *).

I en ännu vådligare kollision med den tidens tanke- och tryckfrihets-lagskipning råkade Ihre omedelbart derefter. Han hade tid efter annan presiderat för åtskilliga akademiska afhandlingar, af hvilka några misstänktes för att innehålla farliga hänsyftningar på då varande tidsförhållande. Dessa snart åklagade skrifter voro: «De tumultu Dalecarlorum»; De victima publica»; «De ratione status» och «De poenis innocentum». Öfver dessa afhandlingar befallte kongl. maj:t i slutet af år 1747 att vederbörligt förhör skulle anställas, och till den ändan förordnades kanslirätt och särskild aktor.

«Om», säger Sotberg, «meningen dermed varit, att berykta dessa skrifter, är det visst att de efterfrågades och lästes långt flitigare och af flera, än om ingenting deruti rörts. Men under sjelfva titlarne, under vissa ordalag och utlåtelser, ville de, som kände sakernas lopp, i dessa och flera af Ihres akademiska afhandlingar blifva varse ett sammanhängande tankesätt och uppsåt att afmåla den tidens ställning i riket: och det borde icke den rådande politiska försigtigheten tillåta.»

Den förstnämnda af dessa dissertationer, «de tumultu Dalecarlorum», som egentligen behandlade det så kallade Näfotåget under Sigismunds tid, utkom samtidigt med resningen i Dalarne år 1743. Man misstänkte, att det var

*) Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse till akademiska kanslererna, den 29 Juli 1747. (Sotberg i Vitterhets-akademiens handlingar, IV: 431.)

denna resning, som förf. egentligen åsyftade: man fästade sig vid de i disputationen innehållna allmänna betraktelser öfver dalallmogens gamla missnöje med de stora öfverdåd i landet, öfver regenters och rådsherrars skyldigheter och felsteg, med mera dylikt, som mindre ansågs träffa in på konung Sigismund och hans rådgifvare, men väl på åtskilliga förhållanden, som just nu ägde rum; ja, aktor påstod till och med att den upproriska allmogens besvär, som kort derefter aflemnades i Stockholm, innehållas i en paragraf af dissertationen, hvilken alltså kunde anses snarare för en instruktion för bemälda allmoge, än såsom en dissertation för den studerande ungdomen.

Ännu betänkligare funno vederbörande dissertationen «De Poenis Innocentum», författad af en magister Gran och ventilerad under Ihre. Både præses och respondens kallades för rätta.

«Hvad angår», säger kanslirätten i sitt betänkande till kongl. maj:t, «hvad angår disputationerna De Victima Publica, De Ratione Status och De Poenis Innocentum, uti hvilka professorn successift upptagit frågan: Om en oskyldig undersåtes utlefvererande till fienden, när denne, under hot af rikets förödande, begär honom ut och riket ej ser sig i stånd att försvara sin undersåte; — så finnes frågan i disputationen vara således framställd: Utrum civis alioquin innocens ab hostibus, sub minis excidii civitatis, expostulatus in manus eorum se ultro, pro patriæ salute, tradere debeat, vel, si recuset, cogi possit nec ne? Hvilken fråga professoren jakande besvarat, och det, som å dess sida anföres, i stöd af åtskilliga auktorers mening. Men som professorn funnit sig gått med denna dess thesi för vida, emedan Pufendorf ej sträckte sin tanke längre än att en sådan utfordrad undersåte kunde desereras, dock icke till fienden utlemnas; (och) Grotius jemväl statuerar, att en undersåte ex jure proprie sic dicto icke är förbunden att låta öfverantvarda sig, hvarmed flere af professoren åberopade auktorer öfverensstämma; så har professorn i sin förklaring velat skydda sig under den axiomen, att regenters rättighet genereras och regleras af casus necessitatis, samt sålunda gått in i en vidlyftig demonstration till denna des sats' bestyrkande. —

«Kongliga kanslirätten har, vid öfvervägandet af de häruti förefallna omständigheter funnit, att egenskapen af en casus necessitatis, efter Pufendorfs och flera sunda moralisters mening, är ingen annan än att den i vissa

l, i anseende till mensklig svaghet, från lagens förbindelse liksom undaner och ursäktar en gerning, som allenast kan vara stridande mot lag och t; men i sig sjelf kan ett nödfall äfven så litet generera någon rätt, som t kan betaga en annan dess rättighet. Och som ingen vid inträdet (i samllet) kunnat förgifva (uppgifva) sin rätt öfver sitt lif och sin välfärd, utan der vilkor af förent vilja och förenta krafter, hvarpå egentligen ett samlle beror; så kan icke heller en casus necessitatis för sig sjelf föda någon ttighet att tvinga en oskyldig att undergå ett svårt öde, som han ej ntycker till, hvilket kan hållas för ett våld och tyranni: i anseende hvarll denna professorens lärosats med de dervid supponerade casus necessitatis, m utomdess svårligen kunna utstakas, synas alldeles så onyttiga och skadga att de fastmera, i anseende till deraf flytande missbruk och despotiska inciper, sätta oskyldiga undersåtare i osäkerhet och fara, samt således äro ig att åstadkomma det, som i disputationen befruktas, nemligen allles förstöra en republik. De exempel, som professorn af lärda mäns krifter sig åberopat, kunna ej heller vid noga påseende blifva hit lämpliga, medan de icke härflyta af rätts- och skyldighetsgrund, utan af frivillighet, lmod, kärlek för fäderneslandet samt heder och ära, hvilka förtjena så ycket större beröm, som de komma af en högre princip än skyldighet. I anseende dertill, med flera vid omröstningen andragna skäl, kan kanslitten ej vara af annan tanke, än att så väl denna satsen som ock de derpå ande: 'om sådana personers afdagatagande utan dom och ransakning, lka man befarar kunna tillskynda en republik undergång', äro farliga och stöliga: och det hvad de senare angår så mycket mindre uppbyggliga, , af hvilka principer de måga härledas, de likväl äro, efter professorns t tillstående, rarissimi och explicatu difficillimi, samt således svårt, i eende till alla förekommande casus, något visst att statuera: och sålunda fver det straffbart, att i stället för rena lärdomar vid en akademi och der publik ventilation låta föreställa grannlaga och sällsynta samt tillventyrs fingerade frågor, samt draga dem under jura och obligationer, armed ungdomen mera förvillas än undervisas, och hvaruti professorn brutit sig emot hvad akademiska konstitutionerna förmå. Hållande kongka kanslirätten för, det professorn vid dessa kitsliga satser uti disputatio- «De Poenis Innocentum» både kunnat och bort hafva mera varsamhet h eftertanka, som utom det (att) han nog kände den invärtes kritiska llningen i riket, hvilken i många delar hade gemenskap med hans utma disputationers ämnen, så har den i ofvannämnda disputation inkomna ymmerliga gratulation till respondenten, hvilken innehåller en tydlig varng, i detta tillfälle nog bort påminna professorn om dess embetes skyliga varsamhet härvid: till hvilket allt professorn kan anses för så mycket mera öfvertygad, som han i sin förklaring tillstår sig nu efteråt väl finna tt det varit bättre om han dermed innehållit. — Och ehuruväl vid så

förevetande omständigheter kongliga kanslirätten af fulla skäl och kan dömma, huruvida professorns uppsåt och afsigt med alla dessa ämnen och satser varit att röra och tadla vår invärtes ställning; s likväl af det, som aktor, vid muntliga förhören, emot åtskilliga professorn utgifna disputationer uti nästan dylika ämnen påmint, samma så väl som flera uti omröstningen nämnda varit såsom en ke sammanhang af farliga materier, hvilka professorn under de störs lighetsåren här i riket låtit utkomma: hvaruti mångfaldiga utlåtelse så nära röra rikets allmänna tillstånd i anseende till både krig, fred, verk och de åtskilliga afsigter, som på ömse sidor deruti förefallit, vid en jemförelse af det ena med det andra, det blifver sannolikt, so professorn derutinnan syftat med sina meningar och satser, ej alle vissa förelupna händelser, utan ock på vissa personer» m. m.

Efter en rättegång, som varade tre och ett år, föll ändtligen kongl. maj:ts utslag i målet.

«Deras excellenser, riksens råd», heter det, «pröfvade skäligt alla delar bifalla kanslirättens öfver professor Ihre — — fällda dom seende till de af kanslirätten, så uti dess underdåniga betänkande, s gifna underdåniga förklaring, andragna mildrande skäl och omständi i synnerhet som professor Ihre med fulla skäl och bevis ej finnes öfve att af uppsåt och afsigt att göra skada hafva begått de emot hon gifna ovarsamheter och förseelser: hvarjemte han, såsom en för q och grundlig lärdom känd man, mycken nytta kan tillskynda den rande ungdomen, enär han sina gåfvor och insigt i vetenskaperna rät bruka vill: och höllo derföre deras excellenser betänkligt att beläg nom med något sådant straff, hvarigenom honom antingen betages al fälle att undervisa och handleda ungdomen eller ock dess förtroende studerande förringas kunde.»

Straffet blef att Ihre dömdes till 700 daler sil mynt böter. Respondenterna undsluppo allt ansvar. man känner att dissertationen «De Poenis Innocen ansågs syfta på riksrådet grefve Tessin, hvilken allm omdömet stämplade såsom upphofsman till fiendtligl mot Ryssland, är det anmärkningsvärdt att höra n nämnde statsman i kanslirätten uppläsa följande di men i anledning af förevarande mål:

«Sedan herr professorn hört kongl. kanslirättens utslag, håll öfverflödigt att bedröfva herr professorn med upprepande af den va som redan i sjelfva domen uttryckt är, utan vill snarare hafva herr p sorn uppmuntrad att använda de förmåner och fördelaktiga gåfvor, h

ıren eger och genom sin så berömliga flit ökt, till ungdomens anförande, er våra ömma tider, till kärlek mot fäderneslandet och sina medbröder: herr professorn säkert blifver en älskad medlem i riket och en vördad ıre vid akademien. För öfrigt kan kanslikollegium ej undgå att erinra r professorn det, i fall hvad nu händt emot förmodan ej till varning och telse länder, kan ej annars än så mycket allvarsammare beifrande följa, n sådant kommer för ett fördubbladt brott att anses» *).

I sin politiska harm mot Tessin ansågs Ihre såsom t organ för det nu underlägsna mösspartiet **).

Bland de många af Ihre utgifna disputationer af istoriskt innehåll må nämnas hans «Vetustus Catalogus egum Suiogothicorum, notis criticis illustratus» och «De ıitiatione Regum Suiogothicorum». Denna konunga-längd, som finnes vid slutet af Vestgötalagen jemte det tycket af konungabalken som finnes i samma lag, och om belyses i sistnämnda afhandling, är ibland de dyr-baraste historiska dokumenter, som vi ega, och hvilka tjenat till grund för Ericus Olai och alla våra äldre häfdatecknare. Dessa fornskrifter hade Loccenius och Carl Lundius försökt, den ena att öfversätta, den andra att förklara; men i saknad af tillräcklig insigt i vårt gamla tungomål misslyckades de både i öfversättning och förklaring; hvilket Ihre tydligen bevisar, hvarjemte han återställer de rätta läsarterna. — Denna akademiska litteratur, såsom författad på latin, hörer egentligen icke it. Den vittnar om stor lärdom och stor skarpsinnig-het, ehuru senare forskningar ådagalagt att Ihres histo-riska och lingvistiska hypotheser, ehuru djerfva och snnrika, icke alltid äro de mest antagliga. Bland annat må nämnas, att han med framgång sysselsatte sig med moesogötiska språkstudier, och utgaf en series af dis-sertationer öfver Codex argenteus, hvilken sedan utgafs Berlin i en ny upplaga af den lärde Büsching. Vigti-gast bland hans arbeten äro hans Svenska Dialekt-lexikon, utgifvet 1766, och hans Glossarium Suiogothicum, 1769.

*) Sotberg, anf. st. 431 ff.

**) Geijer, 2:dra afd., V: 125 not.

»Af hvilken anledning och med hvilkas biträde han utgaf det förra af dessa arbeten, nämner han i sitt företal, med bifogade anmärkningar som intyga, hvilken nytta man har af en sådan samling, om man vill söka en bättre insigt i modersmålet än vanligt bruk egentligen fordrar: nemligen att deraf ses, hvad vi ännu hafva qvar af den urgamla götiskan, som genom fremlingars umgänge icke blifvit så bortblandad i landsorterna som den i städerna talas: vidare, huru rikt vårt tungomål af ålder varit, då det har kunnat lemna ifrån sig, och utur allmänna bruket, en så betydlig myckenhet af ord, till någon del så sinnrika, att de vore värda att återhemtas: och ändtligen att våra dialekter som oftast utvisa källan till derivata och de talesätt, som hos oss äro brukliga och annorstädes fåfängt sökas» *).

Till utgifvandet af Glossarium Suiogothicum anslogs år 1756 af offentliga medel ett understöd af tio tusen daler silfvermynt. Denna omständighet blottställde Ihre för åtskilliga obehag, och kansli-kollegium tog honom denna gång i sitt beskydd. Ihre hade förbundit sig att hafva sitt lexikaliska arbete fullbordadt och utgifvet inom 1763 års slut; men hinder kommo i vägen, sådana som Ihre icke kunnat förutse eller förekomma. Riksdagen 1766 ansåg Ihre hafva gjort sig skyldig till kontrakts-brott och kommunicerade denna anmärkning med kansli-kollegium. Kollegii förklaring är högsinnad och väl uppställd.

»Det synes böra hemställas», heter det deri, »hvad skillnad det är emellan förbindelser om lärdoms- och snillearbeten och dem af annan beskaffenhet, till hvilkas fullgörande kontrahenterna utan äfventyr af den betingade sakens förlust, med yttersta stränghet kunna tvingas: annorlunda vore med lärdoms- och vitterhetsarbeten. En författare kunde icke gerna med stränghet handteras, och snillefoster, på det sättet frambragta, hafva sällan lyckats. En författare kan tycka sig efter första utkastet snart hafva sitt verk färdigt, men felar ofta i sin uträkning. Nya reflexioner uppkomma efterhand: nya uppfinningar ge tillfälle till en ny granskning och den tillåter ingenting mindre än ett förhastande. Ofta händer att man måste ombyta hela den i början föresatta ordningen, och en annan method visar sig för hufvudändamålet mera tydlig och lätt. Han får icke hafva skyndsamhet till sin egentliga föresats, utan att göra grundligen och väl. Derpå beror

*) Sotberg, anf. st. 457.

tionens så väl som hans egen heder, när ämnet är betydande: och vore t en oneklig sanning, att så hedrande det är för ett folkslag att kunna amte snillefoster af djupsinnig och grundlig lärdom, så föraktliga äro de så förhastade försök af motsatta egenskaper. — Kansli-rådet Ihres verk ar af den beskaffenheten, att om något ämne fordrade vidsträckt läsning, åget arbete och mogen granskning, så vore det detta. Derigenom kunde t endast bringas till den fullkomlighet, som svarade emot riksens ständers kigt och allmänhetens väntan: hvilket, om det så lyckas, som af hans lärom och samling i dylika saker är att förmoda, med tiden ger svenska itterheten ny tillväxt, och nationen lärer känna sitt språk, hvilket ännu i många delar saknas» o. s. v. *).

Dervid fick saken tills vidare bero, och ändtligen år 1769 utkom Ihres mästerverk fullständigt. — I inledningen till detta verk betraktar Ihre de språk, som hafva mer eller mindre gemenskap med det svenska, visar huru orden i vårt språk härleda sitt ursprung, och förklarar med egna och närbeslägtade exempel deras egentliga så väl som tillfälliga bemärkelse. Synnerligen viktigt är detta Glossarium derigenom, att det mäktigt bidragit att sprida ljus öfver våra fornhäfder, gamla lagar, rimkrönikor och andra medeltidshandlingar. — Redan innan Ihre börjat sina arbeten för nämnda Glossarium hade han offentligen föreläst öfver svenska språket och derjemte inrättat ett slags språkseminarium, som äfven omfattade stilöfningar.

Ihre hade blifvit ledamot i Vitterhets-akademien år 1754. Till denna akademi insände han år 1777 en afhandling om danska konungen Erik Erikssons tillnamn Lenved. Hans förklaring af detta binamn är nog äfventyrlig; han påstår nemligen, att det härrör från konungens vana att omvända ett på hans tid brukligt edsformulär: «ved men», det vill säga «vid de helga männen». Såsom prof på Ihres stil vill jag anföra ett kort fragment af denna afhandling:

«På det ej någon må sällsamt förekomma», säger han, «att ett edsformulär skolat kunna tjena till tillnamn åt en konung, är det till märkan-

*) Kansli-kollegii prot. den 2 Juni 1766 (hos Sotberg sid. 459 ff.).

des att i förra tider brukligt varit, att såsom Les Chevaliers Bannerets hade hvar sin *cri-militaire,* eller någon lösen, hvilken de i träffningar bru-kade att sammankalla sina följeslagare, och såsom riddare hade sina sär-skilda deviser, så ville konungarne äfven antaga någon favorited, hvilken de till sanningens eller löftens bekräftande brukade: en sed, som äfven fort-plantades på deras betjenter och embetsmän, som på det sättet ville blifva distinguerade. Man finner i följd deraf antecknadt, så väl hos Guillard i hans Histoire de François I, som hos den sig kallande Vigneul Marville i hans Mélange d'histoire et de Litérature, hvilka eder som en och annan af franska konungar sig utvalt, såsom Ludvig XI: La Pâque Dieu; Carl VIII: Par le jour Dieu; Ludvig XII brukade i hvart annat ord «Diable m'emporte», och tro förenämnda häfdatecknare att det är till åminnelse af denna så älskade konung, att detta ohyggliga svordomssätt blifvit så all-mänt i landet gängse. Frans I var mera godtalig och försäkrade alle-med det lindriga bedyrandet «Foi de gentilhomme», men blef dervid betrodd än många af de förra med alla sina svåra eder. Guillard tillägger att Carl IX såsom en storsvärjare hade alla eder till sina favoriter, hvad ock ingen besynnerlig honom tillegnas. Om Henrik IV berättas, att han växte upp och allmänna bruket tycktes fordra att han ock borde hafva sin egentliga ed, hafva hans guvernörer lärt honom att försäkra med «ventre saint gris», hvilket denne monark sedan ständigt bibehöll, ehuru det betydde, och äfven derföre troddes vara mindre syndigt. — Vår nord ver ock antagit samma okynne. Jag förbigår Gånge Rolf, hertigen af Nor-mandie, om hvilken berättas, att när han kom till Carl den enfaldige att emottaga investituren för Neustrien, och man ville, att han, till erkän-samhet för det att han blifvit hertig och konungens måg, skulle kyssa hans fötter, hafver han nekat dertill och sagt: «ne se bi Gott», det är: det icke ske vid Gud, och att alla norrmännen sedermera blifvit kallade bigot. Men detta torde vara en dikt: åtminstone har Rolf då ej brukat sitt moders-mål, utan svurit på engelska eller tyska.»

Ihre hugnades år 1757 med kansli-råds namn, heder och värdighet, och adlades följande år. Han dog i Upsala den 1 December 1780, efterlemnande tre söner och tre döttrar.

C. R. Berch.

Då det är fråga om historisk forskning under detta tidehvarf, bör man icke förbigå kansli-rådet *Carl Reinhold Berch.* Han sysselsatte sig företrädesvis med de

historiska hjelpvetenskaperna, numismatik, emblematik och biografi. Han var född i Stockholm den 26 Januari 1706. Fadren var kamrerare; modren hette Tersmeden. Efter slutade skolstudier i Stockholm blef Berch student i Upsala 1723. Fadren sökte öfvertala honom att studera theologi för att blifva prest, men sonen kände en afgjord motvilja för detta lefnadsyrke och fick slutligen välja sin egen böjelse. Redan i skolan hade han börjat studera numismatik och fortsatte nu vid universitetet detta studium. Efter att vid universitetet hafva förskaffat sig ett godt anseende för flit och kunskaper, anträdde han år 1729 en utrikes resa till åtskilliga orter i Tyskland, Holland, Frankrike, England och Danmark, hvarunder han fortsatte sina älsklingsstudier. Vid sin hemkomst lät han af Hårleman och Tessin öfvertala sig att afstå från sitt förut fattade beslut att stanna vid universitetet och i stället söka anställning i kansliet. Han hade nemligen gjort sig fördelaktigt känd hos dessa män, genom några lyckligt funna förslag till inskriptioner, en konst, som stod i större anseende då än nu för tiden. Berch blef extra-ordinarie vid kongl. kansli-kollegii expedition år 1732, och amanuens hos Historiographus Regni, Wilde, följande år. Två år derefter, 1735, utnämndes han till kansli-junkare. Samma år reste han till Ryssland. «Ingenstädes», heter det i hans biografi, «hade Berch varit med större nöje och mera hedrad än i St. Petersburg». Genom den beryktade hofgunstlingen Biron blef Berch till och med presenterad för kejsarinnan och den kejserliga familjen, hvilket ansågs för en oerhörd lycka. Hemkommen till fäderneslandet uppfördes han på förslag till kongl. bibliothekarie-tjensten, som likväl Dalin fick (år 1737). År 1739 blef han utnämnd till kommissions-sekreterare-tjensten i Frankrike efter baron Gedda.

«Icke», säger biografen, «att han ärnade mycket lägga sig på underhandlingar och söka uti ministeren sin lycka, utan (för) att kunna förmån-

ligen tillbringa sina lediga stunder och hafva lärdt folk att rådföra antiqviteter, emblematik, myntkunskap och dylikt, som han saknade hemma» *).

Berch stannade i Paris i sju år och tjenstgj under ministrarne Flemming, Ekeblad och C. J. S fer. Han ställde sig under den tiden i nära förbin med åtskilliga lärda och vittra fransmän, såsom antiq erna Jacques Martin, Montfaucon, Souciet, de I och de beryktade litteratörerna Fontenelle, Piron, M vaux, Favart och de la Motte. Han öfversatte den på franska några af Holbergs komedier för Théât la Folie. Återkommen till fäderneslandet beford han år 1750 till sekreterare i Antiqvitets-arkivet. kivets samlingar ordnades och ökades betydligt u Berchs förvaltning, hvarjemte hans enskilda saml af porträtter, antiqviteter och medaljer efter hans tillföllo arkivet. Berch erhöll år 1755 kansli-råds n heder och värdighet och 1772 kansli-råds lön. År blef han adlad, men tog aldrig introduktion på ri huset. Han var ledamot af Vetenskaps- och Vitterhets demierna och af Vetenskaps-societen i Upsala. Ha i Stockholm den 11 December 1777. — Berchs sk bestå endast af korta uppsatser och afhandlingar, rande snarare materialier för häfdatecknaren, än sjel diga historiska arbeten. Bland dem må nämnas: «N kunnige Svenska Herrars och Fruars Skådepenning ritade och i koppar stuckne, med bifogade Lefver skrifningar» (Stockholm 1777 och 81). — «Kort u till Konung Gustaf Adolfs och hans gemåls Lefv beskrifning, i anledning af de öfver dem slagne S penningar» (Stockholm 1788). — Samma år och i ma format utkommo äfven de följande konungarne drottningarnes lefvernesbeskrifningar till och me nung Fredriks och hans gemåls, efter enahanda

*) Sotberg i Vitterhets-akademiens Handlingar, III: 272.

– I Vitterhets-akademiens Handlingar finnes af Berch ans inträdestal och ett minnestal öfver riksrådet, grefve Gustaf Bonde. Det förra af dessa hölls den 13 Mars 754, såsom vanligt inför drottning Lovisa Ulrika, och innehåller bland annat följande:

«Om drottning Christina på sin tid likaledes anställde ett sammanträde f vittra män här på slottet, så voro de dock utlänningar. Eders kongl. aj:t, som förklarat sitt hjerta vara alldeles svenskt, har kallat svenska män ll sig. Den vältalighet och skaldekonst, som här uppväller, de fornsagor, m här undersökas, lända till Sveriges heder: sättet att granska torde med den upptäcka många lyckliga snillen; ej annorledes än en förståndig bergsman igenkänner en ädel sten, som genom slipande kan få ett stort värde, är den okunniga hopen går honom förbi såsom obrukbar. — Hvad här andlas, förtjenar det allmännas högaktning, och derföre uppväxer hos mig ågon misstanka, när en del envist yrkar på de djupsinnigare lärdomsstycken, m himlaloppet, naturkunnigheten, läran om andar och flera delar af verldsig vishet, allesammans fulla med svåra knutar att upplösa, men derjemte aser prydliga vetenskaper såsom lagen för svaga hjernor: att de sjelfva, om så brösta sig, torde hafva en svag insigt uti deras högmål, och ännu ke hunnit så långt att de funnit huru alla vetenskaper, ursprungna af samma moder, den himlavisheten, räcka hvarandra handen. Huru måste icke ådana personer vidgå, att vältalighet eller ord, som de kalla skal, likväl afva från förruttnelse förvarat deras äldsta lärdomskärnor? Många voro os greker eller romare ansedda såsom djupsinniga ransakare uti vishetens innersta gömmor, hvilkas skrifter och nästan deras namn äro förgångna, är andra, som tillika beflitat sig om ett tydligt skrifsätt, äro och blifva odödliga på jorden» *).

«Berchs vitterhet», skrifver Wieselgren, «uppenbarades mest i förslag till inskrifter, som berömmas för god smak och mästerlig urskiljning. Som numismatiker kräfver Berch varsamhet, särdeles för äldre tider, äfven der han förkastar. Ur språkets synpunkt må anmärkas att «hans skäl», enligt Hildebrands anmärkning, «äro så halfva och vacklande, att man ej rätt kan afgöra hvilken mening författaren sjelf hyllar». I sina muntliga föreläsningar i historien, om man så vill kalla hans konversation, var han skarp emot adel i allmänhet och Hat-

*) Vitterhets-akademiens Handlingar, I: 125.

tarne i synnerhet, oaktadt han såsom länge lega sekreterare i Paris var i förtroliga personliga förh den till partiets hufvudmän. Tessins rykte såso sare gick först ut från gubben Berchs kammare. berättade med undran att en baron von Düben, h såsom minister i Warschau fått en polsk orden, e svenska regeringens tillåtelse att bära densamma. inföll: «Har ni ej läst i lagen att ingen eger lof annans få?» Af dylika infall flödade han. I J. Stenbocks biografi yttrar Berch:

«Ty, som jag förnummit af säkert folk, hvilka den tiden lef grefven hafva tillstyrkt förnäma fruar, de der under liqvidation b med räntor för innehafda kronogods, att hellre sälja onödiga diam gå ifrån deras ärfda och odalgods; men då köpare icke så hastig till diamanterna, hade grefven dem sig tillhandlat för rampris» —

Det är sällsynt att i den tiden träffa dylika uppl gar bokförda af ansedda författare» *).

Erik af Sotberg.

En man, som på sin tid egde högt anseen lärdom och vittra idrotter var kansli-rådet *Erik a berg*. Han var född i Vadstena den 26 Maj 1724. dren var köpman, modren hette Giöthe. Efter fö dande studier i Vadstena skola och Linköpings g sium, sändes han år 1744 till Upsala universitet. hade i början ämnat blifva prest, men bekants med den berömde Ihre vände honom ifrån denna sats. Han valde den unge mannen till sin ama då han ämnade utgifva sin nya edition af Ul emedan hans egna ögon voro för svaga att med til lig säkerhet läsa den uråldriga texten. Detta ble jan till Sotbergs lycka i och med detsamma so gaf en ny rigtning åt hans studier. Efter att år

*) Wieselgren, IV: 585.

hafva blifvit med innehafvande af första hedersrummet promoverad filosofie magister, erhöll han universitetets understöd för att i Köpenhamn fortsätta sina studier öfver de nordiska språken och fornhäfderna. Sedan han 1758 utgifvit en dissertation «De multitudine linguarum Civitati Literariæ noxia» kallades han till docens i Literæ Humaniores. År 1762 erhöll han utan egen ansökan fullmakt att vara lektor i moralen och historien vid kadett-kåren i Carlskrona. Följande år 1763 anträdde han en utrikes resa till Tyskland, Schweiz, Frankrike och England. I stället för att vid sin hemkomst till fäderneslandet återtaga sin lektorstjenst i Carlskrona, blef han kallad till informator för den unga prinsessan Sofia Albertina och erhöll derjemte assessors titel. Få år derefter upphöjdes han till lagman och erhöll på 1770 års riksdag sin informatorslön i lifstidspension. Vid konung Gustaf III:s kröning blef han adlad under namnet *af Sotberg*. Han hade lyckan att stå synnerligen väl hos hofvet, i synnerhet hos drottning Lovisa Ulrika.

«Hon fann hos honom», säger Rosenstein, «hvad hon alltid höll i stort värde, snille och insigter, samt påkallade honom derföre ofta dels till läsning, dels till samtal öfver lärda saker. Derjemte uppdrog hennes kongl. maj:t honom vården öfver bibliotheket och kabinettet vid Drottningholm. Efter konung Adolf Fredriks beklagliga frånfälle, var Sotberg af de få, som under de första fyra månaderna fingo företräde hos hennes maj:t, och tillbragte flera timmar om dagen i samtal öfver sådana ämnen, som troddes tjenliga att lätta och skingra hennes maj:ts sorg. — Under drottningens resa och frånvaro i Berlin, underhöll han på befallning med hennes maj:t en afbruten brefvexling, hvarunder han med kongl. maj:ts eget nådiga tillstånd meddelade underrättelser om hvad som vid den märkvärdiga riksdagen 1772 föreföll. När hennes kongl. höghet ej mera behöfde honom såsom lärare och han således var sinnad att lemna hofvet, behagade både hennes maj:t enkedrottningen och hennes kongl. höghet prinsessan förklara, att de icke ville umbära hans uppvaktning vid deras läsning och enskilda umgänge. Han förblef derföre sin öfriga tid i deras hof, hade den nåden att dagligen nalkas deras personer, vörda deras godhet och röna ett så utmärkt förtroende, att de snarare tycktes anse honom såsom en vän än såsom en tjenare. Vid det tillfället då han anhållit om afsked från hofvet, täcktes konungen i de allranådigaste utlåtelser försäkra honom om sin kungliga

nåd, och en tid derefter, då han sökte sekreteraresysslan vid antiqvitetsarchivet, som till en annan skicklig man redan var bortlofvad, hugnade h. maj:t honom med kansli-råds fullmakt, samt straxt derpå med Nordstjerne-orden» *).

Då kongl. Vitterhets-akademien återupplifvades, blef Sotberg af drottningen utnämnd till dess sekreterare.

Jemte sina studier öfver de nordiska språken och deras litteratur, sysselsatte sig Sotberg äfven icke utan framgång med vittra försök. Så hafva vi af honom en öfversättning af Voltaires tragedi *Zaire*. Öfversättaren redogör i sitt företal för anledningen till detta arbete. Öfversättaren, «som aldrig i yngre åren försökt att blifva skald, kände för väl hvad dertill fordrades för att vilja vid en tilltagande ålder tillvälla sig namn deraf. Han vågade detta försök såsom språkkännare och för att lyda befallningar, som han alltid med nöje efterkom». Sotberg gjorde denna öfversättning på drottning Lovisa Ulrikas anmodan. Den är försedd med en prolog af Gyllenborg, och uppfördes första gången på konungens födelsedag 1774, hvarvid Zaires roll speltes af den sköna fröken Wilhelmina Ehrensvärd. Den 16 Mars 1773 inlemnade han till Vitterhets-akademien en skrift med titel *Anmärkningar öfver Svenska språket,* som är ibland de vigtigaste af denna akademiens handlingar.

Den innehåller, «i lika stor korthet som ordning och redighet, språkets öden, egna, ehuru ofta vanvårdade rikedomar och tillgångar, dess brister, de fel, som under bruket tid efter annan insmugit sig, jemte anvisningar till botemedel och rättelse. Sotbergs eget skrifsätt afvek merendels från de fel han öfverklagade och torde derföre icke alltid synas fogadt efter det skick språket i vår tid fått, men han kände dock för väl brukets enväldiga makt att vilja, än mindre hoppas att kunna, fullkomligen ändra dess felaktigheter. Emellertid äro hans anmärkningar tjenliga att öppna allmänhetens ögon och vända kännares tankar på ämnen, som visserligen förtjena uppmärksamhet» **).

---

*) N. v. Rosenstein i Vitterhets-akademiens Handlingar, IV: 494 ff.

**) Rosenstein, anf. st. 497 ff.

«Dessa Sotbergs anmärkningar», säger Hammarsköld, «äro för en hvar, ›m åt svenska språket vill egna sitt studium, af ett ganska högt värde, ch våra senare grammatici skulle säkert hafva vunnit mycket, om de icke ›rsummat att begagna dessa Sotbergs råd och rön» *).

Utom nämnda skrifter har Sotberg utgifvit Minnesal öfver Dalin och Klingenstjerna vid deras gemenamma likbegångelse på Lofön 1769, samt öfver Berch ›ch Ihre i Vitterhets-akademien. Kansli-rådet af Sot›erg dog den 30 December 1782, uppriktigt sörjd af ›ina höga beskyddare.

Sotbergs stil är klar, flärdfri och korrekt. Ur hans ‹anske bästa arbete «Anmärkningar om Svenska språket» ›ill jag anföra följande fragment:

«Om sådana lärdomsöfningar, som egentligen förstås med vitterhet, böra öreställas uti inhemsk drägt, fordrar ock vår egen heder att svenska språ‹et, till alla delar hyfsadt, i sitt rätta skick och värde stadgas och bibeålles. Det har väl i senare tider blifvit mycket vårdadt, mycket förbättradt, nen bär dock märken ännu af gammal vanskötsel, af inflickade onödigheter, ›ch om det har sina godkända reglor, (så) har det (dock) icke sina ord och alesätt på ett ställe behörigen granskade, upptagna och samlade. — Man ‹unde förmoda, sedan våra lärde deruti arbetat, om icke så länge och med amma framgång som andra nationer uppodlat sina språk, att våra skriftagar åtminstone skulle hunnit blifva så stadgade, att de numera icke borde ›ara underkastade andra skiljaktigheter, andra förändringar än sådana, som aturligen vidlåda alla lefvande tungomål. Men om intet annat intygade, ›uru nödigt det är att med allvar tänka uppå dess skötsel och tillständiga ›rydnad, är det en i vår skrifart så märklig skiljnad, som en vidtberömd ›rare (Ihre) redan för många år sedan anmärkt och ogillat: 'att om man llenast gifver åt flera ett blad att afskrifva, man finner af tjugu icke två, ›m i stafningen öfverenskomma, minst om de något förstå och derföre lltro sig äga rätt att gå ifrån andra'. En anmärkning, som ännu i dag : lika grundad: och kan fuller tyckas, då man i öfrigt skrifver läsligt och yggt, att det kommer ej så noga an på en bokstaf mer eller mindre; en utom det att ostadig skrifart är alltid ett fel, som icke är oundvikligt, aker jag att en upplyst nation, icke mindre än hvar förståndig man, bör i detta som i annat vara sig lik. — Att vinna denna likhet skulle synas ra så mycket lättare, som man i allmänhet kommer öfveren som de grun›r, hvarpå rättskrifningen bör stödja sig, det vi finna så väl af de reglor,

*) Hammarsköld, 258.

herr kansli-rådet Ihre antagit, som ock af dem ett vittert samfund uppsatt och herr kongl. sekreteraren Sahlstedt utgifvit. Men som inga reglor kunna gifvas så allmänna, att de icke hafva sina undantag, och detta ännu är synnerligen rikt på olikheter: är man i tillämpningen som oftast villrådig, hvilkendera regeln bör följas. Följer jag ordens uttal eller ljudet, så felar jag ofta mot vedertaget bruk: följer jag åter bruket, så har jag etymologien emot mig o. s. v.»

VIII.

Vitter kritik och periodisk litteratur: Carleson: Sedolärande Mercurius, Svensk Anthologi. — Dalin: Tankar om kritiker m. m. — Sahlstedt, första vittra recensent till profession; arbeten. — Smaklärare: Brunjeansson, Rudin och Ristell. — Joachim Liljestråles uppfattning af poesien. — Manderströms Rim-lexikon. — Bergklint såsom recensent, esthetiker och diktare. — Tryckfriheten och yttranderätten: Carl XI:s förordnande af censor-librorum; censuren, bibehållen under frihetstiden, utöfvad af Rikets Ständer. — Nordencranz: Arcana Oeconomiæ. — Rättegångshandlingar få offentliggöras. — Tryck- och Taltvång: förföljelse mot Archenholz och Mathesius. Tidningen «Ärlig Svensk»; «Sincerus Constans». — Appelbom. — Invändningar mot en tidning anledning till statsaktion. — Fernebom och Söderberg. — Icksell, Hästesko af Fortuna. — Monopol på grundlagsförklaringar. — Forskål. — Varningar åt tidningsutgifvare. — 1765 års tryckfrihetslag. — Den politiska pressen.

C. Carleson.

Vi hafva nu äfven att i korthet redogöra för tidehvarfvets kritik öfver språket och dess behandling inom vitterheten. Här möter oss, redan samtidigt eller till och med, strängt taget, före Dalin, *Carl Carleson*. Hans ofrälse namn var Carlsson. Han var född i Stockholm 1703, blef student i Upsala 1718, ingick i kongl. Kanslikollegium 1725 och blef sekreterare derstädes 1746. Adlades 1743 med namnet Carleson, blef lagman i Calmar

in 1747, öfver Södermanlands lagsaga 1750; stats-sekreerare i krigs-expeditionen 1757. Ledamot af kongl. Vetenskaps-akademien 1755. Riddare af nordstjerne-orden 1758. Carleson dog i Stockholm 1761. — Carleson var den förste, som i Sverge utgaf en moraliserande tidskrift «Den Sedolärande Mercurius», åren 1730 och 1731, på hvilket fält han sedan öfverträffades af Dalins lifligare och smidigare snille genom dennes Argus. Han var äfven den förste, som utgaf en anthologi af svenska skaldestycken i sitt «Försök till Svenska Skaldekonstens upphjelpande, eller Samling af utvalda Svenska Rim och Dikter», i tvenne flockar, 1737—38. Han har genom denna samling åt efterverlden räddat flera af det svenska skaldesnillets äldre alster, som eljest tvifvelsutan gått förlorade. Han gaf sin samling nyss anförda titel i den öfvertygelsen, att skaldekonsten omkring den tiden — då samlingen utgafs — befann sig i sjunkande, och att den bäst skulle återupphjelpas igen genom äldre poetiska mönster af sådana män som en Dahlstjerna, en Rudén, en Werving, en Lagerlöf och andra. Dessutom har Carleson författat en «Öfversättning af Ciceros tankar om Ålderdomen», och ett «Försök att visa Fritänkarens förvända slutkonst».

Dalin.

I en mera direkt kritisk rigtning verkade *von Dalin* dels genom sina förut omnämnda «Tankar om Kritiker» *), dels genom sina i Vitterhets-akademien meddelade «Korta påminnelser vid Svenska Skaldekonsten». Sedan han i denna skrift kastat en hastig blick tillbaka på den svenska skaldekonstens öden från hedentima intill Stjernhjelm, utbrister han:

«Lik ett spädt barn kom skaldekonsten (genom Stjernhjelm) åtminstone ur lindan och lärde gå: hon har ock sedan allt mer och mer tilltagit och

*) Se ofvanföre, sid. 243.

stundom talat saker, som de gamle kunnat tillegna sig med heder; men så måste man dock bekänna (i allmänhet att tala), det hon ännu icke hunnit ur sina barndomsår; hon har ännu icke utblomstrat i alla de behagligheter, hvarmed en ung skönhet ådrager sig hela verldens ögon. — Bland orsakerna dertill är i synnerhet ett gammalt missfödsel, som kallas *Licentia Poetica*, hvarmed man tror sig vara berättigad att mer få vara vårdslös i bunden än i obunden skrifart; till belöning för det man är så artig och skrifver verser, menar man sig fritt få fela: det ankommer ej så noga på ett vridet ord, ett vridet rim, en vriden mening; läsaren håller väl till godo: Licentia Poetica bör hugna skalderna med den förmån, att ej vara så tvungna etc. Men jag vet sannerligen icke hvar de tagit detta privilegium: af de gamla goda poeter hafva de det icke fått: ej heller af de bästa nyare på andra orter: förnuftet och skaldekonstens art gifva dertill ingen anledning. — Jag ser ej andra ord kunna brukas i poesi än i en behaglig prosa; men att uppfylla raden sätter man ofta faster i stället för fast, mörker i stället för mörk, milder för mild, gröner för grön o. s. v., att förtiga det adjektiverna nog ofta sättas efter substantiver. Ofta märker man också ett sällsamt ord, eller kanske en hel onödig mening vara tillsatt endast för rimmets skull, hvilket dock alltid bör följa tanken helt naturligt och otvunget som en lydig tjenarinna!» *)

Vidare klandrar Dalin det då ofta brukliga sättet att skrifva den alexandrinska versen utan att iakttaga den cæsur eller takthvila, som bör afdela versen i två hälfter, så att hvardera innehåller sin mening ostympad.

«En poetisk frihet», fortfar han, «kan man icke neka; men man måste besinna hvaruti hon består: icke i språket, i ljudet, i takten, i orden: de böra alltid vara regelbundna, snygga och anständiga, liksom hederligt folks drägt efter vedertagen sed; men hon består i tankar, afmålningar, dikter och förtjusande infall. En obunden stil går icke ifrån sitt ämne: han är nöjd med den prydnaden, att afhandla det med allvarsam ärbarhet, renhet och tydlighet; men poeten får gå vidare och har större frihet; han flyger till himlar och nya verldar: han stiger ned i afgrunder och hafsbottnar: han skapar nya varelser, gör personer af dygder och laster, sätter lif i hårda bergen och gör sjelfva djuren vältaliga: allenast att naturen är hans ledare, och sanningen, fastän i sjelfva diktens kläder, framlyser ur alla hans utlåtelser. Sådant kan man få kalla en tillåtlig Licentia Poetica.»

«I all slags poesi», menar Dalin vidare, «bör man iakttaga tre nödiga omständigheter» (Dalin yttrar likväl icke hvad Hammarsköld lägger honom i munnen, att man genom iakttagande af de tre reglorna skall blifva full-

*) Vitterhets-akademiens Handlingar, I: 107 ff.

smlig i sin konst: han anser dem endast såsom vilkor för verkligt skaldhp) nemligen 1) «Att man visar sitt ämne på vackraste sidan: man bör tiga det på ett sätt, som uppväcker läsaren, rörer honom, faller honom ytt före och tillrycker sig hela hans uppmärksamhet: man bör just icke före vara yr eller obändig: icke flyga för högt, att man förlorar sig i yarne, icke för lågt, så att man sprattlar i gyttjan: man bör vara enfalg med konst, hög utan uppblåsning, behaglig utan smink; men man bör a något särdeles, som vänder på sig allas ögon och öron. — 2) Det a då sagt bör vara sannt: jag menar att tanken icke är falsk, utan d, ren och vinkelrät, att han håller prof under en god kritik: angeläg-ste egenskapen för en poet är att tänka. Jag skulle råda en yngling, a har lust till poesien, att läsa Rydelii förnuftsöfningar, innan han grir till Virgilius, Ovidius, Boileau och Lafontaine etc. Utan ett stadigt änd är honom omöjligt att skrifva en vers som duger: deremot om han t har, om han väl förstår sig sjelf, om han tydligen vet hvad han vill a, faller honom efter någon öfning alltsammans lätt: orden uppställa likssom af sig sjelfva och rimmen finna sig utan tvång. — 3) Det man des med uppväckning och renhet frambragt bör vara väl sagdt: språbör man vårda: man bör tala god och behaglig svenska: icke ett onöt ord, icke en illa vänd mening: utlåtelserna böra naturligen passa sig r saken och ega sin rätta vigt: hvarken gemena och nedriga eller högfvande och konstiga: för all ting inga nysvarfvade och obrukliga ord, i. ingen utan stor möda förstår. Att man ock vet inskränka sig, taga sman eller det bästa af en sak, hålla upp i rättan tid och icke med kärnlöst ordaprång eller envis ransakning intill bottnen göra sin läsare en. Man bör aldrig vara rädd om en fras, eller hafva vissa lifsord, man för ingen del vill uppoffra. — Då man iakttager dessa tre huf-omständigheter, finner man väl att man icke just i första språnget lö-upp på parnassen: en god vers kostar arbete: derföre bör man gifva tid och aldrig ursäkta sig med skyndsamheten. Med hastverk är geligen föga bevändt. Man bör låta ligga det man utkastat, öfverse det och då, hyfla, fila, stryka ut, sätta till: det är ej nog att ett och anställe är vackert: alltsammans bör vara sig likt och bibehålla sig från jan till slut. Man gör ganska väl att man uppläser det för en vän af ak, som uppriktigt gifver tillkänna hvar det behöfver ändring; ju mindre a smickrar sig sjelf, ju mindre man låter smickra sig af andra, ju mer kas verket och ju större blifver hedern» *).

Dessa reglor äro onekligen ganska efterföljansvärda ch för sin tid ganska insigtsfullt uppställda. Att de

*) Anf. st., 112 ff.

ej gripa saken i dess djup, bör ursäktas ett tidehvarf, som hade en ytligare föreställning om poesiens väsen och värde än vårt.

A. M. Sahlstedt.

Märkvärdigare i denna kritiskt-litterär-historiska riktning är *Abraham Magnusson Sahlstedt*. Han var född år 1716 i St. Tuna i Dalarne, der fadren var prost och kyrkoherde. Han bar titel af kongl. sekreterare och dog i Stockholm 1776. Denne Sahlstedt ådagalade ett varmt och vaksamt nit för fäderneslandets språk och litteratur. Han dels författade dels öfversatte åtskilliga för sin tid förtjenstfulla skrifter, dels utgaf han en mängd arbeten af andra författare, hvilka kanske utan hans åtgärd skulle hafva fallit i en för tidig glömska. Han utgaf en Svensk Ordbok år 1757, i ny, tillökt upplaga 1773, hvilken länge och allmänt varit begagnad. Han är äfven den förste, som i Sverge «såsom ett yrke idkat befattningen af vitter recensent», — «en utmärkelse», säger Atterbom, «som näppeligen göres honom stridig af häfdatecknaren Celsius genom dennes «Tidningar om de lärdas Arbeten för 1742», — de första i Sverge på inhemskt språk utgifna tidningsblad för litteratur; eller af boktryckaren Salvius, som i sina «Lärda Tidningar» (1745—73) fortsatte dem. Ty före Sahlstedt gick dock ingen derpå ut, att, i särskildt deråt egnade uppsatser, på svenska vitterhetsalster tillämpa kritiska principer med något slags vetenskaplig motivering. Man eger derföre af honom ej blott en vidlyftig skrift «Om Tankar i Vitterhets-arbeten», jemte «Bref angående Celsii tal om Smak i den Svenska Vältaligheten» med mera; utan ock enkannerligen «Kritiska Samlingar» i fyra oktavband. Kärnan i hans föreställningssätt om skaldekonst och vältalighet är densamma som i Celsii: att de böra «förlusta och gagna» genom en förening af «nytta och

löje». Allt hvad han dessutom har att inskärpa, sysselsätter sig först och främst med uttryckets grammatikaliska och logiska rigtighet samt för öfrigt med dess tydlighet, dess behaglighet, dess höghet, hvilka tillvägabringas medelst liknelser, metaforer o. s. v. Poesiens egentliga värde och ändamål bestämmer han på detta vis:

«Det behag, vi fordra af en poet, är ett af de yppersta medel att lära andra något; ty menniskors sinne är så fatt, att det svårligen fördrager sas öfvervett, som vill underrätta en om något. Derföre är nödigt, att undervisningssättet beledsagas med mycken behaglighet, till att betaga den leteet man känner deraf att låna sitt ljus af andra. Hvadan man hos poeter bör egentligen gifva akt uppå, huru de i vissa ämnen framställt sina lärdomar, på ett högt, angenämt eller fint sätt.»

Det «vittra snillet» målar han i och med dess innehafvare, sålunda:

«Hos honom är en qvickhetseld mest verkande: han är snar att fatta en sats och snäll att uppfinna något nytt och behagligt: snillet har hos en sådan öfverhand, som ständigt understödjes och lättas af ett godt minne. Han är fintlig i det, som tyckes en annan svårt att grundligt utreda och föreställa; behöfver ej mycket tänka på hvad han skall tala och är färdig i svar. Hans tankegåfva är liksom beredd att kunna skapa af intet: och den tar sin näring af en lekande inbillningskraft.»

Originalet för denna bild fann han i Dalin, som var hans ideal af skald, och äfvenså — bredvid Pope och Bouhours — hans esthetiska orakel. Sina «Kritiska Samlingar» inleder han med en afhandling «om kritikers beskaffenhet, bruk och nytta», hvaraf första kapitlet, i tolf paragrafer, kommenterar Dalins »Tankar» derom, och senare kapitlet, i tjugufem paragrafer, meddelar en sammandragen öfversättning af Popes «Essay on Criticism», på prosa (enligt Du Resnels franska tolkning, och under beklagande, att sjelf «icke förstå engelska språket»). I tredje paragrafen uppställer han den definition på kritiker, att de «äro anmärkningar öfver tankar och ord till att bevisa huruvida tankarne öfverensstämma med

sanningen, och orden med bruket». Märkligt är, att han förklarar termerna «kritik» och «kritisera» för oöfversättliga och vill endast vid dem fästa det äkta begreppet af en kritisk pröfning; men det sämre begreppet deraf vid granska, hvilket han anser vara liktydigt med «subtilisera», och (såsom hopdraget af granntsigta eller granntsöka) betecknande ett småaktigt sökande efter felaktigheter att utpeka. — Hans vittra grundsatser i allmänhet äro naturligtvis hans lärares; dock skulle dessa ofta hafva funnit orsak att ogilla hans särskilda tillämpningar. Huru föga säker eller efterrättlig han är i dem, kan inhemtas deraf, att han öfver Stjernhjelm uppskattade fru Brenner, i hvars arbeten han fann «all den rätthet och behaglighet i tankar, som hos en skribent kan fordras»; ja han satte Dalins episka dikt «Svenska Friheten» vid sidan af, om icke öfver, Tassos «Befriade Jerusalem». «Om», säger Sahlstedt *), «någon Bouhours skulle anställa en pröfning och jemförelse mellan det italienska «Frälsade Jerusalem» och episka dikten «Svenska Friheten», så torde kanske utslaget blifva gunstigare för svenska auktorn, än man hittills inbillat sig på andra sidan om Bälten. Skulle man finna mera invention i det italienska stycket, så torde man finna äfven så qvicka, men mera rätta och rigtiga tankar i det svenska.» Märkvärdigt är, att Dahlstjerna öfverallt hos Sahlstedt står så väl anskrifven. I nyssnämnda anmärkningar jemföres han med Guarini (hvars Pastor Fido han öfversatt). «Ho vet» — heter det — «om han satt sig före att täfla med Guarini i ett original, hvilkendera vunnit priset? Åtminstone kan man fritt säga, att inventionen i det italienska herdespelet mestadels intet duger, ehuru tankarne kunna vara behagliga och talesättet intagagande för dem, som förstå språket». — I alla fall är denna jemförelse vida rim-

*) I sina Anmärkningar öfver Triewalds «Lärespån i Svenska Skaldekonsten».

igare än den emellan Dalin och Tasso. — Ett af Sahlstedts fel och det enda, hvarifrån (snart nog) hans efterföljare fullständigt gjorde sig fria, var, att i sina omdömen öfver äldre svenska vitterhetsidkare (om vi begagna ett hans egna utryck) «patriotera för starkt»; men orsaken till denna nog frikostigt betygade aktning var ej blott en mindre stadgad smak, utan ännu mer en oskrymtad pietet» *).

Hvad Sahlstedts stil angår, så bedömes den i allmänhet temligen omildt af senare tiders litteratur-historiker. Hammarsköld medgifver väl att «man måste hålla Sahlstedt räkning för att han ifrigt bemödade sig om ett riktigt, rent, klart och prydligt föredrag; men», tillägger han, «det är stelt, saknar allt omvexlande lif och är derföre i hög grad tröttande. Och i alla hans skrifter vet jag knappt ett enda ställe, som icke genom sin lärda, klanglösa ordställning och släpande periodbyggnad skulle sätta den mest öfvade deklamatör i förlägenhet vid uppläsningen.»

Wieselgren jäfvar detta omdöme, och, såsom det synes, med rätta. Åtminstone måste Hammarskölds förkastelsedom icke kunna gälla Sahlstedts alla skrifter. Det fragment, som Wieselgren meddelar ur Sahlstedts äreminne öfver kapellmästaren Roman år 1767, bevisar att författaren icke allenast förmådde höja sin stil till verklig vältalighet, utan äfven tillegna den en viss poetisk färgläggning. Han anfaller här sin tids förgudning af nyttan:

«Det är sannt, man kan bo i ett hus, fastän det icke hvilar på kolonner: det har ingen nytta med sig, om dessa äro af doriska ordningen. Man kan vara målning förutan; hvartill gagna bilder och blomverk? Detta bildspråk skorrar i öronen på ett hyfsadt folkslag; det smakar af barbari . . . . Om konsterna med skäl lemna företeget åt vetenskaperna, så finnas de dock alltid i dessas sällskap och dessa finna sig alltid väl i så artigt sällskap.»

*) Atterbom, Siare och Skalder, III: 194 ff.

Om musiken yttrar han:

«Du himlagåfva, som afbildar oss glädjen i de sällas boningar. Du utsjunges med englaröster: Hallelujah! Amen, lof och ära och pris och kraft och starkhet vare vårom Gud ifrån nu och i evighet! — Musiken räknas bland onödiga och umbärliga konster. På samma sätt som rita, bygga präktiga hus, uthugga bilder och ärestoder. Hvartill duga de konstiga gjutningar? Hvad skall man med kopparstick? Ser man då ingenting i naturen, som tjenar till prydnad? Nyttan af många saker är väl oss fördold: men det ser ut, som Skaparen velat fägna vårt öga med de oändliga omskiften i naturens fägring .... Skogen klingar af en fullständig musik.... De (sångfoglarne) äro liksom planterade i trädens grenar till att upplifva den tysta naturen och förnöja menniskohjertat. Ombyte förlustar. Här hörer du ett allegro af lärkor. Der sitter en turtur och instämmer ett lamento. Siskan spelar upp en aria. Domherrens piano och steglitsans forte blandas till din förnöjelse. Talltrasten roar dig med ett recitativ .... Du går en sommarmorgon ut i en angenäm skogspark: du går hem igen ganska väl förnöjd af en så dråplig koncert .... Säg mig hvad det är du känner in i själen, då rösten faller ur ett dur i moll? Du kan ej uttrycka hvad du menar.»

Brunjeansson.

Brunjeansson, menar Atterbom, är «ett narraktigare exemplar af Dalinsk lärjunge» än Sahlstedt. Uttrycket är hårdt, men är kanske icke så illa menadt. Sahlstedt var ett barn af sin tid och hans esthetiska theorier äro ytliga nog, men «narraktig» är han ändock icke. På Brunjeansson må epithetet tillämpas, ehuru jag tviflar på att hans samtid fann hans poetik narraktig. Han var en slaf under de latinskt-fransyska smakreglorna, och Horatius, Boileau, de la Motte och Voltaire voro hans ofelbara auktoriteter. De allmänna poetiska lagar, som han lärt af sina mästare ville han tillämpa på svenska poesien genom följande speciella reglor: 1) Man måste låta orden i vers behålla samma ordning som i annan svenska. 2) Alla enstafviga ord, liksom med få undantag alla tvåstafviga, äro korta; man bör ej göra ett kort ord långt eller tvärtom. 3) Alla trestafviga ord, hvilka ej börjas med be eller för, undantagande gu-

inna och grefvinna, böra förkastas. 4) Bör man lta örat och icke ögat dömma om rimsluten. 5) Icke lta flera än tvenne maskulina eller feminina verser omeelbart följa på hvarandra. 6) Böra icke lika rimslut ir ofta brukas. 7) Man bör icke låta för många konmanter, vid slutet af ett och i början af ett annat rd, mötas. 8) Icke heller stympa något ord eller beena sig af den så kallade Licentia Poetica. — — — lla de svenska verslagen måste vara rimmade och äro ll antalet nio. De äro dock antingen reguliera och akla och dessa kunna ensamt indelas, eller också irreuliera och sammansatta, «inrättas efter hvars och ens ycke och äro snart sagdt oräkneliga». — — Till bevis å hans esthetiska djupsinnighet, när han öfvergår från eglor för formen till bestämningar i afseende på sak, lå anföras att han skiljer fabeln från sagan så, att den örra är «en dikt, som handlar om lefvande kreaturs berifter och samtal, den senare deremot en dikt, i hvilen menniskor tala antingen sins emellan eller tillhopa ied djuren.»

Rudin och Ristell.

«Ungefär med lika grundlighet», säger Atterbom, «men med en redan illmognare fransyskhet, undervisade och agade Rudin och Ristell, den förre sin Vitterhets-journal (1777), den senare i sin Vitterhets- och Gransknings-iurnal för år 1778» *).

— —

«*Pehr Rudin*, den samma som utgifvit den eleganta andra upplagan af lalins poetiska arbeten, har författat fabler, oder och åtskilliga andra rimtycken, der ingenting annat finnes som liknar poesi än den tunga versyggnaden; men egentligen har han gjort sig märkvärdig såsom redaktör af framnämnda Vitterhets-journal, innehållande dels åtskilliga recensioner, dels öfversatta stycken m. m. I de förra sysselsätter han sig egentligen med att utforska, om poeterna betjent sig af «poetiska tillåteligheter», det är om de skrifvit «pin'» för «pina», «grymmer» för «grym» o. s. v., hvilket han

*) Atterbom, Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 197.

strängt tadlar. — Man behöfver ej mera för att lära känna andan af hans konstlära än att se huru han i *Råd till en ung Skald* anmärker, «att Wolff, Pufendorf och deras gelikar behöfver han blott känna till namnet för att tjena honom i en satir», hvaremot det åligges att läsa «alla nyare filosofer, som skrifvit lika en Locke och en Bayle». Vidare yrkas att hvarje ung poet måste lära sig någorlunda fullkomligt fem språk, som äro grekiska, latin, italienska, franska och engelska; men tyskan räknas icke, ehuru författaren känner en poet, som skrifvit på detta språk: «det är icke Haller, icke Gellert, icke Klopstock, utan han heter Hagedorn»» *).

«Större gagn», — anmärker Atterbom **) — «gjorde Rudin vår litteratur genom att ombesörja den nyare, lika vackra som korrekta upplagan af Dalins Poetiska arbeten. Också ifrade han berömligt för svenska språkets rykt och renhet — enkom emot dem, som ej ville låta annat gälla än «hvad som är fransyskt». Måhända förklarar detta sista huru han kunde undgå samvetsagg, när han i sin urvalda Dalins-upplaga intog en hop stycken, som för den äkta franska smaken voro idel slagdängor; så att han icke ens studsade för den verkligen i sitt slag förträffliga visan:

Skatan sitter på kyrkotorn
Och gåsen läggs i gryta,
Och den som har sitt hjertekorn,
Behöfver derför ej skryta etc.»

I afseende på Ristell lemnar jag Hammarsköld ordet:

«*Adolf Fredrik Ristell* (en man af tvetydig moralisk karakter) vann priset i Vitterhets-akademien för ett svagt moraliserande poem *Öfver ett godt samvete*, öfversatte dessutom två af Voltaires sorgespel *Merope* och *Zaire*, Quinaults opera *Armide*, och komedien *Den bedragne Advokaten*; imiterade den franska komedien *La Chasse de Henri IV* under namn af *Konung Gustaf Adolfs jagt*, några andra svenska komedier under namn af *Visit-timman* och *Markus Wimmerberg* samt operan *Atys;* författade sjelf *Crediten* samt *Mor Brita och Spöket*, komedier, *Iphigenie uti Tauriden* och *Electra*, tragedi-operor. — Alla dessa arbeten utmärka sig genom en ganska regelrätt, fast släpande versifikation och ett grammatikaliskt noggrannt och tydligt språk, men med en diktion alldeles utan anda och poetiskt lif. Af samma beskaffenhet äro äfven alla de små poemer, till det mesta imitationer efter Horatius, hvilka han infört i sin *Vitterhets- och Granskningsjournal för år 1778*. — Det är egentligen genom denna journal, som Ei-

---

*) Hammarsköld, 306.

**) Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 197 f.

stell blifvit af någon märkvärdighet i vår litteratur. Som han sjelf uteslutande hade bildat sig efter franska mönster, var det hans ifrigaste bemödande att för allmänheten göra dessa sina förebilder bekanta och aktade. Äfven hans kritik, fästande sig vid uttryck och ordvändningar, är helt och hållet fransysk, och grundsatserna för denna kritik uttalar han i ett litet stycke, kalladt *Tankar öfver Smak i Vitterhet och Konster*. De börjas med den anmärkningen att, om ett vitterhetsstycke icke rörer hjertat, ligger bristen antingen i tankarne eller uttrycken. «För att tänka lyckligt, fordras en liflig inbillningskraft och ett sundt omdöme.» Dessa båda egenskaper måste förenas, ty blott «på det sättet kunna menniskor upplysas och förbättras», hvilket är det högsta ändamålet med all vitterhet. «Lämpliga uttryck gifva åt en tanke dubbel styrka.» För att få dessa måste man gifva akt på skillnaden mellan de ord, som kunna nyttjas i en högre stil, och dem, som endast passa i allmänt tal. Att iakttaga «denna skillnad utmärker ett öfvadt och stadgadt snille» och deruti består den egentliga konsten. Låga ord äro 1) de, som äro för mycket allmänna; 2) som innebära något lågt och föraktligt; 3) som fått af bruket en annan bemärkelse än de verkligen innebära; 4) som äro illa ljudande och 5) tvetydiga. Derföre utdömas ur den högre stilen orden «vara sömnig, sjuk, äta, springa, hoppa, klifva, narra, skrika, tjuta, gnaga, kämpe, kamp, slump, mysa» med flera dylika. Och detta derföre att det sker så i fransyskan, hvars vitterhet förklaras för det högsta mönstret för alla andra nationers, till den grad, att utom de franska ingen författare mer än Pope anses hafva haft smak. — Också är poesien enligt Ristells definition:

— — — — en konst att röra och förnöja,
Och efter örats lag en lycklig tanke böja;
Att styra snillets flygt med varsamhet och smak
Och välja lämpligt språk för hvarje särskild sak» *).

J. W. Liljestråle.

En verkligen långt högre uppfattning af poesiens väsen röjer sig hos den under det gustavianska tidehvarfvet så bittert förlöjligade *Joachim Wilhelm Liljestråle*, hvars poetiska verksamhet vi förut egnat vår uppmärksamhet. Den röjer sig icke allenast i den theori, som han i formen af företal eller inledning förutsänder sitt «Fideikommiss till Min Son Ingemund», utan äfven i

*) Hammarsköld, 307, f.

den aktning, som han, i trots af sin samtids allmänna smak, hyste för vår fornåldriga svenska skaldekonst.

«Det är», säger Liljestråle i sitt Inträdestal i Vitterhets-akademien, «det är i sanning så som ett vittert engelskt fruntimmer Maria Elstob sig utlåter: «det värsta man kan säga om våra förfäders språk är, att de talte som de stridde, starkt och eftertryckligt.» Man torde ej misstaga sig om man håller före, att likasom i andra saker har i språk äfven konst och påfund både sitt onda och sitt goda; och det torde icke än vara så afgjordt: Om konsten och all den uppfinning menniskosnille och smak i så många tidehvarf alstrat, i sjelfva verket mera förbättrat än sysselsatt verlden? — Jag ville», fortfar Liljestråle, «ytterligare visa, huru våra äldsta skalders poesi väl var enfaldig, men liflig och stark, samt tillika regelbunden: och som den egentligen hade till föremål att förevigа vissa stora gerningar och ovanliga händelser, så voro deras qväden merendels korta och af en epigrammatisk art: sådant instämde med folkets vana att med ett enda kort ord eller uttryck gifva hvar sak eller person sin rätta stämpel, så enlig med sanna och väsentliga egenskapen, att något fullkomligare ej kan sägas. — — — Deras stil hade en sublim enfaldighet i sjelfva uttrycken och dess sinnrikhet bestod i allegoriska målningar, som hade mycken nätthet och ledde tanken på det fina och så till sägande sjelfva kärnan af sakerna, hvilket sammantaget gör den rätta och sanna skaldeanden eller génie-poëtique» *).

Här bör dock anmärkas, att ehuru mycken beundran Liljestråle uttalade och verkligen hyste för vår fornsång, hans bekantskap dermed likväl i vår tid icke skulle anses synnerligen grundlig. Äfven här befann han sig helt och hållet på Dalins grund. — I företalet till sin nyssnämnda lärodikt yttrar Liljestråle både sannt och vackert om poesien:

«Hon är passionens och imaginationens eldade tungomål, utfördt i de tanken enklast och naturligast bildande ord, afmätta i en viss behaglig nummer, hvars upprinnelse är menniskans medfödda lust för harmoniskt ljud. Hennes syftemål är, att, då hon kort och klart afbildar den vackra naturen, tala till både förstånd och hjerta för att anbringa sanna och sunda tankar. Men att väl utföra detta, dertill fordras den goda smaken, som är: en själens invärtes förmåga att fatta nöje af det vackra i naturen eller konsten».

*) Vitterhets-akademiens Handlingar, II: 10 f. 13.

Atterbom anmärker med skäl att «här i sjelfva ərket betecknas just höjden af hela detta tidehvarfs ıthetiska åsigt». Man kan derföre med skäl fråga, på rilken grund den tidens vittra kritiker kunde anse sig elfva stå så högt öfver den förlöjligade Liljestråle? .anske just på grund af den hans djupa aning om ɔesiens högre väsende, hvilket för dem var alldeles llslutet. Dunkel som denna aning var, har han dock å ett ganska skönt sätt dithyrambiskt utsjungit den i n vers af sitt minne öfver Dalin:

Säg, skalders Gud! hvad himmelsk värma
Hos dem, som du benådar, käns?
Hvad lär dem skaparmakten härma
Och vidga ut naturens gräns?
Sig snillet allt ju möjligt finner:
Achilles segrar, Troja brinner,
Vid lutans klang blir Thebe bygdt;
Kring himlar, afgrund, luft och bölja
Man hisnar att en Milton följa
I höga tankars djerfva flygt *).

C. Manderström.

En annan författare, som äfven utmärkt sig genom in nitälskan för fäderneslandets poetiska språk och som fven var ett föremål för sin samtids öfvermodiga åtlöje, ar *Christopher Manderström.* Hans originaldikter äro f ringa betydenhet, men hans öfversättningar förtjena örre uppmärksamhet, synnerligen som han är en ibland ɜ förste, som sökte på svenska öfverflytta grekiska iginaler, till exempel idyllen *Thyrsis* af Theokrit mt M. Aurelii Antonini betraktelser öfver sig sjelf. est namnkunnig gjorde han sig dock genom sitt enska *Rim-Lexikon* (1779). Det är egentligen detta bete, hvilket vid hans namn fästat en ridicule, så-

*) Vitterhets-akademiens Handlingar, III: 317.

Rim-lexikon i hvad han yttrade vid sitt inträde terhets-akademien år 1773:

«Ju närmare jag vill visa denna konstens grunder, desto mera gas jag om otillräckligheten af allt hvad man till dess ernående skul föreskrifva, och att det, vare sig i anseende till öfversättningar el alster, alltid står fast hvad redan Plato och Demokrit för mera tusen år sagt, och som efter dem så mångfaldiga gånger blifvit up att poeter icke genom konst utan af naturen tillskapas. Den som med denna lyckliga eld, hyser redan inom sig den tjusande förmå genom alla prosodiers läsning fåfängt skulle förvärfvas: hvaremot en den naturen i denna delen icke velat gynna, med allt sitt bemödand må hoppas vinna den fullkomlighet, utan hvilken han likväl icke få sig den äran att nämnas för poet» **).

Olof Bergklint.

«*Olof Bergklint*, stiftare af sällskapet Vitterle sedermera upptagen i Utile Dulci» — säger Atterbo — «förenade verkliga anlag till både skald och gran Också var hans inflytande på svenska vitterhete litet och af flerfaldig art, hvarvid särskildt bör nä att han var skalden Oxenstjernas lärare. Om hans skaldegåfvor bär den ännu ej förgätna *Oden öfver gång* («Hur länge skall stormen då räcka?») ett fö ligt vittnesbörd; och hans definition på vers är

En ljuflig sammanklang af ord,
Som, midt emellan tal och sjunga,
Är i den närmsta likhet gjord
Af sång för öra, dans för tunga.

Hans recensioner voro i Sverge de första, som åsyftade att åt den vittra granskningen gifva en i någon högre mening vetenskaplig grund och halt, men också dymedelst en strängare karakter. I det väl skrifna «Tal om Skaldekonsten», som han 1761 höll inför den i Upsala studerande Vestmanlands och Dala nation, skönjer man att han icke stannat vid Boileau och Batteux: han hade lärt känna Baumgarten. Vackrare än i följande ord kan ingen antyda skaldekonstens ursprung:

«Oaktadt de trånga gränsor, som inskränka vår insigt, uppstrålar dock stundom något högt i våra tankar, och vi tyckas likasom se något uppvälla af ådrorna i den källan, som flyter af idel sanningar. Skaldekonsten har ett sådant ögonblick att tacka för sin tillvarelse. Hon upphöjer det menskliga förnuftet likasom vida öfver dess krets; äger framför alla andra nyckeln till våra hjertan att sätta dem i eld och rörelse, ty hon kommer vår natur närmast, som älskar sinnliga bilder; leder våra tankar likasom in i Skaparens konstkammare; genomfar flera verldar och tillskapar nya varelser; diktar, men efter sanningens reglor, då hon uppstiger i möjligheternas rike, hvars grundritningar endast ligga i det oändliga förståndet, och med sina bilder sätter åskådarena i en genomträngande förtjusning.»

Bergklint har genom detta omdöme icke blott höjt sig öfver sin tids esthetiska åsigter, han blickade djupare in i den sköna konstens väsende, än han kanske sjelf anade. Men den empiriska splittring, som rådde i tidens filosofi, tillät honom icke att länge uppehålla sig på denna höjd. Han öfvergår också härifrån till den anmärkningen, att skalden måste hafva «ett qvickt, lekande och genomträngande snille, som kan lätt finna sig och är i stånd att visa otaliga likheter, att frambraga mångfaldiga tankbilder och genom deras förunderliga sammansättning uttrycka något, som lifligen träffar det han vill måla. Dessa bilder måste vara härmande och under sjelfva dikten så naturliga, att de uttrycka de ting och gerningar, som föreställas, likasom såge man

de förra för ögonen och de senare föreginge på en gång i både skaldens och läsarens hjernor». Dessutom måste han vara sitt språk så fullkomligt mäktig, att han må kunna «böja det såsom vax efter sitt ämne»; äga en redig tankegåfva och ett skarpsinnigt omdöme för att hålla inbillningskraften inom sina gränsor och besitta den fina smaken, «som pröfvar hvar tankebild, hvart infälle, hvart ord, om de i allt afseende äro de bästa». Att förvärfva denna egenskap, måste skalden skaffa sig en utbredd och grundlig lärdom och dessutom äga öfning i verskonsten, för att kunna «tala rent och redigt: tydligt utan vidlyftighet, kort utan mörkhet, prydligt utan smink, fritt utan yrhet och anständigt utan tvång». — Efter dessa reflexioner öfver skaldekonsten i allmänhet begifver sig vår konstdomare till den svenska i synnerhet, i hvilken han träffande finner att «Dikt och Härmkonst (fictio et imitatio) ej ännu voro bragta till sin höjd», och orsaken härtill tror han ganska rigtigt ligga i bristen af en allmän och på säkra grunder utförd granskning. Han hoppas dock att detta hinder småningom skall försvinna, sedan en nådig öfverhet börjat hägna snillen och bereda dem det lugn och den frihet för bröd-omsorger, som behöfvas för att kunna frambringa större och fullkomligare skaldeverk. Och han anser detta värf lika riksgagneligt och maktpåliggande som något annat. «Skaldekonsten», säger han, «tjenar väl icke att plöja åker, föra krig eller bygga slott med, som fabeln berättar om Amfions sång; men hon är dock icke förgäfves af skaparen nedlagd i menniskors hjertan. Hon är utan tvifvel ämnad att tolka för de dödliga hans stora verk och höga fullkomligheter. Utan tvifvel har hon till den ändan fått så hög röst och så intagande behagligheter, att hon måtte upplyfta våra sinnen till himmelen och genomtränga dem med gudomliga rörelser.» — «Bergklint har i detta esthetiska föredrag meddelat den allmänna måttstocken för de kritiska be-

ıdanden, med hvilka han deltog i Gjörwells och flera lra af sin samtids litterära tidskrifter. Hans sätt att handla den sjelf theoretiserande Brander — den äldre jöldebrand — misslyckad hjelteqvädare och sorgespelsfattare, väckte i den tiden stort uppseende genom en ännu ovanlig stränghet; med hvilken han syntes ıngom inblanda för mycket allvar i sådant, som ju änck vore blott en «vitter lek». Hans försök att eklekkt sammanjemka Batteux och Baumgarten vittnar åtnstone om den insigten, att all vitter granskning bör gå från grunder, som i konstens innersta väsen uppgas af en filosofisk blick» *).

Så föga odlad var likväl tiden, och det allmänna ınet så litet vant att tänka öfver dessa ämnen, att tta Bergklints konstfilosofiska tal snart glömdes och ns anmärkningar alldeles öfverröstades af en Brunınssons, Rudins, Ristells och andras ytliga diktionsglor. Likväl märker man redan af dessa, att kritiken s oss gjort ett steg längre fram från den punkt, på ilken den stod under den föregående perioden. När n då, såsom man kan se af Arvidis «Manuductio in ›ësin Suecanam», var uteslutande prosodisk, räknande ıfvelsemåtten i verserna och bestämmande radernas ıngd inom hvarje strof, hade den nu blifvit rent af etorisk, sysselsättande sig med beredande af föredrats renhet, tydlighet, jemnhet, rigtighet och behag. ıdast Bergklint gaf en vink om att se den i ett filofiskt ljus och konstruera den efter de grunder, som o att hemta ur konstens innersta väsen; men att följa nna vink, och på den antydda vägen hinna målet, t blef först en senare tid förbehållet. — Äfven i afende på de mönster, dem våra vitterhetsidkare förette sig att eftersträfva, märker man en skilnad mot ın nästföregående periodens. De franska författarne

*) Atterbom, Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 201.

och bland dem äfven de allraobetydligaste, såsom en Pavillon, en La Grange med flera, förklarades högt för de förebilder, i hvilka man igenfann det fullkomligaste, det enda rätta och smakfulla uttrycket af det sköna. I samma kategori upptogos dessutom endast två engelsmän, Pope och Addison, hvartill några, mera liberala till sina tänkesätt, såsom Schönberg, Bergklint och Brunjeansson, äfven lade tyskarne Haller, Gellert och Hagedorn. De latinska skalderne åter, och af dem blott Virgilius, Horatius och Ovidius, nämnas vanligen i denna tidens kritiska skrifter endast i förbigående likasom af gammal vana, hvaremot det aldrig var fråga om de grekiska.

Då jag i det föregående icke talat om Bergklint såsom skald, bör jag nu med några få ord återkomma till honom. Såsom skald utmärkte sig Bergklint med åtskilliga stycken, bland hvilka några hafva ett högt värde för alla tider. Främst bland dessa förtjenar nämnas det sköna Odet öfver Motgång, hvilket i anseende till rent uttryck och innerligt poetisk känsla vida öfverträffar de mest berömda bland Horatii oder af samma slag. Men äfven det längre, halft beskrifvande och halft reflekterande skaldestycket Den Blinde skall alltid ådraga sig kännares gillande uppmärksamhet.' — Att han icke lemnade flera poemer af sann förtjenst, dertill bidrog tvifvelsutan mycket att han tidigt blef bortflyttad i en småstads- och landsbo-krets, der han af halfmognades och halfbildades beundran uppblåstes och förleddes att utnöta sig i tillfällighetsrim och småsaker. Hans prosaiska stil är manligt vacker.

Olof Bergklint var född i Vesterås den 9 Mars (g. st.) 1733. Redan såsom gymnasist försökte han sig i latinsk verskonst. Han blef student i Upsala 1753. Såsom informator i riksrådet friherre Åkerhjelms hus för friherre Samuel Olof Tilas stiftade han i Stockholm sällskapet Vitterlek 1758. Frånvarande promoverad fil. magister

i Greifswald 1761. Poëseos docens i Upsala 1764. Samma år blef han informator för den sedan så berömde skalden grefve Johan Gabriel Oxenstjerna. Notarius i hofkonsistorium 1770. Eloquentiæ et Poëseos lector i Vesterås 1774. Kyrkoherde i Gladsax och Tomarp af Lunds stift 1783. Theol. doktor vid jubelfesten 1793. Död den 13 Mars 1805.

I sammanhang med den litterära kritiken torde ej vara otjenligt att egna någon uppmärksamhet åt publiciteten i allmänhet samt den periodiska pressen under denna kulturperiod. Den frihet, som under denna tid hvarje man bar på tungan, var icke alltid en sanning: tvärtom var det för hvarje gång rådande politiska partiet nog benäget att lägga andra än lagliga band på sina vedersakares yttranderätt. Detta förhållande skadade visserligen föga den egentliga vetenskapen och den sköna litteraturen; deremot verkade det så mycket menligare på det politiska medvetandets utveckling, och var så mycket vådligare för den bestående författningen, som de godtyckliga och olagliga yttre banden icke allenast hindrade den fria diskussionen öfver folkets vigtigaste frågor, hvilken allena kunnat upplysa, lugna och stadga tankesätten, utan äfven sammanpressade ett tyst missnöje i folkets sinnen, hvilka derigenom efter hand mognade för revolutionen. — Vi skola kasta en hastig återblick på det föregående tidehvarfvets tryck- och yttrande-frihet.

Före medlet af 17:de seklet befann sig boktryckareyrket i vårt fädernesland ännu i sin linda, så att fråga lika litet kunde uppstå om offentlighet i tryck, som om dess inskränkning. Huru stark likväl syftningen var till inskränkning, det visa de stränga åtgärder, som vidtogos mot all dissidentism i religion eller politik. Seder-

mera, då en stigande bildning medfört stigande begärlighet och tillgångar till tryckfrihet, trodde man sig åren 1662 och 1684 föranlåten anbefalla alla verks censurerande innan de trycktes, och år 1686 fann Carl XI för godt att på presterskapets enträgna anhållan förordna en *Censor Librorum*. Med hvilken stränghet denne eljest i så många afseenden store konung betraktat hvarje opposition i omdöme och tal, det kan man finna af de åtgärder, som vidtogos i anledning af friherre Anders Lilljehööks tal på riddarhuset 1682 angående kronoliqvidationerna, och de hårda tillägg, som vanligen åtföljde konungens resolutioner om eftergift och benådningar, der han stundom förbehåller sig att de benådade och deras efterkommande, så vida dem kärt är att konungen icke ånyo skall utsöka sin rätt, icke måtte «göra sig af kongl. maj:ts nåd och tillgift ovärdige genom någon otacksamhet, genom vidriga omdömen, genom fräckt tal och diskurser samt annan otillbörlig åtbörd och gerning». Också, ehuru de våldsamma financiella mått och steg, som tillhörde denna regering, föranledde författandet af många skrifter i annan anda än styrelsens, utkom dock ingen sådan af trycket i Sverge under konungens lifstid.

Efter suveränitetens afskaffande bibehöllo ständerna, jemte så många andra under enväldet tillskapade former, också censors-embetet. Tjugonde paragrafen af den nya kansli-ordningen ålägger denne embetsman, utom vården om de offentliga bibliothekerna och tillsynen att inga «villfarande» religiösa skrifter infördes, att «genomläsa alla skrifter och böcker, som hemma i riket komma att utarbetas, och, der han intet anstötligt eller oanständigt deri finner, gifver han skriftligt samtycke till bokens eller skriftens aftryckande, sedan han förut kansli-kollegium derom underrättat och dess bifall erhållit». Samma paragraf föreskref alla theologiska arbetens föregående

öfverseende af vederbörande fakulteter och konsistorier, innan de till censor öfverlemnades och förbehöll akademierna akademiska skrifters granskning och tryckning. – Man kan lätt inse huru inskränkt och underkastad såld tryckfriheten måste hafva varit endast genom den form, som fordrade, att innan skrifter fingo tryckas, de först skulle genomläsas af censor och erhålla kanslikollegii bifall, hvilket, så vida det skulle tjena till något, väl också borde grunda sig på genomläsning. Detta stadgande måste blifva så mycket mera tryckande som ingen tid, inom hvilken denna genomläsning skulle vara gjord och detta bifall vara afgifvet eller vägradt, var af författningen bestämd.

Ordet «anstötligt» lemnade också en förträfflig och icke obegagnad anledning att såsom «smädeskrift» förbjuda hvarje i annan anda än det rådande systemets författad skrift. Det hände till och med, att skrifter af alldeles motsatt syftning blefvo på olika tider såsom smädeskrifter af bödeln uppbrända, allt eftersom det ena eller andra partiet herrskade i rådet. Äfven af ständerna sjelfva och deras kommissioner anbefalltes omedelbart dylika autodaféer. Att tillämpningen äfven sträckte sig till skrifter i ekonomiska ämnen, må följande exempel anföras. Backmansson, sedermera kommers-rådet *Nordencranz*, begärde 1724 tillstånd att få trycka ett arbete kalladt «Arcana Oeconomiae et Commercii», der han i ett kapitel yttrade sig önska en större tryckfrihet, och i ett annat klandrade ett beviljadt privilegium för saltsjudeneriers inrättande af engelsk saltsten. Sedan han i tre år på allt sätt af censor (Rosenadler) och kansli-kollegium mött hinder för tryckningen af sitt arbete, vände han sig 1727 till riksens ständer, som efter förutgående pröfning af ekonomi- och kommers-deputationen biföll tryckningen. Det oaktadt mötte den nya hinder å censors och kollegii sida, och först år 1731 kunde författaren låta sin skrift af trycket utkomma, sedan han likväl

förut blifvit nödsakad att utelemna kapitlet om friare tryck. Likväl hade den så när ändå blifvit förbjuden, då i en förut utgifven «Prodromus», som uppräknade kapitlen, tvenne funnos afhandla «Omöjligheten att i Sverge sjuda godt och tillräckligt salt, och skadligheten deraf äfven om det vore möjligt». Den i rådet uppkastade frågan «Om en enskild person kunde vara tillåtet att i tryckta skrifter bestrida det, som kongl. maj:t och riksens ständer funnit nödigt och nyttigt», skulle hafva haft till följd att arbetet blifvit förbjudet, om ej riksrådet Dübens beskydd mellankommit.

Vid 1731 års riksdag gjorde då varande censor, Rosenadler, genom landtmarskalken hos riksens ständer den förfrågan, «om honom tillstånd ville lemnas att trycka de skrifter, som åtskilliga skrifvit om myntet, ekonomi och andra saker», hvarpå blef svaradt: «att sådana skrifter först borde uppläsas in pleno», det vill säga censureras af majoriteten inom ständerna. Emellertid lärer, på erinran att censor hade sin instruktion, svaret blifvit ändradt på sådant sätt, att denna skulle tjena honom till efterrättelse. — År 1735 hade idéen om tryckfrihet gjort sådana framsteg, att på ett af riksens ständer, ehuru efter vidlyftiga föregående diskussioner, afgifvet tillstyrkande, kongl. maj:t genom bref till kansli-kollegium af den 20 Mars nämnda år tillät parter att få trycka sina rättegångsakter och domar, dock efter förutgången censur och med undantag af domhafvandes särskilda vota, genom hvilket undantag offentlighetens kontroll öfver domaremakten för denna gång uteblef.

1745, eller samma år som man fann för godt att inställa bankens inlösning af sina sedlar, hade årligen stigande sedelemissioner och bankolån medfört sin vanliga verkan, en stigande kurs, för hvilken, äfven efter vanligheten, öfverflödet och handelsbalansen fått uppbära skulden, och således också författningar till deras afhjelpande blifvit vidtagna. Ibland andra skrifter i dessa

ı utkommo då af trycket två under namn af *Spar-* och *Bihang till den höga Vexelkursen och låga Han-* '*ansen* m. m., hvilka sökte att visa nyttan af öfverflöd yx såsom uppmuntrande industrien, men som icke 'o i några tillämpningar på något visst land eller viss händelse. Den senare af dessa skrifter an- ; af riksrådet, grefve Lagerberg i rådet, såsom in- ande betänkliga saker. Justitie-kansleren (Silfver-) tillkallades, och förklarade, sedan han genom- kriften, att han funnit den «innehålla ovarsamma nstötliga ordasätt», hvarjemte han försökte veder- dess falska satser om öfverflöd och sparsamhet ı citationer af förordningar. Riksrådet, grefve berg anförde: «Som hans kongl. maj:t och riksens r tid efter annan låtit utgå författningar till före- ande af öfverflödighet, men berörda skrift inne- sådana utlåtelser, som deremot äro stridande, och s påtalar öfverhetens göromål, så är jag af den gen, att icke allenast samma skrift utan ock alla ı mot de redan gjorda och vidare utkommande ningar stridande skrifters utgifvande på trycket ırbjudas». Väl var riksrådet, grefve Tessin till- ;t upplyst att vara af en annan tanke, men Lager- mening segrade vid omröstning i rådet och en af lerne, Wrangel, yrkade till och med att författa- orde tilltalas. I följd häraf fick kansli-kollegium ıing att förbjuda och indraga skriften, såsom för- «i anstötliga ordasätt» mot vissa kongl. maj:ts för- gar; hvarjemte kollegium förständigades «att låta la och antyda censor librorum, det slika hädan- ıos honom inkommande skrifter, som på något sätt ller äro stridande mot de författningar, som angå- hushållningen och sparsamheten af kongl. maj:t riksens ständer antingen gjorda äro eller hädan- ;jorda blifva, ej måga tillåtas att tryckas —.»

År 1748 aflät kongl. maj:t till kansli-kollegium en skrifvelse, som tycktes medgifva en något större yttrandefrihet i hvad som angick «finans-verket, hushållning, handel, åkerbruk samt andra handteringar och inrättningar». Att denna frihet likväl endast var skenbar, synes af följande inskränkning: «Ty hafva vi i nåder velat förordna, att enär någon uti förbemälta menlösa och gagneliga ämnen kunde vara hågad att genom trycket utgifva dess rön och påminnelser, skall sådant icke allenast, efter förutgången vederbörlig censur, vara tillåtet, utan ock densamma efter dess vid ett sådant tillfälle ådagalagda nit och insigt till beröm lända. Förmodande vi att deraf så mycket mera en god verkan för det allmänna lärer spörjas, som derigenom en lofvärd täflan hos de välsinnade uppväckas kan». Emellertid ansåg sig kansli-kollegium redan två år derefter (1750) böra ånyo inskränka den medgifna friheten att yttra sig i ekonomiska mål, på det sätt att från denna frihet undantages «hvad uppå regeringens verkställighet egentligen beror, eller ock dess redan tagna författningar granskar och dömer.»

Huru riksens ständer, så väl straxt efter den så kallade frihetens införande, medan ännu Hornska partiet hade öfverhanden, som tjugu år senare, då det motsatta fått styrelsen öfver Sverge i sina händer, ansågo frihet i tal och skrift samt riksdagsmäns yttranderätt, derom lemna aktionerna 1723 mot vissa af bondeståndets ledamöter samt 1739 och 1741 mot den lärde *Archenholz* och *Mathesius* tillräcklig upplysning. — Ingressen till 1720 års regeringsform lemnade ständerna rätt att uttyda och förbättra den, en rättighet, som visserligen icke af dem blef obegagnad. Med stöd häraf begärde bondeståndet vid 1723 års riksdag för sig säte och stämma i sekreta utskottet och för konungen den makt Sverges fordna konungar före 1680 ägt. De andra stånden, som fruktade för minskning eller delning af sin

makt, sparade inga hotelser, föreställningar eller förmåners beviljande, för att förmå bondeståndet att afstå från sina fordringar, och de lyckades. Men flera af ståndets ledamöter fortforo likväl att påyrka sina önskningars uppfyllande, dock utan att dervid använda några våldsamma eller olaga medel. Dessa riksdagsmän blefvo jemte deras så kallade förledare och rådgifvare af en ständernas kommission dömda till spö, fängelse o. s. v.

Under utrikes resor hade Archenholz till egen efterrättelse uppsatt några anteckningar om främmande länder och Sverges intressen i afseende på dem. Der hade han äfven låtit inflyta några skarpa utlåtelser om Frankrikes dåvarande premier-minister, kardinalen Fleury. Genom en väns indiskretion kom en afskrift ut af denna Archenholz' uppsats och blef meddelad kardinalen, som besvärade sig deröfver hos svenska regeringen. Målet upptogs af sekreta utskottet vid 1738 års riksdag, och Archenholz dömdes sin innehafvande registratorstjenst förlustig, ehuru i sjelfva domen förklarades att hvad lagar och författningar stadgade icke kunde på honom tillämpas. — Men en svårare förföljelse förestod Archenholz vid påföljande riksdag 1741. Förledd af hotelser och löften hade den för olofliga förbindelser med ryska ministern arresterade baron Gyllenstjerna angifvit flere kända anhängare af misspartiet och bland andra Archenholz. Efter förutgången undersökning och sedan han till sanningens utletande uti två dygn med svårare fängelse blifvit belagd (det vill säga undergått tortyr), dömdes Archenholz af en riksens ständers kommission till en månads fängelse vid vatten och bröd, för det «att han», såsom orden i domen låta, «i en bland dess skrifter befunnen annotation illa genomhäcklat ståndens så väl som riksdagsmännens göromål och uppförande samt åtskilliga riksdagsledamöter skymfligen omrört; att han obefogad inmängt sig i riksdagsmäns val och sökt till nu varande riksdag hitskaffa så-

dana ledamöter uti borgarståndet, som voro hans tank tillgifna; att han af en utländsk man hört att han (ländingen) haft ett förslag i sinnet om främmande p ningars anskaffande till de licencierade herrar riksr återställande, men sådant ej vederbörligen upptäckt angifvit». Hvad de enskilda anteckningarne angår, hvilka Archenholz dessutom nekade sig vara författ så innehöllo de en kritik af 1739 års partihvälfning det sedan följda politiska systemet, hvars följder v 1742 års skamliga krig med åtföljande nederlag och luster. Beskyllningen för inblandning i riksdagsmar val grundade sig derpå, att bland Archenholz' pap funnits ett förslag till finska riksdagsmän af hans v ner, liksom det rådande partiet icke också kun uppsätta förslagslistor på riksdagsmän bland sina v ner. — Riksens ständer mildrade den öfver Arch holz fällda dom «till strängt fängsligt förvar på bel lig tid utan tillstånd att gå utom fästningens mu eller att nyttja bläck, penna och papper, eller att u något pardonsplakat begripas». Då krigets olyckliga gång något nedstämt de maktegande, förvandlades 1742 års riksdag Archenholz' straff till landsflykt.] utskickades af konung Fredrik till Hessen, der han hofråd och bibliothekarie. På 1762 års riksdag u häfdes domen emot honom, och han erhöll en pensio 800 daler silfvermynt, som 1765 ökades till 1200.

Finska translatorn Mathesius, som äfven i denna blifvit inblandad, dömdes till en månads fängelse vid ten och bröd samt landsflykt, derföre att han umgåtts i ryska legations-sekreteraren Funk och att han «i männa sällskap tadlat de mått och författningar, kon gen med råds råde på riksens ständers tillstyrkande g och utfärdat till rikets och fäderneslandets anseende, mån och sällhet, samt på ett högst lastbart och af dersåtlig trohetspligt förgätet sätt sökt förorsaka m troende och oenighet undersåtarne emellan och, så m

ket hos honom stått, vidriga tankar intrycka». Äfven för Mathesius ändrade ständerna domen på så sätt, att han skulle hållas i fängsligt förvar «så länge nu varande konjunkturer påstå», och sedan förvisas riket.

Vi skola nu visa, att det herrskande partiet inom rådkammaren och riksens ständer ännu 1756 icke blifvit mera fördragsamt mot andras opinioner, uttryckta i tal, skrift eller tryck, eller ens i riksdagsmäns anföranden. — Såsom bekant är uppkommo efter konung Adolf Fredriks tillträde till regeringen snart misshälligheter mellan konungen och rådet, i afseende på en olika tydning af grundlagens stadganden rörande vidden af konungens makt och af rådets rätt att genom sin pluralitet bestämma hans beslut. Dessa misshälligheter, ökade genom några små men inflytelserika händelser, hade 1755 uppnått sin höjd, och väckt en allmän gäsning, då hvar och en tagit parti för eller emot. Då utkom en veckoskrift, kallad «Ärlig Svensk», hvars hufvudredaktör var då varande censor librorum Oelreich och som starkt förklarade sig för rådet, samt af alla anhängare ansågs som ett orakel. Trygg af sitt egande stöd yttrade den sig med en frihet i dessa ömtåliga ämnen, som man dittills icke varit van att se, och som det skulle hafva varit önskligt att äfven den motsatta sidans opinioner fått åtnjuta. Då hade troligen ytterligheterna på 1756 års riksdag uteblifvit.

Konungen, som emellertid i nämnda veckoskrift trodde sig finna utlåtelser, anstötliga och tjenande till misstankars uppväckande bland menigheten, aflemnade den 14 Mars 1755 vid kabinettsföredragningen ett diktamen, hvari han begärde tidningens indragning, eller, om den finge fortsättas, åtminstone dess förutgående granskning af justitie-kansleren. Detta kongl. maj:ts diktamen föranledde märkvärdiga öfverläggningar i rådkammaren, under hvilka riksrådet Löwenhjelm tillstyrkte den föreslagna granskningen af justitie-kansleren, men samtliga

de öfriga närvarande rådsherrarne förenade sig, efter ett utmärkt vackert anförande af riksrådet Höpken, i ett svar till kongl. maj:t, hvari de, under uttryck af erkänsla för hans maj:ts omsorg om allmänna lugnets bibehållande bland dess undersåtare, framställde den sanningen, «att rättigheten att skrifva om konstitutionen och regeringssättet vore ett essentiale af friheten», och yttrade det hopp, «att hans maj:t täcktes låta falla det hos sig uppkomna tvifvelsmål om den ifrågavarande skriftens verkan i det allmänna», hvilket var detsamma som ett höfligt afslag. Beklagligtvis stannade de vackra grundsatser, som vid detta tillfälle yttrades i rådet, då de kommo till handling, i en oinskränkt tryckfrihet å ena sidan, under ett strängt tal-, skrif- och trycktvång å den andra.

Riksens ständer samlades emellertid, och rådet erhöll inom dem pluraliteten, ehuru i början icke utan strid. En stor deputation tillsattes att undersöka tvisten mellan konungen och rådet, och på dennas tillstyrkande fattade ständerna sitt beslut alldeles i öfverensstämmelse med rådets åsigter. Till att åstadkomma ett sådant ständernas beslut, behöfde man likväl använda både knep, hotelser och våldsamheter. — Redaktören af tidningen «Ärlig Svensk» fick emellertid för sin enskilda del skörda frukt af denna seger, då ständerna tillerkände honom en belöning i penningar och andra förmåner. Lyckligt hade det varit för Sverge, äfvensom för de segrandes egna afsigter mest ändamålsenligt, om de stannat vid de förmåner som de tillvunnit sig och de sina, och sökt göra sitt välde behagligt äfven för de besegrade. Men tvärtom utöfvade de, i full motsats till de grundsatser, hvarpå de sjelfva förklarat sin statslära hvila, en förföljelse mot all dissidentism i opinioner, vare sig politiska eller ekonomiska, som sällan skoningslösare blifvit utöfvad, äfven under den strängaste despotism. — Till vederläggning af «Ärlig Svensk» hade en skrift,

llad *Constans Sincerus,* blifvit författad. Den icke allest icke erhöll tillstånd att tryckas, utan enligt stänrnas dom blef den af bödeln bränd, och på deras belning anställdes inqvisitoriska undersökningar, som rängde i det enskilda lifvets inre förhållanden, för utröna hvilka personer ägt afskrift deraf, äfven innan iften blifvit förbjuden.

En mängd aktioner anställdes under 1756 års riksg mot dem som misstänktes icke dela de maktegans åsigter af regeringssättet. I stället för att få dömas de i Sverges lag fastställda och till ansvar bundna nstolar, öfverlemnades de anklagade till rikets stän-s af deras politiska fiender sammansatta, samt från ansvar och nästan äfven från all kontroll frikallade nmission. Ehuru dess tryckta domar endast lemna ltyckligt gjorda utdrag af ransakningarne, så visa de k tillräckligt den väld, som herrskade hos denna föriga domstol. Det som ökade den allmänna fruktan den, men äfven allmänna missnöjet, var farhågan hemliga spioner, som när så påfordrades kunde framda både såsom anklagare och vittnen.

Bland massan af dessa aktioner må några af de rkvärdigaste anföras. Så till exempel förekommer i mot representerande ledamoten af ridderskapet och ln, löjtnant *Appelbom* anställda en händelse, som trovis är den enda i sitt slag, den nemligen att oppoion mot en tidning blifvit anförd såsom skäl till tpåstående i ett statsbrottmål. Aktor, den ryktre borgmästaren i Arboga Olof Bidenius Renhorn, rade i sitt slutpåstående bland annat följande: «Att hat, som veckoskriften «Ärlig Svensk» emot sig oväckt, bevisar mer mot löjtnant Appelbom än han eställer sig. De grunder, som samma veckoskrift aner till att försvara folkets maktegande rätt vid lagtandet, stödja sig på Guds och naturens lag. Och ir ständerna pröfva godt för sig, att regeringslagarne

böra vara så ställda som de nu äro, så finnes ingen som kan säga deremot, kunnandes följaktligen en enda persons tilltagsenhet derutinnan icke annorlunda anses än förhatlig, föraktlig och i högsta måtto straffbar. Det vore väl ännu icke bekant, att löjtnanten Appelbom lagt vidare åtgärd härvid, än att han sökt göra andra, så kända som okända, tvehogse om de besvurna grundlagarnes gagn och nytta, och att bevisa det ständerna derigenom trädt någon annans rätt förnär, hvilket tarfvade jemkning, rättelse och ändring: men så kunna icke heller starkare bevis än detta gifvas, att löjtnanten Appelbom sjelf afvikit från sin mot lag, konung och ständer skyldiga trohetsed». — Appelboms genom vittnesmålen intygade förbrytelser, hvarpå denna delen af anklagelsen syftar, bestodo deri, att, på samma sätt som «Årlig Svensk», utan afseende på närvarande tid, sökt visa vådan af en så stor makt hos en mindre välmenande konung, hade Appelbom sökt visa, att i en framtid en mindre välsinnad pluralitet inom rådet kunde blifva lika äfventyrlig för rikets frihet som en ökad konungamakt, och att han, som var sjelf riksdagsman, yttrat, innan stora deputationens betänkande ännu af stånden var bifallet, att deputationen ej rätteligen förfarit, utan endast afskrifvit «Årlig Svensk», mot hvilken tidning Appelbom skall tillåtit sig häftiga uttryck. För dessa brott, och några såsom förgripliga ansedda utlåtelser mot herrar riksens råd, blef Appelbom af ständerna dömd till tjenstens förlust, fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd, offentlig afbön och tio års landsflykt.

En hofrätts-auskultant vid namn *Fernebom* och en magister *Söderberg* hade skrifvit och hemligen låtit trycka en «Saga om Djurens regering», i hvilken man trodde sig finna en kritik öfver det tagna beslutet om alla måls afgörande efter rådets pluralitet. På rådets befallning öfverlemnades denna skrift, efter anställd undersökning, till sekreta utskottet, och rikets ständers kommission

ömde Fernebom och Söderberg till fängelse vid vatten ›h bröd samt landsflykt.

Pagehofmästaren *Ichsell* hade i ett på drottningens delsedag hållet tal, i hvilket han kortligen genomgick rerges öden, anfört att en olycklig mångrådighet ıder medeltiden herrskat, hvilken han kallat «konungayndighetens plåga, många tilltagsnas afgud och menig·tens tyrann»; vidare hade han berömt Axel Oxenıernas regeringsform af år 1634, och vid de stora lofd, som han naturligtvis yttrat i afseende på det närrande regeringssättet, tillagt följande ord: «Funda›ntal-lagen att uttyda och förbättra hafva väl rikets ınder sig förbehållit, men sådant synes ej kunna vid·a några verkliga antingen konungens eller ständernas :tigheter, hvilka icke utan genom ett ömsomt sam›ke kunna ändras, och såsom konungen utan stänrnas bifall ej kan få mera välde än regeringsformen nom tillägger, så kunna ständerna utan konungens ntycke icke den ringaste hans tillhörighet honom ntaga». De begge förra påståenderna ansågos innera förgripliga allusioner och otillbörliga jemförelser ·d närvarande regeringssätt, och den sista fanns strinde mot den ständerna ensamt tillkommande rätt att er godtfinnande stifta och förändra hvilka lagar de hagade. Ichsell dömdes af kommissionen till lifstids ıdsflykt, hvilket af ständerna förmildrades till en aårig.

Ej mindre märkvärdig var aktionen mot kapten *isteako* af Fortuna. Anklagelsen mot honom bestod ri «att han, som sjelf var riksdagsman, sökt innan ·ra deputationens betänkande var bifallet af riddeṙpet och adeln och bondeståndet, afstyrka flera riksgsmän af dessa stånd från att dertill gifva sitt bifall ı sökt visa dem dess möjligen svåra följder». Aktor, n likväl medgaf, att Hästeskos till sitt stånd ingifna ›morialer bevittnade kärlek till friheten, trodde sig

befogad att å ofvannämnda hans förbrytelser yrka dödsstraff, — ett ansvar som han yrkade nästan mot alla anklagade. Hästesko sökte jäfva flera af de mot honom åberopade vittnen, såsom dem på hvilkas angifvelse målet blifvit instämdt, och genom egna vittnen begärde han att få bevisa, att en del af de mot honom afhörda varit utställda för att inleda honom i farliga utlåtelser. Men både hans jäf och hans begäran om vittnens afhörande afslogos, och han dömdes af kommissionen till en månads fängelse vid vatten och bröd, förlustig sin riksdagsmannarätt, ovärdig att få bekläda någon kronans tjenst och förbjöds att vistas der riksdag hölls. Ständerna efterskänkte halfva vatten- och brödstraffet, men tillade deremot sex års fängelse.

Dessa exempel kunna vara tillräckliga att visa, på hvad sätt riksens ständer på den tiden handhade tryckfrihets-lagskipningen; nu torde äfven vara tjenligt att ådagalägga, att rådet och kansli-kollegium i detta afseende föga gåfvo ständerna efter i godtycklighet och skuggrädsla.

På riksens ständers tillstyrkan hade kongl. maj:t den 10 Februari 1757 befallt kansli-kollegium att låta utarbeta en systematisk afhandling om grundlagarne, som efter förutgående godkännande kunde tryckas, samt under föreläsningar vid akademier och gymnasier begagnas. Detta arbete uppdrog kollegium åt historieskrifvaren Botin, men det lärer aldrig hafva blifvit fullbordadt. Nu inträffade, att år 1759 en skrift, kallad «Kort Utdrag af Sveriges Regeringsform, ungdomen till undervisning», underställdes kansli-kollegii pröfning. Denna skrift fann kongl. kollegium «af den beskaffenhet, att den icke förtjente genom trycket allmängöras, alldenstund auktorn ej med den grund och aktsamhet detta sitt arbete utfört, som sjelfva ämnets vigt och grannlagenhet kunna fordra». Den fick således icke tryckas. Men resultatet af öfverläggningen blef vida

vigtigare än förbudet af denna lilla skrift. Kollegium erinrade sig nemligen, att esomoftast dylika skrifter om regeringssättet och fundamental-lagarne inkommo, samt än mer kunde i framtiden inkomma, och som kollegium fann betänkligt att under nyssnämnda systematiska afhandlings utarbetande tillåta några skrifters utgifvande af dylik art, så beslöts att hos kongl. maj:t i underdånighet hemställa, om icke ett förbud härå borde utgifvas. Bland kollegii till protokollet upptagna reflexioner förekommer följande: «Hvartill kommer att ändamålet med ofvannämnda systematiska afhandling är att hos undersåtarne från första ungdomen inplanta rediga begrepp om rikets grundlagar. Att under en sådan afsigt ingenting synes angelägnare, än att förekomma det förut fattade irriga meningar icke måga hos allmänheten och följaktligen hos den studerande ungdomen vinna bifall och inrymme: att detta svårligen är att afböja, så länge alla utan åtskillnad är tillåtet skrifva om fundamentella lagarne, och under pröfning ställa sådana sanningar, som hos hvar och en undersåte böra vara utom allt tvifvelsmål; hållandes kollegium drägligare att uti sådana ämnen vara utan all kunskap än af origtiga och falska begrepp intagen». Slutligen förmodar kollegium, att så «billig inskränkning», som kollegium i detta afseende vill föreslå, «på intet sätt rubbar den skriffrihet, som kongl. förordningar i andra ämnen medgifva, och hvilken kollegium ej allenast uti många afseenden nödig håller, utan ock för sin del vid alla tillfällen gerna befrämjat». — Genom bref till kongl. kollegium af den 15 Augusti 1759 biföll rådkammaren kollegii tillstyrkande att, åtminstone till dess meranämnda systematiska afhandling hann utkomma, skulle innehållas med alla dylika skrifters utgifvande af andra författare. Detta förbud föranledde ett tryckfrihetsåtal, som är bland de märkvärdigaste på sin tid.

Magister docens *Forskål*, sedermera känd genom sina resor i Arabien på konungens af Danmark bekostnad, inlemnade till filosofiska fakulteten i Upsala en disputation «De Libertate Civili» på latin med svensk öfversättning, hvari han endast afhandlade idéen och fordringarne för borgerlig frihet, utan att omnämna eller göra tillämpning på någon bestående samhällsordning. Fakulteten afslog hans ansökan om disputationens tryckning, och kansli-kollegium fastställde detta afslag. Men författaren lät icke afskräcka sig af denna motgång. Han gaf sitt arbete en annan form, och med några få förändringar utkom det af trycket, på svenska kalladt «Tankar om borgerliga friheten», och försedt med vederbörlig tillåtelse af censor. Kollegium trodde sig häri finna sidvördnad å författarens sida, som sökt tillstånd att få trycka en skrift, hvilken en gång af kollegium blifvit förkastad, och en svår embetsförseelse af censor, som tillåtit denna tryckning. Censor uppkallades till förhör den 27 November 1759. På föreställning af kansli-presidenten, huru oskickligt det varit att censor tillåtit tryckningen af en skrift, som blifvit förkastad så väl af filosofiska fakulteten som af kansli-kollegium, förklarade sig censor, kansli-rådet von Oelreich «vara alldeles utan skuld, emedan han icke vetat af kongl. kollegii beslut att denna skrift icke skolat utkomma. För öfrigt kunde icke censor föreställa sig, att det måtte vara samma skrift, som för kollegio tillförne blifvit presenterad, emedan censor uti den nu utgifna sjelf vid censurerandet gjort åtskilliga ändringar». Nu upplästes för censor det manuskript, på hvilket han sjelf tecknat sitt imprimatur, hvarefter han tillfrågades, om han icke sjelf kunde finna att skriften «innefattade sådana tankar, som voro anstötliga, farliga och lätteligen kunde leda till uppror». «Men han utlät sig att han det icke kunde finna, utan höll fast mera före, att derutinnan taltes för friheten och densammas försvar». Kollegium utpekade derefter vissa

paragrafer ur skriften, som, enligt dess förmenande, skulle innehålla den läran att hvar och en egde rätt att lefva huru han behagade, hvarjemte man i en af dessa paragrafer troligen fann en allusion på 1756 års dödsdomar. Äfven här var censor af annan tanka, och påstod att satserna, tagna i sitt sammanhang, ingalunda innehöllo så vådliga läror, som skenbart kunde inläggas i lösryckta paragrafer. Kollegium grep nu censor från en annan sida, med tillfrågan om han icke erhållit del af kongl. maj:ts bref, som förbjuder alla skrifter rörande jus publicum, innan det under händer varande arbete uti jure publico blifver färdigt. Detta nekade censor icke, deremot nekade han att denna skrift någon gemenskap dermed ägde, «emedan i densamma icke göres någon applikation, utan (den) föreställer simpla quæstiones, sådana som i flera skrifter och arbeten förekomma, och — tillägger han — om kongl. maj:ts bref så skulle tagas, får snart sagdt icke något genom trycket utkomma.» Kollegium invände, att man «under en sådan föreburen simplicitet, som icke hade någon utsatt applikation, skulle lätteligen kunna utsprida de mest upproriska satser». Derjemte, då kollegium funnit betänkligheter att låta denna skrift bland allmänheten utgå, så hade sådana betänkligheter långt mera bort uppstå hos en enskild person, såsom censor, helst det honom enligt instruktionen åligger att i så vannlaga fall inhemta kollegii tankar, «hvilket — säger kollegium — han, Oelreich (f. d. utgifvaren af «Ärlig Svensk»), för detta vid åtskilliga tillfällen med snarare än mycken sorgfällighet iakttagit, då han uppsändt till kongl. kollegium de minsta och ofta odugligaste skaktater». Efter att hafva erhållit en eftertrycklig varning fick censor afträda. Derefter beslöt kollegium att låta en skrifvelse afgå till Upsala universitets då varande kansler, riksrådet grefve Ehrenpreus, med underrättelse

om förloppet med denna skrift och med anmodi kansleren måtte förständiga universitetets rektor i draga alla exemplar af skriften, så väl auktors som de i bokhandeln befintliga, och att antyda fö ren att ofördröjligen sig hos kollegium infinna «göra redo, hvarföre han en sådan skrift tvertem legii uttryckliga förbud vågat utgifva».

Den 4 December inställde sig Forskål, so blifvit utnämnd till professor i dansk tjenst, inför kollegium, då han med frimodighet sökte så v svara innehållet af sin skrift, som befria sig sj den beskyllningen, att genom dess tryckning ha sat sidvördnad mot kollegium, en beskyllning, s trodde sig så mycket mindre förtjena, som han tryckta skriften uteslutit disputationens reflexio skrån, det enda af dess innehåll, som han trodc ligen kunna anses innebära klander på en bestå svensk inrättning. Han beklagade sig ock öf han blifvit beröfvad sin lagliga egendom, de exemplaren, och begärde, om han vore brottsli ransakning och dom. En ordvexling uppstod äfv lan honom och kollegium i anledning deraf s emottagit dansk professors-fullmakt utan föru tillstånd, hvilket han urskuldade med sin oku om behofvet af ett sådant tillstånd, och hvar sade sig icke hafva blifvit underrättad, då han lade juridiska fakultetens dekanus och flere and fessorer denna sin utnämning.

Sedan Forskål afträdt, uppstod hos kollegium läggning om målets vidare behandling, då justiti leren, som inkommit, ansåg kansli-rätt oundvik Forskål fortfore på samma sätt som hittills. Kan sidenten — det var riksrådet von Höpken — deremot sig finna det vara tvifvelaktigt, huruvi kunde ställa en person utom kansliet i och för si nad eller annat brott mot kollegium inför kans

vilken domstol det obestridligt tillkom att upptaga målet, om man ansåg sig böra tilltala censor. Å en annan sida fann hans excellens också betänkligt att ta ifrågavarande mål förekomma inför någon annan domstol, då på så sätt verkligen en och annan sak skulle komma att behandlas af två domstolar, och dessom Forskåls närvarande befattning i dansk tjenst forade vid sakens behandling ett särskildt ménagement. ollegium stannade i det beslut, «att herr justitie-kansleren kunde såsom af sig sjelf kalla oftabemälte Forskål l sig, och å embetets vägnar göra honom de föreställngar, som tjenliga vara kunde, hvarefter, sedan det under Forskåls förekallande hållna protokoll blifvit steradt, kollegium ville sig saken till närmare öfvergande företaga».

Den 6 December berättade justitie-kansleren «att n efter kollegii beslut låtit till sig kalla magister Forskål h gjort honom allvarsamma men tjenliga föreställninr öfver sitt uppförande. Herr justitie-kansleren hade runder icke annat kunnat märka, än att hvad som ndt torde skett af okunnighet, ungdomsdjerfhet, en t af egen inbillning och för mycken god tanke om sig elf och sina göromål, äfvensom han sjelf förklarat, t han icke haft under hvad som skett något ondt uppt; syntes för öfrigt öfver sina omständigheter ganska rd och bekymrad samt viste sig villig att inför kongl. llegium erkänna sitt förseende». Åter inkallad i kolleum den 7 förklarade Forskål att «han icke hade nåt vidare att andraga än att han ånyo beklagade att ns utgifna skrift förorsakat så mycket missnöje; han säkrade likväl, att derunder icke något ondt uppsåt er elak och vidtutseende afsigt varit förborgad: sådant de så mycket mindre hos honom kunnat hafva inrymt, som han väl visste, att han vore en ringa och litet tydande person att göra hvarken mycket godt eller dt i samhället: han hade föröfrigt trott, att då skriften

blifvit ändrad och till censor regius uppgifven att ; skas och gillas, hade han såsom auktor gjort hvı honom kunnat ankomma; men skulle han icke des dre derutinnan eller annars hafva felat, så toge han underrättelser och underkastade sig kongl. kollegii omdöme, emedan allt sådant härrört af okunnighe att han sig torde förhastat, men icke af uppsåt sidovördnad mot kongl. kollegium». Denna slutn tolkade kollegium, tvärtemot den anklagades afsig som en formlig afbön, såsom vi straxt skola få se dan Forskål afträdt, tog kollegium saken i öfverväg och ansåg sig böra «med auktorn på det lindrigas fara, dels att icke alldeles förqväfva den qvickhet hos honom kan vara, dels ock i anseende till andı ständigheter, i synnerhet dess engagement i konu af Danmark tjenst»; hvartill kom att hvad i skrift stötligt förekommer snarare bör falla på censors a På grund häraf förekallades Forskål ånyo och erl kansli-presidenten en allvarsam föreställning icke al för innehållet af sin skrift utan äfven för den styfsi som han visat inför ett af rikets yppersta kollegier. med skulle man hafva trott att saken kunde hafv sluta, åtminstone hvad författaren angick, men ɛ icke fallet. Nu nagelforo deras excellenser med öfverklagade skriftens innehåll och funno den «u sjelf sådan, att ingenting mera fattades att de kunde leda till oro och uppror än allenast a folk, som hade mod och vilja att sätta uti v en elak afsigt, då de uti denna skrift skulle finn ledning och styrka för ett så nedrigt företagande de funno vid än närmare påseende att i besagda «öfverallt förekomma anstötliga tänkesätt», att hu summan deraf gick derpå ut att göra regeringss ett sådant, som här i riket är vedertaget, «misstånl som vore derunder ingen frihet utan uppenbart t till sin beskaffenhet och verkan föga skiljdt från e

e» o. s. v. För att bevisa allt detta inlåter sig kolle-
ium i en specialgranskning af skriftens innehåll, som
för vidlyftig att meddela, hvarvid kollegium icke
tat för rof att till stöd för sin åsigt här och der stympa
h vanställa författarens yttrade satser. På grund af
t detta blef Forskåls skrift öfver hela Sverges rike
1 1000 daler silfvermynts vite förbjuden.

Då protokollet för den 7 December, så vidt det rörde
rskål, för honom justerades, ville han icke vidkännas
; hans excellens kansli-presidenten «nämnt ordet de-
ecation eller att han sjelf på det minsta gjort någon
bön». Äfven yrkade han, «att uti den tillämnade pu-
kationen dess skrift ej må kallas eller rubriceras så-
m upprorisk, att afbön uti denna sak vore för honom
nska déshonorant, i anseende till publiken, och att
n derföre nu begär en afskrift af protokollet uti allt
t som honom angår till sin egen justifikation». Kan-
i-kollegium afslog denna hans begäran om protokolls-
drag, och ehuru han i detta afseende vände sig till
stitie-kansleren, voro dock alla hans bemödanden
änga.

Kollegii betänkande blef emellertid i rådet före-
aget, och på dess befallning meddeladt censor och
rskål, som afgåfvo sina påminnelser, hvilka remittera-
s till kansli-kollegium att sig deröfver yttra. I sina
minnelser till kongl. maj:t yttrar Forskål bland annat:
kulle en gång öfver Svea rike komma en olycklig tid,
n många andra stater pröfvat och ännu pröfva, att
het efter hand degenererat till mångvälde och
tså publicum finge allt fog att beklaga sig; då skulle
serligen en rätt afmålning på en sannskyldig frihet
fva olidlig för de regerande; då kunde ju ett censu-
rande kansli-kollegium till en skadlig regerings värn
ka samma skäl, som nu sättes emot mig, då jag en-
st beskrifvit friheten, att en sådan skrift tjente att
ra regeringssättet misstänkt och förhatligt,

samt derföre borde qväfvas och förbjudas. Ville väl eders kongl. maj:t att då nu vår goda regering skall just på detta sätt försvaras, som endast behöfs till skydd för en regering, under hvilken ingen verklig frihet vore? För min del kan jag ej se någon väg att göra vår regering mera misstänkt än denna». — Slutet lyder på följande sätt: «Då jag nu snart med tårar lemnar mitt älskade fäderneslaud (Forskål hade erhållit kongl. maj:ts tillåtelse att företaga en resa till Orienten), anförtror jag i underdånighet min allraömmaste egendom, mitt rykte, i eders kongl. maj:ts rättvisa händer. Eders kongl. maj:t löne mig med en sådan dom, som mitt redliga hjerta förtjenar! Jag begär dervid ingen annan nåd. Den högste Domaren är vittne till min uppriktighet. Han vedergälle mig, om jag ej redeligen och troget tjenat Svea rikes frihet och bästa. Ett vördnadsfullt minne af eders kongl. maj:ts dyra namn och Svea rike skall följa mig, hvarthän försynens hand behagar leda mig, och, hvarest jag slutar mina dagar, dör jag såsom en älskare af Sverges frihet, och såsom eders kongl. maj:ts allraunderdånigste och tropligtigste undersåte. P. F.» Beklagligtvis stod det då icke i Svea konungs förmåga att uppfylla sin konungaförsäkran om skydd för alla sina undersåtare till lif, ära och välfärd. Men hvad konungen icke förmådde, det gjorde nationen. Såsom en samtida författare anmärker, blef, alla förbud oaktadt, Forskåls skrift med mycken begärlighet läst, och förfarandet med Forskål bidrog troligen ej litet till det allmänna missnöje, som snart tillintetgjorde förtroendet så väl till de styrande som till styrelsesättet; och när en för tidig död under ett främmande himmelsstreck slutat den unge lärdes dagar — Forskål dog under sin resa i Arabien — så funnos många svenskar, som kände hvilken utmärkt vetenskapsidkare och medborgare fäderneslandets framtid i honom förlorat.

Yttersta slutet af detta mål blef det, att så väl nsor Oelreich som Forskål erhöllo en ny skrapa af nsli-kollegium för den «oanständiga och hårda skrift», som de i sina påminnelser till kongl. maj:t förmentes mot nämnda höga kollegium hafva begagnat, och censor fick en kollega vid sin sida, som skulle vaka er att han i framtiden bättre gjorde sin skyldighet. nsor kunde ej neka sig nöjet att derefter göra kanslillegium den förargelsen att till detsamma inkomma d en ödmjuk förfrågan, huruvida verser och andra ifter, der *ex incidenti* (tillfälligtvis) orden frihet, lag, triot, träl o. s. v. förekommo, finge tryckas.

Under en sådan censur som den dåvarande, hvilı egde rätt ej endast att utstryka, utan äfven att sätta ord, och under hvilken de vigtigaste ämnen o alldeles förbjudna att vidröra, måste tidningslitteuren förblifva högst obetydlig. Men ehuru obetydlig n var, kunde den icke undgå bannstrålar. Således ehålla kansli-kollegii protokoller: för den 1 Augusti 59 att ett censors-memorial upplästes, uti hvilket göres eställningar «det två veckoskrifter uti Göteborg utnma, som alldeles intet underkastas censur, och att voro skrifna uti en nog sjelfsvåldig skrifart, den ena dessa veckoskrifter kallad «Göteborgska Magazinet», ı den andra «Hvad nytt i staden?»; att kollegium gensåg några numror af den förra «och fann derutinnan u auktor på ett otillbörligt sätt attaquerar personer ı berömda lärda samhällen, som alla namngifvas, samt fyller sin styl med åtskillige oanständige satyrer», ı att kollegium beslöt af konsistorium i Göteborg gära underrättelse, under hvad autorité sådana kunna mkomma, samt att anmoda konsistorium att ej tillåta gra oanständigheter få rum i dessa veckoskrifter»; — den 11 September samma år att utgifvaren af «Lärda dningar», direktör Salvius, blifvit uppkallad, då rikslet Ekeblad «föreställde honom huru oanständigt och

otillbörligt det varit att låta inflyta i de så kallade «Lär
Tidningar» några fransyska verser, som för de begång
grofva fel mot språket, grammatika, poesien och bon s
vanhedra auktoren och hela litteraturen i Sverge»,
hans excellens tillika påminte, «att hädanefter bör
den nogaste varsamhet förfaras med utgifvandet af d
tidningar, på sätt kollegium derom förordnat»;
många flera exempel.

Men den tidpunkt nalkades, då, efter tjugusju
nästan oafbrutet och oinskränkt herravälde öfver fä
neslandet, det då herrskande partiet måste vika för
motståndare. Stora politiska och ekonomiska mis
underlättade denna hvälfning, som vid 1765 års rik
nästan helt och hållet förändrade personalen af Sve
styresmän. Vid sidan af de stora misstag, från h
man ej kan frikalla denna riksdags ständer, tillkom
dock dem den äran, att först hafva spridt ljus
Sverges statsförvaltning, finanser, bank o. s. v., äf
som att hafva skänkt nationen dess första tryckfrihe

Denna dyrbara gåfva oaktadt, saknade dock
de sex år, regeringssättet ännu under en omvexl
partiernas öfvervigt fortfor, å de herrskandes sida
mödanden att inskränka så väl motpartiets som ko
gens yttranderätt i tryck. Men måttet var rågadt,
1772 års statshvälfning gjorde ändtligen slut på ett
kernas skick, som under namn af frihet mer än en
och i mer än ett fall lemnade rum för det mest
rörande godtycke *).

Den periodiska pressen var under frihetstidens
första decennier af jemförelsevis oväsentlig vigt.
skrifter, som på ett grundligare och mera omfatt
sätt behandlade tidsfrågorna, voro på det hela ok

*) Jemför skriften «Några ord om publicitetens uppkomst och
Sverige i synnerhet mellan 1719 och 1772.» Stockholm 1824.

Tidningarne voro öfverhufvud annonsblad, gerna med aftryck af gamla handlingar, om de innehöllo något annat än sina annonser. Först efter 1766 visade sig tecken till ett verksammare publicistiskt lif, i och med detsamma som då varande styrelse syntes vilja lossa på tryckfrihetens band.

I Stockholm hade «*Post-Tidningarne*» under lindrigt modificerade titlar fortgått under hela frihetstiden. De hette 1720 «Stockholmiska Post-Tidender», 1722 «Stockholmske Post-Tidningar», ändtligen 1735 «Stockholms Post-Tidningar». «Stockholmiska Relationes Curiosæ» försvunno snart efter 1723. — Äfven åtskilliga provinsstäder egde redan i denna period sina egna tidningar, såsom Åbo «Angenämt Sjelfsvåld», Göteborg «Veckolista», «Göteborgska Magazinet», «Hvad nytt i staden» o. s. v. Likaså hade Karlskrona, Lund, Nyköping och Norrköping sina tidningar, och i Linköping och Vesterås började man mot frihetstidens slut utgifva Stiftstidningar.

Af frihetstidens tidningar är det i synnerhet en som efterlemnat ett varaktigt minne, nemligen den af oss förut utförligt omtalade «Svenska Argus», utgifven af Dalin (1732—34). Såsom vi förut berättat, var Addisons Spectator Dalins förebild. År 1735 försökte Olof Gyllenborg en fortsättning af Argus under namn af «Skuggan af den döde Argus», men utan framgång.

«Alltjemt bibehöll sig dock ej den periodiska litteraturen i den oskuldsdrägt, hvari hon först uppträdde i Argus, då förtjusande alla partier. Publicisten svepte vanligen väl om sig med allmänna fraser, så att man ej rätt visste, hvilka fakta som åsyftades. De allmänna fraserna voro dock stundom hvassa, deri partierna à la règle utmärkte hvarandra såsom riksförderfvare och dårar. I *Dagligt Allehanda*, som uppträdde 1767, hann frihetstidens publicisteri sin kulmination.

«Och på vitterhetens graf
Växte Dagligt Allehanda»

enligt skaldens klagan. Detta blad tillhörde hattpartiet» *).

---

*) Wieselgren, IV: 127 ff.

Bland frihetstidens öfriga politiska tidningar må nämnas det förut omtalta bladet «Ärlig Svensk», det maktegande partiets organ på 1750-talet, utgifven af Oelreich, sedermera kansli-råd och censor.

Gjörwell.

Frihetstidens största publicistiska namn är *Carl Christopher Gjörwell.* Han var född i Skåne den 10 Februari 1731, studerade i Åbo, Lund och Greifswald, till dess han 1750 företog en resa genom Holland och Frankrike. År 1755 blef han extra-ordinarie amanuens vid kongl. bibliotheket. Utan att kunna vinna en beställning, som försäkrade honom om tillräcklig utkomst, afträdde han från tjenstemannabanan med blotta titeln af kongl. bibliothekarie, och med en högst obetydlig pension år 1795. Han afled i Stockholm den 26 Augusti 1811.

«Det var Gjörwell, de lärda mödors patriark» — säger Wieselgren — «som genom sina arbeten och sitt oegennyttiga nit först danade oss till en lärd stat så inom som utom oss, enligt Thorild, som förklarade, att ingen af Gjörwells samlingar är så liten och afbruten, att den ej är af dyrbarhet för vår lärdom. Gjörwell var den förste, som gjorde oss bekanta med den uppblomstrande tyska litteraturen. Sergel begärde att få modellera hans bild, och Lidén satte derunder ett omdöme ur Diarium Vadstenense, som var ett uttryck af allmänna omdömet: «Hic magnæ litteraturæ fuit, et magnæ reputationis in studio, fuit bonus homo et valentissimus laborator in arte sua et fidelis». Han skaffade våra första goda läroböcker, af hvilka några länge bibehållit sig. Tillika var han en man af varm gudsfruktan, äfven såsom psalmsångare af älskvärd förtjenst.» — — «Erkännas måste dock», tillägger Wieselgren, «att snillets högre gåfva ej var gifven Gjörwell, som ej mäktade fatta eller genomdrifva högre idéer, vare sig i litteratur eller politik, utan mera liknade det älskvärda lammet, som i ullen kringför blomsterfrön från ett ställe till ett annat.»

Gjörwells tid efter annan utgifna periodiska skrifter utgöra ett stort antal: 1754: Bref om blandade ämnen; 1755: Stockholms Historiska Bibliothek; 1755—61: Den Swänske Mercurius; 1757—61: Det Svenska Biblio-

ıeket; 1758: Öfversättaren; 1759—60: Förråd eller Samıng af historiska, moraliska och andra ämnen; 1761—63: Svea Rikes Chrönika; 1762, 63: Nya Svenska Bibliobeket; 1763—65: Svenska Mercurius; 1765: Den histoiska och politiska Mercurius; 1766, 67: Svenska Magazinet; 1767, 68: Kongl. Bibliothekets Tidningar om Lärda Saker; 1767: Stats- och Hushålls-journal, 1768, 69: Tidningar om Lärda Saker; 1768, 69: Stats-journal; 768—70: Den politiske Aristarchus; 1770: Allmänna Magazinet; 1770—72: Allmänna Tidningar; 1771: Svea Rikes Chrönika; 1772: Mercure de Suède; samma år: 'runtimmers-Tidningar.

Gjörwell blef lika omvexlande i titlar under följnde epok. Innehållet vexlade mindre. Äldre dokuenter aftrycktes, matrikelbiografier meddelades; ut-ag ur utländska tidningar anfördes; goda insända bi-ag förekommo stundom. Hans egna uppsatser såsom dande artiklar äro synnerligen beskedliga. Och likväl ef han litteraturens martyr. Då han ville säga adeln igot under dess hårdhändta regimente, framdrog han igot gammalt kungabref, som uttryckte hans «hjertas nkar», då det kunde anses tillämpligt på närvarande rhållanden. Det var likväl först sedan hans vänner ıttarne undanträngts af mössorna, som han dristade ›penbara sådana kraftyttringar. I Allmänna Tidningar '70 kastar han en allt vidsträcktare blick öfver veten:apens, konstens och politikens frågor, med bref ifrån idén, Björnståhl och andra lärde och resande *).

Riksdagstidningar utkommo först 1756, då kanslidet (sedermera riksrådet) von Hermansson fick upp-ag att derom besörja. — Tidningarne gjorde sig mer ıh mer förhatliga för konungamakten, till dess denna 't af opposition genom riksrådet Esbjörn Reuterholms gblad, kalladt: «Upplysningar för Svenska Folket om

*) Wieselgren, IV: 130 ff.

anledningen, orsaken och afsigterna med Urtima Riksdagen 1769», synes hafva nått sin kulmination. — Tidningen «Riksfiskalen» (1771), utgifven af magister Carl Brunkman, uppträdde ändtligen i konungamaktens intresse och förebådade revolutionen.

IX.

Sverges äldre dramatik: härstamning från Mysterier och Moraliteter. — Dess underhaltighet mot andra folks: Rydqvists förklaring deröfver. — Rondelitius: Judas Redivivus och andra bibliska dramer. — Aschanæus. — Komedien «Tisbe». — Messenii historiska skådespel. — Imitationer. — Bele-Snack. — Baletter. — Hjärnes Rosamunda. — Von Olthoffs svenska theater. — Svenska Sprätthöken. — Öfversättningar. — Hesselius. — Erik Wrangel. — Dalin: Brynhilda; Den Afundsjuke; Herdespel. — Öfriga theaterförfattare: O. Celsius, Brander, v. Olthoff. — Lyriska komedier. — G. F. Gyllenborgs skådespel.

Innan jag öfvergår till ett nytt tidskifte af den svenska odlingens häfder, återstår mig att kasta en blick på den dramatiska konstens utveckling före och under frihetstiden, tilldess den under Gustaf III:s beskyddande hand erhöll en så stor vigt och en så allmän hyllning af de högst bildade i landet.

Våra äldsta skådespel hvila, liksom öfverhufvud fallet var inom den nyeuropeiska litteraturen, på medeltidens grund; de ansluta sig till de gamla Mysterierna och Moraliteterna, särdeles de sistnämnda. Liksom ämnena till en början hemtades ur de bibliska berättelserna, så voro också våra första dramaturger prester eller professorer och våra första aktörer de lärda skolornas alumner. I allmänhet erbjuda dessa första försök ett torrt och enformigt studium, och man kan derpå tillämpa det kända ordspråket att tragedierna äro löjliga och kome-

dierna ömkliga. I detta omdöme hade den gustavianska tidsålderns författare onekligen rätt, och när romantikerne motsade dem, så skedde det kanske mindre af öfvertygelse än af obenägenhet att i någonting gifva den äldre skolan rätt. Så är t. ex. Messenii dramatik, så vidt jag kunnat utröna, rent usel, helst när man besinnar att Hans Sachs och Shakespear lefde före honom, och vi skola se att Hammarsköld är af samma tanke. Och stegen upp till denna mer än problematiska storhet? En Olaus Petri, en Rondelitius, en Aschanæus, under det i England en Sackville, en Kyd, en Green, en Marlowe bröto vägen för William Shakespear.

Rydqvist har i sin uppsats om nordens äldsta skådespel sökt förklaringen till detta förhållande i en hos den svenska nationen öfvervägande lyrisk stämning, som icke medgifver den af dramat fordrade lugna och långsammare besinning. Om så är — och det är sannolikt — så dela vi denna särskilda naturbestämdhet med flera andra folk; ty ett drama i egentlig betydelse ega, bland nyare folk, i högre mening endast engelsmän, fransmän och spaniorer. Rydqvist talar väl också om ett italienskt och ett tyskt, men dessa äro dock väl i botten imitatoriska och grunda sig på eklekticismen af en allmän bildning, åtminstone så vida man afser tragedien. Detta efterbildande drama sakna vi ej heller hos oss, ehuru det här frambragt en jemförelsevis svagare skörd.

Jacob Rondelitius.

Den stränge Carl IX berättas hafva haft mycken smak för dramatiska föreställningar. Redan såsom hertig lät han för sig uppföra *Judas Redivivus,* en kristlig tragico-comedi af *Jacob Rondelitius,* pastor i Knista församling i Nerike. Såsom konung lät han tid efter annan gifva skådespel på kongl. slottet i Stockholm i den så kallade stora ryss-salen. Dock gåfvos ej dessa före-

ställningar af ordentliga aktörer, utan dels af hoffolket, dels, och oftast, af studenter och gymnasister, emedan theatraliska representationer ansågos såsom skolastiska öfningar. — Emellertid uppmuntrades häraf flera att på detta sätt arbeta för konungens nöje, och en anonym, som tecknat sig T. G., utgaf af trycket tvenne skådespel «Josephi Historia» och «Konung Davids Historia». Den förra framställer i sju akter hela Josefs lefverne ifrån den tiden, då han hade sina första drömmar om sin och sina bröders sädeskärfvar, intill dess hans fader Jakob kommer till honom i Egypten. Dramatisk utveckling saknas alldeles, och långa tidrymder, ja betydliga landsträckor, läggas till rygga medan ett par personer tala några rader med hvarandra. Men försedd är den med ett företal, i hvilket ett kort sammandrag af historien framställes och ett «Beslut» (epilog), der de moraliska resultaterna af skådespelet läggas åskådarne på hjertat. Hela framställningen är för öfrigt högst flyktig och summarisk: versifikationen de vanliga knittelrimmen och om diktionen kan man döma af följande lilla profstycke:

Hic errat in solitudine och honom möter en bonde:
Min käre vän, hör mig ett ord:
Vis mig rätta vägen till min faders hjord.

Rusticus.

Denna vägen skall du rätt framgå,
Ingen annan väg du pass uppå.

Josef.

Farväl, min vän, jag tackar dig
Att du rättan väg viste mig.

Rusticus.

Far ock du väl, min vän, så from!
Rätt nu han på vägen kom.
Ty går jag min kos i fagre väder,
Så gladelig jag en visa qväder:
«Dufvan sitter på liljeqvist
Gud råde!

Hon sjuger så fagert om Jesu Krist,
Men Gud gifve oss sina nåder».

Martin Aschanæus.

Martin Aschanæus, förut fältpredikant, sedan riksantiqvarie och slutligen år 1635 pastor i Fresta och Hammarby i Upland, hvilken författat flerfaldiga antiqvariska arbeten, har äfven egnat sin håg och sin flit åt svenska skaldekonsten. I kongl. bibliotheket i Stockholm finnas två på knittelvers författade dramatiska stycken af Aschanæus, nemligen «Holofernis och Judiths historia» och «Om Menniskans skapelse och hennes fall». Hvad den förra angår, är den vida bättre anlagd än någon af de förutnämnda: intresset är stegradt genom den åskådliga föreställningen af den fara, som hotade Bethulien, och genom den på flerfaldigt sätt framställda målningen af det betryckta tillståndet inom dess murar. Äfven sjelfva expositionen har en utförligare, mer konstrikt anlagd och karakterutvecklande gång, och diktionen saknar icke en viss upphöjning och styrka, i synnerhet i vissa scener, bland hvilka den som föreställer Holofernes' bröllopsgille med Judith för sin lifligheт förtjenar utmärkas. Annars iakttages här föga hvarken tidens eller rummets enhet, ty skådespelet börjar i Ekbatana med Nebukadnesars beslut att underkufva verlden, och slutar i Judéen. — Det senare stycket åter är helt kort, utan akt- eller scenindelning, men såsom det föregående försedt med både prolog och epilog. För öfrigt är det snarare hvad tyskarne kalla «Ein Schwank» än ett ordentligt skådespel, ehuru det, enligt anteckning i handskriften, varit ageradt.

Ett annat drama, äfvenledes från Carl IX:s dagar, men af helt annan halt än de nyssnämnda, har nyligen af en flitig forskare, herr C. Eichhorn, blifvit återfunnet och utgifvet, nemligen komedien Tisbe. Dess författare

lärer, efter utgifvarens sannolika antagande, hafva varit Magnus Olai Asteropherus, Rector scholæ i Arboga och sedermera pastor i Vestra Fernebo i Vestmanland. I förstnämnda befattningen skref han sin komedi, för att efter tidens sed af skolans ungdom uppföras. Skådespelets uppställning är af föga betydenhet. Den är till en del orimlig — och det till en hufvudsaklig del, i det att hjelten och hjeltinnan i pjesen begge dö, men väckas genom gudamakters mellankomst till lif igen, så att det i stället för en bedröflig tragedi blifver en lustig komedi. — Men dialogen är märkvärdig. När man betänker att pjesen är författad år 1610 eller sannolikt dessförinnan, så kan man ej annat än förundra sig öfver dess rena, lediga och vackra språk, jemfördt med det som då för tiden brukades i den sköna litteraturen. Dessutom är karakterstecknigen icke utan sina förtjenster, ehuru de handlande personerna mera äro typer af en viss genre än lefvande individer. — Handlingen är enkel: en prinsessa, Tisbe, har afsvurit all gemenskap med det motsatta könet och gör dagligen sin andakt i Vestas tempel. Det oaktadt skulle hon bortgiftas med en ung, temligen lättfärdig herre, som hon hatar för hans utsväfningar. Detta hat uttalar hon i hårda ordalag, af den beskaffenhet, att ingen prinsessa i våra dagar skulle vilja eftersäga dem, mot gudinnan Venus, för hvilken hon har en obeskriflig afsky. Men denna gudinna, godsint som hon är, kan äfven förolämpas. Hon skall hämnas. — En ung jägare, Pyramus, också en hatare af Venus, men en stor dyrkare af Diana, utkoras af den förtörnade gudinnan till hämnare och hämdeoffer på samma gång. Hon låter de två, Tisbe och Pyramus, råkas vid utgången från deras gudinnors tempel och befaller sin son, Cupido förstås, att skjuta dem båda. Följden blifver en ursinnig ömsesidig kärlek. Efter en något tafatt korrespondens, som medför ganska komiska partier, skola de råkas i «Rosendelund». Tisbe kommer

örst på mötesplatsen, der hon får se ett lejon, rycker skrämseln af sig slöjan, som hon lemnar på marken, ch flyr i en grotta, der hon gömmer sig. Straxt efter :ommer Pyramus, som icke ser lejonet (ty det var icke ågot lejon, utan ett slags varulf, som den söta prinsessan såg), men upptäcker Tisbes slöja, blodig, hvilket djuret tillställt för att bedraga Pyramus, tager för gifet att hon blifvit ihjälrifven af vilddjuren, blifver allleles förtviflad och dödar sig. Tisbe, sedan hon tror ll fara vara öfver, går ur sin grotta och träffar på sin lskares lik. Då dödar hon i sin tur sig. Men gudinnorna Diana och Vesta uppväcka de älskade två, och let är slutligen så tillställdt, att den furstliga herr fadern illåter dem att gifta sig med hvarandra.

Intrigen är således, såsom vi sett, ganska simpel, men den erbjuder löjliga sidor, som författaren icke lemnat obegagnade, så mycket mindre som han synes ganska väl hafva varit medvetande om det befängda i de ituationer, som han framställer. De handlande persoer, om hvilka jag nu talat, äro dock knappast att anse ir hufvudpersoner i dramat. Långt mera intressanta :o de rent komiska figurerna: Bonaventura, betjent hos isbes lagligen berättigade friare, troll- och sqvallerkärinen Holfred och framför allt en demonisk personlighet, en alfdjefvul, benämnd Jarib. Skådespelets utgifvare anser g i dessa två sistnämnda personer se en antydning på den idskepelse, som redan då var i svang och sedan blef f verldshistorisk betydelse, — hexeriväsendet, hvilket ck är ganska sannolikt. Då är det likväl anmärkningsärdt, att förhållandet mellan Jarib, djefvulen, och trollackan Holfred — ehuru de äro synnerligen goda vänner, när det är fråga om att göra ondt åt andra, och ill och med taga en dans med hvarandra — här ännu cke antagit den vederstyggliga beskaffenhet, som ett halft sekel senare utmärkte hexeriprocesserna. Troll-

packan här i komedien säges uttryckligen vara s
otrogen, men mannens rival är icke hennes go(
djefvulen, utan en bonde, deras granne.

Betecknande för tidens seder är, att de k
partierna i denna pjes, ehuru ur vitter synpunk
velaktigt de bästa, äro så beskaffade, att jag om
kan meddela dem, då de snart sagdt i hvarann
innehålla de gröfsta plumpheter, ehuru ofta så l
att man kan af dem erhålla riktiga högtider af
Ännu mera betecknande är detta, när man besin:
skådespelet är författadt af en allvarsam Rector
under reformationstidens första stränga period, o
nadt att af hans egna lärjungar under hans tillsy
föras. Man stannar ofta under litteraturhistoriens
um förlägen för den frågan: huru var en sådan sk
het möjlig, och man finner intet annat svar än d
sederna antingen voro i grund förderfvade, eller så
digt rena, att de icke kunde taga en anstöt af
nakenhet. Synbarligen beräknade den hederlige re
hvars intention visserligen icke är osedlig, ingen
verkan af sina plumpheter, hvarken på de unga
rerna eller deras åskådare, än löjets. I sjelfva
lära de på det nu lefvande slägtet icke heller gö
got annat intryck, om icke derjemte förvåningen
att sådana saker kunde sägas offentligen.

Såsom prof på dialogens beskaffenhet vill ja
föra en scen ur tredje akten, mellan den redan
skade Pyramus och hans förtrogna vän Felix. Fel
af den förres tjenare Syrus hört, att husbonden va
derlig till sinnes och hade skickat bort sina jagt
att säljas, för att sedan «Syskrijn sampt trå och
köpa, Grannt läreft och sådant mehr, Som Frue
Jumfruer tjenligit är». Vännen går då in till hono
mellan dem uppstår följande samtal:

Felix.

Hur är'et? Äst du redo till jagt?

Pyramus.

Allt jagande hafver jag vedersagt:
Jag skall aldrig i min' dagar
Någon spets eller båge draga.
Jag vill mig i frustuga gifva;
En jungfruknekt lyster mig blifva,
Att vara der en trogen dräng,
Uppreda fröknars och jungfruers säng.
I allehanda söm vill jag mig öfva,
Så kan jag ej båge eller spjut behöfva.
Jag vill hellre sitta vid sömme-skrin
Än beta de hjortar och vilda svin.

Felix.

Tyst, min broder, säg icke så!
Låt ingen denna vilda mening förstå!
Jag märker, du är kommen af ditt sinne.
Ack, broder, låt dig dock påminne!
Tänk att du Dianæ tjenare är,
Och huru mycket hon har dig kär.
Hvad har du med frustugesaker göra?
Tvi skam! låt icke sådant höra.

Pyramus.

Kära broder, förlåt du mig!
Jag hafver talat dåraktelig.
Låt ingen förstå detta mitt tal;
Ty det kommer allt af mitt hufvud-qval.
Jag må bekänna det rätt uppenbar:
Sedan jag sist i templet var,
Hafver jag ingen lisa känt;
Mig tyckes, mitt sinne är förvändt,
Och så jemmerliga mitt hufvud brinner;
Alla mina tankar äro om qvinner.

Felix.

Så vill du nu Veneris tjenare blifva
Och all din hug till älskog gifva?
Hur ofta har du för mig sagt
Hvad Venus har tillväga bragt!

Älskog plägar snart omvända
Lust och fröjd till sorgelig ända:
För litet löje och kike-låt
Gifver hon långsam sorg och gråt.
En liten glädje i älskog är,
Medan man fruktan för alla bär:
Hvar timma dör man i älskogs nöd
Och blifver dock ej med allo död.
Pyrame, vill du min broder vara,
Detta narri måste du låta fara.
Haf ett redeligt mod och sinne,
Låt dig ej så lös befinna.

Pyramus.

Ja, Felix, du talar väl;
Ditt tal kan väl ha sitt skäl.
Men det går så gemenlig till,
Att hvar man god råd gifva vill
När han sjelf lefver karsk och sund.
Jag har ock väl lefvat den stund,
Att jag har tort svära uppå
Jag skulle ej sådana tankar få.
Nu har det modet fått en ända:
Gudarne kunna snart omvända,
När de vilja, en menniskas sinne;
Det kan jag väl hos mig förnimma.

Felix.

Jag orkar ej höra sådana ord:
Ditt lösa sinne hafver det gjort.
Tag exempel af märklige män
Och vänd med sådan flärd igen.

Pyramus.

Ditt samvet skall mitt vittne vara:
Jag plägar ej med flärder fara.
Märklige män finner man ock,
Som älskog hafva brukat nog:
Julius, Alexander och Hannibal,
Som voro stadde i höga kall.

Felix.

Ja, käre broder, hvad hjelper det?
Krigsmän bruka krigsmäns sed.

Pyramus.

Det är väl så i flera stånd.
Virgilius var en märkelig man;
Han lät sig högt på muren vinna
Uti en korg utaf en qvinna,
Ändock hon honom svek och bedrog;
Sådan' exempel finner man nog.

Felix.

Derpå jag vill snart svara dig.
Poeter hafva sitt sätt för sig:
De vilja ett lustigt lefverne föra;
Oss tjenar ej strax efter göra.

Pyramus.

Än de vise Philosophi?
De ha ej varit för älskog fri.
Aristoteles, den höglärde man,
Ho har varit så lärd som han?
Hvem kan om dygd sådan lärdom gifva,
Som han ej i sin ethica månde beskrifva?
Af älskog blef han dock så vill,
Att han tillät och stadde till
En qvinna sig med betsel regera,
Det han ock måste på ryggen bära;
Hon sporrhögg honom ock derofvanpå;
Deraf kan man lättelig förstå,
Hvad kraft som uti kärleken är.

Felix.

Ack tig, ack tig, min broder kär!
Aristoteles var ingen adelsman:
Philosophus vis och klok var han,
Intet annat än sina böcker rörde;
Lättjan honom till älskog förde.
Hade han sig öfvat i kamp och jagt,
Ingen älskog hade fått öfver honom makt.

Pyramus.

Kämpar drifva älskog äfven så väl:
Mitt tal vill jag bestå med skäl.
Hercules var en sådana man,
Att ingen fanns så stark som han.

Han lade harnesk och svärdet nid;
För älskog tog han rocken vid,
Han fattade tenen med sin hand;
Som en qvinna satt han och spann.
Han smyckade sin finger med perlor och gull:
Det gjorde han allt för qvinnor skull.
Summa: det är ingen i verlden till,
Vare så stolt som han vill,
Som icke vet hvad älskog är.

Felix.

Det kan vara, min broder kär,
Efter jag hörer dig tyckas så:
Men jag förstår mig der intet på.
Dock, att vi må ända vårt tal,
Säg, huru kommer dig detta qval?
Hafver du någon qvinna kär,
Efter du så brinnande är?
Dölj det icke för mig;
Om jag ock kunde hjelpa dig.

Pyramus.

Nog ville jag det uppenbara,
Visste jag du ville trogen vara;
Ty ingen ringa person det är,
Den jag så häftigt hafver kär.

Felix.

Ingen fröken det vara må?

Pyramus.

Jo! hvilken bad dig hitta på?

Felix.

Icke *Tisbe*, jag beder dig?

Pyramus.

Gud nåde mig så visserlig!

Felix.

Hå, det är hög krubba åt lågan häst;
En riker värd, en fattig gäst.
Om du kunde dig rätt förstå,

Du skulle icke ens tänka derpå:
Ty det är alltsammans fåfängt.

Pyramus.

Ja, jag har ofta derom tänkt
Och lagt min högsta flit derpå,
Att jag kunde dermed afstå.
Men det vill intet hjelpa mig:
Ty jag brinner så jemmerlig.
Derför måste du godt råd mig gifva,
Om du vill hafva mig i lifve.

Felix.

Jag vet, det må icke lifvet gälla.

Pyramus.

Jo, broder, visste du kärleks välde!
Jag svär att jag dör visserlig,
Om du icke vill hjelpa mig.

Felix.

Förr hade jag trott jorden skulle brista,
Och firmamenten sina krafter mista,
Förr än du skulle få det sinne,
Att du ville dö för någon qvinna.
Du månde ju alltid för dem vika;
Qvinnor och ormar de voro sig lika.
Af Venere äst du visst upptänd:
Hon har de pilar till dig sändt.
Kanske det i dag händer dig,
Det kan i morgon hända mig.
Thy skall jag hjelpa dig i denna nöd,
Skulle jag än deröfver lida död;
Ty du äst min broder så kär,
Som den kärast i verlden är.
Thy gifver jag dig min hand deruppå,
Att jag skall troliga med dig stå.

Pyramus.

Ack, broder, huru kan jag tacka dig
För den trohet du lofvar mig?
Vill Gud denna saken vända
Omsider till en lyckelig ända,
Jag skall dina mödor väl betala.

Felix.

Ack, broder, hvad vill derom tala?
Jag är bevågen utan lön
I denna sak att höra din bön,
Och vill dig först det rådet gifva
Att du skall kärliga henne tillskrifva,
Det vänligaste och kärligaste du förmå.
Brefvet skall hon väl hemlig få.
Amatus, hennes dräng, är min frände;
Med honom vill jag brefvet sända:
Han skall budet visst frambära,
Om jag än skulle honom något förära.

Pyramus.

Gud signe dig, hjertans broder, för det;
Vill du ock hjelpa mig dikta med?

Felix.

Den sysslan jag aldrig gjorde förr;
Man skall allt försöka förr än man dör.
Skrif man här och låt mig si:
Kan jag något förbättra deri,
Dertill vill jag gerna göra min flit
Och skynda mig straxt med brefvet dit.
Vi vilja i din kammar gå;
Der kunna vi bäst rolighet få,
Efter du intet öfvad är.

Pyramus.

Då är du nog klok, min broder kär;
Derföre vi ingånga vill,
Kom straxt, slå dörren till.

Den komiska dialogen, i allmänhet slippri dock åtminstone ett ställe som kan meddelas, så ket lyckligare som den föres mellan de två den personagerna i komedien, Jarib och Holfred. Båd föresatt sig att förstöra de båda älskandes lycl af personlig ovilja mot dem utan af helt oege begär att göra allt ondt de förmå. Denna lill förefaller mig i sin art ypperlig, synnerligen sc

ıuru pass goda vänner de elaka varelserna sins-
voro.

Jarib.

Hopp, lustig och glad af hjertans grund
Är jag förvisst så margelund':
Det jag allt efter mitt behag:
Nu har jag kommit min sak i lag.
Dertill har Holfred hulpit mig,
Hon är min syster visserlig.
Jag lofvade henne i denna natt
Att skänka och bära en väldig skatt:
Den har jag lagt i detta horn;
Den skall hon hafva, mitt hjertekorn.
Thy bultar jag på hennes dörr:
Holfred, min syster, kom här för!
Jag hoppas, blifver hon mig var,
Hon skall sig skynda och vara snar.

Holfred.

Herr Jarib, hvi kommer J så brådt,
Hafver saken lycklig gått?
Blef Pyramus jägare slagen ihjäl?

Jarib.

Nej, syster, det var ej så väl.
Dock gick det likväl lyckligt till;
Det jag dig berätta vill.
Bonaventura, känner du den?

Holfred.

Han var min synnerlige gode vän,
Det skulle ju han saken drifva;
Han månde mig två ungerska gyllen gifva.

Jarib.

Ehuru han nu dref den sak,
Allt fick han skam uppå sin bak,
Vakten slog honom genast ihjäl.

Holfred.

Mig tycktes det var intet väl.

Jarib.

Sörjer din säck, när illa går,
Än du nu ett munslag får.

Holfred.

Nej, nej. Herr Jarib, icke så!
J skolen min mening rätt förstå.
Mig tyckes att det illa var,
Efter han var en tapper kar:
Han kunde mången med sig
Draga till helvetes visserlig.

Jarib.

Ja, det kunde väl vara så;
Men jag hoppas jag skall väl få
Till helvetes väl få ett par dertill.

Holfred.

Då går det rätt som jag vill;
Men säger: hvar skola J dem få?

Jarib.

De som månde honom ihjälslå,
De hålla nu på och dölja sig;
Men de skola få skam, tro du mig.
Du skall låta fogden förstå
Hvar de ligga hemliga i en vrå.
Om lörderdag vill jag laga så,
Att man skall hufvudet af dem slå.
Jag tager så gerna tre som en;
Eller huru, Holfred, goda vän?
Jag tänker jag vill laga så,
Jag kan ett par till morgons få.

Holfred.

Hå, det vore lustelig:
När illa går, gläder jag mig.

Jarib.

Ja, Pyramus och Tisbe sade så, —
Tro du mig, jag lydde uppå —
Att de på stan emot morgonstund
Skola mötas i Rosenlund.

Jag vet att Tisbe kommer för:
Vet du hvad jag då gör?

Holfred.

Nej, herr Jarib! säger man!

Jarib.

Då vill jag hastelig komma fram
Och Tisbes ögon förblinda så,
Att hon ej annars skall förstå,
Än att jag skall lejon vara.
Thy skall hon straxt i samma fara
Löpa bort till skogs och rädas för mig,
Sin slöja släppa efter sig:
Den vill jag bloda öfverall.
Derefter Pyramus komma skall.
När han får den slöjan se
Får han först ett hjertans ve:
Straxt att dö är hans begär
För Tisbes skull, sin hjertans kär.
Straxt tager han sitt svärd ell' knif
Och gör en ända med sitt lif.

Holfred.

Faningen, ville det så gå!

Jarib.

Tvifla må du der intet uppå.
Men det jag lofvade dig
Det har jag burit hit med mig,
Ett liggande-fä i detta horn;
Det skall du hafva, mitt hjertekorn.
Du skall ock gömma det fullgrannt,
Som det vore din yppersta pant;
Ty det är fullt med ungerskt guld.

Holfred.

Jarib, nu är jag fröjdefull!

Jarib.

Lyster dig dansa, min hjertans kär?

Holfred.

Dertill har jag rätt stort begär,
Och gerna vill jag i dansen träda;
Min gode herr Jarib, här måste J qväda.

Jarib (sjunger).

Käringen skulle till helvetet fara;
Ty hon både red och rände.
När hon kom till helvetet fram,
Der mötte hon en sin frände.
En liten djefvul, han satt och gret:
Jag ville den käringen komme ej hit,
Ty hon är värre än fanden.

Holfred.

Tvi din böfvel för visa du qvad;
Jag ångrar att jag dig qväda bad.

Jarib.

Du svarar som en säck för dig.

Holfred.

Hvilken bad dig qväda om mig?

Jarib.

Holfred, gack nu genast hän!
Kanske jag kommer väl snart igen
Och vill åter något bruka dig.

Holfred.

Jag skall aldrig försumma mig.
Ju värre det går, ju hellre jag ser:
Åt skada mitt hjerta alltid ler.
Adé, herr Jarib, jag går nu in.

Jarib.

Fall ihjäl, kära syster min!

Holfred.

Nu gick han bort, mitt hjertekorn.
Hvad tro här är i detta horn?
Tungt är det hvad det är i;
Jag vill lösa upp och si. —
Trå vare dig med ditt liggande-fä

Och all din slägt till nionde knä!
Jag trodde det skulle vara gull:
Nu ligger hornet med torndyflar full.
Aldrig skall jag ditt ärende gå,
Efter du mig fixerar så:
Jag skall hellre spinna för födan min,
Än oftare löpa ärenden din. —
Det är sannt: jag kommer en ting i håg;
Det måste jag beställa ock.
Min älsklige vän, vår granne Dan
Lofvade komma till mig på stan.
Thy måste jag god råd finna uppå,
Huru jag skall komma min bonde ifrå.
Jag plägar väl lura honom förr
Och stänga så tappert igen vår dörr;
Derför vill jag nu ingå:
Låt se hvad råd vi kunna finna uppå.

Komedien Tisbe uppfördes, enligt en anteckning på manuskriptet, första gången i Arboga år 1610, andra gången i Carlstad 1615, tredje gången i Upsala 1626.

Johannes Messenius.

Den beryktade *Johannes Messenius* var den flitigaste af alla dramatiska författare från denna tid. Messenius var född 1579 nära Vadstena, blef helt ung af några jesuiter hemligen bortförd från fäderneslandet och uppfostrad i ett af deras kollegier i Polen, der han inhemtade en så grundlig lärdom, att han erhöll fil. doktors diplom i Ingolstadt 1606, och kröntes till Poëta Cæsareus i Prag samma år. Efter sexton års frånvaro till Sverge återkommen, utnämndes han 1609 till juris professor i Upsala; men då han snart inveckla des i en häftig tvist med professor Johan Rudbeckius och flera andra embetsbröder, blef han kallad till Stockholm och erhöll, 1613, vården öfver riksarkivet, hvarefter han följande år nämndes till assessor i hofrätten. Anklagad för delaktighet i det polska partiets stämplingar, blef han med hustru och

barn dömd till lifstids fängelse 1616. Han inneslöts då på Kajaneborgs slott, och flyttades genom drottning Christinas mildhet till ett lindrigare fängelse i Uleåborg 1635, der han afled 1637.

Vi sysselsätta oss här icke med andra arbeten af Messenius än de dramatiska. Hans plan hade varit att författa hela svenska historien i femtio komedier och tragedier, men han kom ej att utföra flera än sex. Dessa fordom mycket omtyckta och lästa stycken äro: Disa, comoedia; Svanhvita, comoedia; Signil, tragoedia; Blanka Märeta, tragoedia; Christmanna comoedia; Gustaf I:s comoedia.

Messenius hade sålunda samma syfte som Shakespear i England kort förut så lyckligt hade uppnått, att bilda ett slags dramatiskt epos af sitt fäderneslands historia, och i anseende till formen tyckes han hafva valt tyskarnes Hans Sachs till sin förebild; dock kan han icke i dramatisk förtjenst på minsta sätt jemföras med någondera af dessa snillrika män. Det djup, den universalitet, den dramatiska skarpblick och rikt omvexlande karaktersteckning, som utmärker den stora engelska dramaturgen, söker man förgäfves hos den svenska rimmaren: och lika så litet eger han af den naiva originalitet, det egna fantastiska och poetiska allvar, som ger ett så innerligt värde åt den nürnbergska mästarsångarens skådespel. Messenii dramer, indelade i fem akter, alla försedda med en så kallad Lustig Person, utan iakttagande af tidens, rummets eller handlingens enhet, äro högst platta, prosaiska, trögt framskridande och tråkiga, der skalden hvart ögonblick, i sina tunga, ogrammatikaliskt konstruerade knittelverser, faller ur kostymen och sårar det skickliga, icke i följd af humoristiskt egensinne utan af ren oförmåga och bristande talang. Då för öfrigt dessa lustiga tragedier och ynkliga komedier äfven äro utan all sanning i afseende på tidens seder och bruk, hvilka naturligtvis icke kunde framställas af

de all individualitet saknande personager, som hålla tal i dessa skådespel, måste man förundra sig öfver den lycka de på sin tid gjorde, om man ej erinrade sig att allt som tillhörer ett folks historia, måste på detta folk göra den kraftigaste verkan, då det i ett slags konstform framställes, helst om tillika, såsom här var fallet, det allmänna tänkesättet i anseende till rikets grannar finner sig smickradt. Det enda poetiska i dessa skådespel äro de sånger, hvilka här och der förekomma; men det är längesedan bevisadt att dessa icke tillhöra Messenius.

Ännu obetydligare än Messenius äro hans imitatörer, sonen Arnold Johan Messenius, Prytz, Brask och andra *).

Jakob Pehrsson Chronander.

Märkvärdigare är Jakob Pehrsson Chronander. Han var född i Westergöthland och dog som borgmästare i Visby och landsdomare öfver Gotland. Han hade den öfvertygelsen, säger han, att «ljufliga komediers uppdiktande är en gammal och loflig plägsed, hvilken en part mena att de berömliga Athenienser hafva först uppfunnit, det ock sedan många förnämliga filosofi hafva efterföljt, sig dermed ett odödligt namn förvärfvandes. Der till med förer höflig komedia ej ringa nyttighet med sig: ty hon är intet annat än en afmålning, hvilken oss föreställer huru uti verlden tillgår, hvaraf vi kunna menniskornas lefverne lika såsom uti en spegel beskåda, alltså derigenom ransaka oss sjelfva och ej sällan vakta oss för tillstundande olyckor. Hennes nyttighet består ock derutinnan, att af komediers spelande korrigeras och rättas ohöfliga och bondaktiga seder både uti åthäfvor, affekter och tal, hvilket ej är en ringa nyttighet». Chronander tyckte derföre «lofligt vara sitt ringa ingenium

*) Se Hammarsköld: sidd. 61 ff. samt Biogr. Lex. IX: 295 ff.

uti samma öfning pröfva» och författade derföre tvenne skådespel, uti hvilka han icke valde hvarken något bibliskt eller historiskt ämne, utan uppfann det till alla delar sjelf. Det ena kallas: «Surge eller Flit och Öflitighets Skådespegel»; det andra «Bele-Snack eller en ny Comoedia, innehållande om Giftermål och Frieri åtskilliga lustiga discurser och domar».

I den förstnämnda af dessa komedier har det varit skaldens afsigt att visa lättjans skadliga följder så för jordbrukare som för studerande personer: derföre blifva de af Negligentias löften förförda bönder, på slutet, af stadstjenarne kastade i häktet, och den henne tillgifna studenten Circejus utarmad och föraktad; hvaremot Diligentias älskare Palladius lagerkrönes af Apollo och förmäles skenbarligen med Metaphysica. Stycket är indeladt i sju akter, vid hvilkas slut chorus alltid sjunger några latinska verser och mellan hvilka dessutom spelas några mellanakter, eller, såsom de här kallas, «Facetiæ intercalares». Kännaren skall snart upptäcka att vår auktor velat, i anseende till inrättningen af sina dramer, hafva Aristophanes till sin förebild, hvadan här visserligen mycket händer och hufvudpersonens tillstånd betydligen förändras, dock utan att här träffas hvad man vanligen kallar dramatisk intrig. Likaså uppträda allegoriska personer, bland verkliga och lefvande, och flera händelser löpa bredvid sjelfva hufvudhändelsen, utan att på den något inflyta, fastän ledande till samma mål. Men Chronander hade på långt när icke det fantasiens djup och det rika snille, som erfordras för att med framgång träda i så väldiga fotspår. Hans uppfinning är föga sinnrik, framställningen utan qvickhet och, der den skulle vara skämtsam, af den mest råa och ohyfsade plumphet; diktionen trög, opoetisk och nedtyngd af ett allestädes otidigt anbragt och affekteradt lärdomsskryt, och knittelversen hvarken vårdad eller flytande, ehuru vid den må anmärkas såsom en egenhet, att Chronander

nderstundom i den har användt daktyliska rim, och att in i sin Bele-Snack stundom skall hafva afbrutit den ersificerade dialogen med obundet tal. — Men ej allenast i afseende på dessa nyheter i den yttre formen, utan även genom den friare, mera spelande andan i hela ompositionen, skulle man förväntat att Chronander — huru han ej var ibland dessa mäktiga snillen som göra ook — likväl på dramatikens utveckling i Sverge bort hafva haft ett mäktigt inflytande, i hänseende till den ärlek för den dramatiska formen, som utmärkte svenskarne på den tiden. — Chronanders «Surge eller Flit och Oflitighets Skådespegel» är tryckt i Åbo 1647, Bele-Snack dersammastädes 1649 *).

Under tiden hade en helt annan smak blifvit rådande vid hofvet och i de förnämares kretsar, hvarigenom den egentliga dramatiska konsten trängdes undan ör att slutligen instängas inom gymnasiernas och skolornas murar, hvaraf följden blef att den ej kunde vinna någon fulländning, utan tvärtom ännu mera urartade till ett platt rimmadt pedanteri. Ty onekligt är att ingen art af skaldekonst fordrar i så hög grad som dramatiken en menniskokännedom, hvilken endast i ett högre, mera verksamt lif kan förvärfvas. Den äldre mera egentliga ramatiken undanträngdes vid hofvets fester af de från England och Tyskland införda så kallade Masker och Wirthschafter, som i Sverge kallades Balletter och Upptåg. Drottning Christinas praktlust fann i dessa festivitetsskådespel en riklig näring. De infördes först medelst en ballett på franska — «Le Ballet des Plaisirs de la Vie des Enfans sans Soucy, danzé deuant Sa M. la Royne de Suède à Stockholm 1638» — och denna imi-

*) Hammarsköld, sid. 66 ff.

stolo Zeno's tid: nemligen såsom en skelettartad teckning för att sammanhålla musikens alla verl hvilka medelst praktfulla dekorationer och skifta ändringar förstärktes, men utan bestämd intrig « matisk handling i sjelfva den poetiska kompo: Denna är också den osjelfständigaste af Stjeı balletter och i följd deraf den med minsta finhet vårdnad utförda, ehuru vissa delar ega en in skönhet. Det är anmärkningsvärdt, att Stjern denna ballett emot sin vana brukar rimmade ı versformer, hvaraf han måhända torde hafva känt svärad. De båda andra balletterna äro intet a hvad man i England vid den tiden kallade Maske fångne Cupido» och «Freds Afl.» Af dessa är d« enligt Hammarskölds omdöme, ett beundransvä sterstycke. Så förtjenar den högt beröm, säge: marsköld, icke allenast för dess rika mångfald tika tekniska former, hvilka i densamma blifvit : med ett förvånande fint sinne för deras inre be utan äfven för den rena plastiska objektivitet, : märker detta lyriska konstverk: för den dramati

Detta slags skådespel, balletterna, införda af drottning Christina, fortforo ända intill början af 18:de seklet att älskas af hofvet och de förnäma, så att till och med den förutnämnda allmänt omtyckta komedien Disa af Messenius, hvilken för folket uppfördes i sitt ursprungliga skick, för hofvets räkning omskapades till en ballett. Bland arbeten af detta slag, som blifvit författade under senare hälften af 17:de eller första början af 18:de seklet, må nämnas: «Lyckopris på Konung Carl XI:s födelsedag» af Isak Björk. Detta i herdestil och romantiska versformer författade stycke utmärker sig genom en sammanhängande komposition och flera ganska lyckliga ställen, till hvilka man likväl icke får räkna sonnetterna, öfver hvilkas konstiga teknik författaren icke egde något välde. — Samma Björk har äfven författat en annan ballett: «Ärans oförvissneliga och lagerlikt grönskande Linder», ett slags täflingsskrift med en annan i ska ändamål sammansatt ballett: «Sång- och Fägnegudinnornas nyligen uppslagne tjäll under den store Atles blomstrande Lind på den Svenske Parnasso i Nordanlund», hvilket skådespel, indeladt i tre akter, författadt af Daniel Wallenius, uppfördes till firande af grefve Lindskölds namnsdag och är tillegnadt denne herre. — «Ballet med sång, i följe af H. M. Enkedrottningens befallning föreställd», blef satt i musik af kapellmästaren Andreas Düben. Den sista kompositionen af detta slag lärer vara: Glädjespel och Äresång på den stora och lyckliga Carols dag, anstäldt af grefve Stenbock», uppfördt i konung Carl XII:s vinterqvarter vid Lais slott.

Af den vidlyftiga titeln på en af dessa balletter inhemtar man, att det redan så tidigt som år 1701 fanns en så kallad komedi-sal på kongl. slottet i Stockholm, och af dedikationen framför balletten «Lyckopris», hvilken är undertecknad: «*Den Svenska Theatern*», kan man draga den slutsats, att det gifvits ett slags ordentligen organiseradt skådespelarsällskap, hvarvid likväl är oaf-

gjordt huruvida detta sällskap idkade skådespelskonsten såsom ett uteslutande yrke, eller om det var sammansatt af amatörer. Detta sällskap uppförde emellertid endast dylika lyriska festivitetsstycken, inga ordentliga tragiska eller komiska skådespel, för hvilka smaken, under perioden närmast efter drottning Christina, alldeles tyckes hafva försvunnit hos den större allmänheten, som måtte hafva ansett dem blott såsom skolastiska öfningar. Att så varit tyckes man kunna sluta deraf, att de få stycken af en mera sträng dramatisk observans, hvilka under denna tid författades, leda sitt ursprung från skolmän och blifvit af studerande agerade. Dessa skådespel, som ansluta sig till de gamla bibliska dramerna, äro af den beskaffenhet, att de föga förtjena ihågkommas*).

Urban Hiärne.

Vi hafva dock ett minnesmärke af svensk dramatik från medlet af 1600-talet, som jag icke får förbigå, nemligen *Urban Hiärnes* tragedi *Rosimunda*. Hiärne var född i Ingermanland 1641 och gjorde sina studier i Dorpat, Strengnäs och Upsala. Under sin vistelse såsom student på sistnämnda ställe, vid några och tjugu års ålder, skref han nyssnämnda för sin tid berömda skådespel. Fabeln behandlar den bekanta historiska tilldragelsen med Longobarderkonungen Alboin, som genom sin gemål Rosimundas tillskyndelse dödades, derföre att han i dryckenskaps öfvermod tvungit henne att dricka vin ur hennes faders hufvudskål, som Alboin låtit åt sig inrätta till ett dryckeskäril. Ur strängt esthetisk synpunkt eger detta skådespel föga värde, ur litteraturhistorisk större. Det bevisar bland annat att det svenska skådespelet då — det var i början af 1660-talet — hade befriat sig, dels i följd af bekantskapen med främmande länders theatrar, dels genom Stjernhjelms exempel, från den gamla knittel-

*) Hammarsköld, sid. 101, 102.

versens ok, utan att ännu hafva trädt under alexandrinens. Dialogen har, såsom hos spaniorerna, till en del rent lyriska versmått. En särskild märkvärdighet har detta skådespel derigenom att det första gången uppfördes i närvaro af konung Carl XI på Upsala slott och att det då speltes af ynglingar, bland hvilka några vunnit historisk märkvärdighet. Titelrolen, drottning Rosamundas, utfördes af Anders Wolimhaus, sedermera grefve Lejonstedt, Nemesis (prologen och epilogen) af Jacob Wolimhaus, sedermera grefve Gyllenborg, en annan hufudrol af författaren sjelf, åter en annan af Samuel Columbus.

Först på 1730-talet uppstod en egentlig svensk theater. Om den dramatiska konstens första öden på denna tid yttrar i sina handskrifna anteckningar kammarherren baron Gustaf Ehrensvärd, som var direktör för spektaklerna under första åren af konung Gustaf III:s regering:

«Ifrån 1730-talet», säger Ehrensvärd, «daterar sig svenska snillets blomning. Grefve Carl Gyllenborg, vår förste Mæcenas, var sjelf auktor och uppmuntrade vetenskaperna. Det följande decennium utgjorde i detta seende Sverges vackraste tidehvarf. De som ännu i vår tid lysa, fingo i sin uppfostran. Grefve Carl Gyllenborg skref sjelf komedier, såsom «Den svenska Sprätthöken». Riksrådet Wrangel skref äfven tragedier och hade författat «Prinsessan Svanhvita». Dalin hade då sitt lysande tidehvarf, mera lycklig än då han sedermera vid ett ungt hof nyttjades mer att roa än att tjena. Hans «Svenska Friheten» var den första svenska episka dikt och är ännu oöfverträffad. I theaterpjeser var han mindre lycklig. Men vi hade öfversättningar från Voltaire, Racine, Molière, Holberg. En svensk theater inrättades, som gaf representationer två gånger i veckan. Man såg der tragedier, komedier, balleter med harlekinader och lindanseri. Det bevistades af hofvet. Smaken för theatern var så allmän, att ungdom af den förnämsta adeln församlade sig för att spela än fransyska än svenska pjeser äfven för hofvet och allmänheten. Med Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika ändrades detta. Det unga hofvet älskade fransyska theatern. En fransk theatertrupp införskrefs, som spelte i början på entreprenad, sedermera för hofvets räkning. Den svenska theatern gick och vandrade i landsorten. Smaken för det fransyska blef allmän. Blef det någonsin i större sällskap fråga

hadde en hög grad af fulländning, åtminstone hv
går den sceniska utöfningen. Den reguliera
theater, hvars stiftelse Ehrensvärd i början af ny
rade stycke omtalar, inrättades af kammarherr
Olthoff och öppnades i Oktober månad år 17
Carl Gyllenborgs komedi «Svenska Sprätthöken»
net till denna komedi är hemtadt ur en fran
Le Français à Londres och Gyllenborg författa
till en epilog af samma förtjenst, som i allmän
märker denne herres poemer. Redan detta förn
utmärkte den karakter, som af vår dramatik ant
som blifvit framkallad till en väsendtlig del de
att redan förut franska skådespel på hofvet up
Man fann ock så mycket behag i detta slags n
flera personer, äfven af den förnämsta klassen,
angeläget vara att förse skådeplatsen dels me
nella, dels med öfversatta theaterstycken. Några
härröra från vissa äfven i annat afseende i vår vit
historia bekanta personer.

Redan innan den ordentliga theaterns öpp
Stockholm hade man, till förmån för ett under
ren Seijerlings inseende kringvandrande tyskt sk

a theaterförfattarne blefvo så uteslutande mönster, att an icke försmådde att på svenska scenen upptaga stycn äfven af de mest medelmåttiga bland dem. Bland versättare för theatern må nämnas: Christopher Knöpl, som öfversatt Pradon's Regulus; Gabriel Boding orneilles Cid); Peter Lindal (åtskilliga franska och lländska komedier); Öhrvall, Rothman, Flintberg, msell Sophia Holmstedt m. fl. *).

Bland Holbergs komedier öfversattes från år 1729 1779 följande: Den politiska Kannstöparen 1729; ister Gerdt Westphaler 1737; Jean de France 1744; n Ranudo de Colibrados 1745; Jeppe på Berget 1746: smus Berg 1756; Hasenskräck eller Storskrytarn 1756; n pantsatte Bondedrängen 1759; Kildereisen 1779; ıskeraden samma år. De flesta af dessa öfversättnin r äro tryckta i landsortsstäder. — Bland öfversättnin r från andra författare, vid samma tid utkomna, må, m de ofvan nämnda, anföras «Le Festin de Pierre er det straffade öfverdådet», af Molière, öfversättning, 39, och Macchabeerna af de la Motte, öfversättning Knöppel 1746.

Först med Carl Gyllenborgs «Den Svenska Sprättken» erhöll svenska skådebanan en original-komedi i dern mening. Också ansågs detta arbete af samtiden ı de närmast efterlefvande för epokgörande. Denna sta regelbundna svenska komedi spelades, såsom sagdt för första gången på den af von Olthoff inrättade a svenska theatern år 1737. Idén är hemtad från fransk komedi, men handlingen är lokaliserad i Sverge ı för öfrigt sjelfständigt behandlad.

En ung ädling, grefve Hurtig, hemkommer efter längre vistelse i Paris till sitt enfaldiga fädernesland, allt är föremål för hans förakt, och der han sjelf väcka uppseende genom ett ytterligt iakttagande af

*) Hammarsköld, sid. 201, 202.

franska moder och franska umgängesseder. Han gör sig derigenom löjlig för somliga och förhatlig för andra, men inbillar sig under tiden, såsom ett mönster af manlig fullkomlighet, hafva gjort ett oemotståndligt intryck på en ung, rik och vacker enka, som han beslutar att hedra med anbudet af sin hand. Nämnda enka är emellertid skäligen blind för den parisiska sprättens inbillade älskvärdhet, så att, huru komediens temligen omvexlande, men tillika temligen obetydliga och hvardagliga intrig vänder sig, grefve Hurtig till sin stora öfverraskning erhåller en korg, och enkan förlofvar sig med en allvarsam landtbrukande baron, som icke erhållit någon pariser-uppfostran. Grefve Hurtig, såsom en man af verld, finner att han gått vilse väg, men fäller icke modet, utan vänder sig med sin ömma låga till den nyssnämnde baronens syster, en humoristisk flicka, som mottager hans hand med vilkor, att hon får göra om hans franska uppfostran och förvandla honom till en svensk man igen. Sådan är den hufvudsakliga uppränningen, episodiska drag lemnade å sido. Grefve Hurtig synes här representera den gamla adeln, baronen den nya väluppfostrade noblessen, till hvilken författaren sjelf hörde; äfven den råa, på den tiden ymnigt uppkommande landtjunkaradeln, som härstammade från frälseinspektorer och deras gelikar, har här sin representant i en tölpaktig, egenkär, stenrik patron från landsbygden, som rest upp till Stockholm för att fria till den unga enkan, styckets hjeltinna, men slutligen får låta sig nöja med hennes kammarpiga, som i folkseder verkligen är honom öfverlägsen. Författaren säger sjelf i företalet till denna komedi, att hans enda uppsåt varit att roa «och att, utan väldughet, med rätta färger afmåla tvenne dessa tiders galenskaper, som löpa snörrätt emot hvarandra». Med dessa två motsatser menar han tvifvelsutan den franska öfverförfiningen hos den gamla högadeln och råheten hos den lägre landtadeln, mellan

hvilka han vill ställa, såsom ett idealiskt medium, den allvarliga bildningen hos den nya embetsmanna-noblessen, hvilken hans egen familj tillhörde.

Uppfinningen liksom utförandet påminner i många afseenden om Molière och i synnerhet Holberg. Dialogen, i allmänhet liflig i de rent komiska scenerna, lider dock af en viss naiv vulgaritet, för att ej rent ut säga råhet, som ger oss en föga gynnande föreställning om umgängestonen inom de högre klasserna på den tiden. Till ett prof må här anföras ett stycke ur andra aktens fjerde scen, der grefve Hurtig, åtföljd af sin kusin och rival, baron Stadig, uppvaktar sin utkorade fru Lotta, der han äfven träffar baron Stadigs syster, fröken Sofia, som grefven ännu icke sett och hvars namn han ej känner, men af hvars skönhet han genast betages. Visiten gällde väl egentligen den unga enkan, men grefven kan ej försumma att om möjligt göra en ny eröfring, och står obeslutsam hvilkendera af de två damerna han först bör adressera sig till. I förväg bör nämnas, att grefven förut gifvit baronen förtroende om sin kärlek till den vackra frun och sina grundade förhoppningar att se den belönad.

Baron Stadig. Se huru tvehogse han nu står hvem han skall bevärdiga med sin kärlek, antingen fru Lotta eller min syster! A la mode de Paris, min sann!

Fru Lotta. Hvad felas honom? Grefve, grefve —

Grefve Hurtig. Åh, min skönaste fru, fägnaden att se er betog mig så — så — — (kastar emellertid ögonen oförmärkt till fröken Sofia). Men à propos, jag skall säga er en lustig passage, tänk, min nådiga fru, jag hafver nu den äran att här presentera i denna helt och hållet svenska kavaljeren tillika min kusin och min rival; han har haft det nöjet att se er en gång i en visit, säger han. J har segrat öfver honom, utan att J det vet; han har, stackars gosse, länge sökt tillfälle att få berätta er sådant, och jag är så charitable att nu förskaffa honom detsamma.

Fru Lotta. Min sann, grefve —

Grefve Hurtig. Han ser enfaldig och blyg ut, men de säga, att i stillaste vatten gå tjockaste fiskarne: han är med allt det mycket farlig, mycket farlig; han har, på min ära, hotat att vilja sticka ut mig hos er. Tänk, min fru, är jag icke i stor fara? ha, ha . . . .

Fru Lotta. Allt skämt är inte anständigt, grefve; vet att ert nu går för långt.

Baron Stadig. Min nådiga fru, hans skämt går ut på mig, jag har det förtjent, och han säger rena sanningen under sitt löje. Jag har inte kunnat dölja mina hjertans tankar: jag har bekänt för honom, det jag aldrig sett något så fullkomligt som er person, och han har hört både min förundran och harm, då han berättade sig hafva den lyckan att vara älskad af er.

Fru Lotta. Hvad, grefve, törs ni — —?

Grefve Hurtig. Ej, hvad är det mer? J är ett förnämt fruntimmer, jag är ej af ringare härkomst; J är rik, jag är förmögen; J är enka, jag är ungkarl; J är nitton år gammal, jag har just fyllt mina fyra och tjugo; J är skön, jag är angenäm. (Vänder sig till spegeln och beser sig sjelf, samt lagar sin toupé till rätta.) Vi äro skapade för hvarandra, vi älska hvarandra, hvarföre skall allt sådant hållas hemligt?

Fru Lotta. Gör er inte så säker, grefve Hurtig; fruntimmer äro föränderliga, och om det så vore att jag hade någon god tanka för er, vill jag inte att det just skall blåsas ut heller: jag älskar tystlåtenhet.

Grefve Hurtig. Ej, min fru, hvad nämnde J der? Tystlåtenhet? Fy hvad osmaklig ragoût gör den och kärlek tillhopa!

Fröken Sofia. Fru Lotta, J kommer inte ihåg att grefven lärer vara nyss kommen från Frankrike; der har han lärt att förställa sig som vore han kär, samt att söka fruntimmers gunst endast till att kunna berömma sig deraf. Han lärer anse kärleken ej annat än såsom ett skämt och ett gyckleri, hvaruti den som bäst kan bedraga och förvända synen på folk är den fullkomligaste mästaren. Men förlåt mig, min grefve, att jag, fastän okänd af er, tar den friheten att berätta er, att det hos oss i Sverige och ibland beskedligt folk går annorlunda till: vi visa i vår kärlek, så väl som i allt vårt andra väsen, redlighet; vi älska endast i uppsåt att blifva älskade; vårt hjerta följer vår mun och vår hand; kärleken består hos oss uti en öfverensstämning af våra hjertans böjelser och intet uti en hoper krus först och skryt sedan.

Grefve Hurtig. Jag är lycklig, som får vara en så skön frökens écolier. Hvem skulle icke gerna vilja lära af en så vacker mun, huru man bör älska? Men, min sköna fru, om jag gjort åt min kusin här confidence af min lycka, så vet hon, qu'en amour un confident est nécessaire; jag har ock aldrig kunnat få en tystlåtnare än han, det är jag försäkrad om.

Baron Stadig. Jag lär veta att tiga för nådig fruns skull, ty hvad er beträffar, min kusin, så kom ihåg att allt, hvad J mig sagt, är skedt af skryt och uti ett mig alldeles påtrugadt förtroende.

Fru Lotta. J är, min sann, till berömmandes, herr grefve.

Grefve Hurtig. Parbleu, kusin, det är tid att du tager afsked. Hade du frequenterat le beau monde i Paris, så hade du längesedan kunnat märka

att fru Lotta är ledsen vid dina obehagliga diskurser. Tro mig, du generar henne och skulle gerna saknas i vårt sällskap.

Fru Lotta. Om vi kunna vara någon förutan, grefve, så är det inte baron Stadig.

Grefve Hurtig. Fy skam, min sköna fru, hvem plär vara så birrug? Men smått gnabb ökar kärleken, säga de, så gör ock korta frånvarelser, derföre vill jag vara så obligeant mot min kusin, att lemna honom fältet.

Fru Lotta. Akta er att han icke omsider slår er alldeles derutur, grefve.

Grefve Hurtig. Je l'en défie: han är så dum, att J lär snart ledsna vid honom, och då blifver jag dubbelt välkomnare, par ma foi.

När nu i trots af grefvens påstådda trygghet baronen verkligen slår honom ur brädet hos enkan, och han med sin ömma låga vändt sig i stället till fröken Sofia, så mottager hon den redan något modfällde pariserspråttens hand endast på följande vilkor, som utgöra en kritik af en dåtidens elegants klädedrägt och manér, och innehållas i dialogen i femte aktens fjerde scen: 1:o) Skall grefve Wilhelm Hurtig från denna dagen aldrig understå sig att komma till hofs eller något hederligt sällskap med sitt hår eller peruk uppknuten, som ville han rida till skjuts. 2:o) Skall grefve Hurtig låta kappsäcken ligga bakpå vagnen eller drängens sadel och låta kusken behålla piskan, utan att nu eller i framtiden binda någondera bak i sitt hår eller sin peruk, ej heller skall han förorsaka dyr tid i landet med det myckna mjölet, som han låter baka fast ofvan på hufvudet. 3:o) Skall grefven ej fördrista sig att bära lifvet på sin rock under armhålen eller med vida och uppstoppade rockskjört apa efter fruntimrens styfkjortlar «vid straff att straxt hafva förbrutit böxorna till mig, sin laggifta hustru». 4:o) Skall han ej bära böxor, med förlof sagdt, så trånga att han behöfver draga på sig dem med skohorn. 5:o) Skall han aldrig bära hvita strumpor utom när han åker i vagn och det ändå ej ofta, på det en olycklig åkommen fläck ej må komma hans friska ben i elakt omdöme. 6:o) Måste han ovägerligen befalla sin

skomakare att göra skor, som helt och hållet betäcka hans fot, och ej mer bära en ful och stygg sko samt en bar vrist till att vilja synas hafva en liten fot. 7:o) Förbjudes han alldeles att taga söljor ur remtygen på vagnar och spänna fast ytterst på tårna af sina skor. 8:o) Skall grefven bära så stor hatt, som kan täcka honom för regn och solsken och aldrig sätta den på ett öra. 9:o) Skall grefven icke gå och sprätta med benen, kasta sig på en länstol hvar han kommer in eller hvart ögonblick beskåda sig sjelf i spegeln. 10:o) Skall han icke i oträngda mål slunga in fransyska ord i sitt tal och sjunga stycken af franska visor, men särdeles blifver honom förbudet att bruka franska eder, såsom han ock måste lofva att ganska sparsamt svärja på svenska, samt att hvarken på franska eller svenska bruka mörka ordasätt eller double entendre, som likväl äro så tydliga och förstås så lätt, att ett blygsamt ansigte inte kan undvika att rodna vid deras åhörande. 11:o) Får grefven ingalunda vid alla tillfällen hårdt och tvärt tala om utländska moder, manér att lefva, sällskaper, konversationer och tidsfördrif och upphöja dem så högt, som han förringar allt hvad som svenskt är. 12:o) Förbjudas alla soupéer och kollationer, «der inte jag är med».

Denna komedi väckte på sin tid ett stort uppseende äfven genom de politiska allusioner, som den ansågs innebära. Man tolkade den såsom ett uttryck af den yngre adelns tänkesätt i afseende på den gamlas anspråk. Den gamla adeln och dess anhängare lära till och med hafva tagit saken rätt allvarsamt, så att enligt berättelse den lärde riksrådet Bonde lärer hafva fattat pennan för att vederlägga de åsigter, som denna komedi förmodades uttala, ehuru hans skrift aldrig blef utgifven. Det torde egentligen hafva varit en del af dialogen i femte aktens tredje scen, som väckt de gamla anspråksfulla familjernas förargelse. Dialogen försiggår mellan baron Stadig, fru Lotta och hennes far amiral

Enterfelt. Baron Stadig håller som bäst på att fria till den unga frun:

Fru Lotta. Erinra er, baron Stadig, att J heter Stadig och jag Enterfelt, att J är af en gammal och jag af en ung familj.

Baron Stadig. Jag erinrar mig, min sköna fru, att ni är af samma stånd som jag, och att en rätt så stor kung, ja kanske större, upphöjt er far dertill, som den, hvilken benådat min familj dermed; jag vet ock, att ingen utan sidvördnad för öfverheten, som är all heders källa, kan göra en skillnad mellan dessa och de förra tiders familjer. Hade alla tiders konungar här i Sverige lika magt att benåda deras undersåtare med hedersstånd, så kunna ock alla tiders familjer ej vara i olika anseende, utan att man tillika vill sätta ett större värde på den ena konungen än på den andra, hvilket vore en äfventyrlig förmätenhet. Det torde fuller så vara, att en eller annan kommit till denna förmån utan särdeles förtjenster, hvilket åtminstone icke händt vår hederlige gode gubbe, er far; men hur kunna vi vara försäkrade om att intet sådant äfven i fordna tider sig tilldragit? Min tanke är, skönaste fru Lotta, att när öfverheten med sin höga hand bekräftat någons hedersstånd, i samma ögonblick allt det framfarna bör glömmas och allenast den nye riddersmannens och dess efterkommandes följande uppförande, mandom och trohet göra dem mer eller mindre hedrade ibland oss; ja, min vackra fru, en väl och till rikets tjenst anlagd ungdom, ett redligt, uppriktigt och tappert väsende, ett vänligt och nöjsamt umgänge, jemte en oföränderlig kärlek för fäderneslandet, trohet och lydnad för öfverheten, gör i mitt tycke en fullkomligare adelsman än hundrade tusen anor. Den trägna ansökning, som jag nu ock gör hos er, min vackra fru Lotta, bör äfven öfvertyga er om att jag hafver samma tanka om fruntimret. Jag ser hos er alla de fullkomligheter, som böra pryda ert kön, och dem vördar och skattar jag mer än om J kunde nämna mors mormoder och så vidare, ända tillbaka till drottning Disa.

Amiral Enterfelt. Åh, rör aldrig denna förhatliga strängen, min Lotta. Er tunga, kära qvinfolk, leker gemenligen mest på denna såra tanden, som likväl måste alldeles uppryckas med alla dess djupa rötter, om eljest friheten skall ega bestånd, och här blifva någon enighet, samt den derpå grundade allas välgång. Jag vill säga dig, min Lotta: ingen kan förakta din familj, utan att antingen förakta din far, eller hans farfar, som var en ärlig redlig bonde; föraktar han din far, så låt honom visa i sin slägt någon, som med mera möda, fara samt ärlighet bragt sig upp i verlden än han: föraktar han den redlige bonden, som var din fars farfar, så måste han ock vara så onaturlig att förakta första upphofsmannen af sin egen familj, som inte lärer mer vara kommen ur himmelen än andra, och som lärer allrasist tillbaka nödvändigt hafva varit en god svensk bonde eller något dylikt.

Men, såsom jag sade, det hugnar mig att det är allenast J, qvinfolk, som löpa med slikt lappri: manfolken ha mera förstånd och billighet än så. —

För öfrigt må anmärkas att denna komedi är temligen lång (den utgör 122 sidor i 4:o), och att dialogen, der den är allvarsam, såsom i nyss upplästa stycke, är rätt långsläpig. Författarens satir öfver manien att sända unga män af adeln ut till Frankrike för att uppfostras, var fullkomligt tidsenlig och berättigad. Det är samma idé som man återfinner i Holbergs Jean de France. Denna plägsed bibehöll sig för öfrigt envist hos vår svenska aristokrati. Sin tids måhända störste aristokrat riksrådet grefve Axel Fersen skickade sin son till Frankrike att uppfostras. Detta exempel gaf tonen hos de högadliga ätterna och väckte slutligen den för öfrigt så franskt sinnade Gustaf III:s bekymmer. Hans långvariga vistelse vid universitetet i Upsala åren 1786 och 87 lärer hufvudsakligen hafva afsett att gifva ny glans åt detta lärosäte, och derigenom ditlocka de unga ädlingarne, hvilka äfven af konungen företrädesvis utmärktes *).

Öfriga dramatiska författare från denna period vill jag endast i korthet vidröra, då deras arbeten i allmänhet onekligen äro af ett ganska underordnadt värde och för länge sedan hemfallit åt en välförtjent glömska. Språket har hos de flesta författare från denna tid en så stor råhet, att den dramatiska dialogen redan af detta skäl är onjutbar för ett mera bildadt tidehvarf.

Anders Hesselius.

På 1740-talet, det decennium som af förra seklets män och bland dem Linné, ansågs för den svenska litteraturens «vackraste tidehvarf» **), uppträdde *Anders Hesselius*, en man som egde stort anseende hos sina samtida. Anders Hesselius, kallad Americanus, var född

*) Se Geijer, Gustavianska Papperen, IV: 163 ff.

**) Ehrensvärd, hos Geijer, Gustavianska Papperen, II: 78.

i Nord-Amerika, der fadren var pastor vid svenska församlingen i Pennsylvanien. Sedan fadren vunnit befordran i Sverge, kom sonen med honom hit öfver år 1724, och uppehöll sig i Upsala, der han gaf undervisning i engelska språket. «Denne Hesselius», säger Hammarsköld, «var den flitigaste bland våra vittra författare från 1740-talet. Först pröfvade han sin styrka i sällskap med Olof Celsius genom en satirisk-moralisk veckoskrift på vers: «Det Svenska Nitet», sedermera på egen hand, med ett annat rimmadt dagblad: «Den Svenska Sanningen». Derefter utgaf han under pseudonymen *Angantyr Heidriksson Vinlandsfarare* en stor mängd politiska poemer i anledning af dagens händelser: det längsta är en i lyrisk form affattad saga om Hildurs och Frodes gyllne tid och sälla frihetsår. Med herdinnan Hildur menas drottning Ulrika Eleonora; med herden Frode konung Fredrik. Således går denna föga djupa eller sinnrika uppfinning ytterst ut på en komplimang och kan i poetiskt afseende icke väga mycket. Dock är diktionen, ehuru lidande brist på concinnitet, icke alldeles utan liflighet. — Äfven vände han sin håg åt svenska theaterns riktande, och framgaf i ljuset: «Vänskap och Trohet i Döden eller den Indianska Prinsessan Zaletta, tragedia». Den skeppsbrutne kapten Falconer går, förtärd af hunger och elände, vilse i en skog på St. Domingo, och finnes der af den indianska prinsessan Zaletta, som förälskar sig i honom och önskar bereda hans räddning. Då hon derom talar med sin bror Ziccapinan och sin farbror Zachæes, skjuter denne senare, af harm upptänd, henne i bröstet med en pil, och till straff skjutes Zachæes af Ziccapinan. Dock dör ingendera, utan denna händelse blir just ett medel för Zaletta att beveka sin far konung Zalicto, att förena henne med Falconer. Detta förtretar Zalettas stjufmoder, som, sedan hon förgäfves sökt att genom trolleri förderfva det unga paret, lockar Falconer att gå utföre ett berg, som

utgjorde gränsskillnaden mot ett annat land. För den orsaken grips Falconer; men då han skall brännas, anländer en tolk, benämnd Indian-Will, och dödar den elaka stjufmodern, och Zaletta framträder för att lösa sin man från den ek, vid hvilken han blifvit bunden. Under detta komma Zachæes och Ziccapinan, och den förre ihjälslår Zaletta med en klubba. Då denna olyckshändelse blifver bekant för konung Zalicto, tager han lifvet af sig sjelf och Falconer utgjuter sig i långa jemmerrop. — Denna högst oredigt planlagda historia är äfven utförd med en diktion, så platt, rå, vårdslös, långsträckt samt utan lif och anda, att endast den fastaste föresats kan göra en genomläsning af stycket möjlig.

Hesselii andra tragedi, första gången uppförd på kongl. svenska theatern den 4 December 1740, kallas «Erik IX eller Helige» och är indelad i fem akter, mellan hvilka något kort lyriskt stycke afsjunges, dock icke af en hel chorus utan af någon enskild person bland de i stycket spelande. Dess uppfinning uppenbarar visserligen icke något djupt dramatiskt snille, men den är åtminstone lika väl och naturligt anlagd som vissa i senare tider högt berömda skådespel. Prins Magnus af Danmark, hvilken förälskat sig i konung Eriks dotter Ingeborg, men af henne blifvit förskjuten för hertig Knut af Schlesien, nalkas tillika med sin far, konung Henrik Skateler, och en talrik här, sedan de genom penningar vunnit flera svenska herrar på sin sida, helt oförmodadt till Upsala. Ingen är sin konung trogen mer än Fahle Bure, som kommenderar högra flygeln mot konung Henrik och fäller honom slutligen, medan konung Erik sjelf, som stridt emot prins Magnus, blifver tillfångatagen af tio kämpar. Glad åt segern och utan att bry sig om sin far, som hårdt betvingas af Fahle Bure, rycker Magnus in i Upsala för att tillvinna sig skön Ingeborgs hand. Af henne afvisad förelägger han henne att antingen blifva hans brud eller att se sin far halshuggen. Denna

otelse sättes äfven slutligen i verkställighet, men Magni öjd deröfver räcker icke länge, ty straxt derefter underrättas han att Fahle Bure är i antågande. Magnus rager då ut, och stupar för hertig Carl Sverkersson, lå prinsessan förenas med den nu ändtligen ankommande iertig Knut. Sist håller herden Ivar Skald ett liktal ifver konungen och ridån faller. — Diktionen är i denna ragedi alldeles lika med den i Prinsessan Zaletta, blott ikligare späckad med moraliska och poetiska hvardagsentenser, hvilka de uppträdande personerna i tid och tid framkrysta. Men hvad som ännu mera gör styckets sning nästan odräglig är skaldens försök att då och å gifva sin dialog mer poetisk lyftning genom anbrinande af ofta opassande liknelser och vidtsväfvande hyerboler, ur hvilken töckensky han dock snart nedfaller sin vanliga prosaiska platthet. Att ingen karakter är igtigt hållen och att man här förgäfves söker en sann ilning af tiden, behöfver knappt tilläggas. En af personerna yttrar till exempel:

«Jag fick mig i en tub: med honom kunde jag
Med stor förundran se det mer än grymma slag.»

Såsom ytterligare prof på diktionens beskaffenhet må anföras följande fragmenter:

I andra aktens första scen talar prinsessan Ingeorg med sin förtrogna, fröken Vendela, och sin fästman, iertig Knut, och sin nye friare, prins Magnus, hvilka åda hon jemför i följande delikata ordalag:

«Och är jag mera nöjd med fromma hertig Knut,
Än denne, som ej lärt att visa någon hut.»

I tredje aktens sjette scen håller Erik den helige al till sin armé, då han bland annat yttrar:

«Häraf hans lilla här begynte modet repa
Och egde ingen lust att mera med sig tepa.»

I fjerde akten (scen 14) komma drabanter och underrätta prins Magnus att hans fader stupat:

Drabanter.

Din fader är ock dräpen.

En Fahle honom fällt. . . . .

Magnus.

Ack! himmel, jag blir häpen.

Emellertid skördade denna tragedi stort bifall på sin tid. Författaren har försett den, efter tidens sed, med två gratulationsskrifvelser på vers, den ena af en A. Leffler, den andra af en C. H. Wahlman. Den senare slutar på följande sätt:

Låt afund kräckla fritt på eder fria penna,
Hvem slipper oklippt, tro, för denna styggen fram?
Hvar rättsints mening är och blifver ändå denna:
Hasselius skrifver braf, den annat säger: skam! *)

Erik Wrangel.

På tragediens fält förvärfvade sig äfven riksrådet, friherre *Erik Wrangel* ett visst anseende under denna tid. Han var född den 9 Augusti 1686, blef legationssekreterare i London 1712, kansliråd 1720, landshöfding i Skaraborgs län 1727, i Örebro 1729, riksråd 1739. Fick på egen begäran afsked 1743. Blef samma år ledamot af kongl. Vetenskaps-akademien, der han öfver doktor Joh. Moræus höll det första åminnelsetal, som egnades åt någon af detta samfunds ledamöter. Han afled på sin gård Lagnö i Södermanland 1765.

Friherre Erik Wrangel stod, enligt hvad åtskilliga ännu för handen varande dokumenter intyga, hela sin lefnad igenom i det förtrognaste vänskapsförhållande till grefve Carl Gyllenborg, hvars varma tillgifvenhet för vitterheten han delade, fastän han icke egde dennes utmärkta talang. Åtminstone igenfinner man den icke i de anonymt utgifna arbeten, genom hvilka han ådaga-

*) Hammarsköld, 219 ff.

lade denna sin böjelse. — Först utgaf han, enligt förklaringen i företalet, till sina barns tjenst, «*Phædri fabler* i svenska rim öfversatta och med några moraliska anmärkningar förklarade», dock med uteslutande af de oanständiga fablerna. Öfversättningen är på nog tunga alexandriner, men mycket ordagrann.

Det andra af Wrangels vitterhets-arbeten är *Torilla eller Regner och Svanhvita*, tragedi i fem akter, hvilken likväl af andra tillägges And. Hesselius. Det är onekligt att detta sorgespel har helt och hållet Wrangels versifikatoriska karakter, men för öfrigt ger det sin författare föga poetisk ära. Stycket är nemligen föga bättre än Messenii öfver samma ämne: det saknar dramatisk utveckling, karakterstekning, pathos och upphöjd diktion. En viss theaterprakt gjorde det likväl omtyckt af åskådarne. — Samtidig med Torilla är *Fröken Snöhvits tragedi*. Valet af denna bekanta saga till ämne för ett sorgespel antyder visserligen hos författaren ett sinne öppet för det romantiska, äfvensom den fria behandlingen och den halfironiska tonen en af inskränkande mönster och ytliga reglor icke bunden åsigt; men detta är ock allt, som kan sägas till beröm för detta stycke. En närmare betraktelse röjer snart att författaren alldeles icke fattat sagans djupare mening eller haft känsla för dess rent pathetiska poesi. Det hela är ganska flyktigt behandladt: alla uppträden och situationer högst oartistiskt sammanknutna, under fullkomlig brist på den af det inre själstillståndet beroende motivering, som dock är en hufvudsaklig egenskap hos ett äkta romantiskt konstverk. Dialogen är ända till tråkighet slapp, prosaiskt tung och liflös, i sina obehagliga och inkorrekta alexandriner. — Fröken Snöhvit uppfördes i December 1737.

Wrangels sista skrift är en komedi, kallad *Missförståndet i Kärleken*. Ämnet är hemtadt från Rom under Tarquinii regering, likväl är ingen situation eller ka-

rakter antikt romersk. Egentligen liknar den till planen, som är utförd i omvexlande alexandriner, mera en dram, enligt den i senare tider antagna benämningen, än en komedi, och i hela stycket förekommer icke ett enda ställe, som lockar till löje. Herminius, fördrifven från Rom af Tarquinius, älskar Valeria och älskas tillbaka af henne, som bedrages af Emil, fastän utan uppsåt, med underrättelsen om Herminii kärlek till en viss Clelia, och Herminius bedrages af Mutius med ett falskt bref. Missförståndet löser sig dock snart vid Herminii återkomst. Denna obetydliga plan är med föga skicklighet utförd. Vid komediens slut läses ett lyriskt poem:

«När våren beredde sin fägring så skön» etc.

Detta skådespel saknar visserligen koncinnitet och lider äfven något af tidens allegoriväsende, men har dock mycken innerlighet och värma. Det har äfven förtjensten af ett jemt språk och en ganska ledig versifikation, vid hvilken den egenhet måste anmärkas, att midten af hvarje verspar assonerar *).

Dalin.

Till dem som under denna period försökt sig i dramatisk diktkonst hörde äfven *Dalin.* Omdömet om hans arbeten i denna diktart, redan hos hans närmaste eftertid temligen omildt, har inom vår samtid utfallit kanske mer än billigt strängt. Sannt är visserligen att Dalin var långt ifrån att vara dramatisk skald i ordets egentliga mening, men såsom dilettant synes han mig fullt jemförlig med de bästa på sin tid, och det lärer väl vara i förhållande till sin egen tid som hvarje författare har rätt att bedömas. I ett afseende har han ett obestridligt företräde framför alla sina samtida, nemligen i behandlingen af språket. Visserligen låter han äfven i den

*) Hammarsköld, 208 ff.

högre tragiska stilen undfalla sig sådana uttryck som att «hjertat dänger» och dylikt, men dels var sådant mindre stötande då än nu, dels förekommer det jemförelsevis ej ofta. Deremot är Dalins poetiska diktion i hans dramer, likasom i hans öfriga dikter, utmärkt af en mjukhet, ledighet och renhet, som lätt förklarar den aktning, han äfven såsom dramatisk författare åtnjöt bland högt bildade män på sin tid, t. ex. Celsius. Denne säger nemligen i sitt minnestal öfver Dalin, att «då Messenii; Braskens och andras theatraliska arbeten, hvilka vid medlet och slutet af förra seculum sågo dagen, sättas bredvid Dalins Brynilda, synas de liksom våra gamla kyrkomålningar emot målningarne i vårt slott». Detta uttryckets behag torde väl äfven till stor del förklara det bifall, som tragedien Brynilda förvärfvade hos den stora allmänheten, — då, såsom det säges, den, sedd på scenen eller läst i enrum, frampressade ymniga tårar. Denna allmänhet var nemligen ännu icke van att på scenen se den «olyckliga kärleken» framställas med så pass mycken innerlighet och värdighet, och var ännu tillräckligt naïv att icke stötas af de fel mot den historiska kostymen, sannolikheten och karakterskonseqvensen, hvilka i detta sorgespel säkerligen icke saknas. En nyare granskare säger att denna tragedis «däsning (visserligen mot både sin och vår vilja) nästan oafbrutet gör intrycket af ett lustspel». Sådan var också opinionen derom redan på Leopolds tid. Jag för min del har läst Brynilda visserligen utan rörelse men också utan åtlöje. Hela plananläggningen är utan tvifvel, så att säga, något barnslig, vittnande om en konstart i sin barndom, men utförandet förråder ett allvar hos författaren, som icke gerna kan gifva anledning till något annat löje än hånets, och det är icke ett sådant som väckes af lustspelet. Brynilda har den ostridiga förtjensten framför många af den gustavianska periodens så kallade mästerstycken, att handlingen är raskare sam-

manfattad, att den läses med större lätthet, ja intresse, ehuru den med dessa delar svagheten att på ett både ohistoriskt och opoetisk sätt modernisera forntida tänke- och uttryckssätt. Brynilda och Sigurd Sven ropa «o himmel!», kalla hvarandra «min prins!» och «min prinsessa!» och äro gråtfärdiga i uttrycken af sin ömma låga rätt så godt som hjeltarne i en fransk tragedi.

Omisskännelig är inflytelsen af det franska dramatiska manéret på Dalins skådespel. Bland Englands theaterförfattare kände han troligen inga andra än Addison, hvars Cato han äfven började öfversätta, ehuru han genast afbröt arbetet, samt måhända Dryden och den tidens komiker. Dalin har dock den förtjensten att från sina utländska mönster i det afseendet afvika, att han till behandling i sin tragedi valt ett fosterländskt ämne.

Då Dalin gjorde kärleken, och dertill en olycklig kärlek, till hufvudmotiv i sin tragiska handling, begick han otvifvelaktigt ett stort misstag deruti, att han förlade denna handling till vår hedniska hjelteperiod. Misstaget var dock icke större än att fransmännen i samma afsende öfverbjuda det. Dessa låta nemligen sina passionerade kärlekshistorier utspelas i den grekiska eller romerska fornverlden, för hvilken kärleken i dess romantiska förädling var ännu långt mera främmande än för våra förfäder. Hos de gamle skandinaverne, liksom i allmänhet hos de germaniska folkstammarne, åtnjöt qvinnan en aktning, som meddelade en viss helgd och ädelhet åt det naturliga förhållandet mellan könen och som i sjelfva verket ligger till grund för den ömmare och innerligare förbindelsen mellan man och qvinna, hvilken under medeltiden utgör ett outtömligt motiv så inom den yttre handlingens, som den inre reflexionens och konstverksamhetens verld. Men om man äfven är historiskt berättigad att antaga verkligheten af en på aktning grundad ömhet för qvinnan hos våra hedniska förfäder, så är det dock en historisk sanning att denna känsla

var fullkomligt fri icke allenast från den romantiska öfverdrift, som under medeltiden upphöjde qvinnan till ett slags gudomlighet, utan äfven från den spetsfundiga subjektiva reflexion, som gör kärleken till lifvets hela innehåll och gör lif och död deraf beroende. Våra hjeltefäder voro alltför helgjutna heroiska naturer för att kunna uppslukas och kufvas af en enda känsla. Också finner man att de ofta gingo helt summariskt till väga med sina frierier. «En väldig friare är svärdet», var mången öfverdådig hjeltes valspråk, och den skönas tårar hade på långt när icke den förlamande verkan då, som de sedan förmådde åstadkomma. Man lät henne gråta till dess hon blef glad igen: «I tre dagar grät hon och se'n blef hon nöjd Och så stod vårt bröllop med lekande fröjd Uppå hafvet», såsom Geijer sjunger efter sagorna.

Dalin har begått det felet, som man ännu i våra dagar icke tyckes vilja erkänna för ett fel, att påtvinga vår hedniska kämpeålder ett så rent romantiskt motiv som kärleken. Just detta fel kan ställa Dalins sorgespel i en löjlig dager, om man ihågkommer de personers historiska karakterer, i hvilkas munnar han lägger utgjutelserna af den mest förtviflade passion. Sköldmön Brynilda, styckets hjeltinna, är kär i den namnkunnige hjelten Sigurd Sven, denne åter är kär i Brynildas väninna Edla, denna åter är kär i Brynildas broder Hjalmar, hvilken ändtligen lyckligtvis är oförhindrad att kunna besvara denna låga. Sigurd Svens vapenbroder Atle är deremot kär i Brynilda, och blifver verkligen genom en bragd, som Sigurd Sven i hans namn och under hans förklädnad utfört, förlofvad med Brynilda. Den våldsamma sköldmön blifver slutligen svartsjuk på sin vän Edla, och kastar henne i fängelse, hvarifrån hon befrias af Sigurd Sven. Nu svär Brynilda dennes undergång och låter mörda honom af sin fosterfader Angantyr. Emellertid kan hon sjelf icke öfverlefva sin hjelte, utan gifver sig med egen hand döden. Båda dessa

mordhandlingar försiggå, såsom i den franska tragedien, utanför scenen. Atle får nu trösta sig så godt han kan, och Hjalmar och Edla gifta sig med hvarandra. I förbigående må nämnas, att hjelten Sigurd Sven förut varit nära att döda sig sjelf af förtviflan öfver Edlas hårdhet.

Lyckligare ansåg man Dalin i komedien. Han har här sökt efterlikna Molières och Holbergs karakterskomedier. «I Dalins komedi», säger Atterbom, «visar sig vida mer, än man då ville erkänna, just den komiska talang, som eljest hos honom så högt värderades; men frändskapen till den Holbergska komiken var större än den «goda tonen» gittade fördraga. Följden blef att Dalin, som ganska väl märkte, hvarmed han gjorde eller icke gjorde lycka, vaktade sig för att med flera dramatiska rön äfventyra den vittra ära, som hade vid det nya hofvet skaffat honom inträde» *).

Dalins enda komedi heter «Den Afundsjuke», en karaktersmålning af temligen karrikerad beskaffenhet, som rätt mycket påminner om Holberg. Hos Dalin liksom hos hans förebild utföres styckets egentliga intrig af en lakej och en kammarjungfru. Hufvudpersonen är, såsom hos Holberg, ett original af dårskap, och de båda älskande, hvilkas öde intrigen egentligen rörer, äro också, såsom hos Holberg, passiva, i förlitande på slumpens hjelp och domestikernas förslagenhet.

Jemte nu nämnda båda skådespel har Dalin författat, till firande af konung Fredriks återkomst från Finland 1732, ett herdespel i tre öppningar (såsom akter då kallades). Detta herdespel är märkvärdigt egentligen för den politiska betydelse, som man på den tiden fästade dervid, och som äfven lades författaren till last i den mot honom några år senare anställda rättegång, hvarunder han anklagades för ingenting mindre än hög-

*) Svenska Siare och Skalder, 2:dra uppl., III: 381.

förräderi. Det ställe, som företrädesvis blef föremål för de maktegande ständernas ovilja, återfinnes i andra aktens femte scen. En hop herdefolk öfverlägger om bästa sättet att fira godsegarens snart väntade hemkomst från en längre resa, och då utropar en af dem med tillförsigten af en ingifvelse:

Nu har jag hittat på det allrabästa råd,
Som mycket hedra skall båd' hans och hennes nåd:
Att vi bepryda oss med granna tofsar, selar,
Kapsoner, betseltyg, som lätt i munnen spelar,
Och bjellror, bara guld, och tömmar, gula, blå;
Med hela denna ståt ska' vi mot herren gå:
Ett underdånigt tal vi då för vagnen lägga,
Men ej ett enda ord, ty vi ska' bara gnägga:
Se'n spänna vi ifrån de hästar herren har
Och spänna oss derför till hela fyra par.
Det skall gå hem så lätt, och herren sjelf må köra.

Att «Herren sjelf» skulle köra sitt fyrspann var mer än den tidens myndige ständer kunde smälta. — Bellmanska tonarter förekomma äfven här, såsom i sista scenen, der det sjunges till särskilda herdar och herdinnor:

Daphne måste för oss bära
Skänker till hans nådes ära,
Mogna plommon, söta bär,
Stekta sparfvar, spicken gädda,
    Bästa grädda
Och allt hvad som läckert är.
Lycas, om du prunkar
Med all slags kräslig frukt,
Äggebubbert, munkar
Af härlig lukt;
Då kan du framträda
För hans nåd att qväda
    Eller utan bång
    Göra några språng.

Arcas, du kan sminka
Och klä' dig grann som i sta'n,
Pråla som en skinka

Med gull och blan:
Då kan du framträda
För hans nåd att qväda:
Dock, för större glans,
Vis fram en dans.

Detta herdespel uppfördes på Drottningholms slott den 11 Augusti 1752. Det är tryckt i en upplaga, som är mycket sällsynt.

Olof Celsius.

Det är anmärkningsvärdt att man under denna period, ehuru redan suckande under de franska smakreglornas och smakmönstrens tvång, likväl med förkärlek valde fosterländska ämnen till dramatisk behandling. Så var, såsom vi sett, förhållandet med Wrangel och Dalin: så var äfven förhållandet med Celsius och Brander (Skjöldebrand). *Olof Celsius*, historieskrifvaren, författade i sin ungdom en tragedi under titel Ingeborg, som 1739 uppfördes af studenter i Upsala. Om denna Ingeborg säger Hammarsköld, att den «framför alla sina inhemska samtidingar förtjenar loford såsom planrigtigast utförd, med synbart sträfvande efter pathetisk och dramatisk effekt. Omisskänneligt är skaldens bemödande om en äkta objektivt sann karaktersteckning, likasom man äfven — med undantag af några ställen, der personerna alltför synbart falla ur kostymen — märker spår till iakttagandet af lokal och temporel sanning. Oaktadt dessa förtjenster är dock visserligen denna tragedi misslyckad i synnerhet genom sin stela härmning af det franska manéret och genom sin liflösa, stundom svassande, stundom låga diktion» *). — Fabeln i denna tragedi utgöres af den bekanta sagan om Hjalmar och Ingeborg.

*) Hammarsköld, 244.

Brander.

Brander, sedan adlad under namnet Skjöldebrand, har skrifvit två tragedier, som behandla fornnordiska ämnen, nemligen «Habor och Signild», samt «Aslög». Derjemte hafva vi af honom två andra sorgespel, som stödja sig på klassisk grund, nemligen Cleopatra och Iphigenia i Auliden. Omdömena om denna dramatiska författare hafva både hos samtiden och efterverlden utfallit ganska omildt. «Hans tragedier», säger Hammarsköld, «äro utan fråga högst platta och tråkiga theatraliska krior, i hvilka författaren svettas och pinas för att utledsna oss efter alla den franska esthetikens konventionella reglor.» Jag har icke sett någon annan granskare jäfva detta omdöme. Emellertid torde Skjöldebrands tragedier stå föga djupare under den gustavianska skolans sorgespel än hans Gustaviad står under Gyllenborgs Tåget öfver Bält. Man bör i allmänhet icke förebrå enskilda de svagheter, som äro beroende af tidsandans hela rigtning.

Ett företräde synes mig Brander ega framför många af sina samtida i det afseendet, att handlingen, ehuru den enligt de franska reglorna förlägger många af sina vigtigaste momenter utom scenen, och följaktligen till stor del endast berättas, likväl fortgår med en viss raskhet, som alltid är en vinst och på visst sätt försonar läsaren med hvardagligheten och regelrätheten af dess uppfinning. Språket är för sin tid städadt, ehuru för det mesta platt och prosaiskt. Rhetoriskt lyckade talesätt förekomma dock en och annan gång, såsom till exempel när Antonius i första akten af tragedien Cleopatra, sedan han blifvit öfvervunnen i en batalj af Octavius, och drottningen förklarar att hennes kärlek till honom ändock är oförminskad, säger:

Ni älskar den ännu, som öfvervunnen blifvit,
Ni öfverger ej den, som lyckan öfvergifvit.

Besynnerligt nog förefaller det att i denna tragedi se Antonius, den genialiska vällustingen, och Cleopatra, sin tids skönaste och högbornaste hetär, framställda såsom mönster af dygd och romantisk trohet. Cleopatra kuttrar som en modern dufva om sin «Anton»:

Men mig blott gräma skall, till grafvens mörka skygd,
Om Anton tviflar om min kärlek och min dygd. — — —

Hvi föddes icke jag och Anton i en hydda:
Den had' oss kanske mer än murar kunnat skydda. — — —

Just det som tände upp en sådan ljuflig låga,
Det tände äfven an båd' min och Antons plåga:
Min hjelte rifven blef så godt som ur min famn,
Min sällhet gick i qvaf midt i en önskad hamn.

Octavius skildras i motsats mot den ridderlige Antonius såsom hardt när ett vilddjur, ehuru han i sista scenen helt plötsligen blifver den ädelmodigaste bland menniskor. — Octavius bemäktigar sig genom förräderi Egyptens hufvudstad. Medan hans segrande trupper intåga i staden, gifver den förtviflade Antonius sig sjelf döden. Han uppger sin anda i Cleopatras famn. Denna står i begrepp att med samma svärd äfven döda sig, när Octavius inrusar i rummet och hindrar henne för den gången. Emellertid får drottningen tillfälle att intaga gift, och när hon det gjort låter hon säga Octavius att hon nu är färdig att gifva honom sin hand.

Von Olthoff.

Ännu rikare än den tragiska synes den komiska theatern från denna tid. Den svenska theaterns stiftare, *von Olthoff*, har författat en komedi *Plutus eller Mammon*. Intrigen spelar i Arkadien bland herdar: stycket har ett mera städadt språk än i allmänhet lustspelen på den tiden. Handlingen är nästan ingen: karaktersteckningen

likaså. Den moraliserande syftningen är påtagligen hufvudsaken.

«Risbastugan», tryckt år 1755, är märkvärdig såsom prof på hvad den tidens publik kunde uthärda. Intrigen är denna. En slösaktig fru hade fått nekande svar af sin man, då hon af honom begärt pengar för att köpa några öfverflödsvaror, hvarföre hon i hans frånvaro dyrkade upp hans byrå och tog så mycket pengar som hon tyckte sig behöfva. När mannen märkte detta straffade han sin kära hälft med en örfil. Deröfver beklagar sig hustrun för några af sina kaffesystrar, hvilka finna hela könets värdighet satt på spel genom ett sådant behandlingssätt. De besluta derföre att hjelpa den förolämpade frun att hämnas, hvilket tillgår på det sätt, att de alla samlas i hennes hus samma afton och med förenade krafter tilldela den uppstudsige äkta mannen en risbastu, bakom en skärm på theatern, så att slängarne tydligen skola höras, och aftvinga honom derigenom löfte om ett mildare regemente för framtiden. — Dialogen är temligen liflig ehuru, såsom man kan vänta af styckets innehåll, rå och pöbelaktig.

Den lyriska komedien eller den så kallade operakomiken fortfor att vara omtyckt. Några få af detta slag tillhörande denna period vill jag i korthet vidröra. «Syrinx eller den i vass förvandlade Vattennymfen» uppfördes första gången den 20 Maj 1747. Versifikationen är synnerligen vacker och ledig. Den förälskade Pan sjunger till Syrinx:

Täcka nymf, hur skall jag prisa
Dina ögons himlaprakt?
En gång har du täckts den visa;
En gång mig i bojor lagt;
Värdes då min plåga lisa:
Låt ock deri se din makt.

Syrinx klagar.

Hjelpen mig mitt öde sörja,
Hjertat mig ett ondt bebådar;
Alla tecken jag beskådar
Visa mig ett olycksfall.
Jag ej vet hvad jag skall börja:
Utan räddning från det höga
Lärer flykten hjelpa föga,
Och min förra tröst är all.

Den beständiga Herdinnan af Hammarberg (tryckt 1741) kan räknas till det lyriska dramat, ehuru den ej är ämnad att sjungas. Den kallas komedi, men är författad hel och hållen på lyriskt versmått. Det är ett herdedrama med idylliska scenerier och lyriskt versmått. Handlingen, ehuru obetydlig, är likväl ej illa uttänkt. Versen är ganska ledig, ehuru rå och inkorrekt.

Lalins opera-komik «Arachne eller den straffade Förmätenheten» har lånat sin idé ur den klassiska mythologien. Det är, såsom vanligt i detta slags dramer, herdar som spela. Det hela är temligen klent, handlingen nästan ingen. Förvandlingen kan naturligtvis icke göras fullt åskådlig, dock ser man spindeln framföras på theatern i sista akten. Hjeltinnan har en så våldsam och sjelfkär karakter, att hon ej kan väcka intresse.

Gustaf Fredrik Gyllenborg.

Grefve *Gustaf Fredrik Gyllenborg*, hvilken jemte sin vän Creutz betecknar öfvergången till det gustavianska tidehvarfvet, må afsluta cykeln af dramatiska författare från frihetstiden, ehuru hans verksamhet för scenen infaller under gustavianska perioden. Vi hafva af grefve Gyllenborg fyra theaterstycken: *Mechtild*, ett historiskt drama, *Sune Jarl*, tragedi, *Penelope*, heroisk dram, och *Det nya Herrskapet*, komedi, hvilka jag här endast i förbigående omnämner. Det förstnämnda af dessa skådespel, Mechtild, uppfördt till firande af hertigens af Sö-

dermanland bilåger med hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlotta af Holstein den 8 Juli 1774, och på Gustaf III:s befallning enkom författadt för detta ändamål, handlar om en supponerad kärlekshandel mellan Birger Jarl och hans senare gemål prinsessan Mechtild af Holstein, enka efter danska konungen Abel. I skådespelet förekomma åtskilliga divertissementer med sång och dans för att göra det mera lysande, såsom det heter. Den barska jarlen, som redan är enkling, är i hela detta skådespel framställd såsom en förälskad, blyg och nästan trånande ungersven, som i det längsta saknar mod att för den sköna tolka sin ömma låga. Ett sådant fel mot den historiska sanningen gör nu för tiden ett nästan komiskt intryck. Att handlingen i detta skådespel är nästan ingen, kan ursäktas med det yttre ändamål, för hvilket det var författadt.

Icke mycket lyckligare var Gyllenborg i sin andra tragedi «Sune Jarl eller Sverkers död». Planen är dunkel; Sverkers karakter framställes såsom nedrig, våldsam och förrädisk, ehuru historien kunnat gifva anledning att teckna honom med något vackrare, för en tragisk hjelte mera passande färger. Den historiska kostymen är lika litet iakttagen här som i Mechtild.

Med största förkärlek synes författaren hafva behandlat sin tragedi «Penelope». Han följer här troget handlingens gång i Odyssén. Att den historiska kostymen här våldföres på samma sätt som i de fosterländska styckena, behöfver knappt anmärkas, ehuru det här gör ett nästan mera stötande intryck på läsaren, så vida han känner den grekiska urbilden. Alla namnen hafva fått franska omböjningar: svinherden Eumaios har här blifvit hofman under namn af Eumé: den fräcka Melantho, Eurymachos' frilla och Penelopes tjenstflicka, har här förvandlats till hofdamen Ismene, förförd af prins Eurymaque. — Penelopes karakter är tecknad med åskådlighet och styrka i en högst älskvärd dager. Med hvil-

ken styf etikett den tidens dramatiska dialog rörde sig, kan man sluta af de omsorgsfullt valda ordalag, hvarmed Odyssevs efter så många års skiljsmessa för första gången helsar sin trofasta hustru, sedan han mot henne hyst kränkande misstankar, som han funnit vara ogrundade:

Jag ger åt Penelope en saknad make åter.
Af medfödt ädelmod en främling du förlåter,
Som gjort dig oförrätt, — din dygd han vörda lärt.

En sådan elegant köld går dock för långt äfven för en Odyssevs ålder och betänksamma lynne.

Denna tragedi synes vara Gyllenborgs enda fullt frivilliga hyllning åt den dramatiska konsten. Sina båda andra historiska skådespel har han författat på uppmaning af konung Gustaf III, liksom komedien «Nya Herrskapet» uppstod genom drottning Lovisa Ulrikas tillskyndelse. Gyllenborg säger derom i sina anteckningar: «Drottningen behagade meddela mig ämnet. Några fruar af ringa börd, hvilkas männer blifvit befordrade till de högre embeten, visade sig på hofvet med ett olidligt högmod, förhatligt hos alla och tillika löjligt hos dem, som hvarken genom födsel eller förtjenster ägde rätt att fordra någon utmärkt högaktning. Staden var uppfylld af berättelser om flera komiska scener af dessa fruars högmod, och jag förmådde ej öfvervinna min frestelse att framställa dem på theatern i en komedi, kallad Nya Herrskapet, som först efter flera års förlopp blifvit fullkomnad.» — Af författarens företal till denna komedi inhemtar man att konungen, för hvilken den blifvit uppläst, «gillat de två första akterna, men icke funnit de tre senare deremot svarande»: ett omdöme, som, uttaladt af sin tids störste dramatiska talang, svårligen lärer kunna jäfvas.

INNEHÅLL.

FÖRORD.

Den framställning af fäderneslandets vittra häfder, hvars första del nu offentliggöres, är den sista frukten af *Bernhard Elis Malmströms* tyvärr alltför tidigt afbrutna verksamhet såsom skriftställare och lärare. Den utgör, såsom titeln angifver, ursprungligen en följd af föredrag från den esthetiska lärostolen vid Upsala universitet, under sista årtiondet af hans lefnad. Han hade i sin berättelse hunnit fram till den tidpunkt i vår vitterhet, då den häftigaste striden mellan den gustavianska och den romantiska skolan hade afstannat, och han ämnade just fortgå till betraktandet af de författare, som, utan att direkt deltaga i den litterära striden, dock genom sin poetiska rigtning slöto sig närmare den ena eller andra sidans åsigter, när en sjukdom afbröt honom. Sin återstående lefnadstid använde han att ännu en gång genomgå en del af det öfverfarna området. En efterskörd af tillägg och rättelser, särdeles i afseende på frihetstiden, var frukten af denna nya vandring, som dock snart hämmades af döden.

Den bortgångne har sjelf på åtskilliga ställen, som blifvit i inledningen sammanförda, angifvit den synpunkt, ur hvilken han ville hafva sitt arbete betraktadt: icke såsom en fullständig litteraturhistoria, hvari alla den svenska vitterhetens ledande personligheter intaga sina platser, utan såsom kompletterande bidrag till föregångares arbeten, särdeles till Atterboms Siare och Skalder, och såsom förarbeten och rudimaterier åt efterkommande arbetare på samma fält. Derför har han också ur sin framställning alldeles uteslutit Lucidor, Bellman och flera andra skalder, emedan han ansåg Atterboms behandling af dem icke lemna något öfrigt för en efterföljare. Af samma orsak har han äfven inskränkt sig till att i några stora och allmänna drag teckna

Thorilds bild, hvaremot han åt Leopold egnat en särdeles omständlig och genomförd behandling. Med den vackraste pietet synes han här hafva bemödat sig att fylla hvad hans ädle föregångare af sin lefnads uppgift måste lemna ofullbordadt.

Dessutom var det föreläsarens afsigt, om tid och krafter dertill förunnats honom, att sjelf af dessa «studier», såsom han med ädelt manlig blygsamhet benämner dem, utarbeta och i tryck utgifva en svensk litteraturhistoria, och ett fragment, funnet i hans efterlemnade papper, hvilket till sitt väsentligaste innehåll blifvit med inledningen till föreläsningarne införlifvadt, synes utgöra början till en sådan bearbetning. Men borde derföre dessa betydande förarbeten lemnas åt glömskan? Det stora bifall, hvarmed de af en talrik åhörarekrets mottogos, och den naturliga önskan att, för en större krets af läsare göra i ett ypperligt urval tillgängligt hvad endast ganska få kunna söka i sjelfva urkunderna, torde rättfärdiga företaget att offentliggöra dem äfven i den ofullständiga form, hvari de af författaren blifvit för det muntliga föredraget kastade på papperet. Det är också icke stilens och formens, om än aldrig så oöfverträffade mästerskap, som trycker den yttersta ovanskliga prägeln på allt hvad han frambragt. Den djupa och lugna klarblick, hvarmed han genomskådar personer och händelser, som ligga inom hans synfält, det högsinnade allvar, hvarmed han granskar, den omutliga sanningskärlek, hvarmed han dömer, skimrar igenom hela framställningen, äfven der författaren, ofta sluten och ordnjugg, liksom vill stjäla sin egen person undan läsarens uppmärksamhet.

Ty sådan var den hädangångne, ej blott i den allmänna sammanlefnaden utan äfven till en viss grad i sitt författarskap. Ingen älskade mindre än han att utbreda sig och höra sig sjelf tala, och måhända var det derföre han, i likgiltiga saker, ofta nog lånade andra författares framställning i stället att begagna sin egen. Sjelfständig och originell i det stora, var han fri från den alltför vanliga svagheten att affektera sjelfständighet och originalitet i det lilla. Och hvad särskildt angår hans behandling af frihetstidens vitterhet, kan man väl säga att han, ledd af den grundtanken, att sistnämnda mer eller mindre illa noterade

tidehvarf ändå utgör den djupa och kraftiga jordmån, hvarur den följande gustavianska periodens ståtliga intellektuella växtlighet sög sin bästa näring, tyckte sig aldrig kunna nog ösa ur sjelfva källorna. Han handlade härvid lik en, som anordnar en utställning eller lefvande taflor: för läsarens öga framstår i lefvande verklighet den ena bilden af tidehvarfvets ledande personligheter efter den andra, men han ser icke handen, som framtrollade bilderna och anordnade perspektivet.

De författare, som i de följande afdelningarne skildras, ligga nutiden närmare, och deras arbeten behöfde derför ej med samma fullständighet citeras. Deremot tillkommer här ett nytt element, som föreläsaren hufvudsakligen tagit såsom grunden och utgångspunkten för sin framställning, nemligen den periodiska litteraturen. Ingen svensk litteraturhistoriker har med jemförlig fullständighet redogjort för innehållet af «Stockholms-Posten» och de följande vittra tidskrifterna ända till upphörandet af «Svensk Litteratur-Tidning», och de sammanställda utdragen bilda tillsammans en kulturhistorisk tafla af största intresse. I framställningen af den romantiska skolan är han, egentligen att tala, utan föregångare, och hans behandling af denna vigtiga period af vår litteraturhistoria utmärkes genom en sjelfständighet i forskning, en ädelhet i omdömen och en rikedom i uppgifter, som åt denna del af hans arbete skall gifva ett varaktigt värde.

De i första delen införda vitterhetsprofven hafva blifvit meddelade dels efter tillgängliga samlingar och upplagor, bland hvilka särskildt böra nämnas herr P. Hansellis förtjenstfulla editioner af äldre svenska skalder, dels efter Malmströms egenhändiga afskrifter ur de vittra samlingar, som finnas på Upsala universitets bibliothek. Uteslutningar hafva stundom varit nödvändiga; man har då fästat afseende vid hvad i «Siare och Skalder» blifvit upptaget. I några fall, såsom i afseende på de anonyma skaldestyckena i Palmsköldska samlingarne, finnes ingen antydning om hvilka stycken blifvit af föreläsaren föredragna, och valet af de här meddelade faller derföre helt och hållet på utgifvarens ansvar. I afseende på redaktion och val

af läsarter har han förfarit med en viss frihet, utbytt föråldrade ord och böjningsformer mot lättare begripliga, samt förändrat rättskrifning och interpunktion till de nu brukliga, allt i ändamål att lätta uppfattningen för de vid det äldre språket mindre vana läsare; i alla fall är det ju här det esthetiska innehållet, icke den språkligt-arkeologiska formen, som är hufvudsaken.

Utgående från den grundsatsen, att en så gedigen och så skarpt utpräglad författarepersonlighet som *Bernhard Elis Malmströms* både kan och bör sjelf bära äran och ansvaret för sina omdömen och sättet hvarpå han frambär dem, har utgifvaren icke ansett sig befogad att vidtaga några ändringar i den ton af polemisk skärpa, hvarmed författaren understundom drabbar politiska och litterära personer, vare sig lefvande eller döda, och som han, om han sjelf fått omarbeta dessa föreläsningar för tryck, säkert skulle i flere punkter hafva reviderat och förmildrat. Vi sade: i flere punkter, ty i många var han en sträng och obeveklig domare, och när han tadlade, föllo hans ord, såsom en hans minnesteckhare träffande yttrat, liksom «svärdshugg mot splittrade hjelmar». Så var hans sätt och art. Men hans stridssätt var riddarens, äfven der hans arm föll tungt, och aldrig såg man honom måtta sidohugg, aldrig fanns i hans manliga hjerta ett rum för agg eller hån, ej ens då, när han, såsom i fråga om tankens och forskningens frihet, ifrigast kämpade för hvad han vördade såsom mensklighetens högsta och dyrbaraste egendom.

Den 31 December 1866.

Utgifvaren.

